Mevlânâ Celâleddîn Rûmî

Mesnevî-i Şerîf Şerhi

-4-

Tercüme ve Şerh

AHMED AVNİ KONUK

Bu Cildi Yayına Hazırlayanlar

Prof. Dr. Osman Türer - Prof. Dr. Mustafa Tahralı
Dr. Sâfi Arpaguş

Yayın Koordinatörü

Prof. Dr. Mustafa Tahralı

KİTABEVİ

Mesnevî-i Şerîf Şerhi'nin Dördüncü Cild Fihristi

–Mesnevî II. Cildinin Devâmı–

پرسیدن موسی علیه السلام از حق تعالی سر غلبهء ظالمانرا

Mûsâ (a.s.)ın Hak Teâlâ'dan zâlimlerin galebelerinin sırrını sorması

گفت موسی ای کریم کار ساز   ای که یك دم ذکر تو عمر دراز

1802. *Mûsâ dedi: "Ey iş yapıcı olan Kerîm; ey Rabbim, senin bir nefes zikrin uzun ömürdür!"*

Mûsâ (a.s.) Cenâb-ı Hakk'a hitâben münâcâtında dedi ki: "Ey fâil-i mutlak ve ey bir nefes zikri âlem-i ma'nâda uzun bir ömür olan Allâh'ım!" Bu beyt-i şerîfte الذاكر بين الغا فلين كالحى بين الميتين ya'ni, "Zâkir olan kimse gāfiller arasında, ölüler arasında diri gibidir" hadîs-i şerîfine işâret buyurulur. Zîrâ Hakk'ın zikrinden gaflet, ma'nâda ölüm ve Hakk'ın zikri ma'nâda ömür ve hayattır.

نقش کژمژ دیدم اندر آب و گل   چون ملائك اعتراضی کرد دل

1803. *Suda ve çamurda eğri-büğrü nakış gördüm; melâike gibi gönül bir i'tirâz etti.*

"Su ve çamur"dan murâd, erkân-ı erbaadan olan vücûd-ı beşerdir. "Kejmej" lügatta "yeni söze başlayan ve doğru konuşmayan çocuk" ma'nâsınadır. Ve "kâf"ın zammı ve "mîm"in fethi ile "küjmej" "eğri söz" ma'nâsınadır.

Burada "eğri büğrü" ma'nâsına gelir ki, murâd-ı şer'a muhâlif olan ahlâk ve ef'âldir. Ya'ni, "Vücûd-ı beşerde eğri büğrü ahlâk ve ef'âl nakışlarını gördüm; binâenaleyh gönül, benî Âdem'in hilkati hakkında melâike tarafından vâki' olan i'tirâz gibi bir i'tirâz etti." Ya'ni, melekler sûre-i Bakara'nın ibtidâsında hikâye buyurulduğu üzere, "Yâ Rab, kan döken ve yeryüzünde fesâd yapan Âdem'i halîfe mi yapacaksın?!" (Bakara, 2/30) diye Hakk'a suâl sormuşlar; ve bu suâl dahi ef'âl-i Hakk'a i'tirâz mâhiyetinde görülmüş idi. Nitekim cenâb-ı Şeyh-i Ekber *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Âdemî'de îzâh buyururlar. Hz. Mûsâ'nın suâli, zâlimlerin gālib olması sırrından ibâret olup, başka bir mes'ele olmakla berâber, bu da zımnen ef'âl-i ilâhiyyeye i'tirâz mâhiyetinde olduğundan, Mûsâ (a.s.) suâlini mahzâ i'tirâz olmak cihetinden melâikenin suâline teşbîh buyurdu.

که چه مقصوداست نقشی ساختن　　واندرو تخم فساد انداختن

1804. *Şöyle ki "Ne maksûd vardır bir nakşı yapmak ve ona fesâd tohumunu ekmek?"*

Suâl budur ki, "Ne maksada müsteniddir beşerin nakş-ı vücûdunun yapılması ve sonra ona birtakım fesâd tohumları olan sıfât-ı nefsâniyyenin ekilmesi?"

آتش ظلم و فساد افروختن　　مسجد و مسجدکنان را سوختن

1805. *"Zulüm ve fesâd ateşini parlatmak, mescidi ve ehl-i mescidi yakmak?"*

"Ve sonra bu sıfât-ı nefsâniyyeden ef'âl-i zulmiyye ve fesâdiyye ateşlerinin parlatılması ve mescidin ve ehl-i mescidin yakılması kezâlik ne maksada müsteniddir?"

مایهٔ خونابه و زردابه را　　جوش دادن از برای لابه را

1806. *"Kan suyu ve irin suyu mayasına, "lâbe" için kaynama vermek?"*

"Kan suyu ve irin suyu mayası"ndan murâd, hilkat-i beşerin etvârıdır. Zîrâ onun aslı, kan hülâsası olan menîdir ve menî dahi irin zümresindendir. Bunlar zikredilmekle, vücûd-ı beşerin mâye-i hilkatinin redâetine ve murdarlığına işâret buyurulur. "Lâbe" ilhâh ve tabasbus ma'nâsınadır. Burada, ihtiyâc-ı maîşetin te'mîni için ilhâh ve ısrârdır. Ve "cûş" mücâdele-i hayât demek olur. Ya'ni, "Kan ve irin mayası olan vücûd-ı beşere mesâî-i dünyeviyye hu-

sûsunda his ve basâret ve mücâdele-i hayât duygusu verilmesi ne maksada müsteniddir?"

من يقين دانم كه عين حكمتست ليك مقصودم عيان و رؤيتست

1807. *"Ben yakînen bilirim ki, ayn-ı hikmettir; fakat maksûdum iyân ve rü'yettir."*

"Ben ilm-i yakîn ile bilirim ki, yâ Rab bunların hepsi ayn-ı hikmettir; aslâ mahall-i i'tirâz değildir. Fakat benim suâlimdeki maksad, senin hikmetlerini âşikâre görmek ve ayne'l-yakîn mertebesine vâsıl olmaktır."

Ma'lûm olsun ki, bu suâlden Mûsâ (a.s.)a cehl ve şân-ı nübüvvetine nakîsa isnâdı lâzım gelmez. Zîrâ enbiyâ (aleyhimü's-selâm) hîn-i da'vette sırr-ı kaderden muhtecibdirler. Eğer öyle olmasa, da'vette kendilerine fütûr gelir. Ve nübüvvet ism-i Zâhir'e taalluk eder. Binâenaleyh Mûsâ (a.s.) bu suâli ile sırr-ı kadere vukûf taleb etmiştir. Bu mes'elenin tafsîlâtı, *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Üzeyrî'dedir. Ve sırası geldikçe âtîde îzâh olunacaktır.

آن يقين ميگويدم خاموش كن حرص رؤيت گويدم نى جوش كن

1808. *"O yakîn bana "Sus!" der; rü'yet hırsı bana "Hayır, kayna!" der."*

"O ilm-i yakîn ben bu suâli ederken bana "Sus!" der. Halbuki rü'yet ve ayne'l-yakîn mertebesine vusûl hırsı ve arzûsu bana, "Hayır susma, kayna ve suâllerine devam et!" der." Nitekim İbrâhîm (a.s.) tarafından da bu hâl vâki' olduğu, Kur'ân-ı Kerîm'de şu âyet-i kerîmede beyân buyurulur: وَإِذْ قَالَ اِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلَى وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي (Bakara, 2/260) ya'ni "Vaktâki İbrâhîm (a.s.) dedi: Yâ Rab sen ölüyü nasıl diriltirsin? Cenâb-ı Hak buyurdu ki: "İnanmıyor musun?"Hz. İbrâhîm: "Evet inanıyorum; fakat kalbim mutmain olmak için taleb ediyorum" dedi." Ve böyle bir suâl Üzeyr (a.s.)den dahi vâki' oldu.

مر ملائك را نمودى سر خويش كين چنين نوشى همى ارزد بنيش

1809. *"Melâikeye kendi sırrını gösterdin ki, böyle bir bal zehire değer!"*

"Nûş"kelimesinin müteaddid ma'nâsı vardır. Burada bal demektir. Ve "bal"dan murâd dahi insân-ı kâmildir. "Nîş" kelimesinin dahi birkaç ma'nâsı vardır. Burada "zehir" demek olup; murâd benî Âdem'in zulüm ve fesâdıdır. Ya'ni "Yâ Rab, melâike yeryüzünde kan döken ve zulüm ve fesâd yapan Âdem'in halîfe olarak yaratılmasındaki sırrı senden sordular; sen dahi

Âdem'in bilcümle esmâ'-i ilâhiyyene mazhar olup, onları kendi nefsinde zevkan bildiğini beyân ederek, Âdem senin sırrın olduğunu onlara gösterdin. Ve melâike bu sırra vâkıf olduktan sonra anladılar ki, bal mesâbesinde olan böyle bir insân-ı kâmil, zehir mesâbesinde olan benî-Âdem'in zulüm ve fesâdına değer ve tekâbül eder. Zîrâ insân-ı kâmil, yeryüzünde kan döken ve zulüm ve fesâd yapan benî Âdem efrâdı arasından çıkar. Bu beyt-i şerîfte, الإنسان سری ya'ni, "İnsan benim sırrımdır" hadîs-i kudsîsine işâret buyurulur.

عرضه کردی نور آدم را عیان   بر ملائك گشت مشکلها بیان

1810. "*Âdem'in nûrunu melâikeye âşikâre arz ettin; müşkiller zâhir oldu.*"
[1824]

"Âdem'in nûru"ndan murâd, kâffe-i esmâ-i ilâhiyyeye olan ilm-i zevkîsidir ki, bu cem'iyyet-i esmâiyye melâikede yoktur. Onlarda Sübbûh ve Kuddûs ve emsâli isimlerin ilm-i zevkîleri vardır. Binâenaleyh onlardan ma'siyet sâdır olmaz. Ve binnetîce Gaffâr ve Gafûr isimlerinin mahall-i tecellîsi de olamazlar. Benî-Âdem'e mahsûs olan esmâ-i sâire de böyledir. Bu beyt-i şerîfte, sûre-i Bakara'da olan âyet-i kerîmeye işâret buyurulur: قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ انى أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَ أَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ (Bakara, 2/33) ya'ni "Hak Teâlâ buyurdu ki: "Yâ Âdem, o melâikeye isimlerini bildir!'" Vaktâki Âdem onlara isimlerini haber verdi, Hak Teâlâ buyurdu ki: "Ben size demedim mi ki, muhakkak ben göklerin ve arzın gaybını bilirim ve sizden zâhir olan şeyi ve sizden mektûm olan şeyi bilirim!" İmdi, melâike Âdem'in bu ihbârından anladılar ki, Âdem kendilerinin mazhar oldukları esmâ-i ilâhiyye zevkinden haberdâr olduğu gibi, onların bî-haber oldukları esmâ-i ilâhiyyenin ezvâkına da vâkıftır. Bu sûretle nazarlarında Âdem'in nûr-ı ilim ve ma'rifeti zâhir oldu ve Âdem'in halîfe olarak hilkatindeki meçhûl kendilerine inkişâf etti.

حشر تو گوید که سر مرگ چیست   میوها گویند سر برگ چیست

1811. "*Senin haşrın söyler ki, "Ölümün sırrı nedir?"; meyveler söyler ki, "Yaprağın sırrı nedir?"*"

Ya'ni, "Ölümün altında gizli bir haşir ve cem' mevtını vardır ki, orada her ferdin meyve-i a'mâli neşr olunur. Ve bu haşir ve neşir mevtını zâhir olunca, ölümün sırrı meydana çıkar. Ve kezâ meyveler yaprakların altında müstetirdir. Vaktâki yeşil yapraklar arasında meyveler zâhir olur, ağaçların böyle yeşil yapraklar ile müzeyyen olmasının sırrı ve hikmeti anlaşılır."

Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî buyurur ki: "Bu beyt-i şerîften i'tibâren, خفت الجنة beytine kadar olan ebyât, Mûsâ (a.s.)ın Hak Teâlâ'ya cevâbıdır. Ve bu cevâbın hülâsası budur ki, her bir kemâl üzerine bir noksanlık terettüb eder. Meselâ noksanlık ve fenâlıktan ibâret olan ölümün sırrını anlamak istersen, haşre nazar et! Zîrâ eğer ölüm olmasa idi, haşirde olan rü'yet-i Hak ve diğer cennetin ni'metleri bulunmaz idi. Ve noksanlık ve kötülük olan zâlimlerin galebesi ve onların zulümleri de Hak'tan mü'minlere rahmettir."

سر خون و نطفه حسن آدمیست　　　سابق هر بیشئ آخر کمیست

1812. *"Kanın ve menînin sırrı, Âdem'e mensûb histir; her ziyâdeliğin evveli nihâyet eksikliktir."*

"Kezâ kanın ve menînin tahtında müstetir sır vardır. O sır da, Âdem'in hiss-i hayvânîsidir. Ya'ni, kandan ve menîden, bunların mertebesinden daha mükemmel ve ziyâde olan bir insanlık mertebesinin hiss-i hayvânîsi peydâ olur. Binâenaleyh her ziyâdeliğin evveli noksanlıktır. Nitekim haşir ve neşir mertebesi ziyâdeliktir; ve bunun evveli, eksiklik olan ölümdür. Ve kezâ vücûd-ı insânînin evveli kan ve menîdir ki, o eksikliktir; ve sonu insanlık ve ziyâdeliktir."

لوح را اول بشوید بی وقوف　　　آنگهی بر وی نویسد او حروف

1813. *"Levhi evvelâ bî-vukûf yıkar; ondan sonra o onun üzerine harfler yazar."*

Ya'ni, "Kâtib yazı tahtası üzerine bir şey yazacağı vakit, evvelâ bilâ-tevakkuf tahta üstündeki yazıları siler. Bu eksikliktir. Ondan sonra onun üzerine yazacağı yazıları yazar. Bu ziyâdeliktir. Nukûş-ı kâinât dahi bu kāideye tâbi'dir. Her fâsidin zımnında bir kâin zâhir olur. Onun için bu mertebe-i şehâdete "âlem-i kevn ü fesâd" derler. Bir taraftan bozulur, bir taraftan yazılır."

خون کند دلرا و اشك مستهان　　　بر نویسد بروی اسرار آنگهان

1814. *Kalbi kan eder hakîr göz yaşlarından; ondan sonra onun üzerine esrâr yazar.*

خون کند دلرا da کند in fâili Hak'tır. Ya'ni, "Bu misâllere mutâbık olarak Hak Teâlâ ba'zı kullarının kalbini kan eder ve göz yaşları döktürür ve ağlatır; ondan sonra o göz yaşlarından levha-i kalb üzerine esrâr-ı ilâhîsini ve

ulûm-ı ledünnîsini yazar. Kalbe müstevlî olan hâl-i gafletin silinip kan olması eksikliktir; ve onun üzerine sonra esrâr ve ulûm-ı ledünnî yazılması ziyâdeliktir."

وقت شستن لوح را باید شناخت　　　که مرانرا دفتری خواهند ساخت

1815. *"Levhi yıkamak vaktini tanımak lâzımdır; zîrâ onu bir defter yapmak isterler."*

"Bir levhi sildikleri vakit, anlamalıdır ki o levh üzerine yeniden yazı yazacaklardır."

Ma'lûmdur ki, zamânımızda üzerine yazı yazılmış olan bir kâğıdı tekrar kullanmak mümkin değildir. Fakat zamân-ı Hz. Pîr'de, kullanılan kâğıtlar kalın ve cilâlı ve mürekkebler gayr-i sâbit olduğundan, üzerine yazı yazılmış olan kâğıtları süngerler ile silip tekrar kullanırlar idi. Ve biz böyle kâğıtları çocukluğumuzda mektebde "karalama" ta'bîr olunan yazı meşkinde kullanır idik. Ve yazdığımız karalamaları muallime gösterdikten sonra, silip tekrar o kâğıda ertesi günkü meşkimizi yazar idik. Bu beyt-i şerîfte bu ma'nâ beyân buyurulur. Rûh-ı ma'nâ, bozulan bir şeyin yerine yenisi geldiğini beyândır.

چون اساس خانهء می افکنند　　　اولین بنیاد را بر میکنند

1816. *"Vaktâki bir evin temelini atarlar; evvelki binâyı sökerler."*

گل برآرند اول از قعر زمین　　　تا بآخر بر کشی ماء معین

1817. *"Sonunda mâ-i cârî çekmen için, yerin dibinden çamuru çıkarırlar."*

"Evvelâ toprağı delip kuyuyu kazarlar; sonra sen sızan suyu kovalar ile çekersin." Bu misâlde iki ma'nâ mündemicdir. Birisi, arzın sathını bozarsın, netîcesinde yeni bir hâl peydâ olur ki, kuyu ve sudur. İkincisi, kuyuyu kazıp suya vâsıl olmak için zahmet çekersin ve netîcede sa'yinin semeresi olan suyu elde edersin.

از حجامت کودکان گریند زار　　　که نمیدانند ایشان سر کار

1818. *"Çocuklar hacamattan çok ağlarlar; zîrâ onlar işin sırrını bilmezler."*

Ya'ni, "Hacamatta iğne acısı ve kan akması vardır. Sûret-i zâhirede bunlar iyi şeyler değildir. Fakat bu fenâların zımnında, iyi olan muhâfaza-i sıh-

hat vardır. Fakat çocuklar bu işin sırrını bilmedikleri için, feryâd edip ağlarlar." İşte ölüm de böyledir. Çocuk mesâbesinde olan ehl-i gaflet, ölümün sırrını bilmedikleri için, sûret-i zâhiri fenâ olan ölümden feryâd ederler. Ve zalemenin zulmü de, hacamat mesâbesindedir. Ehl-i gaflet zulümden feryâd ederler; onun zımnındaki sırdan âgâh değildirler.

مرد خود زر می دهد حجام را   می نوازد نیش خون آشام را

1819. *"Âdam ise hacamatçıya altın verir; kan içici iğneyi okşar."*

"Hacamatın sırrına vâkıf olan büyük adam, çocuklar gibi feryâd etmez; hacamatçının hizmetini takdîr edip, ona ücret olarak para verir ve hacamat âletinin hüsn-i muhâfazasında dikkatle hacamatçıya muâvenet eder. Bunun gibi, esrâra vâkıf olan ârif-i billâh, hacamatçı mesâbesinde olan zâlimlere buğz etmez, vazîfelerini takdîr eder. Zîrâ mü'minler zâlimlerin zulümleri sebebiyle merâtib-i ulyâya terakkî ederler. Nitekim hadîs-i şerîfte, أجركم بقدر تعبكم ya'ni "Sizin ecriniz meşakkatiniz kadardır" buyurulur.

می دود حمال زی بار گران   می رباید بار را از دیگران

1820. *"Hamal ağır yük tarafına koşar; yükü başkalarından kapar."*
[1834]

"Zî" burada taraf ma'nâsınadır. Bu beyt-i şerîf dahi diğer bir misâldir.

جنگ حمالان برای بار بین   اینچنین است اجتهاد کار بین

1821. *"Yük için hamalların kavgasını gör; işte kârın ictihâdı böyledir, gör!"*

"Hamalların ağır yükleri birbirinden kapıp nakletmek için yaptıkları kavgaları gör ki, bunlar hep ücret kazanmak için yapılan sa'y ve ictihâddır!"

Hind nüshalarında ikinci mısrâ' همچنین است اجتهاد مرد دین sûretinde vâki'dir. Ma'nâsı, "Din adamının ictihâdı da böyledir" demek olur. Ya'ni ehl-i dîn, lezzet-i ebediyye için riyâzet ve mücâhede yükünü çekerler.

چون گرانیها اساس راحتست   تلخها هم پیشوای نعمتست

1822. *"Çünkü ağırlıklar râhatın esâsıdır; acılar da ni'metin pîşvâsıdır."*

"Zîrâ hizmetin ağırlıkları ve zahmetleri, sondaki râhatın temelidir ve hayatta çekilen acılar da sonda gelecek olan ni'metin rehberidir."

Hind nüshalarında, اساس راحتست yerine, اساس رحمتست" vâki'dir ve maksad aynı ma'nâdır.

حفت الجنة بمکروهاتنا　　　　حفت النیران من شهواتنا

1823. *Cennet bizim mekrûhlarımız ile örtüldü; cehennem bizim şehvetlerimizden örtüldü!*

Bu beyt-i şerîf, *Meşârık*'ta Ebû Hureyre (r.a.)tan mervî olan حفت الجنة با لمکاره و حفت النیران بالشهوات ya'ni, "Cennet mekrûhât ile örtülmüştür ve cehennem şehevât ile örtülmüştür" hadîs-i şerîfinden menkûldür. Ve "mekârih"ten murâd, nefsin kerîh gördüğü şeylerdir ki, onlar, musîbetlere sabır ve açlık ve fakr ve riyâzât ve ibâdât ve küffâr ile harb ve sadaka vermek ve zekât vermek ve emsâli şeylerdir. Ve nefis bunlardan hazzetmez. Ve âlem-i ma'nâda ve hakîkatta bunların hepsi mahmûd ve müstahsen şeylerdir. Ve bunların aksi olan şeyler, nefsin şehvetleri ve arzûlarıdır ki, her birisi muhâlif-i akıl ve insâniyyet olup, âlem-i ma'nâda ve hakîkatte mezmûm ve cem'iyyet-i beşeriyyenin dünyâda belâsı ve âhirette her bir ferdin azâbıdır.

تخم مایهء آتشت شاخ ترست　　　　سوختهء آتش قرین کوثرست

1824. *Senin ateşinin tohumunun mayası tâze daldır; ateşin yanmışı kevserin karînidir.*

Ya'ni ateşin mayası odundur; ve odunun tohumu ve aslı tâze ve yeşil daldır. Nitekim Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de اَلَّذى جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا (Yâsîn, 36/80) ya'ni, "Öyle Allâh Teâlâ'dır ki, sizin için yeşil ağaçtan ateş yaptı!" buyurur. "Tâze dal"dan murâd, sıfât-ı nefsâniyyeden her biridir ki, arzûsunu verdikçe her an tâze ve neşv ü nemâdadır; aslâ kurumak bilmez. Ve cehennem ateşinin mayası olan a'mâl-i kabîha ve seyyie odunlarını ihzâr eder. "Ateşin yanmışı"ndan murâd, nefsinin arzûlarına muhâlefet ateşiyle yanan mücâhid ve riyâzet-keştir ki, onun bu mücâhede ve riyâzet ateşleri içinde yanması, kendisinin Kevser'e, ya'ni niam-i uhreviyyeye mukārin olmasına sebeb olur.

هر که در زندان قرین محنتیست　　　　آن جزای لقمهء و شهوتیست

1825. *Her kim ki zindanda mihnetin karînidir, o bir lokma ve şehvetin cezâsıdır.*

Bu beyânâtın delîl-i zâhirîsini istersen, dünyâda birçok misâlleri vardır. Birisi nefsinin arzûsunu tatmîn için hırsızlık ederse, zâbıta onu tutup mahkemeye verir; mahkemede habsine hükmolunur. Binâenaleyh o kimse bir lokmanın ve şehvetin cezâsını, elem-i habse mukārenetle çeker.

هر که در قصری قرین دولتیست　　　آن جزای کار زار و محنتیست

1826. *Her kim bir köşkte bir devletin karîni ise, o bir cengin ve mihnetin cezâsıdır.*

Makām-ı riyâsette ve köşklerde zevk u safânın karîni olan her bir kimse, bir harbde türlü türlü meşakkatler çekerek muzaffer olmuştur. Bu devlet ve zevk u safâ onun mükâfâtıdır.

هر کرا دیدی بزر و سیم فرد　　　دان که اندر کسب کردن صبر کرد

1827. *Her kimi altın ve gümüş ile ferd gördün ise, bil ki kesb etmekte sabretti.*

Zenginlikte teferrüd etmiş bir kimseyi görürsen, bil ki kazanmak husûsunda türlü türlü meşakkatlere göğüs gerip sabretti.

بی سبب بیند چو دیده ش شد گذار　　　تو که در حسی سبب را گوش‌دار

1828. *Onun gözünün geçişi olduğu için, sebebsiz görür; sen ki histesin, sebebe kulak tut!*

Ya'ni, ârif-i billâhın his gözü sebebi görmekten geçmiş ve kalb gözüyle her şeyi müsebbibü'l-esbâb olan Hakk'ın kazâ ve kaderiyle görmekte bulunmuş olduğundan, sûret-i zâhirede esbâba merbût görünen şeyleri, o ârif sebebsiz olarak vâki' olmuş görür. Fakat mâdemki senin his gözün henüz fa'âldir ve kalb gözün kördür, binâenaleyh sen sebebe kulak tut ve dünyevî ve uhrevî umûrunda esbâba teşebbüs et ve meselâ nafaka tedâriki husûsunda ârif-i billâhı taklîd edip, "Rezzâk-ı hakîkî Hak'tır" diyerek tenbel tenbel oturma! Sonra aç kalırsın ve netîcede Hakk'ın rezzâkıyyetini de münkir olursun. Ve kezâ âhiretin için dahi şer'in gösterdiği yolda sa'y et! Velhâsıl, tabîat hükmü altında olanlara hayât-ı sûriyyede sûret-i kat'iyyede murâdının esbâbına teşebbüs etmek lâzımdır.

آنکه بیرون از طبایع جان اوست　　　منصب خرق سببها آن اوست

1829. *O kimse ki onun canı tabâyi'den hâriçtir, sebebleri yırtmak mansıbı onun lâyıkıdır.*

Ma'lûmdur ki, tabîat ve unsuriyyât âleminde birtakım sûretlerin husûlü, müteselsil esbâba merbûttur. Meselâ meyve ağaçtan; ve ağaç çekirdekten; ve çekirdek meyveden husûle gelir. Bunlar birbirinin vücûduna sebebdir. Binâenaleyh bu âlem-i tabîatta hayât-ı tabîiyye ve unsuriyye ile yaşayanlar meyve istedikleri vakit bu sebeblere teşebbüs etmek lâzım gelir. Fakat bu ha-

yât-ı tabîiyye ve hayvâniyye bağlarından kurtulup, hayât-ı rûhâniyye ve melekiyye ile yaşayanlar, bu esbâb-ı tabîiyyeyi yırtarlar ve istedikleri zaman bu sebeblerin te'sîri olmaksızın meyve çıkarırlar. Bu sebebleri yırtmak mertebesi, rûhları tabâyi' bağlarının hâricine çıkmış olan zevâtın lâyıkıdır. Onların murâdâtı, bu tabîatın bâtını olan Hak cânibinden hâsıl olur.

بی سبب بیند نه از آب و گیا　　　چشم چشمهٔ معجزات انبیا

1830. *Enbiyâ mu'cizelerinin pınarını, sudan ve ottan değil, sebebsiz görür.*
[1844]

Bu zevki kendi nefsinde müşâhede eden, enbiyânın mu'cizelerinin pınarını ve menba'ını su ve ot gibi vesâit-ı tabîiyyeden değil, bu sebeblerin hâricinde olarak doğrudan doğruya o tabîatın bâtını olan Hak'tan görür. Ammâ nefsinde bu zevk hâsıl olmayan kimse, mu'cizât-ı enbiyâyı ve kerâmât-ı evliyânın menba'ını bir türlü tabîat çeşmelerinin hâricinde göremediklerinden, kimi te'vîl ve kimi inkâr cihetine giderler.

این سبب همچون طبیبست و علیل　　　این سبب همچون چراغست و فتیل

1831. *Bu sebeb hekîm ve hasta gibidir; bu sebeb çerâğ ve fitil gibidir.*

Meselâ açlığın def'ine sebeb taâmdır. Binâenaleyh sebeb olan bu taâm hekîm gibi ve aç olan da hasta gibidir. Ve kezâ odanın aydınlanmasına sebeb kandîldir. Ve kandîlin vücûduna da sebeb onun fitilidir.

شب چراغت را فتیلی نو بتاب　　　پاك دان زینها چراغ آفتاب

1832. *Gece çerâğına yeni bir fitil bük; güneşin çerâğını bunlardan pâk bil!*

"Gece"den murâd, zulmet-i tabîiyye-i beşeriyyedir. "Çerâğ"dan murâd, hayât-ı hayvâniyyedir. "Yeni fitil"den murâd, her acıktıkça alınan gıdâdır. "Güneşin çerâğı"ndan murâd, halîfe-i Hak olan insân-ı kâmildir. Ya'ni, "Bu zulmet-i tabîiyye-i beşeriyye içinde hayât-ı hayvâniyyenin parlamasına ve kuvvetine sebeb olan fitil mesâbesindeki gıdâyı ihtiyaç nisbetinde almakta tekâsül etme! Zîrâ sen henüz tabîat hâricine çıkıp, âlem-i hakîkata uçamadın." Nitekim Hâfız-ı Şîrâzî buyurur:

تو کز سرای طبیعت نمی روی بیرون　　کجا بکوی حقیقت سفر توانی کرد

"Sen tabîat evinden dışarıya çıkmıyorsun; hakîkat mahallesine nerede sefer edebilirsin?"

Fakat çerâğ-ı ilâhî olan insân-ı kâmilin bu gibi esbâb-ı tabîiyyeye ihtiyâcı yoktur. Onların, أبيت عند ربى يطعمنى و يسقينى ya'ni "Ben Rabbim'in indinde gecelerim; bana yedirir ve içirir" hadîs-i şerîfinden mîrâsları vardır.

رو تو كهگل ساز بهر سقف خان   سقف گردونرا زكهگل پاك دان

1833. *Git evin tavanı için samanlı çamur yap; feleğin tavanını samanlı çamurdan temiz bil!*

"Hâne"den murâd, vücûd; ve onun tavanından murâd, mahall-i akıl olan dimâğ; ve "samanlı çamur"dan murâd, gıdâ-yı sûrîdir. "Feleğin tavanı"ndan murâd, arşî olan rûhtur. Ya'ni, "Hâne-i vücûdunun tavanı mesâbesindeki dimâğını, samanlı çamur mesâbesinde olan gıdâ-yı sûrî ile takviye et! Zîrâ orası mahall-i akıldır. Ve akıl, kendisine teklîf-i ilâhî vâki' olan bir ni'mettir. Aklının kuvveti nisbetinde hakāyık ve maârif-i ilâhiyyeyi anlamaya çalış! Çünkü sen henüz mertebe-i cismâniyyettesin ve mertebe-i rûhâniyyeye vâsıl olmadın. Mertebe-i rûhâniyyeye vâsıl olduğun vakit, artık bu samanlı çamur mesâbesindeki gıdâ-yı sûrîye ihtiyacın kalmaz. Ve mertebe-i rûhâniyye, mertebe-i unsuriyyenin feleğidir. Ve o feleğin tavanı olan mertebe-i rûhâniyyeyi gıdâ-yı sûrîden temiz bil!"

"Hân" *Burhân-ı Kâtı*'da "hâne" ma'nâsına gösterilmiştir. Ankaravî nüshasında خوان vâki'dir. Fakat Hind nüshaları müreccah görünür.

آه كه چون دلدار ما غمسوز شد   خلوت شب در گذشت و روز شد

1834. *Âh ki, vaktâki bizim dildârımız gam yakıcı oldu, gecenin halveti geçti ve gündüz oldu!*

Ya'ni, "Bizim ma'şûkumuz olan Hak, bizim iftirâk gamımızı yakıcı oldu; zulmet-i tabîiyye içindeki yalnızlık ve halvet, ya'ni ma'şûkumuzdan ayrılığımızın gecesi geçti ve hakîkat güneşi doğup gündüz oldu ve bu hakîkat güneşinden nûr alan ay mesâbesindeki rûhumuz cilvelenemez oldu." Bu beyt-i şerîf, insân-ı kâmilin zevkine âid olup, tecellî-i zâtî vukū'una işâret buyurur.

جز بشب جلوه نباشد ماه را   جز بدرد دل مجو دلخواه را

1835. *Aya gecenin gayrinde cilve olmaz; dil-hâhı gönül derdinden gayrinde isteme!*

Zîrâ ay mesâbesindeki rûh, ancak zulmet-i tabîiyye ve beşeriyyede cilvelenir; ve o vakit ondan esbâb-ı tabîiyyeyi yırtmak halleri vâki' olur. Gönlün

murâdını ancak gönül derdinde iste. Zîrâ hakîkatta kalbin ârâm ve râhat edebileceği bir murâdı vardır ki, o da vuslat-ı Hak'tır. Ondan başka hiçbir murâd ile mutmain olamaz. Ve hakîkatte kalbin derdi ve ıztırâbı da ancak budur. Binâenaleyh kalbin murâdı ancak onun derdinde mündemiçtir.

ترك عيسى كرده خر پرورده‌ء   لا جرم چون خر برون پرده‌ء

1836. *Îsâ'yı terk edip eşeği beslemişsin; şübhesiz eşek gibi perdenin hâricindesin!*

"Îsâ"dan murâd rûh; ve "eşek"ten murâd, rûhun merkebi olan cisimdir. "Hâric-i perde"den murâd, eşek ahırı mesâbesinde olan tabîat ve unsuriyyet âlemidir. Ya'ni, "Sen rûhuna hizmet etmeyi terk edip, eşeği beslemekle meşgûlsün. Bu sebebden şübhesiz eşeklerin ahıra bağlanması kabîlinden olarak, tabîat ve unsuriyyet ahırında bağlı kalmışsın!"

طالع عيسيست علم و معرفت   طالع خرنيست اى تو خر صفت

1837. *Ilim ve ma'rifet Îsâ'nın tâli'idir; eşeğin tâli'i değildir. Ey kimse, sen eşek sıfatlısın!*

Hakîkat güneşinden ilim ve ma'rifet nûrunu almak, rûhun tâli'i ve isti'dâdıdır; cismin ve rûh-ı hayvânînin isti'dâdı ve tâli'i değildir. Ey esîr-i nefs olan kimse, sen sıfât-ı nefsâniyyenin galebesi sebebi ile eşek sıfatlı olmuşsun!

ناله‌ء خر بشنوى رحم آيدت   پس ندانى خر خرى فرمايدت

1838. *Eşeğin nâlesini işitirsen sana merhamet gelir; imdi bilmezsin ki eşek sana eşeklik emreder!*

Eşek mesâbesinde olan nefsinin hitâblarını ve ilkāâtını dinlersin ve ona acıyıp her istediğini verirsin. Halbuki eşek nefsinin sana dâimâ eşeklik emrettiğinden gaflet içindesin. Sen ise bunları insanlığın levâzımından addedersin!

رحم بر عيسى كن و بر خر مكن   طبع را بر عقل خود سرور مكن

1839. *Îsâ'ya merhamet et ve eşeğe etme; tab'ı aklının üzerine server yapma!*

Binâenaleyh, rûhuna acı ve eşek nefsine merhamet edip her istediğini vermekten vazgeç; tabîat-ı nefsâniyyeyi rûhun sıfatı olan akıl üzerine hâkim ve reîs yapma!

طبع را هل تا بگرید زار زار   تو ازو بستان و وام جان گزار

1840. *Tab'ı bırak, tâ ki zâr zâr ağlasın; sen ondan al ve canın borcunu öde!*
[1854]

Tabîat-ı nefsâniyyeyi terk et ve nefsin arzûlarını verme! Nefis o mahrûmiyetten dolayı varsın feryâd etsin. Sen onun kuvveti olan rûh-ı hayvânîyi, rûh-ı insânîye âid vazâifte kullan ve bu canın mûcidine karşı olan borcunu öde.

سالها خربنده بودی بس بود   زانکه خر بنده ز خر واپس بود

1841. *Senelerce eşek sürücü idin, yeter! Zîrâ ki eşek sürücü eşekten geride olur.*

Senelerce eşek mesâbesinde ve rûhunun merkebi olan cismi istediği tarafa sürüp ona hizmet ettin, artık yeter! Çünkü eşek sürücünün mevki'i ve vaz'iyyeti eşeğin arkasında olur. Nitekim Hak Teâlâ hazretleri nefsânî kimseler hakkında, أُولَئِكَ كَالأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ (A'râf, 7/179) ya'ni "Onlar hayvânât-ı ehliyye gibidir; belki onlar daha şaşkındır" buyurur.

ز أَخِّرُوهُنَّ مرادش نفس تست   كو بآخر بايد و عقلت نُخُسْت

1842. أخروهن *den onun murâdı senin nefsindir ki, o âhirde ve senin aklın evvel gerektir.*

Bu beyt-i şerîfte, Ebû Hureyre ve Huzeyfe (radıyallâhu anhümâ) hazretlerinden mervî olan, kadınlar hakkındaki أخروهن حيث أخرهن الله ya'ni, "Kadınları geri bırakın; çünkü Allâh Teâlâ onları geri bıraktı." Ya'ni "Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de وَا لْمُؤْمِنِينَ وَا لْمُؤْمِنَاتِ وَا لْمنَافقِينَ وَا لْمنافقات ["Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar, münâfık erkekler ve münâfık kadınlar"] âyetlerinde ve emsâli âyetlerde kadınları erkeklerden sonra zikreyledi" hadîs-i şerîfine işâret buyurulur. Fukahâ bu hadîs-i şerîften, namaz saflarında kadınların geride bulunmaları ma'nâsını almışlardır. Cenâb-ı Pîr ise bu teahhuru, lisân-ı işâretle nefse râci' tutarlar. Zîrâ nefis müennes ve akıl müzekkerdir. Ya'ni "Hayât-ı dünyeviyyedeki umûrunda nefsini ve onun huzûzâtını geride bırak ve aklı ve aklın haz ve zevki olan ulûm ve maârifi ileriye geçir!" demek olur. Burada "akıl"dan murâd, "akl-ı maâd"dır, "akl-ı maâş" değildir. Zîrâ akl-ı maâş nefsânî olan akıldır.

هم مزاج خرشدست اين عقل پست   فكرش اين كه چون علف آرد بدست

1843. *Bu alçak akıl eşeğin hem-mizâcı olmuştur; onun fikri bu ki, ele nasıl alef getirsin.*

Bu mertebesi aşağı olan akl-ı maâş eşek ile bir mizâcdadır. O akl-ı maâş dâimâ emr-i maîşet fikrindedir ve dâimâ hazz-ı nefsi düşünür. Zîrâ bu akl-ı maâş nefs-i emmârenin muînidir.

آن خر عیسی مزاج دل گرفت　　　در مقام عاقلان منزل گرفت

1844. *O Îsâ'nın eşeği gönül mizâcını tuttu; âkıllerin makāmında menzil tuttu.*

"Îsâ'nın eşeği"nden murâd, "nefs-i mutmainne"dir. Ya'ni, "Nefs-i mutmainne gönül meşreb ve mizâcındadır. Gönül, nûr-ı ilâhîyi kabûle müstaid olduğu gibi, o nefis de nûr-ı Hak'la münevverdir. Binâenaleyh onun menzili ve mahall-i sükûnu, âkıl olan enbiyâ (aleyhimü's-selâm)ın makāmındadır; ve o makām dahi itâat-ı Hak'ta istikāmet ve sebât makāmıdır."

زآنکه غالب عقل بود و خر ضعیف　　　از سوار زفت گردد خر نحیف

1845. *Zîrâ ki akıl gālib ve eşek zaîf oldu; kavî süvârîden eşek nahîf olur.*

Îsâ'nın eşeğinin gönül mizâcını tutmasının sebebi budur ki, rûh-i insânînin sıfatı olan "akl-ı maâd" gālib oldu; ve kuvvetli binici olan rûh tasarrufa başladı; "nefs-i emmâre" zaîf ve rûha mutî' ve münkād oldu. Binâenaleyh o nefis artık fenâlık mertebesine sukūttan mutmain oldu. Zîrâ süvârî kavî ve mutasarrıf olunca, eşek nahîf olur ve harunluğu ve serkeşliği gider.

وز ضعیفیٔ عقل تو ای خر بها　　　این خر پژمرده گشت است اژدها

1846. *Ey eşek kıymetli, senin aklının zaîfliğinden bu pejmürde eşek ejderhâ olmuştur!*

Ey nefs-i emmâre mertebesinde kalan kimse, senin akl-ı maâşının za'fından, bu pejmürde ve revnaksız nefis gittikçe serkeş olup, ejderhâ gibi müdhiş bir hâl kesb etmiştir!

گر ز عیسی گشتهٔ رنجور دل　　　هم ازو صحت رسد او را مهل

1847. *Eğer Îsâ'dan gönlün hasta olmuş ise, yine ondan sıhhat erişir, onu bırakma!*

Ankaravî hazretleri ile Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî, "Îsâ"dan murâd, ârif-i kâmil olduğunu beyân etmişlerdir. Fakat yine Hind şârihlerinden Bahru'l-Ulûm hazretleri buyururlar ki: "Îsâ'dan murâd, akl-ı ma-

âddır." Her ne kadar Velî Muhammed ebyât-ı lâhikaya mutâbakatı olduğundan bahisle, "ârif-i kâmildir" demiş ise de, ebyât-ı sâbıkaya irtibâtı uzaktır. Binâenaleyh her iki mütâlaaya göre ma'nâ böyle olur: Ya'ni, "Akl-ı maâd her ne kadar seni huzûzât-ı nefsâniyyeden men' ettiği ve ağır gelen mücâhede ve riyâzet ve Hakk'a itâat tarafına çevirdiği için kalbin hasta ve mağmûm olmuş ise de; senin emrâz-ı ma'neviyyene yine ondan sıhhat erişir. Binâenaleyh sen o "akl-ı maâd"ı bırakma!" Yâhût "Îsâ (a.s.) gibi mertebe-i rûhâniyyette sâbit olan insân-ı kâmilin terbiyesinden ve emrettiği mücâhedât ve riyâzâttan kalbin münkesir olmuş ise, yine sana ondan sıhhat-i ma'neviyye erişir, onun eteğini bırakma!"

ای مسیح خوش نفس چونی ز رنج   که نبود اندر جهان بی مار و گنج

1848. *Ey hoş nefesli Mesîh, meşakkatten nasılsın? Zîrâ cihanda defîne yılansız olmadı!*

Ey latîf nefesi ve nefhasıyla ve elfâz-ı cemîlesiyle akl-ı maâşı akl-ı maâd mertebesine terakkî ettiren insân-ı kâmil, câhillerin cefâsından ne haldesin? Zîrâ bu cihanda insân-ı kâmil olmak isti'dâdını hâiz olan sâlikler vardır. Bu isti'dâd, vücûd-ı beşer arzında medfûn hazîneler gibidir. Halbuki maddî defîneler birtakım tılsımlar ile bağlanmıştır. O tılsımın bozulması usûlünü bilmeyenlere, oraya me'mûr olan yılanlar hücûm eder. İmdi, bu yetişecek insân-ı kâmil, yılanlar gibi insana hücûm eden sâlikler arasında gizlidir. Bu beyt-i şerîfte, yukarıda îzâh edilmiş olan Şems-i Tebrîzî hazretleri vak'asına da îmâ vardır.

چونی ای عیسی ز دیدار جهود   چونی ای یوسف زمکار و حسود

1849. *Ey Îsâ, cehûdun dîdârından nasılsın? Ey Yûsuf, mekkâr ve hasûddan nasılsın?*

Ey rûhâniyyette Hz. Îsâ mesâbesinde olan insân-ı kâmil, Hz. İsâ'ya sû'-i kasd eden yahûdîler gibi olan ehl-i zulmün dîdârından ve onlar ile vâki' musâhabâttan ne haldesin? Ey Yûsuf (a.s.) gibi rûh-ı latîfi parlak olan mürîd, hîlekârların ve hasedcilerin cefâsından nasılsın?

"Îsâ" ta'bîriyle cenâb-ı Şems'e; ve "Yûsuf" ta'bîri ile Sultan Veled hazretlerine îmâ vardır. Zîrâ, Hz. Pîr'in ortanca mahdûmu Alâeddîn Çelebî, birâderi bulunan Sultan Veled hazretlerine cenâb-ı Şems'in teveccühünü kıskanmış idi.

تو شب و روز از پی این قوم غُمْر چون شب و روزی مدد بخشای عمر

1850. *Sen gece ve gündüz bu nâdân kavim için, gece ve gündüz gibi ömre me-*
[1864] *ded-bahşâsın!*

"Gumr" kelimesinin *Müntehabü'l-Lügāt*'ta müteaddid ma'nâları vardır. Burada, nâdân ve câhil demektir. Ankaravî nüshasında ع ile عمر vâki' olup, "dâll" ma'nâsına olduğu gösterilmiştir. Lügatta عمر ün "dâll" ma'nâsına geldiğine tesâdüf edemedim. Ve kāfiye cihetinden dahi عمر şâyân-ı teemmüldür. Binâenaleyh Hind nüshalarını tercîh ettim. Ya'ni, "Sen gece ve gündüz bu câhil tâifenin cefâlarına bakmayıp, onların ömr-i ma'nevîlerine gece ve gündüz gibi yardım eder ve feyz verirsin ve onları cehâletten kurtarmağa çabalarsın." Bu beyt-i şerîfte, Hz. Pîr'in nefs-i nefîslerine de hitâb olması câizdir.

چونی از صفرائیان بی هنر چه هنر زاید ز صفرا درد سر

1851. *Hünersiz safrâîlerden nasılsın? Safrâdan ne hüner doğar? Baş ağrısı!*

"Safrâîler"den murâd, ehl-i nefistir. Zîrâ safrânın rengi sarı olduğu gibi, makāmı göbek altı olan latîfe-i nefsin nûru da sarıdır. Bu münâsebetle cenâb-ı Pîr "safrâîler" buyurur. Ya'ni, "İlimsiz ve ma'rifetsiz olan ehl-i nefs ile muhâlatadan ve onların terbiyeleriyle iştigālden ne haldesin? Safrâ mesâbesinde olan sıfât-ı nefsâniyyeden ne doğar? Baş ağrısı doğar!" Ya'ni, ehl-i nefis, beyhûde sözleriyle ve fenâ fiilleriyle, insân-ı kâmile baş ağrısı mesâbesindedirler.

تو همان کن که کند خورشید شرق ما نفاق و حیله و دزدی و زرق

1852. *Sen ancak onu yap ki, şarkın güneşi yapar; biz nifâk ve hîle ve hırsızlık ve zerkiz!*

"Hurşîd-ı şark" tan murâd, Hâtem-i enbiyâ (s.a.v.) Efendimiz'dir. Ya'ni "Ey insân-ı kâmil, sen de ehl-i nefsin yaptıkları fenâlıklara bakmayıp, şarkın güneşi olan (s.a.v.) Efendimiz'in yaptığını yap! Zîrâ risâletpenâh Efendimiz, âfâkî olan güneş, nasıl ki ziyâsını iyi ve kötü eşyâ üzerine salarsa, öylece lutuf ve merhametini iyilere ve kötülere teşmîl buyurur idi. Nitekim Uhud muhârebesinde küffâr üzerlerine hücûm edip dişlerini kırdılar ve mübârek vechini yaraladılar; onlar bu halde ve yüzlerinden kan akmakta iken hiçbirine bedduâ buyurmadı da, اللهم اهد قومى فإنهم لا يعلمون ya'ni "Ey Allâh'ım, kavmime

hidâyet et; zîrâ bilmiyorlar!" buyururdu. Binâenaleyh ey ârif-i kâmil, sen de öyle yap! Zîrâ biz nefsânîyiz ve nifâk ve hîle ve hırsızlık ve zerk ve riyâ gibi sû'-i ahlâkın aynı ve menba'ıyız!" Cenâb-ı Pîr'in "biz" ta'bîri ile kendilerini de karıştırması, üslûb-ı hakîmâne üzerine sâir ehl-i nefse nasîhattır.

تو عسل ما سرکه در دنیا و دین   دفع این صفرا بود سرکنگبین

1853. *Sen dünyâda ve dînde balsın, biz sirkeyiz. Bu safrânın def''i sirkengübîndir!*

İnsân-ı kâmil, âlem-i mülk ve melekûtün usûl-i tekâmülüne vâkıf olduğu için, onun tedbîri emrâz-ı sûriyye ve ma'neviyyeye şifâ verir. Binâenaleyh onun zâtı bal gibi hâssa-i şifâiyyeyi hâizdir. Nitekim bal hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de فيه شفاء للناس (Nahl, 16/69) ya'ni "Onda nâs için şifâ vardır" buyurulur. Ehl-i nefs ise, akvâlde ve ef'âlde sirke gibi ekşidir. Safrâ mesâbesinde olan sıfât-ı nefsâniyyenin def'i, "**sirkengübîn**" dedikleri şerbet vâsıtasıyla olur. Sirkengübîn, sirkenin içine yaz mevsiminde şeker ve kış mevsiminde bal karıştırılmak sûretiyle yapılan bir nevi' şerbettir ki, tıbb-ı atîkte safrânın izâlesi için müsta'meldir.

سرکه افزودیم ما قوم زحیر   تو عسل بفزا کرم را وا مگیر

1854. *Biz kavm-i zahîr sirkeyi çoğalttık; sen balı çoğalt, keremi dirîğ etme!*

"Zahîr", zorlukla nefes almak ve nâle etmek ma'nâsınadır. Burada, gam-ı dünyâya mübtelâ olan ehl-i nefs murâd olunur. Gam-ı dünyânın sebebi, sıfât-ı nefsâniyyenin galebesidir ki, o gamdan nefes daralır ve insanın içine sıkıntı basar. Ya'ni, "Biz gam-ı dünyâdan nefesi daralmış tâifeyiz. Sıfât-ı nefsâniyyemiz şiddetle ahkâmını icrâ ediyor. Ey insân-ı kâmil , sen de bal gibi olan tedbîrini ve tasarrufunu kuvvetlendir, bu keremini bizden dirîğ etme!"

این سزید از ما چنان آمد ز ما   ریگ اندر چشم چه افزاید عما

1855. *Bizden bu lâyık oldu, bizden böyle geldi. Kum gözde ne ziyâdeleştirir? Körlük!*

"Kum"dan murâd, sıfât-ı nefsâniyyedir. "Körlük"ten murâd, kalb gözünün körlüğüdür. Nitekim âyet-i kerîmede, فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ (Hacc, 22/46) ya'ni "Onların his gözleri kör değildir; ve fakat göğüs-

lerindeki kalbleri kördür!" buyurulur. Ve hadîs-i şerîfte de, ليس الأعمى من يعمى بصره إنما الأعمى من يعمى قلبه ya'ni "Kör, zâhir gözü kör olan değildir; kör ancak kalbi kör olandır!" buyurulur. Ya'ni, "Te'sîr-i havâ ile göze kaçan kum zerreleri zâhir gözünü kör ettiği gibi, hevâ-yı nefsânî te'sîriyle kabaran sıfât-ı nefsâniyye de kalb gözünü kör eder."

آن سزد از تو ايا كحل عزيز — كه بيابد از تو هر ناچيز چيز

1856. *Ey azîz olan kühl, sana bu lâyık olur ki, her nâçîz senden bir şey bula!*

"Kühl" sürme demektir; murâd, insân-ı kâmildir. Ya'ni, "Ey kalb gözüne kuvvet ve his gözüne ibret veren nâdir ve azîz bir sürme mesâbesindeki insân-ı kâmil! Sana lâyık olan budur ki, her mertebe-i süfliyyette kalmış olan nâçîz bir ferd-i beşer senden istifâde edip, isti'dâdına münâsib bir ma'rifet nûru bulsun!"

ز آتش اين ظالمانت دل كباب — از تو جمله اهْدِ قَوْمِى بُدْ خطاب

1857. *Bu zâlimlerin ateşinden senin gönlün kebabdır; senden hitâb hep "İhdi kavmî" oldu!*

Gerçi bu mertebe-i süfliyyette ve hayvâniyyette kalmış olan zâlimlerin zulüm ateşlerinden kalb-i şerîfin yanmış ve kebab olmuştur. Fakat onların bu ezâ ve cefâlarına karşı senden onlara vâki' olan hitâb hep Hâtem-i enbiyâ (s.a.v.) Efendimiz'in Uhud muhârebesinde müşriklere olan hitâbı gibi, اللهم اهد قومى فإنهم لا يعلمون ya'ni, "Yâ Rab, kavmime hidâyet et, zîrâ onlar bilmiyorlar!" oldu. Ve onlar zulmettiler; sen onlara hayır ile duâ ettin.

كان عودى در توگر آتش زنند — اين جهان از عطر و ريحان پر كنند

1858. *Sen ûdun ma'denisin. Eğer sana ateş vururlarsa, bu cihânı ıtır ve reyhândan doldururlar!*

"Öd" ağacından murâd, sıfât-ı rûhiyyedir. Ve "kân" dan murâd, rûh-ı kâmildir. Ya'ni, "Sen öd ağacının ma'denisin. Eğer sana zulüm ve cefâ ateşi dökerlerse, senden ıtır ve fesleğen mesâbesinde olan lutuf ve merhamet ile mukâbele görürler.

تو نه آن عودى كز آتش كم شود — تو نه آن روحى كه اسير غم شود

1859. *Sen o öd değilsin ki, ateşten eksilir; sen o rûh değilsin ki, esîr-i gam olur!*

"Sen öd ağacısın, ammâ ateşten yanıp eksilen öd ağacı değilsin; belki rûh-ı izâfîsin. Ve sen gamın esîri olan rûh-ı hayvânî değilsin!"

Bu beyt-i şerîfte, muhakkıkların أرواحنا أشباحنا و أشباحنا أرواح ya'ni "Bizim rûhlarımız cisimlerimizdir; ve cisimlerimiz rûhlarımızdır" sözüne işâret buyurulur.

عود سوزد کان عود از سوز دور　　　باد کی حمله برد بر اصل نور

1860. *Öd yanar, ödün menbaı yanmaktan uzaktır. Rüzgâr nûrun aslına ne*
[1874] *vakit hamle götürür?*

Öd ağacının sûreti yanar ; fakat öd ağacının aslı ve hakîkatı yanmaktan uzaktır. Ya'ni, enbiyâ ve evliyâ-yı kirâmın sûret-i cismâniyyeleri zulüm ve tecâvüz ateşinden müteessir olur; fakat onların hakîkatı olan rûhları teessürden uzaktır. Meselâ esen rüzgâr, yanan mumun sûretine te'sîr edip söndürür; fakat nûrun bir hakîkatı vardır ki, o sâbittir ve rüzgârın o hakîkata aslâ te'sîri olmaz. Bunun gibi, zalemenin rüzgâr gibi olan zulümleri, enbiyâ ve evliyânın sûret-i cismâniyyelerine müessir olsa da, hakîkatlarına aslâ müessir olmaz ve onlar o hakîkatlarıyla Hakk'ın vâsıta-i hidâyeti olurlar.

ای ز تو مر آسمانها را صفا　　　ای جفای تو نکوتر از وفا

1861. *Ey senden göklere safâ vardır; ey senin cefân vefâdan daha iyidir!*

Ey insân-ı kâmil, senden göklere safâ vardır. Zîrâ kâmillerin ibâdetlerinden ve ma'rifetlerinden nûrlar ve envâ'-ı tecelliyât-ı Hak zâhir olup, âlemi ihâta eder. Çünkü semâvât ve arzın hilkatinden maksûd, "insân-ı kâmil"in zuhûru ve vücûdudur. Ve ey ârif-i kâmil, senin cefâ ve ezâ şeklinde olan sâlikleri terbiyen, nâkısların vefâkârâne olan muâmelelerinden daha iyidir!

زانکه از عاقل جفایی گر رود　　　از وفای جاهل آن بهتر بود

1862. *Zîrâ ki, eğer âkılden bir cefâ sâdır olursa, o, câhilin vefâsından daha iyi olur.*

گفت پیغمبر عداوت از خرد　　　بهتر از مهری که از جاهل بود

1863. *Peygamber buyurdu ki: "Akıldan adâvet, câhilden olan muhabbetten daha iyidir."*

"Akıl" ta'bîriyle âkıl murâd buyurulur. Bu beyt-i şerîf, عداوة العاقل خير من صداقة الجاهل ya'ni "Âkılin düşmanlığı câhilin sadâkatinden hayırlıdır" hadîs-i şerîfinin tercümesidir. Ya'ni, câhil iyilik yapayım derken kötülük yapar.

رنجانیدن امیری خفتهء را که مار در دهانش رفته بود

Ağzına yılan gitmiş olan bir uyumuşu, bir emîrin incitmesi

عاقلی بر اسب می آمد سوار   در دهان خفتهء می رفت مار

1864. *Bir âkıl, at üzerine binmiş olarak geldi; bir uyumuşun ağzına yılan gidiyor idi.*

آن سوار آنرا بدید و می شتافت   تا رماند مار را فرصت نیافت

1865. *O süvârî onu gördü ve yılanı ürkütmek için acele etti; fırsat bulamadı.*

چونکه از عقلش فراوان بد مدد   چند دبوسی قوی بر خفته زد

1866. *Akıldan ona yardım çok olduğundan, uyumuşa birkaç kavî topuz vurdu.*

برد او را زخم آن دبوس سخت   زوگریزان تا بزیر یك درخت

1867. *O kavî topuzun darbesi onu, ondan bir ağacın altına kadar kaçıcı olduğu halde götürdü.*

O kuvvetli topuz darbesi, uyumuş olan adamı, o emîrden kaçmak için bir ağacın altına kadar sevk etti.

سیب پوسیده بسی بد ریخته   گفت ازین خور ای بدرد آویخته

1868. *Çok çürümüş olan elma dökülmüş idi; dedi: "Ey derde asılmış, bundan ye!"*

O adamın kaçtığı ağaç elma ağacı olup, dibine birçok çürük elmalar dökülmüş idi. Topuzu vuran emîr o kimseye, "Ey derde giriftâr olmuş olan adam, bu çürük elmalardan ye!" dedi.

سیب چندان مرد را در خورد داد   کز دهانش باز بیرون می فتاد

1869. *Adama yemekte o kadar elma verdi ki, onun ağzından tekrar dışarıya düştü.*

Emîr, yemek için o adama o kadar çürük elma verdi ki, o adam onları artık yutamayacak bir hâle geldi ve ağzından dökülmeğe başladı.

بانگ می زد کای امیر آخر چزا   قصد من کردی چه کردم من ترا

1870. [1884] *Bağırdı ki: "Ey emîr, nihâyet bana niçin kasdettin; ben sana ne yaptım?"*

Topuzu ve çürük elmaları zor ile yiyen adam emîre, "Yâhu ben sana ne yaptım, niçin bana bu zulmü ve cefâyı câiz görüyorsun?" diye bağırdı da, dedi ki:

گر ترا ز اصلست با جانم ستیز   تیغ زن یکباره خونم را بریز

1871. *"Eğer aslından benim canıma senin adâvetin varsa, kılıç vur, birdenbire kanımı dök!"*

شوم ساعت که بدم بر تو پدید   ای خنك او را که روی تو ندید

1872. *"Uğursuz sâat ki, sana zâhir oldum; ey saâdet ona ki, senin yüzünü görmedi!"*

"Sana tesâdüf ettiğim sâat ne uğursuz sâat idi! Senin yüzünü görmeyen kimselere ne mutlu!"

بی جنایت بی گنه بی بیش و کم   ملحدان جایز ندارند این ستم

1873. *"Kabâhatsiz, günahsız artık ve eksik, bu zulmü mülhidler câiz görmezler!"*

"Ey emîr, hiçbir kabâhatim ve kusûrum olmadığı halde, bu senin yaptığın zulmün çoğunu ve azını dinsizler bile câiz görüp yapmazlar!"

می جهد خون از دهانم با سخن   ای خدا آخر مکافاتش تو کن

1874. *"Söz ile berâber ağzımdan kan sıçrıyor. Ey Hudâ, sonda onun mükâfâtını sen yap!"*

"Yaptığın eziyetin te'sîri ile, söz söylerken ağzımdan kan boşanıyor. Yâ Rab, bu çektiğim zulmün ecrini sen ihsân et!"

هر زمان می گفت او نفرین نو   اوش می زد که درین صحرا بدو

1875. *O her zaman yeni bedduâ söylerdi; o, ona "Bu sahrâda koş!" diye vururdu.*

O uyumuş olan kimse her an bu hâl içinde emîre karşı "Allâh belânı versin!" gibi yeni yeni bedduâlar ederdi. Emîr ise, onun bu sözlerine bakmayıp, elindeki topuzu vurup, "Durma, bu sahrâda koş!" der idi.

زخم دبوس و سوار همچو باد   می روید و باز در رو می فتاد

1876. *Topuz darbesi ve rüzgâr gibi süvârî! Koşardı ve yine yüz üstünde düşerdi!*

ممتلی و خوابناك و سست بد   پای و رویش صد هزاران زخم شد

1877. *Dolgun mi'deli ve uykulu ve gevşek idi. Ayağı ve yüzü yüz binlerce yara oldu!*

"Mümtelî" mi'de dolgunluğuna mübtelâ olan kimseye derler. "Sad hezârân" ta'bîri, çokluktan kinâyedir; maksad aded ta'yîni değildir.

تا شبانگه می کشید و می گشاد   تا ز صفرا قی شدن بر وی فتاد

1878. *Akşam vaktine kadar keşîd ve küşâd eyledi; nihâyet safrâdan ona kay' etmek vâki' oldu.*

Bahâr-ı Acem'de "keşîden" masdarının müteaddid ma'nâları mezkûrdur. Burada "tertîb dâden" tertîb vermek demektir. Ve kezâ aynı lügat kitabında "güşâden" masdarının da ma'nâları müteaddiddir. Burada "tâhten ez kemîn" pusudan koşmak demektir. Ya'ni, "Emîr akşam vaktine kadar bu tertîbi yaptı; o kaçtı ve emîr onun üzerine topuz ile koştu; nihâyet ağzına yılan kaçan o adamın safrâsı kabardı ve kustu."

زو بر آمد خوردها زشت و نکو   مار با آن خورده بیرون جست ازو

1879. *Ondan iyi ve kötü taâmlar zâhir oldu; yılan o me'kûl ile ondan dışarı fırladı!*

Mi'desinden yediği şeylerin iyisi ve kötüsü çıktı; ağzına kaçan yılan dahi kustuğu me'kûlât ile berâber mi'desinden dışarıya fırladı.

چون بدید از خود برون آن مار را   سجده آورد آن نکو کردار را

1880. [1894] *Vaktâki o yılanı kendinden hâriç gördü, bu iyi amelliye secde getirdi.*

O kimse, mi'desinden yılanın çıktığını gördüğü vakit, iyi iş görmüş olan o emîre secde-i ta'zîm ve tekrîmi îfâ etti.

سهم آن مار سیاه زشت و زفت چون بدید آن دردها از وی برفت

1881. *O çirkin ve iri kara yılanın heybetini gördüğü vakit, o dertler ondan gitti.*

Kendi vücûdundan böyle korkunç bir yılanın çıktığını gördüğü vakit, yediği topuzların acısını ve akşama kadar koşmadan hâsıl olan taab ve meşakkati unuttu.

گفت خود تو جبرئیل رحمتی یا خدایی که ولی نعمتی

1882. *Dedi: "Sen muhakkak rahmet Cebrâîl'isin; yâ hudâsın ki veliyy-i ni'metsin!"*

"Hudâ", sâhip ve mâlik ma'nâsınadır. Ya'ni, "Sen muhakkak rahmet-i ilâhiyyeyi inzâle me'mûr olan Hakk'ın Cebrâîl'isin; ve yâhût âmmeye ni'met veren ve ikrâm eden bir efendisin!"

ای مبارك ساعتی که دید یم مرده بودم جان تو بخشید یم

1883. *"Ey bir mübârek sâat ki beni gördün, ölmüş idim, bana yeni can bağışladın!"*

تو مرا جویان مثال مادران من گریزان از تو مانند خران

1884. *"Sen beni analar gibi arayıcısın; ben senden eşekler gibi kaçıcıyım!"*

Bu kıssada, "uyumuş adam"dan murâd, Hak ve hakîkattan gâfil olan kimselerdir. "Süvârî emîr"den murâd, insân-ı kâmildir. "Yılan"dan murâd, nefs-i emmârenin sıfatlarıdır. "Topuz"dan murâd, insân-ı kâmilin emrettiği riyâzât ve mücâhedâttır. Ve "sahrâ"dan murâd, sâha-i tabîattır. "Koşmak"tan murâd, seyr ü sülûktür. "Kusmak"tan murâd, kendi bilgilerinden tecerrüddür ki, bunların arasında iyileri ve kötüleri de vardır. Binâenaleyh, sâlik ulûm-i ledünniyye ile dolmak için evvelen boşalmak lâzımdır. "Çıkan yılan"dan murâd, nefs-i emmârenin sıfatlarından tecerrüddür. Ya'ni, sâlike bu riyâzât ve mücâhedât bidâyette pek ağır gelir ve mürşidine türlü türlü i'tirâzlarda bulunur ve sâika-i nefsâniyyet ile onun emirlerini tenkîd eder. Fakat kalbi safvet iktisâb edip, hakîkati idrâk edince, nazarında mürşidinden daha mahbûb âlemde kimseyi göremez olur.

خر گریزد از خداوند از خری صاحبش در پی ز نیکو گوهری

1885. *Eşek, eşekliğinden dolayı sâhibinden kaçar. Onun sâhibi iyi gevherliğinden dolayı arkasındadır!*

Eşek mesâbesinde olan nefis, hayvâniyetinden dolayı, kendi mürebbîsi olan insân-ı kâmilden kaçar. Fakat onun mürebbîsi olan o kâmil, tıynetin temizliğinden dolayı onun o fiiline darılmaz, arkasından ta'kîb eder.

نه از پی سود و زیان می جویدش   لیك تا گرگش ندرد یا ددش

1886. *Onu fâide ve zarardan dolayı aramaz; lâkin onu kurt yâhût yırtıcı hayvan yırtmasın.*

Mürşid-i kâmil, sâlikini kendisine fâidesi olduğu için, veyâhud kendisinden yüz çevirmesinde nefsine bir zarar gördüğü için aramaz; belki ona kemâl-i merhametinden, onu nefis ve şeytan helâk vâdîlerine sevk etmesin diye arar!

ای خنك آنرا كه بیند روی تو   یا در افتد ناگهان در كوی تو

1887. *Saâdet ona ki, senin yüzünü görür; yâhût ansızın senin mahallene düşer!*

"İnsân-ı kâmilin yüzünü görmek"ten murâd, onun ma'nâsına vâkıf olmaktır; yoksa onun sûret-i zâhiresini görmek değildir. Sultan Mahmûd-ı Gaznevî, Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin kabrinde, onun mürîdlerinden birisini görüp, "Bu sizin şeyhiniz ne derdi, bana bir sözünü naklet!" der. Mürîd cevâben der ki: "Bizim şeyhimiz, "Beni göreni cehennem ateşi yakmaz" derdi." Mahmûd-ı Gaznevî: "Acâib! Senin şeyhin Peygamber'den büyük müdür? Zîrâ Ebû Cehil Peygamber'i gördü; halbuki onu cehennem ateşi yakacaktır!" Mürîd: "Ebû Cehil Muhammed (a.s.) Efendimiz'i görmedi; Abdü'l-Muttalib'in yetîmini gördü. Eğer peygamberimiz Muhammed (a.s.)ı görmüş olsa idi, onu da cehennem ateşi yakmaz idi!"

Bu menkıbeden de anlaşılacağı üzere, "insân-ı kâmili görmek," onun bâtınına ve ma'neviyâtına nüfûz edebilmektir.

"Ansızın mahallesine düşmek"ten murâd, sâlik o insân-ı kâmili zâhiren dahi hiç tanımadığı ve bilmediği halde, insân-ı kâmil onun isti'dâd-ı ezelîsine nazar edip, onu kendisine cezb etmesidir.

ای روان پاك بستوده ترا   چند گفتم ژاژ و بیهوده ترا

1888. *"Ey (zât-ı şerîf), revân-ı pâk seni medh etmiş; sana ne kadar herze ve beyhûde söyledim!"*

"Revân-ı pâk"ten murâd, rûh-ı küllî-i seyyidü'l-kevneyn Efendimiz'dir. Zîrâ (s.a.v.) Efendimiz, zamân-ı saâdetlerinden sonra ümmet-i merhûmesin-

den zuhûr edecek olan kâmillere iştiyâkından, وا شوقاه إلى لقاء إخوانى ["Kardeşlerime kavuşmayı ne kadar özlüyorum!"] buyurmuşlardır.

ای خداوند و شهنشاه و امیر   من نگفتم جهل گفت آن مگیر

1889. *"Ey efendi ve şahların şâhı ve emîr, ben demedim, cehlim dedi; onu muâheze etme!"*

Ya'ni, "O söylediğim fenâ sözleri söyleyen ben değildim, cehlim idi; şimdi cehlim zâil oldu, artık o sözlerden berîyim. Binâenaleyh o sözleri muâheze etme, ma'zûr tut!"

شمهء زین حال اگر دانستمی   گفتن بیهوده نتوانستمی

1890. [1904] *"Eğer bu hâlden bir şemme bile idim, boş söylemeğe kādir olmazdım!"*

بس ثنایت گفتمی ای خوش خصال   گر مرا یك رمز می گفتی ز حال

1891. *"Eğer bana hâlden bir işâret söylese idin, ey hasletleri latîf olan, sana çok senâ söylerdim!"*

"Bana bu ezâyı niçin yaptığını bir işâretle olsun söylese idin, sana söğmek değil, bil'akis çok medh ü senâlar ederdim!"

لیك خامش کرده می آشوفتی   خامشانه بر سرم می کوفتی

1892. *"Fakat sâkit olup perîşân hareket ederdin; sâkitâne başıma vurur idin."*

"Âşüften" perîşân ve mütelâşiyâne hareket etmek ma'nâsınadır. Ya'ni, "Sen benim felâketim hakkında hiçbir söz söylemeksizin bir vaz'-ı mütelâşiyâne ile hareket ettin ve beni koşturarak sâkitâne bir sûrette mütemâdiyen başıma topuzla vurmakta idin."

شد سرم کالیوه عقل از سر بجست   خاصه این سر را مغزش کمترست

1893. *"Başım sersem oldu, akıl baştan sıçradı; husûsiyle o baş ki, onun beyni pek nâkıstır!"*

عفو کن ای خوب روی و خوب کار   آنچه گفتم از جنون اندر گذار

1894. *"Ey güzel yüzlü ve güzel işli, afv et; delilikten dolayı söylediğim şeyi bırak!"*

گفت اگر من گفتمی رمزی ازان　　زهره‌ء تو آب گشتی آن زمان

1895. *Dedi: "Eğer ben ondan bir remz söyleye idim, senin ödün o zaman su olurdu!"*

Yılan yutmuş adama cevâben, onu döğen ve koşturan süvârî dedi ki: "Eğer ben senin içindeki yılan hakkında işâretle bile sana ma'lûmât vermiş olsa idim, korkudan senin ödün patlardı!"

گر ترا من گفتمی اوصاف مار　　ترس از جانت بر آوردی دمار

1896. *"Eğer ben sana yılanın evsâfını söyleye idim, korku senin canından demâr getirirdi!"*

"Demâr" kökünden koparmak ve helâk etmek ma'nâsınadır. Ya'ni, "Ben sana içindeki yılanın evsâfını açıkça beyân etmiş olsa idim, korku senin bu cismindeki rûh-ı hayvânîni kökünden koparırdı ve sen ölürdün!" Binâenaleyh, "can"dan murâd, rûh-ı hayvânî olur.

مصطفی فرمود گر گویم براست　　شرح آن دشمن که بر جان شماست

1897. *Mustafâ (s.a.v.) buyurdu ki: "Eğer sizin canınız üzerinde olan o düşmanın şerhini doğru söylersem,*

زهرهای پر دلان هم بر درد　　نی رود ره نی غم کاری خورد

1898. *Kahramanların ödleri de patlar; ne yola gider, ne bir işin gamını yer!"*

Hind şârihlerinden Bahru'l-Ulûm hazretleri buyururlar ki: "Bu beyitlerdeki mazmûn, ahâdîs-i kesîreden me'hûzdur. Bu mazmûnun cümlesi bir hadîs-i şerîfte bulunamamıştır." Yine Hind şârihlerinden İmdâdullâh hazretleri buyururlar ki; "Bu beyitlerde şu hadîs-i şerîfe işâret buyurulması câizdir: لو علمتم ما أعلم لضحكتم قليلاً و بكيتم كثيراً ya'ni "Eğer siz benim bildiğimi bile idiniz, az güler ve çok ağlardınız!"." Ve Ankaravî hazretleri de şerhlerinde şöyle yazarlar: "Allâhu a'lem bu hadîs-i şerîfe işâret buyururlar ki: لو تعلمون ما أعلم لبكيتم كثيراً و لضحكتم قليلاً و ما أكلتم طعاماً على شهوة أبدا ولا شربتم شراباً على شهوة أبداً ولا دخلتم بيتاً تستظلون فيه ولمررتم على الصعدان تلومون صدوركم و تبكون على أنفسكم Ya'ni, "Eğer siz benim bildiğim şeyi bilseniz, elbette çok ağlar ve az güler-diniz ve ebedî iştihâ ile yemek yemezdiniz ve iştihâ ile bir içim su içmezdiniz ve gölgelenmek için bir eve girmezdiniz ve göğüslerinizi döğdüğünüz ve nefisleriniz üzerine ağladığınız halde dağlara ve sahrâlara giderdiniz!"

Nâçîz fakîr derim ki;: Cenâb-ı Pîr efendimizin *Mesnevî-i Şerîf*deki âdet-i seniyyeleri, âyât-ı kurâniyye ve ahâdîs-i şerîfenin maânî-i münîfelerini tefsîr etmek olduğundan, beyânât-ı aliyyelerinin her kelimesinin mukābilini ve mazmûnlarını Kur'ân'da ve hadîste aramak îcâb etmez. Nitekim *Fîhi Mâ Fîh*'teki takārîr-i aliyyelerinde de bu üslûb zâhirdir. Binâenaleyh bu ebyât-ı şerîfe bu hadîs-i şerîfin tefsîri mâhiyetindedir.

نی دلش را تاب ماند در نیاز   نی تنش را قوت روزه و نماز

1899. *"Ne onun gönlüne niyâzda harâret kalır, ne tenine oruç ve namaz kuvveti kalır!"*

Bu hadîs-i şerîf, yukarıki hadîs-i şerîfin tefsîridir. Zîrâ hadîs-i şerîfte "Yemez ve içmezdiniz!" buyurulur. "İnsan yemez ve içmez ise vücûdunda kuvvet kalmaz; bittabi' oruç tutamaz ve namaz kılamaz bir hâle gelir. Bu za'f-ı umûmî içinde, kalbinde niyâz ve münâcâta da zevk ve harâret kalmaz ; ölü mesâbesinde kalır."

همچو موشی پیش گربه لا شود   همچو بره پیش گرگ از جا شود

1900. [1914] *Kedinin önündeki bir fâre gibi lâ olur; kurt önünde kuzu gibi yerinden gider!*

"Lâ olmak", yok olmaktan kinâyedir. "Kedi" ve "kurt"tan murâd, vücûd-ı hakîkî; ve "fâre" ve "kuzu"dan murâd, vücûd-ı izâfîdir. Bu da yukarıdaki hadîs-i şerîfin tefsîridir. Ya'ni, "Benim gibi ilm-i zevkî ile hakāyık-ı eşyâyı görüp bilmiş olsa idiniz, nazarınızda ancak vücûd-ı hakîkî kalır ve vücûd-ı izâfîniz yok olur ve hiç mesâbesine tenezzül ederdi. Ve yeriniz olan âlem-i imkândan ölüm sûretiyle giderdiniz. Zîrâ sizde benim kadar mekânet ve metânet yoktur."

اندرو نی حیله ماند نی روش   پس کنم ناگفته تان من پرورش

1901. *"Onda ne hîle ve ne reviş kalır; binâenaleyh ben sizi, söylememiş olmakla terbiye ederim."*

"Hakîkat-ı vücûdun tecelliyâtı kendisine zâhir olan kimsede ne hîle ve tedbîr ve ne de hayât-ı sûrî îcâbı olan reviş ve tarz-ı maîşet kalır. Binâenaleyh bu vücûd-ı mecâzî mertebesinin hükmünü yerine getiremez olur. Böyle olunca, ben sizi bunlardan haberdâr etmemek sûretiyle terbiye ederim."

Bu beyt-i şerîf dahi hadîs-i şerîf ma'nâsının tefsîri olup, verese-i kümmelîn hazarâtının usûl-i terbiyelerini de beyândır.

همچو بو بکر ربابی تن زنم   دست چون داود بر آهن زنم

1902. *"Ebû Bekir Rebâbî gibi susarım; Dâvûd gibi elimi demir üzerine vururum!"*

Ebû Bekir Rebâbî, sükûtu ile meşhûr olan evliyâullâhtan bir zâttır. "Demir"den murâd, salâbette demire müşâbih olan nefs-i emmâredir. Ya'ni, "Ben sâliklerin terbiyesi husûsunda beyân-ı hakāyık etmeyip, Ebû Bekir Rebâbî gibi sükût ederim ve Dâvûd (a.s.) gibi ma'nevî elimi onların demir gibi katı olan nefs-i emmâreleri üzerine vaz' edip yumuşatırım."

Ma'lûm olsun ki, pîrân hazarâtının teslîk husûsundaki revişleri üç nevi'dir: Birisi, tefhîmden sonra teslîk; diğeri teslîkten sonra tefhîm; ve üçüncüsü, teslîk ile berâber tefhîmdir. Bu usûllerden her birinin tatbîki sâlikin isti'dâdına râci'dir. Bu beyt-i şerîfte ikinci tarza işâret buyurulur. Cenâb-ı Pîr'in bu sözleri, lisân-ı Mustafavî ile vâris-i kâmilin usûl-i teslîkini beyândan ibâret bulunduğundan, "Ebû Bekir Rebâbî risâletpenâh Efendimiz'den sonra gelmiş olduğu halde, bu kelâmın Cenâb-ı Peygamber'e atfı nasıl mümkin olur?" i'tirâzına mahal yoktur.

تا محال از دست من حالی شود   مرغ پر بر کنده را بالی شود

1903. *"Tâ ki muhâl benim elimden bir hâl ola; kanadı kopmuş kuşa bir kanat olsa."*

"Muhâl"den murâd, muhâl-i âdîdir. Meselâ demirin yumuşaması muhâl-i hakîkî değildir, muhâl-i âdîdir. Zîrâ muhâl-i hakîkînin husûlü mümkin değildir. Meselâ vücûd-ı Bârî'nin şerîki muhâl-i hakîkîdir. Fakat muhâl-i âdî mümkindir. İmdi, insân-ı kâmil sâlikin sıfât-ı nefsâniyyesini sıfât-ı rûhâniyyeye tebdîl edebilir. Zîrâ bu muhâl-i âdîdir. Ve "kanadı kopmuş kuş"tan murâd sâliktir. Zîrâ sıfât-ı rûhâniyyesini sıfât-ı nefsâniyyesi koparmıştır. İnsân-ı kâmilin terbiyesi ile onda sıfât-ı rûhâniyye hâsıl olduğu vakit, bu kanatla âlem-i ulvîye uçar.

چون ید الله فوق ایدیهم بود   دست ما را دست خود فرمود احد

1904. *"Mâdemki Allâh'ın eli onların ellerinin üstünde olur, Ahad bizim elimize kendi eli buyurdu."*

"İnsân-ı kâmil" halîfe-i Hak'tır. Ve halîfe emr-i tasarrufta müstahlifin aynıdır. Onun için Hak Teâlâ hazretleri bilasâle insân-ı kâmil olan Peygamber'i hakkında, إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ (Feth, 48/10) ya'ni, "Muhakkak sana bîat edenler ancak Allâh'a bîat ettiler; ve Allâh'ın eli onların ellerinin üstündedir" buyurdu. Ve insân-ı kâmiller de Cenâb-ı Peygamber'in vârisleri olduklarından, cenâb-ı Pîr-i destgîr bu beyt-i şerîfte buyururlar ki: "Sıfat-ı ahadiyyetle muttasıf olan Allâh Teâlâ, bizim elimize kendi eli buyurdu."

پس مرا دست دراز آمد يقين   بر گذشته ز آسمان هفتمين

1905. *"İmdi muhakkak bana uzun el geldi ki, yedinci gökten geçmiştir."*

"İmdi bana hilâfet-i ilâhiyyem hasebiyle uzun bir tasarruf eli geldi ki, o el âlem-i sûret olan yedinci felekden de ileriye, ya'ni âlem-i ma'nâya geçmiştir. Ve o el, bu âlem-i sûrette muhâl-i âdîyi bir hâle tahvîl eder."

دست من بنمود بر گردون هنر   مقريا بر خوان كه انشق القمر

1906. *"Benim elim felek üzerinde hüner gösterdi; ey okuyucu, "inşakka'l-kamer" diye oku!"*

"Benim yed-i tasarrufum, âlem-i sûret olan feleğin üzerinde hüner ya'ni mu'cize gösterdi ve âlem-i sûrette muhâl addolunan bir şeyi mümkin gösterdi. Bu mu'cizenin vukûuna vâkıf olmak istersen, ey Kur'ân-ı Kerîm'i okuyan kimse, اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ (Kamer, 54/1) ya'ni "Kıyâmet yaklaştı ve ay yarıldı" âyet-i kerîmesini oku!"

Cenâb-ı Pîr'in bu beyân-ı âlîsinde bir nükte vardır: Ma'lûmdur ki, her zamanda mevcûd olan münkirler, ayın yarılmasını muhâl gördükleri için inkâr ederler. Zamân-ı saâdette Peygamber-i zîşânın etrâfını muhît olan müşriklere karşı yine onların nazarlarında vâki' olan inşikâk-ı kamer mu'cizesi Kur'ân'da i'lân buyuruldu. Bunu müşâhede eden müşrikler, Kur'ân-ı Kerîm'in ve cenâb-ı Peygamber'in hasmı oldukları halde bunu inkâra kendilerinde mecâl bulamadılar da, vukûunu tasdîkan هَذَا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ (Kamer, 54/2) "Bu sihr-i müstemirdir" dediler. Zîrâ sihir, hârikulâde olan bir şeye derler. Bu beyt-i şerîfte, zamâne münkirlerine karşı bu nükte beyân buyurulur.

اين صفت هم بهر ضعف عقلها ست   با ضعيفان شرح قدرت كى روا ست

1907. *Bu sıfat da akılların za'fından dolayıdır; zuafâya kudretin şerhi ne vakit revâdır?*

Bu sıfat, ya'ni enbiyânın vârisleri olan evliyânın âlem-i sûrette havârık göstermek husûsundaki sıfat-ı kudretleri dahi, sûret dâiresinde mahsûr kalan akılların za'fından ve ma'nâya intikal edememelerinden dolayıdır. Onlar bu havârıkı görmedikçe, kuvâ-yı tabîiyyenin fevkinde olan kudret-i Hakk'a îmân etmezler. Binâenaleyh, bir ma'nâ-yı vâsi' olan kudret-i Hakk'ı, zaîfü'l-akl olan kimselere lafız ve kelâm vâsıtasıyla şerh etmek mümkin midir?

خود بدانی چون بر آری سر ز خواب   ختم شد والله اعلم بالصواب

1908. *Muhakkak başını uykudan kaldırdığın vakit bilirsin. Hatm oldu ve doğruyu en çok bilen Allah'tır.*

"Mevt-i irâdî" veyâ "mevt-i ıztırârî" ile bu zulmet-i tabîiyye içindeki gaflet uykusundan başını kaldırdığın vakit bilirsin ki, bu kuvâ-yı tabîiyye âlemi hatm oldu ve nihâyet buldu. Nitekim (s.a.v.) Efendimiz الناس نيام فاذا ماتوا فانتبهوا ya'ni, "Nâs uykudadır; öldükleri vakit uyanırlar" buyurur. Ondan sonra kudret-i Hak nazarında inkişâf eder. Ve tecelliyâtının istikāmetini Hak Teâlâ bilir. Zîrâ allâmu'l-guyûbdur.

مر ترا نه قوت خوردن بدی   نی ره و پروای قی کردن بدی

1909. *"Muhakkak sana ne yemek kuvveti olurdu, ne yol ve ne kay' etmek pervâsı olurdu!"*

"Eğer içindeki yılana vâkıf olaydın, muhakkak ne çürük elmaları yiyebilirdin ve ne de benim cebrim ile yolda koşardın ve ne de kusabilirdin!" Bu beyt-i şerîf ile, sâlikin sülûkten evvelki hâline işâret buyurulur.

می شنیدم فحش و خر می راندم   رب يسر زير لب می خواندم

1910. [1924] *"Sövmeyi işitirdim ve eşeği sürerdim; dudak altında "Rabbi yessir" okurdum."*

"Evet ey sâlik, benim terbiyem altında senin nefsinin sövmesini ve ıztırâbını işitirdim; ve fakat himmetim merkebini sürerdim ve gizlice, "Yâ Rab, bu hususta kolaylık ihsân et!" diye münâcât ederdim."

از سبب گفتن مرا دستور نی   ترك تو گفتن مرا مقدور نی

1911. *"Bana sebebden söylemeğe izin yoktur; senin terkini söylemek bana makdûr değildir."*

"Seni içindeki yılandan kurtarmak için bu tedbîre tevessül ettiğimi söylemek için bana cânib-i Hak'tan izin yoktur. Ve seni o halde gördükten sonra, bu içindeki yılanı çıkarmaksızın senin terkinden bahs etmeğe bende kudret yoktur."

هر زمان می گفتم از درد درون　　　　اهد قومی انهم لا یعلمون

1912. *Her zaman, "Yâ Rab, kavmime hidâyet et; zîrâ bilmiyorlar!" diye içimin derdinden söylerdim.*

"İçimin derdi", ehl-i dalâletin mazhar-ı hidâyet olmasıdır. Bu derdimden, her zaman "Yâ Rab, kavmime hidâyet ver; yaptıkları şaşkınlıkları bilmediklerinden yapıyorlar!" derdim. Zîrâ Nebiyy-i zîşân, ism-i Hâdî'nin mazhar-ı etemmi ve âlemlere rahmet olduğundan, halkın hidâyetine harîstir. Nitekim âyet-i kerîmede, لَقَدْ جَاءَ كُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ (Tevbe, 9/128) ya'ni "Sizin cinsinizden bir resûl geldi; sizin bu ma'sıyet ve kerâhette bulunmanızdan o meşakkattedir ki, salâh-ı hâlinize harîstir. Mü'minlere re'fetli ve merhametlidir" buyurulur. Ve onun vârisleri olan kâmiller dahi bu meşrebdedir.

سجدها می کرد آن رسته ز رنج　　　　که ای سعادت وی مرا اقبال و گنج

1913. *O rencden kurtulmuş secdeler etti; dedi ki: "Ey saâdet ve ey benim ikbâlim ve hazînem!"*

Bu hâli gördükten sonra, o içinin marazından kurtulmuş olan kimse, ta'zîmen ve tekrîmen emîre secdeler ederdi de derdi ki: "Ey sebeb-i saâdetim ve ey benim sebeb-i ikbâlim ve ey benim hazîne-i feyzim!"

از خدا یا بی جزاها ای شریف　　　　قوت شکرت ندارد این ضعیف

1914. *"Ey şerîf, Hudâ'dan cezâlar bulasın, bu zaîfin sana şükür kuvveti yoktur!"*

"Cezâ" mükâfât ma'nâsınadır. Ya'ni, "Ey, وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِى آدَمَ (İsrâ, 17/70) ya'ni "Biz benî Âdem'i mükerrem kıldık" hitâbıyla müşerref olan insân-ı kâmil, bana yaptığın hizmete karşı, fikrimin ve lisânımın za'fından dolayı şükredebilmek kuvvetini hâiz değilim. Bunun mükâfâtını sana kudret-i bî-nihâye sâhibi olan Hak Teâlâ ihsân buyursun!"

شکر حق گوید ترا ای پیشوا　　　　آن لب و چانه ندارم و آن نوا

1915. *"Ey mukteda, şükrü sana Hak desin; benim o dudak ve çenem ve o kuvvetim yoktur!"*

"Çâne" çene demektir. "Şükür" rızâ netîcesi olduğundan, burada Hakk'ın şükründen murâd, Hakk'ın rızâsıdır. Ya'ni, "Ey muktedâ olan insân-ı kâmil, Hak senden râzî olsun. Ben senin hizmetine mukābil rızâmı elfâz ile beyân edebilmek için dudaklarımda ve çenemde kelâm ve belâğat kuvveti yoktur!"

دشمنیٔ عاقلان زین سان بود　　　زهر ایشان ابتهاج جان بود

1916. *Âkıllerin düşmanlığı bu üslûbdan olur; onların zehri canın ibtihâcı olur.*

Akıllıların sûret-i zâhiredeki düşmanlıkları altında böyle hikmetler gizlidir ve onların zehirleri, sonunda cana sürûr ve ferah verir.

دوستیٔ ابله بود رنج و ضلال　　　وین حکایت بشنو از بهر مثال

1917. *Ahmakın dostluğu meşakkat ve dalâl olur; ve misâl için bu hikâyeyi dinle!*

اعتماد کردن آن شخص بر تملق و وفای خرس

O şahsın ayının temellukuna ve vefâsına i'timâd etmesi

اژدهایی خرس را در می کشید　　　شیر مردی رفت و فریادش رسید

1918. *Bir ejderhâ ayıyı çekti; bir arslan adam gitti ve onun feryâdına yetişti.*

شیر مردانند در عالم مدد　　　آن زمان کافغان مظلومان رسد

1919. *Arslan adamlar âlemde mededdirler; o zaman ki mazlûmların efgānı erişir.*

Arslan gibi olan adamlar, mazlûmların feryâd ve figānı kulaklarına eriştiği zaman âlemde yardımcıdırlar.

بانگ مظلومان ز هرجا بشنوند　　　آن طرف چون رحمت حق می دوند

1920. [1934] *Mazlûmların sadâsını her yerden işitirler; rahmet-i Hak gibi o tarafa koşarlar.*

آن ستونهای خللهای جهان　　　آن طبیبان مرضهای نهان

1921. *O cihânın halellerinin direkleri, o gizli marazların tabîbleri,*

محض مهر و داوری و رحمتند　　　همچو حق بی علت و بی رشوتند

1922. *Muhabbetin ve hükûmetin ve rahmetin hâlisidir; Hak gibi illetsiz ve rüşvetsizdir.*

Her yerden mazlûmların feryâd ve figānlarını işitip, Hakk'ın murâdı ve izni ile onların imdâdlarına koşan arslan adamlar, evliyâ-yı Hakk'ın "abdâl" ta'bîr olunan bir sınıfıdır. Cihânın bozukluklarının direkleri olurlar; gizli marazları tedâvî ederler. Bunların kendileri hâlis muhabbettir ve adâlet hükûmetidir ve rahmettir. Halka yardımları sebebsiz ve rüşvetsiz ve ücretsizdir. Nitekim Ebû Derdâ (r.a.) hazretlerinden mervî olan hadîs-i şerîfte şöyle buyurulur: إن الأنبياء كانوا أوتاد الأرض فلما انقطعت النبوة أبدل الله مكانهم قوما من أمتى يقال لهم الأبدال لم يفضلوا على الناس بكثرة صوم و لا صلوة ولكن بحسن الخلق وصدق النية و سلامة القلوب لجميع المسلمين والنصيحة لهم ابتغاء مرضات الله اولئك خلفاء الأنبياء قوم اصطفاهم الله لنفسه واستخلصهم بعلمه لنفسه وهم اربعون صديقاً منهم ثلاث مأة رجلاً قلوبهم على قلب إبراهيم خليل الرحمن بهم تقوم الأرض وبهم يدفع الله المكاره عن أهل الأرض وبهم يمطرون وبهم يرزقون وبهم ينصرون على الأعداء ya'ni "Muhakkak peygamberler yeryüzünün direkleridir. Nübüvvet munkatı' olduğu vakit, Allah Teâlâ onların yerine benim ümmetimden bir tâife bırakır. Onlara "abdâl" denir. Onların nâs üzerine fazîletleri çok oruç ve namaz sebebiyle değildir; ve fakat bütün müslümanlara karşı güzel huy ve doğru niyet ve sâlim kalb ve Allah rızâsı için onlara nasîhat sebebiyledir. Onlar peygamberlerin halîfeleridir. Onlar bir tâifedir ki, Allah Teâlâ onları kendi nefsi için ıstıfâ etti ve onları ilmi ile kendi nefsi için istihlâs eyledi. Ve onlar kırk sadîktır. Onlardan üç yüz kimse vardır ki, kalbleri İbrâhîm Halîlu'r-Rahmân kalbi üzeredir. Ve arz onlar sebebiyle kāim olur ve Allah Teâlâ mekrûhları ehl-i arzdan onlar sebebiyle def' eder ve onlar sebebiyle yağmur verir ve onlar sebebiyle irzâk eder ve [onlar sebebiyle] düşmanlar üzerine yardım eder."

این چه یاری میکنی یکباره گیش　　　گوید از بهر غم و بیچاره گیش

1923. *Ona birden bire "Bu muâveneti niye yapıyorsun?" desen, der ki: "Onun gamından ve bîçâreliğinden dolayı" der.*

Bu sınıftaki evliyâdan birisine, "Niçin bu zahmete katlandın ve muâvenet ediyorsun?" diye sorsan, sana cevâben, "Benim ona muâvenetim, elemini def' etmek için ve aczinden dolayı mahzâ ona yardım etmek içindir. Bu hiz-

metim mukābilinde aslâ onun tarafından bir ücret ve hizmet beklemem!" der. İşte "abdâl"ın şânı budur.

مهربانی شد شکار شیر مرد   در جهان دارو نجوید غیر درد

1924. *Arslan adamın avı mihribanlık oldu; cihanda derdin gayri ilâç istemez!*

Ya'ni, "abdâl"ın avı halka merhamet ve şefkattir. Cihanda ehl-i derdin derdi onun indinde ilâçtır. Zîrâ onların avı merhamet ve şefkattir. Ve merhamet ve şefkatin mahall-i sarfı ise ehl-i derddir. Binâenaleyh onların keremi ve imdâdı, onların ilâcı makāmında olan derdedir. Ve derdin kendinden ilâç yaparlar. Nitekim bunun zâhirde de misâli vardır. Çiçek ve tifo ve kolera aşıları da derdin kendindendir.

هر کجا دردی دوا آنجا رود   هر کجا پستیست آب آنجا دود

1925. *Her nerede bir derd varsa, devâ oraya gider; her nerede alçaklık varsa su oraya gider.*

İlâcın mahall-i sarfı hastalıktır. Ve suyun aktığı yerler dahi alçak olan mahallerdir.

آب رحمت بایدت رو پست شو   وآنگهان خور خمر رحمت مست شو

1926. *Eğer sana rahmet suyu lâzımsa, git alçak ol; ve ondan sonra rahmet şarâbını iç, sarhoş ol!*

Eğer rahmet-i ilâhiyyeye mazhar olmak istersen, git nefsinin kibir ve azametini terk et ve mütevâzi' ol; ondan sonra da senin bu tevâzu' ve inkisârına karşı rahmet-i ilâhiyye şarâbı ihsân buyurulsun. Ve bu şarâbı iç, zevk-i ma'nevînin sarhoşu ol!

رحمت اندر رحمت آمد تا بسر   بر یکی رحمت فروما ای پسر

1927. *Başa kadar rahmet içinde rahmet geldi; ey oğul, bir rahmete kāni' olma!*

"Fürû-mâ" aşağıya gelmek ma'nâsına olan "fürû âmeden"masdarından "fürû meyâ" nehy-i hâzırının muhaffefidir. Burada, kanâat etme ma'nâsınadır. Bu beyt-i şerîfte, وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً (Lokmân, 31/20) ya'ni "Sizin üzerinize Allah Teâlâ zâhirî ve bâtınî ni'metlerini isbâğ eyledi" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur ki, niam-ı zâhiriyye, vücûd-ı zâhirî-i cismânî ve bu vücûda olan tecelliyât-ı cemâliyye-i Hak'tır. Ve niam-ı bâtıne, vücûd-ı rûhânî ve

bu vücûda olan tecelliyât-ı cemâliyye-i Hak'tır ki, bunlar rahmet içinde rahmettir ve bu tecelliyâtın nihâyeti yoktur. Binâenaleyh bir rahmet ile kāni' olmayıp, dâimâ Cenâb-ı Hak'tan terakkî niyâzında bulunmak lâzımdır.

چرخ را در زیر پا آر ای شجاع   بشنو از فوق فلك بانگ سماع

1928. *Ey şücâ', çarhı ayak altına getir; feleğin üstünden semâ'ın sadâsını işit!*

Ey nefs-i hayvâniyyesi ile harb etmekte şecî' olan sâlik, kesîf olan bu âlem-i sûrîyi ayağının altına al ve rûhun ile o âlemin üstüne çık; rûhâniyyet ve letâfet âleminde vâki' olan semâ'-ı ervâhın sadâsını rûhunun kulağı ile dinle!

پنبهء وسواس بیرون کن ز گوش   تا بگوشت آید از گردون خروش

1929. *Kulaktan vesvâsın pamuğunu çıkar, tâ ki felekten senin kulağına hurûş gelsin!*

Rûhunun kulağına tıkanmış pamuk mesâbesinde olan nefsin ve şeytanın vesveselerini çıkar; tâ ki feleğin üstünde Hakk'ı zâkir olan ervâh-ı âliyenin cûş u hurûşları rûhunun kulağına gelsin!

پاك کن دو چشم را از موی عیب   تا ببینی باغ و سروستان غیب

1930. [1944] *Ayıp kılından iki gözünü temizle, tâ ki gaybın bağı ve serviliklerini göresin!*

Biri âlem-i mülke, diğeri âlem-i melekûta nâzır olan kalbin iki gözünü, ma'yûb olan sıfât-ı nefsâniyye kılları örtmüştür. O kılları mücâhede ve riyâzet cınbızları ile yol ve kopar. Tâ ki o gözler açılsın da, ism-i Zâhir'in mazharı olan bu âlemin bâtınını ve âlem-i gaybın bağını ve serviliklerini ve o âleme mahsûs olan Hakk'ın tecelliyâtını göresin!

دفع کن از مغز و از بینی زکام   تاکه ریح الله در آید در مشام

1931. *Beyninden ve burnundan nezleyi def' et, tâ ki meşâmmına Allâh'ın kokusu gelsin!*

Rûhun sıfatı olan akl-ı maâddan ve rûhun burnundan nefsâniyyet ve hayvâniyyet nezlesini, emr-i ilâhîye imtisâl ve nehy-i ilâhîden ictinâb tütsüleriyle def' et; tâ ki meşâmm-ı rûhuna Allâh Teâlâ hazretlerinin kokusu olan ulûm-ı ledünniyye nâzil olsun!

هیچ مگذار از تب و صفرا اثر　　　تا بیابی از جهان طعم شکر

1932. *Sıtmadan ve safrâdan hiç eser bırakma, tâ ki cihandan şeker ta'mını bulasın!*

Cismin harâret-i garîziyyesinden mütevellid olan şehvet ve gazabdan ve diğer sıfât-ı nefsâniyyeden kalbinde hiçbir eser bırakma; tâ ki bu âlem-i sûrette vâki' olan Hakk'ın tecelliyât-ı sıfâtiyye ve esmâiyyesinden zevk ve lezzet bulasın. Zîrâ insana bu hayât-ı dünyeviyyeyi zehir eden, gazab ve şehvet ve sâir sıfât-ı nefsâniyyedir.

داروی مردی کن و عنین مپوی　　　تا برون آیند صد گون خوب روی

1933. *Erkeklik ilâcını yap ve innîn olarak koşma, tâ ki yüz türlü güzel yüzlü dışarıya gelsin!*

"'İnnîn", muâmele-i zevciyyeden âciz olan kimseye derler. "Me-pûy" koşmak ma'nâsına olan "pûyîden" masdarından nehy-i hâzırdır. Ya'ni, "Kadınlar gibi huzûzât-ı nefsâniyyene meclûb olma! Erkeklik ilâcı olan mücâhede ve riyâzâta devam et. Zîrâ nefsin, rûhunun zevcesi olduğu halde, rûhun nefsinin hükmü altında zebûn ve âciz kalmıştır. Sen ise, onda 'innîn erkekler gibi tasarrufa kādir değilsin. Binâenaleyh rûhunu mücâhede ve riyâzât ile kuvvetlendir ve nefsinde tasarruf et! Ve nefsinde vâki' olacak olan bu tasarrufunun netîcesinde, Hakk'ın âlem-i insâniyyete olan türlü türlü güzel yüzlü tecelliyâtına vâkıf olursun."

کُنْدهٔ تن را ز پای جان بکَن　　　تا کند جولان بگرد آن چمن

1934. *Can ayağından ten bağını kopar; tâ ki o çemenin etrâfında cevelân etsin!*

"Künde" burada, mahkûmların ayağını geçirdikleri delikli ağaç ma'nâsınadır. Ya'ni, "Canın ayağından bu cisim bağını kopar, ya'ni onun hükmü altında zebûn olma; tâ ki rûhun bu âlem-i ervâhın etrâfında dolaşsın!"

غُلّ بخل از دست و گردن دور کن　　　بخت نو دریاب در چرخ کهن

1935. *Buhl zincirini elinden ve boynundan uzaklaştır; eski felekte yeni baht bul!*

"Gull" demir bağ ve zencir ma'nâsınadır. Burada "buhl"dan murâd, Hak yolunda nefsin hazzını ve râhatını fedâ edememektir. Bu beyt-i şerîfte, sûre-i

İsrâ'daki şu âyet-i kerîmeye işâret buyurulur: وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَ لَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ (İsrâ, 17/29) ya'ni "Elini boynuna bağlama ve bast-ı küllî ile de bast etme!" "Elini boynuna bağlamak", buhl ve imsâkten; ve "bast-ı küllî" de israftan kinâyedir. Ya'ni "Hak yolunda nefsinin hazzını fedâda buhl etme ve bir iş yapamayacak hâle gelinceye kadar da vâsıl-ı Hak olacağım diye nefsini hakkından mahrûm etmek sûretiyle isrâf etme! Belki, نفسك مطيتك فارفق بها ya'ni "Nefsin senin binek hayvanındır, ona rıfk ile muâmele et!" hadîs-i şerîfi mûcibince, i'tidâl dâiresinde hareket et! Eğer böyle yaparsan, bu eski hayât-ı dünyeviyye içinde yeni bir baht ve yeni bir inkişâf bulursun."

ور نمی تانی بکعبهء لطف پر　　　عرضه کن بیچارگی بر چاره گر

1936. *Ve eğer kādir değilsen lutuf Ka'besine uç; çâre-gere bîçârelik arz et!*

Ve eğer yukarıdaki beyitlerde söylediğimiz vesâyâyı icrâya kādir değil isen, lütuf Ka'besine uç ve aczini ve bîçâreliğini, çâreler ihsân eden Rabb-i Kerîm'e arz et ki, o nefsine güç gelen işleri lutfedip kolaylaştırsın.

زاری و گریه قوی سرمایه ایست　　　رحمت کلی قوی تر دایه ایست

1937. *Niyâz etmek ve ağlamak kavî sermâyedir; rahmet-i küllî pek kuvvetli dâyedir.*

"Rahmet-i küllî"den murâd, rahmet-i rahmâniyye ve rahîmiyyenin mecmû'udur. Zîrâ "rahmet-i rahmâniyye", rahmet-i âmme-i zâtiyye ve sıfâtiyyedir ve bilcümle eşyâ bu rahmet-i âmme ile merhûmdur. Rahmet-i rahîmiyye ise, rahmet-i hâssa-i zâtiyye ve sıfâtiyyedir. İmdi sâlik her şey gibi rahmet-i rahmâniyye ile merhûmdur. Eğer dergâh-ı İzzet'e niyâz eder ve ağlar ise, inâyet-i Hak'la rahmet-i hâssadan dahi hissemend olur. Binâenaleyh onun niyâzı ve ağlaması, bu rahmete de nâiliyyet için kavî bir sermâyedir ve bu rahmet onu maksada nâil olmak için besleyip büyütecek bir dâyedir.

دایه و مادر بهانه جو بود　　　تا که کی آن طفل او گریان شود

1938. *Mürebbiye ve ana bahâne arayıcı olur, tâ ki o çocuk ne vakit ağlayıcı ola.*

Ya'ni, mürebbiye ve ana, çocuk ağladığı vakit onun arzûsunu tatmîn edecek olan esbâba teşebbüs ederler. Süt anası veyâ asıl anası derhal ağzına memesini verip susturur. Nitekim Türkçe'de "Ağlamayan çocuğa meme vermezler" darb-ı meseli meşhurdur.

طفل حاجات شما را آفريد   تا بناليد و شود شيرش پديد

1939. *Sizin hâcetlerinizin çocuğunu yarattı, tâ ki inleye ve onun südü zâhir ola.*

Hak Teâlâ hazretleri, çocuklarınız mesâbesinde olan sizin zâhirî ve bâtınî ihtiyaçlarınızı yarattı; vaktâki o ihtiyaç çocuğu inledi, süt mesâbesinde olan rahmet-i halk, Hak tarafından zâhir oldu. "Hâcetin inlemesi," o ihtiyâcın baş göstermesidir. Meselâ insan acıktığı vakit, taâm ihtiyacı baş gösterir; lisân-ı hâl ile "Ben zuhûr isterim!" diye Hak'tan niyâz eder. Onun bu talebi, rahmet-i halk ve ızhâr südünün zuhûruna bâdî olur.

گفت اُدْعُوا اللّهَ بى زارى مباش   تا بجوشد شيرهاى مهرهاش

1940. *"Üd'üllâh" dedi, bîzârî olma; tâ ki onun sütleri kaynasın!*
[1954]

Mâdemki zuhûr-ı rahmet için niyâz ve taleb şarttır; bunun için Allah Teâlâ اُدْعُونِى أَسْتَجِبْ لَكُمْ (Gāfir, 40/60) ya'ni "Benden taleb edin, size icâbet edeyim!" buyurdu. Binâenaleyh sen de niyâzsız ve tazarru'suz olma, tâ ki Hak Teâlâ'nın rahmetlerinin ve şefkatlerinin sütleri kaynasın. Beyt-i şerîfte "üd'û'llâh" buyurulmasından dolayı, şurrâh-ı kirâm قُلِ اُدْعُوا اللّهَ أَوِ اُدْعُوا الرَّحْمَنَ (İsrâ, 17/110) ya'ni, "Yâ Habîbim de ki, 'Allâh'a yâhud Rahmân'a duâ edin!" âyet-i kerîmesine işâret olduğunu da beyân buyurmuşlardır. Kur'ân-ı Kerîm'de emsâli âyât vardır. اُدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعاً وَ خُفْيَةً (A'râf, 7/55) [Rabb'inize yalvara yakara ve gizlice duâ edin!] âyet-i kerîmesi de onlardan biridir. Hangisi olursa olsun, cenâb-ı Pîr efendimizin kasd-ı âlîleri Hak Teâlâ'ya duâ ve niyâz etmekten ibârettir.

هاى هوى باد و شير افشان ابر   در غم ما اند يك ساعت تو صبر

1941. *Rüzgârın hayhuyu ve bulutun süt saçması, bizim gamımızdadırlar, sen bir sâat sabr et!*

Fakat birçok kimseler gibi, "Ben istedim de Hak Teâlâ benim murâdımı vermedi." diyerek Hak Teâlâ hakkında sû'-i zanna düşme. هُوَ الَّذِى خَلَقَ لَكُمْ مَا فِى الْأَرْضِ جَمِيعاً (Bakara, 2/29) ya'ni "Allah Teâlâ arzda olan şeylerin hepsini sizin için yarattı" âyet-i kerîmesi mûcibince, rüzgârların ıslık çalarak esmeleri ve bulutun rahmet sütünü saçması, bize hizmet gamında olduklarındandır. Nitekim Şeyh Sa'dî hazretleri buyurur:

ابر و باد و مه و خرشید فلك در كارند   تا تو نانی بکف آری و بغفلت نخوری

همه از بهر تو سرگشته و فرمان بر دار   شرط انصاف نباشد كه تو فرمان نبری

"Feleğin bulutu, rüzgârı ve ayı ve güneşi iştedirler; tâ ki sen eline ekmek geçiresin ve gaflet ile yemeyesin. Hepsi senin için sergeşte ve mutî'dirler; şart-ı insâf değildir ki, sen Hakk'a mutî' olmayasın!"

فِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ نشنيده‌ء   اندرين پستی چه بر چفسيده‌ء

1942. *"Sizin rızkınız semâdadır"ı işitmedin mi? Bu alçaklığa ne yapışmışsın!*

Bu beyt-i şerîfte, Zâriyat sûre-i şerîfesinde olan وَ فِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَ مَا تُوعَدُونَ (Zâriyât, 51/22) âyet-i kerîmesi beyân buyurulur. Ya'ni "Sizin rızkınız ve va'd olunduğunuz şey semâdadır" demektir. Bu beyân-ı âlînin zâhiri ve bâtını vardır. Zâhiri budur ki, "Esbâb-ı rızık semâdadır. Bunlar da, güneş, bulut, yağmur gibi hayât-ı dünyeviyyenin bakāsına hâdim olan rızkın sebepleridir" demek olur. Bâtını budur ki, her ferdin rızkı, a'yân-ı sâbite mertebesinden nâzil olur ki, bu mertebe hazâin-i ilâhiyyedir. Nitekim âyet-i kerîmede, وَ إِنْ مِنْ شَيْءٍ الاَّ عِنْدَنَا خَزَاءِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ الاَّ بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ (Hicr, 15/21) ya'ni "Bizim indimizde hazîneleri olmayan hiçbir şey yoktur. Biz onu ancak mikdâr-ı ma'lûm ile indiririz" buyurulur. Ve rızık, yemek ve içmek ve vücûdun kuvâsı ve ilim ve ef'âl ve harekâtın hepsine şâmildir. Ve bunların hepsi, her bir ferdin isti'dâdına göre mukadderdir. Binâenaleyh her bir ferdin rızkı bu âlem-i süflîden değil, âlem-i ulvîden ve semâdan nâzil olur. Böyle olunca, onun bu alçak mertebe olan âlem-i sûrete yapışması ve rızkını bu âlem-i sûretten bilmesi cehil olur.

ترس و نوميديت دان آواز غول   می كشد گوش تو تا قعر سفول

1943. *Senin korkunu ve ümitsizliğini gülün sadâsı bil, senin kulağını esfele kadar çekiyor.*

Seni rızk-ı maksûmundan mahrûmiyyetle korkutan ve Hakk'ın kereminden ümitsiz bırakan, şeytanın bâtınına ilkā ettiği vesvesedir. O şeytan seni kulağından tutup, esfel-i sâfilîn-i tabîata kadar çekmektedir. Nitekim âyet-i kerîmede اَلشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَ يَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ (Bakara, 2/268) ya'ni "Şeytan size fakrı va'd eder ve fahşâ ile emreder" buyurulur. Meselâ, kalbine vesvese ilkā edip, seni zengin olmak için kumara ve sirkate ve gasba da'vet eder. Halbuki sen zenginlik için bu vesâit-i nâ-meşrûaya meyl etsen, netîcede eline rızk-ı maksûmundan fazla bir şey girmez; hâsılın ancak isyân ve hüsrân olur.

هر ندایی کو ترا بالا کشید　　　　آن ندایی دان که از بالا رسید

1944. *Her bir nidâ ki o seni yukarı çekti; o bir nidâyı bil ki yukarıdan erişti!*

Her bir nidâ ki, gerek âlem-i sûretten ve gerekse âlem-i ma'nâdan olsun, seni yukarı çekti, bil ki o nidâ yukarıdan, ya'ni a'yân-ı sâbite âleminden erişti.

هر ندایی که ترا حرص آورد　　　　بانگ گرگی دان که آن مردم درد

1945. *Her bir nidâ ki sana hırs getirir, bir kurdun sesi bil ki, o adam yırtar!*

Sana bu âlem-i süflîye yapışmak hırsını getiren her bir ilkāâtı, insan yırtan bir kurdun sadâsı mesâbesinde bil!

این بلندی نیست از روی مکان　　　　آن بلندیهاست سوی عقل و جان

1946. *Bu mekân cihetinden yükseklik değildir, o, akıl ve can tarafından yüksekliktir.*

Bu bizim bahs ettiğimiz yukarılık ve yükseklik, mekân cihetinden olan sûrî yükseklik değildir. O yükseklik, akıl ve rûh tarafından olan ma'nevî yüksekliktir. Bu ma'nevî yukarılık ve yüksekliklerin misâli âtîde beyân olunur. Şöyle ki:

هر سبب بالاتر آمد از اثر　　　　سنگ و آهن فائق آمد بر شرر

1947. *Her sebeb eserden daha yukarı geldi; taş ve demir kıvılcıma fâik geldi.*

Ya'ni, her sebeb eserden daha yukarı ve yüksektir. Meselâ kıvılcım bir eserdir ve çakmak taşı ile demir o kıvılcımın çıkmasına sebebdir. Eğer taş ile demir olmasa idi, kıvılcım çıkmaz idi. Binâenaleyh sebeb olan taş ile demir, mertebe i'tibâriyle kıvılcımdan mukaddem ve yukarıdır.

ان فلانی فوق آن سرکش نشست　　　　گرچه در صورت به پهلویش نشست

1948. *O bir filân, o ser-keşin üstünde oturdu; gerçi sûrette onun yanına oturdu.*

"Ser-keş" burada, yüksek mevki' ve rütbe sâhibi olan kimsedir. Ya'ni, "Meselâ filân kimse, ma'nen yüksek rütbe sâhibi olan kimsenin üst tarafına geçip yanında otursa, o filân kimse gerçi ser-keş kimsenin yanında oturmuş olduğu için mekânda ve sûrette rif'attedir.

فوقیٔ آنجاست از روی شرف　　　　جای دور از صدر باشد مستخف

1949. *Oranın üstlüğü şeref cihetindendir; uzak yer sadrdan müstehaff olur.*

Böyle bir vaz'iyette o ser-keş kimsenin üstlüğü ve fevkiyyeti, şeref cihetinden ve ma'nen olur. Ve fakat sadrdan uzak olduğu için, sûrette müstehaff ve aşağıdır.

Cenâb-ı Pîr efendimiz âtîdeki ma'nâları tavzîhe mukaddime olmak üzere, bu beyitlerde sûrî ve ma'nevî rif'ati beyân buyururlar:

سنگ و آهن زین جهت که سابقست   در عمل فوقئ این دو لایقست

1950. *Taş ve demir bu cihetten ki amelde sâbıktır, bu ikisinin fevkiyyeti lâyıktır.*
[1964]

Çakmak taşı ile demir amelde evvel oldukları için, kendilerinin eseri olan kıvılcıma tekaddüm ederler ve fevkıyyet liyâkatini hâiz olurlar.

وآن شرر از روی مقصودئ خویش   زآهن و سنگست زین رو بیش بیش

1951. *Ve o kıvılcım kendinin maksûdluğu cihetinden, demirden ve taştan ziyâdenin ziyâdesidir.*

Halbuki demir ile çakmak taşından beklenen ve maksûd olan şey kıvılcım olduğundan, o kıvılcım bu maksûdluk cihetinden demirden ve taştan daha ziyâde makbûldür. Zîrâ kıvılcım istihsâli kasdında olmasa, insan demiri ve taşı eline bile almazdı.

سنگ و آهن اول و پایان شرر   لیك این هر دو تنند و جان شرر

1952. *Taş ve demir evvel ve kıvılcım âhirdir, lâkin bu her ikisi cisimdirler ve kıvılcım candır.*

Binâenaleyh taş ve demir evvel ve kıvılcım muahhardır. Ve taş ile demir cisim olup, zamânen kıvılcımın fevkindedirler. Ve kıvılcım can olduğundan, ma'nen ve şerefen onların fevkındedir.

کان شرر کاندر زمان واپس ترست   در صفت از سنگ و آهن بر ترست

1953. *Zîrâ o kıvılcım ki, zamanda pek geridir, sıfatta taştan ve demirden daha âlîdir.*

Zîrâ zaman i'tibâriyle geri ve muahhar olan o kıvılcım, sıfattaki şerâfeti i'tibâriyle taştan ve demirden daha âlî ve yüksektir.

چون که مقصود از شجر آمد ثمر   پس ثمر اول بود آخر شجر

1954. *Mâdemki ağaçtan maksûd meyve geldi, binâenaleyh meyve evvel, ağaç âhir olur.*

Ma'nevî rif'atin diğer bir misâli de budur ki, ağaçtan maksûd olan şey meyve olduğu için, ma'nen ve şerefen meyve evvel ve ağaç sonradır.

Ma'lûm olsun ki, bu ebyât-ı şerîfede birçok ma'nâlara işâret buyurulur. Cism-i âlemin hilkatinden maksûd insân-ı kâmilin zuhûru olduğundan, her ne kadar âlemin sûreti evvel ve insân-ı kâmilin cismi âhir ise de, maksûdiyyet cihetinden insân-ı kâmil âlemden âlî ve mukaddemdir. Ve kezâ hükemânın ve ezcümle İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin beyânâtı vech ile, ervâh-ı cüz'iyyenin, çakmak taşı ve demir mesâbesinde olan ecsâdı, onların şerer mesâbesinde olan ervâhından mukaddem ise de, onların cisminden maksûd ervâh-ı cüz'iyyelerinin zuhûru olduğundan, rûhları cisimlerinden âlîdir. Ve kezâ mürşidin terbiyesi sâlikin terakkîsine bâdî olup, sâlik her ne kadar isti'dâd-ı ezelîsinin yüksekliği i'tibâriyle âlem-i ma'nâda mürşidinden müterakkî olsa da, mürşidinin onun üzerine terbiye cihetiyle fâikıyyeti sâbittir. Binâenaleyh böyle bir sâlikin edeben mürşidinin bu rif'atine hürmetkâr olması lâzımdır.

خرس چون فریاد کرد از اژدها شیر مردی کرد از چنگش رها

1955. *Vaktâki ayı ejderhâdan feryâd etti, bir arslan adam onun pençesinden kurtardı.*

"Ayı"dan murâd, hamâkat ve cehâlet derekesinde kalan kimse; "ejderhâ"dan murâd, azgın olan nefs-i emmâre; "arslan adam"dan murâd, insân-ı kâmildir.

حیله و مردی بهم دادند پشت اژدها را او بدین قوت بکشت

1956. *Tedbîr ve merdlik birbirine arka verirler, ejderhâyı o bu kuvvet ile öldürdü.*

Tedbîr ile merdlik birbirine zahîr ve muîn olurlar. Zîrâ bir kimse cesûr ve kahraman olup da tedbîri ve siyâseti olmasa, müdebbir olan bir âciz kimseye mağlûb olur. Binâenaleyh o arslan adam mertliğine munzam olan tedbîr ile o ejderhâyı öldürdü. Nitekim insân-ı kâmil hakîm ve müdebbir olduğundan, sâlikleri tedbîri ile terbiye buyurup, nefislerini öldürür.

اژدها را هست قوت حیله نیست نیز فوق حیلهء تو حیله ایست

1957. *Ejderhânın kuvveti vardır, tedbîri yoktur; senin tedbîrinin fevkında de tedbîr vardır.*

Ey insân, gerçi ejderhânın zâhirî kuvveti vardır; fakat tedbîri yoktur. Senin tedbîrin olduğu için, onun bu zâhirî kuvvetine karşı galebe çalarsın. Ve

lâkin sen de bu tedbîrine mağrûr olma; zîrâ senin tedbîrinin fevkinde de tedbîr-i ilâhî ve kazâ-yı Rabbânî vardır. Nitekim âyet-i kerîmede يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ (Secde, 32/5) ya'ni, "Allâh Teâlâ emri semâdan arza tedbîr eder" buyurulur. Ve tedbîrât-ı ilâhiyye dâimâ âlem-i gaybdan âlem-i sûrete nâzil olur.

حیلهء خود را چو دیدی باز رو   کز کجا آمد سوی آغاز رو

1958. *Vaktâki tedbîrini gördün, geri git ki, nereden geldi; başlangıç tarafına git!*

Ya'ni senin tedbîrin bu âlemde bir eserdir; o eserin elbette bir sebebi vardır. O sebeb de, suver-i ilmiyye-i esmâiyye olan a'yân-ı sâbitedir. Ve bu sebeb, 1947 numaralı beyitte mezkûr olduğu üzere, eserden daha bâlâterdir ve âlîdir. Binâenaleyh tedbîrini gördüğün vakit, geriye git ve sana bu tedbîrin nereden gelmiş olduğunu düşün ve nazarını âlem-i kevnin ibtidâsı ve başlangıcı olan âlem-i ilâhî mertebesine atfet.

هر چه در پستیست آمد از علا   چشم را سوی بلندی نه هلا

1959. *Alçaklıktan her ne varsa a'lâdan geldi; âgâh ol, gözünü ulviyyet tarafına koy!*

Esfel-i sâfilîn olan bu âlem-i şehâdette her şey, âlî olan ilm-i ilâhî mertebesinden geldi. Müteyakkız ol, akıl ve idrâk gözünü sebeb-i zuhûr olan bu ulviyyet tarafına koy! "Helâ" nidâ-yı tenbîhtir. "Âgâh ol!" ma'nâsınadır.

روشنی بخشد نظر اندر علا   گرچه اول خیرگی آرد بلا

1960. [1975] *Ulâya nazar aydınlık bağışlar; gerçi evvelâ kamaşıklık belâ getirir.*

Hakāyık-ı eşyâya nazar, akıl ve idrâkin gözüne aydınlık bağışlar ve akıl gözü münevver olup, keskin görmeğe başlar. Fakat o aklın gözü evvelâ zaîf olduğu için, bir yere kadar ma'tûf olur ve orada kamaşır ve sersemleşir. Binâenaleyh bu kamaşıklık akıl ve idrâkin gözüne evvelâ belâ getirir. Ve belâ budur ki, vahdet-i vücûd ile kesret-i eşyâ arasında şaşırır kalır; gâh "teşbîh"e ve gâh "tenzîh"e düşer; tenzîhte teşbîhi ve teşbîhte tenzîhi göremez ve iki zıddı "ayn-ı vâhide"de cem' edemez. Fakat isti'dâd-ı ezelîsinde nasîbi varsa, inâyet-i Hak'la "cem'u'l-cem'" makāmına gelip, şirk-i hafîden kurtulur ve nazarında vahdet-i hakîkiyye güneşi tulû' eder ve gözünde o kamaşıklık kalmaz ve belâdan kurtulur.

چشم را در روشنایی خوی کن　　　گر نه خفاشی نظر آن سوی کن

1961. *Gözü aydınlığa alıştır, eğer yarasa kuşu değilsen, o tarafa nazar et!*

Binâenaleyh akıl ve idrâk gözünü ilim ve ma'rifet aydınlığına alıştır. Eğer yarasa kuşu gibi akıl gözünün za'fı cibillî ve fıtrî değilse, dâimâ âlî olan reviş-i ma'rifetle hakāyık-ı eşyâ tarafına nazar et.

عاقبت بینی نشان نورتست　　　شهوت حالی حقیقت گور تست

1962. *Âkıbet görücülük senin nûrunun nişânıdır, hâle mensûb olan şehvet hakîkatte senin mezârındır.*

Ankaravî hazretleri ikinci mısrâ'daki "kûr" kelimesine iki vecih ile ma'nâ vermiştir. Birinci vecihte, bu kelimeyi kâf-ı Arabî ve zamme-i sakîle-i mebsûta ile "kör" demek ma'nâsına alıp, "Senin şimdiki halde müşteheyât-ı nefsâniyyeni görmen, hakîkatte kör olmandır" ma'nâsını vermiştir. Halbuki bu sûrette "kûr" lafzı birinci mısrâ'daki "nûr" lafzına kâfiye olamaz. Zîrâ "nûr" lafzı zamme-i sakîle-i makbûzadır. İkinci vecihte, "gûr" "nûr" vezninde kabir ma'nâsına olup, "Şehvet hâli hakîkatta senin mezârındır" ma'nâsını vermiştir. Bu vecih daha muvâfık görünür. Hind nüshalarında ikinci mısrâ' شهوت حالی حجاب سورتست sûretinde olup, "Hâle mensûb olan şehvet senin sûrunun perdesidir" demek olur.

"Nûr"dan murâd, rûhtur. "Gûr"dan murâd, cisimdir. Zîrâ âkıbet-i umûra nazar, rûhun hâssasıdır. Ve cismin hâssası da, şehevât-ı nefsâniyyeye meyildir.

عاقبت بینی که صد بازی بدید　　　مثل آن نبود که یك بازی شنید

1963. *Bir âkıbet görücü ki, yüz hüner gördü, o bir hüner işitenin misli olmaz!*

Ya'ni, görmek başka ve işitmek başkadır. Birisi ayne'l-yakîn ve diğeri ilme'l-yakîn mertebesidir. "İlme'l-yakîn" mertebesi ulemâ-i zâhireye; ve "ayne'l-yakîn" mertebesi muhakkıklara mahsûstur.

زان یکی بازی چنان مغرور شد　　　کز تکبر ز اوستادان دور شد

1964. *O bir hünerden o kadar mağrûr oldu ki, tekebbürden üstâdlardan uzak oldu!*

Muhakkıkların âsârında okuduğu ve yâhud onlardan işittiği maârif ve hakāyıktan o kadar mağrûr oldu ki, "Bu mes'eleyi ben de okudum ve anla-

dım. Benim gibi bir insanın huzûruna gidip baş eğmeğe ne ihtiyâcım vardır?" dedi. Kibir ve azametinden dolayı ehl-i hâl ve hakîkat olan ve ayne'l-yakîn mertebesini ihrâz etmiş bulunan üstâdlardan yüz çevirdi.

سامری وار آن هنر در خود چو دید　　　او ز موسی از تکبر سر کشید

1965. *Sâmirî gibi o hüneri mâdemki kendisinde gördü, o tekebbürden dolayı Mûsâ'dan baş çekti!*

Sâmirî, Mûsâ (a.s.)a refâkat eden bir şahsın adıdır. Mûsâ (a.s.)ın sohbeti bereketi ile başkalarının görmediği bir sırrı görmüş idi. O da bu idi ki, Cebrâîl (a.s.)ı bir merkebe binmiş olduğu halde mütemessilen gördü. Onun atının ayağı, bastığı kuru otları yeşillendirir idi. Sâmirî, Rûhu'l-emîn'in hâssıyeti hayât olduğunu anladı ve atının izinden bir avuç toprak alıp sakladı. Mûsâ (a.s.) Fir'avn'ın garkından sonra emr-i ilâhî ile Tûr-i Sînâ'ya gidip, birâderi Hârûn (a.s.)ı halîfe yaptı. Sâmirî o sırada Benî-İsrâîl kadınlarının bilezik ve sâire gibi müzeyyenâtını toplayıp eritti ve içine o topraktan döktü ve bir buzağı heykeli yaptı ki, o toprağın hâssıyeti sebebiyle buzağı sadâsını verdi ve Benî-İsrâîl'e hitâben dedi ki: "Sizin ilâhınız ve Mûsâ'nın unuttuğu ilâh işte budur!" Benî İsrâîl'in çoğu bu buzağıya tapmağa başladılar; Hârûn (a.s.)ın nasîhatını kabûl etmediler.

Cenâb-ı Pîr efendimiz bu beyt-i şerîfte bu kıssaya işâretle buyururlar ki; "Sâmirî, Hz. Cibrîl'in mûcib-i hayât olduğunu Mûsâ (a.s.)dan öğrendi ve kibir ve azametinden dolayı Hz. Mûsâ'ya tâbi' olmamak için böyle bir dîn-i bâtıl îcâd etti ve o görüşü kendi irfân ve zekâsından gördü."

او ز موسی آن هنر آموخته　　　وز معلم چشم را بر دوخته

1966. *O, o hüneri Mûsâ'dan öğrenmiş; ve muallimden gözünü dikmiştir.*

Sâmirî, o hüneri Mûsâ (a.s.)'dan öğrenmiş olduğu halde, kendisinin muallimi olan o nebiyy-i zîşândan gözünü kapamış ve yüzünü çevirmiştir.

لا جرم موسی دگر بازی نمود　　　تا که آن بازی و جانش را ربود

1967. *Şübhesiz Mûsâ bir başka hüner gösterdi, tâ ki o hüneri ve onun canını kaptı.*

Mûsâ (a.s.)ın bir başka hüneri budur ki, Tûr-i Sînâ'dan avdet edip Benî-İsrâîl'i bu halde görünce, Sâmirî'ye, فَاذْهَبْ فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيَاةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ (Tâhâ, 20/97) ya'ni "Def' ol git! Muhakkak senin için hayatta 'Bana dokunma!' demek vardır!" buyurdu ve Sâmirî hâl-i hayâtında yalnız başına sahrâda dolaş-

mağa başladı. Zîrâ birisi ona yaklaşsa, sıtma ve titreme ârız olurdu. Beyt-i şerîfte, "Mûsâ (a.s.)ın gösterdiği bir başka hüner onun hünerini ve canını kaptı" ifâdesiyle bu hâle işâret buyurulur.

ای بسا دانش که اندر سر رود — تا شود سرور بدآن خود سر رود

1968. *Ey çok âlim ki başta koşar, tâ ki server ola, onunla muhakkak baş gider!*

Server ve reîs olmak için başta dönüp dolaşan birçok ilimler vardır ki, o ilim ve hünerler sebebi ile kişi başını ve hayâtını gāib eder. Sâmirî vak'ası bu hâlin bir nümûnesidir.

سر نخواهی که رود تو پای باش — در پناه قطب صاحب رأی باش

1969. *İstemez isen ki baş gide, sen ayak ol, sâhib-i re'y olan kutbun penâhında ol!*

Beyt-i şerîfte mezkûr olan "kutub"dan murâd, "kutbu'l-aktâb" olan zât-ı şerîf değildir. Fenâ ve bakā mertebelerini ihrâz ve izn-i ilâhî ile halkı irşâda me'mûr olan "kutb-ı irşâd"dır. Binâenaleyh kutbu'l-aktâb bir olur ve kutb-ı irşâd ise çok olur. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu beyitten i'tibâren sâliklere îcâb eden nasâyihi ibzâl buyururlar. Ya'ni "Başın gidip helâk olmamak istersen, kibir ve azametten ve baş olmaktan vazgeç ve hiçlik makāmını ihtiyâr et ve mütevâzi' ol. Ve senin terbiyende sâhib-i re'y olan kutb-ı irşâdın hıfz ve penâhında ol!"

کرچه شاهی خویش فوق او مبین — گرچه شهدی جز نبات او مچین

1970. [1985] *Her ne kadar şâh isen de, kendini onun fevkinde görme; her ne kadar bal isen de, onun nebâtından başkasını toplama!*

Her ne kadar ulûm-ı zâhiren şeyhten fazla olup bu âlemde şâh isen de, kendini onun üstünde görme ve ilmine mağrûr olma. Zîrâ onda olan ulûm-ı bâtıne ve şerâfet-i hâl sende yoktur. Ve her ne kadar nutkun ve belâgatin bal gibi tatlı ise de, kendi ilminden geç, onun ulûm-ı ledünnîsinden başkasına kulak asma. Nitekim Hz. Mısrî Niyâzî buyurur. Beyit:

Pîrinle olan ahdi güt, nen var ise ko git
Bildiklerini terk et, irfâna erem dersen

Zîrâ Hz. Mısrî Niyâzî ulemâdan olduğu halde Ümmî Sinân hazretlerinin terbiye-i ma'neviyyesine boyun eğmiş ve istediğini bulmuştur. Bu gibi ahvâlin menâkıb-ı evliyâda nazîri çoktur. Ezcümle, Necmeddîn Kübrâ hazretleri

ulûm-ı zâhirede yektâ ve her kim ile mübâhase etse onu ilzâm eder imiş. Bu sebeble ulemâ-i zamân ismini "Tâmmetü'l-Kübrâ" koymuşlar. Fakat kendisine ulûm-ı enbiyâ ve evliyâdan hissemend olmak hevesi gālib olup, Ammâr b. Yâsir ismindeki bir zâta intisâb etmiş ve onu halvete koymuştur. Halvette ba'zı ahvâl-i latîfe münkeşif olduğundan, kendi kendine demiş ki: "Ey Necmeddîn, senin ilmin şeyhin ilminde[n] ziyâdedir. Şimdi halvette ahvâl-i evliyâ da baş gösterdi; binâenaleyh şeyhini geçtin!" Bu fikrin vürûdunu müteâkib Ammâr b. Yâsir hazretleri onun halvetine gelip: "Necmeddîn kalk halvetten çık ve Mısır'da Rûzbihân-ı Baklî'nin huzûruna git ki, senin dimâğındaki bu enâniyyeti bir sille ile çıkarsın!" demiş. Cenâb-ı Necmeddîn dahi emrine itâatla Mısır'a gitmiş ve *Arâisü'l-Beyân* ismindeki tefsîrin sâhibi Rûzbihân hazretlerinin dergâhına vâsıl olup, orada olanlardan şeyhin kim olduğunu sormuş. "Dışarıda abdest alıyor" demişler. Dışarıya çıkıp, Rûzbihân hazretlerinin az bir su ile abdest almakta olduğunu görmüş ve içinden "Şeyh bu kadar su ile abdest almak câiz olmadığını bilmemeli midir?" demiş. Rûzbihân hazretleri ba'dehû dergâha girip, Hz. Necmeddîn dahi arkasından içeriye girmiş. Cenâb-ı Rûzbihân elindeki su damlalarını Necmeddîn hazretlerinin yüzüne serpmiş ve şükr-i vuzû' namazına durmuş. O sırada Necmeddîn hazretleri kendinden geçip, kıyâmet manzarasının karşısında kalmıştır. O manzara içinde, meleklerin halkı sürüyerek cehennem tarafına götürdüklerini ve yarı yolda "Ben bu tepeye mensûbum!" diyenleri bıraktıklarını görmüş. Melekler kendisine de gelip götürürken, o tepenin önünde "Ben bu tepeye mensûbum!" demiş, bırakmışlar. O tepeye çıkmış, Rûzbihân hazretlerinin oturduğunu görüp, ayaklarına kapanmış. O hazret de, ensesine bir tokat urmuş ve "Bir daha ehl-i Hakk'ı inkâr etme!" demiş. Ve Necmeddîn hazretleri kendine geldiği vakit, Rûzbihân hazretlerinin namazı bitirdiğini görüp, ayaklarına kapanmış; ve hazret zâhiren dahi ensesine bir tokat vurup, "Bir daha ehl-i Hakk'ı inkâr etme!" demiştir. Necmeddîn hazretleri, "O tokadı yedikten sonra nefsimde enâniyyet ve gurûr nâmına hiçbir duygu kalmadı ve kendimi bomboş bir halde buldum." buyururlar. İşte "ilm-i zâhir"in kıymeti ve işte "tasarruf-ı bâtınî"nin azamet ve saltanatı! Beyt-i şerîfteki "Gerçi şâhî" ye, saltanat-ı zâhire erbâbından olan pâdişâh ma'nâsını vermek de câiz olur. Zîrâ Fir'avn'ın pâdişahlığı ile Mûsâ (a.s.)ın pâdişahlığı meydandadır.

فکر تو نقشست و فکر اوست جان . نقد تو قلبست و نقد اوست کان

1971. *Senin fikrin nakıştır ve onun fikri candır; senin nakdin kalptır ve onun nakdi kândır.*

Senin fikrin havâss-i hamsen vâsıtasıyla âlem-i süflîden hayâline menkûş olan sûretlerdir; ve onun fikri rûhuna olan tecelliyât-ı rahmâniyye olduğu cihetle candır. Senin sermâyen ve nakdin kuvâ-yı cismâniyyen olduğu cihetle kalptır; ve onun sermâyesi ve nakdi kuvâ-yı rûhâniyye ve cismâniyyenin kânı ve aslı olan hakîkat-ı vücûd olduğundan, nakd-i hâlistir.

او تویی خود را بجو در اُوی او   کو و کو گو فاخته شو سوی او

1972. *O sensin, kendini onun oluğunda ara; onun etrâfında güvercin ol, "kû ve kû?" de!*

Ma'lûm olsun ki, sâlik bir insân-ı kâmile intisâb ettiği vakit, kendini beğenmemiş ve onu beğenip kendisine nümûne ittihâz etmiş demektir. Eğer intisâbı bu fikir ile vâki' değil ise, hakîkatte intisâb etmemiş sayılır. İmdi, mâdemki onu beğenmiş ve onu nümûne ittihâz etmiştir, kendisini onun irâdesine ve terbiyesine teslîm etmiş demek olur. Binâenaleyh bu kâmilin irâdesi sâlikin irâdesini ortadan kaldırmış olduğu için, kâmil demek sâlik demek olur. Ve buna "mürşidinde fânî olmak" derler. Ya'ni, "O kâmil sensin, onun irâdesi senin irâdendir. Kendini onun oluğunda ara ve iste, onun etrâfında pervâne gibi dön ve güvercin gibi cemî'-i ahvâlinde "kû, kû?" ya'ni "Hani benim mürşidim, hani benim mürşidim?" de!"

ور نخواهی صحبت ابنای جنس   در دهان اژدرهایی همچو خرس

1973. *Ve eğer ebnâ-yı cinsin sohbetini istemezsen, ayı gibi ejderhânın ağzındasın!*

Eğer insân-ı kâmilin sûret-i zâhiresine bakıp, "O da benim gibi insandır ve bizim cinsimizdendir. Onun ilmi varsa benim de vardır!" diyerek onun sohbetini istemez ve kendini ondan müstağnî görürsen, ayı gibi nefis ejderhâsının ağzında kalırsın.

بو که استادی رهاند مر ترا   وز خطر بیرون کشاند مر ترا

1974. *Ola ki bir üstâd seni kurtara ve seni hatardan dışarıya çeke.*

Bununla berâber me'yûs olma. İnâyet-i Hak'la ola ki seni bir üstâd-ı kâmil o nefis ejderhâsının ağzından kurtara ve seni ma'nen helâk olmak tehlikesinden dışarıya çıkara.

زاریی می کن چو زورت نیست هین　　　چونکه کوری سر مکش از راه بین

1975. *Mâdemki senin kuvvetin yoktur, âgâh ol, zârîlik et, mâdemki körsün, yol görücüden baş çekme!*

Mâdemki nefis ejderhâsının elinden kurtulmak için kuvvetin yoktur, onun şerrinden âgâh ol, Cenâb-ı Hakk'a yalvar ve ağla. Ve mâdemki tarîk-ı Hak'taki mehâliki görmek için sende basar-ı basîret yoktur, bu yol gören mürşid-i kâmilden baş çekme ve ona karşı serkeşlik etme!

تو کم از خرسی نمی نالی ز درد　　　خرس رست از درد چون فریاد کرد

1976. *Sen bir ayıdan daha aşağısın ki, derdden nâle etmezsin; vaktâki ayı feryâd etti, derdden kurtuldu.*

Eğer nefis ejderhâsının elinde zebûn iken feryâd etmezsen, bil ki ejderhânın taarruzundan dolayı feryâd lüzûmunu hisseden bir ayıdan daha aşağı tıynettesin ki, derde giriftâr iken bu feryâd lüzûmunu hissetmiyorsun. Görmez misin, vaktâki ayı feryâd etti, arslan adam imdâdına yetişti?

ای خدا این سنگ دلرا موم کن　　　ناله اش را تو خوش و مرحوم کن

1977. *Ey Hudâ, bu taş yüreği mum yap; onun nâlesini hoş ve merhûm et!*

Ey Hudâ-yı müteâl, nefis ejderhâsının hücumlarından müteessir olmayan böyle bir taş gibi katı yüreği mum gibi yumuşak yap; onun feryâdını ind-i ilâhînde kerîh ve iğrenç kılma, latîf ve şâyân-ı merhamet yap! Zîrâ kerîh feryâd merhameti değil gazabı celb eder.

گفتن نابینای سائل با مردم که من دو کوری دارم

Bir kör dilencinin adamlara "Bende iki körlük vardır" demesi

Ankaravî nüshasında hikâyenin bu ünvânı münderic değildir. Hind nüshalarında mevcuttur. Fakîr de nakli münâsib gördüm. Bu kıssa yukarıki beyitin ikinci mısrâ'ında beyân buyurulan "nâlenin hoş ve merhûm olması" ma'nâsını îzâh içindir.

بود کوری کو همی گفت الامان　　　من دو کوری دارم ای اهل زمان

1978. *Bir kör var idi ki, o derdi: "El-amân ey ehl-i zamân, bende iki körlük vardır!"*

پس دو باره رحمتم آرید هان　　　چون دو کوری دارم و من در میان

1979. *"İmdi âgâh olun, bana iki kere merhamet edin; zîrâ benim iki körlüğüm vardır ve ben aradayım!"*

"Ben iki körlük arasında kaldım; her bir körlüğüme ayrı ayrı merhamet edin!"

گفت یك کوریت می بینیم ما　　　آن دگر کوری چه باشد وا نما

1980. [1995] *(Ahâlî) dedi ki: "Biz senin bir körlüğünü görüyoruz; o diğer bir körlük ne oluyor, açık göster!"*

گفت ز شت آوازم و ناخوش نوا　　　زشت آوازی و کوری شد دو تا

1981. *(Dilenci) dedi: "Çirkin sesliyim ve nâhoş nağmeliyim; çirkin seslilik ve körlük iki kat oldu!"*

بانگ زشتم مایهء غم می شود　　　مهر خلق از بانگ من کم می شود

1982. *"Çirkin sesim gam mayası oluyor; halkın muhabbeti benim sesimden nâkıs oluyor!"*

زشت آوازم بهر جا که رود　　　مایهء خشم و غم و کین می شود

1983. *"Çirkin sesim her nereye giderse; öfkenin ve gamın ve kînin mayası oluyor!"*

بر دو کوری رحم را دو تا کنید　　　اینچنین نا گنج را گنجا کنید

1984. *"İki körlük üzerine merhameti iki kat yapınız; böyle nâ-güncü sığıcı ediniz!"*

"Nâ-günc" hiçbir yere sığmayan ve hiçbir yerde kabûl ve i'tibâr görmeyen kimse ma'nâsınadır. "Güncâ"daki elif fâiliyyet için olup, sığıcı ma'nâsınadır. Ya'ni, "İki türlü körlüğüme iki kat merhamet ediniz ve hiçbir yerde kabûl ve i'tibâr görmeyen ve gönüllerin muhabbetini celb edemeyen böyle bir kimseyi gönüllerinize sığdırınız!"

زشتئ آواز كم شد زين گله   خلق شد بر وى برحمت يكدله

1985. *Bu şikâyetten onun sesinin çirkinliği nâkıs oldu; halk onun üzerine merhamette müttefik oldu.*

Dilencinin bu türlü şikâyetle vâki' olan feryâdında, onun sesinin çirkinliği halk nazarında tenâkus etti ve çirkin sesi ile bu acıklı feryâdı sesinin çirkinliğini bastırdı; halk onun i'tirâf ettiği za'f ve acz üzerine, o dilenciye merhamet etmek husûsunda ittihâd ve ittifâk ettiler.

كرد نيكو چون بگفت او راز را   لطف آواز دلش آواز را

1986. *Vaktâki o sırrı söyledi, onun kalbinin sesinin letâfeti sesini iyi yaptı.*

"Kalbinin sesinin letâfeti"nden murâd, kusûrunu görmesi ve sesinin çirkinliğini i'tirâf etmesidir. Kalbinin bu latîf olan sesini, çirkin olan zâhirî sesine katınca, o sesin çirkinliğini ta'dîl etti. Nitekim zâhirde ekşiye tatlı katınca latîf bir mayhoş olur.

وانكه آواز دلش هم بد بود   آن سه كورى دورئ سرمد بود

1987. *Ve o kimse ki, onun kalbinin sesi de kötü olur; o üç körlük ebedî uzaklık olur!*

Ya'ni, kibir ve enâniyyeti sebebi ile kalben kendi kusûrunu görmeyen ve zâhirî çirkinliklerini i'tirâf etmeyen ve bil'akis kendini kâmil gören kimsede üç körlük olur ki, birisi kalb ve akıl gözünün körlüğü, ikincisi da'vâ-yı kemâl, üçüncüsü ef'âl-i kabîha ve ahlâk-ı seyyiedir. Binâenaleyh kemâl da'vâsında olduğu halde zâhiren kendisinden kötü ef'âl ve ahlâk sâdır olan ve kalb ve akıl gözünün körlüğünden dolayı kendinin bu hâlini göremeyen kimse üç türlü kördür; ve bu üç körlük ebedî uzaklık olur. Bu beyt-i şerîfte, üç körlükten birisi cisim gözünün körlüğü değildir. Zîrâ cisim gözünün körlüğü, لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ (Nûr, 24/61) âyet-i kerîmesi mûcibince, her kimde olursa olsun, şâyân-ı merhamettir. Nitekim bu cildin yukarılarında cenâb-ı Pîr efendimiz îzâh buyurdular.

ليك وهابان كه بى علت دهند   بو كه دستى بر سر زشتش نهند

1988. *Fakat vehhâblar ki illetsiz verirler, ola ki onun çirkin başı üzerine bir el koyalar.*

"Vehhâblar"dan murâd, "Allâh" ism-i câmi'inin mazharı olan kâmil ve mükemmil kimselerdir ki, Hak Teâlâ'nın Vehhâb ism-i şerîfi ile de tasarrufa me'zûndurlar. Ya'ni,"Vehhâb olan kâmiller, verdiklerini bir hizmet ve sebeb mukābili olmaksızın verirler. Ola ki bir gün inâyet-i Hak ile, bu üç körlüğe mübtelâ olanın başı üzerine yed-i tasarruflarını koyalar."

چون که آوازش خوش و مظلوم شد   زو دل سنگین دلان چون موم شد

1989. *Çünki onun sesi hoş ve mazlûm oldu, taş yürekler ondan mum gibi oldu.*

O dilencinin kalbinin latîf sesi çirkin sesini ta'dîl etmekle, hoş ve şâyân-ı merhamet bir mazlûm olduğu için, taş gibi katı yürekler ondan mum gibi yumuşak oldu.

نالهٔ کافر چو زشتست و شهیق   زان نمی گردد اجابت را رفیق

1990. [2005] *Kâfirin nâlesi mâdemki çirkin ve şehîktır, ondan dolayı icâbete refîk olmaz.*

"Kâfirin nâlesi"nden murâd, onun da'vâ-yı enâniyyeti ve zâhirde inkârıdır. "Şehîk", eşek sesi gibi çirkin sese derler. Kâfirin kalbinin nâlesi ve zâhirî olan sadâ-yı inkârı, çirkin ve eşek sesi mesâbesinde olduğundan dolayı, ind-i ilâhîde mebgûzdur ve aslâ şâyân-ı merhamet değildir. Nitekim âyet-i kerîmede فَاَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِى النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَ شَهِيقٌ (Hûd, 11/106) ya'ni, "Şakî olan kimselere gelince, onlar için nâr-ı bu'd içinde zefîr ve şehîk vardır" buyurulur.

اخْسَئُوا بر زشت آواز آمدست   کو ز خون خلق چون سگ بودمست

1991. *"Susun!", çirkin ses üzerine gelmiştir; zîrâ o halkın kanından köpek gibi sarhoş oldu!*

Bu beyt-i şerîfte, "Kad eflaha" sûresinde, (sûre-i Mü'minûn sonlarında) vâki' قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَ كُنَّا قَوْماً ضَالِّينَ رَبَّنَا اَخْرِجْنَا مِنْهَا فَاِنْ عُدْنَا فَاِنَّا ظَالِمُونَ قَالَ اخْسَئُوا فِيهَا وَ لاَ تُكَلِّمُونِ (Mü'minûn, 23/106-108) ya'ni, "Ehl-i cehennem derler ki; 'Yâ Rab bizim üzerimize şekāvet galebe etti ve şaşkın tâifeden olduk. Yâ Rab bizi cehennemden çıkar! Eğer biz küfre avdet edersek, muhakkak zâlimleriz!' Hak Teâlâ buyurur ki; 'Susun, bana söylemeyin!'" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Ya'ni, "'Susun, söylenmeyin, dırdır etmeyin!' hitâbı, kâfirlerin çirkin ve eşek sesi mesâbesinde olan sözlerine mukābil vâki' olmuştur."

چون که نالهٔ خرس رحمت کش بود   نالهٔ تو نبود این نا خوش بود

1992. *Mâdemki ayının nâlesi rahmet çekici oluyor, bu senin nâlen olmazsa nâhoş olur.*

Mâdemki ayının sûrî ejderhâ elindeki feryâdı merhamet celb ediyor, eğer sen ma'nevî ejderhâ olan nefsinin seni helâke kasdından dolayı böyle bir feryâd etmezsen, insanlığın cihetinden elbette nâhoş ve çirkin olur.

دان که با یوسف تو گرگی کردهٔ   یا ز خون بیگناهی خوردهٔ

1993. *Bil ki sen Yûsuf'a kurtluk etmişsin; yâhût bir bî-günâhın kanını içmişsin.*

"Yûsuf"tan murâd rûhtur. "Kurtluk"tan murâd, sıfât-ı nefsâniyye ile ittisâftır. "Bî-günâh"tan murâd, kezâ rûhtur. Zîrâ rûh mâhiyet-i melekiyyeyi hâizdir. "Kanını içmek"ten murâd, rûhu nefis elinde âciz bırakıp, ma'nevî helâke sevk etmektir. İkinci mısrâ', ta'bîr-i dîger ile birinci mısrâ'ın te'kîdi olur. Ya'ni, "Sen sıfât-ı nefsâniyyen ile Yûsuf gibi latîf olan rûhuna kurtluk etmişsin ve sıfat-ı melekiyyeyi hâiz olduğu için bî-günâh olan rûhunu ma'nevî helâke düşürmüşsün."

Ankaravî hazretleri bu beyte şöyle ma'nâ vermişlerdir: "Sen Yûsuf-ı ma'nevî olan sıddîka ve azîze hased kılmışsın; yâhût bir bî-günâhın kanını içmişsin. "Kan"dan murâd, عرض المؤمن کدمه ya'ni, "Mü'minin ırzı kanı gibidir." fehvâsınca [mü'minin] ırzıdır veyâ malıdır. Ve yâhud onu gıybet etmek, etini yemek ve kanını içmek gibidir."

توبه کن وز خورده استفراغ کن   ور جراحت کهنه شد رو داغ کن

1994. *Tövbe et ve yenmişten istifrâğ et; ve eğer yara eski oldu ise git dâğ et!*

Salâha rücû' et ve yenmişten, ya'ni şimdiye kadar yaptığın huzûzât ve ezvâk-ı nefsâniyyeyi, riyâzet ve mücâhede meşakkatlerini ihtiyâr ederek istifrâğ et! Ve eğer her biri bir yara mesâbesine olan nefsânî sıfatlar eskimiş ve kökleşmiş ise, onları riyâzet ateşi ile dağla! "Dâğ", Arabî'de "keyy" dedikleri usûl-i tedâvîdir ki, demiri kızdırıp yara üzerine sürerek yakarlar ve mikropları öldürürler.

Ankaravî hazretleri bu beyite de şöyle ma'nâ vermiştir: "Bu kabâhatlerden tövbe et ve her neyi ki zulmen ekl ve bel' ettinse onu çıkarıp sâhibine edâ eyle ve helâlleş. Ve maraz-ı derûn eskimiş ise, riyâzet ateşi ile dağla!"

تتمهء حکایت خرس و آن ابله

Ayı ve o ahmak hikâyesinin tamâmıdır

خرس هم از اژدها چون وا رهید   وآن کرم زآن مرد مردانه بدید

1995. *Vaktâki ayı da ejderhâdan kurtuldu ve o keremi merdçe olan adamdan gördü;*

چون سگ اصحاب کهف آن خرس زار   شد ملازم در پی آن برد بار

1996. *O zaîf olan ayı Ashâb-ı Kehf'in köpeği gibi o yük götürenin arkasında mülâzim oldu.*

Ejderhâya karşı za'fı sâbit olan ayı, o kuvvetli ejderhâ ile boğuşmak yükünü yüklenmiş olan adamın arkasını ta'kîbe devâm etti.

آن مسلمان سر نهاد از خستگی   خرس حارس گشت از دلبستگی

1997. *O müslüman hastalıktan baş koydu; ayı gönül bağlanıklığından bekçi oldu.*

O ayıyı kurtaran müslüman hastalıktan dolayı başını yastığa koydu; ayı kemâl-i muhabbetten dolayı onun önünde bekçi oldu.

آن یکی بگذشت و گفتش حال چیست   ای برادر مر ترا این خرس کیست

1998. *O biri geçti ve ona dedi ki: "Hâl nedir? Ey birâder senin için bu ayı kimdir?"*

Oradan bir akıllı adam geçti ve o hastaya dedi ki: "Hâl nedir? Ey birâder bu ayı kimdir? Sana karşı hizmeti nedir?"

قصه وا گفت و حدیث اژدها   گفت بر خرسی منه دل ابلها

1999. *Kıssayı ve ejderhâ vak'asını açık söyledi; dedi ki: "Ey ahmak, bir ayıya gönül koma!"*

Hasta adam vak'ayı anlattı; o akıllı adam dedi ki: "Ey ahmak, bir ayıya gönül bağlayıp da onun bekçiliğine i'timâd etme!"

دوستئ ابله بتر از دشمنیست   او بهر حیله که دانی راندنیست

2000. [2015] *"Ahmakın dostluğu düşmanlıktan beterdir; o bildiğin her tedbîr ile koğulmağa lâyıktır."*

گفت و الله از حسودی گفت این   ور نه خرسی چه نگری این مهر بین

2001. *Dedi: "Vallâhi bunu hasûdluktan söyledi; ve yoksa ayılığa ne bakarsın, bu muhabbeti gör!"*

Hasta adam cevâben dedi: "Vallâhi bu sözleri bu adam hasedinden dolayı böyle söyledi. Sen onun ayılığına ne bakıyorsun, muhabbetinin derecesine ve şiddetine bak!"

گفت مهر ابلهان عشوه دهست   این حسودئ من از مهرش بهست

2002. *Dedi: "Ahmakların muhabbeti işve vericidir; benim bu hasûdluğum onun muhabbetinden iyidir."*

Akıllı adam da dedi ki: "Ahmakların muhabbeti zâhirde işve verir ve insanı aldatır. Senin telakkî ettiğin benim bu hasûdluğum ayının muhabbetinden iyidir."

هی بیا با من بران این خرس را   خرس را مگزین مهل هم جنس را

2003. *"Hey, benim ile gel, bu ayıyı koğ; ayıyı ihtiyâr etme, hemcinsi bırakma!"*

"Hey efendi, gel benim ile berâber gel de bu ayıyı def' et; hemcinsin olan insanları bırakıp ayıyı intihâb ve ihtiyâr etme!"

گفت رو رو کار خود کن ای حسود   گفت کارم این بد و بختت نبود

2004. *Dedi ki: "Git, git ey hasûd, kendi işini yap!" Dedi: "İşim bu idi, senin bahtın olmadı!"*

Hasta adam dedi ki: "Haydi git, git ey hasedçi, kendi işine bak, benim işime karışma!" Âkıl da ona cevâben dedi ki: "Benim işim bu idi ve seni ayının musâhabetinden kurtarmak idi; fakat ne yapayım ki, bu husûsta senin tâli'in yâr olmadı ve isti'dâdın benim ma'kûl olan nasîhatımı kabûle müsâid bulunmadı." "Âkıl"dan murâd, insân-ı kâmil; ve "ayı"dan murâd, ehl-i dünyâdır.

من کم از خرسی نباشم ای شریف   ترك او کن تا منت باشم حریف

2005. *"Ey şerîf, ben bir ayıdan aşağı değilim; onu terk et, tâ ki ben sana musâhib olayım!"*

بر تو دل می لرزدم ز اندیشهء   با چنین خرسی مرو در بیشهء

2006. *"Benim gönlüm bir endîşeden senin üzerine titrer; böyle bir ayı ile bir ormana gitme!"*

Ya'ni, "Hayvâniyyet sıfatıyla muttasıf olan kimseler ile mezâhir-i ilâhiyye ormanı olan bu âlem-i sûrette dolaşma!"

این دلم هرگز نلرزید از گزاف   نور حقست این نه دعوی و نه لاف

2007. *"Bu benim gönlüm aslâ beyhûdeden titremez; nûr-ı Hak'tır, bu ne da'vâ, ne de lâftır!"*

"Benim gönlüm senin üzerine boş yere titremez; kalbimden doğup gelen nasîhat, Hakk'ın nûrudur, kuru da'vâ ve lâf değildir."

مؤمنم ینظر بنور الله شده   هان و هان بگریز ازین آتشکده

2008. *"Ben Allâh'ın nûruyla nazar eder olmuş mü'minim; sakın ve sakın bu âteşgededen kaç!"*

"Âteşgede", ateş mahalli demek olup, bundan nefsânî kimseler murâd olunur. Zîrâ nefis cehennem tabîatındadır.

این همه گفت بگوشش در نرفت   بد گمانی مرد را سدیست زفت

2009. *Bu hepsini söyledi, onun kulağına gitmedi; sû'-i zan kişiye bir azîm seddir.*

Âkıl olan adam bu nasîhatların hepsini söyledi, fakat hasta adamın kulağına girmedi. Zîrâ sû'-i zan idrâk-i hakîkata hicâb olur.

دست او بگرفت دست از وی کشید   گفت رفتم چون نهء یار رشید

2010. [2025] *Onun elini tuttu, elini ondan çekti: "Mâdemki yâr-ı reşîd değilsin, gittim!" dedi.*

Âkıl adam onun elini tuttu ve uyuyan adam da ondan elini çekti. Âkıl adam onun imtinâ'ını görünce dedi ki: "Mâdem sen reşîd ve aklı başında bir dost değilsin, işte ben gidiyorum ve seni kendi hâlinde bırakıyorum!"

گفت رو بر من تو غمخواره مباش　　　بوالفضولا معرفت کمتر تراش

2011. *Dedi: "Git, sen benim üzerime gam yeyici olma; ey bü'l-fuzûl, ma'rifeti daha az yont!"*

Hasta adam cevâben dedi ki: "Git, ayının musâhibi olduğum için benim gamımı çekme! Ey benim karşımda zâid sözler ile bana nasîhata yeltenen kimse, daha az ma'rifet-fürûşluk tasla!"

باز گفتش من عدو تو نیم　　　لطف باشد گر بیایی در پیم

2012. *Tekrar ona dedi: "Ben senin düşmanın değilim; eğer benim arkamdan gelirsen, lütuf olur!"*

Âkıl adam tekrar o hasta adama dedi: "Ben senin düşmanın değilim, iyiliği istiyorum. Eğer benim arkamdan gelir ve bana tâbi' olup nasîhatımı tutarsan, hakkında lütuf olur!"

گفت خوابستم مرا بگذار و رو　　　گفت آخر یار را منقاد شو

2013. *Dedi: "Benim uykum vardır, beni bırak ve git!" Dedi: "Başka dosta münkād ol!"*

Hasta adam cevâben dedi: "Benim uykum var, senin fuzûlî sözlerini dinleyemem; beni bırak da git!" Âkıl adam da ona cevâben dedi ki: "Mâdemki zevkin ve meşrebin benim musâhabetime uymadı, bâri kendi zevk ve meşrebine göre bir dosta ve musâhibe mutî' ve münkād ol!"

تا بخسبی در پناه عاقلی　　　در جوار دوستی صاحب دلی

2014. *"Tâ ki bir âkılın hıfzında ve gönül sâhibi bir dostun civârında uyuyasın!"*

در خیال افتاد مرد از جد او　　　خشمگین شد زود گردانید رو

2015. *Adam onun ciddinden hayâle düştü; öfkeli oldu, hemen yüz çevirdi.*

Hasta adam o âkıl adamın nasîhat husûsundaki cidd ü sa'yinden fenâ hayâle düştü ve öfkelendi; derhal yüzünü ondan çevirdi.

کین مگر قصد من آمد خونیست　　　یا طمع دارد گدا و تونیست

2016. *Şöyle ki: "Bu gālibâ benim kasdıma geldi, cânîdir; yâhût tama' tutar dilenci ve külhanîdir."*

"Tûn" külhan ve "tûnî" külhana mensûb ma'nâsınadır; sefîl kimse demektir. Ya'ni, hasta adam bu âkılın cidd ü cehd ile olan nasîhatından sû'-i zanna düştü de, kendi kendine dedi ki; "Bu adamın bana böyle musallat oluşuna bakılırsa, gālibâ bana kasdı vardır ve cânî ve kātil bir adamdır; yâhûd benden bir fâide istihsâline tama' eden bir dilenci ve külhanlarda yatıp kalkan bir sefîldir."

یا گِرَوْ بستست با یاران بدین   که بترساند مرا زین همنشین

2017. *"Yâhûd yârânı ile bununla bahs tutuşmuştur ki, beni bu musâhibden korkutsun."*

"Girev besten", rehin bağlamak demektir. Ba'zı kimseler bir mes'ele üzerine bahis tutuşup, ortaya para ve sâir kıymetli bir şey koyarlar; onu bahsi kazanan alır. Türkçe'de, ortaya konan şeye "öndil" (اوگدل) derler. Ya'ni, hasta adamın fenâ hayalleri bu idi ki: "Bu adam ya bir kātildir, yâhût bir dilenci veyâ sefîldir; ve yâhûd arkadaşları arasında, bu ayıdan beni korkutup böyle bir vefâkâr ayıya mâlik olmak için bahis tutuşmuştur. Velhâsıl, bana şiddetle musallat oluşuna bakılırsa, mutlakā bir menfaat te'mîni fikrindedir."

خود نیامد هیچ از خبث سرش   یك گمان نیك اندر خاطرش

2018. *Onun sırrının kötülüğünden, onun hâtırına hiçbir iyi zan gelmedi.*

O hasta adamın bâtını ve kalbi fenâ ve bozuk olduğundan, bu âkılin şiddetle vâki' olan nasîhatlarından onun hâtırına hep böyle fenâ hayaller gelir ve hiçbir iyi zan gelmez idi. Binâenaleyh bir kimse bir mes'eleyi muhâkeme ederken, hâtırına hep fenâ hayaller gelir ve aslâ iyi bir cihet gelmezse, bu hâl bâtın bozukluğuna delâlet eder. Bu beyt-i şerîfte, sûre-i Hucurât'ta vâki' يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ اِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ اِثْمٌ (Hucurât, 49/12) ya'ni, "Ey îmân eden kimseler, zannın çoğundan içtinâb edin; zîrâ zannın ba'zısı günahtır!" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur.

ظن نیکش جملگی بر خرس بود   او مگر بر خرس را همجنس بود

2019. *Onun iyi zannı cümleten ayı üzerine idi; o gālibâ ayının hemcinsi idi.*

Hasta adam hüsn-i zannını kendi cinsinden olan insana tevcîh etmeyip, tamâmiyle ayıya tevcîh ettiği için, gālibâ ayı cinsinden idi. Zîrâ cins cinsine meyl eder.

عاقلی را از سگی تهمت نهاد		خرس را دانست اهل مهر و داد

2020. [2035] *Bir âkıle köpeklikten dolayı töhmet koydu; ayıyı muhabbet ve adâlet ehli bildi.*

Binâenaleyh ayıya meyli sebebiyle hayvâniyyetini meydana koymak için, kendi cinsinden olan bir insân-ı âkıle töhmet ve kabâhat isnâd etti ve ayıya da insanlara mahsûs olan muhabbet ve adâleti izâfe etti. Hamâkatının derecesine bak ki, başı ayak ve ayağı da baş yaptı!

گفتن موسی گوساله پرست را که آن خیال اندیشی وحزم تو کجا رفت

Mûsâ (a.s.)ın buzağıya tapana, "O hayâl-endîşlik ve senin hazmin nereye gitti?" demesi

Ankaravî nüshasında bu bahis böyle bir ünvân ile tefrîk olunmamıştır. Hind nüshalarında mevcuttur. Bu cildin fihristinde bahis taharrîsine kolaylık olacağı mütâlaasıyla, fakîr de derc ettim.

گفت موسی با یکی مست خیال		کای بد اند یش از شقاوت وز ضلال

2021. *Mûsâ bir hayâl sarhoşuna dedi ki: "Ey kötü düşünücü, şekāvet ve dalâletten,*

صد گمانت بود در پیغمبریم		با چنین برهان و این خلق کریم

2022. *Böyle burhân ve ahlâk-ı kerîm ile berâber, benim peygamberliğimde yüz şübhen var idi!"*

Bu iki beyt-i şerîf, bir cümle-i tâm teşkîl eder.

صد هزاران معجزه دیدی زمن		صد خیالت می فزود و شك و ظن

2023. *"Benden yüz binlerce mu'cize gördün; sana bu yüz hayâl ve şek ve zan artırdı."*

Mesnevî-i Şerîf'te pek çok geçen "yüz binlerce" ta'bîri, çokluktan kinâyedir. Maksad aded ta'yîni değildir. Ya'ni, "Ey hayâl sarhoşu, benden birçok

mu'cizât gördün ve pek çok ahlâk-ı kerîme müşâhede ettin; bunlar senin nazarında benim peygamberliğimin burhânı ve delîli olmak lâzım gelirken, bil'akis sende birçok fenâ hayâller ve şek ve zanlar ziyâde oldu!"

از خیال و وسوسه عاجز بدی　　　طعن بر پیغمبری ام می زدی

2024. *"Hayâl ve vesveseden âciz oldun; benim peygamberliğim üzerine ta'n vurdun!"*

"Bu kadar mu'cizâtı ve hârikulâde halleri görmüş iken, sana o kadar hayâlât-ı nefsâniyye ve vesâvis-i şeytâniyye hücûm etti ki, nihâyet âciz oldun ve bunların te'sîrâtı ile benim nübüvvetimin üzerine ta'n-ı i'tirâz vurdun ve inkâr vâdîlerine saptın!"

گرد از دریا بر آوردم عیان　　　تا رهیدیت از شر فرعونیان

2025. *"Seni Fir'avnîlerin şerrinden kurtarmak için, denizden açıkça toz çıkardım."*

Bu beyt-i şerîfte, sûre-i Bakara'da vâki' وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ فَأَنْجَيْنَاكُمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ (Bakara, 2/50) ya'ni, "Vaktâki biz size denizi yardık ve sizi kurtardık ve âl-i Fir'avn'ı boğduk; halbuki siz nazar ederdiniz." ve sûre-i Şuarâ'da vâki' فَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ فَانْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ (Şu'arâ, 26/63) ya'ni, "Biz Mûsâ'ya 'asân ile denize vur!' diye vahy ettik; deniz yarıldı, su parçaları büyük dağ gibi oldu" âyet-i kerîmelerine işâret buyurulur. Deniz yarıldığı vakit yollar açılmış ve tozlu kara yolları hâsıl olmuş idi. Tafsîli tefsîr kitaplarındadır. Beyt-i şerîfte bu vak'a beyân buyurulur.

ز آسمان چل سال کاسه و خوان رسید　　　وز دعایم جویی از سنگی دوید

2026. *"Gökten kırk yıl kâse ve sofra erişti; ve benim duâmdan bir taştan ırmak koştu."*

"Kâse ve sofra"dan murâd, gökten zahmetsiz gıdâ nüzûlüdür ki, Benî İsrâîl'e Tîh sahrâsında kudret helvası ile pişmiş kuşlar nâzil olurdu. Nitekim sûre-i Bakara'da vâki' âyet-i kerîmede, وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَى (Bakara, 2/57) ya'ni, "Sizin üzerinize bulut gölgesini verdik ve size kudret helvası ve selvâ kuşlarını indirdik." buyurulur. Ve beyt-i şerîfin ikinci mısrâ'ında dahi kezâ sûre-i Bakara'da vâki' وَإِذِ اسْتَسْقَى مُوسَى لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا (Bakara, 2/60) ya'ni, "Vaktâki Mûsâ (a.s.) kav-

mi için su taleb etti; biz dedik ki, 'asânı taşa vur!'; vurdu, ondan on iki çeşme çıktı" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur.

این و صد چندین و چندین گرم و سرد　　　از تو ای سرد آن توهم کم نکرد

2027. *"Bu ve yüz bu kadar ve bu kadar sıcak ve soğuk; ey soğuk, senden o tevehhümü nâkıs etmedi!"*

"Sıcak"tan murâd, şuûnât-ı cemâliyye; ve "soğuk"tan murâd, şuûnât-ı celâliyyedir. "Ey soğuk" ta'bîri ile, iyi şeylere fenâ ma'nâ veren kimse kasd buyurulur. Ya'ni, "Benden birçok cemâlî ve celâlî ahvâl ve şuûnât gördün; ey iyi şeylere fenâ ma'nâ veren eğri anlayışlı kimse, bunların hiçbirisi senden o yanlış anlamak revişini eksiltmedi ve aslâ Hak tarafına meyl etmedin!"

بانگ زد گوساله ای از جادویی　　　سجده کردی که خدای من تویی

2028. *Sihirbazlıktan buzağı bağırdı; "Benim hüdâm sensin!" diye secde ettin!*

"Sâmirî'nin sihirbazlığı yüzünden bir buzağı bağırdı; ondan hiç şübheye düşmedin de, o buzağı şeklindeki puta "Benim Allâh'ım sensin!" diye hemen secde ediverdin ve çarçabuk bâtıl tarafına meyl ettin." Sâmirî'nin sihiri bu idi ki; sûret-i insâniyyede temessül eden Hz. Cibrîl (a.s.)ın bastığı yerden bir avuç toprak alıp, Benî İsrâîl'in altın ve gümüş zînetlerini eriterek içine attı ve buzağı şeklinde bir put olarak döktü. Benî İsrâîl'e, Tâhâ sûresinde beyân buyurulduğu üzere هَذَا إِلَهُكُمْ وَإِلَهُ مُوسَى فَنَسِيَ (Tâhâ, 20/88) ya'ni, "İşte bu sizin Allâh'ınızdır ve Mûsâ'nın dahî unuttuğu Allâh'tır." dedi. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri bu husûsta *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı İsevî'de îzâhât vermişlerdir. Hülâsası şudur: "Ervâhın hâssalarındandır ki, o ervâhın gittiği mahalde eser-i hayât zâhir olur. Sâmirî bunu bildiği için, Hz. Cibrîl'in izinden bir avuç toprak aldı. Zîrâ Hz. Cibrîl rûh idi. Ve Sâmirî aldığı bu toprağı erittiği tezeyyünât içine attı ve buzağı sûreti döktü ve o sûret buzağı sesi verdi. Ve eğer Sâmirî buzağı yerine başka bir sûret dökmüş olsa idi, o sûret kendi cinsine münâsib sadâ verirdi."

آن توهمهات را سیلاب برد　　　زیرکی باردت را خواب برد

2029. *"O senin tevehhümlerini sel götürdü; senin soğuk zîrekliğini uyku götürdü."*

Sen Sâmirî'nin bu putunun butlânı hakkında aslâ tevehhüme düşmedin. Senin bu husustaki tevehhümlerini dalâlet seli aldı götürdü. Ne olurdu benim peygamberliğim hakkındaki şübhen kadar olsun Sâmirî ve onun putu hak-

kında da sende bir zan ve şübhe hâsıl olaydı! Fakat ne çâre ki, senin benim peygamberliğimin sıdkı aleyhinde kullandığın soğuk ve eğri zîrekliğini ve zekâvetini gaflet ve şekâvet uykusu aldı götürdü."

چون نبودی بد گمان در حق او　　چون نهادی سر چنان ای زشت رو

2030. [2045] *"Niçin onun hakkında kötü zancı olmadın; ey çirkin yüzlü, niçin böyle baş koydun?"*

"Niçin Sâmirî hakkında sû'-i zanna düşmedin; ey bâtınının yüzü çirkin ve kalbinin yüzü kara olan kimse, niçin böyle Sâmirî'ye mutî' ve münkād oluverdin?"

چون خیالت نآمد از تزویر او　　وز فساد سحر احمق گیر او

2031. *"Niçin onun tezvîrinden, onun ahmak tutucu olan sihrinin fesâdından sana hayâl gelmedi?"*

سامریٔ خود که باشد ای سگان　　که خدایی بر تراشد در جهان

2032. *"Ey köpekler, bir Sâmirî kim oluyor ki; cihânda bir Hudâ tıraş etsin?"*

"Ey Sâmirî'nin putuna tapan köpek meşrebli kimseler, bir Sâmirî kim oluyor ki, fezâ-yı nâmütenâhî içinde bir zerre mesâbesinde olan bu küre-i arzın cirmi üzerinde sizin ilâhınızı bir heykel hâlinde yontup halk ve îcâd edebilsin? İnsanlıktan zerre kadar bir koku alan kimse buna inanır mı?"

چون درین تزویر او یکدل شدی　　وز همه اشکالها عاطل شدی

2033. *"Niçin onun bu tezvîrinde müttefik oldun ve bütün işkâllerden âtıl oldun?"*

"Niçin Sâmirî'nin bu tezvîr ve hîlesinde ittifâk ettiniz ve akıl ve muhâkemenin önünde hâsıl olan müşkilleri düşünmekte âtıl bir hâle geldiniz?"

گاو می شاید خدایی را به لاف　　در رسولی ام تو چون کردی خلاف

2034. *"Öküz lâf ile hudâlığa lâyık olur; benim resûllüğümde sen niçin inad ettin?"*

"Öküz heykeli delîlsiz ve burhânsız kuru bir lâf ile ilâh ittihâz olunur. Benim peygamberliğim ise birçok mu'cizât ve havârık ile müeyyed ve sâbit iken ve kuru da'vâ ve lâftan ibâret değil iken niçin onu kabûl ve tasdîk husûsunda inad ettin?"

پیش گاوی سجده کردی از خری گشت عقلت صید سحر سامری

2035. *"Öküzün önünde eşeklikten secde ettin; senin aklın Sâmirî'nin sihrinin avı oldu!"*

"Sen ancak insanlık mertebesinden tecerrüd ve eşeklik mertebesine tenezzül ettiğin için, öküzün önünde "Benim Allâh'ımdır!" diye secde ettin. Binâenaleyh senin insanlığına mahsûs olan aklın, Sâmirî'nin sihirinin tuzağına düştü ve onun avı oldu!"

شُهْ بر آن عقل و گزینش که تو راست چو تو کان جهل را کشتن سزاست

2036. *"Tüh, senin o akıl ve intihâbına! Senin gibi cehil ma'denini öldürmek lâyıktır!"*

"Şüh", kerâhet ve nefret makâmında müsta'meldir. *Ferheng-i Cihângîrî*'de ش nin fethi ile "men'" ma'nâsına geldiği beyân olunmuştur. Burada evvelki ma'nâ münâsibdir.

چشم دزدیدی زنور ذوالجلال اینت جهل وافر و عین ضلال

2037. *"Gözü Zü'l-Celâl'in nûrundan çaldın; işte sana cehl-i vâfir ve ayn-ı dalâl!"*

گاو زرین بانگ کرد آخر چه گفت کاحمقان را این همه رغبت شکفت

2038. *"Altın öküz bağırdı, nihâyet ne dedi ki, ahmaklar için bu kadar rağbet açtı?"*

"Şiküften" burada "güşûden" ya'ni "açmak" ma'nâsınadır. Ya'ni, "Sâmirî'nin altın müzeyyenâttan döktüğü buzağı heykeli buzağı gibi bağırdı; bu bağırışta hiçbir ma'nâ ve lafız yok idi. Garîbdir ki, bu sesi işiten ahmaklar, hiçbir ma'nâsı olmadığı halde onu Allâh addedip taptılar. Binâenaleyh acabâ bu seste ne var idi ki, ahmaklara bu kadar rağbet kapısını açtı?"

زآن عجبتر دیده اید از من بسی لیك حق را کی پذیرد هر خسی

2039. *"Benden çokluk daha acîb gördünüz; fakat her bir alçak Hakk'ı ne vakit kabûl eder?"*

"Eğer altından dökülen buzağı heykelinin ses vermesini acîb gördünüz ise, benden asâyı ejderhâ yapmak ve projektör gibi bir el göstermek ve asâ ile denizi yarmak ve taştan su çıkarmak gibi ondan daha ziyâde şâyân-ı ta-

accüb mu'cizeler gördünüz; fakat isti'dâdınızdaki denâet sebebiyle cânib-i ulûhiyyetten gelen Hakk'ı kabûl etmeyip, derhâl bâtıla meyl ediverdiniz!"

باطلان را چه ربايد باطلى عاطلان را چه خوش آيد عاطلى

2040. [2055] *"Bâtıllar[ı] ne kapar? Bir bâtıl. Âtıllara ne hoş gelir? Bir âtıl!"*

زآنکه هر جنسى ربايد جنس خود گاو سوى شير نر کى رو نهد

2041. *"Zîrâ her bir cins kendi cinsini kapar. Öküz erkek arslan tarafına ne vakit yüz koyar?!"*

گرگ بر يوسف کجا عشق آورد جز مگر از مکر تا او را خورد

2042. *"Kurt ancak onu yemek için, Yûsuf'a mekrin gayrinden nerede aşk getirir?"*

"Yûsuf"tan murâd, erbâb-ı hidâyet olan enbiyâ ve evliyâ ve mü'minlerdir. "Kurt"tan murâd, ehl-i dalâlet olan münkirler ve münâfıklardır. Ya'ni, "Münkirler ehl-i hidâyete zâhiren muhabbet gösterirlerse, mekr ve hîle yüzünden onları mahv etmek içindir. Zîrâ onlar birbirinin zıddıdır ve zıdların bir yerde cem'i ve ittihâdı mümkin değildir."

چون ز گرگى وارهد محرم شود چون سگ کهف از بنى آدم شود

2043. *"Vaktâki kurtluktan kurtulur, mahrem olur; Kehf'in köpeği gibi benî Âdem'den olur."*

"Vaktâki yırtıcı hayvanlıktan ibâret olan dalâletten kurtulur, ehl-i hidâyet cinsinden olup, enbiyâ ve evliyâya ve mü'minlere mahrem ve musâhib olur. Nitekim Ashâb-ı Kehf'in köpeği bir hayvan iken, Ashâb-ı Kehf'e olan muhabbeti ve sadâkati sebebiyle kendisinde insanlık ma'nâsı hâsıl olup, benî Âdem cinsinden oldu." Ashâb-ı Kehf hakkındaki îzâhât yukarıda geçti.

چون ابو بکر از محمد برد بو گفت هذا ليس وجه کاذب

2044. *"Vaktâki Ebû Bekir Muhammed'den koku götürdü; "Bu yüz yalancı değildir" dedi."*

"Muhammed (s.a.v.) Efendimiz nübüvvetlerini izhâr edip, halkı Hakk'a da'vete başladıkları vakit, Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a.) onların ma'nâ-yı nübüvvetinden koku aldı; هذا وجه ليس بكاذب ya'ni, "Bu yalancı olmayan bir yüzdür" diyerek derhâl îmân etti ve Resûl-i zîşânın mahremi ve musâhibi oldu."

چون نبد بو جهل از اصحاب درد　　　دید صد شق قمر باور نکرد

2045. *"Vaktâki Ebû Cehil derd sâhiblerinden değil idi, yüz şakk-ı kamer gördü, îmân etmedi."*

"Yüz şakk-ı kamer"den murâd, Resûl-i zîşân Efendimizin gösterdikleri birçok mu'cizât demektir. Ya'ni, "Ebû Cehil hayvâniyyet mertebesinde kalmaktan mahzûz ve hakkânî derd ve kayddan bî-behre bulunduğundan, Resûl-i zîşân Efendimizin gösterdiği birçok mu'cizeleri müşâhede ettiği halde aslâ îmân etmedi ve son nefesine kadar muhâlefet ve adâvetinde musırr oldu."

دردمندی کش ز بام افتاد طشت　　　زو نهان کردیم حق پنهان نگشت

2046. *Bir dertli ki onun leğeni damdan düştü, ondan gizledik, Hak ondan pinhân olmadı.*

"Dertli"den murâd, Hak ve hakîkat âşıkıdır. "Leğenin damdan düşmesi", şöhretten kinâyedir. Nitekim lisân-ı Fârisî'de, طشت فلان از بام افتاد ya'ni, "Filânın leğeni damdan düştü" darb-ı meseli meşhûrdur. Herhangi bir husûsta şöhret sâhibi olan kimseler hakkında isti'mâl olunur. Bu beyt-i şerîf, bilumûm insân-ı kâmil lisânındandır. Ya'ni, "Bir Hak ve hakîkat dertlisi ve âşıkı ki, âlemde bu derdi ve aşkı ile şöhret buldu; biz her ne kadar ondan esrâr ve hakāyıkı gizledik ise de, o aşkı sebebiyle esrâr-ı hakîkat ona zâhir oldu."

و آنکه او جاهل بد از دردش بعید　　　چند بنمودند و او آن را ندید

2047. *Ve o kimse ki câhil ve onun derdinden uzak idi, ne kadar gösterdiler ve o onu görmedi.*

Cehl-i hayvânîye mübtelâ ve Hak ve hakîkat derd ve aşkından uzak olan kimseye ne kadar çok esrâr-ı acîbe gösterdilerse, o kimse onları göremedi ve zâhir gözüyle gördüklerini hiçe saydı.

آینهٔ دل صاف باید تا در او　　　واشناسی صورت زشت از نکو

2048. *Gönül aynası saf gerek, tâ ki onda çirkin sûreti iyiden açık tanıyasın.*

Binâenaleyh gönül aynasında çirkin sûretleri iyi sûretlerden tefrîk edip, açıkça tanımak ve ayırmak için o gönül aynasını hased ve kibir ve garaz ve inâd gibi sıfât-ı nefsâniyye kirlerinden temizleyip saf yapmak lâzımdır.

ترک کردن آن مرد ناصح بعد از مبالغهء پند مغرور خرس را

Ayının mağrûruna mübâlağa ile nasîhattan sonra, o nasîhatçı adamın terk etmesi

آن مسلمان ترك ابله کرد و تفت   زیر لب لا حول گویان باز رفت

2049. *O müslüman onu terk etti ve harâretle dudak altından "Lâ havle!" diyerek geri gitti.*

O âkıl müslüman, ayının dostluğuna i'timâd eden kimseyi, nasîhatını kabûl etmediği için terk etti ve dudak altından, ya'ni gizlice kendi kendine lâ havle ve lâ-kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azîm diyerek geldiği yoldan geriye gitti.

گفت چون از جد پندم وز جدال   در دل او بیش می زاید خیال

2050. [2065] *Dedi: "Mâdemki benim cidd ü nasîhatımdan ve cidâlimden onun kalbinde ziyâde hayâl doğuyor;*

Kendi kendine şöyle dedi: "Mâdemki ben onu kemâl-i ciddiyetle ve nasîhat ile ve mücâdele ile doğru yola da'vet ettikçe onun kalbinde birçok hayâlât-ı fâside doğuyor;

پس ره پند و نصیحت بسته شد   امر اعرض عنهم پیوسته شد

2051. *Binâenaleyh pend ve nasîhat yolu bağlanmış oldu; "A'riz anhüm" emri muttasıl oldu."*

Artık nasîhat yolu kapandı ve bu nasîhat yoluna Hak Teâlâ'nın وَأَعْرِضْ عَنْهُمْ (Secde, 32/30) ya'ni, "Onlardan yüz çevir!" emri muttasıl oldu. Ya'ni bir nasîhat yolu, bir de yüz çevirmek yolu var idi; nasîhat yolu kapanınca, emr-i ilâhî mûcibince yüz çevirmek tarafına sülûk etmek lâzım geldi. Bu âyet-i kerîme, الم sûre-i Secde'sinde vâki'dir. Tamâmı budur: فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانْتَظِرْ إِنَّهُمْ مُنْتَظِرُونَ (Secde, 32/30) ya'ni, "Ey Habîbim, ihânet tarîkıyla onlardan, harb âyeti nü-

zûl edinceye kadar yüz çevir ve nusret-i ilâhîye muntazır ol. Muhakkak ki onlar da sana galebeye muntazırdırlar!"

چون دوایت می فزاید درد پس   قصه با طالب بگو بر خوان عبس

2052. *Mâdemki senin ilâcın marazı ziyâdeleştiriyor, binâenaleyh kıssayı tâlibe söyle, "Abese"yi oku!*

Senin maraz-ı dalâlete karşı ilâcın da'vet ve nasîhat idi. Mâdemki bu nasîhat ilâcı maraz-ı dalâleti ziyâdeleştiriyor, ey vâris-i Muhammedî olan insân-ı kâmil, artık kıssa-i hidâyeti hidâyet tâlibine söyle ve "Abese ve tevellâ" sûre-i şerîfesinin ma'nâsını tefekkür et!

Ma'lûm olsun ki, enbiyâ ve evliyâ tabîb gibidirler. Tabîb ölecek olan bir hastayı ne kadar dikkat ve ihtimâm ile tedâvî etmiş olsa, bu tedâvîsiyle onun helâkine hizmet etmiş olur. Bunun gibi, şekāvet-i ezeliyye marazına mübtelâ olan kimseleri enbiyâ ve evliyâ tarîk-ı hidâyete da'vet ettikçe onların dalâlet ve şekāvetleri ziyâde olur. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Ya'kūbî'de bu husûsta tafsîlât i'tâ buyurmuşlardır. Binâenaleyh mürşidlerin irşâdâtı ancak tâlib-i hidâyet olanlar hakkında müessir olduğu için, onlardan yüz çevirmek lâyık olmaz. Nitekim ashâb-ı kirâmdan a'mâ olan Abdullâh b. Ümm-i Mektûm hazretleri bir gün huzûr-ı Risâletpenâhî'ye geldi. Resûlullâh efendimiz müşriklerin reîslerine nasîhat ile meşgūl idiler. Ümm-i Mektûm hazretlerinin gözleri görmediği için, meclisin nezâketini takdîr edemeyip, يا رسول الله علمنى مما علمك الله ya'ni, "Yâ Resûlallâh, sana Allâh'ın ta'lîm ettiği şeyi bana ta'lîm et!" diyerek, Risâletpenâh Efendimizin sözünü kesti. Mühim olan bu mecliste sözlerinin kesilmesi Peygamberimiz'e ağır geldi. Yüzlerini ekşitip çevirdiler. Hz. Abdullâh vaz'iyyeti anladı, mescidden dışarıya çıktı. Cebrâîl (a.s.) Peygamberimiz'e bu عَبَسَ وَتَوَلَّى أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكَّى أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرَى (Abese, 80/1-4) ya'ni, "Yüzünü ekşitti ve çevirdi. Ona a'mâ geldiğinden dolayı mı? Ne bilirsin, belki o müzekkâ ve mutahhar olur; yâhût mütenassıh ve müteyakkız olur?! Binâenaleyh ona nasîhat menfaat verir" âyet-i kerîmesini getirdi. Bunun üzerine Peygamberimiz, o ekâbiri bırakıp Hz. Abdullâh'ın arkasından gitti ve buyurdu ki; ارجع ارجع فإنك فى عيال محمد ya'ni, "Dön, dön; zîrâ sen iyâl-i Muhammed arasındasın!" Tekrar mescide getirdi ve mübârek hırkasını yayıp üstüne oturttu. Ondan sonra Abdullâh hazretleri her ne zaman huzûr-ı Risâletpenâhî'ye gelse, مرحبا بالذى عاتبنى فيه ربى ya'ni, "Merhabâ ey o kimse ki, onun hakkında Rabbim bana itâb etti!" buyururlar idi.

چونکه اعمی طالب حق آمدست　　بهر فقر او را نشاید سینه خست

2053. *Mâdemki a'mâ Hakk'ın tâlibi gelmiştir; fakrından dolayı onun sînesini mecrûh etmek lâyık değildir.*

Hakk'ın tâlibi olan a'mâyı, hidâyete olan ihtiyâcından dolayı onu irşâd ve nasîhattan mahrûm ederek kalbini zedelemek lâyık değildir.

تو حریصی بر رشاد مهتران　　تا بیاموزند عام از سروران

2054. *Sen büyüklerin irşâdına harîssin, tâ ki avâm reîslerinden öğreneler.*

Kendilerine tâbi' olan avâm tâifesi ilm-i hidâyeti reîslerinden öğrenmeleri için ey Nebiyy-i zîşânım, sen o kavmin büyüklerinin irşâdına harîssin. Bu beyânâtı cenâb-ı Pîr efendimiz Kur'ân'ı tefsîren Hak cânibinden îrâd buyururlar.

احمدا دیدی که قومی از ملوک　　مستمع گشتند گشتی خوش که بوک

2055. *Ey Ahmed, gördün ki mülûkten bir tâife dinleyici oldular, hoş oldun, zîrâ câiz ki;*

این رئیسان یار دین گردند خوش　　بر عرب اینها سرند و بر حبش

2056. *Bu reîsler dînin iyi dostu olsunlar; bunlar Arab ve Habeş üzerine baştırlar.*

بگذرد این صیت از بصره و تبوک　　زآنکه الناس علی دین الملوک

2057. *Bu sıyt Basra'dan ve Tebük'ten geçsin; zîrâ ki nâs mülûklerinin dîni üzeredirler.*

Ey nebiyy-i zîşânım Ahmed, avâm üzerine hâkim olan bir tâifenin senin sözlerini dinleyeceklerini gördün ve onların îmân ve hidâyetlerine tama' edip, söz dinleyişleri hoşuna gitti. Zîrâ düşündün ki, bu reîsler dînin fâideli dostu olacaklardır. Çünkü bunlar Arab'ın ve Habeş'in hâkimleridir. Bunlar îmân ederlerse, dînin sıyt ve şöhreti Basra ve Tebük şehirlerinden ilerilere de intişâr edecektir. Zîrâ avâm, başlarında hâkim olan kimselerin dinleri ve âdetleri üzerinde yaşarlar.

زین سبب تو از ضریر مهتدی　　روی خود بر تافتی تنگ آمدی

2058. *Bu sebebden sen bir mühtedî a'mâdan yüz çevirdin, dar geldin.*

Sen bu zikrolunan düşünceden dolayı, bir hidâyet tâlibi a'mâ olan Ümm-i Mektûm'dan yüz çevirdin ve sözünü kestiği için gönlün daraldı.

که درین فرصت کم افتد این مُناخ   تو زیارانی و وقت تو فراخ

2059. *Zîrâ bu fırsatta, bu mahall-i nüzûl az düşer; sen yârândansın ve senin vaktin geniştir.*

"Menâh", uyku mahalli ve nüzûl mahalli ve develerin yeri ma'nâlarınadır. Burada "mahall-i nüzûl" ma'nâsını vermek münâsibdir. Bu beyt-i şerîfte, lisân-ı Pîr ile cânib-i Hak'tan Resûl-i zîşân Efendimizin kasd-ı âlîleri tavzîh buyurulur. Ya'ni, "Ey nebiyy-i zîşânım! Sen Ümm-i Mektûm'dan yüz çevirmekle demiş idin ki: "Ey Ümm-i Mektûm, böyle reîslerin bu mahalle nüzûl edip gelmeleri ve söz dinlemeleri az vâki' olur ahvâldendir. Bu fırsat içinde senin vaktin geniştir; ne zaman gelsen benim tarafımdan sana ta'lîm-i dîn etmek mümkindir. Zîrâ sen ashâbım zümresindensin."

مزدحم می گردیام در وقت تنگ   این نصیحت می کنم نه از خشم و جنگ

2060. [2075] *Dar vakitte bana mâni' oluyorsun; bunu nasîhat ediyorum, gazab ve ceng değil.*

Ey Ümm-i Mektûm, bu dar vakitte kavmin büyüklerini iknâ' ile meşgûl iken bana mâni' oluyorsun. Bunu öfke ve nizâ' cihetinden değil, sana nasîhat olarak söylüyorum. Bu beyt-i şerîf dahi kasd-ı Risâletpenâhî'yi tavzîhtir.

احمدا نزد خدا این یك ضریر   بهتر از صد قیصرست و صد وزیر

2061. *"Ey Ahmed, Hak indinde bu bir kör; yüz Kayser'den ve yüz vezîrden daha iyidir!"*

یاد الناس معادن هین بیار   معدنی باشد فزون از صد هزار

2062. *"Âgâh ol, "en-nâsü maâdin"i hâtıra getir. Bir ma'den yüz binden fazla olur!"*

Bu beyt-i şerîfte, Ebû Hureyre (r.a.)ten rivâyet olunan الناس معادن کمعادن الذهب والفضة ya'ni, "Nâs altın ve gümüş ma'denleri gibi ma'dendir" hadîs-i şerîfine işâret buyurulur. Cânib-i Hak'tan Resûl-i Ekrem Efendimize hitâb olduğuna göre, ma'nâ şudur: "Ey Nebiyy-i zîşân, bu zikr olunan hadîsini hâtırına getir, toz toprak içinde veyâ çamurlara bulaşmış bir altın parçası, gâyet

müzeyyen nakışlarla münakkaş ve parlatılmış bir bakır ma'deninden pek ziyâde kıymetdârdır. Binâenaleyh sûret-i zâhirede a'mâ ve pejmürde bir halde bulunan Ümm-i Mektûm, sûret-i zâhireleri süslü ve muntazam olan birçok hükümdarlardan ve vezîrlerden daha makbûl ve mu'teberdir. Nazar-ı i'tibâr zâhire değil, bâtınadır!"

معدن لعل و عقیق مکتنس — بهترست از صد هزاران کان مس

2063. *"Muhtefî la'l ve akîk ma'deni, yüz binlerce bakır ma'deninden daha iyidir!"*

"Hacmi sagîr olan kıymetli la'l ve akîk taşları ma'deni, hacimleri büyük olan bakır ma'deninden daha kıymetdâr ve daha makbûldür."

احمدا اینجا ندارد مال سود — سینه باید پر ز عشق و درد و دود

2064. *"Ey Ahmed! burada malın fâidesi yoktur; aşktan ve derdden ve dûddan dolu bir sîne lâyıktır."*

"Ey nebiyy-i zîşân olan Ahmed! ind-i İlâhî'de âlem-i kesâfete taalluk eden malın fâidesi yoktur. Ben Azîmü'ş-şân, aşkla ve gönül derdiyle ve âh u vâh dumanıyla dolmuş bir sîne isterim."

اعمیی روشن دل آمد در مبند — سینه او را ده که حق اوست پند

2065. *"Kalbi münevver bir kör geldi, kapıyı kapama; nasîhatı ona ver ki, nasîhat onun hakkıdır."*

گر دو سه ابله تورا منکر شدند — تلخ کی گردی چو هستی کان قند

2066. *"Eğer iki üç ahmak sana münkir oldular ise, mâdemki sen şeker ma'denisin, ne vakit acı olursun?"*

"Eğer birkaç ahmak, rüesâyı bıraktı da pejmürde bir körün arkasından koştu diyerek senin ef'âlini inkâr ederse, sen menba'-ı hidâyet ve cemâlsin; ne vakit acı ve celâlî olursun?"

گر دو سه ابله تورا تهمت نهد — حق برای تو گواهی می دهد

2067. *"Eğer iki üç ahmak sana töhmet koyarsa, Hak senin için şehâdet verir."*

"Eğer birkaç ahmak senin ef'âl-i hasenene ve ahlâk-ı şerîfene i'tirâz edip, seni kabâhatli addetmek isterlerse,Hak senin ahlâk-ı şerîfene وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ (Kalem, 68/4) kavliyle Kur'ân-ı Kerîm'de şehâdet buyurur."

گفت از اقرار عالم فارغم   آنکه حق باشد گواه اورا چه غم

2068. *Buyurdu ki: "Âlemin ikrârından fâriğim; o kimse ki, Hak onun şâhidi ola, ne gam vardır!"*

Hak Teâlâ'nın bu şehâdeti üzerine Resûl-i zîşân Efendimiz buyurdular ki: "Ben halk-ı âlemin beni tasdîk ve ikrârından fâriğim ve onların ikrârlarıyla mukayyed değilim." Hak Teâlâ hazretleri tarafından hakkında hüsn-i şehâdet buyurulan bir kimse hakkında halkın inkârından ne gam vardır! Onların tasdîkleri ve ikrârları ancak kendilerine fâide içindir. Nitekim âyet-i kerîmede sûre-i Hucurât'ta buyurulur: يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُلْ لَا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُمْ بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَاكُمْ لِلْإِيمَانِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (Hucurât, 49/17) ya'ni, "Onlar sana İslâm'a gelmeleriyle imtinân ederler. Sen onlara de ki; 'Bana İslâm'ınız ile minnet etmeyin! Belki Allâh Teâlâ size imtinân eder ki, size îmân için yol gösterdi. Eğer îmânınızda sâdıklar iseniz.'"

گر خفاشی را زخورشیدی خوری است   آن دلیل آمد که آن خورشید نیست

2069. *"Eğer bir yarasa kuşunun bir güneşten nasîbi varsa, o, delîl geldi ki o güneş değildir."*

"Yarasa kuşu"ndan murâd, ahmak ve muhâkemesiz kimsedir. "Güneş"ten murâd, nûr vermek ve doğru yolu göstermek da'vâsında bulunan kimsedir. "Eğer böyle bir kimsenin etrâfında toplananlar ehl-i nefs olan kimseler ise, bu hâl o müddeînin güneş olmadığına ve nûr vermediğine delîldir. Zîrâ ehl-i nefs, ehl-i zulmet olup, akl-ı mahz olan enbiyâ ve evliyânın nûrundan kaçarlar."

نفرت خفاشگان باشد دلیل   که منم خورشید تابان جلیل

2070. [2085] *"Yarasacıkların nefreti delîl olur ki, Celîl'in parlak güneşi benim."*

"Ehl-i nefsin benden nefretleri, benim celîl olan Allâh Teâlâ'nın parlak güneşi olduğumun delîlidir. Zîrâ onların nûr-ı akla ve ziyâ-yı muhâkemeye tâkatları yoktur. Zîrâ muhâlefet-i cinsiyyet vardır."

گر گلابی را جُعَلْ راغب شود   آن دلیل نا گلابی می کند

2071. *"Eğer bir bok böceği bir gül suyuna râğıb olursa, o gül suyu olmadığına delîldir!"*

"Cü'al" bok böceği ma'nâsınadır. Bu hayvan hakkında *Hayâtü'l-Hayavân* nâmındaki kitapta şu beyânât vardır: "Bok böceği, ma'rûf bir hayvancıktır.

Necâseti cem' ve iddihâr etmek onun şânındandır. Ve o gül kokusundan ve güzel kokulardan ölür; pisliğe iâde olunduğu vakit, dirilip yaşar." Ya'ni, "Ahmaklar pislik mesâbesinde olan bu âlem-i kesîfin ezvâk ve huzûzâtından mesrûr olup yaşarlar. Eğer onlar başına toplandıkları şeyin nefâsetinden bahsederlerse, onların orada toplanmaları, o şeyin nefîs ve iyi olmadığına delîldir."

گر شود قلبى خريدار محك   در محكى اش در آيد نقص و شك

2072. *Eğer bir kalp mihekke müşteri olursa, onun mihekliğinde naks ve şek zâhir olur.*

Ya'ni, kalp ve geçmez olan altın, hakîkî mihek taşına yanaşamaz. Zîrâ derhâl kalplığı meydana çıkar. Eğer bir mihek taşına yanaşırsa, bilmelidir ki, o taş mihek taşı değildir.

دزد شب خواهد نه روز اين را بدان   شب نى ام روزم كه تابم در جهان

2073. *Hırsız, gece ister, gündüz değil, bunu bil! Gece değilim, gündüzüm, zîrâ cihanda parlarım!*

"Hırsız"dan murâd, ehl-i şekāvet; "gece"den murâd, zulmet-i tabîat; "gündüz"den murâd, nûr-ı rûhâniyyettir. "Ben zulmet-i tabîat değilim, nûr-ı rûhâniyyetim; cihânı nûrumla parlatırım. Halbuki ehl-i şekāvet, zulmet-i tabîatı ister; nûr-ı rûhâniyyetten zevk almaz. Bu sebeble bana muhâlefete kıyâm eder."

فارقم فاروقم و غلبيروار   تاكه از من كه نمى يابد گذار

2074. *Ayırıcıyım, çok ayırıcıyım ve saman benden geçit bulmamak için kalbur gibiyim!*

"Saman"dan murâd, bâtıldır. Bu beyt-i şerîfte, أنا فرق بين الناس ya'ni, "Ben nâs arasında Hak ve bâtılı ayırıcıyım." ve اسمى فى الكتب السالفة فارق ليطا ya'ni, "Benim ismim kütüb-i sâlifede Fârıklîtâ'dır" hadîs-i şerîflerine işâret buyurulur. فارق ليطا ya müfessirler "Hak ile bâtıl arasını ayıran" ma'nâsı vermişlerdir. Ve elyevm hıristiyanların ellerindeki İncîl'de, Îsâ (a.s.)ın "Benden sonra Faraklît gelecektir" sözü mezkûrdür.

آرد را پيدا كنم من از سپوس   تا نمايم كاين نقوشست آن نفوس

2075. *Ben unu kepekten çıkarırım; nihâyet gösteririm ki, o nüfûstur, bu nukûştur.*

"Un"dan murâd, hak; "kepek"ten murâd, bâtıldır. "Nukūş"tan murâd, ecsâm sûretleridir. "Nüfûs"tan murâd, ervâh ve ma'nâdır. Ya'ni, "Ben bir kalbur gibiyim, halkı elerim; hakkı bâtıldan ayırırım. Ve elemek netîcesinde gösteririm ki, bâtıllar ancak nakış ve sûretlerden ibârettir. Onların ma'nâları yoktur. Ve hak olanlar ise, yalnız sûretten ibâret olmayıp, maânî ve ervâhtırlar."

من چو میزان خدایم در جهان　　　وا نمایم هر سبک را از گران

2076. *Ben cihânda Hudâ'nın mîzânı gibiyim; her hafîfi ağırdan açık gösteririm.*

"Sakîl"den murâd, ehl-i rûh ve ma'nâ; "hafîf"ten murâd, ehl-i kesâfet ve sûrettir. Nitekim âyet-i kerîmede, فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ (Kāria, 101/7-8) buyurulmuştur.

Ma'lûm olsun ki, ilm-i ilâhîde saâdeti veyâ şekāveti sâbit olanların, bu âlem-i şehâdette fiilen saâdet ve şekāvetleri zâhir ve فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ (En'âm, 6/149) âyet-i kerîmesi mûcibince, Allâh Teâlâ indinde "hüccet-i bâliğa" sâbit olmadıkça, haklarında mükâfât ve mücâzât terettüp etmez. Ve saâdet ve şekāvet-i fiiliyye ise ancak enbiyâ (aleyhimü's-selâm)ın da'vetleriyle tahakkuk eder. Binâenaleyh enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyâ, cihânda mîzân-ı ilâhî olmuş olurlar.

گاو را داند خدا گوساله ای　　　خر خریداری و در خور کاله ای

2077. *Bir buzağı öküzü Hudâ bilir; eşek bir müşteridir ve bir metâ'ın lâyıkıdır.*

Şakî-i ezelî, öküz cinsinden olan bir buzağı olduğu için, öküzü "Allâh" diye tanır. Bu "Allâh", onun hamâkatına lâyık bir Allâh'tır. Nitekim eşek dahi bir metâ'ın müşterisidir. Fakat müşterisi olduğu metâ', onun kendi eşekliğine lâyık olan bir metâ'dır. Bu metâ' dahi ot, saman ve kavun karpuz kabuğu gibi şeylerdir. Nitekim Türkçe'de, "Eşek hoşaftan ne anlar!" darb-ı meseli meşhûrdur. Ve âyet-i kerîmede, الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ (Nûr, 24/26) ya'ni, "Pis olan şeyler pis olanlar içindir" buyurulur. "Buzağı"dan murâd, hayvan sîretinde olan kimsedir.

من نه گاوم تا که گوساله ام خرد　　　من نه خارم که اشتری از من چرد

2078. *Ben öküz değilim, tâ ki beni buzağı satın alsın; ben diken değilim ki, bir deve benden otlasın!*

Ben insân-ı kâmilim, hayvan cinsinden değilim ki, buzağı ya'ni hayvan tabîatında olan kimseler bana rağbet etsinler! Ben diken mesâbesinde olan huzûzât-ı nefsâniyye menba'ı değilim ki, bu dikenlerden tağaddî eden kimseler benden müntefi' olsunlar! Zîrâ her cins kendi cinsine meyl eder.

او گمان داردکه با من جور کرد　　　بلکه از آیینهء من روفت گرد

2079. *O zanneder ki bana cevr etti, belki benim aynamdan tozu süpürdü.*

O hayvan sîretinde olan kimse bana karşı muhâlefeti ile bana cevr ve eziyet ettiğini zanneder. Halbuki onun bu muhâlefeti ve eziyeti benim kalbimin aynasındaki tozu süpürür.

Ma'lûm olsun ki, enbiyânın kalbleri hadd-i zâtında mâsivâ tozlarından musaffâ ve tâhirdir. Buradaki "toz"dan murâd, sırr-ı kader hicâbıdır. Zîrâ enbiyâ hîn-i da'vette sırr-ı kaderden mahcûbdurlar. Eğer "sırr-ı kader" kendilerine zâhir olsa, da'vette fütûr vâki' olur ve ezelde şakî olanlara da'vetin müessir olamayacağını görürler. Halbuki "hüccet-i bâliğa" sâbit olmak için, da'vetlerinin ale's-seviyye vâki' olması hikmet-i ilâhiyye îcâbıdır. İşte bu hicâb sebebiyle onların teblîğleri ilm-i ilâhîde saâdeti ve şekāveti sâbit olanlara seyyânen vâki' olur. Vaktâki alâ's-seviyye vâki' olan teblîğât üzerine saîdler muvâfakat ve şakîler muhâlefet eder. Ehbiyâ nazarında onların hakāyık-ı ezeliyyeleri zâhir olur ve toz mesâbesinde olan sırr-ı kader perdesi âyîne-i kalblerinden kalkar.

تملق کردن دیوانه جالنوس را و ترسیدن جالینوس

Delinin Calinos'a yaltaklanması ve Calinos'un korkması

گفت جالنوس با اصحاب خود　　　مر مرا تا آن فلان دارو دهد

2080. *Calinos kendi ashâbına, "Muhakkak o bana filân ilâcı versin!" dedi.*
[2095]

Calinos, eski Yunan hekîmlerindendir. Bu Calinos bir gün kendi şâkirdlerine dedi: "Filân kimseye söyleyin, muhakkak bana filân ilâcı versin!"

پس بدو گفت آن یکی ای ذوفنون   این دوا خواهند از بهر جنون

2081. *İmdi, o biri ona dedi ki: "Ey zû-fünûn, bu ilâcı delilik için isterler!"*

O şâkirdlerden birisi Calinos'a dedi: "Ey zû-fünûn üstâd, bu ilâcı delilik için kullanırlar!"

دور از عقل تو این دیگر مگو   گفت در من کرد یك دیوانه رو

2082. *"Bu senin aklından uzaktır, bir daha söyleme!" Dedi ki: "Bir deli bana teveccüh etti."*

"Bu delilik senin aklından uzaktır; bir daha bu ilâcdan bahs etme!" Calinos cevâben dedi ki: "Bir deli bana baktı."

ساعتی در روی من خوش بنگرید   چشمکم زد آستین من درید

2083. *"Bir müddet benim yüzüme hoş baktı; bana gözceğizini kırptı, benim yenimi çekti."*

گر نه جنسیت بدی در من از او   کی رخ آوردی به من آن زشترو

2084. *"Eğer bende ondan cinsiyyet olmasa idi, ne vakit o çirkin yüzlü bana yüz getirir idi?"*

"Bende onun deliliği cinsiyeti olmasa idi, o aklının yüzü çirkin olan kimse bana teveccüh eder mi idi?"

گر ندیدی جنس خود کی آمدی   کی به غیر جنس خود را بر زدی

2085. *"Eğer kendi cinsi görmese idi ne vakit gelir idi; cinsinin gayriye ne vakit kendisini çarpardı?"*

چون دو کس برهم زند بی هیچ شك   در میانشان هست قدر مشترك

2086. *Vaktâki iki kimse ihtilât eder, hiç şübhesiz onların arasında kadr-i müşterek vardır.*

Birbiriyle muhâlata ve musâhabe eden iki kimse arasında mutlakā sîretleri ve tabîatları cihetinden bir iştirâk vardır.

کی پرد مرغی مگر با جنس خود   صحبت نا جنس گوراست و لحد

2087. *Bir kuş ne vakit uçar? Ancak kendi cinsi ile. Nâ-cinsin sohbeti mezardır ve lahiddir!*

سبب پریدن و چریدن مرغی با مرغی که جنس او نبود

Bir kuşun bir kuş ile uçması ve otlaması sebebi ki onun cinsi değil idi

Birbirinin cinsi olmayan iki kuşun berâberce uçup gezmesi ve otlaması sebebinin beyânındadır.

آن حکیمی گفت دیدم در تکی   می دویدی زاغ با یك لکلکی

2088. *O bir hekîm dedi ki: "Beyâbânda kargayı leylek ile dolaşmakta gördüm."*

در عجب ماندم بجستم حالشان   تا چه قدر مشترك یابم نشان

2089. *"Taaccübde kaldım; acabâ alâmet olarak ne kadr-i müşterek bulurum diye onların hâlini araştırdım."*

چون شدم نزدیك من حیران و دنگ   خود بدیدم هر دوان بودند لنگ

2090. [2105] *"Vaktâki ben hayrân ve bî-hûş olarak yakın gittim, gördüm ki onun her ikisi topal idiler."*

"Hayretle onların yakınına gittiğim vakit, onların arasındaki cihet-i câmi'a ve kadr-i müşterek topallık olduğunu gördüm." "Deng" kelimesinin müteaddid ma'nâsı vardır. Burada bî-hûş demektir.

خاصه شهبازی که او عرشی بود   با یکی چغدی که او فرشی بود

2091. *Husûsiyle bir şahbâz ki o arşî olur, bir çaylak ile ki, o ferşî olur.*

Ya'ni, aralarında kadr-i müşterek ve cihet-i câmia olmadıkça, hemcins olmayan iki kuşun berâberce uçması ve gezmesi mümkin olmaz. Hele arşa mensûb olan bir şahbâz ile arza mensûb olan bir çaylağın ihtilâtı nasıl mümkin olur? "Şahbâz-ı arşî"den murâd, enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyâdır. Ve "ferşî olan çaylak"tan murâd, esfel-i sâfilîn-i tabîatta kalan nefsânî kimselerdir.

آن یکی خورشید علیین بود   وین دگر خفاش کز سجین بود

2092. *O biri illiyyîn güneşi olur; ve bu diğeri yarasadır ki, siccînden olur.*

"'İlliyyîn" âlem-i letâfet ve rûhâniyyet; ve "siccîn" âlem-i kesâfet ve nefsâniyyettir.

آن یکی نوری زهر عیبی بری   وین یکی کوری گدای هر دری

2093. *O biri her bir ayıbdan ârî bir nûr; ve bu diğeri her bir kapının dilencisi bir kördür.*

Ya'ni, biri uyûb-ı nefsâniyyeden ârî bir nûr ve rûhtur; ve diğeri her bir sûretin arkasında koşan ve onları müstakillü'l-vücûd zannedip, her birinden bir menfaat uman bir kördür.

آن یکی ماهی که بر پروین زند   وین یکی کرمی که بر سرگین زند

2094. *Birisi bir aydır ki, Pervîn üzerine vurur; ve bu biri bir kurttur ki, gübre içinde yaşar.*

"Pervîn", bir yıldızın ismidir. "Mâh"dan murâd, insân-ı kâmil; "Pervîn"den murâd, âlim-i zâhirî; ve böcek nev'inden olan "kurt"tan murâd, ehl-i nefs olan câhillerdir. "Gübre"den murâd, uzviyyât-ı müteaffineden müteşekkil olan ecsâmdır. Ya'ni, "İnsân-ı kâmil ay gibi parlak olan ulûm-i ledünniyye menba'ıdır ki, ulûm-i zâhiriyye erbâbının ilimleri üzerine ziyâsı çarpar. Ve ehl-i nefs olan cühelâ ise, ecsâm-ı müteaffinenin ezvâkı ve huzûzâtı içinde yaşarlar."

آن یکی یوسف رخی عیسی نفس   وین یکی گرگی ویا خر با جرس

2095. *O biri bir Yûsuf sîmâlıdır, Îsâ nefeslidir; ve bu biri bir kurt veyâ çıngıraklı eşektir!*

İnsân-ı kâmil rûh-ı mücessem hâlinde olup, onun sîmâ-yı ma'nevîsi Yûsuf (a.s.) gibi parlaktır ve güzeldir ve nefesi Îsâ (a.s.) gibi ma'nevî ölüleri diriltir. Ve ehl-i nefs ise, yırtıcı bir kurt veyâ çıngıraklı eşek mesâbesindedir.

آن یکی پران شده در لا مکان   وین یکی درکاهدان همچون سگان

2096. *O biri lâ-mekânda uçucu olmuş; ve bu birisi köpekler gibi samanlıktadır!*

İnsân-ı kâmil, mekândan ârî olan âlem-i ervâhta uçucu olmuş; ve bu birisi, samanlık mesâbesinde olan kesâfet-i tabîiyye içinde köpekler gibi nizâ' ve mücâdele içinde kalmıştır.

بازبان معنوی گل با جعل   این همی گوید که ای گنده بغل

2097. *Gül lisân-ı ma'nevî ile bok böceğine bunu söyler ki: "Ey koltuğu kokmuş,*

گر گریزانی ز گلشن بی گمان   هست آن نفرت کمال گلستان

2098. *Eğer gülistândan kaçarsan, şübhesiz o nefret gülistânın kemâlidir!"*

غیرت من بر سر تو دورباش   می زند کای خس از اینجا دور باش

2099. *"Benim gayretim, senin üzerinde yasakçı değneğidir; "Ey alçak, buradan uzak ol!" diye vurur."*

"Dûr-bâş", birinci mısrâ'da, ucu iki çatal olan bir mızrak ma'nâsınadır ki, yasakçılar eski pâdişâhların önlerinde götürürler ve bununla yol üzerindeki adamları uzaklaştırırlar idi.

ور بیآمیزی تو با من ای دنی   این گمان آید که از کان منی

2100. [2115] *"Ve eğer ey alçak, benim ile imtizâc edersen, bu zan gelir ki, benim ma'denimdensin!"*

"Ey alçak ve nefsânî olan kimse, eğer sen benim ile ihtilât edersen, herkes senin mâhiyetini de benim mâhiyetimden zannederler!"

بلبلان را جای می زیبد چمن   مر جعل را در چمین خوشتر وطن

2101. *Bülbüllere mahal, çemen yakışır; muhakkak bok böceğine vatan, pislik içinde daha hoştur!*

Bülbüllere çemenlerde ve yeşilliklerde makām ve mahal ittihâzı yakışır. Bok böceğine de, pislikler içinde vatan intihâbı daha hoştur.

حق مرا چون از پلیدی پاك داشت   چون سزد بر من پلیدی را گماشت

2102. *Hak beni mâdemki murdarlıktan temiz tuttu; benim üzerime bir murdarı nasb etmek nasıl lâyık olur?*

"Murdarlık"tan murâd, sıfât-ı nefsâniyye ve sîret-i hayvâniyyedir.

یك رگم زيشان بد و آن را بريد   در من آن بد رگ كجا خواهد رسيد

2103. *Benim bir damarım onlardan idi ve onu kesti; o kötü damar bana nerede erişecektir?*

"Bir damar"dan murâd, إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ (Kehf, 18/110) ya'ni, "Ben de ancak sizin gibi beşerim!" âyet-i kerîmesinde beyân buyurulduğu üzere, "insân-ı kâmil"in cihet-i beşeriyyesi ve kesâfet-i cismâniyyesidir. Diğer damarı dahi, rûhâniyyeti ve melekiyyetidir. Hak Teâlâ hazretleri lütuf ve inâyeti ile beşeriyyet damarının ahkâmını kesti ve ibtâl etti; ve bundan sonra artık o kötü damar olan beşeriyyet ahkâmı ve nefsâniyyet sıfâtı kuvvetlenip neşv ü nemâ bulamaz. Binâenaleyh Hak Teâlâ hazretleri خَلَقْتُ بِيَدَىَّ (Sâd, 38/75) ya'ni, "İki elim ile halk ettim!" âyet-i kerîmesinde beyân buyurulduğu üzere, Âdem'i mazhar-ı cemâl ve celâl olmak üzere halk etti. Onun rûhâniyyeti ve melekiyyeti mazhar-ı cemâl; ve nefsi ve beşeriyyeti mazhar-ı celâldir. Âdem'in ezeldeki hilkati bu esâs üzerine idi. Binâenaleyh birisi cemâl-i ilâhînin ve diğeri de celâl-i ilâhînin nişânı idi. Nitekim âtîdeki beyitlerde bu ma'nâya işâret buyurulur.

یك نشان آدم آن بود از ازل   كه ملايك سر نهندش از محل

2104. *Ezelden Âdem'in bir nişânı o idi ki, melâike mahal cihetinden ona baş koydular.*

Ezelden Âdem'in bir nişânı, rûhâniyyeti cihetinden cemâl-i ilâhîye mazhariyyeti idi ki, melâike, Âdem'in bu tecellîye mahal olması cihetinden ona secde ettiler ve onu bu cihetten melekler kendi cinslerinden bildiler.

یك نشان ديگر آنكه آن بليس   ننهدش سر كه منم شاه و رئيس

2105. *Diğer nişân o ki, o İblîs "Şâh ve reîs benim!" diye ona baş koymaz.*

Ve Âdem'in diğer nişânı dahi beşeriyyeti cihetinden celâl-i ilâhîye mazhariyyeti idi ki, İblîs onu kendi cinsinden gördü ve "Bu cinsin, ya'ni ehl-i celâlin şâhı ve reîsi benim; niçin ona serfürû ve secde edeyim?" dedi ve secde etmedi.

• پس اگر ابليس هم ساجد شدى   او نبودى آدم او غيرى بدى

2106. *İmdi eğer İblîs dahi sâcid ola idi, o Âdem olmaz idi, o bir gayr olurdu.*

İblîs dahi eğer melekler gibi secde etmiş olsa idi, o Âdem, cemâl ve celâl-i ilâhîyi câmi' olan bir Âdem olmazdı; başka bir mahlûk olurdu. Binâenaleyh Âdem iki zıddı câmi' olduğundan, melâike cihet-i melekiyyetini gördüler, secde ettiler; ve İblîs cihet-i beşeriyyetini ve celâle mazharıyyetini gördü ve ehl-i celâlin riyâsetini iddiâ ile secde etmedi. Bu husûsta İblîs'in taayyünü latîf ve Âdem'in beşeriyyetinin kesîf olmakla, bu cihetle cinsiyetlerinin yekdiğerine muhâlif olması, mâni'-i mukâyese değildir. Esas, celâle mazhariyyettir. Zîrâ İblîs, خَلَقْتَنِى مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ (Sâd, 38/76) [ya'ni "Beni ateşten onu çamurdan yarattın!"] âyet-i kerîmesinde ihbâr buyurulduğu üzere, kendisinin ateşten mahlûk olduğunu ikrâr eder. Ateş ise mazhar-ı celâldir. Ve kesâfet-i Âdem dahi mazharı-ı celâldir. Binâenaleyh İblîs celâle mazhariyyet husûsunda, latîfin kesîfe serfürû secde edemeyeceği kıyâsını derpîş ederek da'vâya kıyâm etti.

هم سجود هر ملك ميزان اوست　　　هم جحود آن عدو برهان اوست

2107. *Her meleğin sücûdu da onun mîzânıdır; o düşmanın inkârı da onun burhânıdır.*

Ya'ni, melâikenin secdeleri ve serfürûları, Âdem'in rûhâniyyetine ve tahâretine mîzân olduğu gibi, o düşman olan İblîs'in Âdem'e inkârı da onun tahâretinin delîlidir. Zîrâ melâike sırf mazhar-ı cemâl olup, sırf mazhar-ı celâl olan İblîs'in zıddıdır. İblîs secde husûsunda melâikeye iltihâk etmeyince, onlardan ayrılmış ve onların cinsi olmadığını ızhâr etmiş olur. Binâenaleyh İblîs'in bu inkârı da Âdem'in cihet-i melekiyyetinin ve tahâretinin delîli ve bürhânı olur.

هم گواه اوست اقرار ملك　　　هم گواه اوست كفران سگك

2108. *İkrâr-ı melek de onun şâhididir; o köpekceğizin küfrü de onun şâhididir.*

"Köpekceğiz"den murâd, İblîs'tir.

اين سخن پايان ندارد باز گرد　　　تا چه كرد آن خرس با آن نيك مرد

2109. *Bu sözün nihâyeti yoktur, rücû' et; acabâ o iyi adama o ayı ne yaptı?*

Bu Âdem ve melek ve şeytan hakkındaki esrâr ve hakāyıkın nihâyeti yoktur; kıssaya rücû' et. Acabâ o saf adama o i'timâd ettiği ayı ne yaptı bakalım?

تتمهٔ اعتماد آن مغرور بر تملق خرس

Ayının yaltaklanmasına aldanan o kimsenin i'timâdının netîcesi

شخص خفت و خرس می راندش مگس　　　وز ستیز آمد مگس زو باز پس

2110. [2125] *Şahıs uyudu ve ayı onun sineğini koğdu ve sinek inâddan dolayı ondan yine geri geldi.*

Ya'ni ayı sinekleri koğduğu halde, sinekler muannidâne bir sûrette tekrâr gelip uyuyan kimsenin yüzüne konarlar idi.

چند بارش راند از روی جوان　　　آن مگس زو باز می آمد دوان

2111. *Delikanlının yüzünden kaç kere onu koğdu, o sinek ondan yine koşarak geldi.*

خشمگین شد با مگس خرس و برفت　　　بر گرفت از کوه سنگی سخت زفت

2112. *Ayı sineğe öfkelendi ve gitti dağdan pek büyük bir taş aldı.*

سنگ آورد و مگس را دید باز　　　بر رخ خفته گرفته جای ساز

2113. *Taşı getirdi ve sineği gördü ki, yine uyumuşun yüzü üzerinde yer ve ziyâfet tutmuş.*

"Sâz" kelimesinin müteaddid ma'nâsı vardır. Burada "ziyâfet" ma'nâsı münâsibdir. Zîrâ sinekler kondukları mahalde tagaddî ederler. Ya'ni sinekler uyuyan kimsenin yüzü üzerine konup, ziyâfete dalmış idiler.

بر گرفت آن آسیا سنگ و بزد　　　بر مگس تا آن مگس واپس خزد

2114. *O değirmen taşını tuttu ve sinek üzerine vurdu, tâ ki o sinek geri gide.*

"Hazîden", çocuklar gibi oturup, sürtüne sürtüne gitmek ma'nâsınadır. Ve bu ma'nâya binâen, karınca ve emsâli olan haşerât-ı arza "hazende" derler. Ve sinekler kondukları mahallere alçaktan sürtünerek uçtukları için, cenâb-ı Pîr efendimiz, "gitmek" makāmında bu kelimeyi isti'mâl buyurmuşlardır.

سنگ روی خفته را خشخاش کرد این مثل بر جمله عالم فاش کرد

2115. *Taş uyumuşun yüzünü parça parça etti; bu meseli cümle âlem üzerine fâş etti.*

"Haşhâş kerden", ezip, parça parça ve un ufak etmek ma'nâsınadır. Ya'ni, ayının bu hareketi, bu meseli bütün âlemlere neşretti. Nitekim bu hikâyeyi şarkta ve garbda kırâat kitaplarında çocuklara okuturlar.

مهر ابله مهر خرس آمد یقین کین او مهرست و مهر اوست کین

2116. *Ahmakın muhabbeti muhakkak ayının muhabbeti geldi; onun kîni muhabbettir ve onun muhabbeti kîndir.*

عهد او سستست و ویران و ضعیف گفت او زفت و وفای او نحیف

2117. *Onun ahdi gevşektir ve harâb ve zaîftir; onun sözü kavî ve vefâsı çürüktür.*

گر خورد سوگند هم باور مکن بشکند سوگند مرد کژ سخن

2118. *Eğer yemîn ederse dahi i'timâd etme; eğri sözlü kişi yemîni bozar!*

چونکه بی سوگند گفتش بد دروغ تو میفت از مکر و سوگندش به دوغ

2119. *Mâdemki onun yemînsiz sözü yalan oldu, sen onun mekrinden ve yemîninden dûğa düşme!*

"Me-yüft" (میفت), "düşmek" ma'nâsına olan "üftâden" masdarının nehy-i hâzırıdır. "Dûğ", ayran ma'nâsına olup, burada tuzaktan kinâyedir. Ya'ni, "Sen onun mekrinden ve yemîninden tuzağa düşme!" demek olur.

نفس او میرست و عقل او اسیر صد هزاران مصحفش خود خورده گیر

2120. *Onun nefsi beydir ve aklı esîrdir; onu yüz binlerce Mushaf'ı yutmuş tut!*
[2134]

O ahmakın aklına sıfât-ı nefsâniyyesi hâkimdir. Kelâm-ı Hakk'ın ma'nâlarını yutmuş olsa bile fâidesi yoktur. Böyle bir kimsenin yemînine nasıl i'timâd olunur?

چونکه بی سوگند پیمان بشکند گر خورد سوگند هم آن بشکند

2121. *Mâdemki yemînsiz sözünü kırar, eğer yemîn ederse ondan beterini yapar!*

زآنکه نفس آشفته تر گردد از آن　　　　که کنی بندش به سوگند گران

2122. *Zîrâ ki nefis ondan daha delidir ki, sen onu ağır yemîn ile bağlayasın!*

Ya'ni, nefs-i emmâre, senin onu ağır yemîn ile bağlayamayacağın derecede bir delidir. Ve mâdemki o senin üzerine hâkimdir ve sen onun esîrisin, onu yemîn ile bağlasan, o yemîn bağını derhâl koparır.

چون اسیری بند بر حاکم نهد　　　　حاکم آن را بر درد بیرون جهد

2123. *Bir esîr gibi ki, hâkim üzerine bağ koyar; hâkim onu koparır, dışarıya sıçrar.*

Nitekim bir esîr, hüküm ve kuvvet ile kendisine hâkim olan efendisini iple bağlasa, efendisi o bağı koparıp serbest kalır.

بر سرش کوبد ز خشم آن بند را　　　　می زند بر روی او سوگند را

2124. *Öfkesinden o bağı onun başına vurur; onun yüzüne yemîni çarpar.*

Ya'ni, hâkim efendi o bağı koparıp, öfkesinden o kölenin başına vurarak döğdüğü gibi, nefs-i emmârenin esîri olan kimse de o nefsi ağır yemîn ile bağlasa, nefis o yemîn bağını koparıp, o esîrin yüzüne çarpar ve yemîni hiçe sayar. Binâenaleyh nefs-i emmârenin esîri olan kimsenin ne sözüne, ne de yemînine i'timâd olunmak câiz değildir.

تو ز اوفوا بالعقودش دست شو　　　　احفظوا ایمانکم با او مگو

2125. *Sen onun "evfû bi'l-'ukūd"undan vazgeç; ona "ihfazû eymâneküm"ü söyle!*

Bu beyt-i şerîfte, sûre-i Mâide'nin ibtidâsındaki يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ (Mâide, 5/1) ya'ni, "Ey mü'minler, akitlere vefâ edin!" âyet-i kerîmesiyle, yine aynı sûre-i şerîfede vâki' إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ (Mâide, 5/89) ya'ni, "Yemîn ettiğiniz vakit, yemînlerinizi muhâfaza edin!" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Ya'ni, "Ey esîr-i nefs-i emmâre olan kimse, sen o nefs-i emmârenin ahdine vefâ etmesinden ve sözünü tutmasından vazgeç ve ona 'Yemînini hıfz et ve yemînine sâdık ol!' deme. Zîrâ onun bunlardan haberi yoktur!"

وآنکه داند عهد باکی می کند　　　　تن کند چون تار و گرد او تند

2126. *Ve o kimse ki bilir, korkuya mensûb olan ahdi eder; ve cismi iplik gibi yapar ve onun etrâfında dolaşır.*

Ahdin ehemmiyyetini bilen kimse, o ahdi korkarak yapar ve yaptığı vakit dahi o ahdi yerine getirmek için cismini ezâ ve cefâdan ve zahmetten iplik gibi inceltir ve o ahdinin îfâsı etrâfında dolaşır.

Bu terceme ve îzâh, Ankaravî nüshasına göredir. Hind nüshalarında birinci mısrâ', و آن که داند عهد با که می کند ya'ni, "Ve o kimse ki, ahdi kimin ile yaptığını bilir" sûretindedir. Ya'ni, "Ahdine vefâ eden kimse, yemîni Zât-ı ecell ü a'lâya karşı yaptığını bilir. Binâenaleyh ism-i celîl-i ilâhîye kemâl-i hürmetinden, yemînine sâdık kalır" demek olur.

رفتن مصطفى عليه السلام به عيادت صحابى رنجور و بيان فايدهء عيادت

Mustafâ (a.s.)ın hasta sahâbenin iyâdetine gitmesi ve onun fâidesinin beyânı

از صحابه خواجه ای بیمار شد   واندر آن بیماریش چون تار شد

2127. *Ashâbdan bir efendi hasta oldu; ve o, o hastalıktan iplik gibi oldu.*

Ashâb-ı kirâm efendilerimizden bir efendi hasta oldu ve o zât-ı şerîfin vücûdu o hastalık içinde iplik gibi ipince oldu.

مصطفى آمد عيادت سوى او   چون همه لطف و کرم بد خوی او

2128. *Mustafâ onun tarafına iyâdete geldi; zîrâ onun huyu bütün lütuf ve kerem idi.*

Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz o sahâbenin hâtırını sormak için ziyâretine geldiler. Çünkü o efdal-i beşer Efendimiz'in hûy-ı mübârekleri ve âdet-i seniyyeleri hep âmme-i mü'minîn hakkında lütuf ve keremden ibâret idi.

در عيادت رفتن تو فايده‌است   فايدهء آن باز با تو عايده‌است

2129. *Senin iyâdete gitmende fâide vardır, onun fâidesi yine sana âiddir.*

فایدهء اول که آن شخص علیل　　　بو که قطبی باشد و شاه جلیل

2130. [2144] *Birinci fâidesi odur ki, o hasta olan şahıs, ola ki bir kutub ve şâh-ı Celîl olsun.*

Ya'ni, "İyâdetine gittiğin hasta bir zât, belki kalblere nûr veren bir kutb-ı irşâd olur; ve yâhût ind-i ilâhîde kıymetdâr bir ma'nevî şâh olur!".

ور نباشد قطب یار ره بود　　　شه نباشد فارس اسپه بود

2131. *Ve eğer kutub olmazsa, yol arkadaşı olur; ve eğer şâh olmazsa, askerin atlısı olur.*

"İspeh", "sipâh"ın muhaffefidir; asker ma'nâsınadır.

چون دو چشم دل نداری ای عنود　　　که نمی دانی تو هیزم را ز عود

2132. *Ey inatçı, mâdemki kalbin iki gözünü tutmazsın, şöyle ki odunu ûddan bilemezsin!*

Ey kendi zekâsına i'timâd eden inatçı, senin kalbinin iki gözü kapalıdır ve ilme'l-yakîn ve ayne'l-yakîn mertebeleri sende yoktur. Öyle bir körsün ki, odun ile ûd (öd) ağacı arasını tefrîk edemezsin. Ya'ni kâmil ile nâkısı fark edebilecek bir halde değilsin.

چونکه گنجی هست در عالم مرنج　　　هیچ ویران را مدان خالی ز گنج

2133. *Mâdemki âlemde bir hazîne vardır, incinme; aslâ harâbeyi defîneden hâlî bilme!*

Mâdemki âlemde Hakk'ın hazînesi olan velî vardır, onu arayıp bulacağım diye zahmet çekme. Her gördüğün "Allâh" diyen dervîş ve fakîri, bu hazîneden ve defîneden boş bilme ve ona hüsn-i zan et. Nitekim Türkçe'de "Her gördüğünü Hızır bil; her geceni Kadir bil!" darb-ı meseli meşhûrdur.

قصد هر درویش می کن از گزاف　　　چون نشان یابی بجد می کن طواف

2134. *Her dervîşe boşuna kasd et; alâmet bulduğun vakit, cidd ile tavâf et!*

Vâkıâ her dervîş ve fakîr kıyâfetli olan kimsenin, hazîne-i Hak olan bir velî olması lâzım gelmez. Fakat mâdemki onun sûret-i zâhiri fukarâ ve dervîşler tarzındadır, ona hüsn-i zan ederek ibtidâ bir hürmet-i zâhirîde bulun ve ona teveccühün varsın güzâf cihetinden ve boşuna olsun. Fakat onda velâ-

yet alâmeti bulursan, bu ca'lî hürmeti ciddiyete tahvîl edip, artık onun etrâfını tavâf et.

چون ترا آن چشم باطن بين نبود   گنج می پندار اندر هر وجود

2135. *Mâdemki senin o bâtın görücü gözün olmadı, her vücûdda hazîne zannet!*

Mâdemki senin kalb gözün açık değildir ve herkesin bâtınını göremiyorsun, o halde her gördüğün vücûdda Cenâb-ı Hakk'ın bir hazîne-i feyzi olduğunu zannet. Ve elbette bu sâyede bir gün teveccühün mahalline masrûf olur.

پس صلّهٔ ياران ره لازم شمار   هر كه باشد گر پياده گر سوار

2136. *Böyle olunca, yârânın sılasını lâzım olan yol addet; piyâde ve süvârî, her kim olursa olsun!*

"Sılle", kesr ve teşdîd ile, ulaşmak ve hediye vermek ve atâ ma'nâlarına gelir. Bu beyt-i şerîfte olduğu gibi teşdîdsiz dahi telaffuz olunur. Ya'ni, tarîkat kardeşlerine karşı lütuf ve ihsân ile muâmeleyi, lâzım olan bir yol ve usûl say. Bu husûsta aralarını tefrîk etme; ister piyâde, ya'ni mübtedî ve ister süvârî ya'ni müntehî olsun.

ور عدو باشد همين احسان نكوست   كه به احسان بس عدو گشتست دوست

2137. *Ve eğer düşman olursa da, bu ihsân iyidir; zîrâ ihsân ile çok düşman dost olmuştur.*

ور نگردد دوست كينش كم شود   زانكه احسان كينه را مرهم شود

2138. *Ve eğer dost olmazsa, onun kîni noksân olur; zîrâ ki ihsân kîne merhem olur.*

پس فوائد هست غير اين وليك   از ملالت خايفم اى يار نيك

2139. *Onun gayri çok fâideler vardır; ve fakat ey iyi dost, senin melâlinden korkucuyum!*

Hasta ziyâretinin, bu zikrettiğimiz fâidelerden başka daha birçok fâideleri de vardır. Fakat ey iyi dost, eğer ben bunları ta'dâd edersem, bahis uzar ve dinlemekten sana da fütûr ve melâl gelir diye korkarım! Hind nüshalarında, از ملالت yerine, از درازى vâki'dir. Ma'nâsı, "Bahsin uzunluğundan korkarım" demek olur. "Ey iyi dost" hitâbı, bu *Mesnevî-i Şerîf*'i yazan Çelebi Hü-

sâmeddîn (k.s.) hazretlerine olmak câiz bulunduğu gibi, kemâl-i ihlâs ile *Mesnevî-i Şerîf*'i okuyanların hepsine şâmil olabilir.

حاصل این آمد که یار جمع باش   همچو بتگر از حجر یاری تراش

2140. [2154] *Hâsılı bu geldi ki, cem'in yârı ol; put yapıcı gibi taştan bir dost yont!*

Hâsıl-ı kelâm budur ki, bir cem'iyyetin refîki ol. Zîrâ ehl-i sülûkün münferit yaşamasında zararlar vardır. İhvân-ı tarîkat ile ihtilât ve musâhabet lâzımdır. Bilfarz eğer tarîk arkadaşı bulamazsan, cemâd ve taş mesâbesinde olan ehl-i dünyâdan birisini dost ittihâz eyle ve onu tarîk arkadaşı yapmağa sa'y et.

زآنکه انبوهی و جمع کاروان   رهزنان را بشکند پشت و سنان

2141. *Zîrâ ki kervanın çokluğu ve cem'iyyeti, yol vurucuların zahrını ve mızrağını kırar.*

Kervan halkı ne kadar çok ve cem'iyyetli olursa, eşkıyâya karşı mukāvemeti ziyâde olur ve eşkıyânın kuvvetini ve silâhını hükümsüz bırakır. Zîrâ hadîs-i şerîfte, الجماعة رحمة ya'ni, "Cemâat rahmettir" ve يد الله مع الجماعة ya'ni, "Allâh'ın yedi cemâat ile berâberdir" buyurulmuştur.

وحی کردن حق تعالی به موسی علیه السلام که چرا به عیادت من نیامدی

Hak Teâlâ'nın Mûsâ (a.s.)a "Benim iyâdetime gelmedin!" diye vahiy buyurması

آمد از حق سوی موسی این عتیب   کای طلوع ماه دیده تو ز جیب

2142. *Hak'tan Mûsâ tarafına bu itâb geldi ki: "Ey sen ceybden ayın tulû'unu görmüşsün!"*

Hak Teâlâ hazretleri tarafından Mûsâ (a.s.)a itâb olarak vahiy buyuruldu ki: "Ey nebiyy-i zîşânım, sen öyle bir kulsun ki, ceybinden iki ayın tulû'u gibi parlak olarak çıkardığını his gözün ile görmüşsün!" Bu beyt-i şerîf-

te, sûre-i Kasas'da vâki' اسْلُكْ يَدَكَ فِى جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ (Kasas, 28/32) ya'ni, "Elini ceybine sok, onu illetsiz olarak beyaz ve parlak bir halde çıkar!" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur.

مشرقت کردم ز نور ایزدی   من حقم رنجور گشتم نآمدی

2143. *"Nûri ilâhîden seni parlattım; ben Hakk'ım, hasta oldum, gelmedin!"*

"Ulûhiyyetimin nûrundan seni bâtınen ve zâhiren parlattım. Ben Hakk'ım; hasta oldum, beni ziyârete gelmedin."

گفت سبحانا تو پاکی از زیان   این چه رمزاست این بکن یا رب بیان

2144. *Dedi ki: "Ey Sübhân, sen ziyândan pâksin; bu ne remzdir, yâ Rab bunu beyân et!"*

Mûsâ (a.s.) dedi ki: "Ey noksanlardan ve ayıblardan münezzeh olan Zât-ı ecell ü a'lâ, sen hastalık gibi, kullara mahsûs olan zarar ve ziyândan tâhirsin. Bu vahyin neye işârettir anlayamadım. Yâ Rab bunu açıkça beyân buyur!"

باز فرمودش که در رنجوری ام   چون نپرسیدی تو از روی کرم

2145. *Yine ona buyurdu ki: "Benim hastalığımda niçin sen kerem cihetinden sormadın?"*

Tekrar Hak Teâlâ cenâb-ı Mûsâ'ya buyurdu ki: "Benim hastalığım zamânında niçin lütuf ve kerem cihetinden gelip de benim hâlimi hâtırımı sormadın?"

گفت یا رب نیست نقصانی تو را   عقل گم شد این سخن را بر گشا

2146. *Dedi: "Yâ Rab senin noksanın yoktur; akıl mahv oldu, bu sözü aç!"*

Hz. Mûsâ buyurdu ki; "Yâ Rab tekrar arz edeyim ki, senin zât-ı ulûhiyyetinin noksanı ve ayıbı yoktur. Ben senin bu vahyinden aklımı ve muhâkememi gāib ettim. Bu sözün ma'nâsını bana aç!"

گفت آری بندهء خاص گزین   گشت رنجور او منم نیکو ببین

2147. *Buyurdu ki: "Evet, güzîde hâs bir kulum hasta oldu; o benim, iyi bak!"*

Hak Teâlâ buyurdu ki; "Evet, benim makbûl ve hâs bir kulum hasta oldu; o benim, ben de odur. Nazar-ı hakîkatla iyi bak!" Bu bâbdaki îzâhât, yukarıda 1724 numaralı beyitin îzâhında geçti.

هست معذوریش معذوری من　　　　هست رنجوریش رنجوری من

2148. *"Onun ma'zûrluğu benim ma'zûrluğumdur; onun hastalığı benim hastalığımdır."*

1726 numaralı beyt-i şerîfin îzâhına mürâcaat buyurulsun.

هر كه خواهد همنشينى باخدا　　　　تا نشيند در حضور اوليا

2149. *"Her kim Hudâ ile berâber oturmak isterse, evliyâ huzûrunda otursun" de!*

Hadîs-i şerîfte, من أراد أن يجلس مع الله فليجلس مع أهل الذ كر ya'ni, "Allâh ile berâber oturmak isteyen kimse, ehl-i zikr ile beraber otursun" buyurulmuştur. Ve hadîs-i kudsîde dahi, أنا جليس من ذ كرنى ya'ni, "Ben, beni zikredenin celîsiyim" buyurulur. Ve Hakk'ı bilcümle kuvâsıyla zâkir olan, ancak evliyâullahtır. Binâenaleyh Hak ile berâber oturan kimse ile oturanlar da Hak ile oturmuş olurlar.

از حضور اوليا گر بگسلى　　　　تو هلاكى زآنكه جزو بى كلى

2150. [2164] *Eğer huzûr-ı evliyâdan munkatı' olursan, sen helâke mensûbsun, zîrâ ki cüz'sün, küll değilsin.*

İnsân-ı kâmil, "Allah" ism-i câmi'inin mazharı olduğundan külldür; ve insân-ı nâkısta bu cem'iyyet-i esmâiyye olmadığından, cüz'dür. Onlarda erbâb-ı müteferrika olan ba'zı esmânın ahkâmı zâhirdir. Rabbü'l-erbâb olan "Allah" ise cümlesini muhîttir. Nitekim âyet-i kerîmede, ءَأَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ (Yûsuf, 12/39) ya'ni, "Erbâb-ı müteferrika mı hayırlıdır; yoksa Vâhid-i Kahhâr olan Allâh mı hayırlıdır?" buyurulur.

هر كه را ديو از كريمان وا برد　　　　بى كسش يابد سرش را او خورد

2151. *Şeytan her kimi kerîmlerden geri götürürse, onu kimsesiz bulur, o onun başını yer.*

Şeytan, iğvââtıyla her kimi, kerîm olan evliyânın huzûrundan men' ederse, onu himâyesiz ve kimsesiz bulur ve onu helâk eder. Bu beyt-i şerîf, 2150 numaralı beyt-i şerîfin te'kîdidir.

يك وژه از جمع رفتن يك زمان　　　　مكر شيطان باشد اين نيكو بدان

2152. *Bir zaman cem'den bir karış gitmek şeytanın mekridir; dinle ve iyi bil!*

Bu beyt-i şerîfte, من فارق الجماعة شبراً فقد خلع ربقة الإسلام Âya'nî, "Bir kimse cemâatten bir karış ayrılırsa, muhakkak İslâm ipini boynundan çıkarır" hadîs-i şerîfine işâret buyurulur. Şurrâh-ı hadîs ve İmâm-ı Gazâlî hazretleri gibi ulemâ-i kirâm, "Cemâattan maksad, icmâ'-ı ümmettir" demişlerdir. Ya'ni, icmâ'-ı ümmetten ayrılmak ve yâhût yârândan mufârakat, şeytanın mekr ve hîlesinden ileri gelir. Hind nüshalarında يك وزه yerine, يك بَدست vâki'dir. بَدست *Ferheng-i Sürûrî*'de "karış" ma'nâsına gösterilmiştir. Ve ba'zı nüshalarda da يك وجب yazılmıştır. Bu da karış demektir.

تنها كردن باغبان صوفى و فقيه و علوى را از همديگر

Bağcının sûfîyi ve fakîhi ve Alevî'yi birbirinden yalnız bırakması

باغبانى چون نظر در باغ كرد   ديد چون دزدان به باغ خود سه مرد

2153. *Bir bağcı vaktâki bağın içine nazar etti, kendinin bağında hırsızlar gibi üç adam gördü.*

يك فقيه و يك شريف و صوفئ   هر يكى شوخى بدى لا يوفئ

2154. *Bir fakîh ve bir şerîf ve bir sûfî; her birisi vefâ etmeyici bir şûh idi.*

"Şûh", utanmak bilmez olan açık meşreb kimse ma'nâsınadır. Ya'ni bu üç arkadaş, vefâsız ve utanmaz kimseler idi.

گفت با اينها مرا صد حجتست   ليك جمع اند و جماعت رحمتست

2155. *Dedi: "Bunlara benim yüz huccetim vardır; fakat cem'dirler ve cemâat rahmettir."*

Bağcı kendi kendine dedi ki: "Hırsızlar gibi benim bağıma giren bu adamları ithâm için benim elimde çok hüccet vardır. Fakat bunlar üç kişidir ve cemâat hâlindedir. Ve cemâat ise, الجماعة رحمة hadîs-i şerîfi mûcibince rahmettir.

بر نیایم یك تنه با سه نفر   پس بیرمشان نخست از همدگر

2156. *"Bir kişi üç nefere çıkışamam; binâenaleyh evvelâ onları birbirinden munkatı' kılayım."*

هر یکی را من بسویی افکنم   چونکه تنها شد سبیلش بر کنم

2157. *"Ben her birini bir tarafa salayım; yalnız olduğu vakit onun bıyığını yolayım."*

حیله کرد و کرد صوفی را به راه   تا کند یارانش را با او تباه

2158. *Hîle etti ve sûfîyi yola koydu; tâ ki onun yârânını ona tebâh ede.*

Bağcı hîle etti ve evvelâ sûfîyi öne koydu; tâ ki onun arkadaşlarının fikrini o sûfî hakkında ifsâd ede.

گفت صوفی را برو سوی وُثاق   یك گلیم آور برای این رفاق

2159. *Sûfîye dedi: "Ev tarafına git, bu refîkler için bir kilim getir."*

"Vüsâk" ev ma'nâsınadır. Bağcı sûfîye dedi ki; "Git bizim ev tarafına, bu arkadaşlarının râhat oturabilmeleri için bir kilim al gel."

رفت صوفی گفت خلوت با دو یار   تو فقیهی واین شریفی نامدار

2160. *Sûfî gitti, iki arkadaşa yalnızca dedi: "Sen fakîhsin ve bu namlı şerîftir."*
[2174]

Ya'ni, sûfî gidince iki arkadaşı sûfîden hâlî kaldı; bağcı onlara sûfînin aleyhinde yalnızca söyledi.

ما بفتوای تو نانی می خوریم   ما بپرّ دانش تو می پریم

2161. *"Biz senin fetvân ile bir ekmek yeriz; biz senin ilminin kanadı ile uçarız."*

"Ey fakîh, biz helâli ve harâmı senin verdiğin fetvâlar sâyesinde biliriz ve gıdâmızı senin bu fetvâlarına göre tedârik ederiz. Bu hayât-ı dünyeviyyede senin ilminin kanadıyla uçar ve yaşarız!"

وین دیگر شهزاده و سلطان ماست   سیدست از خاندان مصطفاست

2162. *"Ve bu dahi bizim şehzâdemiz ve sultânımızdır; seyyiddir, hânedân-ı Mustafâ'dandır."*

کیست آن صوفی شکم خوار خسیس — کو بود با چون شما شاهان جلیس

2163. *"O alçak obur sûfî kimdir ki, o sizin gibi şâhlara musâhib olsun?"*

چون بیاید مر ورا پنبه کنید — هفتهٔ بر باغ و راغ من زنید

2164. *"Geldiği vakit onu pamuk yapın; bir hafta benim bağ ve râğımın üzerine vurun."*

"Penbe kerden", pamuk gibi didik didik etmek ma'nâsınadır. "Bağ" ma'lûmdur. "Râğ", dağ eteği ve dibi ma'nâsınadır. Ya'ni, "Sûfî sizin sohbetinize lâyık bir adam değildir. Kilimi getirdiği vakit onu döğüp pamuk gibi didik didik edin ve siz de bir hafta dağ eteğinde olan benim bağımda safâ-yı hâtır ile oturun ve zevk edin."

باغ چه بود جان من آن شماست — ای شما بوده مرا چون چشم راست

2165. *"Bağ ne olur, benim canım sizindir! Ey sizler ki, benim için sağ göz gibi olmuşsunuz!"*

وسوسه کرد و مرایشان را فریفت — آه کز یاران نمی باید شکیفت

2166. *Vesvese etti ve onları aldattı. Âh ki, dostlardan sabretmek lâzım olmaz!*

Bağcı bu sûretle onların kalblerine vesvese ilkā edip aldattı. Âh ki, kişi dostlardan nefsini habs etmek ve onlardan ayrılmak lâzım gelmez!

چون بره کردند صوفی را و رفت — خصم شد اندر پیش با چوب زفت

2167. *Vaktâki sûfîye yol verdiler ve gitti, hasım onun arkasında büyük değnek ile gitti.*

Bağcı verdiği vesvese ile, fakîhi ve şerîfi sûfîden soğuttu; onlar da sûfîye yol verdiler ve onun arkadaşlığından vazgeçtiler. Zavallı sûfî de gitti. Düşman olan bağcı da bir büyük değnek ile sûfînin arkasını ta'kîb etti.

گفت ای سگ صوفیٔ باشد که تیز — اندر آیی باغ ما تو از ستیز

2168. *Dedi: "Ey köpek, sûfîlik mi olur ki, inâd cihetinden hemân bizim bağımıza gelesin?"*

این جنیدت ره نمود و بایزید — از کدامین شیخ و پیرت این رسید

2169. *"Bu yolu sana Cüneyd ve Bâyezîd mi gösterdi? Bu sana hangi şeyh ve pîrden erişti?"*

كوفت صوفى را چو تنها يافتش   نيم كشتش كرد و سر بشكافتش

2170. [2184] *Sûfîyi döğdü; vaktâki onu yalnız buldu, onu yarım ölü yaptı ve onun başını yardı.*

گفت صوفى آن من بگذشت ليك   اى رفيقان پاس خود داريد نيك

2171. *Sûfî dedi: "Benim ânım geçti; lâkin ey arkadaşlar kendinizi iyi hıfz edin!"*

Sûfî dayağı yedikten sonra kendi kendine dedi ki: "Ey arkadaşlar, ben nöbetimi savdım; şimdi artık nöbet size geldi, kendinizi iyi muhâfaza edin!"

مر مرا اغيار دانستيد هان   نيستم اغيارتر زين قلتبان

2172. *"Muhakkak beni yabancı bildiniz. Âgâh olun, ben bu deyyûstan daha yabancı değilim!"*

اين چه من خوردم شمارا خوردنيست   وينچنين شربت جزاى هر دنيست

2173. *"Bu benim yediğim şey, sizin için de yemeğe lâyıktır; ve böyle bir şerbet her alçağın cezâsıdır!"*

"Bu benim yediğim dayağı siz de yemeğe liyâkat kesbettiniz. Böyle bir acı şerbeti içmek, her bir alçağın cezâ-yı sezâsıdır!"

اين جهان كوهست و گفت و گوى تو   از صدا هم باز آيد سوى تو

2174. *Bu cihân dağdır ve senin dedikodun, sadâdan yine de senin tarafına gelir.*

Bu cihân bir dağa benzer. Yaptığın dedikoduların aks-i sadâsı yine senin tarafına gelir. Eğer dedikodun iyi ise, aks-i sadâsı iyi; ve kötü ise kötü olarak sana rücû' eder.

Bu kıssada, bağcının evvelâ tefrikada sûfîden başlamasındaki işâret budur ki, sûfîler ittihâda ve muvânesete meyyâldirler. Eğer bağcı sûfîyi bırakıp diğerlerinden başlasa idi, sûfî tefrikaya meydan vermez idi.

چون ز صوفى گشت فارغ باغبان   يك بهانه كرد زآن پس جنس آن

2175. *Vaktâki bağcı sûfîden fâriğ oldu, ondan sonra onun cinsi bir bahâne yaptı.*

Bağcı sûfîyi döğüp bağdan koğduktan sonra, diğerlerine karşı sûfîye yaptığı hîle cinsinden bir hîleye teşebbüs etti.

کای شریف من برو سوی وُثاق　　　که ز بهر چاشت پختم من رُقاق

2176. *Dedi ki: "Ey benim şerîfim, ev tarafına git; zîrâ ben kuşluk vakti için pide pişirdim!"*

"Rukāk", "pide" dediğimiz ekmektir.

بر در خانه بگو قیماز را　　　تا بیارد آن رقاق و قاز را

2177. *"Evin kapısından Kaymaz'a söyle, tâ ki o pideyi ve kazı getirsin."*

"Kaymaz", bağcının ya câriyesinin veyâ zevcesinin ismidir. "Kaz", Türkçe bir kelime olup, bildiğimiz hayvan ma'nâsınadır. Ya'ni, "Ey benim şerîfim, git evin kapısından Kaymaz'a söyle, kuşluk taâmı için pişirdiğim pide ile kazı getirip sana versin, al gel de yiyelim!"

چون بره کردش بگفت ای تیزبین　　　تو فقیهی ظاهرست این و یقین

2178. *Vaktâki onu yola koydu, dedi: "Ey keskin görücü, sen fakîhsin, bu zâhir ve muhakkaktır!"*

او شریفی می کند دعویٔ سرد　　　مادر او را که می داند تاکه کرد

2179. *"O bir şerîftir ki, soğuk da'vâ ediyor. Onun anasını kim bilir, acabâ kim yaptı?"*

Ya'ni, "O şerîf dediğiniz adam, soğuk bir da'vâ olmak üzere şerâfet iddiâsında bulunur. Onun hakîkaten "şerîf" olduğu ne ma'lûm? Kim bilir onun anası kimden hâmile kaldı?"

بر زن و بر فعل زن دل می نهید　　　عقل ناقص و آنگهانی اعتمید

2180. *"Kadına ve kadının fiiline gönül korsunuz. Nâkıs akıl, sonra da i'timâd!"*
[2194]

"Huzûzât-ı nefsâniyyesine meclûb olan kadına ve kadının fiiline, garîbdir ki, gönül bağlarsın. Hem "Akılları nâkıstır" dersiniz, hem de onların sözüne i'timâd edersiniz! Zîrâ kadın doğurduğu çocuğu işine gelen bir babaya nisbet eder ve zinâdan hâmile olsa da onu setr eder."

خویشتن را بر علی و بر نبی　　　بسته است و در زمانه بس غبی

2181. *Çok gabî zamânede kendisini Alî ve Nebî üzerine bağlamıştır.*

Zamânımızda hiçbir kıymeti olmayan kimseler, kendilerinin nesebini Peygamber Efendimizin ve İmâm Alî (k.v.) hazretlerinin silsilelerine bağlamıştır.

هر که باشد از زنا و زانیان　　　این برد ظن در حق ربانیان

2182. *Her kimse ki zinâdan ve zânîlerden ola, o Rabbânîler hakkında zan götürür.*

Bu beyt-i şerîf, cenâb-ı Pîr efendimiz tarafından sâliklere nasîhattir. "Rabbânî", Hudâ-şinâs ma'nâsınadır. Ya'ni, ef'âli ve akvâli dürüst ve şerâfeti tevâtüren sâbit olan Rabbânîler hakkında sû'-i zan taşıyanlar, ancak zinâ mahsûlü olan ve fiil-i zinâya münhemik bulunan kimselerdir. Nikâh-ı sahîh mahsûlü olan kimseler bu husûsta sû'-i zandan kat'iyyen tevakkî ederler.

هر که بر گردد سرش از چرخها　　　همچو خود گردنده بیند خانه را

2183. *Her kim ki onun başı çarhlardan döner, kendi gibi hâneyi dönmüş görür.*

Çarh vurup dönmek sebebiyle başı dönen kimseler, bulunduğu odanın duvarlarını döner bir halde görür. Halbuki dönen kendi ve kendi başıdır, odanın duvarları değildir. Bu hal, Türkçe'deki "Kişiyi nasıl bilirsin? Kendin gibi!" darb-ı meseline mutâbıktır. Bunun gibi, zânî kimse de herkesi zânî görür.

آنچه گفت آن باغبان بو الفضول　　　حال او بد دور از اولاد رسول

2184. *O bü'l-fuzûl bağcı o şeyi ki söyledi, onun hâli evlâd-ı Resûl'den uzak idi.*

Terbiyesiz bağcının söylediği sözlerdeki halden, evlâd-ı Resûl uzak idi.

گر نبودی او نتیجهء مرتدان　　　کی چنین گفتی برای خاندان

2185. *Eğer o mürtedlerin yavrusu olmasa idi, hânedân için ne vakit böyle söylerdi?*

"Netîce", hayvan yavrusu ma'nâsınadır. Ya'ni, "Edebsiz bağcı eğer mürted ve dinsizlerin yavrusu ve evlâdı olmasa idi, hânedân-ı Resûlullâh için böyle rezîlâne isnâdâtta bulunur muydu? Zîrâ âl ve evlâd-ı Resûlullâh'a muhabbet, her bir mü'min için vâcibdir."

خواند افسونها شنید آن را فقیه　　　در پیش رفت آن ستمکار سفیه

2186. *Afsunları okudu, onu fakîh dinledi; o sefîh zâlim onun arkasında gitti.*

Bağcı bu hezeyânları söyledi, fakîh de onları kemâl-i mutâvaatla dinledi. Bağcı fakîhi iknâ' ettiğini anlayınca, şerîfin arkasından zulmünü îkā' için gitti.

گفت ای خر اندرین باغت که خواند   دزدی از پیغمبرت میراث ماند

2187. *Dedi: "Ey eşek, seni bu bağa kim çağırdı? Hayırsızlık sana Peygamber'den mi mîrâs kaldı?*

Hind nüshalarında ikinci mısrâ' از پیمبر دزدیت میراث ماند sûretindedir. Ya'ni, "Sana Peygamber'den hırsızlık mı mîrâs kaldı?" demek olur.

شیر را بچّه همی ماند بدو   تو به پیغمبر چه می مانی بگو

2188. *"Yavrusu arslana benzer; sen Peygamber yavrusuna benzer misin söyle!"*

Bu ma'nâ, ikinci mısrâ'daki "beççe" yavru ma'nâsına geldiğine göredir. بچه deki ب sebebiyye; ve چه (çi) edât-ı istifhâm olduğuna göre ma'nâ, "Sen Peygamber'e ne sebeble benzersin, söyle!" demek olur. Ankaravî hazretleri bu sûretle ma'nâ vermişlerdir.

با شریف آن کرد مرد ملتجی   که کند با آل یاسین خارجی

2189. *Mülteci adam şerîfe onu yaptı ki, Hâricî âl-i Yâsîn'e yapar.*

İkrâh edici olan bağcı adam şerîfe, "Hâricî" ta'bîr olunan Yezîd askerinin âl ve evlâd-ı Peygamberî'ye yaptıkları zulüm ve şenâati yaptı. Hind nüshalarında birinci mısrâ', با شریف آن کرد آن دون از کجی sûretindedir. Ma'nâsı, "O alçak, eğrilikten dolayı şerîfe onu yaptı ki..." demek olur. "Yâsîn", Risâletpenâh efendimizin esmâ'-i şerîfesinden birisidir. "Âl-i Yâsîn", âl-i Peygamberî demek olur.

تا چه کین دارند دائم دیو و غول   چون یزید و شمر با آل رسول

2190. [2204] *Nihâyet dâimâ şeytân ve gūl ne kîn tutarlarsa, âl-i Resûl ile Yezîd ve Şimir gibi.*

Bu beyit yukarıki beyite merbûttur. Ya'ni, "Bağcı, Hâricî'nin âl-i Yâsîn'e yaptığı fenâlığı yaptı. Bağcının şerîfe olan zulmü ve kîni, şeytanın ve gūlyabânînin benî Âdem'e olan dâimî kînine benzer. Ve şeytanın ve gūlyabânînin benî Âdem'e olan dâimî kîni dahi, Yezîd ve Şimir'in âl-i Resûl'e olan kîni ve zulmü gibidir" demek olur. "Gūl", sahrâlarda benî Âdem'in yolunu şaşırtıp, helâk vâdîlerine sevk eden cine derler. "Yezîd", Şam vâlîsi olup, âl-i Resûl'e ihânet ile ma'rûf bir habîstir. Ve "Şimir", Yezîd'in askerlerinden olup, İmâm Hüseyin (r.a.) efendimizin başını kesen bir mel'ûnun adıdır.

شد شریف از زخم آن ظالم خراب　　　با فقیه او گفت ما جستیم از آب

2191. *Şerîf o zâlimin darbesinden harâb oldu; o fakîhe dedi: "Biz sudan sıçradık."*

Ya'ni, "Biz dereden atladık." Hind nüshalarında ما جستیم از آب yerine, با چشم پر آب vâki'dir. "Ağlayan gözü ile fakîhe dedi" demek olur.

پای دار اکنون که ماندی فرد و کم　　　چون دهل شو زخم می خور بر شکم

2192 *"Sebât et şimdi; zîrâ yalnız ve nâkıs kaldın. Davul gibi ol, karnın üzerine darbe ye!"*

"Şimdi bağcının hücûmuna karşı sebât et. Zîrâ arkadaşlarını terk edip yalnız kaldın ve kuvvetin ve yardımcın nâkıs oldu. Artık davul gibi ol da karnının üzerine bağcının sopalarını ye!"

گر شریف و لایق و همدم نیم　　　از چنین ظالم تو را من کم نیم

2193. *"Eğer şerîf ve lâyık ve musâhib değil isem, ben senin için böyle zâlimden aşağı değilim!"*

مرمرا دادی بدین صاحب غرض　　　احمقی کردی ترا بئس العوض

2194. *"Muhakkak beni bu garaz sâhibine verdin; ahmaklık ettin; senin için kötü ivaz oldu!"*

"Beni bu garaz sâhibi olan bağcıya terk etmekle ahmaklık ettin. Bağcıdan yiyeceğin dayak, bu ahmaklığının kötü bedeli ve cezâsıdır."

شد از فارغ بیامد کای فقیه　　　چه فقیهی ای تو ننگ هر سفیه

2195. *Ondan fâriğ oldu, geldi dedi ki: "Ey fakîh, ne fakîhsin? Ey sen her sefîhin ayıbısın!"*

Bağcı şerîfi döğmekten fâriğ olduktan sonra, fakîhin üzerine gelip dedi ki: "Ey fakîh efendi, sen nasıl fakîhsin? Sen fakîh değil, belki her sefîhin ayıbı ve lekesisin!"

فتویت اینست ای بریده دست　　　کاندر آیی و نگویی امر هست

2196. *"Senin fetvân bu mudur? Ey eli kesilmiş ki gelesin ve "Emir var mıdır?" demeyesin!"*

"Ey hükmen eli kesilmek lâzım gelmiş olan fakîh, senin fetvân "Herkesin bağına sâhibinden izin almaksızın girilebilir" tarzında mıdır?"

این چنین رخصت بخواندی در وسیط   یا بدست این مسئله اندر محیط

2197. *"Böyle rûhsatı Vasît'ta mı okudun; yâhût bu mes'ele Muhît'te mi vardır?"*

Vasît ve *Muhît,* fıkıh kitaplarından iki kitabın ismidir.

گفت حقستت بزن دستت رسید   این سزای آنکه از یاران برید

2198. *Dedi: "Hakkın vardır, vur, elin erişti! Bu, dostlardan munkatı' olan kimsenin lâyığıdır!"*

Fakîh bağcıya dedi: "Ne söylesen hakkın vardır. Elinde kudret hâsıldır; döğebildiğin kadar döğ! Bu dayak, arkadaşlardan ayrılan kimseye lâyık bir cezâdır!"

Ma'lûm olsun ki, bu kıssada cenâb-ı Pîr tarafından mü'minlere ittihâd ve ittifâk tavsiye buyurulur. Târîhe dikkat olunursa, hükûmât-ı islâmiyyeden her birinin inkırâzına sebeb, aralarındaki nifâk sebeb olmuş ve bu nifâk onların arasına, hiç şübhe yok ki düşmanları tarafından ilkā edilmiştir. Zamânımızda düşmanlar anâsır-ı İslâm arasına aynı nifâkı ekmişler ve Arab ve Arnavud ve Kürt unsurları arasına "milliyet" fikr-i fâsidini koyarak, câmia-i İslâmiyyet'i za'fa düşürmüşler ve her birisi siyâsî emellerine nâil olmuşlardır. Ehl-i İslâm bundan ibret almak lâzım gelir.

رجعت به قصهء مریض و عیادت پیغامبر صلی الله علیه و سلم

Marîzin kıssasına ve Peygamber (a.s.)ın iyâdetine rücû'

این عیادت از برای این صله ست   وین صله از صد محبت حامله ست

2199. *Bu iyâdet bu sıla içindir; ve bu sıla yüz muhabbetten hâmiledir.*

Bu beyt-i şerîf, yukarıda 2136 numarada vâki' ... پس صلهء یاران ره لازم شمار

beyitine merbûttur. Ve "sıla", ulaşmak ve hediye vermek ve akrabâyı ziyâret etmek ve atâ ma'nâlarınadır. Ya'ni, Resûlullâh Efendimizin sahâbîyi bu iyâdeti, bu yukarıda fâidesini zikr ettiğimiz "sıla" içindir. Ve bu sılada dahi muhabbetin birçok muhtelif duyguları mündemicdir.

در عیادت شد رسول بی ندید　　　　آن صحابی را به حال نزع دید

2200. *Bî-nazîr olan Resûl iyâdete gitti; ve o sahâbîyi nez' hâlinde gördü.*
[2213]

Cihânda misli ve nazîri olmayan Hâtem-i Enbiyâ Efendimiz, bu maksada binâen hasta olan sahâbînin iyâdetine gitti ve onu hâlet-i nez'de gördü.

Ma'lûm olsun ki, insân-ı kâmil, ister nâsın ziyâretine gitsin, ister nâs onun ziyâretine gelsin, her iki şıkta da hakîkatta zâir nâs; ve mezûr insân-ı kâmil olur. Nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'in ibtidâsında şöyle buyururlar: شر العلماء من زارالأمراء و خير الآمراء من زار العلماء نعم الأمير على باب الفقير و بئس الفقير على باب الأمير ya'ni, "Ulemânın şerlisi, ümerânın ziyâretine gidenler; ve ümerânın hayırlısı, ulemâyı ziyâret edenlerdir. Fakîrin kapısına giden emîr ne güzel emîrdir; ve emîrin kapısına giden fakîr ne fenâ fakîrdir!" buyurmuşlardır. Halk bu hadîs-i şerîfin zâhirini alıp, âlimlerin şerlilerinden olmamak için, bir âlimin emîrin ziyâretine gitmesi câiz olmadığını söylerler. Halbuki bu kelâm-ı münîfin ma'nâ-yı şerîfi, onların zannettikleri gibi değildir. Ve belki onun ma'nâsı budur ki: Âlimlerin şerlisi, ümerâdan meded uman ve salâh ve sedâdı ümerâ vâsıtasıyla olan ve onların korkusundan salâha sa'y eden kimsedir. Ve onun ümerâ ziyâreti husûsunda tahsîl ettiği niyet, ümerânın kendisine ihsân etmesi ve hürmet eylemesi ve mansıb vermesidir. Binâenaleyh o âlim, ümerâ sebebiyle salâh kesb eder ve cehilden ilme gider ve âlim olunca onların siyâseti korkusundan müeddeb olur ve ister istemez tarîk-ı muvâfık üzerinde yürür. Gerek emîr sûrette onun ziyâretine gelsin; ve gerek o emîrin ziyâretine gitsin, alâ-külli-hâl o emîrin zâiri ve emîr onun mezûru olur. Velâkin bir âlim ümerâ sebebiyle ilim ile muttasıf olmayıp, belki onun ilmi evvelen ve âhiren Hak Teâlâ hazretleri için olmuş bulunursa, mezheb ve sa'yi râh-ı savâb üzerine olur. Zîrâ onun tab'ı ancak budur. Eğer böyle bir âlim sûretâ emîrin ziyâretine gitse bile, emîr zâir ve o âlim ise mezûr olur. Zîrâ cemî'-i ahvâlde emîr ondan istifâde eder ve muâvenet görür; ve o âlim ise emîrden müstağnîdir, güneş gibi nûr-bahştır; işi atâ ve bahşiştir."

İmdi, her ne kadar sûrette Resûl-i zîşân Efendimiz zâir ve sahâbî mezûr ise de, ma'nen bunun aksidir. Binâenaleyh sahâbî ziyâret-i ma'nevîsinin fâidesini gördü. Nitekim âtîde gelecektir.

چون شوی دور از حضور اولیا　　　　در حقیقت گشته‌ٔ دور از خدا

2201. *Huzûr-ı evliyâdan uzak olduğun vakit, hakîkatta Hak'tan uzak olmuşsun.*

Yukarıki beyitin îzâhından anlaşıldığı üzere, gerek sûrette ve gerek ma'nâda huzûr-ı evliyâdan uzak olduğun vakit, hakîkatta ve ma'nâda Hak'tan uzak olmuşsun demektir. Nitekim Resûl-i zîşân Efendimiz bu ma'nâya işâreten, من رأنى فقد رأى الحق ya'ni, "Beni gören muhakkak Hakk'ı gördü" buyururlar. Vâris-i nebevî olan her bir insân-ı kâmilin dahi bu ma'nâda birçok kelâmları vardır. Âtîde gelecektir.

چون نتیجه‌ٔ هجر همراهان غمست　　　　کی فراق روی شاهان ز آن کمست

2202. *Mâdemki refîklerin hicrinin netîcesi gamdır, şâhların yüzünün firâkı ne vakit ondan aşağıdır?*

Bağcı kıssasında olduğu gibi, mâdemki arkadaşların terki ve hicri gam tevlîd ediyor, her biri birer şâh-ı hakîkî olan insân-ı kâmillerin ayrılığı ondan aşağı olur mu?

سایه‌ٔ شاهان طلب هر دم شتاب　　　　تاشوی ز آن سایه بهتر ز آفتاب

2203. *Her dem acele şâhların sâyesini iste, tâ ki sâyeden, güneşten daha iyi olasın!*

Ey sâlik, hayât-ı dünyeviyyede vakit geçirmeksizin dâimâ kâmillerin sâyesini ve terbiyesini iste; tâ ki onların sâyesinden ve terbiyesinden rûhun, sûrî güneşten daha parlak olsun!

گر سفر داری بدین نیت برو　　　　ور حضر باشد ازین غافل مشو

2204. *Eğer seferin varsa bu niyetle git; ve eğer hazar olursa, bundan gâfil olma!*

Eğer sefere ve seyâhate çıkarsan, bir kâmile mülâkî olmak kasd ve niyeti ile çık; ve eğer bulunduğun şehirde mukîm isen, yine bir insân-ı kâmile mülâkî olmak niyetinden gâfil olma. Zîrâ insân-ı kâmile mülâkât temennîsi dahi saâdettir!

گفتن شیخ بایزید که کعبه منم گرد من طوافی می کن

Şeyh Bâyezîd (k.s.)nun, "Kâ'be benim, benim etrâfımı tavâf et!" demesi

سوی مکه شیخ امت بایزید   از برای حج و عمره می دوید

2205. *Ümmetin şeyhi Bâyezîd hac ve umre için Mekke tarafına koşuyordu.*

Bu bahsin ünvânı Hind nüshalarında گفتن شیخی بر بایزیدرا که کعبه منم گرد من طواف کن ya'ni, "Bir şeyhin Bâyezîd'e, "Kâ'be benim, benim etrâfımı tavâf et!" demesi" sûretindedir. Yukarıya derc olunan Ankaravî nüshasına göre, bu sözü söyleyen, Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin kendileridir. Ve Hind nüshalarına göre bu sözü bir şeyh, Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerine söylemiştir. Fakat âtîdeki ebyâta dikkat olunursa, bu sözün bir kâmil tarafından Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerine söylendiği anlaşılmaktadır. Ve evliyâullâhın bu ma'nâda kelâmları çoktur. Ezcümle, Ebû'l-Hasan-ı Harakānî hazretleri, لو عرفتمونی لسجدتمونی ya'ni, "Eğer siz beni tanısa idiniz, elbette bana secde ederdiniz!" buyurmuşlardır. Ve Hz. Pîr efendimiz dahi bir gazellerinde şöyle buyururlar:

قبلهء عاشقان منم کعبهء بیدلان منم   خیز بیا و سر بنه بر در آستان من

"Âşıkların kıblesi benim, şûrîdelerin Kâ'be'si benim. Kalk gel ve benim kapımın eşiğine baş koy!"

Bu bahis, yukarıda 2201 numarada geçen, چون شوی دور از حضور اولیا در حقیقت گشتهء دور از خدا beyitine merbûttur.Ya'ni, "Kendisine tâbi' olan mürîdlerin şeyhi olan Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri hac ve umre kasdıyla Mekke-i Mükerreme cânibine gitmek için isti'câl ediyor idi."

او بهر شهری که رفتی از نخست   مر عزیزان را بکردی باز جست

2206. *O her bir şehre ki giderdi, ibtidâdan muhakkak azîzleri açıkça taharrî eder idi.*

Ya'ni, huzûr-ı evliyâ huzûr-ı Hak olduğundan ve Kâ'be nasıl ki mazhar-ı ism-i Zât ise, veliyy-i Hak olan insân-ı kâmil dahi kezâlik mazhar-ı ism-i Zât bulunduğundan, evvelâ onu tavâf etmek için Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri gittiği her bir şehirde kendisine vâki' olan tavsiye mûcibince, açıktan açığa insân-ı kâmilleri arardı.

گرد می گشتی که اندر شهر کیست   کاو بر ارکان بصیرت متکی است

2207. *Etrâfı dolaşırdı ki, şehirde kim vardır ki, o, erkân-ı basîret üzere müttekîdir.*

"Erkân-ı basîret"ten murâd, ilme'l-yakîn ve ayne'l-yakîn ve hakka'l-yakîn esaslarıdır. Ya'ni, bu şehirde bu üç esâsa dayanmış olan kâmillerden kimler vardır diye, gittiği şehirlerin etrâfını dolaşırdı.

گفت حق اندر سفر هرجا روی   باید اول طالب مردی شوی

2208. *Hak buyurdu ki: "Seferde her nereye gidersen, evvelâ bir merdin tâlibi olman lâzımdır."*

Şurrâh-ı kirâm bu meâlde bir âyet-i kerîmeye tesâdüf edememiş olduklarından, muhtelif mütâlaalarda bulunmuşlardır. Ankaravî hazretleri, "Beyt-i şerîfte Cenâb-ı Hak tarafından Mûsâ (a.s.)a hitâben Hz. Hızır'a işâretle, 'Mecma'u'l-bahreyn'de bir sâlih kulum vardır.' buyurulduğuna işâret edilmiş olursa, bu ma'nâya delâlet eden فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ (Nahl, 16/43) ya'ni, "Eğer bilmezseniz, ehl-i zikre sorun!" âyet-i kerîmesidir. Burada "ehl-i zikir", enbiyânın esrâr ve ahvâline vâkıf olan kimselerdir. Ve eğer bu ma'nâda bir hadîs-i kudsî varsa, ma'lûmum değildir" buyururlar. Ve Hind şârihlerinin çoğu bu husûsta sâkit olup, yalnız Şeyh Muhammed Rızâ, "Bu hükmün, suhuf-ı Mûsâ (a.s.)da bulunduğu, bir azîz tarafından beyân olunduğunu" nakletmiş; ve Velî Muhammed Ekberâbâdî dahi bu beyânı zikr ile iktifâ etmiştir.

Fakîrin mütâlaasına göre, Kur'ân-ı Kerîm'de kelime be-kelime bu beyt-i şerîfe tekâbül eden bir âyet aramağa hâcet yoktur. Cenâb-ı Pîr efendimiz, muhtelif âyât-ı Kur'âniyyenin hülâsasını bu beyt-i şerîfte beyân buyurmuşlardır. Ma'lûmdur ki, bu bahis, tavâf-ı Ka'be ve insân-ı kâmil bahsidir. Sûre-i Hacc'da, وَأَذِّنْ فِى النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالاً وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ (Hacc, 22/27) ya'ni, "Yâ İbrâhîm, nâsı hacca da'vetle nidâ et ki, piyâde ve süvâr olarak her uzak yollardan adamlar sana gelsinler!" buyurulmuştur. Bu âyet-i kerîmede, hem sefer ve hem de tavâf-ı Ka'be ve hem de zamânının nebîsi ve "insân-ı

kâmil"i olan İbrâhîm (a.s.)'ın ziyâreti emir buyurulur. Ve müteaddid âyetlerde, ibret almak için "سِيرُوا فِي الْأَرْضِ" "Yer yüzünde seyâhat ediniz!" buyurulur. Ve diğer bir âyette de, يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ (Tevbe, 9/119) ya'ni "Ey mü'minler, Allâh'a ittikā edin ve sâdıklarla berâber olun!" buyurulur. İbret için sefere çıkmak ve berâber olmak için sâdıkları arayıp bulmak, bu beyitin ma'nâsıdır. Ve kezâ sûre-i Kehf'te vâki' وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا (Kehf, 18/28) ya'ni, "Nefsini sabah ve akşam vech-i ilâhîyi isteyerek Rableri'ne duâ edenler ile hapset ve hayât-ı dünyâ zînetini isteyerek nazarını onlardan çevirme ve kalbini bizim zikrimizden gāfil kılan ve hevâsına tâbi' olan kimseye mutî' olma; onun işi fâsiddir!" âyet-i kerîmesi, beyt-i şerîfte mezkûr olan tâlib-i merd-i ilâhî olmağa emirdir. Velhâsıl, bu ma'nâlarda muhtelif âyât ve ahâdîs mevcûddur.

قصد گنجی کن که این سود و زیان　　در تبع آید تو آن را فرع دان

2209. *Bir hazîneye kasd et ki, fâide ve zarar teba'da gelir, sen onu fer' bil!*

"Hazîne"den murâd, insân-ı kâmildir. Zîrâ insân-ı kâmil, Rabbü'l-erbâb olan "Allâh" ism-i câmi'inin mazharıdır. Ve bu ism-i câmi', erbâb-ı müteferrika olan bilcümle esmâ'-i ilâhiyyeyi muhîttir. Ve erbâb-ı müteferrikanın mezâhiri olan efrâd-ı sâire, insân-ı kâmilin tevâbi'idir. "Fâide ve zarar"dan murâd, Dârr ve Nâfi' ve Mâni' ve Mu'tî gibi erbâb-ı müteferrika ve esmâ'-i mütekābile âsârıdır. Bu erbâb-ı müteferrika, Rabbü'l-erbâb olan ism-i câmi'in fürû'udur. Nitekim âyet-i kerîmede, ءَأَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ (Yûsuf, 12/39) ya'ni, "Erbâb-ı müteferrika mı hayırlıdır, yoksa Vâhid-i Kahhâr olan Allâh mı hayırlıdır?" buyurulur. Ya'ni, "Seferinde ve seyâhatinde, yeryüzünde hazîne-i esmâ'-i ilâhiyye olan insân-ı kâmili aramağa teveccüh et. Bu senin ticâret için vâki' olan seferinde teveccüh ettiğin kâr ve zarar, insân-ı kâmilin hazînesine tebean zâhir olurlar. Sen kâr ve zararı insân-ı kâmilin fer'i bil. Binâenaleyh fer'a teveccüh etme, asla teveccüh et!"

Menkabe: Tâcirlerden birisi nakleder ki: "Satacağım kumaşları bir hayvana yüklettim ve sefere çıktım. Mısır'a vâsıl olduğum vakit, kalabalık arasında hayvanımı gāib ettim. Çok aradım bulamadım. Ba'zı kimseler dediler ki: 'Şeyh Ebû'l-Abbâs Demenhûrî (k.s.) hazretlerine mürâcaat et; belki onun duâsı bereketiyle hayvanını bulursun.' Bu zâtın kemâlini işitirdim. Tavsiyeleri vech ile huzûruna gidip, hâlimi söyledim. Sözüme kulak asmadı, dedi ki:

'Bize misâfirler gelmiştir; şu kadar un ve bu kadar et lâzım.' Ve bundan başka daha ba'zı ihtiyâcâttan bahsetti. Dışarıya çıktım, kendi kendime dedim ki: 'Bir daha bu zâtın önüne gitmeyeyim. Bu dervîşler kendi menfaatlarından başka bir şey bilmezler.' Bu hâtıra ile yürümekte idim; ansızın kendisinde alacağım olan birine rast geldim ve dedim ki: 'Alacağımı vermeyince senin yakanı bırakmam!' Bana altmış akçe verdi. Kendi kendime dedim: 'Bu paralar ile ticâret edeyim; gāib ettiğimi kazanayım. Yâhût bunu Hak yoluna sarf edeyim.' İkinci şıkka karar verip, Şeyh'in dediklerini satın aldım. Bir akçe arttı, onunla da helva aldım. Bir hammala yüklettim, Şeyhin tekyesine teveccüh ettim. Tekyeye yaklaştığım vakit, yüklü hayvanımı tekye kapısında gördüm. 'Bu benim hayvanım olmamak lâzımdır' dedimse de, yaklaşıp muâyene ettiğimde, üzerindeki eşyâ tamam olduğu halde benim hayvanım olduğunu gördüm. Düşündüm, 'Şimdi bu hayvanı yine gāib olmamak için ya birine emâneten tevdî' edeyim; ve yâhût tekyenin avlusuna götüreyim' dedim; sonra caydım ve dedim ki: 'Bunu selâmetle bana eriştiren yine muhâfaza eder.' Şeyhin huzûruna girdim; getirdiklerimi arz ettim. Helvayı gördü; 'Nedir?' diye sordu. 'Para arttı, helva aldım.' dedim. Dedi ki: 'Bu şarta dâhil değil idi. Şimdi ben de bir şey ziyâde edeyim. Haydi kalk, kumaşlarını pazara götür ve acele sat ve bahâsını da çabuk al; ve tâcirlerin rekābetinden korkma. Deryâ benim sağ elimdedir ve sahrâ sol elimdedir.' Pazara gittim ve kumaşlarımı gālî fiatla sattım ve bahâlarını aldım. İşimi bitirdiğim zaman, tâcirler deniz ve kara cihetinden hücûm ettiler. Sanki bağlı idiler; birdenbire bağları çözülüverdi." Bu menkabe, *Nefehâtü'l-Üns*'te böylece mezkûrdür. Ve bu beyt-i şerîfteki beyânât-ı aliyyeyi musaddık bir eser-i fiilîdir.

هر كه كارد قصد گندم باشدش　　　كاه خود اندر تبع مى آيدش

2210. [2224] *Her ekin eken kimsenin kasdı buğday olur; saman ise ona teba'da gelir.*

Meselâ, asl olan zirâatta buğday yetiştirmektir. Onun fer'i olan saman ise, buğdaya tebean hâsıl olur.

كه بكارى بر نيايد گندمى　　　مردمى جو مردمى جو مردمى

2211. *Saman ekersen bir buğday çıkmaz; bir insan ara, bir insan ara, bir insan!*

Eğer tahsîl-i kemâl istersen, fer' olan nâkısa teveccüh etme. Nitekim buğdayın fer'i olan saman ekersen, buğdayı elde edemezsin. Binâealeyh insân-ı kâmil ara, insân-ı kâmil ara, insân-ı kâmil!

قصد کعبه کن چو وقت حج بود　　　چونکه رفتی مکه هم دیده شود

2212. *Vakt-i hacc olunca Kâ'be'ye kasd et; gittiğin vakit Mekke dahi görülmüş olur.*

Hacc vakti olunca, seferde asl olan Ka'be'yi kasd et. Oraya gittiğin vakit, fer' olan Mekke'yi dahi görmüş olursun.

قصد در معراج دید دوست بود　　　در تبع عرش و ملایك هم نمود

2213. *Mi'râcda kasd, Dost'u görmek idi; teba'da arş ve melâik dahi göründü.*

Ve keza Hâtem-i Enbiyâ efendimizin mi'râclarında asıl ve maksûd olan, rü'yetullâh idi. Bu asla tebe'an arş-ı ilâhî ve melâike-i kirâm dahi kendilerine göründü.

حکایت مرید که خانهء نو ساخت

Yeni ev yapan mürîdin hikâyesi

خانهء نو ساخت روزی نو مرید　　　پیر آمد خانهء او را بدید

2214. *Bir gün yeni mürîd bir yeni ev yaptı; şeyh geldi onun evini gördü.*

گفت شیخ آن نو مرید خویش را　　　امتحان کرد آن نکو اندیش را

2215. *Şeyh kendinin o yeni mürîdine dedi; o iyi düşünücüyü imtihân etti:*

روزن از بهر چه کردی ای رفیق　　　گفت تا نور اندر آید زین طریق

2216. *"Ey refîk, bu pencereyi niçin yaptın?" Dedi: "Tâ ki bu yoldan nûr içeriye girsin."*

Mürîd şeyhinin suâline cevâben, "Odanın içine ziyâ-yı şems girmek için pencereyi açtım." dedi.

گفت آن فرعست این باید نیاز　　　تا ازین ره بشنوی بانگ نماز

2217. *Dedi: "O fer'dir, niyâz bu gerektir, tâ ki bu yoldan ezân sesini işitesin!"*

Şeyh mürîde cevâben dedi ki: "Pencereden ziyâ-yı şemsi almak fer'dir. Hayât-ı dünyeviyyede asl olan, evâmir-i ilâhiyyeye itâattır. Binâenaleyh pencereyi ezân sesini duymak kasdıyla açmış olursan, bu niyetin zımnında ziyâ-yı şems dahi hâsıldır.

تا بیابد خضر وقت خود کسی   بایزید اندر سفر جستی بسی

2218. *Kendi vaktinin Hızır'ı bir kimseyi bulmak için, Bâyezîd seferde çok aradı!*

Sefer fer'; ve insân-ı kâmili bulmak asıl olduğundan, Bâyezîd hazretleri kendi vaktinin Hızır'ı olup, ulûm-i ledünniyyeye vâkıf bir kimseyi bulmak için, seferde konduğu şehirlerde çok araştırır idi.

دید پیری با قدی همچون هلال   دید در وی فر و گفتار رجال

2219. *Hilâl gibi bir kadd ile bir pîr gördü; onda ricâlin revnakını ve kelâmını gördü.*

Kāmeti hilâl gibi bükülmüş ve eğrilmiş bir pîri gördü ve o pîrde ricâlullâhın parlaklığını ve sözlerini gördü ve onun kâmil olduğunu anladı.

دیده نابینا و دل چون آفتاب   همچو پیلی دیده هندستان به خواب

2220. [2233] *Gözü görmez ve kalbi güneş gibi; rü'yâsında Hindistan'ı görmüş fil gibi.*

O pîrin his gözü görmez idi; ve fakat kalbi güneş gibi nûr saçardı. Rü'yâsında Hindistan'ı görmüş olan bir fil gibi mest ve müstağrak bir halde idi. Filin rü'yâsında Hindistan'ı görmesi, mest ve şûrîdeliğinden kinâyedir. Ya'ni, bu pîr dahi hakîkat Hindistan'ını çeşm-i bâtını ile görüp, mest ve şûrîde olmuş idi.

چشم بسته خفته بیند صد طرب   چون گشاید آن نبیند ای عجب

2221. *Nitekim gözü kapalı uyumuş, yüz tarab görür; ey aceb, açtığı vakit onu görmez!*

Uyumuş olan kimse, his gözü kapalı olduğu halde birçok tarab ve sürûr veren manâzır görür. Şâyân-ı taaccübdür ki, o his gözünü açtığı vakit, o gördüğü şeylerden hiçbirini göremez!

بس عجب در خواب روشن می شود   دل درون خواب روزن می شود

2222. *Uykuda çok acîbe âşikâr olur; kalb uyku içinde pencere olur.*

Rü'yâda çok acîb şeyler zâhir olur. Kalb uyku içinde âlem-i misâle bir pencere mesâbesinde olur.

آنکه بیدارست و بیند خواب خوش   عارفست او خاك او در دیده کش

2223. *O kimse ki uyanıktır ve latîf rü'yâ görür, o ârifdir, onun toprağını göze çek!*

Uyanıklık hâlinde âlem-i misâli müşâhede eden kimse ârif-i billâhtır. Sen onun bastığı toprağı kemâl-i hürmetle gözüne sürme gibi çek!

پیش او بنشست و می پرسید حال   یافتش درویش و هم صاحب عیال

2224. *Onun önünde oturdu ve hâlini sordu; onu fakîr ve hem sâhib-i iyâl buldu.*

Hz. Bâyezîd o pîrin huzûrunda oturdu ve onu hem fakîr ve hem de çoluk çocuk sâhibi buldu.

گفت عزم تو کجا ای بایزید   رخت غربت تا کجا خواهی کشید

2225. *Dedi: "Ey Bâyezîd, senin azmin nereyedir? Gurbet yükünü nereye çekeceksin?"*

گفت قصد کعبه دارم از پگه   گفت هین با خود چه داری زاد ره

2226. *Hz. Bâyezîd dedi: "Erkenden Kâ'be'ye teveccühüm vardır." Pîr dedi: "Âgâh ol, yol azığı olarak kendinle nen vardır?"*

گفت دارم از درم نقره دویست   نك ببسته سخت بر گوشهٔ ردیست

2227. *Dedi: "Diremden iki yüz gümüş tutarım; işte hırkamın kenarına sıkı bağlanmıştır."*

Hz. Bâyezîd cevâben dedi ki: "İki yüz aded meskûk gümüşüm vardır; onlar da hırkamın bir kenarına sıkı sıkı bağlanmıştır."

گفت طوفی کن بگردم هفت بار   وین نکوتر از طواف حج شمار

2228. *Dedi: "Benim etrâfımı yedi kere tavâf et ve bunu hacc tavâfından daha iyi say!"*

Ma'lûm olsun ki; sûret-i Kâ'be'de Zât'ın zuhûru, esmâ ve sıfât iledir. Sûret-i insâniyyede Zât'ın zuhûru ise, esmâ ve sıfât ile berâber, bir de sıfât-ı kevniyye iledir. Her ikisinde zuhûr, bu vech ile muhteliftir. Binâenaleyh insan, Kâ'beye nisbetle mazhar-ı etemmdir. Zîrâ Kâ'be'de fakr ve gınâ ve ha-

yât ve memât-ı sûrî ve tenâsül ve tevlîd-i misil ve maraz ve ekl ve şürb gibi bilcümle sıfât-ı münfaile-i kevniyye yoktur. Ve onda ancak Zât'ın esmâ ve sıfâtıyla zuhûru vardır. Bu sıfât-ı kevniyyeden ârî olduğu için, Kâ'be şer'an kıble-i ibâdet olmuştur. Ve insân-ı kâmil Kâbe'den etemm olduğu halde bu sıfât-ı kevniyyeye de mazhariyetinden dolayı şer'an kıble-i ibâdet olmamıştır. İmdi, Kâ'be'nin tavâfı, mahlûk tarafından binâ olunan sûreti için değil, Hak olan hakîkatı içindir. Nitekim melâikenin Âdem'e secdeleri de onun sûreti için değildir. İmdi, insân-ı kâmilin hakîkatı Hak olunca, onun sıfât-ı kevniyyesinden kat'-ı nazar olunarak mahzâ hakîkatı için tavâf olunur.

و آن درمها پیش من نه ای جواد   دانكه حج كردی و حاصل شد مراد

2229. *"Ey cömert, o paraları benim önüme koy; bil ki hacc ettin ve murâdın hâsıl oldu!"*

عمره كردی عمر باقی یافتی   صاف گشتی بر صفا بشتافتی

2230. [2243] *Umre ettin, ömr-i bâkîyi buldun; sâf oldun, saflığa acele ettin.*

"Umre", lügatte ziyâret etmek ma'nâsınadır. Şerîatta, binâ-yı Kâ'be'yi tavâf ederek ziyâret etmeğe derler. Umrenin şartı budur: Hac vaktinde kâmilen saçlar tıraş olunur ve yâhût kırpılır ve ihrâma bürünülür; Kâ'be'nin etrâfında bu sûretle devr olunur. Umrenin fazîleti hakkında birçok hadîs-i şerîfler vardır. Ankaravî hazretleri, Ebû Hureyre hazretlerinden mervî olan şu hadîs-i şerîfi kayd buyurmuştur: العمرة إلى العمرة كفارة لما بينهما من الذنوب والخطايا ya'ni, "Umre, gelecek umreye kadar iki umre arasındaki günahlara ve hatâlara keffârettir." İmdi, Kâ'be'nin tavâfı günahlardan ve hatâlardan safvete keffâret olunca, mazhar-ı etemm olan insân-ı kâmilin tavâfı, elbette daha ziyâde safveti mûcib olur.

حق آن حقی كه جانت دیده است   كه مرا بر بیت خود بگزیده است

2231. *O Hakk'ın hakkı için ki, senin canın görmüştür ki, beni kendi beyti üzerine güzîde etmiştir.*

Senin canının görmüş olduğu Hakk'a yemîn ederim ki, O beni kendi beyti ve Kâ'be'si üzerine güzîde kılıp, tafdîl etmiştir. Bu husûstaki delîl ise, لا يسعنى أرضى ولا سمائى ولكن يسعنى قلب عبدى المؤمن ya'ni, "Ben yerime ve göğüme sığmadım; ve lâkin mü'min kulumun kalbine sığdım" hadîs-i kudsîsidir. Zîrâ Kâ'be dahi "yeryüzü"nde dâhildir. Ve kezâ, المؤمن أشرف على الله من الكعبة ya'ni,

"Mü'min, Allâh Teâlâ'ya Kâ'be'den eşreftir" hadîs-i şerîfi de, mü'min-i kâmilin Kâ'be üzerine tafdîl buyurulduğuna açık bir delîl-i şer'îdir.

کعبه هر چندی که خانهء بر اوست　　　　خلقت من نیز خانهء سر اوست

2232. *Her ne kadar ki Kâ'be O'nun mahlûkunun evidir, benim hilkatim dahi O'nun sırrının evidir.*

Ya'ni, Kâ'be İbrâhîm Halîlullâh (a.s.) tarafından binâ olunmuştur; ve benim hilkatim ise, âyet-i kerîmede خَلَقْتُ بِيَدَيَّ (Sâd, 38/75) ya'ni "İki elimle halk ettim" buyurulduğu cihetle, mazhar-ı cemâl ve celâl olarak, yed-i kudret-i Hak'la vâki' olmuştur. Beyit:

کعبه بنیاد خلیل آزرست　　　　دل نظرگاه جلیل اکبرست

"Kâ'be Halîl-i Âzer'in binâ-kerdesidir; kalb-i mü'min ise, celîl-i ekber olan Allâhu azîmü'ş-şânın nazargâhıdır."

Bu beyt-i şerîfin ikinci mısrâ'ında, الإنسان سری و أنا سره ya'ni, "İnsân-ı kâmil benim sırrımdır ve ben onun sırrıyım" hadîs-i kudsîsine işâret buyurulur. Ya'ni, "İnsan, vücûd-ı izâfîsinden mukaddem, benim zâtımda mestûr ve mahfî olmuştur. Ve vücûd-ı izâfîde zuhûrundan sonra, ben onda mestûr ve mahfîyim ve ben onun hakîkatıyım" demek olur.

تا بکرد آن کعبه را در وی نرفت　　　　واندرین خانه بجز آن حی نرفت

2233. *O hâneyi yaptıktan beri ona gitmedi; ve bu hâneye o Hay'den başkası gitmedi.*

Ya'ni, Kâ'be'nin binâsını Hak Teâlâ İbrâhîm (a.s.)ın eliyle yapalıdan beri, onda tecelliyât-ı zâtiyyesi ve esmâiyyesi ve sıfâtiyyesi ve sıfât-ı kevniyyesi ile zâhir olmadı. Fakat bu insân-ı kâmilin hâne-i kalbinde sıfat-ı Hayât'ı ezelen ve ebeden kāim olan Hak'tan başkası zâhir olmadı ve onun kalbine ancak Hak sığdı. Bu beyt-i şerîfte, yukarıda zikrolunan . . . لا یسعنی أرضی و لا سمائی hadîs-i kudsîsine işâret buyurulur.

چون مرا دیدی خدا را دیده ئی　　　　گرد کعبهء صدق بر گردیده ئی

2234. *Beni gördüğün vakit Hudâ'yı görmüşsün; Kâ'be-i sıdkın etrâfını dolaşmışsın.*

Beyt-i şerîfin birinci mısrâ'ı, من رآنی فقد رأی الحق ya'ni, "Beni gören muhakkak Hakk'ı gördü" hadîs-i şerîfine; ve ikinci mısrâ'ı, فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ

(Kamer, 54/55) ya'ni, "Muktedir olan melîkin indinde, mak'ad-ı sıdkdadır" âyet-i kerîmesine işârettir. Zîrâ insân-ı kâmil hâmil-i sırr-ı Muhammedî olup, o hazretin vârisidir; ve vücûd-ı mutlakın bilcümle merâtibini câmi' olup, O'nun bir libâs ile zuhûrudur. Resûl-i zîşân Efendimiz nasıl ki "Beni gören Hakk'ı görmüştür" buyurmuş ise, onlar da bi-hasebi'l-verâse bu sözü söyleyebilirler. Ve onların makāmı, "Melîk-i Muktedir" olan Hakk'ın indinde "mak'ad-ı sıdk" olduğundan, onları tavâf eden, onların sûret-i beşeriyyesini değil, onlarda muhtefî olan Melîk-i Muktedir'i tavâf etmiş olurlar. Binâenaleyh bu sözü ancak "mak'ad-ı sıdk"ta olan kâmiller söyleyebilirler. Zîrâ bu söz onların hâl ve zevklerinin iktizâsıdır. Eğer sıfât-ı nefsâniyye ile muttasıf olan kimseler, eser-i zekâ ile öğrendikleri ilm-i tasavvufa vukūf sâyesinde böyle söylerlerse, küfür ve zandaka olur. Zîrâ insân-ı kâmil ile insân-ı nâkıs arasında çok fark vardır. Herkes kendi hâlini mukāyese etmek için, ba'zıların ta'dâd etmek fâideden hâlî değildir:

1. İnsân-ı kâmil, sıfât-ı nefsâniyyesinin hüküm ve te'sîrinden kurtulmuştur. Onda sıfât-ı rûhiyye hüküm-fermâdır. İnsân-ı nâkıs bunun aksinedir.
2. İnsân-ı kâmil, sıfât-ı kevniyye-i Hakk'ın ahkâmını, şer' dâiresinde hıfz-ı merâtib için icrâ eder. İnsân-ı nâkıs ise, eğer müttakî ise, şer'a riâyette hazz-ı nefsine nazar eder; müttakî olmayanlar hakkında söz yoktur.
3. İnsân-ı kâmil, havf ve hüzünden berîdir. Zîrâ zevk-i enâniyyeti vücûd-ı Hak'ta müstehlektir. Binâenaleyh kalbi kazâ-yı ilâhîye mutî'dir. İnsân-ı nâkıs ise, zevk-i enâniyyetinde müstağrak olup, havf ve hüzün sâhibidir. Binâenaleyh kalbi kazâ-yı ilâhî ile mücâdeledir.
4. İnsân-ı kâmil, esrâr-ı Hakk'a ilme'l-yakîn ve ayne'l-yakîn ve hakka'l-yakîn ile nazar eder. İnsân-ı nâkıs ise, esrâr-ı Hakk'ı bilmek husûsunda akıl ve zekâsını kullanır.
5. İnsân-ı kâmil ölüme âşıktır; insân-ı nâkıs ise ölümden kerâhet eder.

خدمت من طاعت و حمد خداست   تا نپنداری که حق از من جداست

2235. *Benim hizmetim Hakk'ın tâatı ve hamdidir, tâ zannetmeyesin ki, Hak benden ayrıdır.*

چشم نیکو باز کن در من نگر   تا ببینی نور حق اندر بشر

2236. *Gözünü iyi aç, bana bak, tâ ki beşerde Hakk'ın nûrunu göresin!*

Kalbinin gözünü aç, benim bâtınıma bak; bu sûret-i beşeriyyeden nûr-ı Hakk'ın zuhûrunu gör ve buna taaccüb etme! Zîrâ Hakk'ın nûru Mûsâ (a.s.)a

ağaç sûretinde zuhûr etmiş ve إِنِّي أَنَا اللّٰهُ (Kasas, 28/30) [ya'ni "Ben Allâhım!"] diye hitâb buyurmuş idi. Benden de "Ene'l-Hak" derse, istib'âd etme. Nitekim Hz.Pîr bir gazellerinde şöyle buyururlar:

حق ز شجر گفت منم و آن شد مقبول همه　　گر ز بشر گوید این دور مدارش ز عمی

"Hak ağaçtan Hz. Mûsâ'ya إِنِّي أَنَا اللّٰهُ (Kasas, 28/30) [ya'ni "Ben Allahım"] dedi ve bunu bütün ulemâ-i zâhir ve bâtın kabûl ettiler. Eğer ağaçtan daha efdal olan beşerden söylerse, kalb gözünün körlüğünden bunu istib'âd etme!"

بایزید آن نکتهارا هوش داشت　　همچو زرین حلقه اش در گوش داشت

2237. *Bâyezîd o nüktelere akıl tuttu; onu altın halka gibi kulağında tuttu.*

Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri o insân-ı kâmilin söylediği bu nüktelere tamâmiyle aklını verdi ve bu nükteleri altın halka gibi kulağına taktı.

آمد از وی بایزید اندر مزید　　منتهی در منتها آخر رسید

2238. *Bâyezîd ondan mezîde geldi; müntehî diğer müntehâya erişti.*

Hz. Bâyezîd o insân-ı kâmilin irşâdından, ma'rifette ziyâdelik tahsîl etti. Sülûkünde müntehî olan o Hz. Bâyezîd, başka müntehâya erişti. İkinci mısrâ'daki "âhar", hâ'nın fethi ile, "diğer" ma'nâsınadır. Zîrâ "müntehî", "seyr ilâllâh"ı itmâm etmiştir ve "seyr fillâh"a müteveccihtir. Ve "seyr fi'llâh"ın nihâyeti yoktur. Nitekim I. cildde cenâb-ı Pîr, ای برادر بی نهایت درگهیست هر کجا که می رسی بروی مأیست ya'ni, "Ey birâder, merâtib-i Hak bî-nihâyedir. Her nereye vâsıl olursan, onun üzerinde durma!" buyurmuşlar idi. Eğer "âhir" hâ'nın kesriyle olursa, "nihâyet" ma'nâsına gelir ve bu sûrette ikinci mısrâ'ın ma'nâsı, "Müntehî nihâyetü'l-emr müntehâya vâsıl oldu" demek olur. Bu irşâd netîcesinde Hz. Bâyezîd'in makāmı "seyr ilâllâh"ın nihâyeti iken, "seyr fillâh"a kadem bastığı anlaşılır.

Ma'lûm olsun ki; sâlikin ma'rifette terakkîsi, evvelâ kulak yolundan başlar. Ve bu ma'rifet rüsûh buldukça ilme'l-yakîn mertebesi hâsıl olur. Ve bu terakkîde sohbetin pek büyük bir te'sîri vardır. Binâenaleyh sâlik için kâmillerin sohbeti zarûrîdir. Fakat henüz nâkıs olan sâliklerin sohbetinden tevakkî etmek lâzımdır. Zîrâ nâkıs ma'rifetler sâlikin yolunu bağlar. Eğer sâlik sohbet edecek bir kâmil bulamazsa, âsâr-ı muhakkıkîni mütâlaa etmelidir. Bu hakîkate binâen Hz. Pîr efendimiz, بعد از ما مثنوی شیخی میکند ya'ni, "Bizden sonra *Mesnevî* şeyhlik eder." buyurmuşlardır.

دانستن پیغامبر صلی الله علیه و سلم که سبب رنجوری
آن شخص گستاخی بوده است در دعا

O şahsın hastalığının sebebi, duâda küstahlığı olmuş olduğunu Peygamber (a.s.)ın bilmesi

چون پیمبر دید آن بیمار را   خوش نوازش کرد یار غار را

2239. *Vaktâki Peygamber o hastayı gördü, yâr-ı gārını hoş nevâziş eyledi.*

"Yâr-ı gār" ta'bîri, musâhabet-i dâimeden kinâyedir. Ya'ni, Resûl-i zîşân Efendimiz, hasta olan sahâbîyi gördü ve ona iltifât ve lütuf ile muâmele buyurdu.

زنده شد او چون پیمبر را بدید   گوییا آن دم مر او را آفرید

2240. *O Peygamber'i gördüğü vakit diri oldu; gûyâ o dem onu yarattı.*
[2253]

Hâl-i ihtizârda olan sahâbî, Peygamber-i zîşân Efendimizi gördüğü vakit dipdiri bir hâle geldi. Gûyâ ki Hz. Risâletpenâh ona tâze bir hayat verdi.

گفت بیماری مرا این بخت داد   کآمد این سلطان بر من با مداد

2241. *Dedi: "Hastalık bana bu bahtı verdi ki, bu Sultân sabahleyin bana geldi."*

Sahâbî dedi ki: "Bu hastalık beni bahtiyâr etti. Çünkü bir sultân-ı kerîm olan Resûl-i zîşân hazretleri sabahleyin erkenden benim üzerime güneş gibi tulû' etti."

تا مرا صحت رسید و عافیت   از قدوم این شه بی حاشیت

2242. *"Bu hâşiyesiz şâhın kudûmundan nihâyet bana sıhhat ve âfiyet erişti."*

Ankaravî nüshasında, بی حاشیت; ve Hind nüshalarında پر خاصیت vâki'dir. Ankaravî hazretleri بی حاشیت ta'bîrine,"kenarsız ve hadd ü gāyetsiz" ma'nâsını vermişlerdir. Hind nüshalarına göre beyitin ma'nâsı, "Bu hâssıyet dolu olan Şâh'ın kudûmundan, âkıbet bana sıhhat geldi" demek olur.

ای خجسته رنج و بیماری و تب   ای مبارك درد و بیداری شب

2243. *"Ey mutlu zahmet ve hastalık ve harâret; ey mübârek ağrı ve gece uyanıklığı!"*

نك مرا در پیری از لطف و کرم   حق چنین رنجوریٔ داد و سقم

2244. *"İşte bana Hak lütuf ve kereminden, ihtiyarlıkta böyle bir hastalık ve maraz verdi."*

درد پشتم داد هم تا من ز خواب   برجهم هر نیمشب لا بد شتاب

2245. *"Bana arka ağrısı verdi; tâ ki ben de her gece yarısında elbette acele uykudan sıçrayayım!"*

"Hak Teâlâ'nın bana arka ağrısı vermekteki hikmeti, bu ağrı sebebiyle her gece yarısında muhakkak acele uykudan sıçramam ve teheccüd namazına kalkmam içindir."

تا نخسبم جمله شب چون گاومیش   دردها بخشید حق از لطف خویش

2246. *"Bütün gece manda gibi uyumamam için, Hak kendi lütfundan bana ağrılar bahşetti."*

زین شکست آن رحم شاهان جوش کرد   دوزخ از تهدید من خاموش کرد

2247. *"Bu inkisârdan o şâhların rahmi cûş etti; cehennem benim tehdîdimden sustu."*

"Bu acz ve inkisârdan dolayı o şâhların, ya'ni ervâh-ı mukaddesenin ve ebû'l-ervâh olan (s.a.v.)in merhameti faâliyyete geldi; cehennem cinsinden olan nefsim, benim hükm-i şer' ile vâki' olan tehdîdimden sustu ve sükûnet buldu ve huzûzâtından vazgeçti."

رنج گنج آمد که رحمتها دروست   مغز تازه شد چو بخراشید پوست

2248. *Zahmet hazîne geldi ki, onda rahmetler vardır; kabuk yarıldığı vakit iç tâze oldu.*

Bu hayât-ı dünyeviyyede çekilen meşakkat ve zahmet, içinde rahmetler bulunan hazînedir.Nitekim ba'zı meyvelerin kabukları ağaçlarında yarıldığı vakit, onların içi tâze ve latîf olur ve kemâle gelmiş bulunur. Bunun gibi, mü'minin içi rûhu; ve cesedi kabuğudur. Ve cesedine maraz ve ağrı geldiği vakit, nefsin

hükmü zebûn olup, rûhu kemâl bulur. Zîrâ ekseriyâ hastalar hastalığın şiddetinden "Aman Allâh!" diye Alâh'ı zikrederler. Hattâ münkirlerin bile hâl-i aczde Allâh'a rücû' ettikleri, çok def'alar görülmüştür. Bu beyt-i şerîfte şu hadîs-i şerîfle hadîs-i kudsîye işâret buyurulur: ما من مؤمن يشاك بشوكة فما فوقها الا حط الله بها خطيئة ورفع له درجة ya'ni, "Bir diken batan ve aşağılıkta onun fevki olan bir şeyle müteezzî olan bir mü'min yoktur; illâ ki, Allâh Teâlâ onun sebebiyle onun bir günâhını afveder ve onun için bir derece ref' eder." إذا أوجهت إلى عبد من عبادى مصيبة فى بدنه أو ماله أو ولده فاستقبل ذلك بصبر جميل استحيت أن انصب له ميزاناً و انشر له ديواناً ya'ni, "Kullarımdan bir kulumun bedenine yâhût malına yâhût çocuğuna bir musîbet tevcîh etsem, o kulum o musîbeti sabr-ı cemîl ile karşılasa, ben onun için mîzân kurup defterini açmağa utanırım."

ای برادر موضع تاریك و سرد　　　صبر کردن بر غم و سستی و درد

2249. *Ey birâder, gama ve za'fa ve derde sabretmek, karanlık ve soğuk bir mevzi'dir!*

Bu sözler sahâbînin değil, Hz. Pîr'indir. Ya'ni, "Ey birâder, mevzi'-i sabır, nefis için karanlık ve soğuk bir mevzi'dir. Nefis aslâ ondan hazz etmez. Zîrâ nefis gamdan ve za'ftan ve ağrılardan bunalır ve zebûn ve âciz kalır ve yüksekliği alçaklığa sukût eder."

چشمهء حیوان و جام مستیست　　　کآن بلندیها همه در پستیست

2250. [2263] *Hayat pınarı ve sarhoşluk kadehidir ki, o yükseklikler hep alçaklıktadır.*

Nefsi zebûn kılan o karanlık ve soğuk mevzi', hayât-ı hakîkiyyenin pınarı ve şarâb-ı ilâhî sarhoşluğunun kadehidir. Zîrâ rûhun yükseklikleri hep nefsin alçaklığındadır.

آن بهاران مضمرست اندر خزان　　　در بهارست آن خزان مگریز از آن

2251. *O baharlar hazân içinde muzmerdir; o hazân bahardadır ondan kaçma!*

Ya'ni, Hakk'ın tecellî-i cemâlîsi, tecellî-i celâlîsinde gizlidir. Ve tecellî-i celâlîsi de tecellî-i cemâlîsindedir. Ta'bîr-i dîgerle, Hakk'ın lütfu kahrında; ve kahrı lütfunda mündemicdir. En basît bir misâli budur ki; insan nefîs taâmlar ile tena''um eder. Bu tena''um, cemâlî olan Mün'im ismiyle Hakk'ın tecellîsidir. Fakat bu taâmların hazmından sonra karnında def'-i hâcet evcâ'ı zâhir olur ve bunu def' için helânın murdar kokularında bir müddet mahbûs kalmağa mecbûr olur. Bu da yine Hakk'ın celâlî olan Müntakim ismiyle tecellîsidir.

Ve def'-i hâcetten sonra helâdan kurtulup vücûdu râhat bulur. Bu da yine Hakk'ın cemâlî olan Latîf ismiyle tecellîsidir. Müddet-i hayâtında bu tecelliyâtın biri diğerinde mündemic olmak üzere teselsül eder. Sâirleri de buna makıystir.

همره غم باش و با وحشت بساز　　　　می طلب در مرگ خود عمر دراز

2252. *Gamın refîki ol ve vahşete uy; kendi ölümünde uzun ömür iste!*

Hayât-ı dünyeviyyede gam içinde yaşa ve hayât-ı nefsâniyyeden tevahhuş et. Nefsinin ölümünde, ya'ni nefsinin huzûzâtını terk etmek sûretiyle, uzun olan ömr-i rûhânîyi taleb et.

آنچه گوید نفس تو کاینجا بداست　　　　مشنوش چون کار او ضد آمدست

2253. *Senin nefsinin "Burası fenâdır!" dediği şeyi dinleme; çünkü onun işi zıd gelmiştir.*

İyi olsun, kötü olsun, nefsinin ilkāâtını ve havâtırını dinleme. Çünkü onun işi rûha ve rûhun sıfatı olan akla muhâliftir. Nefis ba'zı kere insanı, halka iyi görünmek için hüsn-i hulka ve salâha da'vet eder; murâdı müdâhene ve riyâdır. Halbuki bu hüsn-i hulk binnetîce sû-i hulk olur.

تو خلافش کن که از پیغمبران　　　　این چنین آمد وصیت در جهان

2254. *Sen onun hilâfını yap ki, cihanda peygamberlerden böyle vasiyyet geldi.*

Peygamberlerin vasiyyeti hakkında *Mesnevî-i Şerîf*'in şerh-i Arabîsi olan *Menhec-i Kavî*'de şöyle buyurulur: "Âdem (a.s.)'ın evlâdına vasiyyeti budur: 'Cemî'-i umûrda nefsinize muhâlefet edin ve bir şeyi meşveretsiz yapmayın.' Ve Hakk'ın bu husûsta Dâvûd (a.s.)a vahyi şöyledir: 'Yâ Dâvûd, ashâbını şehvetle ekldden tahzîr et. Zîrâ nefis şehevât-ı dünyâya asılmıştır; akılları benden mahcûbdur!' Ve Yûsuf (a.s.), وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ (Yûsuf, 12/53) buyurmuştur. Ve bu bâbda Hâtem-i Enbiyâ (s.a.v.) Efendimizin vesâyâları çoktur."

مشورت در کارها واجب شود　　　　تا پشیمانی در آخر کم بود

2255. *Nihâyette pişmanlık az olmak için, işlerde meşveret vâcibdir.*

Ya'ni, hilâfını yapmak için, işlerde nefis ile meşveret etmek vâcibdir. Zîrâ nefsin arzûsuna muhâlefetle yapılan işlerde selâmet vardır ve insan sonunda nâdim olmaz. *Menhec-i Kavî* "meşveret"i mutlak olarak alıp, işlerde sulehâ

ile müşâvere etmek ma'nâsını vermiştir. Hind şârihleri ise, nefis ile müşâvere etmek ma'nâsına almışlardır. Fakat âtîdeki ebyâta bakılırsa, Hind şârihlerinin re'yi müreccahtır.

حیلها کردند بسیار انبیا تا که گردان شد بدین سنگ آسیا

2256. *Enbiyâ çok tedbîrler ettiler, tâ ki bu değirmen taşı dönücü oldu.*

"Tedbîr"den murâd, enbiyâ (aleyhimü's-selâm)ın ehl-i nefs olan kimseler ile müşâvereleri ve onların re'ylerinin hilâfında hareket buyurmaları; ve "değirmen taşının dönmesi"nden murâd, müşkil olan umûrun kolayca cereyânıdır. Ya'ni, "Enbiyâ hazarâtı ehl-i nefs olan kimseler ile müşâvere edip, hidâyet işlerinde onların re'ylerinin hilâfında hareket ettiler; ve bu nefislere muhâlefet tedbîrleri sebebiyle, müşkil olan hidâyet emrinin inkişâfı kābil oldu ve nefsânîler akıl ve mantık dâiresine girdiler.

نفس می خواهد که تا ویران کند خلق را گمراه و سرگردان کند

2257. *Nefis ister ki, tâ vîrân etsin, halkın yolunu şaşırtıp sersem etsin.*

Zîrâ nefis, halkın hayât-ı dünyeviyyede yolunu şaşırtıp sersem bir hâle getirmek için, aklı ve mantığı harâb etmek ve kendi arzûsu dâiresinde hareket eylemek ister. Nitekim her milletin târîhlerindeki inkırâz bâbı, fesâd-ı ahlâk ile açılmıştır. Ve fesâd-ı ahlâk ancak nefsin arzûlarına tebaiyyetle hareketten ibârettir.

گفت امت مشورت با کی کنیم انبیا گفتند با عقل امیم

2258. *Ümmet dedi ki; "Kim ile meşveret edelim?" Enbiyâ dediler ki: "İmâm olan akıl ile."*

"Akl-ı imîm", terkîb-i tavsîfîdir. Ve "imîm", "imâm" kelimesinin imâle olunmuşudur.

Ve Arabî kelimeyi ba'zan imâle ile isti'mâl etmek, ehl-i Fürs'ün âdetidir. Ya'ni, "Ümmetleri kendi peygamberlerine, 'Kim ile meşveret edelim?' diye sordular; peygamberler de 'İmâm olan akıl ile meşveret ediniz!' diye cevap verdiler." Nitekim âyet-i kerîmede, إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ (Ra'd, 13/4) buyurulur. Ve insanları akla da'vet eden âyât-ı Kur'âniyye ve ahâdîs çoktur.

گفت گر کودك در آید یا زنی کو ندارد رأی و عقل روشنی

2259. *Dedi: "Eğer çocuk veyâ bir kadın gelirse ki, parlak akıl ve re'y tutmaz?"*

Efrâd-ı ümmetten birisi çıkıp dedi ki: "Eğer meşveret husûsunda karşımıza akıl ve re'yi parlak olmayan çocuk ve kadın gelirse onlar ile de meşveret edelim mi?"

گفت با او مشورت کن وآنچه گفت　　　تو خلاف آن کن و در راه افت

2260. [2273] *Buyurdu ki: "Onunla meşveret et ve o şeyi ki söyledi, sen onun hilâfını yap ve yola düş."*

Resûl-i Ekrem hazretleri buyurdu ki: "Eğer karşına çocuk ve kadın çıkarsa, onunla da meşveret et; ve fakat onun söylediği şeyin hilâfını yap ve bu tarîk-ı hilâfa sülûk et."

نفس خود را زن شناس از زن بتر　　　زآنکه زن جزویست نفست کل شر

2261. *Kendi nefsini kadın ve kadından beter tanı; zîrâ ki kadın cüz'îdir, nefis şirk-i küllîdir.*

Bu beyt-i şerîf, akvâl-i enbiyâdan kendi matlûblarının istihrâcı için cenâb-ı Pîr tarafından îrâd buyurulur. Ya'ni, "Âlâyiş-i dünyeviyyeye ve huzûzâta meyil husûsunda kendi nefsini kadın ve hattâ kadından daha beter tanı. Zîrâ kadın şerr-i munfasıl olduğundan şerr-i cüz'îdir ve onun şer olması nefsinin ona meylindendir. Ve nefis senden bir an ayrılmayan bir şerr-i muttasıl olduğundan, şerr-i küllîdir."

مشورت با نفس خود گر می کنی　　　هرچه گوید کن خلاف آن دنی

2262. *Eğer kendi nefsinle meşveret edersen, her ne derse o alçağın hilâfını yap!*

گر نماز و روزه می فرمایدت　　　نفس مکارست مکری زایدت

2263. *Eğer sana namaz ve oruç emrederse, nefis mekkârdır, sana bir mekr doğurur.*

Ya'ni, nefis sana farz olan oruçtan gayri nâfile oruç ve farz ve vâcib olan namazlardan gayri nâfile namaz emrederse, bil ki onun bu emri, senin başına bir belâ-yı ma'nevî getirmek içindir. Binâenaleyh o gibi nâfilelerden vazgeç ve ferâiz ve vâcibâtı kemâl-i ihlâs ile edâya gayret et.

مشورت با نفس خویش اندر فعال　　　هرچه گوید عکس آن باشد کمال

2264. *Fiillerde kendi nefsin ile meşveret, her ne derse onun aksi kemâl olur.*

Bilcümle ef'âlinde nefsin ile meşveret etmek ve nefsin her ne derse o işlerde onun aksini yapmak kemâl olur.

برنیایی باوی و استیز او　　　روبر یاری بگیر آمیز او

2265. *Ona ve onun inâdına çıkışamazsan, bir yârin yanına git ve onun alâkasını tut!*

Ey sâlik, eğer nefsine ve nefsinin huzûzât-ı tabîiyyeye meyildeki inâdına karşı gelemezsen, bir insân-ı kâmil olan yârin yanına git ve onun sarıldığı mizâc ve sîrete ve ahlâka sarıl!

عقل قوت گیرد از عقل دگر　　　نیشکر کامل شود از نیشکر

2266. *Akıl diğer akıldan kuvvet alır; şeker kamışı şeker kamışından kâmil olur.*

"Ney-şeker", Arabî'de "kasabü's-sükker" dedikleri şeker kamışıdır. Şeker kamışı eğer yalnız başına dikilirse, iyi olmaz. Onu bir tarla hâlinde yekdiğerine muttasıl olarak dikmek lâzımdır. Böyle dikilirse, birbirinden kemâl bulur ve şeker maddesi her birinde kemâle gelir. İkinci mısrâ' ba'zı nüshalarda پیشه گر کامل شود از پیشه گر vâki'dir. Ma'nâsı, "San'at erbâbı san'at erbâbından kemâl bulur" demek olur.

من ز مکر نفس دیدم چیزها　　　کو برد از سحر خود تمیزها

2267. *Ben nefsin mekrinden şeyler gördüm ki, o kendi sihrinden temyîzleri götürür.*

Ben nefsin mekr ve hîlelerinden öyle şeyler gördüm ki, o nefis, yaptığı sihirler sebebiyle aklın temyîzini ve muhâkemesini izâle eder. Meselâ aklı ve muhâkemesi yerinde iken insan ne kendi canına ve ne de başkalarının canına kıyamaz. Fakat sıfat-ı nefsâniyyenin eşeddi olan gazabın feverânı hâlinde, hem kendi canına ve hem de başkalarının canına kolayca kasd eder; ve nefsin sihiri sebebiyle fenâyı insan iyi görür.

وعدها بدهد تو را تازه به دست　　　که هزاران بار آنها را شکست

2268. *Senin eline yeni va'dler verir ki, binlerce def'a onları bozar!*

Meselâ bir kimse içkiden hastalanır ve bu hastalık içinde kıvrandığı vakit, nefis bir daha içki kullanmamağa ahd eder. Vaktâki sıhhat bulur, nefis o kim-

seyi bu ahdini bozmağa sevk eder ve bozdurur. Bu gibi misâller her gün nefsimizde meşhûddur.

عمر گر صد سال خود مهلت دهد　　　اوت هر روزی بهانهء نو نهد

2269. *Ömrün eğer yüz sene mühlet verse, o sana her gün bir yeni bahâne koyar.*

Yüz sene ömrün olsa, nefsin her gün sana karşı bir i'tirâz ve bahâne ile seni kendi hazzı tarafına sevk eder.

گرم گوید وعدهای سرد را　　　جادوی مردی ببندد مرد را

2270. *Soğuk va'dlere sıcak der; bir sihirbâz adamdır, adamı bağlar!*
[2281]

Nefis, soğuk ve fâidesiz emellerin ve va'din, sıcak ve fâideli olduğunu iddiâ eder. Binâenaleyh insanı fânî olan huzûzât-ı tabîiyye vâdîlerine sevk edip, recûliyyet-i ma'neviyyesini bu sihiriyle bağlar. O nefis, sihir ile zâhirde insanın erkekliğini bağlayan sihirbâz adamlara benzer.

ای ضیاءالحق حسام الدین بیا　　　که نروید بی تو از شوره گیا

2271. *Ey Hakk'ın ziyâsı olan Hüsâmeddîn, gel ki, sensiz çorak yerden ot bitmez!*

Nefsin ıslâhı bir insân-ı kâmilin terbiyesine muhtaç olduğundan, cenâb-ı Pîr efendimiz Çelebî Hüsâmeddîn (k.s.) hazretlerinin salâhiyyet-i irşâdı hâiz olduğuna işâreten buyururlar ki: "Ey kudret-i irşâdıyla kalbleri münevver eden Hakk'ın ziyâsı Hüsâmeddîn, sen meydân-ı irşâda gel. Zîrâ çorak ve sıfât-ı nefsâniyye dolu olan kalblerde sensiz o maârif-i ilâhiyye çimenleri bitmez!"

از فلك آویخته شد پرده ئ　　　از پی نفرین دل آزرده ئ

2272. *Bir gönlü incinmişin bedduâsından dolayı, felekten bir perde açılmış oldu.*

"Gönlü incinmiş"ten murâd, ya Şemseddîn-i Tebrîzî hazretleri, veyâ Şeyh Salâhaddîn Zerkûb-ı Konevî hazretleridir. Çünkü *Menâkıb-ı Sipehsâlâr*'da beyân buyurulduğu üzere, bu zâtların aleyhinde bulunan ba'zı kimseler var idi. Ve hattâ Hz. Şems bu yüzden tağayyüb buyurdu. Nitekim yukarıda îzâhât da verilmiş idi. Ya'ni, "Kalb-i şerîfi incinmiş olan bir insân-ı kâmilin bedduâsından dolayı, felekten füyûzât-ı ilâhiyyenin nüzûlüne mâni' bir perde açılmış oldu."

این قضا را هم قضا داند علاج   عقل خلقان در قضا گیجست گیج

2273. *Bu kazâya yine kazâ ilâç bilir; halkın aklı kazâda perîşândır perîşân!*

"Gîc", perîşân ma'nâsınadır. Ya'ni, bir nefsânînin bir kâmili incitmesi ve onun bedduâsı ve bedduâsı sebebiyle felekten bir perde açılması kazâ-yı ilâhîdir. Bu açılan perdenin kalkması için yine kazâ-yı ilâhî lâzımdır. Zîrâ kazâ-yı ilâhîyi yine kazâ-yı ilâhî reddeder. Bu kazâ-yı ilâhînin adem-i vukū'una imkân yoktur. Zîrâ kazâ-yı ilâhînin hîn-i infâzında halkın akılları perîşân olup, fa'âliyyetini gāib eder. Hind nüshalarında ikinci mısrâ' در قضا گیجست و کاج sûretinde vâki'dir ve kâfiye daha tamamdır. Ve "kâc", delilik ma'nâsınadır. Ya'ni, "Kazâ husûsunda halkın aklı perîşân olur ve deliliğe döner."

اژدها گشتست آن مار سیاه   آنکه کرمی بود افتاده به راه

2274. *O kara yılan ejderhâ olmuştur; o ki, yola düşmüş bir kurt idi.*

"O kara yılan" ta'bîri ile Şems-i Tebrîzî hazretleri vak'asına ve Salâhaddîn-i Zerkûb hazretlerine muhâlefete sebeb olan şahsa ve onun nefsine işâret buyurulur. Ya'ni, "Şimdi nefsi kara yılan mesâbesinde olan bu şahıs, bu muhâlefete başlamazdan evvel, böcek nev'inden olan küçük bir kurt gibi tarîk-ı Hakk'a sülûk etmiş idi; bugün evliyâya muhâlefeti hasebiyle, kabarmış ejderhâ gibi olmuştur.

اژدها و مار اندر دست تو   شد عصای جان موسی مست تو

2275. *Ejderhâ ve yılan senin elinde asâ, Mûsâ'nın canı senin sarhoşun oldu.*

"Şüd" (شد) [: Oldu] kelimesi, "sihr-i helâl" ta'bîr olunan san'at mûcibince, iki cümleye de şâmildir. "Ejderhâ" ve "yılan"dan murâd, şahs-ı muhâlifin nefsi; "asâ"dan murâd, mezkûr şahsın inkıyâdı; "Mûsâ'nın canı"ndan murâd, Hz. Pîr'in rûh-ı şerîfleridir. Ya'ni, "Nefsi ejderhâ ve yılan gibi kabarmış olan bu şahsın her ne kadar Hz. Şems ile cenâb-ı Salâhaddîn'e muhâlefeti varsa da, sana elindeki asâ gibi münkād ve mutî'dir ve senin aleyhdârın değildir. Binâenaleyh senin böyle bir azgını teshîrinden dolayı, Mûsâ gibi olan benim canım senin sarhoşun ve hayrânın oldu."

حکم خُذْهَا لَا تَخَفْ دادت خدا   تا به دستت اژدها گردد عصا

2276. *"Korkma, onu tut!" hükmünü Hudâ sana verdi, tâ ki senin elinde asâ ejderhâ olsun!*

Onun nefsinin ihdâs ettiği fitneden korkma, o şahsı tut ve terbiye et. Hak Teâlâ Hz. Mûsâ'ya verdiği خُذْهَا وَ لاَ تَخَفْ (Tâhâ, 20/21) [ya'ni "Onu tut ve korkma!"] hükmünü bu şahıs hakkında sana verdi. Varsın o elindeki asâ gibi sana mutî' ve münkād olan o şahs-ı müfsidin nefsi ejderhâ olsun, zararı yoktur. Ondan korkma.

هین ید بیضا نما ای پادشاه صبح نو بگشا ز شبهای سیاه

2277. *Āgâh ol ey pâdişâh "yed-i beyzâ"yı göster; kara gecelerden yeni sabah aç!*

Ey pâdişâh-ı ma'nevî olan Hüsâmeddîn'im, müteyakkız ol; Mûsâ (a.s.)ın yed-i beyzâsı gibi parlak olan irşâd ve terbiye elini meydana çıkar; müfsidlerin fesâdından ve evliyânın bedduâsından ortalığa çöken zulmeti kaldır da yeni füyûzât-ı ilâhiyye sabâhını aç!

دوزخی افروخت بروی دم فسون ای دم تو از دم دریا فزون

2278. *Bir cehennem parladı, onun üzerine efsûn okur; ey senin nefesin deryânın nefesinden ziyâdedir!*

"Cehennem"den murâd, şahs-ı muhâlifin nefesidir. "Parlamak"tan murâd, onun hasedinden mütevellid gazabıdır. "Efsûn"dan murâd, tasarrufu ma'nevîdir. "Deryâ"dan murâd, Hz. Pîr'in zât-ı pâkleridir. Ya'ni, "Cehennem cinsinden olan bir nefes kükredi; ona efsûn mesâbesinde olan nefha-i ma'nevîni üfle. Ey Hüsâmeddîn'im, senin nefesinin te'sîri, bir deryâ-yı ma'rifet olan zâtımın nefesinden o şahsa daha müessirdir!"

بحر مکارست بنموده کفی دوزخست از مکر بنموده تفی

2279. *Deniz mekkârdır, bir köpük göstermiştir; cehennemdir, mekrden bir harâret göstermiştir.*

"Deniz"den murâd, insân-ı kâmilin cem'iyyet-i esmâiyyeye mazhar olan zât-ı şerîfidir. Cenâb-ı Pîr bu ta'bîr ile zât-ı şerîflerine işâret buyururlar. "Denizin mekkârlığı"ndan murâd, insân-ı kâmilin hıfz-ı merâtib için gösterdiği ahvâl-i beşeriyyedir. "Köpük"ten murâd, infiâl-i zâhirîdir. "Cehennem"den murâd, menba'-ı fesâd olup, fitneye sebeb olan şahıstır. "Harâret"ten murâd, infiâle karşı gösterdiği gazabdır. Ya'ni, "İnsân-ı kâmil olan zâtım, o şahsın kazâ-yı ilâhî olarak zuhûr eden fitne ve fesâdına karşı dalgalanıp, köpük mesâbesinde bir infiâl-i zâhirî göstermiştir. O şahsın cehennem cinsinden olan

nefsidir ki, benim bu mekrimden dolayı büsbütün gazab göstermiştir. Benim onun terbiyesiyle meşgûliyetten sarf-ı nazar etmemin sebebi budur. Zîrâ onun bu hâli benden feyz almağa mâni'dir. Fakat sana karşı mutâvaatı olduğu için, senin nefhan benim nefhamdan ziyâde ona te'sîr eder.

زآن نماید مختصر در چشم تو   تا زبون بینیش جنبد خشم تو

2280. *Ondan dolayı senin gözünde muhtasar görünür; onu zebûn gördükçe öfken hareket eder.*
[2291]

Ey Hüsâmeddîn'im, o sebeb-i fitne olan şahsın nefs-i cehennemîsi senin gözünde muhtasar ve hakîr görünür. Sen onu karşında zebûn ve hakîr gördükçe, öfken ve ona mukābele husûsundaki gayretin hareket eder.

هم چنانکه لشکر انبوه بود   مر پیمبر رابه چشم اندك نمود

2281. *Nitekim asker kalabalık idi; muhakkak Peygamber'in gözüne az göründü.*

Bu hal ona benzer ki, müşriklerin askeri kalabalık olduğu halde Peygamber-i zîşân Efendimiz'in gözlerine az göründü.

تا بر ایشان زد پیمبر بی خطر   ور فزون دیدی از آن کردی حذر

2282. *Tâ ki Peygamber onların üzerine hatarsız vurdu; ve eğer ziyâde göre idi, ondan hazer ederdi.*

Nihâyet Peygamber-i zîşân hazretleri o müşriklerin askeri üzerine korkusuz ve tehlikesiz hücûm buyurdular. Ve eğer müşriklerin askerini ziyâde göre idi, bu âlem-i sûretin ve beşeriyyetin hükmüne tebean o askerden korkardı.

آن عنایت بود و اهل آن بدی   احمدا ورنه تو بد دل می شدی

2283. *O inâyet idi ve sen onun ehli idin; ey Ahmed ve yoksa sen bed-dil olurdun!*

Bu beyt-i şerîf, cenâb-ı Hüsâmeddîn hazretlerine hitâbdır. Ya'ni, "Ey Hüsâmeddîn'im, bu vak'a gibi, senin de o şahsın nefs-i cehennemîsini hakîr görmen Hakk'ın bir inâyeti idi ve sen de bu inâyetin ehli idin. Eğer böyle bir inâyete mazhar olmasa idin, ey vâris-i hulk-ı Ahmedî olan Hüsâmeddîn'im, sen korkak kalbli olurdun!"

Hind nüshalarında bu beyitin mısrâ'-ı evveli آن نمايش بود فضل ايزدى sûretindedir. Ya'ni, "O çoğu az gösteriş Hakk'ın fazlı idi. Ey Ahmed ve yoksa sen korkak kalbli olurdun!" demek olur.

کم نمود او را و اصحاب ورا　　　آن جهاد ظاهر و باطن خدا

2284. *Ona ve onun ashâbına o cihâdı, Hak zâhiren ve bâtınen ehemmiyetsiz gösterdi.*

Bu beyit, cihâd-ı Peygamberîyi beyâna rücû'dur. Ya'ni, Peygamber-i zîşâna ve onun ashâb-ı kirâmına, müşrikler ile olan o muhârebeyi Hak Teâlâ zâhirde ve bâtında ehemmiyetsiz gösterdi. Bu beyitlerde, sûre-i Enfâl'de olan âyât-ı kerîmeye işâret buyurulur: إِذْ يُرِيكَهُمُ اللَّهُ فِى مَنَامِكَ قَلِيلاً وَلَوْ أَرَاكَهُمْ كَثِيراً لَفَشِلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِى الْأَمْرِ وَلَكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ (Enfâl, 8/43) ya'ni, "Vaktâki sana Allâh Teâlâ müşriklerin askerini menâmında az gösterdi. Ve eğer onları çok göstere idi, siz korkar ve sebât ve firâr arasında ihtilâf üzere bulunurdunuz. [Fakat Allah kurtardı".] Ve وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ الْتَقَيْتُمْ فِى أَعْيُنِكُمْ قَلِيلاً (Enfâl, 8/44) ya'ni, "Küffâra mülâkî olduğunuzda vaktâki Allâh Teâlâ az olarak gözlerinize gösterdi."

تا ميسر كرد يسرى را بر او　　　تا ز عسرى او نگردانيد رو

2285. *Tâ ki ona bir kolaylığı müyesser etti; tâ ki o bir güçlükten yüz çevirdi.*

Nihâyet Peygamber'e Hak Teâlâ çok bir orduyu az görmek gibi bir kolaylığı müyesser etti ve sûret-i zâhirede çok görünen güçlükten Nebiyy-i zîşânın gözünü hicâba düşürdü.

کم نمودن مر ورا پیروز بود　　　که حقش یار و طریق آموز بود

2286. *Az görmek muhakkak ona zafer oldu. Zîrâ Hak ona yâr ve yol öğretici oldu.*

Binâenaleyh çok düşmanı az görmek muhakkak Nebiyy-i zîşâna zafer ve galebe te'mîn etti. Ve bu çoğu az görmek, Hakk'ın Nebiyy-i zîşânına dostluğu ve cihâdda yol öğretmesi oldu.

آنکه حق پشتش نباشد از ظفر　　　وای اگر گربه ش نماید شیر نر

2287. *O kimse ki Hak ona zaferden zahîr olmaya, vay! Eğer kedi olursa, ona erkek arslan görünür.*

Hak Teâlâ'nın, nefisleriyle olan cihâd-ı ekberlerinde ve zâhirî düşmanları ile olan cihâd-ı asgarda muîn ve zahîr olmadığı kimselerin vay hâline ki,

eğer karşısına kedi çıksa, gözüne erkek arslan görünür ve bir kediden ödü patlar!

وای اگر صد را یکی بیند ز دور   تا به چالش اندر آید از غرور

2288. *Vay, eğer uzaktan yüzü bir göre, nihâyet gururdan nizâ'a gele!*

"Yüz"den maksad, insân-ı kâmildir. Zîrâ insân-ı kâmil vâhidü'l-'ayn ve kesîru's-sıfâttır. "Uzak"tan murâd, kesâfet-i tabîiyye mertebesidir. Ya'ni, "Vay o kimsenin hâline ki, cem'iyyet-i esmâiyyenin mazharı olan insân-ı kâmile kesâfet-i tabîiyye mertebesinden bakıp, onun sûret-i beşeriyyesini göre ve gurûr ve enâniyyeti yüzünden onunla mücâdele ve münâzaaya cesâret ede!"

زآن نماید ذو الفقاری حربه ئ   زآن نماید شیر نر چون گربه ئ

2289. *O sebebden bir zülfikār bir harbe görünür; o sebebden erkek arslan bir kedi görünür.*

İşte o görüş sebebiyle, kesici bir kılıç olan insân-ı kâmil, bir mağrûr-ı nefsin gözüne küçük bir mızrak görünür. Ve bu görüş sebebiyle, erkek arslan olan insân-ı kâmil o mağrûrun gözüne bir kedi kadar ehemmiyetsiz görünür. Nitekim muhâliflerin gözüne cenâb-ı Şems ile Hazret-i Salâhadîn-i Zerkûb da böyle görünmüş idi.

تا دلیر اندر فتد احمق بجنگ   و اندر آردشان بدین حیلت به چنگ

2290. [2301] *Nihâyet cesûr olarak ahmak cenge düşer ve onları bu hîle ile pençeye getirir.*

Nihâyet o mağrûr-ı nefis olan ahmak, kemâl-i cesâretle insân-ı kâmil ile münâzaa ve muhâlefete kıyâm eder ve erkek arslan mesâbesinde olan insân-ı kâmil onları bu hîle ve tedbîr ile pençe-i helâke getirir.

تا به پای خویش باشد آمده   آن فَلیوان جانب آتشکده

2291. *Tâ ki o ahmaklar ateş mahalli tarafına kendi ayağı ile gelmiş ola!*

"Felîv", *Burhân*'da "beyhûde ve bî-fâide" ma'nâsına gösterilmiştir. Ankaravî ve Hind şârihleri, "ahmak" ma'nâsına almışlardır. Ya'ni, "İnsân-ı kâmile muhâlefet eden ahmaklar, kendi ayaklarıyla kendilerini ateşe atarlar."

کاه برگی می نماید تا تو زود   پف کنی کاو را برانی از وجود

2292. *Bir saman yaprağı görünür; tâ sen hemân püf edesin ki, onu vücûddan süresin!*

"Kâh-berg" lafzında kalb-ı izâfet vardır. Nitekim, "cihân-pâdişâhî" derler. Asılları, "berg-i kâh" ve "pâdişâh-ı cihân"dır. Bu beyitte ahmaklara hitâb vardır. Ya'ni, "Ey ahmak, insân-ı kâmilin sûret-i beşeriyyesi senin gözüne bir saman çöpü kadar ehemmiyetsiz bir şey görünür ve onun vücûdunu kolayca izâle edebileceğini zannedersin!"

هین که آن که کوهها برکنده است   زو جهان گریان و او در خنده است

2293. *Âgâh ol ki, o çöp dağları koparmıştır; ondan cihân giryân ve o gülmededir!*

Ey ahmak kendine gel ki, o sûret-i beşeriyyesini bir saman çöpü gibi ehemmiyetsiz gördüğün insân-ı kâmil, dağları devirecek kadar kuvvet ve kudret göstermiştir! Bâtında halk-ı cihân onun tufeyli ve tâbi'idir ve onun hüküm ve te'sîri altındadırlar. Ve o kâmil ise, onların gaflet ve hamâkatlarına bakıp gülmektedir.

می نماید تا بکعب این آب جو   صد چو عاج بن عنق شد غرق او

2294. *Bu ırmağın suyu topuğa kadar görünür; yüz Avc bin Unuk gibi onun garkı oldu!*

Avc bin Unuk, Âdem (a.s.)ın kerîmesinden doğan bir çocuk olup, boyu o kadar uzun imiş ki, en büyük dağlardan kırk arşın fazla gelirmiş. Ve üç bin beş yüz sene yaşamış. Denizlerin suyu topuğuna çıkarmış. Tûfân-ı Nûh'tan müteessir olmamış. Mûsâ (a.s.) devrine kadar yaşamış ve Mûsâ (a.s.) onu asâsıyla helâk etmiş imiş. *Maâricü'n-Nübüvve*'de ve diğer siyer kitaplarında bu rivâyetin tafsîli vardır. Bu rivâyetin sıhhati ve adem-i sıhhati bu beyt-i şerîfte mevzû'-i bahs değildir. Cenâb-ı Mevlânâ efendimizin âdet-i seniyyeleri, *Mesnevî-i Şerîf*lerinde sahîh olsun, gayr-i sahîh olsun meşhûr olan kavilleri ve rivâyâtı alıp, îcâb eden yerlerde misâl olarak zikrederler. Avc b. Unuk'un bu beyitte zikri de bu kabîldendir. Ya'ni, "Hakk'ın tecelliyât-ı esmâiyye ve sıfâtiyyesinin meclâsı ve mevridi olan insân-ı kâmilin sûret-i zâhiresi, suyu topuklara kadar gelebilen ehemmiyetsiz bir ırmak gibi görünür. Fakat bu ehemmiyetsiz görünen ırmak, Avc b. Unuk gibi pek çok kuvvetli olanları boğmuştur.

---

* Aslı عوج (Avc) idi; şiir gereği عاج yazılmıştır.

می نماید موج خونش تل مُشک   می نماید قعر دریا خاک خشک

2295. *Kan dalgası ona müşk tepesi görünür; denizin dibi ona kuru toprak görünür.*

O ahmak hayâlinde insân-ı kâmilin katlini tasavvur eder ve onun kanının dalgası gazabını teskîn ettiği için müşk tepesi hâlinde görünür. Bir deryâ olan insân-ı kâmilin bâtını, o ahmağa kuru toprak ve ehemmiyyetsiz bir şey görünür.

خشک دید آن بحر را فرعون کور   تا در او راند از سر مردی و زور

2296. *Kör Fir'avn o denizi kuru gördü; nihâyet merdlik ve kuvvet meylinden ona sürdü.*

Nitekim kalb gözü kör olan Fir'avn, o Mûsâ (a.s.)ın deryâ gibi olan bâtınını his gözüyle kuru ve ehemmiyyetsiz gördü; nihâyet merdliğine ve saltanat-ı zâhiriyyesinin kuvvetine güvenerek onun üzerine hücûm etti. Fakat onun deryâ gibi olan kuvve-i bâtınesi, âlem-i sûretin deryâsını yardı ve kara açtı ve bâtın gözü kör olan Fir'avn his gözüyle gördüğü denizin ka'rındaki yola daldı ve hamâkatine kurban oldu.

چون در آید در تگ دریا بود   دیدهء فرعون کی بینا بود

2297. *Geldiği vakit denizin dibinde olur; Fir'avn'ın gözü ne vakit görücü olur?*

O ahmak, deryâ mesâbesinde olan insân-ı kâmile hücûm ettiği vakit, o deryânın dibinde kalakalır ve helâk olur. Fir'avn meşrebinde olan nefsânîlerin gözleri ne vakit görücü olur?

دیده بینا از لقای حق شود   حق کجا همراز هر احمق شود

2298. *Göz Hakk'ın likāsından görücü olur. Hak nerede her ahmakın hemrâzı olur?*

Kalb gözü, ancak Hakk'ın cemâlinden nurlanır ve görücü olur. Hakk'ın cemâli ise, her noksanı olan ahmağa açılır mı? Nitekim sûre-i Kehf sonundaki âyet-i kerîmede فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا (Kehf, 18/110) ya'ni, "Kim ki Rabbi'nin likāsını recâ ederse, amel-i sâlih işlesin ve Rabbi'nin ibâdetine hiçbir şeyi ortak yapmasın!" buyurulur. Nefsânî olan kimse ise, şirkli olan nefsinin kuludur. Bu halde iken Rabbi'nin cemâli ona nasıl münkeşif olur?

قند بیند خود شود زهر قتول   راه بیند خود بود آن بانگ غول

2299. *Şeker görür, halbuki öldürücü zehir olur; yol görür, halbuki o gūlün sadâsı olur!*

Kalb gözü kör olan ahmağın şeker olarak gördüğü şey zehir olur ve zulmet olarak gördüğü şey dahi nûrdur. Nefsin huzûzât ve ezvâkını dünyâda tarîk-ı hayât görür; halbuki o yol nefes-i gulyabânînin sesiyle gösterilmiş olan bir yoldur ki, âkıbet onu helâk vâdîlerine sevk eder.

ای فلك در فتنهٔ آخر زمان   تیز می گردی بده آخر امان

2300. *Ey felek, âhir zamânın fitnesi içinde sür'atle dönüyorsun; nihâyet aman ver!*
[2311]

Bu beyt-i şerîfte te'sîrin felek tarafına nisbeti mecâzîdir. Zîrâ felek hâdisâtın sebebidir, müsebbibi değildir. Cenâb-ı Pîr efendimizin fitne-i âhir zamânı feleğe izâfesi ve ondan aman talebi, emr-i ilâhîye imtisâldir. Zîrâ âyet-i kerîmede, sûre-i Nisâ'da مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ (Nisâ, 4/79) ya'ni, "Sana iyilik cinsinden isâbet eden şey Allâh tarafındandır; ve kötülük cinsinden isâbet eden şey senin nefsindendir" buyurulur. Ve fitne-i âhir zamân kötülükten ibâret olduğundan, onun müsebbibü'l-esbâb olan Allâh Teâlâ'ya izâfesini, cenâb-ı Pîr muğâyir-i edeb ve hükm-i Kur'ân'a münâfî gördüklerinden, feleğin nefsine izâfe buyurmuşlardır. Zîrâ cenâb-ı Pîr efendimiz "bakā billâh" mertebesinde olan ehassu'l-havâssın zübdesidir. Binâenaleyh bu gibi hıfz-ı merâtibe çok riâyetkârdırlar.

خنجر تیزی تو اندر قصد ما   نیش زهر آلودهٔ در فصد ما

2301. *Bizim kasdımızda keskin hançersin; bizim fasdımızda zehir bulaşmış iğnesin!*

Ey felek, fitneler ihdâs ederek bizim kasdımız emrinde keskin hançersin ve bizden kan almak emrinde zehir bulaşmış bir iğne ve neştersin. "Fasd", kan almak ve hacamat etmek ma'nâsınadır.

ای فلك از رحم حق آموز رحم   بر دل موران مزن چون مار زخم

2302. *Ey felek, Hakk'ın merhametinden merhamet öğren; karıncaların kalbine yılan gibi zahm vurma!*

"Karıncalar"dan murâd, efrâd-ı halktır. "Felek"ten murâd, küre-i arzı muhît olup, kendi mahrekleri üzerinde dönen ve her birinin arz üzerine muhte-

lif te'sîrleri olan seyyârâtın ve mihveri üzerinde dönen güneşin hey'et-i mecmûası olduğu anlaşılır.

حق آنکه چرخهء چرخ تو را   کرد گردان بر فراز این سرا

2303. *O kimsenin hakkı için ki, senin çarhının dolabını bu dünyâ evi üstünde dönücü etti;*

Senin çarhının dolabını bu dünyâ evi üstünde dönücü yapan Allâh Teâlâ hazretlerinin hakkı için;

که دگر گون گردی و رحمت کنی   پیش از آنکه بیخ ما را بر کنی

2304. *Ki başka türlü dönesin ve merhamet edesin; ondan evvel ki, bizim göğümüzü dünyâdan koparasın!*

Bu beyt-i şerîf yukarıki beyitin mütemmimidir. Ya'ni, "Allâh Teâlâ hakkı için ki, bizim göğümüz olan hayât-ı sûrîmizi dünyâdan izâleden evvel başka türlü, ya'ni salâh içinde dönesin ve sâkinân-ı arza merhamet edesin."

حق آنکه دایگی کردی نخست   تا نهال ما ز آب و خاك رست

2305. *Onun hakkı için ki, ibtidâ bize dâyelik ettin; nihâyet bizim fidanımız sudan ve topraktan bitti!*

Bizim bir ağaç fidanı gibi olan cismimiz sudan ve topraktan neşv ü nemâ bulmak üzere ibtidâ yaptığın dâyelik ve mürebbîlik hakkı için salâh içinde dön ve merhamet et!

حق آن شه که تو را صاف آفرید   کرد چندان مشعله در تو پدید

2306. *O Şâh hakkı için ki, seni sâf halk etti; bu kadar meş'aleyi sende zâhir kıldı!*

"Meş'ale"den murâd, insân-ı kâmildir. Ve zâhirî parlaklığa mahmûl olursa, parlak yıldızlardır. Ya'ni, "O şâh-ı zü'l-celâl olan Allâh Teâlâ hakkı için ki, seni emr-i ilâhîsine muhâlif devr ve hareketten ve ef'âlden sâf ve temiz olarak halk etti ve sende bu kadar insân-ı kâmil ızhâr etti ve yâhût parlak yıldızlar peydâ etti!"

آنچنان معمور و باقی داشتت   تاکه دهری از ازل پنداشتت

2307. *Seni öyle ma'mûr ve bâkî tuttu, tâ ki dehrî seni ezelden zannetti!*

"Seni mütevâliyen var olan "feyz-i mukaddes"i ile öyle ma'mûr ve bâkî görünür bir halde tuttu ki, senin ma'mûriyyetini ve bakânı gören dehrî, senin ezelden beri mevcûd olduğunu zannetti."

Ma'lûm olsun ki, âlemin kıdem ve hudûsu hakkında mütekellimîn ile sunûf-ı hükemâ ve sûfiyyûn aralarında ihtilâf vardır. Bu ihtilâfâtın her birerlerini burada îzâh ve ta'dâd etmek uzun olur. Meslek-i müstakîm budur ki: Sûret-i âlem evvelce fezâ-yı bî-nihâyede yok idi, sonradan var oldu. Ve ondan sonra da ömrü nihâyet bulup, yine fezâda bozulup dağılacak ve başka şekle girecektir. Fakat bizim âlemimiz bozulmakla, Hak Teâlâ'nın âlem-i şehâdet mertebesi yok olacak değildir. Zîrâ fezâda avâlim-i bî-nihâye vardır; bir taraftan bozulur ve bir taraftan tekevvün eder. Çünkü esmâ-i ilâhiyye aslâ ta'tîl kabûl etmez. Binâenaleyh keyfiyyet-i hilkatin ne evveli ve ne de âhiri yoktur. Ancak efrâd-ı avâlimin ibtidâsı ve intihâsı vardır ve ecele tâbi'dir. Bu bâbdaki fazla îzâhâtı, *Fusûsu'l-Hikem*'e yazdığım şerhin mukaddimesinde "Avâlim-i şehâdiyye" bahsinde zikrettim.

شكر دانستيم آغاز تو را انبيا گفتند آن راز تورا

2308. *Şükür ki senin başlangıcını bildik; enbiyâ senin o sırrını söylediler.*

Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretlerine şükür olsun ki, ey felek senin ibtidâ-yı hilkatini, Hakk'ın bize enbiyâsı vâsıtasıyla bildirmesi ile bildik ve senin hilkatinin sırrını peygamberler bize haber verdiler. Nitekim Nebiyy-i zîşân Efendimiz buyururlar ki, إن الله تعالى خلق درة بيضاء فنظر الجلال والهيبة فذابت حياء فصار نصفها ماء و نصفها ناراً فحصل منها دخان فخلق السموات من دخان والأرض زبدها فكان عرشه على الماء ya'ni, "Allâh Teâlâ büyük bir beyaz inci yarattı; celâl ve heybetle nazar etti; hayâdan eridi; onun yarısı su ve yarısı ateş oldu. Ondan bir duman hâsıl oldu; semâvâtı dumandan ve arzı onun köpüğünden halketti. İmdi onun arşı su üzerinde vâki' oldu."

Elyevm keşfiyyât-ı fenniyye bize bu hadîs-i şerîfi şerh ve îzâh etmektedir. "Beyaz inci" ile "rûh-ı küllî-i Muhammedî" mertebesine; ve "incinin hayâdan erimesi" ile, "vücûd-ı vâhid"i isneyniyyet ile takyîd ederek kendi nefsinde mütelâşî olduğu hînde ona nefes-i rahmânîsi ile Hakk'ın vücûd-ı hâricî bahşetmesine ve bu nefes-i rahmânî ile ona fezâda vücûd-ı hâricî bahşini müteâkib, merkezin ateş ve muhîtin teberrüd ile su olmasına işâret buyurulmuştur. Ve "seb'a semâvât" ta'bîr buyurulan seb'a-i seyyârenin bu duman hâlindeki sehâb-ı muzîden ve arz dahi onun tekâsüfünden mahlûk olduğuna; ve âlem-i unsuriyyâtın kıvâmı, وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ (Enbiyâ, 21/30) ya'ni, "Biz her şeyin hayâ-

tını sudan yaptık" âyet-i kerîmesi mûcibince, su ile olduğundan, arş ve mülk-i ilâhî olan manzûme-i şemsiyyenin su üzerinde vâki' olduğuna remz olunur.

آدمی داند که خانه حادثست　　　عنکبوتی نه که در وی عابثست

2309. *Evin hâdis olduğunu bir adam bilir; onda âbis olan bir örümcek değil!*

Meselâ herhangi bir evin içinde oturan bir adam, o evin evvelden mevcûd olmayıp sonradan yapıldığını bilir. Fakat o evin odasının birisinde fuzûlî ve abes olarak ağlarını germiş olan bir örümceğin bu evin hâdis olduğundan haberi yoktur. Cenâb-ı Pîr efendimiz, dünyânın kadîm olduğuna zâhib olanların örümcek kafalı olduğuna işâret buyururlar.

پشه کی داند که این باغ از کیست　　　کاو بهاران زاد و مرگش در دیست

2310. *Sivrisinek bu bağ kimin olduğunu ne vakit bilir? Zîrâ onu baharlar do-*
[2321] *ğurdu ve onun ölümü kıştadır!*

کرم کاندر چوب زاید سست حال　　　کی بداند چوب را وقت نهال

2311. *Kurt ki zaîf-hâl olarak değnek içinde doğar; değneğin fidan vaktini ne vakit bilir?*

Kuru bir değneğin içinde peydâ olan kurt, zaîfü'l-hâl olarak o kuru değneğin içinde doğar. O değneğin yeşil ve tâze bir fidan olduğu bir vakitten haberi olur mu? İşte, insanlar da ağaç kurdu gibi bu arzda peydâ olur. Onun bidâyet-i hilkatini ne bilir? Meğer ki haber-i enbiyâyı tefekkür ve ahkâm-ı Kur'âniyye'yi tedebbür ederek, tedkîkât-ı amîka netîcesinde anlayabilsin. Nitekim âyet-i kerîmede bu tedebbüre ve taharrîye teşvîk buyurulur: قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ (Ankebût, 29/20) Ya'ni, "Ey Peygamberim, nâsa de ki, 'Yer yüzünde geziniz, nazar-ı aklî ile bakınız ki, hilkat nasıl başladı!' "

ور بداند کرم از ماهیتش　　　عقل باشد کرم باشد صورتش

2312. *Ve eğer kurt onun mâhiyetinden bilirse, akıl olur, onun sûreti kurt olur.*

Bir ağaç kurdu gibi arzın cevherinden doğan insan eğer arzın mâhiyetinden ve etvâr-ı hilkatinden âgâh olursa, onun sûreti hayvan ve ma'nâsı akıl olur. Zîrâ insanın cihet-i hayvâniyyetinin böyle hakāyık ve maâriften nasîbi yoktur. Nitekim Hz. Mısrî Niyâzî buyurur:

Nerden gelir yolun senin, yâ kande varır menzilin
Nerden gelip gittiğini anlamayan hayvân imiş.

عقل خود را می نماید رنگها　　　چون پری دورست از آن فرسنگها

2313. *Akıl kendisini perî gibi renklerce gösterir, ondan fersahlarca uzaktır!*

Ma'lûm olsun ki; akıl sûret-i umûmiyyede iki nevi'dir. Birisi "akl-ı maâş"dır ki, hayât-ı dünyeviyenin bakâsı için bilcümle maânîyi ve tedbîrâtı idrâk eder. Diğeri "akl-ı maâd"dır ki, bu hayât-ı sûriyyenin fevkindeki maâliyâtı ve esrârı idrâk eder. Bu her iki nevi' aklın bî-nihâye mertebeleri vardır. Görülmez mi ki, umûr-ı dünyeviyyeyi tedbîr husûsunda bir akıl diğer akıldan daha üstün ve keskindir. Ve akl-ı maâd dahi böyledir. "Akl-ı küll"e varıncaya kadar onun da merâtibi çoktur. Ve akl-ı küllün idrâkine nihâyet yoktur. Onun için esrâr ve maârif-i ilâhiyyeyi idrâk husûsunda, akl-ı maâd sâhibleri arasında pek çok tefâvüt vardır. Binâenaleyh her bir akıl kendi mertebesindeki aklın derece-i idrâkine vâsıl olamadığından, evvelâ muhâlefet eder. O mertebeye vâsıl olduktan sonra, o muhâlefetten vazgeçer. Bu terakkî Hakk'ın hidâyetidir. Böyle olunca, muhâlefetlerin sebebi, ukūlün tefâvütünden ve hidâyetsizlikden olmuş olur.

Bu beyt-i şerîfteki akıl, kâmil olan akıldır. Ya'ni, akıl dediğimiz şey, bir ma'nâ-yı küllîden ibâret olup, bir perî gibi kendisini türlü türlü renklerde ve mertebelerde gösterir. Halbuki onun zâtı ve hakîkati, külliyeti i'tibâriyle o gösterdiği renklerden pek uzaktır. "Perî", gayr-i mer'î olan cin tâifesinin latîf ve güzel kısmına ıtlâk olunur.

از ملك بالاست چه جای پری　　　تو مگس پری به پستی می پری

2314. *Perînin ne yeri vardır, melekten yukarıdır. Sen sinek kanatlısın, alçağa uçarsın!*

Perî ne demek, bu akl-ı kâmilin makāmı meleklerin makāmının fevkindedir. Zîrâ akl-ı küll bilcümle ukūlün merâtibini muhîttir. Ey aklın en dûn mertebesinde kalan insan, senin bu aklının kuvveti sinek kanadı kadar olduğu için, dâimâ esfel-i sâfilîn olan âlem-i tabîata uçarsın ve a'lâ-yı illiyyîn olan âlem-i maânîye yükselemezsin!

گرچه عقلت سوی بالا می پرد　　　مرغ تقلیدت به پستی می چرد

2315. *Gerçi senin aklın yukarı tarafa uçar; senin taklîd kuşun alçaklıkda otlar.*

Vâkıâ aklın en dûn mertebesi olan akl-ı maâş dahi kendi küllü cânibine terakkîye ve âlem-i maânîye uçmağa müstaiddir. Fakat sen onu taklîd kuşunun ayağına bağlamışsın; o taklîd kuşu da dâimâ âlem-i tabîatta otlamağa alıştığı için, bu kuşa bağlı olan aklın da yükselemez.

علم تقلیدی و بال جان ماست　　　　عاریه است و ما نشسته کآن ماست

2316. *İlm-i taklîdî canımızın vebâlidir; âriyettir ve biz bizimdir diye oturmuşuz!*

İlim, sûret-i umûmiyyede iki kısımdır. Birisi taklîdî, diğeri tahkîkîdir. "İlm-i taklîdî", papağan kuşu gibi öğrenilen bir ilimdir ki, sâhibinin malı değildir, âriyettir. Ulemâ-i zâhirenin kitaplardan öğrenip, halka sattıkları ilimdir. Bu ilim i'tirâzât ile mütezelzil olur. "İlm-i tahkîkî" ise, insanın rûhunu tatmîn eden ve şekten ârî olup, hiç i'tirâz ile mütezelzil olmayan ilimdir ki, buna "ilm-i yakînî" dahi derler. Ve bu ilim, sâhibinin malıdır. İlm-i taklîdî ise canımızın vebâlidir ve sıkletidir. Ve biz ise, âriyet olan bu ilm-i taklîdîye yapışıp, bizim malımızdır diye cem'iyyet-i hâtır ile oturmuşuz. Burada bahs olunan "ilim"den murâd, ilm-i tevhîddir. Zîrâ ilm-i tevhîd tahkîk ve zevk cihetinden olmamış bulunursa, delîl-i aklîye müstenid bulunur; ve istidlâl vâsıtasıyla olan ilmin i'tirâzâta tahammülü yoktur, çabuk yıkılır. Nitekim I. ciltte cenâb-ı Pîr efendimiz پای استدلالیان چوبین بود . پای چوبین سخت بی تمکین بود ya'ni, "İstidlâlîlerin ayakları tahtadandır. Tahtadan ayak pek metânetsiz olur!" buyurmuşlar idi.

زین خرد جاهل همی باید شدن　　　　دست در دیوانگی باید زدن

2317. *Bu akıldan câhil olmak lâzımdır; deliliğe el vurmak lâzımdır.*

Bu ilm-i taklîdîye yapışan akıldan câhil olmak ve bu aklı terk edip deliliği ihtiyâr etmek lâzımdır. Zîrâ bu akıl sermâye-i vebâldir ve kuvâ-yı nefsâniyye tarafında fa'âldir.

هرچه بینی سود خود زآن می گریز　　　　زهر نوش و آب حیوان را بریز

2318. *Her şeyi ki nefsinin fâidesi görürsün, ondan kaç; zehir iç ve âb-ı hayâtı dök!*

Nefsinin fâidesi olarak gördüğün her şeyden kaç. Riyâzet ve mücâhede sûretiyle nefse muhâlefet zehrini iç. Ve hayât-ı hayvâniyyenin âb u tâbını ve

parlaklığını dök ve izâle et! Zîrâ nefs-i hayvâniyyen kuvvetini gāib edip, rûhun kuvvetlensin ve onun zımnında rûhunun sıfatı olan akıl dahi kendi küllü tarafına müteveccihen terakkîye yüz tutsun!

هر که بستاید تو را دشنام ده　　　سود و سرمایه به مفلس وام ده

2319. *Her kim seni medhederse, söğ; kârı ve sermâyeyi müflise ödünç ver!*

"Müflis"ten murâd, şeytandır. Nitekim bu cildin ibtidâsında müflis kıssasında geçti. 581 numaralı beyite mürâcaat olunsun. Ya'ni, her kim seni medheder ve fezâilinden bahsederse, ona karşı içinden ve bâtınından öfkelen ve söğ ve zâhirinden dahi lisân-ı münâsible o fezâili ve o sebeb-i medhi redde çalış ki, nefsinin gurûruna meydan kalmasın. Zîrâ hadîs-i şerîfte, احثوا على وجوه المداحين التراب ya'ni, "Meddahların yüzüne toprak saçınız!" buyurulmuştur. Ve nefsin kârını ve sermâyesini, müflis-i hakîkî olan şeytana ödünç olarak ver ki, bir daha eline geçmesin. Zîrâ müflise verilen şeyin geri alınması mümkin değildir. "Kârın ve sermâyenin müflise verilmesi", huzûzât-ı nefsâniyyenin terkinden ibârettir.

ایمنی بگذار و جای خوف باش　　　بگذر از ناموس و رسوا باش و فاش

2320. *Eyminliği bırak ve korku yeri ol; nâmûstan geç, rüsvâ ve fâş ol!*
[2331]

"Eyminliği bırak, mekr-i ilâhîden emîn olma. Zîrâ Hakk'ın imtihanları çoktur. Binâenaleyh korkuyu ve ihtiyâtı nefsine meleke yap. Nefsin enâniyyet-i mevhûmesine müstenid olan nâmûstan geç, ancak nâmûs-ı şer'îyi muhâfaza et. Nefsânî olan halk nazarında, nefsin kibir ve azametini terk etmiş olmak sûretiyle rüsvây ve meşhûr ol!" Bu beyt-i şerîfte cenâb-ı Pîr, tarîk-ı melâmeti tavsiye buyururlar. Ve tarîk-ı melâmet, bâtınını kâmilen Hakk'a tevcîh etmek ve halkın tenkîd ve i'tirâzâtına ve levmine kulak asmamaktır.

آزمودم عقل دوراندیش را　　　بعد از این دیوانه سازم خویش را

2321. *Dûr-endîş olan aklı tecrübe ettim; bundan sonra kendimi deli yaparım!*

Umûr-ı dünyâda ve hayât-ı ictimâiyyede dûr-endîş olan akl-ı maâşı tecrübe ettim; birçok sekāmetini ve şeâmetini gördüm. Bu kadar tecrübeden sonra artık kendimi halk nazarında deli tavrında göstermeği münâsib görürüm.

عذر گفتن دلقك با سيد اجل كه چرا فاحشه را نكاح كردى

Seyyid Ecell'in "Niçin fâhişeyi nikâh ettin?" demesine karşı Delkak'in özür söylemesi

گفت با دلقك شبى سيد اجل قحبهء را خواستى تو از عجل

2322. *Seyyid Ecell bir gece Delkak'a dedi: "Aceleden bir fâhişeyi istedin."*

Bu kıssa, yukarıdaki آزمودم عقل دور انديش را beyitine merbûttur. Ve sebeb-i rabtı kıssadan da anlaşılır. "Delkak" (دلقك), Terrend pâdişâhı Seyyid Ecell'i eğlendiren bir maskaranın ismidir. Nitekim VI. cildde cenâb-ı Pîr سيد ترند كه آنجا شاه بود / مسخرهء او دلقك دلخواه بود buyururlar. "Pek büyük" ma'nâsına olan "Ecell", ya şâhın sıfatıdır, veyâhud şâhın ismidir. Ve "Terrend"in Asya'da bir havâlînin ismi olması lâzım gelir ise de, bunun hangi memleket olduğunu tahkîk edemedim. Ya'ni, "Bir gece Seyyid Ecell, kendisinin maskarası olan Delkak'e, 'Alelacele bir fâhişe kadını intihâb ederek kendine nikâh ettin?' dedi."

با من اين را باز مى بايست گفت تا يكى مستور كرديميت جفت

2323. *Bana bunu açık söylemen lâzım idi, tâ ki sana bir mestûreyi eş ede idik.*

Ya'ni, "Bana evleneceğini açıkça söyleye idin, sana ehl-i ırz, kapalı bir kadın tezvîc ederdik."

گفت نه مستور صالح خواستم قحبه گشتند و زغم تن كاستم

2324. *Dedi: "Dokuz mestûre sâlih istedim, orospu oldular ve gamdan tenim eksildi."*

Delkak, Seyyid Ecell'e cevâben dedi ki; "Bundan evvel dokuz mestûre ve sâlih kadın intihâb ettim, hepsi orospu çıktılar ve kıskançlık gam ve kederinden tenim eridi."

خواستم اين قحبه را بى معرفت تا ببينم چون شود اين عاقبت

2325. *"Ma'rifetsiz olarak bu orospuyu istedim, tâ ki bunun âkıbeti nasıl olur göreyim."*

"Bî-ma'rifet", bilâ-tahkîk demektir. Ba'zı nüshalarda "bâ-ma'rifet" yazılmıştır. Bu halde ma'nâsı, "bilerek" demek olur. Ya'ni, "Bilâ-tahkîk bu orospuyu intihâb ettim; bakalım sonu ne olacaktır dedim."

عقل را من آزمودم هم بسی   زین سپس جویم جنون را مغرسی

2326. *Ben de aklı çok tecrübe ettim; bundan sonra cünûna bir mağres ararım.*

Ya'ni, "Maskaranın sâlih kadınları tecrübe edip bozuk bulduğu gibi, ben de sâlih zannettiğim akl-ı maâşı çok tecrübe ettim ve bozuk buldum. Bundan sonra o aklın hükmünden tecerrüd edip, delilik fidanını dikecek bir mahal ve muhît aradım." Bu beyt-i şerîf, Delkak tarafından değil, cenâb-ı Pîr efendimiz tarafındandır.

بحیلت در سخن آوردن سائل آن بزرگ راکه خود را دیوانه ساخته بود

Kendisini deli yapmış olan o büyüğü, sâilin hîle ile söze getirmesi

Bu kıssa, bir hadîs-i şerîfin metnini tefsîrdir. Ebû'-Leys *Bustânü'l-'Ârifîn*'de bu hadîsi nakletmiştir. Ve hadîs budur:

إن رجلاً من بنى إسرائيل قال لا أتزوج حتى اتشاور مع عاقل فعزم على ان من لقيه غدا يشاوره ويعمل برأيه فلما أصبح وخرج من منزله لقى مجنونا راكبا على قصبة فاغتم لذلك ولم يجد بدا من وفاء عهده فتقدم اليه فقال له المجنون احذر فرسى كيلا يضربك فقال له الرجل احبس فرسك حتى أسئلك عن شيئ فوقف فقال الرجل انى اريد ان اتزوج فكيف اتزوج قال النساء ثلاثة واحدة لك و واحدة عليك و واحدة لا لك ولا عليك ثم قال احذر الفرس كيلا يضربك ومضى فقال الرجل يا هذا احبس فرسك فحبسها ودنى منه فقال فسره لى انى لم افهم مقالتك قال اما التى لك فهى بكر و محبتها لك ولا تعرف أحدا غيرك و اما التى عليك فهى المرأة ذات ولد تأكل مالك و تبكى على الزوج الأول و اما التى لا لك ولا عليك فالمرأة التى لا ولد لها فان كنت لها خيرا من الأول فهى لك و الا فهى عليك فقال الرجل ويحك كلامك كلام العاقلين و عملك عمل المجانين قال يا هذا ان بنى إسرائيل ارادوا ان يجعلونى قاضيا فابيت فالحوا على حتى جعلت نفسى مجنونا فنجوت منهم

ya'ni, "Benî İsrâîl'den bir adam 'Bir âkıl ile müşâvere etmedikçe tezevvüc etmeyeyim!' dedi ve ertesi gün ilk rast geldiği kimse ile müşâvere edip, onun re'yiyle amel etmeğe azmetti. Vaktâki sabah oldu, evinden çıktı; kamışa binmiş olan bir deliye rast geldi ve vefâ-i ahdine imkân bulamadığına teessüf etti. Onun önüne gitti; deli ona 'Atımdan kork seni tepmesin!' dedi. Adam, 'Atını zabtet ki, senden bir şey soracağım!' dedi. Deli durdu; adam, 'Ben evlenmek istiyorum, nasıl evleneyim?' dedi. Deli cevap verdi ki, 'Kadın üç türlüdür. Birisi sana mahsûstur ve birisi senin aleyhinedir ve birisi de senin ne lehine ve ne de aleyhinedir.' Sonra, 'Attan kork, seni tepmesin!' dedi ve geçti. Adam dedi: 'Yâhu atını zabtet!' Atı zabtetti ve ona yaklaştı. Adam dedi ki: 'Ben senin sözünü anlamadım, onu bana îzâh et!' Deli dedi: 'Sana mahsûs olanı, bâkire olandır ve onun muhabbeti sana mahsûstur ve senden başkasını bilmez. Ve senin aleyhine olan, çocuklu olandır ki, senin malını yer ve evvelki kocası için ağlar. Ve senin ne lehine ve ne aleyhine olan da, çocuğu olmayan duldur ki, eğer sen onun için hayırlı olursan, sana mahsûs olur; aksi halde aleyhine olur.' Adam dedi: 'Yazık sana ki, sözün âkıllerin sözü ve amelin delilerin amelidir!' Deli dedi: 'Ey kimse, Benî İsrâîl beni kadı yapmak istediler, ben istinkâf ettim; bana havâle ettiler. Nihâyet kendimi deli yaptım ve onlardan kurtuldum.'"

آن یکی می گفت خواهم عاقلی   مشورت آرم بدو در مشکلی

2327. *O bir kimse dedi ki: "Ben bir âkıl isterim; bir müşkilde onunla meşveret getireyim."*

Bir kimse birine dedi ki; "Ben bir akıllı adam arıyorum. Bir müşkilim vardır, onunla meşveret etmek istiyorum."

آن یکی گفتش که اندر شهر ما   نیست عاقل جز که آن مجنون نما

2328. *O bir kimse ona dedi ki: "Bizim şehrimizde o deli görünenden başka âkıl yoktur."*

بر نیی گشته سواره نك فلان   می دواند در میان کودکان

2329. *"İşte bir kamışın üstüne binmiş filân, çocukların arasında koşturuyor."*

"İşte o deli de filân kimsedir; bir kamışa binmiş, çocukların arasında koşturup duruyor."

صاحب رأیست و آتش پارهٔ آسمان قدرست و اختر بارهٔ

2330. [2341] *"Re'y sâhibidir ve bir ateş parçasıdır; gök mertebeli ve yıldız yağdırıcıdır."*

"Âsumân-kadr", aklının mertebesi çok yüksek olmaktan; ve "Ahter-bâre", re'ylerinin parlaklığından kinâyedir. "Bâre", "bârîden" masdarından müştak olmayıp da, tarz ve reviş ma'nâsına alınırsa, "bir yıldız gidişli" demek olur ki, yine parlaklıktan kinâye olur. Ve eğer "at" ma'nâsına alınırsa, "yıldız atlı" demek olur ki, galebeden kinâyedir.

فر او کروبیان را جان شدست او درین دیوانگی پنهان شدست

2331. *Onun revnakı Kerrûbîler'e can olmuştur; o bu delilik içinde gizli olmuştur.*

"Kerrûbiyân", Allâh'ın mukarreb melekleri olan ceberût meleklerine derler. Ya'ni, "Onun revnakı ve debdebesi, melâike-i mukarrabîn indinde can menzilesinde azîzdir; ve o hadd-i zâtında böyle iken kendisini delilik içinde saklamıştır."

لیك هر دیوانه را جان نشمری سر منه گوساله را چون سامری

2332. *Fakat her deliyi can saymayasın. Sâmirî gibi buzağıya baş koyma!*

Fakat her gördüğün deliyi bu halde zannetme. Zîrâ delilerin çoğu tab'an ve hilkaten ni'met-i akıldan mahrûm olan bîçârelerdir. Bunları da ukalâ-yı mecânînden addedip, Sâmirî'nin bir kuru ses veren buzağıya taptığı ve hürmet ettiği gibi, sen de onlara serfürû etme!

چون ولیئ آشکارا با تو گفت صد هزاران غیب و اسرار نهفت

2333. *Sana bir velî yüz binlerce gaybı ve gizli esrârı açık söylediği vakit;*

مر ترا آن فهم و آن دانش نبود وا ندانستی تو سرگین را ز عود

2334. *Muhakkak senin için o anlayış ve o fehm olmadı; sen ûddan gübreyi açık bilmedin.*

از جنون خود را ولی چون پرده ساخت مر ورا ای کور کی خواهی شناخت

2335. *Velî kendisine delilikten perde yaptığı vakit, ey kör ne vakit tanıyacaksın?*

Bu üç beyit bir mefhûmu tamamlamaktadır. Ya'ni, tavr-ı akıl üzere hareket eden bir velîyy-i kâmil, senin kullandığın açık bir lisân ile sana ulûm-ı gaybiyyeyi ve Hakk'ın gizli esrârına müteallık söylediği sözleri anlayamadı-

ğın ve zevkine varıp bilemediğin ve öd ağacı gibi maânî-i hakîkiyyeyi gübre mesâbesinde olan elfâz-ı zâhire libâsından tecrîd edemediğin halde; kendisini delilik perdesi altında gizlemiş ve senin kullandığın elfâz ve ibârâttan başka elfâz ve ibâreler ile tekellüm etmekte bulunmuş olan bir velîyi, ey kalb gözü kör olan kimse, nasıl tanıyabileceksin ve nasıl anlayabileceksin?

گر ترا بازست آن دیدهٔ یقین　　　　زیر هر سنگی یکی سرهنگ بین

2336. *Eğer senin yakîn gözün açık ise; her bir taşın altında bir serheng gör!*

"Serheng", "çavuş" ve zamânımızın ifâdesiyle "polis" ma'nâsınadır ki, veliyy-i kâmilden kinâyedir. Ve "her taş"tan murâd, kıyâfet-i muhtelifedir. Ya'ni, "Eğer senin yakîn gözü olan kalb gözün açık ise, muhtelif kıyâfetler altında bir veliyy-i kâmili gör!"

پیش آن چشمی که باز و رهبرست　　　　هر کلیمی را گلیمی دربرست

2337. *Açık ve rehber olan bir gözün önünde; her bir kelîmin üzerinde bir kilim vardır.*

İkinci mısrâ'daki birinci "kelîm", kâf-ı Arabî ile, "teklîm edici" ma'nâsınadır ki, bununla Mûsâ-meşreb olup, Hak'la mükâleme şerefine nâil olan veliyy-i kâmile işâret buyurulur. Ve ikinci "gilîm", kâf-ı Fârisî ile, "yere yayılan kilim" ma'nâsınadır ki, burada örtü ve perde ma'nâsınadır. Ya'ni, "Açık ve rehber olan bir kalb gözünün önünde, her bir Mûsâ meşrebindeki veliyy-i kâmilin üzerinde bir kilim örtüsü vardır. Bu örtünün altındaki kâmili böyle bir göz görür."

هر ولی را هم ولی شهره کند　　　　هر که را او خواست با بهره کند

2338. *Her velîyi yine velî meşhûr eder; o her kimi isterse behreli eder.*

Burada iki vecih vârid olur: Birisi, her velî yine kendi kendisini ızhâr ve ifşâ eder; ve her kimi isterse, bu sûretle kendi füyûzâtından nasîbedâr eder. İkinci vecih, her mestûrü'l-hâl olan velîyi, yine halk nazarında meşhûr olan bir velî ifşâ ve ızhâr eder; ve bu ifşâyı her kime isterse yapıp, o kimseyi o velînin huzûr-ı feyzinden behredâr eder. Nitekim Şemseddîn-i Tebrîzî hazretleri gâyet mestûrü'l-hâl idiler ve onları âfâkta meşhûr eden, cenâb-ı Pîr-i destgîr efendimiz oldular. Ve keza Yıldırım Bâyezîd zamânında kutb-ı zamân olan Hamîdüddîn-i Aksarâyî hazretleri, ekmek yapıp pazarlarda "Mü'minler, somunlar!" nidâsıyla ekmek satar idi; onun meşhûrluğuna dahi Emîr Sultân hazretleri sebep oldu. Menâkıb-ı evliyâda bunun nazîri çoktur.

کس نداند از خرد او را شناخت　　چونکه او مر خویش را دیوانه ساخت

2339. *O kendisini deli yaptığı vakit, kimse onu akıldan tanımayı bilmez.*

Tavr-ı akıl dâiresinde halk ile münâsebette bulunan bir velîyi, ya kendisi, veyâ diğer bir velî ızhâr ve ifşâ etmedikçe, mâdemki onu kimse bilmiyor, o velî kendisini deli tavrında gösterdiği vakit, hiç kimse onu kendi aklı ile keşf edip tanıyamaz.

چون بدزدد دزد بینایی ز کور　　هیچ یابد دزد را او در عبور

2340. *Vaktâki görücü bir hırsız körden bir şey çalar, o ubûrda hiç hırsızı bulur mu?*
[2351]

Gözlü bir hırsız bir körden bir şey çaldığı vakit, o kör murûr ve ubûr esnâsında hiç hırsızı bulabilir mi?

کور نشناسد که دزد او که بود　　گرچه خود بروی زند دزد عنود

2341. *Her ne kadar anûd hırsız kendisini ona çarpsa da, kör onun hırsızı kim olduğunu tanıyamaz.*

"Kör"den murâd, henüz kalb gözü açılmamış olan sâliktir. "Hırsız"dan murâd şeytandır.

چون گزد سگ کور صاحب ژنده را　　کی شناسد آن سگ درنده را

2342. *Vaktâki köpek eski elbise sâhibi körü ısırır, o yırtıcı köpeği ne vakit tanır?*

"Köpek"ten murâd, şeytandır. "Eski elbise sâhibi kör"den murâd, sâliktir.

حمله بردن سگ بر کور گدا

Kör dilenci üzerine köpeğin hamle etmesi

یك سگی در کوی بر کور گدا　　حمله می آورد چون شیر وغا

2343. *Bir köpek, mahallede bir kör dilenci üzerine, ceng arslanı gibi hamle ederdi.*

سگ کند آهنگ درویشان به خشم　　در کشد مه خاك درویشان به چشم

2344. *Köpek fakîrlere hışım ile havlar; ay fakîrlerin toprağını gözüne çeker.*

"Köpek"ten murâd, şeytan ve şeytanın taht-ı tasarrufuna girmiş olan insandır. "Fakîr"den murâd, tarîk-ı Hak sâlikleridir. "Ay"dan murâd, sulehâ-yı ümmettir. "Köpeğin havlaması", ehl-i nefsin dervîşlere karşı olan zulüm ve hakāretidir.

کور عاجز شد ز بانگ و بیم سگ　　اندر آمد کور در تعظیم سگ

2345. *Kör, köpeğin bağırmasından ve korkusundan âciz oldu; kör, köpeğin ta'zîmine geldi.*

"Kör"den murâd, sâlik-i mübtedîdir. Ya'ni, sâlik-i mübtedî, köpek mesâbesinde olan ehl-i nefsin zulüm ve taarruzundan âciz kaldı ve ona mudârâ ve ta'zîme mecbûr oldu.

کای امیر صید و ای شیر شکار　　دست دست توست دست از من بدار

2346. *Dedi ki: "Ey avın beyi ve ey avın arslanı; el senin elindir,benden el tut!"*

O âciz kalan dervîş, kudret-i zâhire sâhibi olan ehl-i nefs kimseye dedi ki: "Ey hemcinsini avlayıp pençe-i gadrinde ezmek isteyen beyefendi, bu hayât-ı zâhirede kudret eli senin elindir; benden elini geri tut!"

کز ضرورت دُمِّ خر را آن حکیم　　کرد تعظیم و لقب دادش کریم

2347. *Zîrâ zarûretten dolayı o hakîm, eşeğin kuyruğuna ta'zîm etti ve ona "kerîm" lakabını verdi.*

Bu beyt-i şerîfte bir kıssaya işâret buyurulduğu anlaşılmakta ise de, gerek Ankaravî'de ve gerek Hind şârihlerinde hangi hakîmin ne gibi bir zarûretten dolayı eşeğin kuyruğuna ta'zîm edip "kerîm" lakabını verdiği münderic değildir. Böyle bir kıssa fakîrin de ma'lûmu değildir. Hind nüshalarında ikinci mısrâ'da "kerîm" lafzı yerine ادیم vâki'dir. "Edîm", kırmızı deri ma'nâsına olup, birisi "edîm-i Yemenî", diğeri "edîm-i Tâifî" olmak üzere iki nevi'dir. Ya'ni, "Hakîm zarûretten dolayı eşeğin kuyruğuna bu "edîm" lakabını vermiştir" demek olur. Bu beyt-i şerîfte, şerîr ve leîm olanlara karşı güzel muâmele ve mudârâ etmek lâzım geldiğine işâret buyurulur. Nitekim hadîs-i şerîfte مدارة الناس صدقة ya'ni, "Nâsa karşı mudârâ sadakadır" ve kezâ امرت بمدارة الناس كما امرت بأداء الفرائض

ya'ni, "Edâ-i ferâiz ile emr olunduğum gibi mudârât-ı nâs ile emrolundum" buyurulur. Ve Hâfız-ı Şîrâzî hazretleri dahi bu ma'nâda şöyle buyururlar:

آسایش دو گیتی تفسیر این دو حرفست　　با دوستان تلطف با دشمنان مدارا

"İki cihânın râhatı bu iki kelimenin tefsîridir: Dostlar ile telattuf, düşmanlar ile mudâradır"

گفت او هم از ضرورت ای اسد　　از چو من لاغر شکارت چه رسد

2348. *O dahi zarûretten dolayı dedi ki: "Ey arslan, benim gibi zaîf avdan sana ne erişir?"*

O hakîm gibi, o âciz kalan dervîş dahi kudret-i zâhire sâhibi olan nefsânî kimseye dedi ki: "Ey arslan gibi yırtıcı olan mahlûk, benim gibi zaîf bir dervîş ile uğraşmaktan sana ne fâide vardır?"

گور می گیرند یارانت بکوه　　کور می گیری تو در کوی ای ستوه

2349. *"Senin arkadaşların dağda yaban eşeği tutuyorlar; ey âciz kalmış, sen mahallede kör tutuyorsun!"*

"Senin arkadaşların dağ gibi olan meydân-ı harbde, yaban eşeği mesâbesinde olan düşmanları avlıyorlar ve kahramanlık gösteriyorlar. Ey bu kahramanlıktan âciz kalmış olan beyefendi, sen ise şehir içinde hâl-i râhatta henüz dîde-i basîreti açılmamış olan bir dervîş ile uğraşıyorsun!" "Sütûh", *Burhân* ve *Şemsü'l-Lügât*'ta, melûl olmak ve âciz kalmak ma'nâsına gösterilmiştir.

گور می جویند یارانت به صید　　کور می جوی تو در کوچه به کید

2350. [2361] *"Yârânın saydda hımâr-ı vahşî ararlar; sen mahallecikte keyd ile kör ararsın!"*

آن سگ عالم شکار گور کرد　　وین سگ بی مایه قصد کور کرد

2351. *O âlim köpek yaban eşeği avladı; ve bu mayasız köpek köre kasd etti!*

O ilm-i harbi bilen nefsânî kimse harbde düşman avladı; ve bu mayasız ve cevhersiz olan nefsânî câhil ise bir zaîf köre kasd ve tecâvüz etti.

علم چون آموخت سگ رست از ضلال　　می کند در بیشها صید حلال

2352. *Vaktâki köpek ilim öğrendi, dalâletten kurtuldu; ormanlarda helâl avladı.*

سگ چو عالم گشت شد چالاك زحف سگ چو عارف گشت شد ز اصحاب كهف

2353. *Köpek âlim olduğu vakit harbin çâlâki oldu; köpek ârif olduğu vakit Ashâb-ı Kehf'ten oldu.*

Bir nefsânî kimse, hey'et-i ictimâiyye-i beşeriyyeye fâidesi olan bir ilmi öğrendiği vakit, düşmanlar ile olan harbde çevik ve çâlâk oldu; ve fakat yine o nefsânî kimse, bu âlemden terakkî edip muhakkıkların maârifine vâkıf olduğu vakit, Ashâb-ı Kehf'in Kıtmîr'i gibi hakîkat-i insâniyyeyi hâmil oldu.

سگ شناسا شد كه مير صيد كيست اى خدا آن نور اشناسنده چيست

2354. *Avın beyi kim olduğunu köpek tanıyıcı oldu. Ey Hudâ o nûru tanıyıcı nedir?*

"Avın beyi"nden murâd, insân-ı kâmildir. Ya'ni, "Nefsânî olan kimse, âkıbet bâtında sâhib-i tasarruf olanın kim olduğunu anladı. Ey Hudâ, o senin nûrun olan insân-ı kâmili tanıyan nedir?" Yâhût, Ankaravî hazretlerinin buyurduğu gibi, "Ey Hudâ, bilen ve anlayan nûr ne nûrdur?"

كور نشناسد نه از بى چشميست بلكه اين زآنست كز جهلست مست

2355. *Kör tanımaz, gözsüzlükten değildir; belki o cihettendir ki, cehilden sarhoştur.*

Kör olan sâlik-i mübtedînin tanımaması, onun basîretsizliğinden değildir. Belki cehâlet sarhoşluğu onun dîde-i basîretinde perdedir. Zîrâ sâlik-i mübtedî, bir kâmili tanımış ve onun hizmetine vakf-ı nefs etmiştir.

نيست خود بى چشم تر كور از زمين اين زمين از فضل حق شد خصم بين

2356. *Yeryüzünden daha gözsüz kör yoktur; bu zemîn fazl-ı Hak'tan düşmanı görücü oldu.*

Cemâddan ibâret olan arzın his gözü olmadığından, zâhirde bir kördür. Fakat Hakk'ın fazlından, Allâh'ın düşmanını görücü oldu.

نور موسى ديد و موسى را نواخت خسف قارون كرد و قارون را شناخت

2357. *Mûsâ'nın nûrunu gördü ve Mûsâ'yı okşadı; Kārûn'u yere batırdı ve Kārûn'u tanıdı!*

"Hasf", yere batmak demektir. "Kārûn", Mûsâ (a.s.)a muhâlefet eden bir şahsın adıdır. Sûre-i Ankebût'ta وَقَارُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مُوسَى بِالْبَيِّنَاتِ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ (Ankebût, 29/39) ya'ni, "Mûsâ onlara beyyinât ile geldikte, Kārûn ve Fir'avn ve Hâmân arz-ı Mısır'da tekebbür ettiler" âyet-i kerîmesinde ismi mezkûrdur. Gâyet zengin bir şahıs imiş; Mûsâ (a.s.)a muhâlefeti yüzünden yere batmıştır. Tafsîli tefsîr kitaplarındadır.

رجف كرد اندر هلاك هر دَعِي   فهم كرد از حق كه يَا اَرْضُ ابْلعي

2358. *Her veled-i zinânın helâkinde yer titredi; Hak'tan* يَا أَرْضُ ابْلَعِي *yi anladı.*

"Daî", veled-i zinâ ve harâm-zâde ma'nâsınadır. Burada kâfirler murâd olunur. Birinci mısrâ'da, Şuayb (a.s.)ı tekzîb eden ehl-i Medyen'in helâkine işâret buyurulur. Nitekim sûre-i Ankebût'ta فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ (Ankebût, 29/38) ya'ni, "Şuayb'ı tekzîb ettiler; binâenaleyh onları zelzele yakaladı" buyurulmuştur. Ve ikinci mısrâ'da, kavm–i Nûh'un helâkine işâret buyurulur. Nitekim sûre-i Hûd'da وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي (Hûd, 11/44) ya'ni, "Denildi ki, 'Ey arz, suyunu yut; ve ey gök, suyu tut!' " buyurulmuştur. Ya'ni arz emr-i ilâhî ile kâfirlerin helâki emrinde hareket etti ve yer ve gök Hakk'ın emrini anladı ve icrâ etti.

خاك و آب و باد و نار با شرر   بى خبر با ما و با حق با خبر

2359. *Su ve rüzgâr ve toprak ve kıvılcımlı ateş, bize karşı habersiz ve Hakk'a karşı haberlidir.*

Su, emr-i Hak'la kavm-i Nûh'u; ve rüzgâr, fırtına hâlinde kavm-i 'Âd'ı; ve toprak, yutarak Kārûn'u ve zelzele hâlinde kavm-i Şuayb'i helâk etti. Ve Nemrûd'un kıvılcımlı ateşi, İbrâhîm (a.s.) hakkında gülistân oldu. Gerçi bunlar âlem-i histe bize karşı habersizdirler; fakat âlem-i ma'nâda Hakk'a karşı haberdârlardır.

Ma'lûm olsun ki; insanın diğer mevcûdât üzerine bir vecih ile; ve sâir mevcûdâtın da diğer cihetden insan üzerine fazîleti vardır. Nitekim cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı İshâkî'de nazmen beyân buyurmuşlardır. Hülâsası şudur: Cemî'-i mahlûkāttan a'lâ ve efdal cemâddır. Ondan sonra nebât ve ondan sonra hayvan ve ondan sonra da insandır. Ancak akıl ve fikir ile ve taklîd ve îmân ile mukayyed olan insan müstesnâ olmak üzere, bunların cümlesi keşif ve zevk ile ârif-i Hak'tırlar. Bu beyânâtın sırrı budur ki; mevcûdât, vücûd-ı mutlakın sıfât ve esmâsı hasebiyle mertebe-i letâfetten

mertebe-i kesâfete tenezzülünden hâsıl olmuştur. Binâenaleyh Hak zâtıyla cemî'-i eşyâda sârîdir. Binâenaleyh Hak kendinin her bir mertebesini bilir. Mertebe-i cemâdda aslâ bir tasarruf-ı zâid olmadığından, onun Hakk'a ma'rifeti, tabîatı iktizâsındandır. Ve nebâtâtta neşv ü nemâ olup, tabîata muhâlefet-i cüz'iyyesi olduğundan, cemâddan sonradır. Ve hayvanda hem neşv ü nemâ ve hem de irâde ile hareket bulunduğundan, nebâtâttan sonradır. Ve insanda hem neşv ü nemâ ve hem de irâde ile hareket ve hem umûrda akıl ve fikir ile tasarruf bulunduğundan, hepsinden sonradır. İnsanın zerrât-ı unsuriyyesi, cemâdiyyetleri hasebiyle Hak'tan gâfil değildirler. Ancak onların ictimâ'ından hâsıl olan insan hey'eti akıl ve fikir ile mukayyed olduğundan, eğri yollarda dolaşıp, Hak'tan gâfil olur. Ve bilcümle mevcûdâtın Hakk'ı hâlen ve zevken ve tab'an tenzîh ettiklerine, وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لاَ تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ (İsrâ, 17/44) ya'ni, "Allâh'ı hamd ile tesbîh etmeyen hiç bir şey yoktur; ve lâkin siz onların tenzîhini ve tesbîhini tefakkuh etmezsiniz!" âyet-i kerîmesinde işâret buyurulur. Fakat cem'iyyet-i esmâiyyeye mazhariyyet i'tibâriyle insan hepsinden efdaldir. Bu bâbdaki daha ziyâde tafsîlâtı, fakîr *Fusûsu'l-Hikem*'e yazdığım şerhte Fass-ı İshâkî'de beyân ettim.

ما به عکس آن ز غیر حق خبیر　　　　بی خبر از حق و از چندین نذیر

2360. *Biz onun aksine olarak Hakk'ın gayrinden habîriz; Hak'tan ve bu*
[2371] *kadar nezîrden bî-haberiz!*

"Nezîr", korkutucu demek olup, murâd enbiyâdır. Ya'ni, "Biz insanlar, cemâdın aksine olarak aklımızın ve fikrimizin keserât-ı eşyâ ile iştigâline binâen Hakk'tan ve nezîr olan enbiyânın da'vet buyurdukları hakāyıktan habersiziz. Ve Hakk'ın mâsivâsı olan bu keserât-ı eşyâ ile muâmeleye dalmışız ve bunlardan haberdârız!"

لا جرم اَشْفَقْنَ مِنْهَا جمله شان　　　　کند شد ز آمیز حیوان جمله شان

2361. *Şüphesiz onların hepsi ondan korktular; ve onların cümlesi hayvanın ihtilâtından geri kalmadı.*

Bu beyt-i şerîfte, إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ (Ahzâb, 33/72) ya'ni, "Biz emâneti göklere ve yere ve dağlara arzettik; onu yüklenmekten ibâ ettiler ve ondan korktular ve onu insan yüklendi" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Ya'ni, "Semâvât ve arz ve dağlar ve cemâdâtın kâffesi o emâneti kabûl etmekten korktular ve onların cümleleri ha-

yât-ı müsteâra karışmaktan geri kaldı." "Kend şuden", *Bahâr-ı Acem*'de geri kalmak ma'nâsına gösterilmiştir. Hind şârihlerinden Şeyh Abdullatîf şöyle buyurur: "Anâsır terkîb bulup, mertebe-i hayvânîye erişerek, emânet yükünü kabûl ettikten ve onun edâsından âciz kaldıktan sonra, cümleleri hayât-ı hayvâniyyeye karışmaktan geri kaldı da, dediler ki: 'Biz anâsır zümresi bu hayattan bîzârız. Zîrâ bu hayatta halk ile diri ve Hak ile ölü oluruz.' " Gerçi 2359 numaralı beyitte îzâh olunduğu üzere, insanı terkîb eden zerrât, cemâdiyyetleri hasebiyle Hak'tan gâfil değil iseler de, insanın akıl ve fikri ile vâki' olan tasarrufâtına tâbi' olduklarından, halk ile diri ve Hak ile ölü olmuş olurlar.

گفته بیزاریم جمله زین حیات　　　کو بود با خلق حی با حق موات

2362. *Cümlesi dedi: "Bu hayattan bîzârız. Zîrâ o halk ile diri, Hak ile ölüdür.*

Cemâdâtın cümlesi dedi ki: "Biz bu hayât-ı insâniyyeden bîzârız. Zîrâ o Hakk'ın mâsivâsı olan eşyâ ile ve kendi enâniyyeti ile diri ve Hak'tan gâfil ve Hakk'a karşı ölü mesâbesindedir."

چون بماند از خلق او باشد یتیم　　　انس حق را قلب می باید سلیم

2363. *Vaktâki halktan kaldı, o yetîm olur. Üns-i Hakk'a selîm kalb lâzımdır.*

İnsan Hakk'ın mâsivâsı olan halktan geri kaldığı ve ayrıldığı vakit, Hak'la ünsiyyeti olmadığından yetîm ve âciz ve garîb kalır. Hak ile ünsiyyet edip yetîm ve garîb kalmamak için selîm kalb lâzımdır.

چون ز کوری دزد دزدد کالهء　　　می کند آن کور عمیا نالهء

2364. *Hırsız bir körden bir metâ' çaldığı vakit, o kör körce bir nâle eder.*

Basar-ı basîreti kör olan bir sâlikten, hırsız mesâbesinde olan gaflet-i nefsâniyyesi metâ'-ı irfânı çaldığı vakit, o sâlik hâlinin noksanlığını görüp körce nâle eder, ne yapacağını bilemez.

تا نگوید دزد ای کور آن منم　　　که بدزدیدم که دزد پر فنم

2365. *Hırsız, "Ey kör, o çalan benim, zîrâ pür-fenn hırsızım" demedikçe;*

کی شناسد کور دزد خویش را　　　چون ندارد نور چشم و آن ضیا

2366. *Mâdemki kör göz nûruna ve o ziyâya mâlik değildir, kendi hırsızını ne vakit tanır?*

Bu beyitlerde, nefs-i mülhime mertebesinde olan sâlikin hâline işâret buyurulur. Zîrâ bu mertebede olan sâlikin hırsız mesâbesinde olan nefsi, fücûr ve takvâsını kendisine ilhâm eder. Nitekim âyet-i kerîmede فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوٰيهَا (Şems, 91/8) ya'ni, "O nefis fücûru ve takvâyı ilhâm eder" buyurulur. Ve nefs-i mülhime mertebesinde olan sâlikin kalb gözü açılmış bir halde değildir. Terakkî için insân-ı kâmilin delâletine muhtaçtır.

چون بگوید هم بگیر او را تو سخت　　تا بگوید او علامتهای رخت

2367. *Söylediği vakit dahi sen onu sıkı tut, tâ ki o eşyânın alâmetlerini söylesin!*

O hırsız nefis senden çaldığını sana alâ-tarîkı'l-ilhâm söylediği vakit dahi, onu riyâzet ve mücâhede kelepçesi ile sıkı tut; senden çaldığı şeylerin alâmetlerini ve nişanlarını sana doğru söylesin. Zîrâ riyâzet ile sıkıştırıldığı vakit hîlelerini de bildirir.

پس جهاد اکبر آمد عصر دزد　　تا بگوید او چه دزدید و چه برد

2368. *İmdi hırsızı sıkmak cihâd-ı ekber geldi, tâ ki ne çaldığını ve ne götürdüğünü söylesin!*

Binâenaleyh nefis hırsızını riyâzet ve mücâhede ile sıkıştırmak, Nebiyy-i zîşân efendimizden "cihâd-ı ekber" olarak tavsîf ve tavsiye buyuruldu. Nitekim hadîs-i şerîfte, رجعنا من الجهاد الأصغر إلى الجهاد الأكبر ya'ni, "Küçük muhârebeden büyük muhârebeye döndük." buyurulmuştur. Ve bu hadîs-i şerîfin tefsîri I. cildde geçti. Eğer ey sâlik, nefsi riyâzet ve mücâhede ile sıkıştırırsan, senden ne çaldığını ve ne götürdüğünü sana söyler.

اولا دزدید کحل دیده ات　　چون ستانی باز یابی تبصرت

2369. *Evvelâ senin gözünün sürmesini çaldı; aldığın vakit tekrar tebsıra bulursun.*

"Gözün sürmesi"nden murâd, kalbdeki teyakkuzdan kinâyedir. Ya'ni, "Nefis ve şeytan hırsızları evvelâ senin kalbindeki teyakkuzu ve âgâhlığı çaldı; binâenaleyh gaflete düştün. Eğer o teyakkuzu geri alırsan, tekrar görücülük hâlini bulursun ve gafletten kurtulursun."

کالهء حکمت که گم کردهء دلست　　پیش اهل دین یقین آن حاصلست

2370. [2381] *Kalbin gâib ettiği hikmet metâ'ı; muhakkak ehl-i dilin önünde hâsıldır.*

Gözünün sürmesini çaldırdığından dolayı kalbinden gāib ettiğin hikmet metâ'ı için teessüf etme. O metâ' muhakkak ehl-i dil olan kâmillerin indinde hâsıl ve mebzûldür. Sen hemân hırsızdan gözünün sürmesini geri almağa bak ve teyakkuza ve âgâhlığa rücû' et.

کوردل با جان و با سمع و بصر   می نداند دزد شیطان را زاثر

2371. *Kör kalbli can ile ve semi' ile ve basar ile; şeytan hırsızını eserden bilemez.*

"Zîrâ teyakkuzdan uzak ve kör kalbli olan kimse, ne ma'nâsıyla ve ne de zâhirî sem'i ve basarı ile, eser cihetinden şeytan hırsızını bilemez ve anlayamaz." "Kör kalbli"den murâd, enâniyyet-i ilmiyyesinde müstağrak olan ulemâ-i zâhirdir. Zîrâ onlar şeytanın tasallutunu ve te'sîrini kitaplardan ve eserlerden bilmek isterler. "Kûr-dil", yanlış anlayan ve bî-idrâk ma'nâsınadır.

زاهل دل جو از جماد آن را مجو   که جماد آمد خلایق پیش او

2372. *Ehl-i dilden ara, onu cemâddan arama; zîrâ halâyık onun önünde cemâd geldi!*

"Ehl-i dil"den murâd, ehl-i hakîkat olan evliyâullâhtır. "Cemâd"dan murâd, hakāyık ve esrâr-ı ilâhiyyeden bî-haber olup, laklaka-i lisâniyyeye düşmüş olan ulemâ-i zâhiredir. Ya'ni, "Şeytan hırsızını bulmak istersen, onu ehl-i dilden sor ve ara; ve onu cemâd mesâbesinde olan ulemâ-i zâhireden sorma. Zîrâ evliyâ-yı Hakk'ın huzûrunda halk-ı cihân cemâd mesâbesindedir."

مشورت جوینده آمد پیش او   کای اب کودك شده رازی بگو

2373. *Meşveret taleb edici onun önüne geldi, dedi ki: "Ey çocuk babası olmuş, bir sır söyle!"*

Bu beyt-i şerîf kıssanın mâba'didir. Ya'ni, "Âkıl ile meşveret isteyen adam, o kamışa binmiş olan sahte delinin huzûruna gelip dedi ki: "Ey çocuklara karışıp onların babası olmuş; ve yâhût, ey bizim gibi çocukların babası olmuş olan zât-ı muhterem, bana esrâr-ı ilâhiyyeden bir sır söyle!"

گفت رو زین حلقه کاین در باز نیست   باز گرد امروز روز راز نیست

2374. *Dedi: "Git bu halkadan ki, kapı açık değildir; geri dön, bugün sır günü değildir!"*

Deli görünen zât-ı muhterem cevâben dedi ki: "Bu kapının halkasını çalmaktan vazgeç. Zîrâ senin istediğin sır kapısı açık değildir. Geri dön, bugünkü âlem-i sûret, esrâr-ı ilâhiyyenin ifşâ edilmesine mâni'dir. O senin istediğin esrâr, yârınki âlem-i âhirette zâhir olur." Ve yâhûd, "Senin bugünkü hâlin sırrın ifşâsına müsâ'id değildir. Zîrâ isti'dâdın yoktur." Ve yâhûd, "Benim bugünkü hâlim makām-ı irşâda müsâid değildir."

گر مکان را ره بدی در لا مکان   همچو شیخان بودمی من بر دکان

2375. *Eğer mekânın lâ-mekâna yolu olaydı, şeyhler gibi ben dükkân üzerinde otururdum.*

Ya'ni, "Bir fenâ içindeyim ki, lâ-mekân olan Hak'ta müstağrakım. Binâenaleyh, eğer mekânın lâ-mekân'a ittisâli ve yolu olaydı, ben de ehl-i sahv olan ve ayık bir halde bulunan şeyhler gibi bir tekyeye oturup, halkı irşâd ile meşgūl olurdum. Fakat ne yapayım, ben mest ve müstağrakım!"

خواندن محتسب مست خراب افتاده را بزندان

Yıkılmış harâb sarhoşu polisin habse da'vet etmesi

محتسب در نیم شب جایی رسید   در بن دیوار مستی خفته دید

2376. *Polis gece yarısında bir yere erişti; duvar dibinde bir sarhoşu uyumuş gördü.*

گفت هی مستی چه خوردستی بگو   گفت از این خوردم که هست اندر سبو

2377. *Dedi: "Hey, sarhoşsun, ne içtin söyle!" Dedi: "Testinin içinde olan bundan içtim."*

گفت آخر در سبو واگو که چیست   گفت از آنکه خورده ام گفت این خفیست

2378. *Nihâyet ona dedi: "Açık söyle ki, Testideki nedir?" Dedi: "Ondan ki, içmişim." Dedi: "Bu hafîdir."*

Polis sarhoşa dedi ki: "Testinin içinde ne olduğunu açık söyle!" Sarhoş cevâben: "Testinin içindeki, içmiş olduğum şeydendir" dedi. Polis dedi: "Bu söz hafîdir ve kapalıdır."

گفت آنچه خوردهٔ آن چیست آن　　　گفت آنکه در سبو مخفیست آن

2379. *Dedi: "O şeyden ki, onu içmişsin, o nedir?" Dedi: "Odur ki, o testide mahfîdir."*

Polis dedi ki: "O içmiş olduğun şey nedir?" Sarhoş dedi: "O, testide mahfî olan şeydir."

دور می شد این سؤال و این جواب　　　ماند چون خر محتسب اندر خلاب

2380. *Bu suâl ve bu cevâb devir oldu; polis eşek gibi çamur içinde kaldı.*
[2391]

"Devr", dönmek ma'nâsınadır. Ya'ni, polis "Ne içmişsin?" dedi; sarhoş "Testinin içindeki şeyi içmişim." dedi. Polis, "Testinin içindeki nedir?" diye sordu; sarhoş, "İçtiğim şeydir" cevâbını verdi. Binâenaleyh, testinin içindeki şeyin bilinmesi, içtiği şeyin bilinmesine; ve içtiği şeyin bilinmesi de testinin içindeki şeyin bilinmesine mevkûf oldu. Nitekim bir efendinin kölesine birisi, "Bu at kimindir?" diye sorduğu vakit, "Benim sâhibimindir" diye cevâb verse; ve sâil, "Senin sâhibin kimdir?" dediği vakit de, "Bu atın sâhibidir" dese, yine "devir" olur ve netîce meçhûl kaldığı için bu "devir" fâsid olur. İmdi, maksad kelâm ile anlaşılamayınca, polis zevken anlamak istedi.

گفت او را محتسب هین آه کن　　　مست هو هو کرد هنگام سخن

2381. *Polis ona, "Kendine gel, âh et!" dedi; sarhoş söz vaktinde "Hû hû" etti.*

Polis sarhoşa, "Âh etmek sûretiyle nefesini çıkar ki, kokusundan anlayayım!" dedi. Sarhoş, mükâleme esnâsında istihzâ tarîkıyla gülenlerin yaptığı gibi, "Hû hû" sadâsını çıkardı.

گفت گفتم آه کن هو می کنی　　　گفت من شاد و تو از غم مُنْحَنِی

2382. *Dedi: "Âh et dedim, hû diyorsun!" Dedi: "Ben şâdım ve sen gamdan münhanîsin."*

Polis dedi: "Ben sana âh et, nefesini koklayayım dedim; sen hû, hû diyorsun!" Sarhoş cevâben: "Ben şâdî ve sürûr içindeyim; halbuki gam ve kederden senin belin bükülmüştür" dedi.

آه از درد و غم و بیدادیست   هوی هوی می خوران از شادیست

2383. *"Âh, derd ve gamdan ve bîzârlıktandır; mey içenlerin "hûy hûy"u şâdîdendir."*

"Ben derd ve gama mübtelâ değilim ki, "âh" edeyim. Zîrâ âh etmek derd ve eleme mübtelâ olanların hâlidir. Mey içen sarhoşların "hûy, hûy"ları zevk ve keyiften neş'et eder. Binâenaleyh ben âh edemem, "hûy, hûy" derim. Hâlimin iktizâsı budur."

محتسب گفت این ندانم خیز خیز   معرفت متراش و بگذار این ستیز

2384. *Polis dedi: "Ben bunu bilmem, kalk, kalk; ma'rifet yontma, bu inadı bırak!"*

گفت رو تو از کجا من از کجا   گفت مستی خیز تا زندان بیا

2385. *Dedi: "Git, sen neredensin, ben neredenim?" Dedi: "Sarhoşsun, kalk zindana kadar gel!"*

Sarhoş polise dedi: "Sen nerelisin, ben nereliyim!" Polis de sarhoşa hitâben, "Sen sarhoşsun; haydi kalk hapse kadar gel bakalım!" dedi.

گفت مست ای محتسب بگذار و رو   از برهنه کی توان بردن گرو

2386. *Sarhoş dedi: "Ey polis, bırak ve git! Çıplaktan ne vakit rehin götürülebilir?"*

"Ey polis, beni hâlime bırak ve işine git! Bende varlık nâmına bir şey kalmamıştır. Benim gibi bir çıplaktan ne fâide elde edilebilir?"

گر مرا خود قوت رفتن بدی   خانهٔ خود رفتمی وین کی شدی

2387. *"Eğer benim için muhakkak gitmeğe kuvvet olaydı, kendi evime giderdim ve bu ne vakit olurdu:*

"Eğer bende yürüyebilecek kadar bir kuvvet olaydı evime giderdim; ve senin bana bu tasallutun dahi vâki' olmaz idi."

من اگر با عقل و با امکانمی   همچو شیخان بر سر دکانمی

2388. *"Eğer ben akıl ve imkân ile olaydım, şeyhler gibi irşâd dükkânı üzerinde olurdum."*

Bu kıssa, ehl-i zâhir ile, şarâb-ı aşk-ı ilâhîden sarhoş olan ehl-i fenâ arasındaki münâsebeti tasvîr buyurur. Zîrâ ehl-i zâhir ehl-i fenânın hâlini mün-

kirdirler. Çünkü kendilerinde o zevk yoktur. Ve onlar keserâtın gam ve âlâmı içinde müstağrak olduklarından, hayât-ı dünyeviyyelerinde âh ve enîn ile vakit geçirirler. Mestân-ı ilâhî ise, keserâtın gamından kurtulup, zevk ve keyf içindedirler. Ve kemâl-i zevk ve şâdîden şûrîdelik gösterirler. Ehl-i zâhir onların bu hallerini beğenmeyip, bunları keserât zindânına da'vet ederler. Bunlar ise bu da'vete karşı, şarâb-ı ilâhî sarhoşluğundan ayılıp, kendi evleri olan vücûd-ı mecâzîlerine bile rücû'a kudretleri olmadığını beyân ederler de, derler ki: "Eğer bulunduğumuz hâl-i fenâdan hâl-i "sahv"a gelebilmiş olsa idik; bizler de hâl-i sahv içinde ve tavr-ı akılda ve "imkân" dâiresinde hareket eden şeyhler gibi tekyelerde oturup, halkın irşâdıyla meşgûl olurduk."

دوم بار در سخن کشیدن سائل آن بزرگ را تا حال او معلومتر گردد

Onun hâli daha ziyâde ma'lûm olmak için, sâilin o büyüğü ikinci def'a söze çekmesi

گفت آن طالب که آخر یك نفس　　ای سواره بر نی این سو ران فرس

2389. *O tâlib dedi ki: "Ey kamışa binmiş olan, nihâyet bir nefes atı bu tarafa sür!"*

Meşveret için bir âkıl arayan tâlib, kendisini deli tavrında gösteren velîye dedi ki: "Ey kamış atlı olan zât-ı muhterem, bir an için olsun atını bu tarafa sür!"

راند سوی او که هین زوتر بگو　　کاسب من بس توسنست و تند خو

2390. [2401] *Onun tarafına sürdü, dedi ki: "Âgâh ol, çabuk söyle. Zîrâ benim atım çok harûn ve sert huyludur!"*

O velî kamış atını tâlib tarafına sürüp dedi ki: "Gafleti kaldır, çabuk söyle. Zîrâ benim râkib olduğum tecellî-i Hak gâyet sert bir tecellîdir!"

تا لگد بر تو نکوبد زود باش　　از چه می پرسی بیانش کن تو فاش

2391. *"Çabuk ol, tâ ki sana tepme vurmasın. Neden soruyor isen zâhir ve açık söyle!"*

"Benim ile münâsebetini çabuk kes. O sert olan tecellî-i Hakk'ın aksi senin üzerine vâki' olmasın. Ne soracak isen hemen açık olarak sor!"

او مجال راز دل گفتن ندید زو برون شو کرد و در لاغش کشید

2392. *O gönül sırrını söylemeğe mecâl görmedi; hemen birûn-şev etti ve onu hezle çekti.*

Hind şerhlerine nazaran "birûn-şev" kaçamak ma'nâsınadır. Ya'ni, "Sâil o velînin kendisine akseden hâlinden ürkerek, gönlünün sırrını söylemeğe kendisinde mecâl ve tâkat göremedi ve hemen bu söyleyeceği sırdan kaçamak edip, o zât-ı şerîfi hezl ve latîfe tarafına çekti."

گفت می خواهم در این کوچه زنی کیست لایق از برای چون منی

2393. *Dedi: "Bu mahallecikte bir kadın isterim; benim gibisi için lâyık olan kimdir?"*

گفت سه گونه زنند اندر جهان آن دو رنج و این یکی گنج روان

2394. *Dedi: "Cihanda kadınlar üç nevi'dirler. O ikisi renc ve bu birisi bol hazînedir."*

آن یکی را چون بخواهی کل توراست و آن دگر نیمی تو را نیمی جداست

2395. *"O birisini istersen, hep senindir; ve o diğerinin yarısı senin için, yarısı başkadır."*

"Yarısı sana ve yarısı başkasına mahsûstur."

آن سوم هیچ او تو را نبود بدان این شنودی دور شو رفتم روان

2396. *"Ve o üçüncüsü, bil ki o hiç senin için olmaz. Bunu dinle, uzak ol; ben acele gittim!"*

تا ترا اسپم نپرّانَدْ لگد که بیفتی بر نخیزی تا ابد

2397. *"Tâ ki atım sana tepme uçurmasın. Zîrâ düşersen ebede kadar kalkamazsın."*

Ya'ni, "Râkib olduğum sert tecellî sana aksetmesin. Zîrâ eğer aksederse, sen de müstağrak-ı fenâ olup, tavr-ı akıldan tecerrüd eder ve ebede kadar ayılamazsın." Bu beyt-i şerîfte, sâliklerin mecâzîb-i ilâhiyyeden uzak bulunmalarına işâret buyurulur. Zîrâ sâliklerin terbiye-i kâmileleri, ehl-i "temkîn" olan evliyâullâha mahsûstur.

شیخ راند اندر میان کودکان   بانگ زد باری دگر او را جوان

2398. *Şeyh çocukların arasına sürdü; delikanlı tekrar ona bağırdı.*

که بیا آخر بگو تفسیر این   این زنان سه نوع گفتی بر گزین

2399. *Dedi ki: "Gel, nihâyet bunun tefsîrini söyle. Bu kadınlar üç nevi' dedin; temyîz et!"*

راند سوی او و گفتش بکر خاص   کل تو را باشد زغم یابی خلاص

2400. [2411] *Onun tarafına sürdü ve ona dedi: "Bikr-i hâss, kâmilen senin için olur, gamdan halâs olursun."*

وآنکه نیمی آن تو بیوه بود   و آنکه هیچست آن عیال با ولد

2401. *"Ve o ki yarısı senindir, duldur. Ve o ki hiçtir, o çocuklu iyâldir."*

چون ز شوی اولش کودك بوذ   مهر و کل خاطرش آن سو رود

2402. *"Vaktâki onun evvelki kocasından çocuk ola, onun hâtırının bütün muhabbeti o tarafa gider."*

دور شو تا اسب نندازد لگد   سُمّ اسب توسنم بر تو رسد

2403. *"Uzak ol, at sana tepme atmasın; sert atımın tırnağı sana erişir!"*

"Sümm", katır ve eşek ve öküz ve koyun gibi hayvanların ayaklarındaki azlâfa ıtlâk olunur ki, onların tırnakları menzilesindedir. Ya'ni, "Benden kaç; zîrâ benim musâhabetimin te'sîri ile sert ve şiddetli olan hâlim sana aksetmesin!"

های و هوی کرد شیخ و باز راند   کودکان را باز سوی خویش خواند

2404. *Şeyh bir hây ve hûy etti ve tekrar sürdü; çocukları yine kendi tarafına çağırdı.*

Velî görünen şeyh, bir tavr-ı mecnûnâne ile bağırıp çağırarak kamıştan atını tekrar çocuklar tarafına sürdü ve çocukları tıflâne bir edâ ile kendi yanına çağırdı.

باز بانگش کرد آن سائل بیا   یك سؤلم ماند ای شاه کیا

2405. *O sâil yine ona: "Gel ey büyük şâh, bir suâlim kaldı!" diye bağırdı.*

باز راند این سو بگو زوتر چه بود   که ز میدان آن بچه گویم ربود

2406. *"Çabuk söyle ne idi; zîrâ o çocuk meydandan benim topumu kaptı diye bu tarafa sürdü!"*

O deli görünen velî, "Çabuk söyle suâlin ne idi; zîrâ şu çocuk meydandan benim topumu kaptı, yetişip elinden alacağım!" diyerek kamış atını sâil tarafına sürdü.

گفت ای شه با چنین عقل ادب   این چه شَیْدست این چه فعلست ای عجب

2407. *Dedi: "Ey şâh, böyle akıl ve edeb ile, ey aceb, bu ne hîledir, bu ne fiildir?"*

"Şeyd", mekr ve hîle ve zerk ma'nâsınadır. "Edeb", kāide demektir. Ya'ni, "Sâil dedi ki: "Ey şâh-ı hakîkat, sorduğum suâle verdiğin cevaplar akıl ve kāide dâiresindedir. Tuhaf şey! Böyle akıl ve edeb ile berâber bu tavr-ı mecnûnâne nasıl hîle ve mekrdir, bu ef'âl-i tıflâne nedir?"

تو ورای عقل کلی در بیان   آفتابی در جنون چونی نهان

2408. *"Sen beyânda akl-ı küllün verâsındasın. Bir güneşsin, niçin delilikte gizlisin?"*

"Sen beyân-ı ma'rifet ve hikmette, bilcümle halkın akıllarının üstündesin. Bir ma'rifet ve hikmet güneşisin; niçin böyle delilik perdesi arkasına gizlenmişsin?"

گفت این اَوْبَاشْ رأیی می زنند   تا در این شهر خودم قاضی کنند

2409. *Dedi: "Bu fürû-mâyeler, bu şehir içinde muhakkak beni kadı yapmak için re'y vururlar."*

"Evbaş", fürû-mâye ve nâkes ve her cins karışık adamlar ma'nâsınadır. Ve ıstılâh-ı sûfiyyede, dîvâne ve hayrân ve perîşân ve kalender olanlara ıtlâk olunur. Türkçe'de "ayak takımı" demek olur. İkinci mısrâ'daki "hod", muhakkak ma'nâsınadır. Ya'ni, o sahte deli olan velî buyurdu ki: "Bu ayak takımları muhakkak sûrette bu şehir içinde beni kadı yapmağa karar verdiler."

دفع می گفتم مرا گفتند نی   نیست چون تو عالمی صاحب فنی

2410. [2421] *"Def' söyledim; bana dediler ki: 'Hayır, senin gibi bir âlim, bir fen sâhibi yoktur!'"*

Ya'ni, "Bu kadılığı üzerimden def' etmek için sözler söyledim, iknâ' edemedim. Bana dediler ki: 'Hayır, mutlakā seni kadı yapacağız. Zîrâ senin gibi bir âlim ve bir fen sâhibi bu şehirde yoktur.'"

با وجود تو حرامست و خبیث   که کم از تو در قضا گوید حدیث

2411. "'*Senin vücûdunla berâber, senden aşağısının kadılıkta söz söylemesi harâm ve habîstir.'*

"'Bu şehirde sen varken, ilim ve fazlda senden daha aşağı olan kimselerin kadılıktan dem vurması harâmdır ve kötüdür.'"

در شریعت نیست دستوری که ما   کمتر از تو شه کنیم و پیشوا

2412. "'*Şerîatta bir ruhsat yoktur ki, biz sen şâhtan daha aşağısını muktedâ yapalım.'"*

Bu beyt-i şerîfte, İbn Abbâs hazretlerinden mervî olan şu hadîs-i şerîfe işâret buyurulur: من تولى من أمر المسلمين شيئاً فاستعمل عليهم رجلا وهو يعلم أن فيهم من هو أولى بذلك و أعلم منه بكتاب الله و بسنة رسول الله فقد خان الله و رسوله و جماعة المسلمين ya'ni, "Müslimlerin emrinden bir şeye tevellî eden kimse, onların üzerinde bir adamı kullanır ve halbuki onların arasında muhakkak buna evlâ olan ve Kitâb'ı ve sünnet-i Resûlullâh'ı ondan daha ziyâde bilen bir kimse bulunduğunu bilirse, imdi muhakkak Allâh'a ve Resûlü'ne ve cemâat-ı müslimîne hiyânet etti."

زین ضرورت گیج و دیوانه شدم   لیك در باطن همآنم که بدم

2413. "*Bu zarûretten dolayı sapık ve deli oldum. Fakat bâtında olduğum gibiyim."*

"Kadılığı kabûl etmemek zarûretinden dolayı böyle sapık ve deli tavrını takındım. Fakat zâhirimin bu deliliğinin bâtınıma aslâ te'sîri yoktur. Bâtınım ne halde idiyse de yine o haldedir."

عقل من گنجست و من ویرانه ام   گنج اگر پیدا کنم دیوانه ام

2414. "*Benim aklım definedir ve ben vîrâneyim. Eğer defîneyi ızhâr edersem deliyim."*

"Hikmet ve maârif-i ilâhiyye ile dolu olan aklım, bir vîrâneye gömülmüş defîneye benzer. Ve benim etvâr-ı mecnûnânem dahi bir vîrâne mesâbesin-

dedir. Eğer ben ahvâl-i bâtınemi meydana çıkaracak olursam, o vakit hakîkaten deli olmuş olurum." Bu beyt-i şerîfte, sâliklerin ahvâl-i bâtınelerini nâehillere ifşâ etmemelerine işâret buyurulur.

اوست دیوانه که دیوانه نشد　　　این عسس را دید و در خانه نشد

2415. *Deli odur ki, deli olmadı; bu zâbıta me'mûrunu gördü ve eve gitmedi.*

"Ases", zâbıta me'mûru ma'nâsına olup, burada murâd, ehl-i hakîkatı inkâr eden ve müteşerri' görünen cühelâ gürûhudur. Bunlar ehl-i hakîkatın murâdını anlayamadıklarından, her zaman onlara muhâlefet ederler ve hattâ tekfîrlerine kadar giderler. Evliyâullâh ve urefâ-yı Hak, kendilerini bunların nazarından delilik tavrıyla saklarlar. Ya'ni, "Deli o kimsedir ki, bu gibi cühelâya karşı tavr-ı akıl dâiresinde olarak hakāyık ve maârif-i ilâhiyyeyi ızhâr ederler ve etvâr-ı mecnûnâne ile hallerini bunlardan saklamazlar ve bu cühelâyı görüp, kendi gönüllerinin evine kaçmazlar."

دانش من جوهر آمد نه عرض　　　این بهایی نیست بهر هر غرض

2416. *Benim ilmim araz değil, cevher geldi. Bu kıymetli, her garaz için değildir.*

Benim ilmim, bu vücûd-ı izâfî ile kāim olup, ölüm ile zâil ve fânî olan ilim değildir. Zîrâ bu ilm-i zâil, türlü türlü dünyevî garazlara ve maksadlara müsteniden tahsîl olunur. Benim ilmim hayât-ı uhreviyyede bâkî olan rûha taalluk eden bir ilimdir. Binâenaleyh onun kıymeti ve bahâsı ve bakāsı vardır; ve hiç bir maksad-ı dünyeviyyeye müstenid değildir.

کان قندم نیستان شکرم　　　هم زمن می روید و من می خورم

2417. *Şeker menba'ıyım, şeker kamışlığıyım; hem benden biter ve hem ben yerim.*

"Şeker"den murâd, ulûm-ı ledünniyyedir. "Kamışlık"tan murâd, içinde ulûm-ı ledünniyye bulunan elfâz ve ibârelerdir. Ya'ni, "Ulûm-ı ledünniyye menba'ıyım. Benden, içinde ulûm-ı ledünniyye ve maârif-i ilâhiyye bulunan elfâz ve ibârât sâdır olur. Bu zevkî ve vicdânî olan ilimler hem benden sâdır olur ve hem de ben istifâde ederim. Ya'ni bâtınımdan zâhirime ta'lîm vâki' olur ve dinleyenler zevk alırlar."

علم تقلیدی و تعلیمیست آن　　　کز نفور مستمع دارد فغان

2418. *Taklîdî ve ta'lîmî olan ilimdir o ki, dinleyenlerin nüfûrundan figân tutar.*

Halka kendini âlim göstermek için tahsîl olunan herhangi bir ilim, taklîdî ve ta'lîmî olup, zevkî ve vicdânî olmadığından, böyle bir âlim, karşısında bir satacak adam arar ve bulduğu vakit söylemeye başlar. Fakat dinleyenler sıkılıp etrâfından dağılınca, o âlim onların nefretlerinden ve sıkılmalarından daha ziyâde sıkılıp, ilmini satamadığına ve kendini beğendiremediğine müteessif olur.

چون پی دانه نه بهر روشنیست   همچو طالب علم دنیای دنیست

2419. *Mâdemki rûşenlik için değil, dâne içindir; dünyâ-yı denî ilminin tâlibi gibidir.*

Ehl-i hakîkat tarafından kitaplara yazılmış olan ilm-i zevkî ve vicdânîyi tahsîl hevesi mâdemki kalbi nurlandırmak maksadıyla değildir, ancak halka kendini beğendirip, bu sâyede ezvâk-ı dünyeviyyeyi elde etmek niyetine müsteniddir. Binâenaleyh, bu heveskâr bu fânî olan dünyâ ilminin tâlibine benzer. Bu tahsîl ettiği ulûm-ı evliyânın ona fâidesi olmaz.

طالب علمست بهر عام و خاص   نی که تا یابد از این عالم خلاص

2420. [2431] *Bu âlemden halâs olmak için değil, âmm ve hâss için tâlib-i ilimdir.*

Böyle bir âlim, bu ilm-i tasavvufu vücûd-ı mecâzî âleminden kurtulmak için öğrenmemiştir; belki kendisini avâm ve havâssa satmak için öğrenmiştir. "Havâss"tan murâd, ehl-i dünyânın menâsıb-ı âliye ashâbıdır.

همچو موشی هر طرف سوراخ کرد   چونکه نورش راند از در گفت برد

2421. *Bir fâre gibi her tarafı delik yaptı. Vaktâki onun nûru kapıdan koğdu, "Savul!" dedi.*

"Berd", "yoldan uzak ol!" ma'nâsına gelen bir emirdir. Ya'ni, "Bir fârenin kendi gıdâsını tedârik için her tarafa baş vurup delik deşik ettiği gibi, ilm-i taklîdî ve ta'lîmî sâhibi dahi menfaat-ı nefsânîsini elde etmek için, bu ilmini her bir mecliste göstermek ister. Fakat o öğrendiği ilm-i taklîdînin hadd-i zâtında bir nûru vardır. O nûr bu kimseyi niyyet-i fâsidesi yüzünden zevk ve vicdân kapısından koğar ve 'Hak yolundan uzak ol!' der. Nitekim I. cildde bu gibi kimseler hakkında Hz. Pîr حرف درویشان بدزدد مرد دون ya'ni, "Alçak tabîatlı olan kimse, dervîşlerin sözlerini çalar" buyurmuşlar idi.

چونکه سوی دشت و نورش ره نبود هم در آن ظلمات جهدی می نمود

2422. *Vaktâki onun nûrunun sahrâsı tarafına yol olmadı, yine o zulmetler içinde bir cehd gösterdi.*

"Onun nûru" ile ilm-i ledünnîye; "sahrâsı" ile hakîkat-ı muhammediyyeye işâret buyurulur. Ya'ni, "Ulûm-ı ledünniyyenin nûru, bu ilmi taklîd ve ta'lîm ile öğrenen kimseyi, mahzâ niyyet-i fâsidesinden dolayı, zevk ve vicdân kapısından koğunca, artık bu kimse o ilmin nûrunun sahrâsı olan hakîkat-ı muhammediyye tarafına yol bulamaz olur ve tabîat zulmetleri içinde çırpınmağa başlar.

گر خدایش پر دهد پر خرد برهد از موشی و چون مرغان پرد

2423. *Eğer Hudâ ona akıl kanadını kanat verirse, fârelikten kurtulur ve kuşlar gibi uçar.*

Eğer Hak Teâlâ bu kimseyi akl-ı maâş kaydından kurtarıp akl-ı maâd kanadını ihsân ederse, artık fârelikten kurtulup, halkı kendine da'vet etmekten vazgeçer ve bu kanat ile kuşlar gibi âlem-i hakîkata doğru uçar.

ور نجوید پر بماند زیر خاك نا امید از رفتن راه سماك

2424. *Ve eğer kanat istemezse, Simâk yoluna gitmekten nâ-ümmîd olarak toprak altında kalır.*

"Simâk", sâbitelerden bir yıldızın adıdır. Burada, âlem-i ulvîden kinâyedir. Ya'ni, "Eğer böyle bir kimse akl-ı maâd kanadına rağbet etmez ve akl-ı maâş tavrıyla iktifâ ederse, ulvî olan âlem-i hakîkat ve letâfet yoluna gitmekten ümitsiz bir hâle gelip, toprak altında, ya'ni âlem-i kesâfette kalır."

علم گفتاری که آن بی جان بود عاشق روی خریداران بود

2425. *Söze mensûb olan ilim ki, o cansız olur, müşterilerin yüzüne âşık olur.*

Bir kuru lâftan ibâret olan ilimde zevk ve rûh olmadığından, bu ilim sâhibini avutamaz ve eğlendiremez. Binâenaleyh onun eğlencesi ve zevki, onu herkese dinletmek ve kendini satmak olur. Ve bu sebeble müşterilerin, ya'ni kendisini dinleyecek kimselerin yüzüne âşık olur ve dinletecek adam arar.

گرچه باشد وقت بحث علم زفت چون خریدارش نباشد مرد و رفت

2426. *Gerçi ilim bahsi vaktinde kavî olur; onun müşterisi olmadığı vakit öldü ve gitti.*

Gerçi böyle bir âlim-i zâhirî kendisini dinleyenler önünde mübâhaseye giriştiği vakit kuvvetli ve harâretli olur. Fakat karşısında dinleyecek bir adam bulunmazsa, ölüler gibi çenesi kapanır ve zevki söner gider.

مشترئ من خدایست او مرا   می کشد بالا که الله اشتری

2427. *Benim müşterim Hudâ'dır. O beni yukarıya çeker ki, "Allâhe'ştera".*

Benim akvâlimin ve ef'âlimin müşterisi Hak'tır. O beni yukarıya, ya'ni kendi cemâl-i zâtîsine çeker. Nitekim âyet-i kerîmede إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ (Tevbe, 9/111) ya'ni, "Allâh Teâlâ mü'minlerden nefislerini ve mallarını, onlara verdiği cennet mukābilinde satın aldı" buyurulmuştur. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu âyet-i kerîmede beyân buyurulan "cennet"i, cemâl-i zâtî ile tefsîr buyurmuşlardır. Nitekim âtîdeki beyt-i şerîfte tasrîh buyurulur. Bu âyet-i kerîme I. cildin 2749 numaralı beyitinde de geçti.

خونبهای من جمال ذوالجلال   خونبهای خود خورم کسب حلال

2428. *Benim kanımın bahâsı cemâl-i Zü'l-Celâl'dir. Kendi kanımın bahâsını yerim, kesb-i helâldir.*

Ya'ni, ben Hak yolunda nefsimi riyâzet ve mücâhedât ile fedâ ettim. Ve موتوا قبل أن تموتوا ya'ni, "Ölmezden evvel öl" hadîs-i şerîfi mûcebince, mevt-i tabîîden evvel öldürmüş oldum. Onun bahâsı da, Allâhu Zü'l-Celâl hazretlerinin cemâl-i zâtîsi oldu. Nitekim hadîs-i kudsîde من أحبنى قتلته و من قتلته فعلى ديته و من كانت ديته علىّ فأنا ديته ya'ni, "Beni seveni öldürdüm ve öldürdüğüm kimsenin diyeti benim üzerimedir. Ve diyeti benim üzerime olan kimsenin diyeti benim" buyurulur. Bu hadîs-i kudsînin ibâresini Hind şârihleri böyle zabt etmişlerdir: من عشقنى فعشقته و من عشقته فقتلته و من قتلته فأنا ديته ya'ni, "Kim ki bana âşık oldu, ben de ona âşık oldum. Ve âşık olduğum kimseyi öldürdüm; ve öldürdüğüm kimsenin diyeti de benim." Şu halde, ben kesb-i helâl olarak kanımın bahâsı olan cemâl-i zâtî-i Hak ile taayyüş ederim ve onunla hayat bulurum.

این خریداران مفلس را بهل   چه خریداری کند یك مشت گل

2429. *Bu müflis müşterileri bırak; bir avuç çamur ne müşterilik eder!*

Birtakım müflis müşterilerden ibâret olan bu halk-ı cihâna karşı ilim satmadan ve kendini beğendirmeden vazgeç. Onların her birerleri birer avuç topraktır. Bir avuç toprağın müşteriliğinden ne fâide hâsıl olur!

گل مخور گل را مخر گل را مجو   زانکه گلخوارست دایم زرد رو

2430. [2441] *Çamur yeme, çamuru satın alma, çamuru isteme! Zîrâ ki çamur yiyen dâimâ sarı yüzlüdür!*

Topraktan hâsıl olan gıdâya ihtiyaçtan fazla meyl ederek tenperver olma. Hayât-ı dünyeviyyeni topraktan mahlûk olan cismânîlerin uğrunda fedâ etme. Ve cismânîlerin mükâfâtını ve mukābelesini bekleme. Zîrâ çamur yiyenler huzûr-ı Hak'ta rüsvây olur. "Sarı yüzlü olmak", utanmaktan veyâ helâk olmaktan kinâyedir. Cenâb-ı Pîr şu hadîs-i şerîfin ma'nâ-yı bâtınîsini beyân buyururlar: من أكل الطين فكأنما أعان على قتل نفسه ya'ni, "Çamur yiyen kimse, gûyâ nefsini öldürmeğe yardım eder."

دل بخور تا دایما باشی جوان   از تجلی چهره ات چون ارغوان

2431. *Gönül ye, tâ ki dâimâ tecellîden senin çehren erguvan gibi genç olasın!*

Kalbine müteveccih ol ve ulûm-ı ledünniyyenin verdiği ezvâk ile meşgūl bulun ki, emrâz-ı nefsâniyyeden kurtulup, rûhun genç ve tevânâ olsun ve çehren erguvan gibi humret peydâ etsin; sarı yüzlülükten halâs ol!

یا رب این بخشش نه حدکار ماست   لطف تو لطف خفی را خود سزاست

2432. *Yâ Rab, bu bahşiş bizim işimizin haddi değildir; senin lütfun muhakkak lütf-ı hafîye sezâdır!*

Ya'ni, "Yâ Rab, bu keserât âleminden göz yummak ve nefsin bu enâniyyetinden kurtulmak ihsânı ve atâsı, bizim işimizin ve çalışmamızın haddi değildir. Senin lütf-ı zâhirin muhakkak lütf-ı hafîye lâyıktır!" "Lütf-ı zâhir"den murâd, abdin tevfîk-i ilâhî ile akvâl ve a'mâl-i haseneye muvaffakiyetidir. Ve onun bu muvaffakiyeti, lütf-ı hafî olan ayn-ı sâbitesinin "rahmet-i rahîmiyye"ye mazhariyyetinden nâşîdir. Ya'ni, "Yâ Rab, bu zikr olunan atâ bizim çalışmamız ile hâsıl olur şey değildir. Belki bizim âlem-i sûretteki sa'yimiz hakkındaki lütf-ı tevfîkin, senin lütf-ı hafîn olan ayn-ı sâbitemizin rahmet-i rahîmiyyeye mazhariyyetinden dolayıdır. Ve bu lütfun ancak o lütf-ı hafîye sezâdır!"

دست گیر از دست ما ما را بخر   پرده را بردار و پردهٔ ما مدر

2433. *Bizim elimizden el tut, bizi satın al; perdeyi kaldır ve bizim perdemizi yırtma!*

Yâ Rab, bizim elimizi tut da bizi tabîat çukurundan çıkar ve bizi "bizlik"i-mizin elinden kurtar! Bizim nefsimizi cennet-i zâtın mukābilinde satın alacak hâle koy; cemâline perde ve hicâb olan enâniyyetimizi lütfunla kaldır ve kahrın ile yırtma!

باز خر ما را از این نفس پلید　　　کاردش تا استخوان ما رسید

2434. *Bu murdar nefisten bizi tekrar satın al! Onun bıçağı bizim kemiklerimize kadar erişti!*

Senin cemâlini müşâhededen bizi men' eden bu murdar nefisten bizi kurtar! Zîrâ onun şeâmeti bizim rûhumuzun umkuna kadar te'sîr etti!

ازچو ما بیچارگان این بند سخت　　　که گشاید ای شه بی تاج و تخت

2435. *Ey tâcsız ve tahtsız şâh, bizim gibi bîçârelerden bu sıkı bağı kim açar?*

Ey sûrî tâc ve tahttan münezzeh olan Pâdişâh-ı azîmü'ş-şân, bizim gibi esfel-i sâfilîn-i tabîatta sıkı sıkı sıfât-ı nefsâniyye bağlarıyla bağlanmış olan bîçârelerden bu bağları kim çözebilir?

اینچنین قفل گران را ای ودود　　　که تواند جز که فضل تو گشود

2436. *Ey Vedûd, bu ağır kilidi senin fazlından başka kim açabilir?*

ما ز خود سوی تو گردانیم سر　　　چون تویی از ما به ما نزدیکتر

2437. *Biz kendimizden senin tarafına baş çeviririz. Zîrâ sen bize bizden daha yakınsın!*

Bu beyt-i şerîfte, وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ (Kāf, 50/16) ya'ni, "Biz insana şah damarından daha yakınız." âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Ya'ni, "Biz kendi benliğimizden senin senliğine başımızı çeviririz. Çünkü sen bize bizden daha yakınsın ve sen bizim hakîkatımızsın!"

این دعا هم بخشش و تعلیم توست　　　گر نه در گلخن گلستان از چه رست

2438. *Bu duâ dahi senin ta'lîminin bahşişidir; yoksa külhan içinde gülistân neden bitti!*

Bu duâ ve münâcât senin ilhâmın ile vâki' olan ta'lîmdir ve bu senin ihsânındır. Yoksa, külhan gibi süflî olan nefisten gül ve gülistân mesâbesinde bu gibi münâcât zâhir olmaz idi!

درمیان خون و روده فهم و عقل   جز ز اکرام تو نتوان کرد نقل

2439. *Kan ve bağırsak arasında fehm ve aklı, ikrâmından başkası nakletmek mümkin değildir!*

Birtakım kanlardan ve bağırsaklardan mürekkeb olan cism-i beşerdeki anlayışı ve aklı, senin tarafına senin ikrâmından ve eltâfından başkası nakledemez. Ya'ni, levsiyyât tulumu olan cism-i beşerdeki aklı ve fikri, bu âlem-i süflîden ancak kendi tarafına sen nakledersin. Binâeenaleyh insân-ı kâmilin tasarrufu da ancak senin lütfuna mevkūftur.

از دو پارهٔ پیه این نور روان   موج نورش می زند بر آسمان

2440. [2451] *Bu akıcı nûr iki parça yağdandır. Onun nûrunun dalgasıdır, göğe çarpar.*

"İki parça yağ"dan murâd, iki gözdür. Ya'ni, "Beşerin iki gözünden akan nûr, iç yağı cinsinden olan bir maddeden zâhir olur. İşte bu göz nûrunun dalgası semâvâta kadar vâsıl olur ve beşer bu nûr vâsıtasıyla ilm-i hey'etin kāidelerini vaz' eder."

گوشت پاره که زبان آمد از او   می رود سیلاب حکمت همچو جو

2441. *Et parçası ki dil geldi, ondan hikmet seli ırmak gibi gider!*

سوی سوراخی که نامش گوشهاست   تا بباغ جان که میوهاش هوشهاست

2442. *Bir delik tarafı ki onun adı kulaklardır; can bağına kadar ki, onun meyvesi akıllardır!*

Vücûd-ı beşerde bir delik tarafı vardır ki, onun adına kulaklar denir. O delik can bağına kadar uzanır. O can bağının meyvesi ve hülâsası da akıllardır.

شاهراه باغ جانها شرع اوست   باغ و بستانهای عالم فرع اوست

2443. *Canların bağının caddesi onun şer'idir; âlemin bağ ve bostanları onun fer'idir.*

Bu beytin şerhinde şârihlerin ihtilâfları vardır. Ankaravî hazretleri, شرع اوست ve فرع اوست daki zamîrleri akla ircâ' buyurup, "Canlar bağının caddesi, o can bağının meyvesi olan akılların şer'idir. Âlem-i zâhirin bağ ve bostanları, o akılların fer'idir" ma'nâsını vermiş ve ona göre îzâhât i'tâ etmiştir.

Hind şârihlerinden Mîr Abdülfettâh şerhinde der ki: " "Şâhrâh"tan murâd, kulaktır. Zîrâ ulûm ve maârif ve ahbâr ve âsâr-ı mâziye ve müstakbele ve hâliye, sâir havâssın hilâfına olarak, hep o yoldan canların bağına erişir."

İmdâdullâh hazretleri buyururlar ki; " شرع اوست ya'ni tarîk-ı enbiyâ olan şer'-i ilâhîdir. Şer', yol ma'nâsınadır. Ve "O" zamîri, ya Hakk'a veyâ Resûl'e râci'dir. Zîrâ evvelce buyurdular ki, 'Hikmet seylâbı dilden kulağa erişip, bâğ-ı câna vâsıl olur.' Şimdi de buyururlar ki, 'Can bağının caddesi şer'dir ki, bu yol üzerinde gidip, seylâb-ı hikmet can bağına erişir. Ve diğer mevcûd olan bâğ-ı ilim bu şer'in fer'idirler ki, eğer bu şer'den müeyyed olurlar ise, can bağına gidebilir; aksi hâlinde canın kaydı ve bağı olur.'"

Velî Muhammed Ekberâbâdî de şu mütâlaada bulunur: " Şer' yoldur ve "o" zamîri her iki mısrâ'da da "seylâb-ı hikmet"e râci'dir. Ya'ni, seylâb-ı hikmet güzergâhı can bağının gayrı değildir. Ve ancak bu ilim ve hikmettir ki, âlemdeki bütün mevcûdâtın aslı ve menşe'idir. O mevcûd ister vâsıta-i mahlûk ile olsun, ister insan vâsıtasıyla olmaksızın Hâlık'ın mahlûku olsun."

Fakîr derim ki; cenâb-ı Pîr kulağa ehemmiyet verip, âtîdeki beyânât-ı aliyyelerini müteselsilen buraya rabt buyurmuşlardır. Zîrâ bilcümle hakāyık ve maârif kulak yolundan hayât-ı beşerin gāyesi ve hülâsası ve meyvesi olan idrâke vâsıl olur. Onun için cenâb-ı Pîr efendimiz bu *Mesnevî-i Şerîf*e "Bişnev" ya'ni "Dinle!" emriyle başlamışlardır. Şu halde, dilden çıkan hikmet selinin güzergâhı kulak olup, bu yoldan cana vâsıl olur ve candan dahi onun hülâsası ve meyvesi olan akılda karar kılar. Binâenaleyh, canların bağının caddesi olan kulak, aklın yolu olmuş olur. Ve âlemin bağlarının ve bostanlarının nizâmı ve tertîbâtı, kulak yolundan akla vâsıl olan hikem ve ulûmun aksi olur. Ve akis ise, aslın fer'idir. Bu îzâhâta göre, "şer'-i ost" [onun şer'i]daki zamîr akla; ve "fer'-i ost" [onun fer'i] daki zamîr dahi, akılda takarrur eden seylâb-ı hikmete râci' olur.

اصل و سرچشمهٔ خوشی آنست آن   زود تَجْرِى تَحْتَهَا الْاَنْهَارْ خوان

2444. *Hoşluğun aslı ve ser-çeşmesi odur o. Çabuk* تَجْرِى تَحْتَهَا الْاَنْهَارْ *ı oku!*

Yukarıki îzâhât-ı fakîre nazaran, "O" zamîrleri seylâb-ı hikmete râci'dir. Ya'ni, "Zevkin kökü ve menba'ı ancak hikmet selidir. Bunu anlamak istersen, hemân جَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَاالْاَنْهَارُ (Âl-i İmrân, 3/15 vb.) ya'ni, "Cennetler vardır ki, onların altından nehirler akar" âyet-i kerîmesini oku. Kur'ân-ı Kerîm'de bu ibâre müteaddid yerlerde mükerreren mezkûrdür. Ezcümle, bir âyette

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ (Burûc, 85/11) ya'ni, "O kimseler ki îmân ettiler ve amel-i sâlih işlediler, onlar için altından nehirler akan cenetler vardır" buyurulur. "Cennet"ten murâd, cennet-i irfândır. Ve onun altından akan "nehirler"den murâd, maârif ve hakāyıktır ki, her birinin ayrı ayrı birer zevki ve hoşluğu vardır. Bu hikmet ırmağı lâ-yenkatı' akar ve zevklerinin çeşnileri de başka başkadır. Âyet-i kerîmenin lisân-ı işâretle ma'nâ-yı münîfi böyle olur: "O kimseler ki, tevhîd-i vücûdîyi vicdânen idrâk ve müşâhede ettiler ve vücûdun merâtibi ahkâmına riâyet etmek sûretiyle amel-i sâlih işlediler, onlar için cennet-i irfân hâsıl oldu ki, o cennetin altından ale'd-devâm ezvâka ve hoşluklara sebeb olan hikmet nehirleri akar."

تتمهء نصيحت رسول صلى الله عليه و سلم بيمار را

Resûl (a.s.)ın hastaya nasîhatının tetimmesi

گفت پيغمبر مر آن بيمار را　　چون عيادت كرد يار زار را

2445. *Zaîf olan yâri ziyâret ettiği vakit, Peygamber o hastaya dedi*

كه مگر نوعى دعايى كردهء　　از جهالت زهربايى خوردهء

2446. *Ki, "Gālibâ sen bir nevi' duâ etmişsin; cehâletten bir zehirli çorba yemişsin!"*

"Zehr-bâ", zehirli çorba ve yâhût içinde zehir bulunan herhangi bir taâm demektir. Burada fenâ duâdan kinâyedir.

ياد آور چه دعا مى گفتهء　　چون ز مكر نفس مى آشفتهء

2447. *"Hâtıra getir ne duâ etmişsin! Zîrâ nefsin mekrinden perîşân olmuşsun."*

گفت يادم نيست الا همتى　　دار با من يادم آيد ساعتى

2448. *Dedi: "Hâtırımda yoktur; ancak bana himmet tut, bir anda hâtırıma gelsin!"*

ازحضور نور بخش مصطفا　　　پيش خاطر آمد او را آن دعا

2449. *Mustafâ'nın nûr bahşedici olan huzûrundan, o duâ onun hâtırının önüne geldi.*

همت پيغمبر روشنكده　　　پيش خاطر آمدش آن گمشده

2450. [2461] *Peygamber'in aydınlık mahalli olan himmeti ile, o zâyi' olmuş, onun hâtırının önüne geldi.*

Resûl-i zîşân Efendimiz'in menba'-ı nûr olan himmet-i seniyyeleri bereketi ile, o sahâbînin unutmuş olduğu duâ onun hâtırına geldi.

تافت زآن روزن كه از دل تا دلست　　　روشنى كه فرق حق و باطلست

2451. *Hak ve bâtılı ayıran bir aydınlık, gönülden gönüle kadar olan pencereden parladı.*

گفت اينك يادم آمد اى رسول　　　آن دعا كه گفته ام من بوالفضول

2452. *Dedi: "Ey Resûl, benim boşboğazlıkla söylediğim o duâ işte hâtırıma geldi!"*

چون گرفتار گناهان مى شدم　　　غرقه دست اندر حشايش مى زدم

2453. *"Vaktâki günahlara giriftâr oldum, gark olup el ve ayak vururdum."*

"Vaktâki türlü türlü günahlara giriftâr oldum, deryâ-yı isyâna batıp, çırpındım durdum ve kurtulmağa çabaladım."

از تو تهديد و وعيدى مى رسيد　　　مجرمان را از عذاب بس شديد

2454. *"Mücrimlere, çok şedîd azâbdan; senden bir tehdîd ve vaîd erişti."*

"Yâ Resûlallâh, senin cânibinden mücrimlere ve âsîlere pek şedîd olan azâb-ı ilâhî vâki' olacağı beyân ve buna mütedâir olan âyât-ı kur'âniyye bizlere teblîğ buyuruldu!"

مضطرب مى گشتم و چاره نبود　　　بند محكم بود و قفل نا گشود

2455. *"Muztarib oluyordum ve çâre olmadı; bağ muhkem ve kilit açılmamış idi."*

"Ben bu tehd[îd]i ve vaîdi dinledikçe muztarib oluyordum ve bu ıztırâbın def'ine çâre bulamıyor idim. Çünkü nefsimin bağı kuvvetli idi ve rûhumun kilidi henüz açılmamış idi."

نی مقام صبر و نه راه گریز   نی امید توبه نه جای ستیز

2456. *"Ne sabır makāmı ve ne kaçamak yolu; ne tövbe ümîdi, ne nizâ' yeri yok!"*

"Bu ıztırâbâta sabrım kalmadı ve kaçamak yolunu bulamadım. Nefsimin ahdini bozmasından dolayı tövbe ümîdi de munkatı' oldu ve nefse muhâlefete de kudretim yok idi."

من چو هاروت و چو ماروت از حزن   آه می کردم که ای خلاق من

2457. *"Ben hüzünden dolayı Hârût ve Mârût gibi âh ettim; dedim ki: 'Ey benim Hallâk'ım!"*

ذکر دشوارئ عذاب آخرت و سختئ آن

Âhiret azâbının zorluğunun ve onun şiddetinin zikri

از خطر هاروت و ماروت آشکار   چاه بابل را بکردند اختیار

2458. *Hârût ve Mârût hatardan dolayı âşikâr olarak Bâbil kuyusunu ihtiyâr ettiler.*

Ya'ni, Hârût ve Mârût ismindeki iki melek, yaptıkları günah sebebiyle azâb-ı âhiretin hatar ve havfından dolayı apaçık bir halde Bâbil kuyusunda kendilerini ta'zîb etmeğe râzî oldular.

Ma'lûm olsun ki, Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî bu beyitin şerhinde şöyle yazar: "Hz. Mevlânâ (k.s.), o hastanın hâlini Hârût ve Mârût'un hâline teşbîh edip, onun diliyle takrîr buyurmuşlardır. Ve bu takrîrin esâsı bir kavl-i meşhûra binâ olunmuştur. Şöyle ki: Hârût ve Mârût iki melek olup, bunlar yeryüzüne beşeriyyetle tenezzül etmişler ve kendilerinden günah sâdır olduğu için Bâbil şehrindeki bir kuyuda kendilerini baş aşağıya asıp, kıyâmete kadar bu sûretle muazzeb olmağa râzî olmuşlardır. Ve cenâb-ı Mevlânâ, ekseriyâ umûr-ı meşhûreyi bir garaz-ı sahîhe binâen îrâd

buyururlar ve onun yalan olmasından kat'-ı nazar ederler. Ve ba'zı mahallerde de bâtıl kıssaları niçin îrâd ettiklerini beyân edip, bu tevehhümün cevâbını verirler. Yoksa, bu kıssa hakîkatte bâtıl-ı mahzdır."

تا عذاب آخرت اینجا کشند   گُربُزند و عاقل و ساحروشند

2459. *Tâ ki âhiretin azâbını burada çeksinler; hakîm ve âkıl ve sâhir gibidirler.*

Hind şârihlerinden Şeyh Muhammed Efdal, "gürbüz" kelimesi hakkında şöyle diyor: " "Gürbüz", mekkâr ve muhîl ma'nâsınadır. Aslında "gürg-i büz" ya'ni "keçi kurdu" idi. "Gürg"ün "kâf"ı hazf olunup, tahfîf ettiler." Ve İmdâdullâh hazretleri, "Çok hikmet bilen ve hîlekâr ve mekkâr" ma'nâsında olduğunu beyân buyurmaşlardır. "Gürbüz"den sonra "âkıl" kelimesi geldiğine göre, "hakîm" ma'nâsı vermek münâsibdir. "Sâhir veş" [sâhir gibi] ta'bîriyle, Hârût ve Mârût'un sihirbâz olmayıp, sihir ilmini bildiklerine işâret buyurulur. Nitekim sûre-i Bakara'da, وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ (Bakara, 2/102) ya'ni, "Yahûdîler Bâbil şehrinde vâki' Hârût ve Mârût isminde iki meleğe inzâl olunan şeye de tâbi' oldular. O iki melek, 'Biz ancak halka taraf-ı Hak'tan tecrübe ve ibtilâyız; sakın sen sihir ile amel edip kâfir olma!' demedikçe, hiçbir kimseye sihir ta'lîm etmezler idi" buyurulmuştur. Bu âyet-i kerîmeden anlaşılır ki, Hârût ve Mârût, Bâbil'de halka sihir ta'lîmine me'mûr imişler. Kendileri sihir yapmadıkları gibi, halka da sihir öğretmekle berâber yapmamalarını tavsiye ederler imiş. Binâenaleyh bunlar hakîm ve âkıl ve sihir ilmini bildikleri için dahi sihirbâz gibi imişler. Âyet-i kerîmede bunların icrâ-yı ma'siyet ettiklerine dâir bir işâret olmadığından, Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî'nin yukarıda beyân olunan mütâlaâtı muvâfık-ı hakîkat görünür.

نیك کردند و بجایش خویش بود   سهلتر باشد ز آتش رنج دود

2460. *İyi yaptılar ve kendi yerinde idi; ateş azâbından dumanın zahmeti ehvendir.*
[2471]

Hârût ve Mârût günahlarına mukâbil kendilerini ta'zîb ettiklerine iyi yaptılar. Ve bu yaptıkları iş yerinde vâki' oldu. Zîrâ ateşte yanmak eleminden dumanın eziyyeti elbette ehven ve kolaydır.

حد ندارد وصف رنج آن جهان   سهل باشد رنج دنیا پیش آن

2461. *O cihânın eleminin vasfının haddi yoktur; onun önünde dünyânın elemi kolay olur!*

O âlem-i âhiretteki azâbın ta'rîf ve tavsîfi hadd-i beyâna sığar şey değildir. Binâenaleyh o azâbın önünde, dünyâda çekilen azâb kolay ve ehemmiyetsiz kalır.

ای خنك آن كاو جهادى مى كند   بر بدن زجرى و دادى مى كند

2462. *Ey mutlu o kimse ki, bir cihâd eder, beden üzerine bir zecr ve bir dâd eder!*

Mücâhede ve riyâzet usûllerine riâyetle nefsini huzûzât-ı cismâniyye tarafına meyilden zecr ve men' eden ve ona yalnız hayât-ı sûriyyede hakkını vermekle iktifâ etmek sûretiyle icrâ-yı adâlet eden kimseye ne mutludur! Zîrâ nefsi huzûzâtından men' edeceğim diye hakkını vermemek zulümdür. Nitekim hadîs-i şerîfte, نفسك مطيتك فارفق بها ya'ni, "Nefsin senin binek hayvanındır; ona rıfk ile muâmele et!" buyurulur. Binâenaleyh, nefse yüz verip, kâmilen kendi huzûzâtına bırakmak, helâk-i ma'nevîyi mûcib olduğu gibi, onu büsbütün kuvvetsiz bırakacak derecede zebûn kılmak, insanı ibâdât ve tâattan âciz bırakacağı için câiz değildir.

تاز رنج آنجهانى وا رهد   بر خود اين رنج عبادت مى نهد

2463. *Tâ ki o cihâna mensûb zahmetten kurtulsun, kendi üzerine bu ibâdet zahmetini koysun!*

Bu beyit, yukarıki beyitin mütemmimidir. Ya'ni, nefsi mücâhede ve riyâzet usûlleriyle terbiye etmek, âhiret azâbından kurtulmak ve kendi üzerine ibâdât ve tâat acılarını koymak içindir. Beyit:

İç ol zehri ki, bal ola sonunda
Sonunda zehr olan balı nidersin?

من همى گفتم كه يا رب آن عذاب   هم درين عالم بران بر من شتاب

2464. *"Ben der idim ki: 'Yâ Rab, o gıdâyı yine bu âlemde acele benim üzerime sür!'"*

"Bu düşünceye mebnî der idim ki: 'Yâ Rab, günahlarıma mukâbil âhirette çekeceğim azâb-ı âcili bu âlemde âcilen benim üzerime sevk et!' "

تا در آن عالم فراغت با شدم   در چنين در خواست حلقه مى زدم

2465. *" 'Tâ ki o âlemde bana ferâgat olsun.' Böyle niyâz içinde halkayı vururdum."*

"O âlemde bana azâb çekmekten ferâgat olmak için, işte böyle niyâz içinde taleb-i belâ kapısının halkasını çalardım."

این چنین رنجوریٔ پیدام شد   جان من از رنج بی آرام شد

2466. *"Bana böyle bir hastalık peydâ oldu; canım elemden rahatsız oldu."*

"Bu hastalık sebebiyle rûhumun zevki ve huzûru kalmadı. Ancak bu elem ile meşgûliyette müstağrak oldum."

مانده ام از ذکر و از اوراد خود   بی خبر گشتم ز خویش و نیك و بد

2467. *"Zikrimden ve evrâdımdan kalmışım; kendimden ve iyiden ve kötüden bî-haber kalmışım."*

"İbâdât ve tâattan âciz kaldım; ne kendimden ve ne de nefsimin iyi ve kötü hallerinden ölü gibi habersiz kaldım."

گر نمی دیدم کنون من روی تو   ای خجسته وی مبارك بوی تو

2468. *"Ey kokusu huceste ve mübârek olan, eğer ben şimdi senin yüzünü görmeye idim; "*

می شدم از بند من یکبارگی   کردیم شاهانه این غمخوارگی

2469. *"Ben birdenbire bendimden giderdim. Bana bu gam-hâreliği şâhâne olarak yaptın."*

"Ey rûh-ı şerîfinin kokusu mübârek ve uğurlu olan güzel Peygamber'im, eğer lütfen benim ziyâretime gelip, senin latîf yüzünü görmeye idim, ben bu hastalık sebebiyle birdenbire vücûd kaydından gider ve ölür idim. Beni şâhâne bir sûrette teselli buyurdun!"

گفت هی هی این دعا دیگر مکن   بر مکن تو خویش را از بیخ و بن

2470. [2481] *Buyurdu ki: "Hey, hey, bir daha bu duâyı etme. Sen kendini kökten ve dipten koparma!"*

Resûl-i zîşân Efendimiz sahâbîye cevâben buyurdular ki: "Hey, hey, kendine gel, bir daha böyle duâ etme ve Hak'tan belâ isteme ve bu vücûd-ı izâfîni kökünden ve dibinden koparma!"

تو چه طاقت داری ای مور نژند   که نهد بر تو چنان کوه بلند

2471. *"Senin üzerine öyle yüksek dağı koyarsa, ey zaîf karınca, sen ne tâkat tutarsın?"*

"Hak Teâlâ senin üzerine yüksek dağ mesâbesinde olan bir belâsını koyarsa, ey cismi bir karınca gibi zaîf ve hakîr olan kimse, sen o belâya nasıl tahammül edebilirsin?"

گفت تو به کردم ای سلطان که من   از سر جلدی نه لافم هیچ فن

2472. *Dedi: "Ey Sultân, tevbe ettim ki, ben bahâdırlık cihetinden aslâ mahâret lâfını etmeyeyim!"*

Sahâbî cevâben dedi ki: "Ey Sultân-ı zîşân, tövbe ettim, bir daha Hakk'ın kahrına karşı metânet ve mukāvemet sözünü söylemeyeyim!"

این جهان تیه‌است و تو موسی و ما   از گنه در تیه مانده مبتلا

2473. *"Bu cihân Tîh'tir, sen Mûsâ'sın; ve biz günahtan dolayı Tîh'ten mübtelâ kalmışız."*

"Bu dünyâ, Benî İsrâîl'in kırk sene içinde yaşadığı Tîh sahrâsına benzer. Ve sen de bizlere Mûsâ (a.s.) gibisin. Ve biz de enâniyyetimiz kabâhatinden dolayı Tîh sahrâsı gibi olan bu cihânda esîr-i belâ olmuşuz.

ذکر حال قوم موسی علیه السلام پشیمانئ ایشان

Mûsâ (a.s.) kavminin hâlinin ve onların pişmanlığının zikri

قوم موسی راه می پیموده اند   آخر اندر گام اول بوده اند

2474. *"Mûsâ'nın kavmi yol ölçmüşlerdir; nihâyet evvelki adımda olmuşlardır."*

"Râh peymûden", kat'-ı mesâfe etmekten kinâyedir. Ya'ni, "Mûsâ (a.s.), zihinlerine putperestlik yerleşmiş olan Benî İsrâîl'i Mısır muhîtinden tecrîd edip, Tîh sahrâsına tehcîr etmiş iken, Sâmirî'nin yaptığı buzağıya tapmakla, yine ilk adımda kalmışlar ve putperestlik zihniyetinden kurtulamamışlar idi. Ve bu kadar zaman Mûsâ (a.s.)ın şerîatıyla âmil olarak tarîk-ı dînde kat'-ı mesâfe etmiş iken, nihâyet yine ilk adımda bulunup, yerlerinde saymış idiler."

سالها ره می رویم و در اخیر   همچنان در اول منزل اسیر

2475. *"Senelerce yol gideriz ve nihâyette öylece menzilin evvelinde esîriz."*

"Bizler dahi nefs-i emmâre putuna tapmaktan kurtulmak için, Benî İsrâîl gibi tarîk-ı şerîatta kat'-ı mesâfe ederiz ve nihâyette yine öylece menzilin evveli olan nefs-i emmâre mertebesinde esîr olup kalırız."

گر دل موسی ز ما راضی بدی   آخراین ره هم بپایان آمدی

2476. *"Eğer Mûsâ'nın gönlü bizden râzı olaydı; nihâyet bu yol dahi sona gelir idi."*

"Mûsâ"dan murâd, Resûl-i Ekrem Efendimizdir. "Yolun nihâyeti"nden murâd, merâtib-i nefsin nihâyeti olan "nefs-i sâfiye" mertebesidir. Ya'ni, "Resûl-i zîşân Efendimizin kalb-i şerîfleri bizlerden hoşnûd ve râzı olaydı, onların teveccüh ve rızâları berekâtıyla biz merâtib-i nefsi ikmâl edip, sâf ve maâsîden pâk olurduk."

ور به کل بیزار بودی او زما   کی رسیدی خوانمان هیچ از سما

2477. *"Ve eğer o bizden külliyen bîzâr olaydı, hiç ne vakit bize gökten ni'met erişirdi?"*

"Ve eğer Resûl-i zîşân Efendimiz bizlerden tamâmiyle yüz çevirmiş olsa idi, hakîkat göğünden bize ni'met-i münâcât ve istiğfâr nâzil olmazdı. Zîrâ Hakk'a yalvarmak ve günahlardan istiğfâr etmek dahi tevfîk-i ilâhî ni'meti ile mümkin olur."

کی ز سنگی چشمها جوشان شدی   در بیابان مان امان جان شدی

2478. *"Ne vakit bir taştan pınarlar kaynayıcı olurdu; beyâbânda bize cânın amânı olurdu."*

"Taş gibi olan bir kalbden rikkat ve teessür ve münâcât pınarları kaynayıcı olmaz ve dünyâ sahrâsında bize canımızı şekāvetten kurtarmak imkânı bulunmaz idi."

بل بجای خوان خود آتش آمدی   اندرین منزل لهب بر ما زدی

2479. *"Belki ni'met yerine muhakkak ateş gelir idi; bu menzil içinde bize alev çarpardı."*

"Belki ni'met-i münâcât ve istiğfâr yerine, yine kalbimizde ateş mesâbesinde olan gazab ve şekāvet hissi hâsıl olur ve hayât-ı dünyeviyyede belâ üstüne belâ gelir idi."

چون دو دل شد موسی اندر کار ما   گاه خصم ماست گاهی یار ما

2480. [2490] "*Vaktâki Mûsâ bizim işimizde iki gönüllü oldu, gâh bizim hasmımızdır, gâh bizim yârımızdır.*"

"İki gönüllü olmak"tan murâd, Peygamber'in ef'âl-i ümmetinin ba'zısından memnûn ve ba'zısından gayr-i memnûn olması hâlidir. Memnûn olduğu ef'âle karşı dost; ve memnûn olmadığı ef'âle karşı da gazûb olur. Nitekim Resûl-i zîşân Efendimiz, أنا أغضب كما يغضب البشر ya'ni. "Ben beşerin öfkelendiği gibi öfkelenirim" buyururlar. Ve enbiyânın rızâları, Hakk'ın râzı olduğu; ve gazabları da Hakk'ın gazab ettiği ef'âle karşıdır.

خشمش آتش می زند در رخت ما   حلم او رد میکند تیر بلا

2481. "*Onun gazabı bizim eşyâmıza ateş vurur; onun hilmi belâ okunu reddeder.*"

"Ya'ni Nebiyy-i zîşânın adem-i rızâsından mütevellid gazabı, bizim kuvâyı cismâniyyemize ve levâzım-ı hayâtiyyemizden olan emvâl ve eşyâmıza hastalık ve zâyiât ateşlerini musallat eder. Ve onun hilmi, bize müteveccih olan bu belâ oklarını def' eder."

کی بود که حلم گردد خشم نیز   نیست این نادر ز لطفت ای عزیز

2482. "*Ne vakit keskin gazab hilim olur; ey azîz senin lütfundan bu acîb değildir!*"

"Keskin öfke hilmin "ayn"ı olmak mümkin olmadığı halde, ey vücûdu azîz olan sultân-ı enbiyâ, senin letâfet-i ahlâkından dolayı gazab hilmin "ayn"ı olursa, taaccüb olunacak şey değildir! Zîrâ senin şân-ı şerîfinde Hak Teâlâ, وَ إِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ (Kalem, 68/4) [ya'ni "Ve elbette sen yüce bir ahlâk üzeresin"] buyurmuştur."

مدح حاضر وحشتست از بهر این   نام موسی می برم قاصد چنین

2483. "*Hâzırın medhi vahşettir; bunun için Mûsâ'nın adını böyle kāsıd olarak getiriyorum.*"

"Hâzır olan bir insân-ı kâmil, yüzüne karşı medh olunmaktan hazz etmeyip, tevahhuş buyurduğu için, ben senin medhini kasd ederek Mûsâ (a.s.)ın adını zikrediyorum."

ورنه موسی کی روا دارد که من پیش تو یاد آورم از هیچ تن

2484. "*Ve yoksa Mûsâ ne vakit revâ tutar ki, ben senin önünde hîç-tenden yâda getireyim!*"

"Hîç-ten"den murâd, vücûd-ı izâfî âleminden intikāl etmiş olan kimsedir. Ya'ni, "Hiç Mûsâ (a.s.) senin gibi bir sultân-ı rusülün önünde devre-i nübüvveti bitmiş ve vücûd-ı izâfî âleminden intikāl etmiş bulunan kendisinin adını yâd ve medh etmemi câiz görür mü? Zîrâ Mûsâ (a.s.) اللهم اجعلنى من أمة محمد ya'ni, "Ey benim Allâh'ım, beni ümmet-i Muhammed'den kıl!" diye duâ buyurmuş idi.Ve zât-ı Risâletpenâhîn dahi لو كان أخى موسى حيا لما وسعه إلاّاتباعى ya'ni, "Eğer kardeşim Mûsâ hayatta olaydı, bana uymaktan başkasına tâkati olmazdı" buyurdu."

عهد ما بشکست صد بار و هزار عهد تو چون کوه ثابت بر قرار

2485. "*Bizim ahdimiz yüz ve bin kerre kırıldı; senin ahdin dağ gibi sâbit ve berkarârdır.*"

"Bizim Hakk'a karşı olan ahd-i ezelîmiz, teşvîk-i nefsânî ve iğvâ-yı şeytânî ile pek çok def'alar bozuldu. Ey Nebiyy-i zîşân, فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ (Hûd, 11/112) [ya'ni "Emrolunduğun gibi müstakîm ol!"] emrine imtisâlen, emr olunduğun şeyde istikāmetin tamdır ve ezelde Hakk'a karşı vâki' olan ahid ve mîsâkında sâbit ve berkarârsın!"

عهد ما کاه و بهر بادی زبون عهد تو کوه وز صد که هم فزون

2486. "*Bizim ahdimiz samandır ve her bir rüzgâr için zebûndur; senin ahdin dağdır ve yüz dağdan dahi ziyâdedir!*"

"Bizim ahdimiz saman çöpü mesâbesindedir; rüzgâr gibi sıfât-ı nefsâniyyemizin her birinin te'sîri altında âcizâne bir halde uçar. Halbuki senin ahdin Himalaya dağlarının yüz mislinden daha metîndir; hiçbir bâd-ı sarsar sana bu ahdini bozduramaz ve seni istikāmetinden geri bırakamaz!"

حق آن قدرت که بر تلوین ما رحمتی کن ای امیر لونها

2487. "*Ey renklerin beyi, o kudret-i Hak için bizim telvînimize merhamet et!*"

"Renkler"den murâd, sıfât ve esmâdır. "Renklerin beyi"nden murâd, câmi'-i cemî'-i esmâ ve sıfât olan Nebiyy-i zîşândır. Ya'ni, "Ey cem'iyyet-i esmâiyye ve sıfâtiyyeyi hâiz olan Nebiyy-i zîşân, Hak sübhânehû ve teâlâ hazretlerinin sana bahş ettiği "Allâh" ism-i câmi'inin kudreti hakkı için, bizim erbâb-ı müteferrikanın ya'ni esmâ-i muhtelifenin te'sîri altında türlü türlü renkler ile serseriyâne imrâr-ı hayât etmemize merhamet et!"

خویش را دیدیم و رسوایی خویش　　　امتحان ما مکن ای شاه بیش

2488. *"Kendimizi ve kendi rüsvâylığımızı gördük; ey şâh artık bizi imtihân etme!"*

"Biz nefsimizin mâhiyyetini ve sıfât-ı nefsâniyyemizin rezâletlerini gördük. Ey şâh, artık bizi bundan ziyâde tecrübe ve imtihân edip, kepâzeliğimizin hepsini meydana çıkarma!"

تا فضیحتهای دیگر را نهان　　　کرده باشی ای کریم مستعان

2489. *"Ey müsteân olan Kerîm, tâ ki bizim başka rezâletlerimizi gizlemiş olasın!"*

Ya'ni, "Sen bilcümle esmânın mazharı olduğun Hakk'ın Settâr ism-i şerîfinin dahi mazharısın. Binâenaleyh bizim gizli kalmış olan kabâhat ve rezâletlerimizi de meydana çıkarmamak için bizi artık imtihân etme ve Settâr ismi ile bizim ayıplarımızı ört!"

بی حدی تو در جمال و در کمال　　　در کژی ما بی حدیم و در ضلال

2490. *"Sen cemâlde ve kemâlde hadsizsin; biz eğrilikte ve dalâlette nihâyetsiziz!"*
[2500]

بی حدی خویش بگمار ای کریم　　　بر کژی بی حد مشتی لئیم

2491. *"Ey Kerîm, kendi hadsizliğini bir avuç leîmin hadsiz olan eğriliği üzerine nasb et!"*

هین که از تقطیع ما یك تار ماند　　　مصر بودیم و یکی دیوار ماند

2492. *"Âgâh ol ki, bizim yırtık elbisemizden bir tel kaldı; şehir idik, bir duvar kaldı!"*

"Taktî'", nesci bozulup, tel tel olmuş entâri ma'nâsınadır. Ya'ni, "Ey Nebiyy-i zîşân, ma'lûm-ı şerîfin olsun ki, bizim eskimiş ve ihtiyarlamış olan vü-

cûd-ı unsurîmizin ömründen az bir bakıyye kaldı. Ma'mûr bir şehir mesâbesinde olan bu vücûdun şenliği bozuldu ve ma'mûr binâları mesâbesinde olan kuvâ-yı cismâniyyesi harâb oldu; bir duvar mesâbesinde olan bir nefes kaldı!"

البقیه البقیه ای خدیو　　　　تا نگردد شاد کلی جان دیو

2493. *"Şeytanın canı külliyen mesrûr olmamak için, ey Efendi, bakıyyeyi, bakıyyeyi hıfz buyur!"*

"Yırtık pırtık bir libâsın bir dilimi ve yıkılmış bir ma'mûr şehrin bir duvarı mesâbesinde olan bakıyye-i ömrümü, aman ey Efendi lütfen şeytan şerrinden muhâfaza buyur ki, büsbütün sıfru'l-yed kalmayayım ve benim bu hâlimi gören hasûd şeytan sevinmesin!"

بهر ما نی بهر آن لطف نخست　　　　که تو کردی گمراهان را باز جست

2494. *"Bizim için değil, o evvelki lütuf için ki, sen yolunu gâib edenleri yine aramakta idin!"*

"Evvelki lütuf" ta'bîriyle, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in âlem-i ervâhdaki nübüvvetlerine işâret buyurulur. Nitekim hadîs-i şerîfte, كنت نبياً و آدم بين الماء و الطين ya'ni, "Âdem su ile çamur arasında iken ben nebî idim" buyurulmuştur. Ya'ni, "Niyâzımız bu vücûd-ı mecâzîmiz ve nefsimiz için değildir; belki âlem-i ervâhta rûhlarımız hakkında vâki' olan evvelki lütfun içindir. Zîrâ zât-ı ahadiyyeden gayriyyet libâsıyla hicâba düşen rûhlarımıza da rehber olup, bizi arar idin."

Buraya kadar olan ebyât, lisân-ı sahâbîden Resûl-i zîşân Efendimiz'e hitâbdır. Âtîdeki ebyâtı cenâb-ı Pîr, halîfe olan Nebiyy-i zîşândan, onun müstahlifi olan Hakk'a intikâl sûretiyle yine sahâbî lisânından münâcât olarak îrâd buyururlar.

چون نمودی قدرتت بنمای رحم　　　　ای نهاده رحمها در لحم و شحم

2495. *"Mâdemki kudretini gösterdin, rahm göster ey yağa ve ete rahimleri koymuş olan!"*

"Ey birtakım etlerden ve yağlardan mürekkeb olan ecsâm-ı beşere nesl-i insânînin teselsülü için rahimler koymak sûretiyle kudret göstermiş olan Hâlik-ı azîmü'ş-şân, mâdemki kuvvetini gösterdin, onlara rahmet-i rahîmiyyen ile de tecellî buyur!"

این دعا گر خشم افزاید تو را   تو دعا تعلیم فرما مهترا

2496. *"Eğer bu duâ senin gazabını artırırsa, ey pek büyük, sen duâ ta'lîm buyur!"*

"Yâ Rab, biz acz-i beşerîmizden dolayı belki şân-ı ulûhiyyetine lâyık olmayan duâları ve münâcâtı yapıyoruz ve وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهِ (Zümer, 39/67) ya'ni, "Allâh Teâlâ'nın kadrini takdîr edemediler" âyet-i kerîmesinin ma'nâyı münîfine mâsadak oluyoruz. Eğer bizim bu duâmız nezd-i ulûhiyyetinde makbûl olmayıp, bil'akis gazabını tahrîk ediyorsa, ey ekber olan Allâh'ımız, bize duâyı da sen ta'lîm buyur!"

آنچنان کآدم بیفتاد از بهشت   رجعتش دادی که رست از دیو زشت

2497. *"Öyle ki, Âdem cennetten düştü, ona ric'at verdin ki, çirkin şeytandan kurtuldu."*

فَتَلَقّٰى اٰدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ (Bakara, 2/37) ya'ni, "Âdem Rabbi'nden kelimeler telakkî etti; imdi onun üzerine tâib oldu" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Ya'ni, Âdem "cennet-i Zât"tan vücûd-ı mecâzî mertebesine tenezzül ettiği vakit, رَبَّنَا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا وَاِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ (A'râf, 7/23) ya'ni, "Ey bizim Rabbimiz, ben ve Havvâ nefislerimize zulmettik; ve eğer sen bize merhamet etmezsen, elbette biz hâsirlerden oluruz!" diye Hakk'ın kendisine öğretmiş olduğu münâcâtı etti.

دیو که بود کو ز آدم بگذرد   بر چنین نطعی از او بازی برد

2498. *"Şeytan kim oluyor ki, Âdem'den geçe; böyle bir nat' üzerinde ondan oyun götüre!"*

"Nat'", üzerinde şatranc oyunu oynanan tahtaya derler. Cenâb-ı Pîr insân-ı kâmili şatranc tahtasına teşbîh buyurmuşlardır. Vech-i şebeh odur ki, insân-ı kâmil cem'iyyet-i esmâiyyeye mazhardır. Ve esmâ-i ilâhiyye şatranc taşları gibidir. Ve bu taşların muharriki Hak'tır. Binâenaleyh bu tahta üzerinde tecelliyât-ı esmâiyyesi ile hâkim ve mutasarrıf ancak Hak'tır. Hakk'ın önünde şeytanın ne tasarrufu olabilir? Zîrâ insân-ı kâmil cem'iyyet-i esmâiyyesi hasebiyle şeytanı dahi muhîttir. Nitekim, şeytana Ebû Medyen-i Mağribî hazretlerine karşı olan muâmelesini sormuşlar; cevâben demiş ki: "Denizi telvîs etmek için içine tebevvül eden kimseden daha ahmak bir kimse olur mu? İşte, Ebû Medyen'in kalbine olan ilkââtımda da ben bu hâldeyim!"

Ya'ni, "Şeytan kim oluyor ki, Âdem'i geçip ondan daha hayırlı olsun ve böyle bir şatranc tahtası üzerinde oyun oynayabilsin?"

در حقیقت نفع آدم شد همه　　　　لعنت حاسد شده آن دمدمه

2499. *Hakîkatta Âdem'in nef'i oldu; o demdeme hep hâsidin la'neti olmuştur.*

"Demdeme", hîle ve hud'a; ve "la'net", tard ma'nâsınadır. Ya'ni, İblîs'in Âdem'e hîlesi ve hud'ası, Âdem hakkında nâfi' oldu. Ve fakat o yaptığı hîlelerin hepsi, hasedci olan İblîs'in huzûr-ı Hak'tan tardına sebeb olmuştur. Zîrâ insân-ı kâmil, vücûd-ı Hakk'ın merâtibini ve ahkâmını ârif olduğundan, iğvâât-ı iblîsiyye ile vâki' olan maâsînin, mahzâ Gaffâr ve Gafûr ve Settâr isimleri ahkâmının zuhûru için olduğunu bilir. Ve maâsî ancak vücûd-ı izâfî mertebesinde tahakkuk ettiği cihetle, mesâvîyi edeben nefsine izâfe edip, afv ve mağfiret niyâz eder. Fakat İblîs'in gözünü hased dumanı bürümüş olduğundan, merâtibin ahkâmını hıfz edemeyip, "Bu fesâd hep senden zuhûra geldi!" diye edebsizlik edip, Hakk'a ta'n ve kendi nefsini tezkiye eder.

بازئ دید و دوصد بازی ندید　　　　پس ستون خانهٔ خود را برید

2500. [2510] *Bir oyunu gördü ve iki yüz oyunu görmedi; binâenaleyh kendi evinin direğini kesti.*

İblîs Âdem'in yalnız "cennet-i zât"tan, ayrılık âlemi olan âlem-i kesâfete hubûtu oyununu gördü ve onun âlem-i kesâfete nüzûlünden sonraki Hakk'ın ona karşı olan birçok tecelliyâtını görmedi. Fakat bu yaptığı hîle ve mekr ile kendi evinin ve hakîkatın direğini kesti ve huzûr-ı Hak'tan ebediyyen matrûd oldu.

آتشی زد شب به کشت دیگران　　　　باد آتش را به کشت او بران

2501. *Başkalarının ekinine gece bir ateş vurdu, rüzgâr ateşi onun ekinine götürücü oldu.*

Bu beyit, şeytanın hâline bir misâldir. Ankaravî nüshasında "bürden" masdarından, ikinci mısrâ'ın nihâyetindeki "berân" kelimesine sıfat-ı müşebbehe olarak "götürücü" ma'nâsı verilmiş ve "perîden" masdarından "perân" ya'ni "uçurucu" ma'nâsına olmak da câiz olduğu beyân olunmuştur. Hind nüshalarında ikinci mısrâ' باد سوی کشت او کردش روان ya'ni, "Rüzgâr onun ekini tarafına onu gidici etti" sûretindedir. Bu da aynı ma'nâdadır.

چشم بندی بود لعنت دیو را　　　تا زیان خصم دید آن ریو را

2502. *Şeytana la'net bir göz bağı oldu, tâ ki o mekri hasma ziyân gördü.*

Ya'ni, şeytanın tardı hakkındaki kazâ-yı ilâhî onun gözünü bağladı; hakîkat-i hâli göremedi. Nihâyet o yaptığı mekr ile düşmanı olduğu Âdem'e zarar ve ziyân îrâs ettiğini gördü ve sevindi.

هم زیان حال او شد ریو او　　　خود تو گویی بود آدم دیو او

2503. *Onun mekri yine onun hâline ziyân oldu. Muhakkak sen dersin ki, "Âdem onun şeytanı oldu."*

Fakat şeytanın Âdem'e yaptığı hîle yine kendisinin aleyhine döndü. Bu hâle bakıp dersin ki, "Gûyâ Âdem şeytanın şeytanı oldu." Zîrâ şeytan Âdem yüzünden belâ-yı la'nete düştü.

لعنت این باشد که کژ بینش کند　　　حاسد و خودبین و پر کینش کند

2504. *La'net bu olur ki, onu eğri görücü ede; onu hâsid ve kendini görücü ve pür-kîn ede.*

La'net ve huzûr-ı Hak'tan tard öyle bir şey olur ki, taalluk ettiği kimseyi eğri görücü ve hasedci ve kendi nefsini görücü ve kinci yapar. Ve bunların hepsi kazâ-yı ilâhîye ta'rîz ve mukābele ma'nâsını müş'irdir. Ve şeytanın hâli de tamâmiyle budur.

تا نداند که هر آنکه کرد بد　　　عاقبت باز آید و بر وی زند

2505. *Nihâyet bile ki, her o kimse ki kötülük etti, âkıbet geri gelir ve ona çarpar.*

Nihâyet her kötülük eden bir kimse, o yaptığı kötülüğün âkıbet yine kendi tarafına gelip, kendisine çarptığını görür.

جمله فرزین بندها بیند به عکس　　　مات بروی گردد ونقصان و وکس

2506. *Bütün ferzîn-bendleri aks ile görür; onun üzerine mat ve noksân ve ziyân olur.*

"Ferzîn", şatranc oyunundaki taşlardan birinin adıdır. "Mat", şatranc oyunu ıstılâhlarından olup, mağlûb ma'nâsınadır. "Veks", ticârette ziyân ma'nâsınadır. Ya'ni, mazhar-ı la'net olan kimse, şatranc tahtası gibi olan âlem-i kesrâtta kendi enâniyyeti ile "ferzîn" gibi dönüp dolaşan kimselerin irâdelerini

bağlayan kazâ-yı ilâhîyi tersine görür ve ona muhâlif hareket eder ve bu hareketi üzerine mat ve mağlûb olur ve noksana ve ziyâna düşer.

زآنکه گر او هیچ بیند خویش را   مهلك و ناسور بیند ریش را

2507. *Zîrâ ki eğer o kendini hiç görse ve yarayı mühlik ve nâsûr görse;*

Zîrâ ki eğer o mel'ûn olan kimse kendi benliğini hiç ve yok olarak görse ve nefsinin bu benlik yarasını tehlikeli ve eskiyip nasırlaşmış bir halde görse;

درد خیزد زین چنین دیدن درون   درد او را از حجاب آرد برون

2508. *Derdini böyle görmekten maraz kalkar; derd onu hicâbdan dışarıya getirir.*

Bâtınının ve kalbinin hâlini böyle görmesi yüzünden o hastalık kalkar ve zâil olur. Kendisinin bu marazını bilmesi, onu benlik ve hayvanlık hicâbından dışarıya çıkarır ve bu derdden ve ıztırâbdan insanlık doğar.

تا نگیرد مادران را درد زه   طفل در زادن نیابد هیچ ره

2509. *Anaları doğum ağrısı tutmadıkça çocuk aslâ doğmağa yol bulmaz.*

Ağrısız, çocuğun doğum vakti gelmez.

این امانت در دل و دل حامله است   این نصیحتها مثال قابله است

2510. *Bu emânet kalbdedir ve kalb hâmiledir; bu nasîhatlar ebe gibidir.*
[2519]

Yerlerin ve göklerin ve dağların kabûlden istinkâf ettiği insanlık emâneti kalbdedir ve kalb insanlığa hâmiledir. Bu nasîhatlar, insanlığı doğurtacak ebe gibidir.

قابله گوید که زن را درد نیست   درد باید درد کودك را رهی است

2511. *Ebe der ki: "Kadının ağrısı yoktur; ağrı lâzımdır, ağrı çocuğa bir yoldur."*

"Ebe"den murâd, nâsih olan insân-ı kâmildir. Ya'ni, insân-ı kâmilin nasâyıhı, derdi olanlar hakkında müessirdir. Ve onların derdleri ve ıztırâbları olduğu için, veled-i kalbînin doğumu için ebelik eder.

آنکه او بی درد باشد رهزن است   زآنکه بی دردی اناالحق گفتنست

2512. *O kimse ki derdsiz ola, reh-zendir; zîrâ ki derdsizlik "ene'l-Hak" demektir.*

Kendi benliğinde ve nefsini tezkiyede müstağrak olup, kalbindeki hastalığı görmeyen kimse, kendisi dalâlette olduğu gibi, başkalarını da yoldan çıkarır. Çünkü bu derdsizlik ve marazını görmemek hâli, "Ben Hakk'ım" demektir. Zîrâ derdsiz olan ancak Hak'tır. Ve vücûd-ı mecâzî âleminde zâhir olan efrâd-ı beşerin hepsi hicâb-ı nefsâniyyet ile ma'lûldür. Derdsiz olmak için mutlakā bu hicâbdan kurtulmak ve vücûd-ı Hakkānî ve sıfât-ı Rabbânî ile kāim insân-ı kâmil olmak lâzımdır.

آن انا بی وقت گفتن لعنتست   آن انا در وقت گفتن رحمتست

2513. *O "ene"yi vakitsiz söylemek la'nettir; o "ene"yi vaktinde söylemek rahmettir.*

Binâenaleyh "ene'l-Hak" sözünü vakitsiz, ya'ni hicâb-ı nefsâniyyet bâkî iken söylemek, Hak'tan uzaklık ve la'nettir. Fakat yine o "ene'l-Hak" sözünü vaktinde, hicâb-ı nefsânîden kurtulduktan ve vücûd-ı Hakkānî ve sıfât-ı Rabbânî ile kāim olduktan sonra söylemek, Hakk'a yakınlık ve rahmettir.

آن انا منصور رحمت شد یقین   آن انا فرعون لعنت شد ببین

2514. *O Mansûr'un "ene"si muhakkak rahmet oldu; o Fir'avn'ın "ene"si muhakkak la'net oldu.*

Nitekim Hüseyin Mansûr Hallâc hazretlerinin "ene'l-Hak" demesi, hicâb-ı nefsânîden kurtulduktan sonra olduğu için, Hakk'a yakınlık ve rahmet oldu; ve Fir'avn'ın أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى (Nâziât, 79/24) [ya'ni "Ben sizin yüce rabbinizim!"] demesi, sıfât-ı nefsâniyyesine mağlûb bir halde iken vâki' olduğundan, Hak'tan uzaklık ve la'net oldu.

لا جرم هر مرغ بی هنگام را   سر بریدن واجبست اعلام را

2515. *Şüphesiz her vakitsiz [öten] kuşun başını, i'lâm için kesmek vâcibdir.*

"Vakitsiz öten horozun başını keserler" darb-ı meseli Türkçe'de de meşhûrdur. "Vakitsiz öten kuş"tan murâd, nazarında nefsinin benliği ve hicâbı bâkî iken "ene'l-Hak" diyen kimsedir. Böyle bir nefsi, kabâhatini bildirmek için mücâhedât ve riyâzât bıçağı ile kesmek ve öldürmek vâcibdir. Nitekim âtîde îzâh buyurulur.

سر بریدن چیست کشتن نفس را   در جهاد و ترک گفتن نفس را

2516. *Baş kesmek nedir? Nefsi cihâdda ve nefsin terkini söylemekte öldürmektir.*

"Nefsin başını kesmek" demek, mücâhede ederek ve nefse "Huzûzâtını terk et!" diyerek ve arzûlarına muhâlefet ederek öldürmektir.

آنچنان که نیش کژدم بر کنی　　　　تا که یابد او ز کشتن ایمنی

2517. *Nitekim ölmekten eyminlik bulmak için akrebin iğnesini koparırsın.*

Nitekim akrebin iğneli olan kuyruğunu koparıp salıverirler. Onu kuyruksuz görenler, zararı kalmamış olduğu için, artık öldürmeğe lüzûm görmezler. Akrebin kuyruğu ve iğnesi mesâbesinde olan nefsin sıfatlarını kopardıktan sonra, artık onu riyâzet ve mücâhede ile öldürmeğe mahal kalmaz.

بر کنی دندان پر زهری زمار　　　　تا رهد مار از بلای سنگسار

2518. *Yılan taşlanmak belâsından kurtulmak için, yılandan zehir dolu dişi koparırsın.*

هیچ نکشد نفس را جز ظل پیر　　　　دامن آن نفس کش را سخت گیر

2519. *Pîrin zıllinden başkası aslâ nefsi öldürmez. O nefis öldürücünün eteğini sıkı tut!*

Ey sâlik, sen nefsinin sıfatlarını kendi kendine koparamazsın. Nefsi ancak insân- kâmilin sâye-i terbiyesi öldürebilir. Binâenaleyh o nefis öldürücü insân-ı kâmili bulduğun vakit eteğini sıkı tut, ya'ni emrine kemâliyle inkıyâd et!

چون بگیری سخت آن توفیق هوست　　　　در تو هر قوت که آید جذب اوست

2520. [2529] *Sıkı tuttuğun vakit, o "Hû"nun tevfîkidir. Her kuvvet ki sana gelir, onun cezbidir.*

İnsân-ı kâmili bulmak ve ona sıkı sıkı sarılmak, sana hüviyyet-i ilâhiyyeden nâzil olan bir tevfîktir ki, bu lütfa muvaffak oldun. Bu tevfîk sana Hak'tan olduğu gibi, tarîk-ı Hak'ta terakkîne bâis olan her kuvvet de yine Hak Teâlâ'nın seni kendi tarafına çekmesindendir. "Cezb-i ost" da "O" zamîri Hakk'a râci'dir. Nitekim cenâb-ı Pîr bir gazellerinde aynı ma'nâyı sarâhaten beyân buyururlar. Beyit:

قُلْ تَعَالَوْا آیتست از جذب حق　　　　ما بجذب حق تعالی می رویم

Tercüme ve Îzâh: "Âyet-i kerîmede قُلْ تَعَالَوْا *(En'âm, 6/151) [ya'ni "Geliniz, de!"] buyurulması, Hakk'ın cezbinden alâmettir. Biz Hak tarafına yine Hak Teâlâ'nın çekmesiyle gideriz."*

مَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ راست دان　　　هرچه كآرد جان بود از جان جان

2521. *"Mâ rameyte iz rameyte"yi doğru bil; canın canından getirdiği her şey can olur!*

Sûre-i Enfâl'de olan وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَ لَكِنَّ اللّٰهَ رَمَى (Enfâl, 8/17) ya'ni, "Ey Peygamberim, attığın vakit sen atmadın; ve lâkin Allâh attı!" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Bu âyet-i kerîmeden bâhis olan ebyât yukarılarda da geçti. Ya'ni, sen bu âyet-i kerîmenin ma'nâsını ilm-i yakînî ile idrâk et ve aslâ şübhe etme. Mürşid-i kâmilin cânın cânından getirdiği her hal ve ma'nâ sana can olur. "Canın canı"ndan murâd, Hakk'ın sıfat-ı Hayât'ıdır. Zîrâ rûh, Hakk'ın sıfat-ı hayâtının mazharıdır. Ve "can olmak"tan murâd, rûh-ı hayvânînin rûh-ı insânîye terakkîsidir. Ve وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِى (Sâd, 38/72) ya'ni, "Ben insana rûhumdan nefh ettim!" âyet-i kerîmesinde bu ma'nâya işâret buyurulur. Zîrâ bu hayât-ı sûriyyede yalnız sûret-i insâniyyede zâhir olmak mûcib-i iftihâr değildir. Belki rûh-ı hayvânîsini rûh-ı sultânî ve insânî mertebesine terakkî ettirip, bâtınen dahi insan olmak lâzımdır. Bu beyt-i şerîfte, "halîfe" olan insân-ı kâmilin, kendisinin müstahlifi olan Hakk'ın "ayn"ı olduğuna işâret buyurulur.

دست گيرنده ويست و بردبار　　　دمبدم آن دم ازو اميد دار

2522. *El tutucu ve yük götürücü odur; dembedem o nefhayı ondan ümîd et!*

Hakîkat yolunda sâliklerin ellerini tutan ve onları terbiye etmek yükünü taşıyan mürşid-i kâmildir. Binâenaleyh, وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِى (Sâd, 38/72) [ya'ni "Ben ona rûhumdan nefh ettim"] âyet-i kerîmesinde beyân buyurulan nefh-i ilâhîyi, o mürşid-i kâmilin vesâtatından ümîd et. Zîrâ insân-ı kâmil, Hak ile halk arasında berzahtır.

نيست غم گر دير بى او ماندهء　　　در گير و سخت گيرش خواندهء

2523. *Gam değildir eğer onsuz geç kalmış isen, onu geç tutucu ve sıkı tutucu okumuşsun.*

Eğer insân-ı kâmili bulup, onun eteğine yapışmak husûsunda geç kalmış isen ve bu husûsta tevfîk-i ilâhî senin hakkında teahhur etmiş ise, teessüf etme. Zîrâ âyet-i kerîmede, قُلْ يَا عِبَادِىَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لاَ تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ (Zümer, 39/53) ya'ni, "Ey yüzlerini Hakk'a çevirmeyip, mâsivâya teveccüh ile nefislerini isrâf etmiş olan kullarım, Allâh'ın rahmetinden me'yûs olmayın!" buyuru-

lur. Bu âyet, Hakk'ın rahmetinin geç tutuculuğunu ve kezâ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ (Hacc, 22/65) ya'ni, "Allâh Teâlâ nâsa [raûf ve] rahîmdir" ve كَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا (Ahzâb, 33/43) ya'ni, "Allâh Teâlâ mü'minlere rahîmdir" âyet-i kerîmeleri, Hakk'ın rahmetinin sıkı tutuculuğunu beyân eder. Ve sen bunları elbette Kur'ân-ı Kerîm'de okumuşsundur.

دیر گیرد سخت گیرد رحمتش یك دمت غایت ندارد حضرتش

2524. *O'nun rahmeti geç tutar, sıkı tutar; O'nun hazreti seni bir dem gāib tutmaz.*

Yukarıda îzâh olunduğu üzere, Hakk'ın rahmeti geç tutar, fakat sıkı tutar. Zîrâ Hakk'ın "vücûd-ı mutlak"ının cemî'-i merâtibinde O'nun bizzât huzûru vardır; ve mertebe-i şehâdetinde de O'nun bizzât huzûru vardır. Ve zâtı bil-cümle eşyâya sârîdir. İhâtası yalnız ihâta-i ilmiyye değildir. İhâta-i ilmiyye, ihâta-i zâtiyyede mündemicdir. Binâenaleyh seni bir ân-ı gayr-i münkasimde bile huzûrundan gāib tutmaz.

گر تو خواهی شرح این وصل و ولا از سر اندیشه می خوان والضحی

2525. *Ve eğer sen bu vuslatın ve muhabbetin şerhini istersen, endîşe cihetinden "Ve'd-duhâ"yı oku!*

Eğer sen Hakk'ın bu "huzûr-ı zâtî"sinin ve "vuslat-ı zâtî"sinin ve muhabbetinin şerhini istersen, Ve'd-duhâ sûre-i şerîfesini düşüne düşüne oku ve ma'nâ-yı işârîsini iyice teemmül et! وَالضُّحَى وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى (Duhâ, 93/1-3) âyet-i kerîmesinin ma'nâ-yı işârîsi budur: "Duhâ", vücûd-ı mutlakın hakîkat-ı muhammediyye mertebesine; ve "leyl", yine o vücûdun taayyün-i Muhammedî mertebesine işârettir. Hak Teâlâ kendi vücûdunun bu iki mertebesine kasem buyurur. Ya'ni, "Duhâ ve leyl hakkı için Rabbin seni terk etmedi ve buğz etmedi!" demek olur. İmdi, bu vücûd-ı izâfî âlemi Hakk'ın vücûd-ı mutlakının merâtibinden bir mertebe olur ve Hak cemî'-i merâtibinde zâtıyla sârî bulunursa, "vücûd"da Hakk'a vâsıl olmayan hiçbir ferd bulunmaz; ve aradaki hicâb ancak nâsın vehm-i enâniyyeti olur. Enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyâ, bu vehm-i vücûdî ve vücûd-ı vehmîden halâs oldukları için, Hak onları ve onlar da Hakk'ı severler; ve Hak onların kuvâ ve a'zâsı olur. Nitekim yukarılarda îzâh olunduğu üzere إذا أحببت عبداً كنت له سمعاً وبصراً hadîs-i kudsîsi bu ma'nâyı müeyyiddir. Bu cildin baş tarafında 292 numaralı beyt-i şerîfte, زان سبب فرمود یزدان والضحی . والضحی نور ضمیر مصطفی ya'ni, "Yez-

dân o sebebden 'Ve'd-duhâ' buyurdu; 'Ve'd-duhâ' Mustafâ'nın zamîrinin nûrudur" buyurulmuş idi. Bu sûre-i şerîfeye dâir o beyt-i şerîfte de mühim îzâhât verilmiştir.

ور تو گوی هم بدیها از ویست   لیك آن نقصان فضل او كیست

2526. *Ve eğer, "Fenâlıklar da O'ndandır" dersen; fakat o ne vakit O'nun fazlına noksandır!*

Ey bu sözleri dinleyen kimse, eğer sen bu îzâhâta karşı, "Mâdemki bilcümle merâtib Hakk'ındır ve Hak zâtıyla bilcümle eşyâda sârîdir; binâenaleyh bu vücûd-ı mecâzîde gördüğümüz fenâlıklar dahi O'ndandır" dersen; biz de cevâben, "O fenâlıklar hiçbir vakitte O'nun fazl ve kemâline noksan vermez" deriz.

این بدی دادن كمال اوست هم   من مثالی گویمت ای محتشم

2527. *O fenâlığı verdi, o da O'nun kemâlidir. Ey muhteşem, ben sana bir misâl söyleyeyim!*

O'nun bu vücûd-ı izâfî âleminde ızhâr buyurduğu fenâlıklar da O'nun kemâlidir. Ey muhteşem sâil, bu hakîkati sana bir misâl ile anlatayım!

كرد نقاشی دو گونه نقشها   نقشهای صاف و نقشی بی صفا

2528. *Bir nakkāş, saf nakışlar ve bî-safâ nakş olarak iki türlü nakışlar yaptı.*

نقش یوسف كرد و حور خوش سرشت   نقش عفریتان و ابلیسان زشت

2529. *Yûsuf'un ve güzel hilkatli hûrîlerin nakşını, çirkin ifrîtlerin ve İblîs'lerin nakşını yaptı.*

Gâyet mâhir bir ressâm, güzel ve çirkin sûretleri hâvî resim levhaları yapar. Meselâ bir levhaya gâyet çirkin, üstü başı yırtık pırtık ve gözleri illetli ve beli bükülmüş, saçı sakalı karışmış bir ihtiyar dilenci resmini yapar ve tasvîrde o kadar mahâret gösterir ki, mücessem zannolunur. Zâhirde böyle bir şahsın yanından bile geçmeğe nefret eden kimseler, bu levhayı hayretle temâşâya dalarlar ve ressâmın mahâretini seyrederler. Binâenaleyh bu levhada resim ve tasvîr güzel ve mahâret ve hikmet ve kemâl olur; fakat sûret çirkindir ve bu resimden dolayı ressâmı kimse ta'yîb etmez; bil'akis kemâlini ve mahâretini takdîr ederler. Aynı zamanda yine o ressâm hûrî gibi gâyet güzel bir kız resmini de yapar ve bu resim ve tasvîr güzel olduğu gibi sûret de güzel olur.

هر دو گونه نقش استادئ اوست   زشتی او نیست آن رادئ اوست

2530. [2539] *Her iki türlü nakış onun üstâdlığıdır; onun çirkinliği değildir, o onun hakîmliğidir.*

"Râdî", "cömertlik" ma'nâsına ise de, Hind şârihleri "hakîmlik" ma'nâsını vermişlerdir. Ya'ni, "Bu güzel ve çirkin sûretler, ressâmın üstâdlığı ve mahâretidir; ressâmın çirkinliği değildir. Bil'akis hakîmliği ve mahâretidir."

زشت را در غایت زشتی کند   جمله زشتیها بگردش بر تند

2531. *Çirkini, çirkinliğin gāyesinde yapar; hep çirkinlikler onun etrâfında dolaşır.*

Mâhir ressâm, san'atını ve kemâlini ızhâr için, çirkini çirkinliğin son derecesinde yapar; çirkinliğe müteallık her ne varsa, o çirkinin üzerinde toplar.

تا کمال دانشش پیدا شود   منکر استادیش رسوا شود

2532. *Tâ ki onun ilminin kemâli zâhir ola, onun üstâdlığının münkiri rüsvây ola.*

Ya'ni, o mâhir ressâm bu güzel ve çirkin resimleri, kendi ilminin kemâli zâhir olmak ve onun kudret-i üstâdânesini inkâr edenler kepâze olmak için yapar.

ور نداند زشت کردن ناقصست   زین سبب خلاق گبر و مخلصست

2533. *Ve eğer çirkin yapmayı bilmezse nâkıstır; bu sebebden mecûsînin ve muhlisin hallâkıdır.*

Eğer mâhir ressâm çirkin sûret levhasını yapmayı bilmezse, san'atında nâkıs olur. İşte bu misâle mutâbık olarak, Sâni'-i hakîkî bu vücûd-ı mecâzî âleminde mecûsînin, ya'ni kâfirlerin ve muhlisin, ya'ni mü'minlerin hâlıkı olmuştur.

پس از این رو کفر و ایمان شاهدند   بر خداوندیش هر دو ساجدند

2534. *İmdi bu cihetten küfür ve îmân şâhidlerdir; O'nun hudâvendliği üzerine her ikisi sâciddirler.*

"Hudâvend", mâlik, sâhib, hâkim ve mutasarrıf ma'nâsınadır. Ma'lûm olsun ki, emr ikidir. Birisi "emr-i irâdî ve tekvînî"; ve diğeri "emr-i teklîfî ve şer'î"dir. Kâfir, emr-i irâdî ve tekvînîye nazaran hakîkatta Hakk'a mutî'dir; ve emr-i teklîfîye ve şer'îye nazaran zâhirde Hakk'a muhâliftir. Mü'min ise, hem emr-i irâdîye ve hem de emr-i teklîfîye nazaran Hakk'a mutî'dir. Ve

emr-i irâdî, abdin isti'dâd-ı ezelîsinin talebi üzerine vâki' olan Hakk'ın hükmü ve kazâsıdır.

Binâenaleyh, kâfir küfründe ancak Hakk'ın bu hükmünü infâz eder ve zâhirde münkir olur. Binâenaleyh küfür ve îmân ve güzel ve çirkin, Hakk'ın tasarrufuna fiilen şâhiddirler; ve ikisi de kendi sırât-ı müstakîmleri üzerinde yürürler ve hepsi Hakk'a kulluk ederler. Küfür ve îmân ancak emr-i teklîfîye nazaran vâki'dir. Ve emr-i teklîfî, enbiyâ vâsıtasıyla teblîğ buyurulan şerâyi'dir. Bu bahsin tafsîlâtı, *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Ya'kûbî ve Üzeyrî ve İsmâilî'dedir. Mısrâ':

بر صراط مستقيم اى دل كسى گمراه نيست

"Ey gönül, sırât-ı müstakîm üzerine hiçbir kimse dalâlette değildir!" Beyit:

كفر و اسلام در رهش پويان — وحده لا شريك له گويان

"Küfür ve islâm O'nun yolunda 'Vahdehû lâ şerîke leh!' diyerek koşucudurlar."

ليك مؤمن دان كه طوعاً ساجدست — زآنكه جوياى رضا و قاصدست

2535. *Fakat bil ki, mü'min tav'an sâciddir; zîrâ ki tâlib-i rızâ ve kāsıddır.*

Ma'lûm olsun ki, küfür ve inkârın envâ'ı vardır. Münkirlerin bir kısmı vücûd-ı Hâlik'ı inkâr; ve bir kısmı vücûd-ı Hâlik'ı kabûl etmekle berâber nübüvveti inkâr eder. Ve bir kısmı da, hem vücûd-ı Hâlik'ı ve hem de nübüvveti kabûl ve tasdîk etmekle berâber, enbiyânın ba'zılarını kabûl ve ba'zılarını inkâr eder. Ve vücûd-ı Hâlik'ı inkâr edenler, fikren ve kavlen inkârlarıyla berâber, fiilen Hakk'ın âlem-i mülkünde vaz' ettiği kavânîne ve kavâide itâata mecbûr olurlar. Meselâ âlemde açlık ve tokluk ve uyku ve maraz ve sıhhat ve hayat ve ölüm gibi binlerce ahvâl vardır ki, bunların hepsi esmâ'-i ilâhiyyenin zuhûru îcâbıdır. Münkir-i ulûhiyyet, inkârına rağmen bu kavâidin hâricine çıkamaz. Binâenaleyh kerhen Hakk'a sâcid ve mutî'dir. Ulûhiyyeti tasdîk ve nübüvveti inkâr edenlere gelince, onlar da kezâlik enbiyânın getirdikleri ahkâmı münkir olmakla berâber, fiilen o kavâid-i esâsiyye hâricine çıkamazlar. Zîrâ enbiyânın getirdikleri yol akıl yoludur. Meselâ guslü inkâr etmekle berâber banyo yaparlar.

Abdesti ve namazı inkâr etmekle berâber, mikroptan tevakkî için ellerini yüzlerini yıkarlar ve terbiye-i bedeniyye dedikleri şeyi yaparlar. Daha bunun gibi pek çok misâller vardır. Tafsîli uzun olur. Ve Allâh'ı ve nübüvveti tasdîk edip, ba'zı enbiyâyı inkâr edenler de bu haldedir. Nitekim Îsevîler İslâmiyyet'te câiz olan taaddüd-i zevcâtı inkâr ettikleri halde, birkaç metres kullanmağa

mecbûr olurlar ve kānûnlarına da veled-i zinâları hakkında ahkâm vaz' ederler. Ve kezâ birinin odasına girecekleri vakit, kapısını vurup, duhûle izin isterler. Bu vaz'iyyet ise, يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا (Nûr, 24/27) ya'ni, "Ey mü'minler, kendi evinizin gayri olan bir eve, onun ehlinden izin almadıkça ve selâm vermedikçe girmeyin!" âyet-i kerîmesinin hükmüne, maa'l-inkâr itâatten başka bir şey değildir. Ve bunun gibi birçok misâller vardır, tafsîli uzar. İmdi, bunların bu sûretle emr-i Hakk'a itâatları kerhen olur; ve itâatlarındaki kasıdları başkadır. Zîrâ bunları emr-i Hakk'a itâat olduğu kasdıyla yapmazlar; belki kendi şahıslarının nef'i için icrâ ederler. Mü'minlere gelince, bunların bu ef'âlde kasıdları Hak'tır ve itâatları Hakk'a olduğunu müdriktirler. Ve bu itâatlarıyla Hakk'ın rızâsını gözetirler.

هست كرها گبر هم يزدانپرست　　　ليك قصد او مراد ديگرست

2536. *Mecûsî de kerhen Yezdân-perestîir; fakat onun kasdı başka murâddır.*

"Gebr", mecûsî ma'nâsınadır. Burada mutlakan kâfir murâd buyurulur. Nitekim yukarıda îzâh olundu.

قلعهء سلطان عمارت مى كند　　　ليك دعوئ امارت مى كند

2537. *Sultânın kal'asını ma'mûr eder; fakat beylik da'vâsını eder.*

Münkirlerin ef'âli şuna benzer ki: Meselâ bir kimse bir hükümdârın kal'asını i'mâr eder; fakat onun bu sa'yi hükümdâr için değildir. Orasını ma'mûr etikten sonra beylik da'vâsına kıyâm edecektir. Onun kal'ayı i'mârı bu kasd ile vâki' olur.

گشت باغى تا كه ملك او بود　　　عاقبت خود قلعه سلطانى شود

2538. *Onun mülkü olmak için bâğî oldu; halbuki âkıbette kal'a sultâna mensûb olur.*

O kimse kal'ayı kendisinin mülkü olmak için ta'mîr ettiği cihetle, hükümdâra âsî ve bâğî olur. Maahâzâ onun bu kasdı boştur; fakat sa'yi müsmirdir. Zîrâ sa'yi binnetîce hükümdâra âid olur. Fakat o bâtıl olan kasdına nâil olamaz ve nihâyette kal'a yine hükümdârın mülkü olur. Bu beyt-i şerîfte, اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِلّٰهِ (Hacc, 22/56) ya'ni, "Mülk bu günde Allâh'a mahsûstur" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur.

مؤمن آن قلعه براى پادشاه　　　مى كند معمور نه از بهر جاه

2539. *Mü'min o kal'ayı câh için değil, pâdişâh için ma'mûr eder.*

"Kal'a"dan murâd, kal'a-i zâtü's-suver ve meclâ-yı keserât olan dünyâ ve onun zımnındaki vücûd-ı beşerdir. Nitekim VI. cildin nihâyetinde bu kal'a-i zâtü's-suver kıssası gelecektir. Ya'ni, mü'min, dünyâyı ve onun zımnında olan vücûd-ı izâfîsini ma'mûr ederse, onu pâdişâh-ı hakîkî olan Hak için eder. Yoksa Hakk'ın mülküne iştirâk da'vâsında bulunmak ve zımnen ulûhiyyet da'vâsında bulunmak için ma'mûr etmez. Meselâ mü'min, ibâdete kuvvet olmak ve dîn-i Hakk'a hizmet etmek için yer ve içer. Velhâsıl, her umûrunda kasdı ve murâdı Hak'tır.

زشت گوید ای شه زشت آفرین　　　قادری بر خوب و بر زشت مهین

2540. *Çirkin der ki: "Ey çirkini yaratıcı şâh, güzele ve hakîr olan çirkine de*
[2549] *kādirsin!"*

Ya'ni, "çirkin olan mü'min, lisân-ı kāl ile; ve çirkin olan kâfir de lisân-ı hâl ile der ki: "Ey çirkinin hâlikı, sen bu vücûd-ı izâfî âleminde mahbûb ve mu'teber olan güzeli ve hakîr olan bizim gibi çirkini de halka kādirsin!"

خوب گوید ای شه حسن و بها　　　پاك گردانیدیم از عیبها

2541. *Güzel der ki: "Ey hüsün ve cemâlin şâhı, beni ayıplardan pâk ettin!"*

Kezâ zâhiren ve bâtınen güzel olan mü'min, lisân-ı kāl ile; ve zâhiren güzel ve bâtınen çirkin olan kâfir de lisân-ı hâl ile der ki: "Ey hüsün ve cemâlin şâhı ve menba'ı, beni sûrî ayıp ve kusûrlardan temiz olarak yarattın!"

وصیت کردن پیغامبر صلی الله علیه و سلم مر آن بیمار را و دعا آموزانیدنش

Peygamber (a.s.)ın o hastaya tavsiye buyurması ve "Kendine azâb talebiyle duâ etme!" diyerek ona duâ öğretmesi

گفت پیغمبر مر آن بیمار را　　　این بگو کای سهل کن دشوار را

2542. *Peygamber o hastaya buyurdu: "Bunu de ki, 'Ey güçü kolayı yapan!'"*

آتنَا فِي دَارِ دُنْيَانَا حَسَنْ   آتنَا فِي دَارِ عُقْبَانَا حَسَنْ

2543. "'*Bize dünyâ evimizde hasene ver; bize ukbâ evimizde hasene ver!*'"

Bu beyt-i şerîf رَبَّنَا آتنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَ فِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَ قِنَا عَذَابَ النَّارِ (Bakara, 2/201) âyet-i kerîmesinin ma'nâsıdır. Hz. Enes (r.a.) buyurur ki: إن رسول الله صلى الله عليه و سلم عاد رجلاً من المسلمين قد ضعف فصار مثل الفرخ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم هل كنت تدعوالله شيء أو تسأله إياه قال نعم كنت أقول اللهم ما كنت معاقبني به فى الآخرة فعجله لى فى الدنيا فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم سبحان الله لا تطيقه و لا تستطيعه أفلا قلت اللهم آتنا فى الدنيا حسنة و فى الآخرة حسنة و قنا عذاب النار ya'ni, "Resûlullâh (s.a.v.) müslümanlardan bir adamı iyâdet buyurdu. Zaîfleyip kuş yavrusu gibi kalmış idi. Resûlullâh (s.a.v.) buyurdu ki: 'Sen Allâh'a bir şeye müteallık duâ eder oldun mu, yâhût O'ndan bir şey ister oldun mu?' O kimse dedi ki; 'Evet, ben, 'Ey benim Allâh'ım, âhirette beni muâkabe buyuracağın şeyi dünyâda ta'cîl buyur!' der oldum.' Resûlullâh (s.a.v.) buyurdu ki: 'Sübhânallâh! Allâh'ın azâbına senin için tâkat ve istitâat yoktur. Niçin demedin ki, 'Yâ Rab, bize dünyâda iyilik ver, âhirette de iyilik ver ve bizi azâbdan muhâfaza buyur!' " İşte bu kıssa, bu hadîs-i şerîften me'hûzdür. Ve bu kıssa burada tamâm olup, cenâb-ı Pîr efendimiz bizlere âtîdeki münâcâtı ta'lîm buyururlar:

راه را بر ما چو بستان کن لطيف   منزل ما خود تو باشی ای شريف

2544. "*Yolu bizim üzerimize bostân gibi latîf yap! Ey şerîf, bizim menzilimiz sen olursun!*"

Bu beyt-i şerîfte, إِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ (Mâide, 5/48 vb.) ya'ni, "Sizin merci'iniz Allâh'tır" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Ve "yol"dan murâd, esfel-i sâfilîn mertebesinden âlem-i ulvîye urûc yoludur. Ya'ni, "Yâ Rab, bu âlem-i süflîden âlem-i ulvîye urûc yolunu bizim üzerimize bir bostân gibi latîf yap! Ey şerîf olan Rabbimiz, muhakkak bizim merci'imiz ve menzilimiz sensin!"

مؤمنان در حشر گويند ای ملك   نی كه دوزخ بود راه مشترك

2545. *Mü'minler haşrde derler ki: "Ey melek, cehennem müşterek yol değil mi idi?"*

Bu beyt-i şerîfte, sûre-i Meryem'de vâki' وَإِنْ مِنْكُمْ إِلاَّ وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْماً مَقْضِياً ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَ نَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا (Meryem, 19/71-72) ya'ni, "Sizden cehenneme dâhil olmayan kimse yoktur; senin Rabbin üzerine bir hatm-i makdîdir. Sonra biz ittikā edenlere necât veririz ve zâlimleri diz çökmüş oldukla-

rı halde orada terk ederiz" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. "Cehennem"den murâd, âlem-i tabîat ve nefsâniyyettir. Ve efrâd-ı beşeriyyenin hepsi bilâ-istisnâ âlem-i tabîat ve nefsâniyyette tekevvün ederler. Beşerin esfel-i sâfilîne reddi, Hakk'ın münhatim olan bir kazâsı netîcesidir. Sonra ehl-i takvâ, mücâhedeleri ve riyâzetleri ve ibâdetleri sebebiyle bu cehennemden necât bulurlar; ve esîr-i nefs ve tabîat olanlar burada mahbûs olarak kalırlar. Vaktâki kıyâmet-i kübrâ olur, bu âlem-i tabîat âhiretin cehennem-i cismânîsine inkılâb eder, ehli olan zalemeyi de hâmil bulunur. İşte bu hakîkata mebnî, mü'minler kıyâmette melâikeye derler ki: "Cehennem küffâr ile aramızda müşterek bir yol değil mi idi?"

مؤمن و کافر بر او باید گذار　　　ما ندیدیم اندرین ره دود و نار

2546. *Mü'min ve kâfir onun üzerinde geçmek lâzımdır. Biz bu yolda duman ve ateş görmedik.*

Mü'min ve kâfirin cehennem üzerinden geçmesine Hakk'ın hükm-i kat'îsi olduğu halde, biz geçtiğimiz yollarda duman ve ateş görmedik.

نك بهشت و بارگاه ایمنی　　　پس کجا بود آن گذرگاه دنی

2547. *İşte cennet ve eymenlik bârgâhı! İmdi o alçak güzergâh nerede?*

"Bârgâh", izin ve ruhsat mahalli ve hükümdar sarayının salonu ma'nâlarınadır. "Eymen", çok meymenetli ve uğurlu demektir. "İşte önümüzde mahall-i zevk ü safâ olan cennet ve şâh-ı hakîkî olan Hakk'ın saâdetlilik ve meymenetlilik salonu! Şu halde o azâb mahalli olan alçak geçit nerede kaldı? Bizim dahi oradan geçmemiz lâzım idi!"

پس ملك گوید که آن روضهء خضر　　　که فلان جا دیده اید اندر گذر

2548. *İmdi melek der ki: "O yeşil bağçeyi ki, filân yerde geçitte görmüş idiniz."*

دوزخ آن بود و سیاستگاه سخت　　　بر شما شد باغ و بستان و درخت

2549. *"Cehennem ve şedîd olan siyâsetgâh o idi; sizin üzerinize bağ ve bostân ve ağaç oldu."*

Mü'minlerin bu suâline karşı melâike-i kirâm onlara cevâben derler ki: "Bu cennet-i cismânîye gelirken, güzergâhta filân mahalde bir yeşil bağçe görmüş idiniz. İşte cehennem ve mücrimlerin korkunç siyâsetgâhı orası idi.

Fakat siz oradan geçerken, sizin üzerinize o mahûf mahal bağlık ve bostanlık ve ağaçlık bir sâha oldu."

چون شما این نفس دوزخ خوی را   آتشئ گبر فتنه جوی را

2550. "*Vaktâki bu cehennem huylu nefsi, ateşe mensûb olan fitneci kâfiri,*"
[2559]

جهدها کردید و او شد پر صفا   نار را کشتید از بهر خدا

2551. "*Cehdler ettiniz ve o pür-safâ oldu; Allâh için ateşi söndürdünüz.*"

"Hayât-ı dünyeviyyenizde mücâhede ve riyâzetlerde bulunarak, cehennem tabîatlı olan ve cehennem cinsinden olup, işi gücü fitne ve fesâd koparmaktan ibâret bulunan nefsinizi birtakım murdâr ve habîs sıfatlarından tecrîd ederek sâf yaptınız ve huzûzât ateşlerini Allâh için söndürdünüz. Siyâset-gâh olan mahal size tenezzüh-gâh oldu." Burada, cennet ve cehennem hakkında biraz îzâhât i'tâsı fâidelidir.

Ma'lûm olsun ki, cennet ve cehennemin her bir âlemde mezâhiri vardır. Evvelâ ilm-i ilâhîde a'yân-ı sâbiteleri vardır. Sâniyen vücûd-ı ilmîlerinin emsâli âlem-i misâlde mütekevvindir. Sâlisen, hazret-i şehâdette, ya'ni dünyâda her ikisi de birbirine karışık olarak zâhirdir. Zîrâ dünyâ mezâhir-i âhirete nazaran geniş değilse de cem'iyyetlidir. Nitekim elem ve lezzetin imtizâcını her zaman bu âlemde zevken biliriz. Râbian, âlem-i insânîde mevcûddur. Zîrâ makām-ı rûh ve kalb ve kemâlâtı ayn-ı naîmdir. Ve nefis ve hevâ ve mukteza-yâtı ayn-ı cehennemdir. Bunun için makām-ı kalbe ve rûha dâhil olanlar ve ahlâk-ı hamîde ve sıfât-ı marzıyye ile muttasıf bulunanlar, envâ'-ı naîm ile mütena'im olurlar. Ve nefis ve lezzâtı ve hevâ ve şehevâtı ile meşgūl olanlar, envâ'-ı belâyâ ile muazzeb olurlar. Nitekim Hak Teâlâ, إِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ (Tevbe, 9/49; Ankebût, 29/54) ya'ni, "Cehennem şimdiki hâlde kâfirleri muhîttir" buyurur. Celâleddîn-i Devvânî (k.s.) hazretleri *Zevrâ' Hâşiyesi*'nde buyururlar ki: "Bu âyet-i kerîmeyi te'vîle hâcet yoktur. Zîrâ kâfirlerin sû'-i i'tikādları ve ahlâk-ı nâ-marzıyyeleri neş'e-i uhrâda sûret-i cahîmde zuhûr edip, küffârı muazzeb kılacaktır." Bu ma'nâyı müeyyid olarak (s.a.v.) Efendimiz buyururlar: ألقبر روضة من رياض الجنة أو حفرة من حُفَر النيران ya'ni, "Kabir ya cennet bağçelerinden bir bağçedir, veyâhût cehennem çukurlarından bir çukurdur." Hâmisen, cennetin ve cehennemin en son mezâhiri âhirettedir. Ve bunlar rûhânî değil cismânîdir. Ve lâkin bu cismâniyyette neş'e-i rûhâniyye gālibdir. Neş'e-i nefsâniyye gālib olan bu âlem-i şehâdetin ahvâline bakıp da, cennet ve cehennem-i cismânî hakkında istidlâlen hüküm verenler hatâ ederler. Me-

selâ bu âlemin suver-i maddiyâtı bir karâr üzerine olmayıp, bozulur. Zîrâ kavânîn-i esâsiyyeleri bunu iktizâ eder. Fakat cennet ve cehennem-i cismânî-nin suveri sâbit ve berkarârdır. Ve onların kavânîn-i esâsiyyelerinin îcâbı da böyledir. Binâenaleyh bu âlemde akıl ve mantığın kabûl edemeyeceği ahvâl, cennet ve cehennem-i cismânîde ma'kūldür. Ve o mevtında bu ahvâle hayret olunmaz. Bunun nazîri bu âlemde de mevcuttur. Meselâ âlem-i şehâdette insanın havada uçması ve deniz üstünde yürümesi mümkin değil iken, uyuyan kimse rü'yâsında havada uçar ve su üzerinde yürür. O kimse kendisinin âlem-i hayâlde vâki' olan bu hâline o mevtın içinde bulundukça taaccüb etmez, pek tabîî görür. Fakat uyanıp, âlem-i şehâdetin ahkâmı dâiresine avdet edince, rü'yâdaki hâline hayret ve taaccüb eder. Zîrâ o dakîkada mevtın-ı hayâlin dâire-i ahkâmından çıkmıştır. İşte, gerek ahvâl-i berzah, gerek cennet ve cehennem-i cismânî mevtınları bu hâle mümâsildir. Kitâbullâh'ın haber verdiği bu mevtınların garâib-i ahvâli, ehl-i gaflet tarafından âlem-i şehâdete kıyâs olunduğu için istib'âd ve inkâr olunur.

آتش شهوت كه شعله مى زدى　　سبزهٔ تقوى شد و نور هدى

2552. *Şehvet ateşi ki, şu'le vururdu, takvâ yeşilliği ve hidâyet nûru oldu.*

آتش خشم از شما هم حلم شد　　ظلمت جهل از شما هم علم شد

2553. *Sizden gazab ateşi de hilm oldu; cehil zulmeti dahi sizden ilim oldu.*

آتش حرص از شما ايثار شد　　و آن حسد چون خار بد گلزار شد

2554. *Hırs ateşi sizden îsâr oldu; ve o hased diken gibi idi, gülzâr oldu.*

چون شما اين جمله آتشهاى خويش　　بهرحق كشتيد جمله پيش پيش

2555. *Vaktâki siz bütün bu kendi ateşlerinizi Hak için evvel-be-evvel söndürdünüz;*

نفس نارى را چو باغى ساختيد　　اندر او تخم وفا انداختيد

2556. *Ateşe mensûb olan nefsi bir bağ gibi yaptınız, onda vefâ tohumunu ektiniz.*

Ma'lûm olsun ki; nefsin şehvet ve gazab, hırs ve hased gibi sıfatlarının birer hakîkatı vardır. Bunların bu hakîkatlarını tebdîl etmek imkânı yoktur. Fakat bunların mahall-i isti'mâlini tebdîl etmek mümkindir. Meselâ nefsin şeh-

vetleri ve arzûları, âlem-i fânîden âlem-i bâkîye; ve gazabı umûr-ı dünyâ için isti'mâl edilmeyip, umûr-ı uhrevîye; ve hırsı müzahrefât-ı dünyeviyyenin cem'i yerine, celb-i sevâba imâle olunur. Bir kimse bu hâle muvaffak olursa, şehveti sebze-i takvâya ve nûr-ı hidâyete; ve gazabı umûr-ı dünyeviyyede hilme; ve hırsı emr-i dünyâda sahâvete tekābül eder. Ve bu sâyede nefsinin zulmet-i cehlini ilim; ve kalbini ta'zîb eden hasedini de her sâlih ve müttakî olan kimselere karşı olan gıbtası setr eder.

بلبلان ذکر و تسبیح اندر او   خویش سرایان در چمن بر طرف جو

2557. *Onda zikir ve tesbîh bülbülleri çemende ve ırmak kenarında latîf terennüm edicilerdir.*

Arazdan ibâret olan amellerin, âlem-i âhirette birer sûret-i münâsibe iktisâb edecekleri, yukarıda 959 numaralı beyitte îzâh edilmiş idi. Bu hakîkata binâen, ehl-i mücâhedenin nefislerindeki zikirler ve tesbîhlerin her birerleri bülbül; ve ihlâsları çemenistân; ve ilm-i tevhîdleri bir nehr-i cârî sûretine girip, âlem-i bakāda latîf terennüm edici olurlar.

داعی حق را اجابت کرده اید   در جحیم نفس آب آورده اید

2558. *Hakk'ın da'vet edicisine icâbet etmişsiniz; nefis cahîmine su getirmişsiniz!*

"Hakk'ın dâîsi"nden murâd, enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyâdır. "Nefis cahîmine su getirmek"ten murâd, nefs-i emmâreyi nefs-i mutmainne yapmaktır.

دوزخ ما نیز در حق شما   سبزه گشت و گلشن و برگ و نوا

2559. *Bizim cehennemimiz dahi sizin hakkınızda yeşillik ve gülşen ve berg ve nevâ oldu.*

"Berg ve nevâ", esbâb-ı istirâhattan olan mal ve menâl ve eşyâ ma'nâsınadır. Ya'ni, "Siz nefsinizin ateşini hayât-ı dünyeviyyede iken söndürdünüz ve onu gülistân ve bülbülistân yaptınız; burada o nefse tekābül eden cehennem dahi size karşı nefsinizin cinsinden olarak yeşillik ve gülşen ve esbâb-ı istirâhattan olan eşyâya munkalib oldu."

چیست احسان را مکافات ای پسر   لطف و احسان و ثواب معتبر

2560. [2569] *Ey oğul, ihsâna mükâfât nedir? Lütuf ve ihsân ve mu'teber olan sevâbdır.*

هَلْ جَزَاءُ الْاِحْسَانِ اِلاَّ الْاِحْسَانُ (Rahmân, 55/60) ya'ni, "İhsânın cezâsı ancak ihsândır" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur.

نى شما گفتيد ما قربانى ايم　　　پيش اوصاف بقا ما فانى ايم

2561. *Siz demediniz mi ki, "Biz kurbânîleriz; evsâf-ı bakā huzûrunda biz fânîleriz."!*

Ya'ni, demediniz mi ki, "Biz varlığımızı ve enâniyyetimizi Hakk'ın varlığında kurbân ettik ve sıfât-ı nefsâniyyemizi Hakk'ın sıfât-ı bâkiyesinde fânî ettik. Ya'ni, fenâ fillâh ve bakā billâh hallerini ihtiyâr ettik."!

ما اگر قلاش و گر ديوانه ايم　　　مست آن ساقى و آن پيمانه ايم

2562. *"Biz gerek kallâş ve gerek dîvâneyiz; o sâkînin ve o kadehin sarhoşuyuz."*

"Kallâş", bî-nâm u neng ve hiçbir şeyi olmayan müflis ve kâinâttan mücerred olan kimseye derler. Burada, kâinâttan tecerrüd etmiş olan kimse murâd olunur ki, hâl-i fenâda bulunan evliyâullâhtan kinâyedir. "Sâkî"den murâd, Hak; ve "kadeh"ten murâd, şarâb-ı aşk-ı ilâhî kadehidir. Ya'ni, "Biz gerek kâinâttan ve gerek tavr-ı akıldan mücerred olalım, her halde şarâb-ı aşk-ı ilâhîden sarhoş olmuş kimseleriz!"

بر خط و فرمان او سر مى نهيم　　　جان شيرين را گَرَوْگان مى دهيم

2563. *"Biz O'nun hat ve fermânına baş koyarız; tatlı canı kul olarak veririz!"*

"Girevgân", rehin edilmiş ma'nâsına geldiği gibi, bende ve kul ma'nâsına da gelir. Ya'ni, "Biz nefsimizi Hakk'ın mâsivâsına teslîm etmedik; Hakk'ın emir ve fermânına bıraktık. Ve tatlı canımızı da nefsimizin kulu değil, Hakk'ın kulu yaptık!"

تا خيال دوست در اسرار ماست　　　چاكرى و جان سپارى كار ماست

2564. *"Dostun hayâli bizim sırlarımızda oldukça, çâkerlik ve can fedâlığı bizim işimizdir."*

هر كجا شمع بلا افروختند　　　صد هزاران جان عاشق سوختند

2565. *"Her nerede belâ şem'ini parlattılarsa, yüz binlerce âşıkın canını yaktılar!"*

"Şem'-i belâ"dan murâd, aşk-ı ilâhîdir. "Yüz binlerce âşık"tan murâd, mezâhir-i âlemdir. Zîrâ her bir mazhar kendinin Rabb'ine âşıktır.

Buraya kadar, "Siz böyle dediniz" diyerek, melâike-i kirâm Allâh'ın hâs kullarının sözlerini onlara hitâben naklederler. Buradan i'tibâren vârid olan ebyât, doğrudan doğruya Hz. Pîr'in lisân-ı şerîflerindendir.

Ma'lûm olsun ki, melâikenin bu hitâbı yalnız âhirete mahsûs değildir. Hayât-ı dünyeviyyede fenâ ve bakā mertebelerine nâiliyyetle cennet-i 'âcile, vâsıl olan bilcümle evliyâullâha bu âlemde de vâki' olmaktadır. Ya'ni, "Herhangi bir gönülde bu âteş-i aşkı yaktılarsa, mezâhir-i sâirenin canlarını ve hakîkatlarını o gönülde o aşk ile yaktılar." Nitekim, العشق نار يحرق ما سوى المحبوب ya'ni, "Aşk bir ateştir ki, mahbûbun gayrini yakar" demişlerdir. Bu beyt-i şerîfin birinci vecih ma'nâsı budur. İkinci vecih dahi budur ki: "Her kimin gönlünde âteş-i aşkı yaktılarsa, nihâyet onu mertebe-i kemâle getirdiler ve onun vâsıtasıyla birçok nâkısların canlarına bu aşk ateşini aşıladılar."

عاشقانی کز درون خانه اند   شمع روی یار را پروانه اند

2566. *Evin içinde olan âşıklar, yârin yüzünün şem'ine pervânedirler.*

"Hâne"den murâd, kalbdir. Ya'ni, "Kendi kalblerine girmiş olan âşıklar, o kalbin penceresinden yâr-ı hakîkî olan Hakk'ın cemâlini temâşâ ederler ve O'nun şem' gibi olan cemâlinin pervânesi olmuşlardır."

ای دل آنجا رو که با تو روشن اند   وز بلاها مر تو را چون جوشن اند

2567. *Ey gönül, oraya git ki, seninle rûşenlerdir; ve belâlardan sana zırh gibidirler!*

"Ey gönül" hitâbı sâlikleredir. Ve zikr-i cüz' irâde-i küll kabîlindendir. Ya'ni, "Ey sâlik, urefâ-yı ilâhiyyenin sohbetini ihtiyâr et ki, sana aydınlık olurlar ve sana iç sıkıntısı vermezler, nûr verirler. Ve sana teveccüh edecek envâ'-ı belâlara karşı zırh gibi olurlar." "Cûşen" [veyâ "cevşen"], zırhlı elbise ma'nâsınadır. Gāzîler eski zaman harblerinde giyerler idi. Nitekim Muîneddîn-i Çiştî hazretleri buyururlar ki: "Bir hâcetle gelen kimseyi mahrûm edip geriye çevirmemek, âriflerin en aşağı derecesidir."

بر جنایاتت مواسا می کنند   تا تو را پرباده چون جامی کنند

2568. *Senin kabâhatlerin üzerine iyilik ederler; can içinde sana yer yaparlar.*

زان میان جان ترا جا می کنند   تا ترا پرباده چون جامی کنند

2569. *Ondan dolayı sana can içinde yer yaparlar, tâ ki seni kadeh gibi pür-bâde etsinler.*

O urefâ-yı ilâhiyyenin sana canlarının içinde yer vermeleri, senin kadeh gibi olan kalbini aşk-ı ilâhî şarâbı ile doldurmak içindir.

در میان جان ایشان خانه گیر　　　در فلك خانه کن ای بدر منیر

2570. *Onların canının içinde ev tut; ey parlak ay, felekte hâne tut!*
[2578]

O urefâ-yı Hakk'ın canlarının içine muhabbetini ilkā et ve gönüllerine gir. Ey isti'dâdı ayın on dördü gibi parlak olan sâlik, o âriflerin kalblerinde mesken ittihâz et!

چون عطارد دفتر دل وا کنند　　　تا که بر تو سرها پیدا کنند

2571. *Utârid gibi gönül defterini sana açsınlar, tâ ki sırları sana ızhâr etsinler!*

Bu beyt-i şerîfte, kâmilin Utârid seyyâresine teşbîhinin vechi budur ki: Manzûme-i şemsiyyemizin hey'et-i mecmûasına insân-ı kebîr derler. Ve onu teşkîl eden seyyârelerin her birinin rûhâniyyetlerine ilm-i nücûmda birer hâssa tevcîh ederler. Ve Utârid seyyâresine de "kitâbet" hâssası verilip, "kâtib-i felek" derler. Ve arzda bulunan kâtibleri ve bilcümle ehl-i kalemi bu seyyâreye mensûb addederler. İnsân-ı kâmil bu manzûmenin zübdesi ve hülâsası olduğu için, bilcümle seyyârâtın havâssını câmi'dir. Cenâb-ı Pîr yukarıki beyitte "Felekte hâne tut ey bedr-i münîr!" buyurdukları cihetle, burada da, "Sohbetinde bulunacağın insân-ı kâmiller sana Utârid gibi gönül defterini açıp, esrâr-ı Hakk'ı ızhâr etsinler!" buyurup, insân-ı kâmilin cem'iyyet-i esmâiyyesine işâret ederler.

پیش خویشان باش چون آوارهٔ　　　بر مه کامل زن ار مه پارهٔ

2572. *Akrabânın önünde âvâre gibi ol; eğer ay parçası isen, kâmil ay üzerine çarp!*

"Kâmil ay"dan murâd, (s.a.v.) Efendimiz ve onların vâris-i kâmilleri olan evliyâ-yı izâmdır. Zîrâ Resûl-i Ekrem Efendimiz küllün küllüdür; onların vârisleri ise külldür. Hakîkat-ı muhammediyye küllü ve cüz'ü muhîttir. Küll olan verese-i Peygamberî ise kendi cüz'lerinin ervâhının imâmıdır. "Ay parçası"ndan murâd, ya ezelde küllü'l-külle mensûb olan bir velî, ve yâhût külle mensûb olan bir mü'mindir. Ya'ni, "Akrabânın önünde yabancı ve âvâre gibi ol. Zîrâ karâbet-i tıyniyyenin hükmü yoktur; belki asıl karâbet karâbet-i dîniyyedir. Binâenaleyh, eğer isti'dâdın parlak ise, küllün olan kâmil ay üzerine çarp ve ona vâsıl ol!"

جزؤ را از کل خود پرهیز چیست   با مخالف این همه آمیز چیست

2573. *Cüz'ün küllünden perhîzi nedir? Muhâlif ile bu bütün ihtilât nedir?*

Cüz' olan mü'minlerin kendi küll'leri olan kâmillerin sohbetinden perhîz edip kaçmaları ne demektir? Sâliklerin kendi cinsleri olmayan muhâlif kimseler ile sohbet ve ihtilâtlarında ne ma'nâ vardır?

جنس را بین نوع گشته در روش   غیبها بین عین گشته در رهش

2574. *Cinsi gör, revişte nev' olmuş; gaybları gör, kurtuluşta ayn olmuş.*

"Cins"ten murâd, küll; ve "nevi' "den murâd, o cinsin cüz'üdür. Meselâ hayvan cinsi bir külldür ki, onun insan, at ve koyun gibi nevi'leri vardır. Ya'ni, "İnsân-ı kâmil sâir efrâd-ı insâniyyeye nazaran bir cins ve külldür. Ve sâir insanlar ise nevi' mesâbesindedir. Binâenaleyh cins ve küll olan insân-ı kâmili gör ki, revişte ve hayât-ı dünyeviyye gidişinde, nevi' olan sâir efrâd-ı beşer hâlinde zâhirdir. Halbuki, kâmillerin ahvâl-i ma'neviyyeleri mertebe-i gaybdadır. Maahâzâ sen bu gaybları gör ki, sıfât-ı beşeriyyeden kurtuluş içinde oldukları halde, "ayn" olmuşlardır ve âlem-i taayyündedirler. Ya'ni, kâmil hakîkatıyla gaybdır; ve sûret-i beşeriyyesi ile "ayn"dır. Ta'bîr-i dîgerle, kâmillerin "gayb" olan hakîkatları "Allâh" ism-i câmi'inin mazharı olup, bu âsâr-ı esmâ onların vücûd-ı abdânîlerinden kurtuluşları içinde "ayn"larında zâhir olmuştur. Binâenaleyh, küll olan insân-ı kâmilin sûret-i taayyününe bakıp, ondan kaçma ve perhîz etme!"

تا چو زن عشوه خری ای بی خرد   از دروغ و عشوه کی یابی مدد

2575. *Ey akılsız, sen kadın gibi işve satın aldıkça, yalandan ve işveden ne vakit yardım bulursun!*

Ey akl-ı maâd mertebesinden bî-behre olan kimse, sen muhâliflerin sohbetinde onlardan gördüğün ca'lî ve sahte iltifatlara kapıldıkça, onların bu yalanlarından ve sahte iltifatlarından hayât-ı ma'neviyyen için ne yardım görebilirsin!

چاپلوس و لفظ شیرین و فریب   می ستانی می نهی چون زر به جیب

2576. *Müdâheneyi ve tatlı sözü ve aldatmayı alırsın, altın gibi cebine koyarsın!*

مر تو را دشنام و سیلیّ شهان   بهتر آید از ثنای گمراهان

2577. *Muhakkak sana şâhların söğmesi ve tokadı, azgınların medhinden daha iyi gelecektir.*

Ey sâlik, sana kâmillerin fenâ muâmeleleri, hayât-ı ma'neviyyen için, dalâlette kalmış olan kimselerin medhinden daha iyi gelecektir ve âlem-i âhirette onların bu fenâ muâmelelerinin fâidesini göreceksin!

صفع شاهان خور مخور شهد خسان　　　تا کسی گردی ز اقبال کسان

2578. *Şâhların tokadını ye, alçakların balını yeme; tâ ki "kes"lerin ikbâlinden bir kimse olasın!*

"Kes", mu'teber olan kimse ma'nâsınadır ki, burada murâd ârifler ve kâmillerdir. Ya'ni, "Âlem-i ma'nâ şâhları olan kâmillerin fenâ muâmelelerini ihtiyâr et ve hoş gör; ehl-i nefs olan alçakların zâhirde bal gibi tatlı olan muâmelelerine aldanma. Tâ ki kâmillerin ind-i ilâhîdeki ikbâllerinden sana da bir feyz ihsân olunup, kâmillerden olasın!"

زانکه زیشان دولت و خلعت رسد　　　در پناه روح جان گردد جسد

2579. *Zîrâ ki onlardan hil'at ve devlet erişir; rûhun penâhından cesed can olur.*

"Hil'at", rütbe ve mansıb alanlara pâdişahlar tarafından verilen libâs-ı mahsûs ma'nâsınadır. Ya'ni, "Âlem-i ma'nâ pâdişahları olan kâmillerden, sana ma'nevî rütbe ve devlet verilir. Rûh-ı latîfin penâhında ve sâyesinde cesed-i kesîfinin kesâfet-i tabîiyyesi rûha münkalib olur." Nitekim kâmiller, أرواحنا أشباحنا و أشباحنا أرواحنا ya'ni, "Bizim şahıslarımız rûhlarımızdır ve rûhlarımız şahıslarımızdır" derler.

هر کجا بینی برهنه و بینوا　　　دانکه او بگریخته است از اوستا

2580. [2588] *Her nerede çıplağı ve azıksızı görürsen, bil ki o üstâddan kaçmıştır.*

"Çıplak"tan murâd, ilim ve ma'rifetten bî-behre olan; ve "azıksız"dan murâd dahi a'mâl-i sâlihası olmayan kimsedir. Ya'ni, "İlim ve ma'rifetten ârî ve a'mâl-i sâlihadan berî olan bir kimseyi görürsen, bil ki o kimse üstâd olan insân-ı kâmilin huzûrundan kaçmıştır.

تا چنان گردد که می خواهد دلش　　　آن دل کور بد بی حاصلش

2581. *Tâ öyle ola ki, onun gönlü, onun o kötü, hâsılsız olan kör gönlü isteye!*

Onun üstâddan kaçması onun gönlü, onun nefsânî arzûlar ile dolu o kötü, ma'rifetsiz kör gönlü istediği gibi hayvâniyyet âleminde yaşamak içindir.

گر چنان گشتی که استا خواستی   خویش را و خویش را آراستی

2582. *Eğer öyle olaydı ki usta isterdi, kendisini ve taallukātını müzeyyen kılardı.*

Ya'ni, kendi kötü gönlünün istediği gibi olmayıp da, üstâd-ı kâmilin istediği gibi olaydı, hem kendi nefsini ve hem muhîtini kemâli ile süslemiş olurdu. Hind nüshalarında bu beytin ikinci mısrâ'ı خویش را و خلق را آراستی, ya'ni "Kendini ve hulkunu müzeyyen kılardı" sûretinde vâki'dir.

هر که از استا گریزد در جهان   او ز دولت می گریزد این بدان

2583. *Her kim cihânda üstâddan kaçarsa, bunu bil ki, o devletten kaçar.*

پیشهء آموختی در کسب تن   چنگ اندر پیشهء دینی بزن

2584. *Ten kesbinde bir san'at öğrendin, dîne mensûb olan san'ata pençe vur!*

Hayât-ı dünyeviyyeni kazanmak için bir san'at öğrendin; hayât-ı uhreviyyeni kazanmak için dahi bir san'ata el vur ki, o hayâta rücû' ettiğin vakit züğürt bir halde kalmayasın!

درجهان پوشیده گشتی و غنی   چون برون آیی از اینجا چون کنی

2585. *Cihânda örtülmüş ve zengin oldun; buradan dışarıya çıktığın vakit nasıl edersin?*

Bu dünyâda cismini güzel ve süslü elbiseler ile örttün ve zengin olup ni'met ve râhat içinde yaşadın. Nihâyet elbette bir gün öleceksin ve âlem-i berzaha intikāl edeceksin. Orada verilecek olan kalb-i berzahîye mahsûs bir libâs lâzımdır. Ve o libâs dahi iyi amel, iyi hâl ve ahlâk ve iyi sözlerden ibâret olacaktır. Sende bunlar bulunmazsa, bu dünyânın müzeyyenâtını burada bırakıp oraya çıplak bir halde gidersen ne yapacaksın?

پیشهء آموز کاندر آخرت   اندر آید دخل کسب مغفرت

2586. *Bir san'at öğren ki, âhirette mağfiret kazancının îrâdı gelsin!*

آن جهان شهریست پر بازار و کسب   تا نپنداری که کسب اینجاست حسب

2587. *O cihân pazar ve kazanç dolu bir şehirdir; tâ zannetmeyesin ki, kazanç ancak buradadır!*

Ma'lûm olsun ki, dünyâdan mufârakattan sonra âlem-i âhirette terakkî olup olmadığı hakkında ihtilâf vardır. Ba'zıları derler ki: "Terakkî kesbe mü-

tevakkıftır; ve kesb ise dâr-ı teklîf olan dünyâya mahsûstur." Bir kısmı derler ki: "Kesb ve terakkî vardır. Fakat bu kesb kesb-i dünyâ gibi değildir." Cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri bu i'tikādda bulunduğu gibi, cenâb-ı pîr Mevlânâ efendimiz hazretleri dahi bu beyitte bu kavli tasdîk buyururlar. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber buyururlar ki: "Dünyâda iken âhirette terakkî olmadığına ilm-i yakîni olan bir kimse, ba'de'l-vefât terakkî olmadığını görse, onun bu ilm-i yakîni ayne'l-yakîne mübeddel olur. Bu ise ilme'l-yakîn mertebesinden ayne'l-yakîn mertebesine terakkîdir. Ve eğer terakkî olduğunu görürse, evvelki yanlış i'tikādını tashîh etmiş olur ki, bu da terakkîdir. Demek ki her iki şıkka göre de ba'de'l-vefât terakkî sâbittir." Bu mes'eleyi Hz. Şeyh-i Ekber *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Şuaybî'de tafsîlen îzâh buyurmuşlardır. Burada îzâhı uzar. Hattâ menkūldür ki, ba'de'l-vefât terakkî olmadığı i'tikādında gulüvv gösteren Şeyh Rükneddîn Alâü'd-Devle, Hz. Şeyh-i Ekber'in intikālinden sonra vâkıasında görmüş ve hâlinden suâl etmiştir. Hz. Şeyh buyurmuş ki: "Ma'lûm oldu ki, burada medâric-i kemâlâtta terakkî olmuyor. Şeyh Alâü'd-Devle bu vâkıayı naklettikten sonra der ki: "Hz. Şeyh-i Ekber'in hakîkat-ı i'tikādı sâbit olmuştur. Zîrâ adem-i terakkîden haber vermesi ayn-ı terakkîdir. Ya'ni ma'lûm olmayan şey orada ma'lûm olmuştur." Onun bu vâkıası Hz. Şeyh'in yukarıda zikrettiğimiz kavlini tasdîk ve kendi i'tikādından rücû'dur. Bu vâkıadaki Hz. Şeyh'in beyânât-ı aliyyesinde çok ince nükteler vardır ki, burada şerhi, sadedinde bulunduğumuz beyt-i şerîfin îzâh-ı dakāyıkı için lâzımdır.

Bilmelidir ki, her ferdin mazhar olduğu bir ism-i ilâhî vardır ki, o isim onun "rabb-i hâss"ıdır; dünyâda ve âhirette ebediyyen onu terbiye eder. Binâenaleyh herkes o "rabb-i hâss"ının dâire-i kemâlini devr ve ikmâl ile mükelleftir. Hayât-ı dünyeviyyede ikmâl edemeyenler, hayât-ı uhreviyyede ikmâl edeceklerdir. Fakat esmâ'-i ilâhiyye arasında tefâzul vardır. Bu tefâzul, medâric-i kemâlâtı vücûda getirmiştir. Meselâ enbiyâ nübüvvette müttehiddir; fakat "rabb-i hâss"ları cihetinden birbirinden ayrıdırlar. Nitekim âyet-i kerîmede تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ (Bakara, 2/253) [ya'ni "O peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık"] buyurulmuş ve resûllerin ba'zısı ba'zısının üzerine derece-i kemâlde tafzîl olunmuştur. Binâenaleyh ne dünyâda ve ne de âhirette Hz. Mûsâ, Hz. Îsâ değildir; ve Hz. Mûsâ ve Îsâ dahi Hâtem-i Enbiyâ Efendimiz değildirler. Merâtib-i evliyâ dahi böyledir. Bu ma'nâ "sırr-ı kader"e ve "isti'dâd-ı ezelî"ye müsteniddir. Böyle olunca, âhirette medâric-i kemâlâtta terakkî yoktur. Fakat her ferdin kendi rabb-i hâssının

kemâli dâiresinde rûhen terakkîsi vardır. İşte bu beyt-i şerîfte "Âlem-i âhiret pazar ve kazanç dolu bir şehirdir" buyurulması ile, bu kesb ve terakkîye işâret buyurulur. Ve âhirette neş'e-i rûhâniyye gālib olduğundan, orada kesb ve terakkî dünyâdaki kesbe benzemez. Belki o kesb, kesb-i rûhânî ve şerîftir. Ve âhirette kesb ve terakkî olduğuna dâir ahâdîs-i şerîfe dahi vardır. Nitekim Risâletpenâh efendimiz buyururlar ki; ان فى الجنة سوقا يباع فيها الصور ya'ni, "Cennette bir pazar vardır ki, onda sûretler satılır." Burada anlaşılacak cihet, bu sûretleri satın almak için verilecek semendir. Bu semen hiç şübhe yoktur ki, dünyânın parası değildir; ancak rûhun Hakk'a olan aşkı ve irfânıdır. Nitekim âtîdeki bir beyitte gelcektir. Ve âhirette terakkînin en büyük ve açık delîli şefâat mes'elesidir. Zîrâ şefâat sebebiyle bir kimse hâl-i süflîden hâl-i ulvîye terakkî edecektir.

حق تعالى گفت كين كسب جهان پيش آن كسبست لعب كودكان

2588. *Hak Teâlâ buyurdu ki: "Bu cihânın kazancı; o kazancın indinde çocukların oyunudur!"*

Hak Teâlâ sûre-i Ankebût'ta, وَمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا اِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ وَاِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ (Ankebût, 29/64) ya'ni, "Bu hayât-ı dünyâ ancak lehv ve oyundur; ve muhakkak dâr-ı âhiret elbette sâhib-i hayâttır, eğer bilseler!" buyurulur. Zîrâ oyun çocukların işidir. Aklı başında olan kimseler beyhûde izâa-i evkât etmezler ve vakti nakit bilirler.

همچو آن طفلى كه بر طفلى تند شكل صحبت كن مساسى مى كند

2589. *O çocuk gibi ki, bir çocuk üzerinde hareket eder, sohbet edici şekilde bir mesâs yapar.*

Çocuklar birbirlerine temâs ederek cimâ' taklîdi yaparlar ki, onların bu fiillerinde aslâ hakîkat-i cimâ' yoktur. Hayât-ı dünyâdaki kesb ve harekât dahi hakîkati sâbit olmayan birtakım hayâlâttan ibârettir ve çocukların harekâtı gibidir.

كودكان سازند در بازى دكان سود نبود جز كه تعبير زمان

2590. [2598] *Çocuklar oyunda dükkân yaparlar; zaman geçirmekten başka fâide olmaz.*

Çocuklar dükkân ve ticâret oyunu yapıp eğlenirler. Onların bu oyunda hakîkî bir fâideleri yoktur. Yaptıkları iş, zaman geçirmekten ibârettir. İşte hayât-ı dünyâ da bunun gibidir.

شب شود در خانه آید گرسنه   کودکان رفته بمانده یك تنه

2591. *Gece olur, eve aç gelir; çocuklar gitmiş, yalnız kalmıştır!*

Ya'ni, dükkân oyununa dalan çocuk, bu oyunda müstağrak olur ve hiçbir fâide elde edemediği halde akşam olunca evine karnı aç olarak döner; ve oyun oynadığı çocuklar da dağılır, yalnız başına kalır. İşte hayât-ı dünyâ da böyledir.

این جهان بازی گهست و مرگ شب   باز گردی کیسه خالی پر تعب

2592. *Bu cihân oyun yeridir ve ölüm gecedir; pür-meşakkat, kese boş olarak geri dönersin!*

کسب دین عشقست و جذب اندرون   قابلیت نور حق را ای حرون

2593. *Dîn kazancı aşk ve cezb-i bâtındır. Ey serkeş, kābiliyyeti Hakk'ın nûru bil!*

Bu hayât-ı dünyâda bir kazanç vardır ki, o da dîn kazancıdır ve âhiret ticâretinin semenidir. Bu da aşk-ı Hak ve bâtının Hakk'a incizâbıdır. Ey serkeş nefisli olan kimse, aşk-ı Hakk'a ve cezb-i bâtına kābiliyyeti Hakk'ın nûru bil!

کسب فانی خواهدت این نفس خس   چند کسب خس کنی بگذار بس

2594. *Senin bu alçak nefsin fânî kazancı ister; nice bir alçak kazancı yaparsın, yeter bırak!*

Kesb-i bâkî olan kesb-i dîni bırakıp, senin bu alçak nefsin fânî olan kazancı ister ve gece ve gündüz ona meyl eder. Ne zamâna kadar bu âdî ve dûn kazanç ile meşgûl olacaksın? Yeter artık vazgeç!

نفس خس گر جویدت کسب شریف   حیله و مکری بود آن را ردیف

2595. *Alçak nefsin eğer şerîf olan kazancı isterse, bir hîle ve mekr ona redîf olur!*

Eğer alçak ve âlem-i süflîye mâil olan nefis, şerîf kazanç olan ibâdet tarafına meylederse, bil ki bir hîlesi ve mekri vardır ki, bunları o ibâdet zımnında icrâ edip, senin ayağını tarîk-ı Hak'tan kaydıracaktır. Eğer seni sehâya teşvîk ederse, bil ki seni halka medh ettirip, kendi koltuğunu kabartmak içindir. İlme teşvîk ederse, halk arasında parmakla gösterilmesi içindir. Salâha teşvîk ederse, halkın hürmetini kazanmak içindir. Velhâsıl, nefsin Allâh için hiçbir işi yoktur. Ve ağrâz-ı nefsâniyye ile olan ibâdâtın indallâhta hiçbir fâidesi ve

kıymeti olmaz. Bu sebeble nefis, İblîs'in âlet-i ıdlâlıdır. Binâenaleyh ne nefsin ilkāâtından ve ne İblîs'in iğvâsından benî Âdem'e aslâ hayır olmaz. Nitekim cenâb-ı Pîr bu hakîkatı âtîdeki kıssada beyân buyururlar.

بیدار کردن ابلیس معاویه را که خیز وقت نمازست

İblîs'in, "Kalk, namaz vaktidir!" diye Muâviye'yi uyandırması

Cenâb-ı Şeyh-i Ekber, *Muhâdaratü'l-Ebrâr* nâm eserinde Hz. Muâviye hakkında şöyle buyurur: معاوية ابن ابى سفيان بن صخر بن حرب ابن امية بن عبد شمس بن عبد مناف هناك يلتقى رسول الله صلى الله عليه و سلم و امه هند بنت عتبة بن ربيعة بن عبد شمس بن عبد مناف Ya'ni, "Abdü Menâf'ın oğlu Abdü Şems oğlu Ümeyye oğlu Harb oğlu Sahr oğlu Ebû Süfyân oğlu Muâviye'dir. Silsilesi, Abdü Menâf'ta silsile-i Resûlullâh (s.a.v.)e mültekî olur. Ve vâlidesi, Abdü Menâf'ın oğlu Abdü Şems'in oğlu Rabîa'nın oğlu Utbe'nin kızı Hind'dir." Binâenaleyh vâlidesi cihetinden de silsilesi silsile-i Resûl-i Ekrem'e mülâkî olur.

Mevâhib-i Ledünniyye'nin beyânına göre, Resûl-i Ekrem Efendimizin vahiy kitâbetinde bulunmuştur. İmâm Ahmed hazretlerinin naklinde Irbâz (عرباض) b. Sâriye'den mervîdir ki: Resûlullâh efendimiz Muâviye için duâ edip, اللهم علم معاوية الكتاب والحساب و قه العذاب ya'ni, "Ey benim Allâh'ım, Muâviye'ye kitâb ve hesâb ta'lîm et ve onu azâbdan sakla!" buyurmuştur. Hz. Ömer (r.a.) onu Şam'a vâlî ta'yîn buyurmuş idi.

در خبر آمد که خال مؤمنان   خفته بد در قصر بر بسترستان

2596. *Haberde geldi ki, mü'minlerin dayısı köşkte döşek üzerinde arkası üstünde uyumuş idi.*

"Hâl" (خال), ananın birâderi ma'nâsınadır ki, "dayı" derler. Hz. Muâviye'nin "mü'minlerin dayısı" olması budur ki: Ezvâc-ı mutahharâttan ümmü'l-mü'minîn Ümmü Habîbe Binti Ebî Süfyân (radıyallâhu anhâ)'nın öz birâderi olmasındandır. Zîrâ Ümmü Habîbe hazretleri mü'minlerin vâlidesi olunca, onun birâderi olan Hz. Muâviye de mü'minlerin dayısı olmuş olur. Ve Resûl-i Ekrem Efendimizin dahi kāim-birâderleri olur. "Sitân" (ستان), arka üs-

tü uyumak ma'nâsınadır. Ba'zı nüshalarda شبان vâki' olmuştur. Ve "şebân", gece ma'nâsına olan "şeb"in cem'idir. "Şeb-hâ" denecek yerde, hilâf-ı kıyâs olarak "şeb-ân" derler.

قصر را از اندرون در بسته بود　　　کز زیارتهای مردم خسته بود

2597. *Köşkün kapısı içeriden bağlanmış idi. Zîrâ adamların ziyâretinden hasta olmuştu.*

Hz. Muâviye'nin yattığı köşkün kapısı içeriden kilitlenmiş ve halkın içeriye girmeleri bu sûretle men' edilmiş idi. Zîrâ Hz. Muâviye halkın kesret-i mürâcaatlarından yorgun bir hâle gelmiş idi.

ناگهان مردی ورا بیدار کرد　　　چشم چون بگشاد پنهان گشت مرد

2598. *Ansızın bir adam onu uyandırdı. Gözünü açtığı vakit adam saklandı.*

گفت اندر قصر کس را ره نبود　　　کیست کین گستاخی و جرءت نمود

2599. *Dedi: "Köşk içine kimsenin yolu olmadı; bu küstahlığı ve cür'eti gösteren kimdir?"*

Hz. Muâviye kendi kendine dedi ki: "Köşke hiçbir kimsenin girmesi ihtimâli yoktur. Acabâ buraya girmek cesâretini gösteren kimdir?"

گرد برگشته و طالب کرد آن زمان　　　تا بیابد زآن نهان گشته نشان

2600. [2608] *O zaman etrâfı dolaştı ve aradı, tâ ki o saklanmıştan nişân bula.*

O saklanmış olan kimseden bir eser bulmak için yattığı odanın etrâfını dolaştı ve onu aradı.

از پس در مدبری را دید کو　　　در در و پرده نهان می کرد رو

2601. *O, perde arkasında bir arkasını çevirmiş olan kimseyi gördü ki, o perde arkasında yüzünü saklardı.*

گفت هی تو کیستی نام تو چیست　　　گفت نامم فاش ابلیس شقیست

2602. *Dedi: "Hey, sen kimsin, adın nedir?" Dedi: "Benim adım açıkçası İblîs-i şakîdir."*

Hz. Muâviye saklanan kimsenin hüviyyetini sordu; o saklanmış kimse de açıkça İblîs-i şakî olduğunu haber verdi.

گفت بیدارم چرا کردی به جد　　راست گو با من مگو بر عکس و ضد

2603. *Dedi: "Niçin beni cidd ile uyandırdın? Doğru söyle, aks ve zıdd üzere söyleme!"*

از خر افکندن ابلیس معاویه را و رو پوش و بهانه کردن و طول مناظرهٔ ایشان

İblîs'in Muâviye'yi eşekten düşürmesi ve maksadını setr ve hîle etmesi ve onların uzun münâzarası

"Ez har efkenden" ta'bîrinden murâd, hîle ve desîse ile mertebesinden düşürmekten kinâyedir.

گفت هنگام نماز آخر رسید　　سوی مسجد زود می باید دوید

2604. *Dedi: "Namaz vakti nihâyete erişti; acele mescid tarafına koşmak lâzımdır."*

İblîs Hz. Muâviye'ye "Namaz vakti geçmek üzeredir; hemen mescide koşmak lâzımdır!" dedi.

عجلوا الطاعات قبل الفوت گفت　　مصطفی چون درّ معنی می بسفت

2605. *"Fevtten evvel tâata acele edin!" dedi. Çünkü Mustafâ ma'nâ incisini deldi.*

Bu beyitte, عجلوا صلوة النهار فی یوم غیم ya'ni, "Bulutlu günde sabah namazına acele edin!" ve عجلوا بالصلوة قبل الفوت ya'ni, "Ölmezden evvel namaza acele edin!" hadîs-i şerîflerine işâret buyurulur. Ya'ni, "Ma'nâ incisini delen Mustafâ(aleyhi's-salâtü ve's-selâm)ın emri mûcibince, her nefesi son nefes addedip, ölmezden evvel namaza acele edin!"

گفت نی نی این غرض نبود تو را　　که به خیری رهنما باشی مرا

2606. *Dedi: "Hayır, hayır, bu garaz senin için olmaz ki, bana bir hayıra rehnümâ olasın!"*

Hz. Muâviye İblîs'e dedi: "Hayır, hayır, sende beni ibâdetlerin efdali olan namaza teşvîk etmek gibi bir hayıra reh-nümâ olmak maksadı ve garazı bulunmaz. Zîrâ senin vazîfen nâsı ıdlâl etmektir. Bu vazîfe hâricinde iş görmek senin elinden gelmez!"

دزد آید از نهان در مسکنم　　　گویدم که پاسبانی می کنم

2607. *"Hırsız gizliden meskenime gelir, bana der ki: 'Bekçilik ediyorum.'."*

من کجا باور کنم آن دزد را　　　دزد کی داند ثواب و مزد را

2608. *"Ben o hırsıza nerede i'timâd ederim; hırsız sevâbı ve ecri ne vakit bilir?"*

Hz. Muâviye İblîs'e dedi ki: "Ey İblîs, senin hâlinin misâli budur ki, bir hırsız gizlice benim evime giriyor ve "Ne istersin?" dediğim vakit, "Bekçilik ediyorum" cevâbını veriyor. Hiç ben o hırsıza i'timâd eder miyim? Senin gibi bir îmân hırsızı sevâb ve ecir kazanmağı bilir mi?"

دوم بار از خر افکندن إبلیس معاویه را

İblîs'in ikinci def'a olarak Muâviye'yi eşekten düşürmesi

گفت ما اول فرشته بوده ایم　　　راه طاعت را به جان پیموده ایم

2609. *Dedi: "Biz evvel melek olmuşuz; tâat yolunu cân ile ölçmüşüz."*

Ankaravî hazretleri buyururlar ki; "İblîs'in melâikeden olmasında ulemânın ihtilâfı vardır. Fakat ekseriyyet melâikeden olmasına karar vermişlerdir. Sahâbe-i kirâmdan İbn Abbâs ve İbn Mes'ûd ile Saîd İbnü'l-Müseyyeb hazarâtının ve bunlardan başkalarının ve ba'zı müfessirlerin ve Ebû Hasan-ı Eş'arî'nin mezhebi budur. Zîrâ İblîs melâikeden olmasa idi, وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰئِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ (Bakara, 2/34) ya'ni, "Vaktâki biz meleklere 'Âdem'e secde edin!' dedik; İblîs'ten gayrisi secde ettiler" âyet-i kerîmesi mûcibince secdeye me'mûr olmazdı. Çünkü melâike cinsinden hâriçte kalırdı. Ve lâkin Hasan-ı Basrî'nin ve mütekellimînden Ebû İshâk'ın mezhebi, İblîs'in cin tâifesin-

den olmasıdır. Onların delîli dahi فَسَجَدُوا إِلاَّ إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ (Kehf, 18/50) ya'ni, "Ancak İblîs secde etmedi ki, cinden idi" âyet-i kerîmesidir. İbn Abbâs hazretleri bu âyet-i kerîmeyi şu sûretle tefsîr buyururlar: كان إبليس من أشراف الملائكة و أكرمهم قبيلة و كان له سلطان سماء الدنيا و سلطان الأرض وكان خازنا على الجنان و لذا سمى الجن Ya'ni, "İblîs melâikenin eşrâfından ve kabîle i'tibâriyle onların ekreminden idi ve onun semâ-i dünyâya ve arza hâkimiyyeti var idi ve cennetlerin hazînedârı idi ve bunun için "cin" tesmiye olundu."

Hind şârihlerinden Bahru'l-Ulûm ve İmdâdullâh hazretleri buyururlar ki: "İblîs ervâh-ı nâriyyedendir ve "melek" ta'bîri alelıtlâk ervâha da şâmildir. Bu vech ile İblîs'e "melek" ıtlâkı sahîhtir. Ve yoksa o nass-ı Kur'ânî ile cin idi. Ve cin ancak rûh-ı nârîden ibârettir. Ve melâike ervâh-ı nûriyyedirler. Ve İblîs melâike-i arziyyede dâhil olup, Hakk'a ibâdet ederdi."

Velhâsıl, melâike ve İblîs haklarında ulemânın birçok mütâlaâtı vardır. Burada tafsîli uzar. Fakîr, *Fusûsu'l-Hikem*'e yazdığım şerhin mukaddimesinde hakîkat-ı melâike-i kirâm ile hakîkat-ı İblîs hakkında cem' edebildiğim hülâsa-i ma'lûmâtı kayd ettim.

سالکان راه را محرم بدیم　　　ساکنان عرش را همدم بدیم

2610. [2618] *"Yol sâliklerine mahrem olduk; Arş'ın sâkinlerine hemdem olduk."*

"Tarîk-ı Hak sâliklerinin esrârına mahrem olduk ve vücûd-ı izâfî arşının sâkinleri olan ehl-i hakîkata musâhib ve hemdem olduk."

پیشهء اول کجا از دل رود　　　مهر اول کی ز دل بیرون شود

2611. *"Evvelki san'at gönülden ne vakit gider; evvelki muhabbet gönülden ne vakit hâriç olur?"*

"İbâdet ve ihlâstan ibâret olan evvelki san'atın te'sîri gönülden zâil olur mu? Ve evvelki hubb-i ilâhî gönülden çıkar mı?"

در سفر گر روم بینی یا ختن　　　از دل تو کی رود حب الوطن

2612. *"Eğer seferde Rûm'u veyâ Hoten'i görsen, senin gönlünden vatan muhabbeti ne vakit gider?"*

"Rûm"dan murâd, İblîs'in zamân-ı tâatına; ve "Hoten"den murâd, matrûdiyyeti zamânına işârettir. "Vatan"dan murâd, kendinin şekāvetle ma'lûm-ı ilâhî olan ayn-ı sâbitesidir. İmdi, İblîs bu sözleriyle telbîs ve tezvîr yapmıştır.

Bu parlak sözleri altında demek istiyor ki: "Benim ezeldeki san'at ve hâlim, ism-i Mudill'in mazharı olmaktır. Binâenaleyh herhangi mevtında olsam, bu hâlimin te'sîri altındayım ve muhabbetim "rabb-i hâss"ım olan ism-i Mudıll'edir. Zât-ı ahadiyyeden âlem-i keserâta vâki' olan seferimde, gerek zamân-ı tâatımda ve gerek zamân-ı matrûdiyyetimde vatan-ı aslîm mesâbesinde olan ism-i Mudill'e muhabbetten vâreste kalamam."

ما هم از مستان این می بوده ایم　　عاشقان درگه وی بوده ایم

2613. *"Biz de bu meyin sarhoşlarından olmuşuz; O'nun dergâhının âşıklarından olmuşuz."*

Bu sözde dahi telbîs vardır. Ya'ni, "Biz dahi hâssıyet-i esmâ-i ilâhiyye meyinden sarhoş olmuşuz; Hakk'ın dergâhları mesâbesinde olan esmâdan ism-i Mudill dergâhının meclûbu ve âşıkı olmuşuz" demek olur.

ناف ما بر مهر او ببریده اند　　عشق او در جان ما کاریده اند

2614. *"Bizim göbeğimizi O'nun muhabbeti üzerine kesmişlerdir; O'nun aşkını bizim canımıza ekmişlerdir.*

Beyt-i şerîfteki "O" zamîrleri, yukarıki beyitteki dergâh-ı Hakk'a râci'dir. "Göbeği kesilmek"ten murâd, ilm-i ilâhîde "ayn"ının sübûtudur. Ya'ni, "Bizim ezelde ilm-i ilâhîde "ayn"ımızın sübûtu, Hakk'ın ism-i Mudill'i üzerine vâki' olmuştur. Binâenaleyh o ismin ve o aslın aşkı bizim rûhumuza ekilmiştir. Zîrâ ervâh, a'yân-ı sâbitenin zıllıdır."

روز نیکو دیده ایم از روزگار　　آب رحمت خورده ایم اندر بهار

2615. *"Zamândan iyi gün görmüşüz; baharda rahmet suyu içmişiz."*

"Bahâr"dan murâd, feyz-i akdestir. Zîrâ Hakk'ın feyzi ikidir. Birisi feyz-i akdes, diğeri feyz-i mukaddestir. "Feyz-i akdes", Zât-ı ahadiyyede mahfî ve mahbûs olan esmâ ve sıfâtın, ya'ni niseb ve şuûnâtın ilm-i ilâhî mertebesinde sübûtu için Hakk'ın kendi zâtında kendi zâtına vâki' olan tecellîsidir. Bu feyz, rahmet-i âmme-i zâtiyyedir. Ve buna "rahmet-i imtinâniyye" dahi derler. Bu rahmette şakî ve saîd ve kâfir ve mü'min ve İblîs cümlesi dâhildir. "Feyz-i mukaddes", rahmet-i âmme-i sıfâtiyyedir. Bu rahmet dahi rahmet-i zâtiyye-i âmmenin hükmüdür. Zîrâ rahmet-i âmme-i zâtiyye îcâbı ile, ilm-i ilâhîde sâbit olan a'yânın sûretleri, bu a'yân-ı sâbite hükmünce, a'yân-ı kevniyye sûretleriyle zâhir olurlar. Kezâlik bu rahmet dahi bilcümle eşyâyı

kaplamıştır. Bunda İblîs dahi dâhildir. Fakat bir de rahmet-i hâssa-i zâtiyye vardır ki, bu feyz-i mukaddesin bir şıkkıdır. Bu rahmet, Hakk'ın ba'zı kullarına muhabbeti âsârından olan inâyet-i ezeliyyedir. Bu inâyet için hiçbir sebeb ve vesîle yoktur. Meselâ enbiyâ ve evliyâ ve mü'minler hakkında sebk eden inâyet-i ezeliyye bu nevi'dir. Onlardan hiçbir amel ve hizmet sebk etmediği halde, a'yân-ı sâbiteleri ilm-i ilâhîde nübüvvet ve velâyet ve îmân ile sübût bulmuştur. Şakîler ve kâfirler ve İblîs bu rahmette dâhil değildir. Buna "rahmet-i vücûbiyye" dahi derler.

İşte İblîs'in "Bahârda rahmet suyu içmişiz" demesi, rahmet-i âmme-i zâtiyye ve sıfâtiyyede kendisinin dahi dâhil olduğuna işârettir. "Rahmet" hakkındaki tafsîlât-ı sâire, *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Süleymânî'dedir. Şeyh-i Ekber hazretleri *Fütûhât-ı Mekkiyye*'nin 292. bâbında buyururlar ki; "Sehl b. Abdullâh-ı Tüsterî (k.s.) buyurdular ki: 'İblîs ile benim aramda uzun münâzara vâki' oldu. Ve münâzaranın sonunda İblîs dedi ki: 'Allâh Teâlâ وَ رَحْمَتِى وَسِعَتْ كُلَّ شَيْئٍ (A'râf, 7/156) ya'ni, "Benim rahmetim her şeyi kaplamıştır" buyurur. Bu kelâm umûmîdir. Ben dahi eşyâdan bir şeyim. Ve şey, enkerü'n-nekerâttır; her şeye şâmildir. Binâenaleyh rahmet beni de ihâta etmiştir.' Hz. Sehl buyurdu ki; 'Ben bu sohbette mütehayyir kaldım ve İblîs'in bu âyetten anladığını anlamamış idim. Düşündüm ve bu âyeti tekrâr ettim. Vaktâki Hak Teâlâ'nın bu âyetten sonraki kavline eriştim: فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ (A'râf, 7/156) ya'ni, "Elbette o rahmeti müttakî olanlar ve zekâtı edâ edenler için vâcib kılacağım" buyurur. Bunun üzerine İblîs'e dedim ki: 'Ey mel'ûn, Allâh Teâlâ rahmeti mukayyed kıldı ve umûmu çıkardı da buyurdu ki: "Ben bu rahmeti müttakîler için yazdım".' İblîs tebessüm edip dedi ki: "Ey Sehl, senin bu makāmda olup, rahmeti takyîd ettiğini bilememiş idim. Takyîd senin sıfatındır, Hakk'ın sıfatı değildir. Ya'ni rahmet, Hakk'ın sıfât-ı zâtiyyesindendir, mukayyed olamaz. Nitekim zât-ı Hak sübhânehû mukayyed değildir. Ve sen ki abd-i mukayyedsin, binâenaleyh senin rahmetin dahi mukayyed olur.' Bundan sonra İblîs dönüp gitti'."

نه كه ما را دست فضلش كاشتست　　　از عدم ما را نه او برداشتست

2616. *"Değil mi ki bizi O'nun dest-i fazlı ekmiştir, bizi ademden O kaldırmamış mıdır?"*

"Dest-i fazl"dan murâd, rahmet-i imtinâniyyedir. "Adem"den murâd, adem-i izâfîdir. Ya'ni, "Biz adem-i izâfîde iken, bizim a'yân-ı sâbitemizi ve hakāyıkımızı Hakk'ın rahmet-i imtinâniyyesi ızhâr etmedi mi?"

ای بسا کز وی نوازش دیده ایم　　　در گلستان رضا گردیده ام

2617. *"Ey çok ki ondan nevâziş görmüşüz, rızâ gülistânı içinde dolaşmışız!"*

"Nevâziş"ten murâd, matrûdiyyetinden mukaddem hitâbât-ı ilâhiyye ile müşerref olmasına; ve "gülistân-ı rızâ"dan murâd, ibâdât-ı sâbıkasına işârettir. *el-İnsânü'l-Kâmil* ismindeki eserinde Abdü'l-Kerîm-i Cîlî (k.s.) buyurur ki; و كان اسمه عزازيل قد عبد الله تعالى قبل أن يخلق الخلق بكذا كذا ألف سنة و كان الحق قد قال له يا عزازيل لا تعبد غيرى فلما خلق الله آدم عليه السلام و أمر الملائكة بالسجود له التبس الأمر على إبليس فظن أنه لو سجد لآدم كان عابداً بغير الله و لم يعلم أن من سجد بأمر الله فقد سجد الله فلهذا امتنع و ما سمى إبليس إلا لنكتة هذا التلبيس الذى وقع فيه فافهم Ya'ni, "İblîs'in adı Azâzîl idi. Mahlûkātın halkından nice binlerce sene evvel Allâh'a ibâdet ederdi. Ve Hak Teâlâ ona, 'Yâ Azâzîl, benden başkasına ibâdet etme!' buyurdu. Vaktâki Allâh Teâlâ Âdem (a.s.)ı yarattı ve melâikeye ona secde etmeleriyle emretti; emir İblîs üzerine mültebis oldu. İmdi zannetti ki, eğer Âdem'e secde ederse, Allâh'ın gayrine ibâdet edecektir. Halbuki bilmedi ki, Allâh'ın emriyle secde eden kimse, muhakkak Allâh'a secde eder. İşte bunun için secdeden imtinâ' etti. Ve o ancak kendi hakkında vâki' olan bu telbîs nüktesinden dolayı İblîs ismiyle müsemmâ oldu. İyi anla!"

بر سر ما دست رحمت می نهاد　　　چشمهای لطف از ما می گشاد

2618. *"Rahmet elini bizim başımız üzerine koydu; lütuf çeşmelerini bizden açtı!"*

Rahmet-i âmme-i sıfâtiyyesini a'yân-ı sâbitemizin başına koydu; bizden esmâ ve sıfât pınarlarını açtı ve o esmâ ve sıfâtın âsârı bizden zâhir oldu.

وقت طفلی ام که بودم شیر جو　　　گاهوارم را که جنبانید او

2619. *"Çocukluğum vaktinde ki süt isteyici idim, benim beşiğimi kim salladı? O!"*

Çocukluğum vaktinde, ya'ni benim gayr-i mec'ûl olan isti'dâdım ahkâmının zuhûru isti'dâd-ı mec'ûlümün ânen-fe-ânen inkişâfına vâbeste bulunduğundan, bu mec'ûl isti'dâdımın inkişâfı için terbiyeye muhtâç idim. Beni büyütüp, mazharı olduğum ism-i Mudill'in ahkâmını benden ızhâr eden kimdir? Bu ismin müsemmâsı olan Hak değil mi?

از که خوردم شیر غیر شیر او　　　کی مرا پرورد جز تدبیر او

2620. [2628] *"Sütü kimden içtim? Onun sütünün gayri, onun tedbîrinden başka beni kim besledi?"*

"Süt"ten murâd, feyz-i mukaddestir ki, Hakk'ın âlem-i ervâha olan füyûzât ve tecelliyâtıdır. Ya'ni, "Füyûzât-ı mukaddese sütünü kimden içtim? Hak'tan değil mi? Zîrâ onun tecelliyâtından başka tecellî var mı? Ve O'nun sıfat-ı rubûbiyyetinden başka beni terbiye edip besleyen bir mürebbî var mı?"

خوی کآن با شیر رفت اندر وجود کی توان آن را ز مردم وا گشود

2621. *"Huy ki süt ile vücûda gitti, onu kişiden kim geri açabilir?"*

"Vâ güşûden", geri açmak ve ayırmak ma'nâsınadır. "Huy"dan murâd, ilm-i ilâhîdeki a'yân-ı sâbitenin isti'dâd-ı ezelîsidir. Bu isti'dâdlar, a'yân-ı hariciyyede feyz-i mukaddes ile zâhir olur. Ya'ni, "Benim rahmet-i imtinâniyye ve rahmâniyye ile sâbit olan isti'dâd-ı ezelîmi, Hakk'ın âlem-i kevne olan feyz-i mukaddesi ızhâr buyurdu. Bu gayr-i mec'ûl olan isti'dâdı bir kimseden kim ayırabilir?"

گر عتابی کرد دریای کرم بسته کی گردند درهای کرم

2622. *"Eğer deryâ-yı kerem bir itâb etti ise, keremin kapıları ne vakit bağlanmış olur?"*

"Deryâ-yı kerem"den murâd, vücûd-ı mutlakın mertebe-i ulûhiyyetidir ki, buna "mertebe-i vahdet" ve "hakîkat-ı muhammediyye" mertebesi ve "taayyün-i evvel" dahi derler. "İtâb"dan murâd, isti'dâd-ı ezelînin talebi üzerine Hakk'ın şekāvetle kazâsıdır. "Kerem"den murâd, rahmet-i rahmâniyyedir. Ve bu rahmet, gazab üzerine sâbıktır. Nitekim Hak Teâlâ, سبقت رحمتي على غضبي ya'ni, "Benim rahmetim gazabımı geçmiştir" buyurur. Binâenaleyh mağzûblar üzerine vâki' olan gazab rahmetle karışıktır. Ve bu rahmet sebebiyle cehennemdeki azâb küffârdan munkatı' olur. Ve İblîs'in nazarı bu rahmetedir, rahmet-i rahîmiyyeye değildir. Abdül-Kerîm-i Cîlî hazretleri *İnsân-ı Kâmil'* ismindeki eserinin elli dokuzuncu bâbında bu ma'nâ hakkında şöyle buyururlar: "Aslının iktizâ ettiği şey sebebiyle, İblîs'e ancak yevm-i dînden (kıyâmetten) evvel la'net olunur. Nitekim Hak Teâlâ, وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِي إِلَى يَوْمِ الدِّينِ (Sâd, 38/78) ya'ni, "Muhakkak benim tardım ve la'netim senin üzerine yevm-i dîne kadardır" buyurur. İblîs'in aslının iktizâ ettiği şey dahi, rûhu hakāyık-ı ilâhiyye [ile] tahakkuktan men' eden mevâni'-i tabîiyyedir. Yevm-i dîn munkazıye olunca zulmet-i tabîiyyenin hükmü kalkar. Binâenaleyh la'net yoktur, kurb-i mahz vardır. Bu takdîrce, İblîs kurb-i ilâhîden indallâhta bulunduğu hâl üzere olur. Bu da cehennemin zevâlinden sonradır.

Zîrâ Allâh Teâlâ'nın yarattığı her şeyin, bulunduğu hâl üzere "asl"ına" rücû' etmesi zarûrîdir."

اصل نقدش داد و لطف و بخششست قهر بروى چون غبارى از غششت

2623. *Onun asl-ı nakdi lütuf ve adl ve atâdır; ondan kahır, gışştan olan bir toz gibidir.*

"Gışş", küdûret ve bulanıklık ve sâir ma'nâlara gelir. Burada "pas" demektir. "Asl-ı nakd" ile, rahmet-i rahmâniyyeye işâret olunur. "Kahır"dan murâd, tecelliyât-ı celâliyyedir ki, bu tecellî esfel-i sâfilîn mertebesine tenezzülü iktizâ etmiştir. Ve esfel-i sâfilîn zulmet-i tabîiyye âlemidir. Ya'ni, "Bu âlem-i süflî ve vücûd-ı izâfî, nakd-i hâlis olan vücûd-ı hakîkînin pası mesâbesindedir. Ve gazab-ı ilâhî bu pastan mütevellid toz gibidir. Bu pas giderse, altından nakd-i hâlis çıkar."

از براى لطف عالم را بساخت ذرها را آفتاب او نواخت

2624. *Âlemi lütuf için tertîb etti; zerreleri onun güneşi okşadı.*

Hak Teâlâ bu vücûd-ı izâfî âlemini, Zât-ı ahadiyyesinde mahbûs olan esmâsına rahmet ve lütuf için tertîb buyurdu. Zerreler gibi olan bu vücûdât-ı izâfiyyeden her birini, onun güneş gibi olan zâtından, her ân-ı gayr-i münkasim içinde lâ-yenkatı' vârid olan nefes-i rahmânîsi okşadı ve neşv ü nemâ verdi.

فرقت از قهرش اگر آبستنست بهر قدر وصل او دانستنست

2625. *Egerçi firâk onun kahrından gebedir, onun vuslatının kadrini bilmek içindir.*

Vâkıâ bu esfel-i sâfilîn olan vücûd-ı izâfî âleminin, vücûd-ı hakîkî-i Hak'tan firâkı ve ayrılığı, onun kahrından, ya'ni tecellî-i celâlîsinden gebe olup doğmuştur. Bu ayrılık, onun vakt-i vuslatının kadrini bilmek için vâki' olmuştur.

تا دهد جان را فراقش گوشمال جان بداند قدر ايام وصال

2626. *Câna onun firâkı şamar verdikçe, cân visâl günlerinin kadrini bilir.*

Bu vücûd-ı izâfî âleminde, vücûd-ı hakîkî ayrılığı cânı tokatladıkça, cân bu azâb içinde visâl günlerinin zevk ve râhatını anlar ve o eyyâm-ı zevki anar.

گفت پیغمبر که حق فرموده است   قصد من از خلق احسان بوده است

2627. *Peygamber buyurdu ki: "Hak buyurmuştur: 'Benim halktan kasdım ihsân olmuştur.'*

آفریدم تا ز من سودی کنند   تا ز شهدم دست آلودی کنند

2628. *'Benden bir fâide etsinler, benim balımdan el bulaştırıcılık etsinler diye yarattım.'*

نی برای آنکه تا سودی کنم   وز برهنه من قبایی بر کنم

2629. *'Onun için değil ki, ben fâide edeyim ve çıplaktan ben bir hırka koparayım!"*

Bu üç beyt-i şerîfte şu hadîs-i kudsîye işâret buyurulur: إنما خلقت الخلق ليربحوا علي و لم أخلقهم لأربح عليهم Ya'ni, "Ben halkı ancak benden istifâde etsinler diye yarattım. Benim onlardan istifâde etmem için yaratmadım." Ve Hak Teâlâ bu ma'nâda olarak, lisân-ı Peygamberî ile kullarına birçok âyât-ı Kur'âniyye göndermiştir. Ezcümle, sûre-i Rahmân'da envâ'-ı niam-ı ilâhiyye ta'dâd buyurulur.

چند روزی که ز پیشم رانده است   چشم من در روی خویش مانده است

2630. [2638] *"Birkaç gün ki beni huzûrundan koğmuştur, benim gözüm onun güzel yüzünde kalmıştır."*

Bu beyt-i şerîfte, yukarıda îzâh olunduğu vech ile وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِي إِلَى يَوْمِ الدِّينِ (Sâd, 38/78) âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Ya'ni, "Cenâb-ı İzzet beni birkaç gün, ya'ni taayyünât ve kesâfet âlemi zâil oluncaya kadar huzûrundan koğmuştur. Bu zulmet-i tabîiyye âleminde hâl-i iftirâkta iken, benim ayn-ı sâbitemin ve hakîkatımın gözü onun vech-i vahdetinde kalmıştır. Zîrâ benim ayn-ı sâbitem onun ilmindedir. Ve ilim onun sıfatıdır; ve sıfat mevsûf olan zâttan münfekk değildir.

کز چنان رویی چنین قهر ای عجب   هر کسی مشغول گشته در سبب

2631. *"'Böyle bir yüzden böyle kahır! Ey aceb!' diyerek her bir kimse sebebe meşgûl olmuştur."*

"Acîb şeydir ki, böyle güzel yüzden ve deryâ-yı rahmetten böyle kahr-ı tard ne sebeble vâki' olmuştur?" diyerek her bir kimse benim sebeb-i tard ve la'netimi düşünmekle meşgûl olmuştur.

من سبب را ننگرم کان حادثست　　　زانکه حادث حادثی را باعثست

2632. *"Ben sebebe bakmam, zîrâ o hâdistir; çünkü hâdis bir sebebe bâistir."*

"Ben sebebe bakmam, asl olan Hakk'ın emr-i irâdî ve îcâdîsine bakarım. Zîrâ onun emr-i irâdîsi ezelde benim isti'dâdımın talebi üzerine şakî olmama taalluk etmiştir ve ben onun Mudill ism-i şerîfinin mazharı olmuşumdur. Benim isti'dâdım bu ismin hâssıyetidir. Binâenaleyh Âdem'e secde etmem husûsunda vâki' olan emr-i teklîfî bir sebeb-i hâdistir. Ve benim emr-i irâdîye itâaten vâki' olan bu emr-i teklîfî-i hâdise karşı istinkâfım, hâdise-i tardıma bâis olmuştur."

لطف سابق را نظاره می کنم　　　هرچه آن حادث دو پاره می کنم

2633. *"Lütf-ı sâbıka nazar ederim; o hâdis olan her şeyi iki parça ederim!"*

"Böyle olunca, ben mazharı olduğum ism-i Mudill'in habs-i Zât'tan ıtlâkına bakarım. Ve "rabb-i hâss"ım olan bu ismin habs-i Zât'tan âzâd edilmesi bir lütf-ı sâbıktır. İşte benim nazarım bu lutfa ve rahmet-i rahmâniyyeyedir. Binâenaleyh asl üzerine zâid ve hâdis olan her şeyi vahdet-i Hak muvâcehesinde iki parça ederim, ya'ni kaldırırım. Veyâhud, hâdisi, vahdet muvâcehesinde isneyniyyet ve şirk görürüm."

ترك سجده از حسد گیرم که بود　　　آن حسد از عشق خیزد نه از جحود

2634. *"Tutayım ki secde terki hasedden oldu, bu hased aşktan kalkar, inkârdan değil!"*

"Sebeb-i tard ve la'netim olan Âdem'e secdenin terki ve emr-i teklîfîye muhâlefetim, farz edelim ki hased yüzünden vâki' oldu, bu hasedin sebebi mahbûb-i hakîkîye olan aşk ve muhabbetimdir; onun emrini inkârdan değildir."

Aynu'l-Kudât-ı Hemedânî hazretleri *Zübdetü'l-Hakāyık*'ında buyurur ki: "Aşk-ı ilâhîyi iki kimse pay etti. Birisini bir civân-merd aldı ki, Ahmed (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Efendimizdir. Ve diğerini İblîs aldı." Bundan da anlaşılır ki, İblîs âşık-ı Hak'tır, fakat âşık-ı hasûddur. (s.a.v.) Efendimiz gibi âşık-ı civân-merd ve sahî değildir. Resûl-i Ekrem efendimizin zevk-i âlîleri budur. Beyit:

İsterim sevsin bütün âlem benim cânânımı,
Sevmeyenler kalmasın âlemde hiç sultânımı!

Beyt-i dîger:

Kâşki sevdiğimi sevse kamu ehl-i cihân,
Sözümüz cümle heman kıssa-i cânân olsa!

Ve İblîs'in zevk-i hasûdânesi de şudur: Beyit:

هر كه گويد عاشقم آتش فتد بر جان من   زانكه مى ترسم نباشد عاشق جانان من

Üstâdım Mesnevîhân Es'ad Dede Efendi hazretlerinin tercümesi:

"Kim ki derse âşıkım, âteş düşerdi cânıma
Korkarım ol dahi âşık olmasın cânânıma!"

هر حسد از دوستى خيزد يقين   كه شود با دوست غيرى همنشين

2635. *"Her hased muhakkak dostluktan kalkar ki, dost ile bir başkası hem-nişîn ola."*

"Her hased muhakkak sevgiden kalkar. Zîrâ âşık, ma'şûkunun bir başkası ile oturup kalktığını görürse, hased etmemek ve kıskanmamak kābil değildir." Ve muhabbet ve kıskançlık yüzünden vâki' olan can fedâlarının hadd ü hesâbı yoktur. Nitekim şâir de şöyle söyler: Mısrâ':

Dem olur, kendi gözümden de seni kıskanırım.

هست شرط دوستى غيرت پزى   همچو شرط عطسه گفتن دير زى

2636. *"Dostluğun şartı gayret pişiricilikti̇r. Aksırıktan sonra "Çok yaşa!" demek gibi."*

Ya'ni, "Mü'minler birbirinin dostudur. Resûl-i Ekrem hazretlerinin إن الله يحب العطاس فإذا عطس أحدكم و حمد الله كان حقاً على كل مسلم سمعه أن يقول له يرحمك الله ya'ni, "Allâh Teâlâ aksırığı sever. İmdi, sizden biriniz aksırdığı ve Allâh'a hamd ettiği vakit, onu işiten her bir müslim üzerine o kimseye 'Allâh sana rahmet etsin!' demek vâcibdir" hadîs-i şerîfi mûcibince, müslimler bu dostluklarının gayretini görerek, aksıran kimseye, Arapça'da "Yerhamük' Allah" (يرحمك الله) ve Türkçe'de "Hayırlar olsun!" ve "Çok yaşa!" ve Fârisî'de "Dîr zî!" (دير زى) (Çok yaşa!) gibi duâlar ederek birbirlerine alâka gösterirler. Bunun gibi, dostluğun şartı gayret pişiricilik ve gayret görücülüktür."

Ma'lûm olsun ki, "gayret" "gayr"dan müştaktır. Ve gayret görmek için "gayr"ın vücûdu lâzımdır. Ve âlem-i ervâhtan âlem-i şehâdete kadar olan

merâtib, vücûd-ı vâhid-i hakîkînin "gayriyyet" libâsı ile zuhûr ettiği mertebelerden ibârettir. Mâdemki bu merâtib gayriyyet esâsına müsteniden zâhir olmuştur, o halde "gayret görücülük" bu merâtibin iktizâsıdır. Bu ifâde doğrudur. Fakat İblîs telbîs ve tezvîr yapıyor. Doğruluk budur ki, "gayret" hakîkati sâbit olan bir sıfattır. Bu sıfat ne zâil olur ve ne de tebeddül eder. Fakat mahall-i isti'mâli değişebilir. Eğer nefsin arzûsu yolunda olursa, putperestlik gayreti olur; ve eğer irâde-i Hak yolunda olursa, Hak-perestlik gayreti olur. Binâenaleyh bu sıfat-ı gayret, mahall-i isti'mâline nazaran mezmûm ve mahmûd olur. İblîs'in gayreti nefsinin enâniyyetine müstenid olduğundan, bittabi' gayret-i mezmûme idi. Onun bu gayreti ıtlâk üzerine zikri tezvîrdir.

چونکه بر نطعش جز این بازی نبود   گفت بازی کن چه دانم در فزود

2637. *"Mâdemki onun nat'ı üzerinde bu oyundan başkası yok idi, 'Oyna!' dedi; ben ziyâdeyi ne bilirim?"*

"Nat'" şatranc tahtası ma'nâsınadır. Burada âlem-i taayyünâta işârettir. Ya'ni, "Gayriyyet esâsına müsteniden zâhir olan bu âlem-i taayyünâtta "gayret" oyunundan başka bir oyun oynanamaz idi. Hâlikım dahi bana "Oyununu oyna ve rolünü icrâ et!" dedi ve Âdem'e secde ve serfürû ile emretti. Binâenaleyh bende hakîkatım îcâbı olan gayret ve hased zuhûra geldi ve emr-i irâdîye itâaten oynadım ve rolümü icrâ ettim. Ben bu hakîkatım iktizâsı olan oyundan ziyâde bir oyun bilebilir mi idim?"

آن یکی بازی که بد من باختم   خویشتن را در بلا انداختم

2638. *"O bir oyun ki var idi, ben oynadım, kendimi belâ içine attım."*

"Kazâ-yı ilâhî mûcibince mükellef olduğum o bir oyunu oynadım ve bu yüzden kendimi tard ve la'net belâsı içine attım."

در بلا هم می چشم لذات او   مات اویم مات اویم مات او

2639. *"Belâ içinde de onun lezzetlerini tadıyorum. Onun matıyım, onun matıyım, onun matı!"*

Şimdi bu belâ-yı tard içinde de Hakk'ın beni mümtâz kıldığı tecellîsinin lezzetlerini tadıyorum. Emr-i irâdîye nazaran mutî'im ve emr-i teklîfîye nazaran âsîyim ve mat ve mağlûbum. "Mat", şatranc oyununda mağlûb olmak ma'nâsınadır. *İnsân-ı Kâmil* kitabında Abdülkerîm-i Cîlî hazretleri buyurur ki:

"İblîs koğulduğu vakit şiddet-i ferahından müteheyyic ve hâim oldu. Hattâ âlemi kendi nefesiyle doldurdu. Ona denildi ki: 'Huzûrumdan tard ettiğim halde böyle mi yapıyorsun?' Cevâben dedi ki: 'O tard ve la'net bir hil'attır ki, ma'şûk onu melek-i mukarrebe ve Nebiyy-i mürsele giydirmedi!'." Ya'ni İblîs'in belâ-yı tard içindeki lezzetleri, riyâset makāmının verdiği lezzetlerdir. Binâenaleyh hubb-i câh sıfat-ı İblîsiyyeden olur.

چون رهاند خویشتن را ای سره   هیچ کس در شش جهت از شش دره

2640. [2649] *Ey makbûl, hiçbir kimse kendisini bu altı cihet içinde bu altı kapıdan nasıl kurtarır?*

"Sere", hâlis ve makbûl ma'nâsınadır. "Altı cihet"ten murâd, ön, arka, alt, üst, sağ ve soldur. "Altı kapı"dan murâd, vücûd-ı mutlakın altı mertebesidir ki, "vahdet", "vâhidiyyet", "rûh", "misâl", "şehâdet" ve "insân" mertebeleridir. Ve insan, nefsinde bu merâtibin cümlesini câmi' olan bir zübdedir. Ve mertebe-i ahadiyye bir küll olup, cümlesini muhîttir. Binâenaleyh her bir fert bu kapılardan geçip, rücû' etmedikçe aslına vâsıl olamaz. Ya'ni "Bu altı ciheti hâvî olan âlem-i taayyünde ve mertebe-i şahâdet içinde hiçbir kimse kendisini bu merâtib kapılarından kurtaramaz. Zîrâ mertebe-i şehâdetin iktizâsı, bu altı kapıyı câmi' olmaktır."

جزو شش از کل شش چون وارهد   خاصه که بی چون مر او را کژ نهد

2641. *Altı'nın cüz'ü altı'nın küllünden nasıl kurtulur? Husûsiyle bîçûn onu eğri koya!*

Taayyünü i'tibâriyle bu altı mertebenin cüz'ü olan mahlûk, bu altı mertebenin hepsinden kurtulup kendi aslına vâsıl olabilmek ne kadar müşkildir! Husûsiyle bîçûn olan Zât-ı ahadiyye onu bu merâtibe eğri ve sıfat-ı şekāvetle koymuş olsa!

هر که در شش او درون آتشست   اوش برهاند که خلاق ششست

2642. *Her kim altı içindedir, o ateş içindedir. Onu o kurtarır ki, altının hallâkıdır.*

Her kim altı cihet, ya'ni taayyünât-ı kesîfe mertebesi olan dünyâ içindedir, o kimse ateş içindedir. Zîrâ bu zulmet-i tabîiyye âleminin iç yüzü ateştir. O kimseyi bu ateşin içinden ancak o altı cihetin, ya'ni bu taayyünât ve keserât âleminin hallâkı olan Allâh Teâlâ hazretleri kurtarır. Nitekim sûre-i Rah-

mân'da buyurulur: يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَن تَنفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانفُذُوا لَا تَنفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ (Rahmân, 55/33) Ya'ni, "Ey cin ve insan tâifesi, göklerin ve arzın aktârından nüfûz etmeğe kudretiniz varsa nüfûz edin! Hayır geçemezsiniz, ancak kuvvet-i ilâhiyye ile geçebilirsiniz!"

خود اگر کفرست و گر ایمان او　　　دستباف حضرتست و آن او

2643. *Gerek küfür ve gerek îmân, o Hazret'in el örgüsüdür ve onun şânıdır.*

Ya'ni, küfür ism-i Mudill'in; ve îmân ism-i Hâdî'nin muktezâsıdır. Ve mertebe-i ef'âl olan dünyâ onun vücûdunun merâtibinden bir mertebedir ve esmâ-i muhtelifenin mezâhirini câmi'dir. Binâenaleyh Zât-ı ahadiyyenin kudret elinin örgüsüdür. Ve كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ (Rahmân, 55/29) ya'ni, "Her anda bir şe'ndedir" âyet-i kerîmesinde işâret buyurulduğu üzere, bu küfür ve îmân onun şuûnâtından birer şe'ndir.

باز تقریر کردن معاویه با ابلیس لعین

Muâviye'nin İblîs-i laîne tekrar takrîr etmesi

گفت امیر او را که اینها راستست　　　لیک بخش تو ازینها کاستست

2644. *Emîr ona dedi ki: "Bunlar doğrudur; fakat senin bunlardan nasîbin eksik olmuştur."*

"Bu söylediğin hakāyık ve maârif doğrudur; fakat ilmîdir, zevkî değildir. Bunların zevkinden senin nasîbin azdır. Ve sen bu ilmini, fesâdını örtmek için kullanırsın. İçin başka ve dışın başkadır. Alîmü'l-lisân olan bir münâfıksın!"

صد هزاران را چو من تو ره زدی　　　حفره کردی در خزینه آمدی

2645. *"Yüz binlerce benim gibisinin yolunu vurdun, kazdın, hazîneye geldin!"*

"Yüz binlerce benim gibi kimselerin kalblerine vesveseler ilkâ ettin, eğri muhâkemâtı doğru gösterdin ve yollarını vurdun. Sen bir hırsızsın ki, ince in-

ce vesvese kazmalarıyla kaza kaza hazîne-i ihlâsa kadar girdin ve oradan bu cevher-i ihlâsı çaldın ve mü'minlerin amellerini ifsâd ettin!"

آتشی و نفتی نسوزی چاره نیست کیست کزدست تو جامه ش پاره نیست

2646. *"Ateş ve neftsin, yakmayasın! Çâre yoktur. Kimdir ki senin elinden elbisesi yırtık değildir?"*

Hind nüshalarında birinci mısrâ' آتشی از تو نسوزم چاره نیست ya'ni, "Ateşsin, çâre yoktur ki senden yanmayayım!" sûretindedir. Ya'ni, "Sen ateşsin ve elinde de neft yağı vardır." "Neft yağı"ndan murâd, sıfât-ı nefsâniyyedir. "İmdi senin yakmamana çâre yoktur. Senin dest-i fesâdından kimin libâs-ı ihlâsı parçalanmamıştır?"

طبعت ای آتش چو سوزانید نیست تا نسوزانی تو چیزی چاره نیست

2647. *"Ey ateş, mâdemki senin tab'ın yakmaklıktır, sen bir şeyi yakmadıkça çâre yoktur!"*

لعنت این باشد که سوزانت کند اوستاد جمله دزدانت کند

2648. *"La'net bu olur ki, seni yakıcı eder, seni bütün hırsızların ustası eder!"*

Ya'ni "Allâh Teâlâ'nın la'neti budur ki; Hak Teâlâ hazretleri seni kulları arasında yakıcılık vazîfesiyle tavzîf eder ve seni bütün îmân ve ihlâs hırsızlarının reîs ve ustası yapar."

با خدا گفتی شنیدی رو برو من چه باشم پیش مکرت ای عدو

2649. *"Hudâ ile yüz yüze söyledin, dinledin. Ey düşman, ben senin mekrinin indinde ne olurum?"*

Bu beyt-i şerîfte, Sâd sûre-i şerîfesinin nihâyetinde olan âyât-ı kerîmeye işâret buyurulur: قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ (Sâd, 38/75). Ya'ni, "Allâh Teâlâ İblîs'e buyurdu: 'Ey İblîs, yed-i celâl ve cemâlim ile yarattığım şeye secdeden seni men' eden şey nedir? İstikbâr mı ettin, yoksa sen âlîn tâifesinden misin?'." قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ (Sâd, 38/76; A'râf, 7/12). Ya'ni, "İblîs cevâben dedi: 'Ben ondan hayırlıyım! Beni latîf olan ateşten ve onu kesîf olan çamurdan halk ettin.'." قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِي إِلَى يَوْمِ الدِّينِ (Sâd, 38/77). Ya'ni, "Hak Teâlâ buyurdu: 'Melâike arasından çık! Sen rahmet-i rahîmiyyemden matrûdsun ve kıyâmete ka-

dar la'netim ve tardım senin üzerinedir!'." قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ (Sâd, 38/79; Hicr, 15/36). Ya'ni, "İblîs cevâben dedi: 'Yâ Rab, yevm-i ba'se kadar bana mühlet ver!'." قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ (Sâd, 33/81; Hicr, 15/38). Ya'ni, "Hak Teâlâ cevâben buyurdu: 'Vakt-i ma'lûma kadar sana mühlet verilmiştir.'." قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ (Sâd, 38/83). Ya'ni, "İblîs yine cevâben dedi: 'Yâ Rab, senin izzetin hakkı için onların hepsini azdırayım; onlardan muhlas kulların müstesnâdır!'." قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ (Sâd, 38/84). Ya'ni, "Hak Teâlâ yine İblîs'e cevâben buyurdu: 'İhkāk-ı hakla hakkı söylerim ki, elbette senden ve senin cinsinden ve sana tâbi' olan benî Âdem'den hepinizi cehenneme doldururum!'."

معرفتهای تو چون بانگ صفیر　　　بانگ مرغانست لیکن مرغ گیر

2650. [2658] *"Senin ma'rifetlerin sadâ-yı safîr gibidir. Kuşların sesidir, lâkin kuş tutucudur."*

"Bang-i safîr," avcıların kuş sadâsını taklîden çaldıkları ıslık ma'nâsınadır. Ya'ni, "Senin söylediğin hakāyık ve maârif, avcıların çaldıkları ıslığa ve kuşların sesini taklîde benzer. Zîrâ bu hakāyık ve maârif enbiyâ ve evliyâ hazerâtının ulûmudur. Evet, ilâhî kuşlar olan enbiyâ ve evliyânın maârifidir. Fakat sen onları, kuş gibi olan ervâh-ı beşeri tutup kafese koymak için kullanırsın."

صد هزاران مرغ را آن ره زده ست　　　مرغ غره کاشنایی آمده ست

2651. *"O yüz binlerce kuşun yolunu vurmuştur. Aldatılmış kuş ise, bir tanıdık gelmiştir diye,*

در هوا چون بشنود بانگ صفیر　　　از هوا آید شود اینجا اسیر

2652. *Havada ıslık sesini işittiği vakit, havadan gelir burada esîr olur."*

"Rûh kuşu hevâ-yı nefsânî içinde bu hikemiyyâtı dinlediği vakit, o hevâ-yı nefsânî cihetinden gelip, bu âlem-i kesâfette esîr-i zulmet-i tabîat olup kalır. Ya'ni şeytân ulûm-ı enbiyâ ve evliyâ ile ervâh-ı mü'minîni ıdlâl eder."

قوم نوح از مکر تو در نوحه اند　　　دل کباب و سینه شرحه شرحه اند

2653. *"Nûh'un kavmi senin mekrinden nevha içindedirler; gönülleri kebâb ve sîneleri şerha şerhadır!"*

Nûh (a.s.)ın da'vetine karşı onun kavmi pek büyük bir mekr ile mukābele ettiler. Nitekim sûre-i Nûh'ta وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا (Nûh, 71/22) ya'ni, "Gâyet

büyük bir mekr ile mekr ettiler." Ve onların bu büyük mekri, İblîs'in onlara ilkā ettiği hikemiyyât-ı feylesofâne idi. Nitekim cenâb-ı Şeyh-i Ekber bu mekrin mâhiyetini *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Nûhî'de beyân buyurmuşlardır. Burada îzâhı uzun olur.

عاد را تو باد دادی در جهان　　　درفکندی در عذاب و اندهان

2654. *"Âd kavmini sen cihânda yele verdin; azâba ve gamlara bıraktın!"*

"Enduhân", "endûhân"ın muhaffefidir. "Endûh," gam ma'nâsınadır. "Ân" edât-ı cem'dir. "Der bâd dâden", ya'ni yele vermek, helâk etmekten kinâyedir. Zîrâ Âd kavmi Kur'ân-ı Kerîm'de beyân buyurulduğu üzere, şiddetli rüzgâr ve kasırga ile helâk olmuş idi. Ya'ni, "Ey İblîs, Âd kavmini azdırdın, peygamberlerine muhâlefet ettiler ve nihâyet onları şiddetli kasırga ile helâk ettirdin ve onları dünyâda ve âhirette azâb ve gamlar içine bıraktın!"

از تو بود آن سنگسار قوم لوط　　　در سیاه آبه ز تو خوردند غوط

2655. *"Lût kavminin o taşlanması senden oldu; bulanık suya senden dolayı daldılar."*

Ma'lûm olsun ki, Lût kavminin yaşadığı sâha, elyevm Lût gölünün bulunduğu mahaldir. Evvelce Sodom Karyesi tesmiye olunurdu. Bu kavim, kazâ-yı şehvet husûsunda kadınları bırakıp, birbirleriyle livâtaya mübtelâ olmuş idiler. Peygamberleri olan Lût (a.s.), bu fiillerinin şenâat ve rezâletinden bahsederek onları men' etmeğe çabaladı. İblîs-i laîn, hadd-i zâtında pis bir şey olan bu livâtayı onların nazarına hoş gösterdiğinden, o Hazret'e muhâlefet ettiler. Onların üzerine kahr-ı ilâhî indifâât-ı bürkâniyye sûretinde zâhir oldu; ve bağteten zuhûr eden indifâât-ı arzıyyeden dağılan taşlar bunların üzerine yağarak ezmeğe başladı. Ve nihâyet gölün olduğu mahal çöktü. Ve elyevm krom ma'deni bulunan bir göl hâline geldi. Ve krom ma'denli su, gâyet pis kokulu bir su idi. Bu mülevves ve kokmuş su içinde boğuldular. Elyevm Lût gölünün suyuna el sokanların ellerindeki pis kokunun bir hayli zaman çıkmayıp devâm ettiğini, fakîr kendilerinden işittim. Beyt-i şerîfteki "seng-sâr" ile bu indifââta; ve "siyâh âbe" ile bu krom ma'denli pis suya işâret buyurulur. İmdi, bu kavmin cezâsı, kendi pis ve mülevves olan fiillerinin cinsinden oldu. Ya'ni şehvetlerini pislik içinde kazâ edenlerin helâki de bu pis su içinde boğulmak sûretiyle vâki' oldu.

مغز نمرود از تو آمد ریخته ای هزاران فتنها انگیخته

2656. *"Nemrûd'un beyni senden döğülmüş geldi, ey binlerce fitneleri koparmış!"*

Nemrûd'un beyninin nasıl yarıldığı, I. ciltte .... numaralı beyitin îzâhında geçti.

عقل فرعون ذکیء فیلسوف کورگشت از تو نیابید او وقوف

2657. *"Zekî feylesof olan Fir'avn'ın aklı kör oldu, senden dolayı o vukūf bulamadı!"*

Cenâb-ı Pîr, Hz. Muâviye lisânından Fir'avn'a zekâvet ve feylesofluk izâfe buyururlar. Fir'avn filhakîkada idâre-i hükûmet ve siyâset emrinde zekî ve feylesof idi. Zekâvetine ve feylesofluğa cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretlerinin *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Mûsevî'de beyân buyurduğu nükteler şehâdet eder. Burada îzâhı uzundur. Fakîr *Fusûsu'l-Hikem*'e yazdığım şerhte tafsîlât-ı kâfiye i'tâ ettim.

بو لهب هم از تو نا اهلی شده بو الحکم هم از تو بو جهلی شده

2658. *"Ebû Leheb dahi senden bir nâ-ehil olmuştur; Ebû'l-Hikem dahi senden bir Ebû Cehil olmuştur!"*

Resûl-i Ekrem Efendimiz'e muhâlif olan Ebû Leheb, yine senin iğvââtından dolayı îmâna ehliyetsiz olmuştur. Ve evvelce kemâl-i zekâ ve aklından dolayı kavmi arasında Ebû'l-Hikem tesmiye olunan bir şahıs, senin ona ilkā ettiğin inkâr-ı fâsideden dolayı akıl ve zekâsını gāib ederek, dîn husûsunda ve Peygamber'e muhâlefette Ebû Cehil lakabını iktisâb etmiştir.

ای براین شطرنج بهر یاد را مات کرده صد هزار استاد را

2659. *"Ey, bu şatranc üzerinde yâd için yüz binlerce üstâdı mat ettin!"*

"Şatranc"dan murâd, dünyâdır. "Üstâd"dan murâd, hubb-i riyâset ile vücûd-ı mevhûmuna dayanan kimselerdir. Ya'ni, "Ey İblîs, sen şatranc oyununa müşâbih olan bu taayyünât ve keserât âleminde Nemrûd ve Fir'avn gibi vücûd-ı mevhûmlarına istinâden enâniyyet da'vâsı eden yüz binlerce kibir ve azamet üstâdlarını, halleri dillerde destân olmak için oyunlarında mat ve mağlûb ettin!"

ای ز فرزین بندهای مشکلت　　　سوخته دلها سیه گشته دلت

2660. *"Ey, senin müşkil olan ferzîn-bendlerinden gönüller yanmış, gönlün kara olmuştur!"*
[2668]

"Ferzîn", şatranc oyunundaki taşlardan birinin adı olup, şâhın vezîri mesâbesindedir ve şatranc tahtası üzerindeki "piyâde=piyon" ismindeki taşlardan önüne geleni devirir. Burada "ferzîn-bend", İblîs'in hîle ve mekrlerinden kinâyedir. Ya'ni, "Ey İblîs, senin idrâki müşkil olan hîle ve mekrlerinden, efrâd-ı beşerin gönülleri yanmış ve senin gönlün kara olmuş!" Ya'ni, onların düştükleri belâlardan dolayı hazz-ı hâinâne almıştır.

بحر مکری تو و خلقان قطره‌ء　　　تو چو کوهی وین سلیمان ذره‌ء

2661. *"Sen mekr denizisin ve halâik bir katredir; sen bir dağ gibisin ve bu selîmler bir zerredir!"*

"Bu selîmler"den murâd, hakāyık-ı âlemden bî-haber olan efrâd-ı beşerdir ki, her birerleri sâdedil ve ahmak mesâbesindedirler.

که رهد از مکر تو ای مختصم　　　غرق طوفانیم الا من عصم

2662. *"Ey düşmanlık eden, senin mekrinden kim kurtulur? Ma'sûm kimsenin gayri, tûfânın garkıyız!"*

"Ma'sûm"dan murâd enbiyâdır. Zîrâ onlardan ma'sıyet sâdır olmamıştır. Ve enbiyâya tâbi' olanlar, onların berekâtıyla mahfûzdurlar. Ya'ni onlardan günah sudûru mümkin olmakla berâber, hıfz-ı ilâhî altında bulunurlar. Ve bu beyt-i şerîfte غرق طوفانیم ["tûfânın garkıyız"] karînesiyle tûfân-ı Nûh'a ve o kavmin felâketine telmîh buyurulur. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de لاَ عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللهِ إِلاَّ مَنْ رَحِمَ (Hûd, 11/43) ya'ni, "Bu günde Allâh'ın emr-i celâlîsinden ismet yoktur; rahmet-i ilâhiyyeye mazhar olan kimse müstesnâdır" buyurulur. Ya'ni, "Ey beşerin düşmanı olan İblîs, senin hîle ve mekrinden kim kurtulabilir? Zîrâ senin hîle ve mekr tûfânına bilcümle efrâd-ı beşer gark olmuştur. Ancak enbiyâ (aleyhimü's-selâm) ismet-i ilâhiyye tahtında olduklarından, senin tûfân-ı mekrinden vârestedirler. Ve onlara tâbi' olan havâss-ı ümmetleri dahi onlara tebaiyyet berekâtıyle rahmet-i ilâhiyyeye nâil olurlar ve "muhlasîn" zümresine dâhil olduklarından, onlara da senin mekrin müessir olamaz."

بس ستاره‌ء سعد از تو محترق　　　　بس سپاه و جمع از تو مفترق

2663. *"Çok Sa'd yıldızı senden muhteriktir; çok asker ve cem'iyyet senden mühteriktir!"*

Sa'd yıldızının muhterik olması, ilm-i nücûm ta'bîrâtındandır. Sâlih ve zâhid olan kimseler Sa'd yıldızına; ve onların İblîs'in hîlesine aldanmaları, Nahs yıldızının Sa'd yıldızına gālib olmasına teşbîh buyurulur. Ya'ni, "Çok âbid ve sâlih olan kimseler senin hîlelerine aldanmıştır. Ve i'lâ-i kelimetullâh için harb eden çok askerler senin iğvââtından dolayı perîşân olmuştur. Ve çok akvâm-ı müctemia, senin mekrinden terk-i diyâr edip dağılmıştır!"

باز گفتن ابلیس معاویه رضی الله تعالی عنه را

Tekrâr İblîs'in Muâviye (r.a.)a söylemesi

گفت ابلیش گشای این عقد را　　　　من محکم قلب را و نقد را

2664. *İblîs ona dedi: "Bu düğümü çöz! Ben kalp ve nakd için mihekkim."*

İblîs, Hz. Muâviye'ye cevâben dedi ki: "Bana karşı olan bu şübhe düğümünü çöz! Ben kalp ve hâlis altını tefrîk için vaz' edilmiş bir mihekk taşıyım."

امتحان شیر و کلبم کرد حق　　　　امتحان نقد و قلبم کرد حق

2665. *"Hak beni arslanın ve köpeğin imtihânı yaptı; Hak beni nakdin ve kalbın imtihânı yaptı."*

قلب را من کی سیه رو کرده ام　　　　صیرفی ام قیمت او کرده ام

2666. *"Kalbı ben ne vakit kara yüzlü ederim? Ben bir sarrâfım, ona kıymet etmişim!"*

Ya'ni, "İlm-i ilâhîde şekāveti sâbit olan kimsenin yüzünü karartmak ve onu şakî yapmak benim işim değildir. Ben âlem-i ef'âl olan dünyâda bir sarrâf mesâbesindeyim. Hak Teâlâ beni ilm-i ilâhîsinde şakî ve saîd olan kimse-

leri imtihân edip, saâdet ve şekāvet-i fiiliyyeleri zâhir olmak için halk buyurdu. Binâenaleyh ben bir kimseyi ifsâd edersem, onun mâhiyyet-i ezeliyyesi ve kıymet-i asliyyesi meydana çıkmak içindir."

نیکوانرا رهنمایی میکنم　　　شاخهای خشك را بر میکنم

2667. *"İyilere reh-nümâlık ederim; kuru dalları koparırım."*

"Şecere-i kevnin yeşil dalları olan efrâd-ı beşerin iyilerine yol göstericilik ederim ve ağacın kurumuş dalları mesâbesinde bulunan efrâd-ı beşerin fenâlarını da koparıp helâk ederim." Ya'ni, iyiler benim fesâda me'mûr olduğumu bildikleri için, gösterdiğim yola gitmeyip, hilâfına hareket ederler. Ve onun hilâfı, ıslâh-ı beşere me'mûr olan enbiyânın gösterdikleri yoldur. Binâenaleyh, hakîkatta ben onlara enbiyâ yolunu göstermiş olurum. Ve kötüler ise, gösterdiğim nefis ve şehvet yolunda helâk olurlar.

İblîs bir vakitte Îsâ (a.s.)a hitâben يا عيسى قل لا اله الا الله ya'ni, "Yâ Îsâ, lâ ilâhe illâllâh de!" demiş; ve Îsâ (a.s.) dahi ona cevâben, "Ey mel'ûn, ben lâ ilâhe illâllâh derim; fakat senin telkînin ile değil!" demiştir.

عین علفها می نهم از بهر چیست　　　تا پدید آیدکه حیوان جنس کیست

2668. *"Bu yemleri koyuyorum, ne içindir? Tâ zâhir ola ki, hayvan kimin cinsidir."*

"Beşerin hayvâniyyeti, önüne huzûzât-ı nefsâniyye ve şehevât yemlerini ne için koyuyorum? Onun bu hayât-ı dünyeviyyesi âdemiyyete mi, yoksa hayvâniyyete mi masrûf oluyor ve o kimse Âdem cinsinden midir, yoksa hayvan cinsinden midir, bu cihetler zâhir olmak için bu yemleri koyuyorum."

گرگ از آهو چو زاید کودکی　　　هست در گرگیش و آهویی شکی

2669. *"Kurt âhûdan bir yavru doğurduğu vakit, onun kurtluğunda ve âhûluğunda bir şek vardır."*

"Dişi kurt erkek âhûdan hâmile olup bir yavru doğurduğu vakit, o yavrunun kurtluğunda ve âhûluğunda bir şek ve meçhûliyyet vardır." "Âhû"dan murâd, rûh-ı izâfî; ve "kurt"tan murâd, nefs-i hayvânîdir. Rûh-ı izâfî ile nefs-i hayvânî ictimâ' ettiği vakit, âlem-i sûrette bir Âdem sûreti zâhir olur. Onda hangi taraf gālib olduğunda bir meçhûliyyet vardır.

تو گیاه و استخوان پیشش بریز　　　تا کدامین سو کند او گام تیز

2670. [2678] *"Sen otu ve kemiği onun önüne dök, tâ ki o adımını hangi tarafa çabuk yapar?"*

"Sen o doğan yavru önüne yeşil ot ile kemik koy; bakalım o adımını hangisinin tarafına atmakta acele eder?" "Tâ küdâmîn"de "tâ" edât-ı taaccübdür. "Acabâ adımını hangi tarafa atar?" diye tercüme etmek münâsib olur. "Yeşil ot"tan murâd, gıdâ-yı rûh olan ilim ve irfândır. Ve "kemik"ten murâd, gıdâ-yı nefis olan huzûzât ve şehevâttır.

گر بسوی استخوان آید سگست　　　ور گیا خواهد یقین آهو رگست

2671. *"Eğer kemik tarafına gelirse köpektir; ve eğer ot isterse muhakkak âhû damarlıdır."*

قهر و لطفی جفت شد با همدگر　　　زاد از این هر دو جهانی خیر و شر

2672. *Bir kahır ve lütuf birbiriyle eş oldu; bu her ikiden hayır ve şer cihânı doğdu.*

"Kahır"dan murâd, Âdem'in taayyün-i kesîfinin esfel-i sâfilîn mertebesi olan zulmet-i tabîiyyeye merdûdiyyetidir. Ve "lütuf"tan murâd, rûh-ı izâfî nefhidir. Ya'ni, "Beşerin mazhar-ı kahır olan nefs-i kesîfi ile, mazhar-ı lütuf olan rûh-ı izâfîsi birbirine çift ve eş oldu; bu her ikisinden hayır ve şer nisbetleri doğdu." Zîrâ nefis menba'-ı şer; ve rûh menba'-ı hayırdır.

تو گیاه و استخوان را عرضه کن　　　قوت نفس و قوت جان را عرضه کن

2673. *"Sen yeşil otu ve kemiği arz et; nefsin gıdâsını ve canın gıdâsını arz et!"*

"İmdi, rûh ile nefs-i hayvâniyyeden terekküb eden sûret-i âdemiyyeden her birine, nefsin gıdâsı olan kemik mesâbesindeki huzûzâtı göster; ve rûhun gıdâsı olan yeşil ot mesâbesindeki ilim ve irfânı göster!"

گر غذای نفس جوید ابترست　　　ور غذای روح خواهد سرورست

2674. *"Eğer nefsin gıdâsını isterse ebterdir; ve eğer rûhun gıdâsını isterse serverdir."*

"Eğer o adam nefsin gıdâsı olan şehevât ve huzûzâta meylederse, ind-i ilâhîde onun rûh-ı izâfîsi ebterdir ve semeresiz kalır. Ve eğer rûhun gıdâsı

olan tâat ve ibâdât ve ma'rifet taleb ederse, ind-i ilâhîde makbûl ve server olur ve hilkatinden maksûd olan meyveyi verir."

گر كند او خدمت تن هست خر   ور رود در بحر جان يابد گهر

2675. *"Eğer tenin hizmetini yaparsa eşektir; ve eğer can denizine girerse gevher bulur."*

"Eğer cismin hazzına ve arzûsuna hizmet ederse eşekten farkı yoktur. Ve eğer rûh deryâsına dalarsa, ilim ve irfân cevherlerini bulup çıkarır."

گرچه اين دو مختلف خير و شرند   ليك اين هر دو به يك كار اندرند

2676. *Gerçi bu iki muhtelif, hayır ve şerdirler; fakat bu her iki bir iştedirler.*

"Gerçi server ve ebter olan bu iki tâife birbirine muhâlif olup, hayır ve şerrin mazhandırlar. "Rabb-i hâss"ı ism-i Hâdî olan kimseyi, bu isim kendi cânibine; ve "rabb-i hâss"ı ism-i Mudill olan kimseyi de bu isim yine kendi tarafına da'vet eder. Fakat bu iki isim, müsemmâları olan Hak'ta müctemi' olurlar. Binâenaleyh bu iki muhtelif isim bir müsemmânın hizmetini îfâ ederler."

انبيا طاعات عرضه مى كنند   دشمنان شهوات عرضه مى كنند

2677. *"Enbiyâ tâât arz ederler; düşmanlar şehevât arz ederler."*

"İsm-i Hâdî'nin mazharı olan enbiyâ efrâd-ı beşere tâât-ı ilâhiyye yolunu gösterirler; ve ism-i Mudill'in mazharı olan, enbiyânın düşmanları ve muhâlifleri de yine o efrâda şehevât-ı nefsâniyye yolunu gösterirler."

نيك را چون بد كنم يزدان نيم   داعيم من خالق ايشان نيم

2678. *"İyiyi nasıl kötü yaparım, Yezdân değilim! Ben dâîyim, onların hâlikı değilim!*

"Ezelde saâdeti sâbit olan bir kimseyi nasıl şakî yaparım? Ben merâtib-i vücûdun sâhibi olan Yezdân değilim. Ben ancak şehevât ve huzûzât-ı nefsâniyye yoluna da'vet ediciyim. Da'vet ettiğim kimselerin hâlikı değilim ki, onlarda tasarruf edebileyim!"

خوب را من زشت سازم رب نه ام   زشت را و خوب را آيينه ام

2679. *"Güzeli ben çirkin edebilir miyim? Rab değilim. Güzele ve çirkine âyîneyim!"*

"Bende saîdi şakî edecek kudret yoktur. Zîrâ rubûbiyyetle muttasıf olan Hâlık değilim. Belki, saîdin saâdetini ve şakînin şekāvetini gösteren bir aynayım."

Nitekim İbn Ömer hazretlerinden rivâyet buyurulan hadîs-i şerîfte şöyle buyurulur: بعثت داعياً و مبلغاً و ليس إلى من الهداية شئ و خلق الشيطان مزيناً و موسوساً و ليس إليه من الضلالة شئ Ya'ni, "Ben dâî ve mübelliğ olarak gönderildim ve benim için (:benim elimde) hidâyet cinsinden bir şey yoktur. Ve şeytân müzeyyin ve müvesvis olarak halk olundu ve onun için (:onun elinde) de dalâletten bir şey yoktur." Velhâsıl, إِنَّ اللّٰهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَ يَهْدِى اِلَيْهِ مَنْ أَنَابَ (Ra'd, 13/27) ya'ni, "Allâh Teâlâ dilediği kimseyi dalâlete düşürür ve rücû' eden kimseye hidâyet eder" âyet-i kerîmesinde beyân buyurulduğu üzere, dalâlet ve hidâyet ancak Hakk'ındır.

Ma'lûm olsun ki; enbiyâ tabîb gibidirler. Tabîb meâli helâke olan kimseyi tedâvî ettikçe helâkine hizmet ettiği gibi, enbiyâ da şekāvet-i ezeliyye ashâbını da'vet ettikçe şekāvet ve dalâletleri artar. Ve İblîs de bunun gibidir. Saâdet-i ezeliyye ashâbını iğvâ ettikçe onun saâdetine hâdim olur. Nitekim Şâh-ı Nakşbend hazretleri buyururlar ki: "Kumar oynayan iki kimseye tesâdüf ettim. Birisi yutulmakta idi ve der idi ki: 'Ey birâder, bu uğurda canımı bile fedâ etmekten vazgeçmem!' Ben bunu işittiğim vakit, tarîk-ı Hak'ta sa'y husûsunda gayretimi tezyîd ettim. Zîrâ bu fâsıkın tarîk-ı fıskdaki gayretinden ibret aldım ve bu gayret benim gayretimin tezâyüdüne sebeb oldu."

سوخت هندو آينه از درد را — كين سيه رو مى نمايد مرد را

2680. [2688] *"Bu adamı kara gösteriyor diye Hindû kederinden aynayı yaktı."*

"Meselâ bu ona benzer ki, kara yüzlü Hindû'nun birisi aynaya baktı ve "Bu ayna adamı kara gösteriyor!" diye kederlendi ve kederinden aynayı yaktı."

گفت آينه گناه از من نبود — جرم او را نه كه روى من زدود

2681. *Ayna dedi ki: "Kabâhat benden olmadı; kabâhatı ona koy ki, benim yüzümü parlattı."*

Ayna lisân-ı hâl ile hindûya cevâben dedi ki: "Kabâhat benim değil, belki benim yüzümü sûret aksedecek derecede parlatan ve cilâlandıran kimsenindir."

او مرا غماز كرد و راست گو — تا بگويم زشت كو و خوب كو

2682. *"Çirkin hangisi ve güzel hangisi söyleyeyim diye, o beni gammâz ve doğru söyleyici etti."*

من گواهم بر گوا زندان کجاست　　　　اهل زندان نیستم یزدان گواست

2683. *"Ben şâhidim; şâhide hapis nerededir? Zindân ehli değilim, Yezdân şâhittir!"*

"Ben şekāvet-i ezeliyye ashâbının şekāvet-i fiiliyyelerinin şâhidiyim. Ve şâhidin şehâdetinde bir kabâhati olmadığı için şer'an onu hapse koymazlar. Binâenaleyh mahzâ şehâdetimden dolayı hapis ehli değilim. Zîrâ vazîfemi icrâ ediyorum. Hâlikım şâhiddir."

İblîs'in "Ben ehl-i zindândan değilim" demesindeki nükte budur ki: Ehl-i zindân mukayyeddir ve o kayıd ve hapis hâricine çıkamaz. Halbuki ıdlâl emrinde İblis'e kıyâmete kadar salâhiyyet-i vâsia ve kemâl-i serbestî verilmiştir. Ve bu husûsta hiçbir kayıd ile mukayyed değildir. Nitekim Abdülkerîm-i Cîlî hazretleri *el-İnsânü'l-Kâmil* ismindeki kitabında, İblîs'in esmâ-i hüsnâ adedine muvâfık olarak 99 mazharı olduğunu beyân ve bu mezâhirin asılları olan yedi mazharı îzâh buyurur. O yedi mezâhir de bunlardır: 1. Mertebe-i şehâdet olan dünyâ. 2. Tabîat ve şehevât ve lezzât. 3. A'mâl-i sâliha. 4. Niyyât ve a'mâl ile tefâzul. 5. İlim. 6. Âdât ve taleb-i râhât. 7. Maârif-i ilâhiyyedir. İblîs bu ta'dâd olunan mezâhirde istediği gibi zâhir olup, ibâdullâhı ıdlâla sa'y eder. Binâenaleyh onun ehl-i zindândan olmaması bu ma'nâya nazarandır. Yoksa, ehl-i kahır ve azâbdan olmaması ma'nâsına değildir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de Hak Teâlâ kıyâmete kadar matrûden mühlet verdiğini beyân buyurmuştur. Ve İblîs "Yezdân şâhiddir!" demesiyle, bu mühlet ve serbestîye işâret eder.

هر کجا بینم نهال میوه دار　　　　تربیتها می کنم من دایه وار

2684. *"Her nerede meyveli ağaç görürsem, ben dâyeler gibi terbiyeler ederim."*

"Meyveli olan ağaç"tan murâd, sâhib-i irfân olan zevâttır. "İblîs'in terbiyesi"nden murâd, onun gösterdiği tarîk-ı dalâlettir. Nitekim Hz. Lokmân'a "Terbiyeyi ve edebi kimden öğrendin?" demişler; o da cevâben, "Terbiyesiz ve edebsiz kimselerden" demiştir. Zîrâ ehl-i irfân ve zekâ çirkin gördükleri ahvâlden kaçarlar.

هر کجا بینم درخت تلخ و خشك　　　　می برم تا وارهد از پشك مشك

2685. *"Her nerede acı ve kuru ağaç görürsem, müşk, gübreden kurtulmak için keserim."*

"Her nerede meyvesi acı veyâ kurumuş ağaç görürsem, iyi kötüden ayrılmak için keserim." "Acı meyve"den murâd, fâsid niyet ve kötü amellerdir. "Kurumuş olan ağaç"tan murâd, insâniyyetle alâkasını kesip, büsbütün hayvâniyyete meyletmiş olan kimselerdir. "Müşk"ten murâd, i'tikâdı sahîh ve niyeti ve ameli sâlih olan kimselerdir. "Püşk" gübre ma'nâsınadır. Bundan murâd, i'tikādı bâtıl ve niyetleri ve amelleri fâsid ve mülevves olan kimselerdir.

خشك گويد باغبان را كای فتی   مر مرا چه می بری سر بی خطا

2686. *Kuru bağçıvana der ki: "Ey delikanlı, benim başımı hatâsız niye kesiyorsun?"*

باغبان گويد خمش ای زشت خو   بس نباشد خشكی تو جرم تو

2687. *Bağçıvan ona der ki: "Sus ey kötü huylu! Senin kuruluğun, kabâhatin kâfî olmaz mı?"*

"Senin kuruluğun kabâhat değil mi? Başka kabâhat aramağa hâcet var mı?"

خشك گويد راستم من كژ نيم   تو چرا بی جرم می بری پيم

2688. *Kuru der ki: "Ben doğruyum, eğri değilim. Sen niçin kabâhatsız benim sinirimi kesiyorsun?"*

"Kuru"dan murâd, a'mâl-i sâlihasını ağrâz-ı nefsâniyyesine müsteniden icrâ eden kimselerdir ki, bu hâl şekāvet-i bâtıne îcâbıdır. "Doğruluk"tan murâd, zâhirde sâlih görünen amellerdir. Ve garaz-ı nefsânîye müstenid olan ef'âl-i haseneye i'tibâr yoktur. Zîrâ bu ef'âl-i hasene, altında bataklık olan yeşilliklere benzer. Ve rızâ-yı Hak için olmadığından, aynı zamanda da şirktir. Nitekim Hak Teâlâ وَ لاَ يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَداً (Kehf, 18/110) ya'ni, "Rabbi'nin ibâdetine hiçbir kimseyi ortak yapma!" buyurur. İşte bu ma'nâya binâen, hadîs-i şerîfte ان الله لا ينظر إلى صوركم و إلى أعمالكم ولكن ينظر إلى قلوبكم و إلى نياتكم ya'ni, "Allâh Teâlâ sizin sûretlerinize ve amellerinize bakmaz; ve fakat kalblerinize ve niyetlerinize bakar" buyurulur.

باغبان گويد اكر مسعود يی   كاشكی كژ بوديی تر بوديی

2689. *Bağçıvan der ki: "Eğer mes'ûd olaydın; keşki eğri olaydın, yaş olaydın!"*

Ya'ni, "Keşki sıfât-ı nefsâniyyen ve kötü ahlâkın cibillî olmayıp ârızî olaydı!"

Ma'lûmdur ki, efrâd-ı beşerden her birisi âlem-i kesâfet ve zulmet-i tabîat içinde doğar. Nitekim âyet-i kerîmede إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِى خُسْرٍ (Asr, 103/2) ya'ni, "Muhakkak insan cinsi elbette hüsrân içindedir!" buyurulur. Her bir ferdin hakîkatı ilm-i ilâhîde saîd olsun, şakî olsun, bidâyet-i zuhûrda nefisleri nefs-i emmâredir. Fakat saîd olanların nefs-i emmâreleri ârızî; ve şakî olanlarınki cibillîdir. Ve bu âlem-i kesâfette de iki nevi' muallim vardır. Birisi hak ta'lîm eder ki, onlar ism-i Hâdî'nin mazharları olan enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyâdır. Ve diğeri, ism-i Mudill'in mazharları olan İblîs ve onun nâibleri olan şeyâtîn-i ins ve cindir. Bunlar da bâtıl ta'lîm ederler. Nefs-i emmâreleri cibillî olanların merâtib-i nefiste terakkîleri mümkin olmadığından, onlar muallim-i hak olan enbiyâya ve evliyâya muhâlefet; ve İblîs'e ve nâiblerine mutâvaat ederler. Ve nefs-i emmâreleri ârızî olanlar, muallim-i ebâtîl olan İblîs'e ve nâiblerine muhâlefet; ve enbiyâya ve vârislerine mutâvaat ederler. Bu beyt-i şerîfte bu hakîkata işâret buyurulur.

جاذب آب حیاتی گشتیئ اندر آب زندگی آغشتیئ

2690. *"Bir hayat suyunu çekici olurdun; dirilik suyu içine karışmış olurdun!"*
[2697]

"Eğer saîd-i ezelî olaydın, bir hayat suyu olan ulûm ve maârif-i ilâhiyyeyi enbiyâdan ve onların vârisleri olan evliyâdan cezb eder bir halde olurdun ve onların sözleri sana te'sîr ederdi. Ve dirilik suyu olan o ilim ve irfân sâhiblerinin zümresine karışmış olurdun."

تخم تو بد بوده است واصل تو با درخت خوش نبوده وصل تو

2691. *"Senin tohumun ve senin aslın kötü olmuştur; senin vaslın latîf ağaç ile olmamıştır."*

"Ey nefs-i emmâresi cibillî olan kimse, senin aslın ve tohumun olan ayn-ı sâbiten kötü ve şekâvetle sâbit olmuştur. Latîf ağaç mesâbesinde olan enbiyâ ve evliyânın aşısını kabûl etmemiştir ve onlar ile birleşememiştir."

شاخ تلخ ار با خوشی وصلت کند آن خوشی اندر نهادش برزند

2692. *"Acı dal eğer bir hoş ile vuslat etse, o hoşluk onun tab'ında zâhir olur."*

"Acı meyve veren dal eğer bir latîf meyve veren ağaç ile aşılansa, o letâfet ve hoşluk onun tab'ında zâhir olur."

عنف کردن امیر المؤمنین حضرت معاویه با ابلیس علیه اللعنه

Emîrü'l-mü'minîn Hz. Muâviye'nin İblîs (aleyhi'l-la'ne)ye sertlik etmesi

Bu ünvân Ankaravî nüshasında mukayyed değildir. Hind nüshalarından iktibâs olundu. Fihrist için faydalı olacağı mülâhazasıyla buraya derci münâsib gördüm.

گفت امیر ای راهزن حجت مگو   مر تو را ره نیست در من ره مجو

2693. *Emîr dedi: "Ey yol vurucu, hüccet söyleme! Senin için bana yol yoktur, yol arama!"*

رهزنی و من غریب و تاجرم   هر لباساتی که آری کی خرم

2694. *"Sen yol vurucusun ve ben garîb ve tâcirim. Her libâsları ki getirsen ne vakit satın alırım?"*

"Ben bu hayât-ı dünyeviyyede ticâret kasdıyla sefere çıkmış bir garîb mesâbesindeyim. Sen de yol kesen bir hırsızsın. Senin beni soymak için yaptığın telbîs ve tezvîrâta nasıl kanarım?"

گرد رخت من مگرد از کافری   تو نهٔ رخت کسی را مشتری

2695. *"Sen kâfirlikten benim eşyâmın etrâfında dolaşma. Sen bir kimsenin eşyâsına müşteri değilsin!"*

"Sen kâfirliğinden dolayı benim ihlâs ve a'mâlimin etrâfında onları çalmak için dolaşma! Zîrâ senin dolaşman, ücretini vererek tâcirlerden bir şey almak için değildir; çalmak ve hiyânet etmek içindir."

مشتری نبود کسی را راهزن   ور نماید مشتری مکرست و فن

2696. *"Yol vurucu bir kimseye müşteri olmaz. Ve eğer müşteri görünürse mekrdir ve hîledir!"*

تا چه دارد این حسود اندر کدو   ای خدا فریاد ما را زین عدو

2697. *"Acabâ bu hasûd kabak içinde ne tutar?! Ey Hudâ, bu düşmandan feryâdımıza eriş!"*

Hz. Muâviye İblîs'e hitâbdan Hakk'a münâcâta teveccüh edip der ki: "Acabâ bu hasûd olan İblîs'in kabak mesâbesinde olan kalbinde ne hîle vardır? Ey Hudâ, bu mühlik düşmandan bizim feryâdımıza yetiş!"

گر یکی فصلی دگر در من دمد   درربايد از من این رهزن نمد

2698. *"Eğer bana bir fasıl daha üfürürse, bu yol vurucu benden abâyı kapar!"*

"Yâ Rab, eğer bu yol vurucu olan İblîs telbîs ve tezvîr efsunlarından bir fasıl daha üfürürse, benim sırtımdaki ihlâs ve îmân abâsını kapar!"

نالیدن معاویه رضی الله عنه بحضرت حق تعالی از ابلیس و نصرت خواستن وی

Muâviye (r.a.)ın İblîs-i laînin mekrinden Hak Teâlâ'ya münâcât etmesi ve onun yardım istemesi

این حدیثش همچو دود ست ای اله   دست گیر ار نه کلیمم شد سیاه

2699. *"Onun bu sözü duman gibidir; ey İlâh, elimi tut, yoksa kilimim kara oldu!"*

"Yâ Rab, İblîs'in muhakkıkāne söylediği sözler bir kara ve isli dumana benziyor. İnâyet ve yardım elinle elimi tut. Yoksa bu kara dumanlardan, arkama giydiğim abâ kararmağa başladı!" "Kilimi kara olmak", ma'siyete düşmekten kinâyedir.

من بحجت بر نیایم با بلیس   کوست فتنهء هر شریف و هر خسیس

2700. [2707] *"Ben İblîs'e hüccet ile mukābele edemem. Zîrâ o her şerîfin ve her hasîsin fitnesidir!"*

"Şerîf"ten murâd, sulehâ-yı ümmet; ve "hasîs"ten murâd, süfehâ-yı millettir.

آدمی که علم الاسما بگست　　در تگ چون برق این سگ بی تگست

2701. *"Alleme'l-esmânın beyi olan Âdem, bu köpeğin şimşek gibi olan hamlesinde hamlesizdir!"*

Bu beyt-i şerîfte, وَ عَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا (Bakara, 2/31) ya'ni, "Allâh Teâlâ Âdem'e esmâ-i ilâhiyyesinin hepsini ta'lîm buyurdu" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Ya'ni, "Ulûm-i esmâ-i ilâhiyyenin beyi olan Âdem, bu ilm-i esmâsiyle berâber, bu köpek mesâbesinde olan İblîs'in şimşek gibi serî' olan hamle ve reftârına karşı hamlesiz ve hareketsiz kalmıştır. Başkalarının hâli ne olur?"

از بهشت انداختش بر روی خاك　　چون سمك در شصت او شد از سماك

2702. *"Onu cennetten yeryüzüne attı; Simâk'ten balık gibi onun oltasına gitti!"*

"Simâk" bir yıldızın adı ve onun menzillerinden bir menzilin dahi adıdır. Ya'ni, "İblîs Âdem'i âlem-i ulvîden âlem-i süflîye attı ve onun hîlesi tuzağına düştü."

نوحهء انا ظلمنا می زدی　　نیست دستان و فسونش را حدی

2703. *"İnnâ zalemnâ" nevhasını vurdu; onun destân ve füsûnuna bir had yoktur!"*

Bu beyt-i şerîfte, sûre-i A'râf'ta vâki' رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَ إِنْ لَمْ تَغْفِرْلَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ (A'râf, 7/23) ya'ni, "Ey bizim Rabbimiz, ben ve Havvâ nefsimize zulmettik; ve eğer sen bize merhamet etmezsen biz hâsirlerden oluruz!" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur.

اندرون هر حدیث او شرست　　صد هزاران سحر در وی مضمراست

2704. *"Onun her sözünün içinde şer vardır; onda yüz binlerce sihir muzmerdır."*

"İblîs'in kalb-i insâna ilkâ ettiği havâtırın içinde, hiç şübhe yok ki bir şer vardır. Ve o ilkââtın içinde, insana sihir gibi te'sîr eden yüz binlerce telbîs ve tezvîr gizlidir."

مردی مردان ببندد در نفس　　در زن و در مرد افروزد هوس

2705. *"Nefis içinde merdlerin merdliğini bağlar; kadında ve erkekte heves alevlendirir!"*

"Tarîk-ı Hak'ta mücâhede ve riyâzetle merdâne çalışan kimselerin mertliklerini bağlayıp, onları innîn ve kısır bir hâle getirir; kadınlarda ve erkeklerde nefsânî heves ve arzûları alevlendirir."

ای بلیس خلق سوز فتنه جو   بر چیم بیدار کردی راست گو

2706. *"Ey halkı yakıcı ve fitne arayıcı İblîs, beni ne üzerine uyandırdın, doğru söyle!"*

باز تقریر ابلیس علیه اللعنه تلبیس خود را

Tekrâr İblîs (aleyhi'l-la'ne)nin kendi telbîsini takrîri

گفت هر مردی که باشد بد گمان   نشنود او راست را با صد نشان

2707. *Dedi: "Kötü zannedici olan bir adam, doğruyu yüz delîl ile dinlemez."*

İblîs Hz. Muâviye'ye dedi ki: "Sû-i zan sâhibi olan bir adama, birçok delîller ile doğru söz söylemiş olsan, o doğru sözü kabûl etmez."

هر درونی که خیال اندیش شد   چون دلیل آری خیالش بیش شد

2708. *"Her bir bâtın ki hayâl düşünücü oldu, delîl getirdiğin vakit onun hayâli ziyâde oldu."*

چون سخن در وی رود علت شود   تیغ غازی دزد را آلت شود

2709. *"Söz ona gittiği vakit illet olur; gāzînin kılıcı hırsıza âlet olur."*

"Bâtını hayâlâtta müstağrak olan kimse doğru bir sözü dinlese, bu söz onun hayâl ile ma'lûl olan bâtınını ıslâh edeceği yerde, bir illet ve maraz olur. Nitekim bir gāzînin elindeki kılıç düşmana karşı müdâfaa âleti olduğu halde, hırsızın eline geçtiği vakit fesâd ve şekāvet âleti olur."

پس جواب او سکوتست و سکون   هست با ابله سخن گفتن جنون

2710. [2717] *"İmdi onun cevâbı sükût ve sükûndür. Ahmaka söz söylemek deliliktir."*

"Sû-i zanna mübtelâ olan kimseyi iknâ' için söz söylemek ve delîller getirmek delîliktir. Zîrâ o kimse ahmaktır. Böyle bir kimseye verilecek cevâb, sükût ve sükûnettir." Nitekim, جواب الأحمق السكوت "Ahmakın cevâbı sükûttur" denilmiştir.

تو ز من با حق چه نالی ای سلیم　　　تو بنال از شر آن نفس لئیم

2711. *"Ey sâde-dil, sen benden Hakk'a ne feryâd edersin? Sen o alçak nefsin şerrinden feryâd et!"*

تو خوری حلوا تو را دنبل شود　　　تب بگیرد طبع تو مختل شود

2712. *"Sen tatlı yersin, sana çıban olur. Harâret tutar, tab'ın muhtell olur."*

"Dünbel" ve "dümmel" çıban ma'nâsınadır. Ba'zı nüshalarda "dümmel" yazılıdır. Mizâcı demevî olanlar, çok tatlı yedikleri vakit kanlarının kuvvetinden dolayı vücûdlarında birtakım çıbanlar çıkar ve harâretleri şiddetlenip, tab'larındaki i'tidâl bozulur. Tatlı yemek her vücûd için bir zararı tevlîd etmediği halde, bu fesâd demevîlerde vâki' olur. Binâenaleyh kabâhat tatlının değil, bünyenindir. Bunun gibi, doğru söz, sû-i zan sâhiplerinde illet olur.

بی گنه لعنت کنی ابلیس را　　　چون نبینی از خود آن تلبیس را

2613. *"İblîs'e kabâhatsiz la'net edersin; niçin telbîsi kendinden görmezsin?"*

"Vazîfe-i İblîs sâdece iğvâdır. Asıl bu iğvâyı kabûl ve icrâ eden senin nefsindir. Eğer nefsin kabûl etmese bu iğvânın ne te'sîri olur? Binâenaleyh senin ef'âlinin fesâdı nefsindendir. Sen ise telbîsi nefsinden görmeyip, İblîs'e nâhak yere la'net edersin." Nitekim hadîs-i şerîfte, الحمد لله الذى رد أمر الشيطان الى الوسوسة ya'ni, "Hamd olsun Allâh Teâlâ'ya, şeytanın emrini vesveseye reddetti" buyurulur.

نیست از ابلیس از توست ای غوی　　　که چو رو به سوی دنبه می دوی

2714. *"Ey azgın, İblîs'ten değildir, sendendir; tilki gibi kuyruk tarafına koşarsın!"*

Ya'ni, "Tilki kurnaz bir hayvan olduğundan, avlayacağı hayvanın yüz tarafından değil, ansızın kuyruk tarafından hücûm ettiği gibi, sen dahi merâtib-i vücûd-ı vâhid-i Hakk'ın kuyruğu mesâbesinde olan esfel-i sâfilîn mertebesinin huzûzât ve lezzâtına koşar ve hücûm edersin. Binâenaleyh ey azgın, senin azgınlığın İblîs'ten değil, senin nefsindendir."

چونکه در سبزه ببینی دنبه را دام باشد این ندانی تو چرا

2715. *"Vaktâki yeşillik içinde kuyruğu göresin, tuzak olur; sen bunu niçin bilmezsin?"*

Tilkinin bu tarz-ı hücûmunu bilenler, tilkiyi tutmak için tuzak kurup, hayvan kuyruğu tertîb ederler. "Vaktâki tilki yeşillik içinde bu kuyruğu görüp hücûm eder; o tuzağa tutulur. Senin nefsin de tilkiye benzer. Sûret-i zâhiresi yeşillikler gibi müzeyyen ve latîf görünen bu dünyânın kuyruk mesâbesinde olan hazlarını ve lezzetlerini görüp hücûm eder ve netîcede tuzağa tutulur. Sen bu hakîkatı niçin bilmezsin de, İblîs'e kabâhat isnâd edersin?"

زان ندانی کت زدانش دور کرد میل دنبه چشم و عقلت کور کرد

2716. *"Ondan dolayı bilmezsin ki, seni ilimden uzak etti. Kuyruğun meyli senin aklının gözünü kör etti!"*

"Senin bu hakîkata adem-i vukûfun, kuyruk mesâbesinde olan lezâiz-i dünyeviyyeye meyil sebebiyle ilim ve irfândan uzaklaşman ve aklının gözü körleşmesindendir."

حُبُّكَ الْاَشْيَاءَ يُعْمِيكَ يُصِمّ نَفْسُكَ السَّوْدَا خَبَتْ لَا تَخْتَصِمْ

2717. *"Senin eşyâya muhabbetin seni kör ve sağır eder. Senin kara nefsin fesâda sa'y etti, husûmet etme!"*

خَبَتْ, (خَبَّ) dandır; ve "habb" (خَبَّ), aldatıcı, mekkâr ve fesâda sâî [olmak] ma'nâsınadır. Ya'ni, "Senin bu âlem-i süflî sûretlerine meyil ve muhabbetin, senin aklının gözünü kör ve kulağını sağır etmiş ve ilim ve irfândan uzaklaştırmıştır. Nitekim Ebû Dâvûd ve Ebû'd-Derdâ hazretlerinden rivâyet olunan hadîs-i şerîfte, حبك الشيئ يعميك و يصم ya'ni, "Senin eşyâya muhabbetin, seni kör ve sağır eder" buyurulur. Binâenaleyh senin kara nefsin fesâda sa'y etti; ona karşı husûmet et! Nitekim hadîs-i şerîfte, اعدى عدوك نفسك التى بين جنبيك ya'ni, "Senin en şiddetli olan düşmanın, iki omuzlarının arasındaki nefsindir" buyurulur. Böyle olunca, bana karşı husûmetten vazgeç!"

تو گنه بر من منه کژ مژ مبین من زبد بیزارم و از حرص و کین

2718. *"Sen kabâhati benim üzerime koyma! Eğri büğrü görme, ben kötülükten ve hırstan ve kînden bîzârım!"*

من بدی کردم پشیمانم هنوز انتظارم تا شبم آید به روز

2719. "*Ben kötülük ettim, şimdi peşîmânım; gecenin gündüze gelmesine muntazırım!*"

"Ben Hâlik'ıma karşı yaptığım muhâlefet ve kötülükten dolayı şimdiki halde peşîmânım. Ve ümîd ederim ki, bu nedâmetim sebebiyle, hakkımda tecellî eden kahır lütfa mübeddel olsun ve zulmet-i Celâl'i nûr-i Cemâl ta'kîb etsin!"

متهم گشتم میان خلق من فعل خود بر من نهد هر مرد و زن

2720. [2727] "*Ben halk içinde kabâhatli oldum; her erkek ve kadın kendi fiilini benim üzerime koyar!*"

Ya'ni, "Ben iğvâ ederim; kimsenin fiiline iştirâk etmem. Böyle olduğu halde, erkekler ve kadınlar icrâ ettikleri ef'âl-i fâsidelerini benim üzerime yükletirler ve "İblîs yaptı!" derler."

Ma'lûm olsun ki, İblîs'in işi iğvâdan ibârettir. Ve onun vesvesesi ve keydi zaîftir. Nitekim âyet-i kerîmede, إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفاً (Nisa, 4/76) ya'ni, "Şeytanın keydi za'îftir" buyurulur. İğvâât ve vesâvis-i şeytâniyyeyi âlem-i ef'âlde ızhâr etmek, iğvâ olunan kimsenin fiilidir. Ve herkes kendi fiilinden mes'ûldür. Ve sûre-i Haşr'deki âyet-i kerîmede de bu hakîkata işâret buyurulur: كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ (Haşr, 59/16) ya'ni, "Vaktâki şeytan insana 'Küfret!' der; o da küfrettiği vakit şeytan der ki: 'Ben senden müteberrîyim. Muhakkak ben Rabbü'l-Âlemîn'den korkarım.'" İmdi, şeytan "Küfret!" dediği vakit bir kimse küfretmezse, onun iğvâsı beyhûde olur; ve küfrederse, küfür küfredenin fiilidir. Şeytanın iğvâsından dolayı onun mes'ûliyyeti bahs-i dîgerdir. Bu husûsta Hz. Şeyh-i Ekber *et-Tedbîrâtü'l-İlâhiyye Fî Islâhi Memleketi'l-İnsâniyye* nâmındaki kitabında "Tevkî'-i şeytânî" bahsinde dakîk tafsîlât i'tâ buyurmuşlardır. Burada tafsîli uzar.

گرگ بیچاره اگرچه گرسنه است متهم باشد که او در طنطنه است

2721. "*Bîçâre kurt gerçi açtır; müttehem olur ki, o tantana içindedir.*"

"Tantana", çay ve ırmak çağıltısı ve saz sadâsı ma'nâlarınadır. Burada sıyt ve şöhretten kinâyedir. Ya'ni, "Bîçâre kurt her ne kadar karnı aç olsa bile, halk 'Mutlakā bir koyunu tutup parçalayarak karnını doyurmuştur!' diye kabâhat isnâd ederler ve halk arasında tokluk sıyt ve şöhreti içinde yaşar."

از ضعیفی چون نداند راه رفت   خلق گوید تخمه است از لوت زفت

2722. *"Za'ftan o yola gidemediği vakit; halk der ki: 'Gıdâ-yı azîmden tuhmedir.'*

"Tuhme", mi'de dolgunluğu marazıdır. Ya'ni, "Eğer kurt açlıktan dolayı za'fa düşüp, yürüyemeyecek bir hâle gelmiş olsa, halk der ki: "Amma yemiş hâ! Mi'desinin dolgunluğundan artık yürüyemeyecek bir hâle gelmiş!"

باز الحاح کردن معاویه ابلیس را

Tekrâr Muâviye'nin İblîs'e ilhâhı

گفت غیر راستی نرهاندت   داد سوی راستی می خواندت

2723. *Dedi: "Seni benden doğruluktan başkası kurtaramaz; adl seni doğruluk tarafına da'vet eder."*

Bu muhâvere netîcesinde Hz. Muâviye İblîs'e musırrâne dedi ki: "Ey İblîs, seni benim elimden doğru söylemekten başka bir şey kurtaramaz! Adl-i ilâhî seni muhakkak sûrette bu yaptığın işte doğru söylemek tarafına da'vet eder."

راست گو تا وارهی از چنگ من   مکر ننشاند غبار جنگ من

2724. *"Doğru söyle, tâ ki benim pençemden kurtulasın! Benim nizâ'ımın tozunu mekr oturtamaz!"*

"Sen beni namaza uyandırmak fiilinle bir mücâdele ve muhâsame kapısı açtın. Ben bu münâzarada sana kat'iyyen mağlûb olmak istemem. Ve doğru cevâb vermedikçe emr-i münâzarada yakanı bırakmam. Beyhûde hîle ve mekr etme. Kaldırdığın münâzara ve münâzaa tozunu senin hîlen sindirip teskîn edemez!"

گفت چون دانی دروغ و راست را   ای خیال اندیش پر اندیشه ها

2725. *Dedi: "Ey düşünceler dolu hayâl düşünücü, yalanı ve doğruyu nasıl bilirsin?"*

İblîs Hz. Muâviye'ye cevâben dedi: "Ey fikri düşünce ve hayâlât ile dolu olan kimse, sen benim sözlerime inanmayıp, 'Yalandır.' diyorsun. Yalanı ve doğruyu tefrîk etmek için elindeki mîzân ve delîl nedir?"

گفت پیغمبر نشانی داده است   قلب و نیکو را محك بنهاده است

2726. *Dedi: "Peygamber bir nişân vermiştir; kalba ve iyiye mihekk koymuştur."*

گفته است اَلْكِذْبُ رَيْبٌ فِي الْقُلُوبْ   گفت اَلصِّدْقُ طُمَأْنِينٌ طَرُوبْ

2727. *"Yalan, kalbde bir şektir' buyurmuştur. Doğru, itmi'nân, sürûrdur" buyurdu."*

"Reyb" şek; "tuma'nîn" râhat ve sükûnet; "tarûb" sürûr ma'nâlarınadır. Ve bu beyt-i şerîf, دع ما يريبك إلى ما لا يريبك فإن الصدق طمأنين والكذب ريب ya'ni, "Sen şek veren şeyi şek vermeyen şeye bırak. Zîrâ sıdk râhat ve sükûn; ve kizb şek verir" hadîs-i şerîfinin ma'nâsıdır. Ankaravî hazretleri, Ahmed ve Tirmizî'nin bu hadîs-i şerîfi İbn Ömer'den ve Hasan-ı Basrî'den rivâyet ettiklerini beyân buyurur. Hind şârihleri, İmâm Hasan (a.s.) efendimizden de rivâyet buyurulduğunu beyân ederler. Hülâsası budur ki, "Bir sözü dinlediğin vakit, eğer o söz senin kalbine râhat ve sükûnet verirse inan; eğer şek verirse onu bırak. Çünkü doğru sözün şânı, kalbe râhat ve sükûnet vermektir. Ve yalan sözün şânı da kalbe şek ve şübhe bırakmaktır."

دل نیارامد به گفتار دروغ   آب و روغن هیچ نفروزد فروغ

2728. *"Gönül yalan sözden râhat etmez. Su ve yağ aslâ ışık parlatmaz."*

"Su ile yağ karıştığı vakit, kandilin fitilinden ziyâ zâhir olmaz, cızırdayıp söner. Bunun gibi, yalan ile karışık olan doğru sözden de parlaklık zâhir olup, kalbi tenvîr etmez."

در حدیث راست آرام دلست   راستیها دانهء دام دلست

2729. *"Doğru sözde kalbin râhatı vardır; doğruluklar gönül tuzağının dânesidir."*

"Doğru sözden kalb râhat ve sükûnet bulur. Çünkü gönül tuzak ve söz kuş ve doğruluk yem gibidir. Binâenaleyh kuş gibi olan söz, ancak kalb tuzağına tutulup takarrur etmek için yem gibi olan doğruluk lâzımdır."

دل مگر رنجور باشد بد دهان   که نداند چاشنئ این و آن

2730. [2737] *"Meğer ki gönül marîz olsun; fenâ ağızdır ki, bunun ve onun çeşnisini bilmez."*

Ya'ni "Doğru sözün kalbe itmi'nân; ve eğri sözün şek vermesi, sıfât-ı nefsâniyye marazlarından sâlim olan kalb içindir. Bu hâssa, marîz olan bir kalbde yoktur. Nitekim hastalık sebebiyle kuvve-i zâikası bozulan bir ağız, yediği şeylerin tadını ve çeşnisini hissedemez."

چون شود از رنج و علت دل سليم   طعم كذب و راست را باشد عليم

2731. *"Gönül marazdan ve illetten sâlim olduğu vakit, yalanın ve doğrunun ta'mını bilici olur."*

حرص آدم چون سوى گندم فزود   از دل آدم سليمى را ربود

2732. *"Âdem'in hırsı buğday tarafına olduğu vakit, Âdem'in kalbinden selîmliği kaptı."*

Bu beyt-i şerîfin ma'nâsını Âdem-i mâzîye hasretmek münâsib değildir. Bu ma'nâ efrâd-ı benî Âdem'in her an ve zamanda hepsine şâmildir. Bu umûmî ma'nâya göre, "buğday"dan murâd, suver-i tabîiyyedir. Teşbîhteki vecih budur ki, bir buğday dânesinden, kendi cinsinden olan birçok buğday dâneleri çıktığı gibi, suver-i tabîiyyeden dahi müteselsilen birçok sûretler zâhir olmasıdır. İmdi, efrâd-ı benî Âdem'in her an bu suver-i tabîiyyeye meyli şiddetlenmesinden dolayı, kalbinde safvet ve selâmet kalmaz. İnsanın meylettiği suver-i tabîiyyenin hadd ü hesâbı yoktur. Hak Teâlâ bunların esâsâtını Kur'ân-ı Kerîm'de زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ (Âl-i İmrân, 3/14) âyet-i kerîmesinde beyân buyurmuştur. Ve bu âyet-i kerîmenin ma'nâsı ve îzâhı, I. cildde زين للناس حق آراسته است beyt-i şerîfinde geçti. İblîs efrâd-ı benî Âdem'i iğvâât-ı mütemâdiyesiyle bu suver-i tabîiyyeye meyl ve muhabbete sevk edip, idrâk-i hakāyıktan hicâba düşürür.

پس دروغ و عشوه ات را گوش كرد   غره گشت و زهر قاتل نوش كرد

2733. *"İmdi, senin yalanını ve hîleni dinledi; aldandı ve öldürücü zehiri içti!"*

"İmdi, efrâd-ı benî Âdem senin yalan ve hîleden ibâret olan ilkāâtını dinledi; ve doğru gibi görünen bu vesveselerine aldandı ve hayât-ı ma'neviyyesi için öldürücü bir zehir olan hîlelerini kabûl etti ve suver-i tabîiyyeye meyl ve muhabbetini şiddetlendirdi."

كژدم از گندم ندانست آن نفس   مى پرد تمييز از مست هوس

2734. *"Âdem o nefeste akrebi buğdaydan bilmedi. Heves sarhoşundan temyîz uçar."*

"Doğru gibi görünen vesveseni kabûl ettiği o nefes ve o an içinde, meyil ve muhabbet ettiği şey kendisine haz veren bir sûret-i tabîiyye midir, yoksa hayât-ı ma'neviyesini sokup zehirleyen bir akrep midir, bunu temyîz edip bilemez. Çünkü bir sûrete meyil ve heves gösteren kimse bir sarhoşa benzer. Ve sarhoşta ise temyîz-i sahîh olmaz." Meselâ istediği bir kadını eline geçirdiği vakit, şehvetinin sarhoşu olur; irtikâb edeceği fiil-i zinânın şenâatını temyîz edemez. İnsâniyyete yakışmayacak olan bu hâl-i hayvâniyyeti pek tabîî görür. Bu ise hayât-ı ma'neviyyesini sokan bir akreptir.

خلق مست آرزو اند و هوا　　　　زآن پذيرا اند دستان تو را

2735. *"Halk arzû ve hevânın sarhoşudurlar; o sebebden senin hîleni kabûl edicilerdir."*

هر كه خود را از هوا خو باز كرد　　　　چشم خود را آشناى راز كرد

2736. *"Her kim kendini hevâ huyundan geri itti; kendi gözünü sırra âşinâ etti."*

"Her kim nefsini suver-i tabîiyyeye meyil ve muhabbet huyundan geri çekti ise, kalbinin gözünü esrâr-ı ilâhiyyeye âşinâ etti."

شكايت قاضى از آفت قضا و جواب گفتن نائب او را

Kādının âfet-i kazâdan şikâyet etmesi, nâibin ona cevâbı

قاضئ بنشاندند او مى گريست　　　　گفت نائب قاضيا گريه ز چيست

2737. *Bir kadıyı oturttular ve ağlar idi; nâib dedi: "Ey kadı, ağlamak nedendir?"*

Bu kıssa, yukarıdaki 2736 numaralı beyite merbûttur. Ya'ni, "Bir kadıyı kadılık makāmına oturttular ve o ağlar idi. Onun gıyâbında rü'yet-i da'vâya vekâlet edecek olan nâib efendi dedi ki: "Ey kadı efendi, bu senin ağlamanın sebebi nedir?"

اين نه وقت گريه و فرياد توست　　　　وقت شادى و مبارك باد تست

2738. *"Bu senin ağlama ve feryâd vaktin değildir; senin sürûrunun ve mübârek olsunun vaktidir!"*

"Kadılık makāmına oturmuş olduğun bu vakit, ağlamak ve feryâd etmek zamânı değildir. Belki senin sevineceğin ve sana "Mübârek olsun!" diyecekleri bir vakittir."

گفت آه چون حکم راند بی دلی   در میان آن دو عالم جاهلی

2739. *Dedi: "Âh, bir bî-dil, iki âlim arasında bir câhil nasıl hüküm sürer?"*

"Bî-dil" burada mütereddid ma'nâsınadır. Ya'ni, kadı nâibe cevâben dedi: "Âh, nasıl ağlamayayım! Benim gibi bir hükmünde mütereddid olan adam, da'vâlarının inceliklerini bilen iki hasım arasında, onların bu da'vâlarından bî-haber ve câhil olan bir kimse nasıl hüküm sürecektir ve onların lehine ve aleyhine nasıl hükmedecektir?" Bu beyt-i şerîfte, القاضى جاهل بين عالمين ya'ni, "Kadı iki âlim arasında bir câhildir" hadîs-i şerîfine işâret buyurulur.

آن دو خصم از واقعهء خود واقفند   قاضئ مسکین چه داند زآن دو بند

2740. [2747] *"O iki hasım kendilerin[in] vâkıasından vâkıftırlar. Miskîn kadı o iki bendden ne bilir?"*

"O iki hasım kendi aralarında tahaddüs eden da'vânın her noktasına vâkıftırlar. Zavallı kadı o iki alâkadan, ya'ni müddeî ve müddeâ-aleyhin doğru veyâ eğri olan alâkalarından bî-haberdir."

جاهلست و غافلست از حالشان   چون رود در خونشان و مالشان

2741. *"Onların hâlinden câhildir ve gāfildir. Onların kanına ve malına nasıl gider?"*

"Kadı müddeî ve müddeâ-aleyhin hallerinden câhil ve gāfil iken, meselâ bir cinâyet da'vâsında onların kısâsına veyâ diyetine nasıl hükmedebilir?"

گفت خصمان عالمند و علتی   جاهلی تو لیك شمع ملتی

2742. *Dedi: "Hasımlar âlimdirler ve illete mensûbdurlar; sen câhilsin, fakat milletin şem'isin."*

Nâib cevâben dedi: "Vâkıâ hasımlar da'vâlarının dakāyıkını iyi bilirler. Fakat her birinin kalbinde garaz ve illet vardır. Sen her ne kadar onların ahvâlinden câhil isen de, nûr-ı ilim ile milletin şem'isin ve ışığı mesâbesindesin."

زآنکه تو علت نداری در میان آن فراغت هست نور دیدگان

2743. *"Zîrâ ki, arada senin illetin yoktur; o ferâgat gözlerin nûrudur."*

"Çünkü müddeî ile müddeâ-aleyh arasında senin kalbin bir garaz-ı nefsânî ile ma'lûl değildir. Senin bu garaz-ı nefsânîden ferâgatin, akıl ve zekâ gözlerinin nûrudur. Binâenaleyh bu sâyede haklıyı ve haksızı ayırt edebilirsin."

وآن دو عالم را غرضشان کور کرد علمشان را علت اندر گور کرد

2744. *"Ve o iki âlimi garazları kör etti. Onların ilmini illet, kabirde etti."*

"O da'vâlarına âlim olan iki hasmın garaz ve maksadları, akıllarının gözünü netîceyi görmekten kör etti. Onların bilgilerini bu garazın illeti gömdü ve kabre koydu."

جهل را بی علتی عالم کند علم را علت کژ و ظالم کند

2745. *"Cehli illetsizlik âlim eder; illet gönüllerden ilmi koparır."*

"Onların da'vâlarına cehlin olsa da, sendeki illetsizlik seni onların da'vâlarına âlim eder. Eğer sende garaz-ı nefsânî illeti olursa, onların da'vâlarının esâsına ve esrârına vukûfun olsa bile, bu illet gönülden o ilmi ve vukûfu koparır atar. Binâenaleyh hükümde hâkim olan ilim değil, garaz-ı nefsânî illeti olur. Ve bu garaz seni tarafgîrliğe sevk eder."

تا تو رشوت نستدی بینندهٔ چون طمع کردی ضریر و بندهٔ

2746. *"Sen rüşvet almadıkça görücüsün; tama' ettiğin vakit körsün ve bendesin."*

"Sen da'vâcılardan rüşvet almadıkça haklıyı ve haksızı görücü olursun. Eğer da'vâcılardan gelecek menfaata göz dikmiş isen, haklıyı ve haksızı görmekten kör olursun ve onların emirlerine ve arzûlarına âmâde bir köle olmuş olursun ve menfaatını gördüğün tarafı iltizâm edersin." Hadîs-i şerîfte, لعن الله الراشی والمرتشی والرایش بینهما ya'ni, "Allâh Teâlâ rüşvet verene ve alana ve arada vâsıta olana la'net etti" buyurulur. Ve diğer bir hadîs-i şerîfte de, الطمع یذهب الحکمة من قلوب العلماء ya'ni, "Tama' âlimlerin kalblerinden hikmeti giderir" buyurulur. Ve yine diğer bir hadîs-i şerîfte de şöyle buyurulur: استعیذوا بالله من الطمع فإن الطمع یهدی إلی الطبع ya'ni, "Tama'dan Allâh'a sığınınız. Zîrâ tama' tabîata rehber olur!"

از هوا من خوی را وا کرده ام   لقمهای شهوتی کم خورده ام

2747. *"Ben huyu hevâdan ayırt etmişim; şehvete mensûb olan lokmaları az yemişim."*

Şurrâh-ı kirâm, bu ve âtîdeki beyitin Hz. Muâviye lisânından beyân buyurulduğunu zikretmişlerdir. Fakat fakîrin zevkine göre bu iki beyiti cenâb-ı Pîr efendimiz kādının lisânından buyururlar. Ve bu kadı kıssasının bu bahiste zikrinde de bir nükte-i dakîkaya intikāl olunur. O da budur ki: Şâh-ı velâyet İmâm Alî (k.v.) hazretleri ile cenâb-ı Muâviye aralarında vâki' olan da'vâdan dolayı, birçok kimseler mevki'-i kazâda oturup, ma'lûmât-ı târîhiyye üzerine lehte ve aleyhte birtakım hükümler verirler. Halbuki yukarıda 2739 numaralı beyitte zikrolunan hadîs-i şerîf mûcibince, kadı iki âlim arasında bir câhildir. Binâenaleyh bu mes'eleyi mevzû'-i bahs edip muhâkemeye girişmek ve lehte veyâ aleyhte hüküm vermekten ictinâb etmek lâzımdır. Husûsiyle hayât-ı dünyeviyyesinde henüz sıfât-ı nefsâniyyeden kurtulmamış olan kimselerin bu işe karışmaları hiç câiz değildir. Zamân-ı Hz. Pîr'de bu mes'elenin kendilerinden suâl buyurulması üzerine, *Mesnevî-i Şerîf*'te bu Hz. Muâviye kıssasını ve kadı hikâyesini beyân buyurmak sûretiyle, ehl-i irfâna umûmî bir cevâb verdikleri anlaşılır. İşte bu ma'nâya mebnî, bu beyt-i şerîfi kadı lisânından kendileri beyân buyururlar. Ve Muâviye aleyhtarlarının bu kıssayı hoş görmemelerine cevap verip, buyururlar ki: "Ben huyumu ve tab'ımı hevâ-yı nefsânîden ayırt etmişim. Bu hayât-ı dünyeviyyede şehvânî lokmaları az yemişim ve nefsimin arzûlarını az icrâ etmişim. Binâenaleyh bu *Mesnevî-i Şerîf*'teki beyânâtım firâset-i hakîkiyyeye müsteniddir. Ey kāri', sakın i'tirâz etme ve yanlış muhâkeme yoluna gitme!"

چاشنی گیر دلم شد با فروغ   راست را داند حقیقت از دروغ

2748. *"Benim çeşni tutucu gönlüm ışıklı oldu. Muhakkak sûrette doğruyu yalandan bilir!"*

"Benim gönlüm zevk-i hakîkat ile mütezevviktir ve hakîkat nûruyla münevverdir. Binâenaleyh hükmünde doğru ile yalanı fark ve temyîz eder. Ve bu husûsta tarafgîrlerin uydurdukları hilâf-ı hakîkat sözleri temyîze muktedirdir."

با قرار آوردن معاویه ابلیس را

Muâviye'nin İblîs'i ikrâra getirmesi

تو چرا بیدار کردی مر مرا　　دشمن بیداریٔ تو ای دغا

2749. *"Sen beni muhakkak niçin uyandırdın? Ey hîlebâz, sen uyanıklığın düşmanısın!"*

همچو خشخاشی همه خواب آوری　　همچو خمری عقل و دانش را بری

2750. [2757] *"Sen afyon gibisin, hep uyku getirirsin. Sen içki gibisin, aklı ve ilmi götürürsün!"*

چار میخت کرده ام هین راست گو　　راست را دانم تو حیلتها مجو

2751. *"Seni çarmıh etmişim, âgâh ol, doğru söyle! Doğruyu bilirim, sen hîleler arama!"*

"Çarmıh etmek", münâzarada ilzâm etmek ve çarmıha gerilmiş gibi âciz bırakmak ma'nâsınadır.

من ز هر کس آن طمع دارم که او　　صاحب آن باشد اندر طبع و خو

2752. *"Ben herkesten onu taleb tutarım ki, o tab' ve huyda onun sâhibi ola."*

Ya'ni, "Ben herkesten isti'dâdının müsâid olduğu şeyi ve kābiliyyeti olan işi isterim."

من ز سرکه می نجویم سکری　　مر مخنث می نجویم لشکری

2753. *"Ben sirkeden şekerlik istemem; ve muhannesten de askerlik istemem."*

"Muhannes", korkak ve kadın tabîatlı ve mef'ûl ma'nâsınadır. Ya'ni, "Sirkede tatlılık kābiliyyeti ve isti'dâdı olmadığından, ondan şekerin yapacağı hizmeti beklemem. Ve muhanneste dahi kahramanlık ve fedâ-yı nefs isti'dâdı olmadığından, ondan da askerlik hizmetine muntazır olmam."

همچو گبران من نجویم از بتی   کو بود حق یا خود از حق آیتی

2754. *"Ben mecûsîler gibi puttan aramam ki, o Hak ola; yâhud Hak'tan bir nişân ola."*

"Âlemde Hak ve bâtıl vardır. Mecûsîler bu Hakk'ı puttan ararlar; veyâhud vücûd-ı Hakk'a bir nişân ve alâmet addederler. Onların Hakk'ı puta hasr edip orada aramaları ve وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ (Rûm, 30/22; Şûrâ, 42/29) âyet-i kerîmesi mûcibince, semâvât ve arzın hey'et-i mecmûası âyât-ı ilâhiyyeden olduğu halde, onları bırakıp, münhasıran putu vücûd-ı Hakk'a nişân addetmeleri bâtıldır. Binâenaleyh eğer ben Hakk'ın ancak ism-i Mudill'in mazharı olan şeytandan zuhûr ettiğine kanâat edip, doğruyu ondan ararsam, mecûsîlerin yaptığı bâtıl bir fiili yapmış olurum."

من ز سرگین می نجویم بوی مشك   من در آب جو نجویم خشت خشك

2755. *"Ben gübreden misk kokusunu aramam; ben ırmak suyu içinde kuru kerpiç aramam!"*

من ز شیطان این نجویم کوست غیر   کو مرا بیدار گرداند بخیر

2756. *"Ben şeytandan bunu aramam; zîrâ o gayrdır ki, beni hayıra uyandırsın!"*

"Ben şeytandan, bir mü'minin namaz vaktinde uyandırılmasını beklemem. Zîrâ mü'min ism-i Hâdî'nin; ve şeytan ism-i Mudill'in mazharıdır. Ve ism-i Mudill, ism-i Hâdî'nin gayrıdır. Onun mazharları da bittabi' gayr olur. Binâenaleyh ağyârdan yârin hizmeti olan hayır beklenemez."

راست گفتن ابلیس ضمیر خود را به معاویه

İblîs'in kendi zamîrini Muâviye'ye doğru söylemesi

از بن دندان بگفتش بهر آن   کردمت بیدار میدان ای فلان

2757. *Diş dibinden ona dedi: "Ey fülân, seni onun için uyandırdım: Bil!"*

"Diş dibinden söylemek", dilini çiğneyerek tekellüf-i tâm ile çâresiz ifâde-i merâm etmekten kinâyedir. Ya'ni, İblîs Hz. Muâviye'nin ısrârına karşı çâresiz hakkı söylemeğe başladı da dedi ki: "Ey fülân, seni uyandırmamın sebebi budur. Bil ki:"

تا رسی اندر جماعت در نماز   از پی پیغمبر دولت فراز

2758. *"Tâ ki namazda, devleti yüksek olan Peygamber'in arkasından cemâate erişesin."*

"Cenâb-ı Peygamber (s.a.v.) Efendimizin arkasında cemâatla kılınan namaza yetişesin!" Bu beyânâ nazaran, Hz. Muâviye ile İblîs arasındaki bu münâzaranın Risâletpenâh efendimizin ömr-i saâdetlerinde vâki' olduğu anlaşılır.

گر نماز از وقت رفتی مر ترا   این جهان تاریك گشتی بی ضیا

2759. *"Eğer namaz vakitten gide idi, muhakkak sana bu cihân karanlık, ziyâsız olurdu!"*

"Cihânın karanlık ve ziyâsız olması", şiddet-i kederden kinâyedir. Ya'ni, "Eğer namaz vakti geçmiş olup, sen uykuda kalmış olsa idin, çok kederlenirdin ve cihân kararır idi."

از غبین و درد رفتی اشکها   از دو چشم تو مثال مَشْکها

2760. [2768] *"Aldanmadan ve kederden, senin iki gözünden kırbalar gibi yaşlar giderdi."*

"Gabîn" burada, ma'tûf olduğu "derd" karînesiyle, ma'nâ-yı masdarî olarak, "mağbûn olmak ve aldanmak" ma'nâsınadır. "Meşk", su tulumu ve kırba ma'nâsınadır. Ya'ni, "Aldanmaktan ve kederden, çok ağlar ve yaş dökerdin."

ذوق دارد هر کسی در طاعتی   لا جرم نشکیبد از وی ساعتی

2761. *"Her bir kimse bir tâatta zevk tutar; şübhesiz ondan bir sâat sabr edemez."*

"Her bir kimsenin bir nev'-i tâatta zevki vardır. Ya'ni, kimi namazdan, kimi oruçtan, kimi sadakadan, kimi tesbîh ve tehlîlden zevk alır ve bunlara karşı sabretmek elinden gelmez. Zîrâ zevki onu her an bu tâata çeker."

آن غبین و درد بودی صد نماز   کو نماز و کو فروغ آن نیاز

2762. *"O aldanma ve keder yüz namaz olurdu. Hani namaz ve hani o niyâzın fürûğu!"*

"O uykuda kalmak sûretiyle hâsıl olan zarar-ı ma'nevî ve namaz vaktinin fevtinden kederlenme, vaktinde kılınan yüz namaza muâdil olurdu. O vaktinde kılınan namazın sevâbı nerede; ve vakti geçen namazdan dolayı teessüf ederek afv-ı kusûr için yana yana Hakk'a olan münâcâtın fürûğu ve nûru nerede!

فضیلت حسرت خوردن آن مخلص بر فوت نماز جماعت

Cemâat namazının fevti üzerine o muhlisin hasret yemesinin fazîleti

آن یکی می رفت در مسجد درون　　　مردم از مسجد همی آمد برون

2763. *O bir kimse mescidin içine giderdi, halk mescidden dışarı çıkar idi.*

گشت پرسان که جماعت را چه بود　　　که ز مسجد می برون آیند زود

2764. *"Ne oldu ki, mescidden çabuk dışarıya çıkıyorlar?" diye cemâata sorucu oldu.*

آن یکی گفتش که پیغمبر نماز　　　با جماعت کرد و فارغ شد ز راز

2765. *O birisi ona dedi ki: "Peygamber namazı cemâatla kıldı ve râzdan fâriğ oldu."*

"Râzdan fâriğ oldu" buyurulması ile, namazın münâcât olmasına ve Hakk'a kendi sırrının arzına işâret buyurulur.

تو کجا در می روی ای مرد خام　　　چونکه پیغمبر بدادست السلام

2766. *"Ey ham adam, sen nereye gidiyorsun? Çünkü Peygamber selâm vermiştir."*

گفت آه و دود از آن آه شد برون　　　آه او می داد از دل بوی خون

2767. *"Âh!" dedi; o âhtan dışarıya duman çıktı. Onun âhı gönülden kan kokusunu veriyordu."*

آن یکی از جمع گفت این آه را　　　　تو بمن ده و آن نماز من ترا

2768. *O cemâattan birisi dedi: "Bu âhı sen bana ver ve benim o namazım senin olsun."*

"Senin bu fart-ı tahassür ile ettiğin âh benim olsun ve benim cemâatla kılmış olduğum namaz senin olsun. Bunları mübâdele edelim!" dedi.

گفت دادم آه و پذرفتم نماز　　　　او ستد آن آه را با صد نیاز

2769. *Dedi: "Âhı verdim ve namazı kabûl ettim." O âhı yüz niyâz ile aldı.*

"Namaza yetişemeyen kimse bu teklîfe râzî olup, "Pek a'lâ, ettiğim âhı sana verdim ve senin namazını da kabûl ettim" dedi. Ve cemâatla namaz kılan kimse dahi o âhı yüz niyâz ve ricâ ile ondan aldı."

Ma'lûm olsun ki, âlem-i ma'nâda böyle alış verişler çok olur. Her ne kadar maddiyyâtta müstağrak olanlar bunu ma'nâsız ve çocukluk gibi telakkî ederlerse de, işin hakîkatı onların zannettikleri gibi değildir. İrâde-i beşerin pek büyük rolü vardır. Nitekim manyetizma, hipnotizm hâdisâtı, bu irâdenin te'sîrâtını bir nebzecik olsun beşeriyyete sezdirmektedir.

شب بخواب اندر بگفتش هاتفی　　　　که خریدی آب حیوان و شفی

2770. [2778] *Gece rü'yâsında ona bir hâtif dedi ki: "Hayat ve şifâ suyunu satın aldın."*

"Şifî" (شفی), "şifâ" (شفا) kelimesinin imâlesidir. Cemâatla namaz kılan kimse gece rü'yâ gördü ve rü'yâsında bir hâtif ona dedi ki: "Cemâata yetişemeyen kimsenin ettiği âh, bir hayat ve şifâ suyu idi. Sen namazını verdin ve bu hayat ve şifâ suyunu satın aldın."

حرمت این اختیار و این دخول　　　　شد نماز جملهء خلقان قبول

2771. *"Bu ihtiyârın ve bu duhûlün hürmetine, bütün halkın namazları kabûl oldu."*

Bu da hâtifin sözünün mâba'didir. Ya'ni, "Senin bu alış verişi ihtiyârın ve bu bey'e duhûlün hürmetine bütün halkın namazları indallâhta makbûl oldu."

تتمهء اقرار ابلیس بمعاویه مکر خود را

İblîs'in Muâviye'ye kendi mekrine ikrâr etmesinin tamâmı

پس عزازیلش بگفت ای میر راد　　　مکر خود اندر میان باید نهاد

2772. *İmdi Azâzîl ona dedi: "Ey adl beyi, mekrimi ortaya koymak lâzımdır!"*

"Azâzîl", İblîs'in ism-i kadîmi olduğu yukarıda geçmiş idi. Ya'ni, İblîs Muâviye'ye dedi ki: "Ey adâletin beyi, mâdemki seni kandıramadım; artık hîlemi ve mekrimi meydana çıkarmak îcâb etti!"

گر نمازت فوت می شد آن زمان　　　می‌زدی از درد دل آه و فغان

2773. *"Eğer namazın fevt olaydı, o zaman gönül derdinden âh u figān vururdun."*

آن تأسف و آن فغان و آن نیاز　　　در گذشتی از دو صد ذکر و نماز

2774. *"O teessüf ve o figān ve o niyâz, iki yüz zikri ve namazı geçerdi."*

من ترا بیدار کردم از نهیب　　　تا نسوزاند چنان آهی حجیب

2775. *"Böyle âh, hicâbı yakmamak için, ben korkudan seni uyandırdım."*

"Hicîb", "hicâb" kelimesinin imâle olunmuşudur. "Nehîb" korku ma'nâsınadır. "Sen namaz vaktini geçirmekle bir hicâb-ı kesîf içine düşmüş idin. Uyandığın vakit edeceğin teessüf bu hicâbı yırttıktan sonra, fazîlette ve sevâbda vaktinde kıldığın mamazın fazîletini ve sevâbını geçecek idi. Binâenaleyh bu hicâbı böyle bir âh ile yakmamak için, korktum seni uyandırdım."

تا چنان آهی نباشد مر ترا　　　تا بدان راهی نباشد مر ترا

2776. *"Tâ ki senin için böyle bir âh olmaya, tâ ki senin için ona bir yol olmaya!"*

"Tâ ki böyle kıymetli bir âhı edemeyesin ve senin için böyle kıymetli bir âha yol açılmasın diye seni uyandırdım."

من حسودم از حسد کردم چنین　　　من عدوم کار من مکرست و کین

2777. *"Ben hasûdum, hasedden böyle yaptım. Ben düşmanım, benim işim mekr ve kîndir."*

جواب معاویه ابلیس را بعد از اعتراف و قبول کردن معاویه سخن او را

İ'tirâftan ve Muâviye onun sözünü kabûlden sonra Muâviye'nin İblîs'e cevâbı

گفت اکنون راست گفتی صادقی　　　از تو این آید تو این را لایقی

2778. *Dedi: "Şimdi doğru söyledin. Senden bu gelir, sen buna lâyıksın!"*

Hz. Muâviye İblîs'e cevâben dedi: "İşte şimdi doğrusunu söyledin. Ve senden beklenen de budur. Ve sen bu gibi hîle ve fesâdı icrâya lâyıksın!"

عنکبوتی تو مگس داری شکار　　　من نیم ای سگ مگس زحمت میار

2779. *"Sen örümceksin, sineği av tutarsın. Ey köpek, ben sinek değilim, zahmet getirme!"*

باز اسپیدم شکارم شه کند　　　عنکبوتی کی بگرد ما تند

2780. [2789] *"Ben akdoğanım, beni şâh şikâr eder. Bir örümcek ne vakit bizim etrâfımızı dolaşır?"*

رو مگس می گیر تا تانی هلا　　　سوی دوغی زن مگسها را صلا

2781. *"Kādir oldukça hele git sinek tut; ayran tarafına sineklere salâ vur!"*

"Helâ!" kelime-i tenbîhtir. "Âgâh ol ve müteyakkız ol!" demektir. Türkçe "hele" sûretinde müsta'meldir. "Salâ" *Gıyâsu'l-Lügât*'ın beyânına göre, bir şeyi vermek için bir kimse tarafına bağırmaktır. Kütüb-i mu'tebere-i arabiyyede bu ma'nâsına tesâdüf edilmemiştir.

Meselâ Mevlevîler dergâhında taâm vakti geldikte, hücre-nişîn olanlara "Lokmaya salâ!"; ve namaz vakti geldikçe "Abdeste salâ!"; ve mukābele ve semâ'. vakti geldikte "Tennûreye salâ!" diye nidâ ederler. "Dûğ" ayran ma'nâsınadır. Burada, hîle ve tezvîrden kinâyedir. Ya'ni Hz. Muâviye İblîs'e der ki: "Sen örümceksin, işin gücün sinek avlamaktır. Ben sinek değilim ki, beni avlayabilesin! Ben akdoğan kuşuyum. Beni ancak şâh avlar. Binâenaleyh sen gücün yettikçe git sinek avla ve ancak sinekleri hîle ve tezvîrâtına da'vet et!" "Sinek"ten murâd, ukūl-i zaîfe ashâbıdır.

ور بخوانی تو به سوی انگبین　　　هم دروغ و دوغ باشد آن یقین

2782. *"Ve eğer sen bal tarafına da'vet edersen, o da muhakkak ayran ve yalan olur.!"*

"Bal"dan murâd, umûr-ı hayriyyedir. Ya'ni, "Ey İblîs, sen umûr-ı hayriyye tarafına da'vet etsen, o da senin hîlen ve yalanın îcâbıdır!"

تو مرا بیدار کردی خواب بود　　　تو نمودی کشتی آن گرداب بود

2783. *"Sen beni uyandırdın, uyku idi. Sen gemi gösterdin, o girdâb idi!"*

"Ben namaz vakti uykuda idim ve bu uyku zımnında bir hayır var idi. Sen ise beni bu hayrın fevti maksadıyla uyandırdın. Senin bu uyandırışın zararlı bir uyku oldu. Sen namaz vakti uyandırmağı, selâmete çıkaran bir gemi sûretinde gösterdin. Halbuki gemileri batıran bir girdâb idi."

تو مرا در خیر زآن می خواندی　　　تو مرا از خیر بهتر راندی

2784. *"Sen beni ondan dolayı hayra da'vet ettin. Sen beni ondan daha iyi hayırdan sürdün!"*

"Sen beni, zımnında zarar olduğundan dolayı hayra da'vet ettin. Sen beni da'vet ettiğin hayırdan daha yüksek olan bir hayırdan sürdün ve mahrûm ettin!"

فوت شدن دزد بآواز دادن آن شخص صاحب خانه را که
نزديك آمده بود که دزد را دريابد و بگيرد

Hırsızı erişip tutacak kadar yaklaşmış olan hâne sâhibine, o şahsın seslenmesi ile hırsızın kaçması

اين بدان ماند که شخصى دزد ديد　　　دروثاق اندر پى او مى دويد

2785. *"Bu ona benzer ki, bir şahıs evinde hırsızı gördü; onun arkasında koştu."*

"Ey İblîs, senin büyük bir hayır ve fâideden alıkoymak için daha aşağı bir hayır ve fâideye da'vetin bu kıssaya benzer ki; bir şahıs evinde gördüğü hırsızın arkasından koştu."

تا دو سه ميدان دويد اندر پيش　　　تا درافکند آن تعب اندر خويش

2786. *"Tâ ki onun arkasında iki üç meydan koştu. Nihâyet o yorgunluk onu ter içinde bıraktı."*

اندر آن حمله که نزديك آمدش　　　تا بدو اندر جهد در يابدش

2787. *"O hamlede ki, ona yakın geldi, hattâ ona sıçraya ve erişe."*

Ya'ni, "O hırsıza hemen bir hamlede sıçrayıp yakalayacak kadar yaklaştı."

دزد ديگر بانگ کردش که بيا　　　تا ببينى اين علامات بلا

2788. *"Diğer hırsız ona: 'Gel, tâ ki bu belâ alâmetlerini göresin!' diye bağırdı."*

زود باش و باز گرد اى مرد کار　　　تا ببينى حال اينجا زار زار

2789. *"Ey iş adamı, çabuk ol ve geri dön! Tâ ki hâli burada müessif göresin!"*

"Ey hırsızı yakalamak işinin arkasında koşan adam, çabuk ol ve geri dön ki, teessüfe şâyân olan hâli burada göresin!"

گفت باشد کآن طرف دزدی بود　　گر نگردم زود این بر من رود

2790. [2798] *"Dedi: 'Ola ki o tarafta bir hırsız olsun; eğer çabuk dönmezsem bu benim üzerime gider!'*

"Hırsızın arkasından koşan adam dedi: 'Câiz ki o tarafta bir hırsız daha olsun; eğer çabuk dönmezsem, belki bu ikinci hırsız belâsı da benim üzerime vâki' olur.'"

در زن و فرزند من دستی زند　　بستن این دزد سودم کی کند

2791. *'Zevceme ve çocuklarıma el vurur. Bu hırsızı bağlamak bana ne vakit fâide eder?'*

این مسلمان از کرم می خواندم　　گر نگردم زود پیش آید ندم

2792. *'Bu müslüman keremden beni çağırıyor. Eğer çabuk dönmezsem ona nedâmet gelir!'"*

بر امید شفقت آن نیکخواه　　دزد را بگذا شت باز آمد ز راه

2793. *"O iyilk isteyicinin ümîd-i şefkati üzerine hırsızı bıraktı, yoldan geri geldi."*

گفت ای یار نیکو احوال چیست　　این فغان و بانگ تو از دست کیست

2794. *"Dedi: 'Ey iyi dost, ahvâl nedir? Senin bu figânın ve bağırman kimin elindendir?'"*

گفت اینك بین نشان پای دزد　　این طرف رفتست دزد زن بمزد

2795. *"Dedi: 'İşte hırsızın ayağının izini gör. Deyyûs hırsız bu tarafa gitmiştir!'*

"Zen-be-müzd", karısını ücretle veren kimseye derler ki, "deyyûs" demektir.

نك نشان پای دزد قلتبان　　در پی او رو بدین نقش و نشان

2796. *'İşte deyyûs hırsızın ayağının izi. Bu nakış ve iz üzerine onun arkasında git!'."*

گفت ای ابله چه می گویی مرا　　من گرفته بودم آخر مر ورا

2797. *"Dedi: 'Ey ahmak, bana ne söylüyorsun? Nihâyet ben onu tutmuş idim!'*

دزد را از بانگ تو بگذا شتم　　　من تو خر را آدمی پنداشتم

2798. *'Senin bağırmandan hırsızı bıraktım. Ben sen eşeği bir adam zannettim!'*

این چه ژاژست و چه هرزه ای فلان　　　من حقیقت یافتم چه بود نشان

2799. *'Ey filân, bu ne saçmadır ve herzedir? Ben hakîkati buldum, nişân ne olur?'"*

"Ben hakîkati, ya'ni hırsızın kendisini buldum. Sen ise onun izinden ve alâmetinden bahsediyorsun! Hırsızın kendi dururken ayak izinin ne ehemmiyeti olur!"

گفت من از حق نشانت می دهم　　　این نشانست از حقیقت آگهم

2800. [2809] *"Dedi: 'Ben sana doğrudan nişân veriyorum. Bu hakîkattan âgâh olduğumun nişânıdır.'"*

Bağıran adam dedi: 'Ben sana doğruya îsâl edecek olan izi ve nişânı gösteriyorum. Bu ise benim hakîkattan âgâh olduğumun alâmetidir.'

گفت طراری تو یا خود ابلهی　　　بلکه تو دزدی و زین حال آگهی

2801. *"Dedi: 'Sen yankesicisin, yâhud ahmaksın! Belki sen hırsızsın ve bu halden âgâhsın!'*

Hırsızı koğalayan kimse dedi: 'Mâdemki hakîkattan âgâh olduğunun nişânını gösteriyorsun ve bu izin hakîkatı da hırsızın kendisidir; o halde sen o hakîkatla müttehidsin. Binâenaleyh yankesicisin, veyâhud müttehid olduğun şeyin hakîkatını bilemeyecek kadar ahmaksın. Ve belki sen de onun gibi hırsızsın ve onun bu hırsızlığından ve tecâvüzünden âgâhsın!'

خصم خود را می کشیدم من کشان　　　تو رهانیدی ورا کاینك نشان

2802. *'Kendi hasmımın saçını çekici olarak çekiyordum; sen 'İşte nişân!' diye onu kurtardın!'*

"Hasmım olan hırsızın kendisini yakaladım ve saçını çekici olduğum halde çekiyordum. Sen ise beni ize ve alâmete da'vet ederek onu kurtardın."

Cenâb-ı Pîr efendimiz bu rumûzât altında müstetir olan ma'nâya intikālen buyururlar ki:

تو جهت گو من بروم از جهات   در وصال آيات كو يا بينات

2803. *'Sen cihet söyleyicisin, ben cihetlerden hâricim. Visâl içinde âyât yâhud beyyinât söyleyicisin!'*

Tercüme olunan ma'nâya göre "cihet-gû" ve "âyât-gû" vasf-ı terkîbîdir ki, "cihet söyleyici" ve "âyât söyleyici" demek olur. Ya'ni, 'Ey beni çağıran kimse, sen اين طرف رفتست دزد ya'ni, 'Hırsız bu tarafa gitmiştir' diyerek bana cihet söyleyicisin. Ve ben vasl içinde iken sen âyât ve delâil söyleyicisin. Ben ise hırsızın kendisini tutmuş ve cihet aramaktan hârice çıkmış idim. Zîrâ matlûbu bulduktan sonra onu taleb etmek abestir.'

Ankaravî hazretlerinin verdiği ma'nâya göre, "cihet-gû" vasf-ı terkîbî; ve "âyât-gû"daki "kû", kâf-ı Arabî ile "Hani?" ma'nâsınadır. Ya'ni, 'Sen cihet söyleyicisin, ben ise cihetlerden hâricim. Visâl içinde âyât ve delâil hani? Ya'ni, hakîkata vâsıl olunduğu vakit, o hakîkatin alâmetlerini ve delîllerini aramağa hâcet kalır mı? Ve hakîkatin kendisine vusûl hâlinde, artık onun sıfâtı ve âsârı ile meşgûl olmanın ma'nâsı olur mu?' demek olur.

صنع بيند مرد محجوب از صفات   در صفات آنست كو گم كرد ذات

2804. *'Sıfâttan mahcûb olan adam sun'u görür. Sıfâtta odur ki, o zâtı gāib etmiştir!'*

Ya'ni, "Sıfatın perdesi, masnûât olan eşyâdır; ve Zât'ın perdesi sıfâttır. Binâenaleyh sıfattan gāfil ve zâhil olan kimse, o perdenin hâricinde kalan sun'u ya'ni masnûât-ı ilâhiyye olan eşyâyı görür. Ve onun perdesi olan sıfatları müşâhede eden kimse dahi bittabi' Zât'ın müşâhedesinden hâriç kalır ve bu müşâhedesinde Zât'ı gāib etmiş olur." Böyle olunca, ashâb-ı müşâhede üç kısım olmuş olur. Bir kısmı, masnûâtın zâtında mahbûs olmuşlardır ve ondan nefsânî istifâde ederler ve aslâ sıfâta intikâl edemezler. Bunlar hem sıfâttan ve hem de Zât'tan mahcûblardır. Ve bir kısmı dahi, masnûâttan sıfâta intikāl etmişlerdir; ve lâkin sıfâttan geçip Zât-ı bahta yol bulamamışlardır. Ve bir kısmı, Zât'ta müstağrak olup, masnûâttan ve sıfâttan gāfil ve zâhildirler. Hind şârihlerinin hülâsaten ve îzâhen beyânı budur. Fakat fakîre göre bu beyt-i şerîfte bir vecih daha vârid olur. O da budur ki: Sıfâttan dolayı Zât'tan mahcûb olan kimse sun'u görür ve masnûâtta Zât'ın sereyânını idrâk etmez. Binâenaleyh Zât'ı gāib etmiş olan kimse sıfât içinde müstağraktır. Bu ma'nâya göre, sıfâtı müşâhededen mahcûb olanların zikri bu beyitin mazmûnundan hâriç kalır. Zîrâ onların hâli zikre şâyân değildir. Çünkü bu müşâhedenin aslâ kıy-

meti yoktur. Bu müşâhede, his gözünün tabiî olan bir görüşüdür; menşeinden bî-haberdir. Ve hayvanlar dahi eşyâyı bu görüşle görürler ve hallerine göre ondan istifâde ederler.

Ve ma'lûm olsun ki, ehl-i sülûkün şühûdu üç vecih iledir. Birisi, eşyâda zât-ı Hakk'ın ancak sıfâtını görmektir. Ve diğeri, ancak Zât'ı müşâhede edip, sıfâttan ve eşyâdan gāfil ve zâhil olmaktır. Ve üçüncüsü, Zât ile berâber sıfâtı görmektir. Birincisi "fark" hâlidir ki, sıfât Zât'a perde olur. İkincisi "cem' " ve "fenâ fillâh" hâlidir ki, Zât sıfâta perde olur. Üçüncüsü "cem'u'l-cem' " ve "bakā-billâh" hâlidir ki, bu mertebede sıfât Zât'a perde olmadığı gibi, Zât dahi sıfâta perde olmaz. Bu hâl kâmil ve mükemmil olan zevâtın ve verese-i kümmelînin hâlidir. Bu beyt-i şerîfte birinci hâle; ve âtîdeki beyitte dahi ikinci hâle işâret buyurulur.

واصلان چون غرق ذاتند ای پسر　　کی کنند اندر صفات او نظر

2805. *Ey oğul, vâsıllar Zât'ın garkıdırlar; ne vakit onun sıfâtına nazar ederler?*

Sıfât perdesinden kurtulup, Hakk'ın zâtında fânî olanlar aslâ sıfâta nazar edemezler. Zîrâ Zât sıfâtın perdesi olur.

چونکه اندر قعر جو باشد سرت　　کی برنگ آب افتند منظرت

2806. *Vaktâki senin başın ırmağın dibinde ola, ne vakit gözün suyun rengine düşer?*

Bu beyt-i şerîf "fenâ-fillâh" hâline misâldir. Nitekim, başını ırmağın dibine daldırdığın vakit, suyun rengini göremezsin. İşte böylece, Hakk'ın zâtında müstağrak olanlar dahi, renklerden ibâret olan O'nun sıfâtına nazar edemezler.

ور برنگ آب باز آیی ز قعر　　پس پلاسی بستدی دادی تو شعر

2807. *Ve eğer dipten suyun rengine geri gelsen, imdi sen şa'rı verdin, palası aldın!*

"Şa'r", kıl ve ince ipek libâs; ve "palâs", kaba kebe ma'nâsınadır. Ya'ni, "Eğer ırmağın dibinden başını ırmağın sathına çıkarıp suyun rengine baksan, bil ki ince ipek libâs verdin; onun yerine kaba bir kebeyi aldın ve "fenâ" hâlinden, evvelki "fark" hâline ve sıfât perdesine rücû' ederek, zevk-i vahdetten âlâm-ı kesrâta düştün. Bu ise, yüksek bir mertebeden aşağı bir derekeye sukūttur."

طاعت عامه گناه خاصگان وصلت عامه حجاب خاص دان

2808. *Avâmın tâatı, havâssın günâhıdır; avâmın vuslatı, havâssın hicâbı bil!*

Sâliklerin avâmı, sıfâta teveccüh ile tâat ederler. Binâenaleyh onlar hicâbât-ı nûrâniyye içindedirler. Bu hicâb-ı nûrânî ise, havâss-ı evliyâ indinde günâh addolunur. Sâliklerin avâmı bu hicâb-ı nûrânîyi ayn-ı vuslat bilirler.

Halbuki havâss indinde bu sıfât zât-ı Hakk'ın hicâbıdır. Nitekim muhakkıklar حسنات الابرار سيئات المقربين ya'ni, "Ebrârın hasenâtı mukarreblerin seyyiâtıdır" demişlerdir.

حکايت وزير پادشاه او را از وزارت معزولی کرد و محتسبی داد

Vezîrin hikâyesidir ki, pâdişâh onu vezâretten azl etti ve muhtesiblik verdi

مر وزيری را کند شه محتسب شه عدوی او بود نبود محب

2809. *Şâh bir vezîri muhtesib yaparsa, şâh onun muhibbi olmaz, onun düşmanı olur.*

"Muhtesib", fenâlıkları men'e me'mûr olan zâbıta me'mûru ma'nâsınadır. Ya'ni "Bir hükümdar kendisine vezîr ittihâz ettiği bir kimseyi zâbıta me'mûru yaparsa bu o kimsenin hakkında hükümdârın lütfu ve muhabbeti eseri değil, belki gazabı ve adâveti eseridir."

Bu beyit, yukarıda geçen 2807 numaralı beyite merbûttur.

هم گناهی کرده باشد آن وزير بی سبب نبود تغير نا گزير

2810. [2818] *O vezîr dahi bir günâh yapmış olur. Nâçâr sebebsiz tağayyür olmaz.*

"Nâ-gezîr", nâçâr ve zarûrî ma'nâsınadır. Bu beyt-i şerîfte sûre-i Ra'd'da vâki' انّ اللّٰهَ لاَ يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا مَا بِاَنْفُسِهِمْ (Ra'd. 13/11) ya'ni, "Allâh Teâlâ, nefislerinde olan ahvâli bozmadıkça bir kavmin ahvâlini bozmaz" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Bu âyet-i kerîme ferdî ve içtimâî bir düstûr-ı azîm-

dir. Ya'ni, "Hak Teâlâ hazretleri bir kimse kendi nefsindeki salâhı bozmadıkça, onun ahvâl-i umûmiyyesindeki râhat ve salâhı bozmaz. Ve kezâ bir hey'et-i ictimâiyye münâsebât-ı umûmiyyesindeki salâhı bozmadıkça, Hak Teâlâ o hey'etin ni'met ve râhatını bozmaz" demek olur.

آنکه ز اول محتسب بد خود ورا　　　بخت و روزی آن بدست از ابتدا

2811. *O ki evvelden muhtesib oldu, muhakkak onun için ibtidâdan o baht ve nasîb olmuştur.*

Ya'ni, "Bu âlem-i sûrette evvelden zâbıta me'mûru olarak zâhir olup vezâret mertebesine vâsıl olmamış olan bir kimse hakkında bir şey denemez. Onun bu hâl-i iftitâhının devâmına nazaran, böyle bir kimse hakkında, "Onun bu hâli, bahtı ve nasîbi, ya'ni ayn-ı sâbitesinin isti'dâdı iktizâsındandır" denebilir.

لیك آن کاول وزیر شه بُدست　　　محتسب کردن سبب فعل بدست

2812. *Fakat o ki evvel şâhın vezîri olmuştur, muhtesib yapmağa sebeb kötü fiilidir.*

"Fakat o kimse ki, bu âlem-i sûrette evvelâ makām-ı fenâya vâsıl olarak Hakk'ın halîfesi ve vezîri olmuş iken, ba'dehû Hakk'ın onu zâbıta me'mûru yapmasının sebebi hiç şübhe yoktur ki, onun kötü fiilidir." Bu kıssada, Hz. Muâviye'nin evvelki ve sonraki hâline işâret olduğu mahsüsdür.

چون تو را شه ز آستانه پیش خواند　　　باز سوی آستانه باز راند

2813. *Vaktâki şâh seni âsitânesinden huzûruna çağıra, tekrâr âsitâne tarafına geri süre.*

"Asitâne"den maksûd, âlem-i sûrettir. Ya'ni, "Vaktâki şâh-ı hakîkî olan Hak seni âsitâne olan âlem-i keserât ve kesâfetten huzûruna, ya'ni fenâ fillâh mertebesine da'vet edip, ba'dehû tekrâr âlem-i kesâfet tarafına reddede."

تو یقین می دان که جرمی کردهٔ　　　جبر را از جهل پیش آوردهٔ

2814. *Sen muhakkak bil ki, bir kabâhat etmişsin; cehilden dolayı cebri öne getirmişsin!*

"Sen muhakkak bil ki, bir günah ve kabâhat yapmışsın; ve bu kabâhatin sebebi ile âlem-i hicâba reddolunmuşsun. Fakat cehlinden dolayı hakîkat-i hâli ve

kendi kabâhatini görmeyip, cebri öne sürer ve kazâ-yı ilâhîye iftirâ edersin." Zîrâ kazâ-yı ilâhî senin isti'dâdına göre olan hükümdür. Ve senin isti'dâdın ise evvelce vezâret mertebesi olan fenâ fillâh mertebesine ve makām-ı cem'a kadar terakkî etmene bakılırsa pek parlak imiş. Lâkin ne çâre ki, senin bu güneş gibi parlak olan isti'dâdını küsûfa uğratan senin cürüm ve günâhındır!

که مرا روزی و قسمت این بُدَست   پس چرادی بودت آن دولت به دَسْت

2815. *Dersin ki: "Benim için nasîb ve kısmet bu olmuştur." İmdi niçin dünkü o devlet senin elinde olmuştur?*

Dersin ki, "Bu benim mertebe-i âliyeden sukūtum, benim ayn-ı sâbitemin isti'dâdı iktizâsıdır ve ezelî olan kısmetim ve nasîbim bu olmuştur." Mâdemki isti'dâdın böyle dûn imiş, o halde dünkü devlet ve saâdetin senin eline neden dolayı geçmiş idi? Eğer ezeldeki isti'dâdın parlak olmasa idi, o gāib ettiğin devlet ve saâdet eline geçer mi idi?

قسمت خود خود بریدی تو ز جهل   قسمت خود را فزاید مرد اهل

2816. *Kendi kısmetini, cehlinden sen kendin kestin. Ehil olan adam kendi kısmetini artırır!*

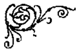
"Binâenaleyh kendi nasîb-i ezelîni, cehlin sebebiyle sen kendi elin ile kesmiş oldun. Burada sana cebr eden olmadı. Ehliyyetini kendin akîm bıraktın. Zîrâ bu âlem-i sûret âlem-i sa'ydir. Cehlden nefret ve ilme ehliyyet gösteren adam, sa'y ile parlak isti'dâdının semeresini iktitâf edip, nasîbini artırır; takdîr-i ilâhîye bühtân etmez!"

قصهء منافقان و مسجد ضرار ساختن ایشان

Münâfıkların kıssası ve onların Mescid-i Dırâr yapması

یك مثال دیگر اندر کژروی   شاید ار از نقل قرآن بشنوی

2817. *Eğer Kur'ân'ın naklinden dinlersen, o eğri gidicilikte diğer bir misâl lâyıktır.*

Ya'ni, "Ey sâmi', eğer Kur'ân-ı Kerîm'in nakline kemâl-i dikkatle kulak tutarsan, hîle ve telbîs yapmak sûretiyle eğri hareket hakkında başka bir misâl daha zikrini münâsib görürüm!" Bu beyt-i şerîfte, sûre-i Tevbe'de münâfıklar hakkında beyân buyurulan şu âyet-i kerîmeye işâret buyurulur: وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلا الْحُسْنَى وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ لاَ تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا (Tevbe, 9/107-108) Ya'ni, "O kimseler ki, zarar ve küfür ve mü'minler arasını tefrîk ve evvelce Allâh ve Resûlü'yle muhârib olan kimseye intizâr için mescid binâ ettiler; 'Biz iyilik murâd ettik.' diye de yemîn ettiler. Halbuki Allâh Teâlâ onların yalancı olduklarına şehâdet eder. Aslâ orada namaza kāim olma!"

Tefsîrlerin beyânına göre bu kıssanın hülâsası budur ki: Benî Amr ve Benî Avf Mescid-i Kubâ'yı binâ ettikten sonra Risâlet-penâh Efendimiz o mescidde ashâb-ı kirâmı ile berâber namaz kıldılar. Bu kabîlelerin ihvânı olan Benî Ganem b. Benî Avf bunları kıskandılar; ayrıca bir mescid daha binâ ettiler ve Şam'da mukîm olan Ebû Âmir ismindeki râhibi celb edip orada imam yapmağa ve onun vesâyâsı dâiresinde hareket etmeğe niyet ettiler. Bu Ebû Âmir dedikleri şâhıs, evvelce Resûl-i Ekrem efendimiz ile muhârebe etmiş ve Uhud gazâsında da Resûl-i Ekrem'in yüzüne karşı "Seninle hangi tâife muhârebe ederse, ben onlar ile berâber olup, seninle mukābele edeceğim!" demiş idi. Mescidin binâsı bittikten sonra Resûl-i Ekrem Efendimize gelip, "Yâ Resûlallâh, ihtiyaç ve yağmurlu geceler için bir mescid yaptık. Ashâb-ı kirâmın ile berâber orada namaz kılmanı arzû ediyoruz!" dediler. Risâletpenâh Efendimiz giyinip onlarla berâber kalktı o sırada bu âyet-i kerime nâzil oldu.

اینچنین کژ بازئ در جفت و طاق   بانبی می باختند اهل نفاق

2818. *Böyle bir eğri oyunu çift ve tekte ehl-i nifâk Peygamber ile oynadılar.*

"Tek mi, çift mi?", meşhûr oyunun adıdır. Avucunda olan şeylerin tek mi, yâhût çift mi olduğunu oyuncular birbirlerine sorarlar. Hülâsası meçhûlü bilmekten ibârettir. Bu Mescid-i Dırâr dahi Peygamber'e karşı "Tek mi çift mi?" oyunu mesâbesinde idi. Zîrâ iyilik perdesi altında fesâd-ı meçhûl var idi.

کز برای عز دین احمدی   مسجدی سازیم و بود آن مرتدی

2819. *Dediler ki: "Dîn-i Ahmedî'nin izzeti için bir mescid yapalım!" Halbuki o hasedcilik idi.*

اینچنین کژ بازئ می باختند   مسجدی جز مسجد او ساختند

2820. [2828] *Böyle bir eğri oyunu oynadılar. Onun mescidinden başka bir mescid yaptılar.*

فرش و سقف و قبه اش آراسته   لیك تفریق جماعت خواسته

2821. *Döşemesini ve tavanını ve kubbesini tezyîn etmiş, fakat cemâatin tefrîkini istemiş idiler.*

Zâhirde levâzımıyla berâber müzeyyen bir câmi' yapmış idiler. Fakat bâtında cemâat-ı müslimîn arasına nifâk sokup, aralarını tefrîk etmek istemiş idiler.

نزد پیغمبر به لابه آمدند   همچو اشتر پیش او زانو زدند

2822. *Niyâz ile Peygamber'in nezdine geldiler; deve gibi onun huzûrunda diz çöktüler.*

"Lâbe" temelluk ve yaltaklanmak ve tatlı dillilik ma'nâsınadır. Ya'ni, "Sûret-i zahirede huzûr-ı Peygamberî'de temelluk ve tabasbus yaptılar." Nitekim bir kimse bir mes'elede haddinden fazla temelluk ederse ihtiyât lâzımdır.

کای رسول حق برای محسنی   سوی آن مسجد قدم رنجه کنی

2823. *Şöyle ki: "Ey Hakk'ın Resûlü, muhsinlik için o mescid tarafına kademini rencîde edesin!"*

"Ey Hakk'ın Resûlü, bizi ihsânınla memnun etmek için o yaptığımız mescid tarafına adım atmak zahmetini ihtiyâr buyur!"

مسجد روز گلست و روز ابر   مسجد روز ضرورت وقت فقر

2824. *"Çamurlu ve bulutlu günün mescididir. Zarûret gününün ve ihtiyaç vaktinin mescididir!"*

تا غریبی یابد آنجا خیر و جا   تا فراوان گردد این خدمت سرا

2825. *"Tâ ki bir garîb orada hayır ve yer bula, tâ ki bu hizmet evi çoğala!"*

Ya'ni, "Biz bu mescidi niyyet-i hayriyye ile yaptık. Evi barkı olmayan gurabâ Ashâb-ı Suffe gibi orada sâkin olurlar ve bu münâsebetle mü'minlere hizmet edecek ev ve ibâdethâne çoğalmış olur."

تا شعار دین شود بسیار و پر زآنکه با یاران شود خوش کار مر

2826. *"Tâ ki dînin şiârı çok ve dolu ola. Zîrâ ki acı iş yârân ile hoş ola!"*

"Şiâr", alâmet ve âsâr ma'nâsınadır. Ya'ni, "Bu mescidi yapmak sûretiyle âsâr-ı dîn çoğalmış ve İslâm vatanı bu gibi âsâr ile dolmuş olur. Çünkü nefse acı gelen ibâdet emri dostların bir araya toplanmasıyla kolay ve zevkli olur."

ساعتی آن جایگه تشریف ده تزکیهء ما کن زما تعریف ده

2827. *"Bir sâat o mahalle teşrîf ver. Bizi tezkiye et, bizden ta'rîf ver!"*

"O yaptığımız mescidde ashâb-ı kirâmın ile berâber namaz kılmak sûretiyle o mahalle şeref bahşet; bizi sâir kabâil arasında tezkiye et ve bizim hüsn-i hâlimizi i'lân ederek onların arasında ma'rûf kıl!"

مسجد و اصحاب مسجد را نواز تو مهی ما شب دمی با ما بساز

2828. *"Mescidi ve ashâb-ı mescidi okşa. Sen aysın, biz geceyiz; bir dem bize muvâfakat et!"*

تا شود شب از جمالت همچو روز . ای جمالت آفتاب شب فروز

2829. *"Tâ ki senin cemâlinden gece gündüz gibi olsun. Ey, senin cemâlin can parlatıcı güneştir!"*

ای دریغا کآن سخن از دل بدی تا مراد آن نفر حاصل شدی

2830. [2839] *Ey yazık ki, o söz gönülden olaydı, nihâyet o tâifenin murâdı hâsıl olurdu!*

Yazık o parlak sözlere ki, eğer o sözler hîle ve telbîs olmayıp, kemâl-i samîmiyetle gönülden olaydı, âkıbet o Benî Ganem b. Avf tâifesinin murâdı kendiliğinden hâsıl olurdu!

لطف کآید بی دل و جان در زبان همچو سبزهء تون بود ای دوستان

2831. *Lütuf ki gönülsüz ve cansız dile gelir, ey dostlar, külhanın yeşilliği gibi olur!*

"Tûn", külhan ma'nâsınadır. Burada mahall-i necâset ve gübrelik mahal demektir.

Ya'ni, "Kalb ve rûhun niyyeti hilâfına olarak, yalnız dilden gelen latif sözler, ey hakîkî dost olan mü'min kardeşlerim, gübrelikte biten yeşillik mesâbesindedir!"

هم ز دورش بنگر و اندر گزر　　　خوردن و بو را نشاید ای پسر

2832. *Ona da uzaktan bak, geç; ey oğul, yemeğe ve koklamağa lâyık olmaz!*

"Bu da sûret-i zâhirede bir letâfet ve yeşilliktir. Fakat içine dalma, uzaktan bak da geç! Ey oğul, orada biten yenecek yeşillikler yemeğe ve koklamağa lâyık değildir. Sakın onlar ile intifâ' etme!"

سوی لطف بی وفایان خود مرو　　　کآن پل ویران بود نیکو شنو

2833. *"Agâh ol, bî-vefâların lutfu tarafına gitme ki, o harâb köprü olur, iyi dinle!"*

"Aklını başına al da, bî-vefâların bu gibi latîf sözlerine ve va'dlerine aldanma. O lutuflar ve va'dler bir harâb köprü gibidir!"

گر قدم را جاهلی بر وی زند　　　بشکند پل و آن قدم را بشکند

2834. *"Eğer bir câhil onun üzerine ayağını vursa, o köprü yıkılır ve o ayağı kırar."*

"Eğer lütuf ve mevâîdin çürüklüğüne vâkıf olmayan bir kimse o çürük üzerine adım atarsa, o köprü derhal yıkılır ve adım atan ayağı da kırar."

هر کجا لشکر شکسته می شود　　　از دو سه سُست مخنث می بود

2835. *"Her nerede asker bozulmuş olursa, iki-üç gevşekten ve muhannesten olur."*

Her nerede münhezim olmuş bir ordu olursa, bu inhizâm birkaç zaîfü'l-kalb ve korkak kimsenin yüzünden vâki' olur.

در صف آید با سلاح او مر دوار　　　دل بر او بنهند کا ینك یار غار

2836. *O merd gibi silâh ile safa gelir; "İşte yâr-ı gâr!" diye ona gönül koyarlar.*

"O muhannes, ya'ni kadın tabîatlı olan korkak, silâhlı olarak saff-ı harbe gelir; onun sûret-i zâhiresine bakanlar, "İşte bu müşkil vaz'iyyet içinde bize bir yardımcı arkadaş!" diyerek ona gönül koyar ve i'timâd ederler."

رو بگر داند چو بیند زخمها　　　رفتن او بشکند پشت تو را

2837. *"Zahm gördüğü vakit yüz çevirir; onun gitmesi senin arkanı kırar."*

"O korkak kimse başkasının yaralandığını görse, veyâhût kendisi cüz'î bir yara alsa, derhâl yüz çevirir. Onun saff-ı harbden geri kaçması senin arkan-

daki arkadaşlarını da ürkütür ve senin metânetini kesr eder. Ve ıstılâh-ı askerîde "panik" dedikleri bir inhizâm-ı azîme bâdî olur."

این درازست و فراوان می شود   و آنچه مقصود ست پنهان می شود

2838. *Bu uzundur ve çok olur; ve o şey ki maksûddur, gizli olur.*

Bu bahis uzundur, tafsîl ettikçe teselsül eder ve söz çoğalır ve maksûdumuz olan bahis geride ve mestûr kalır.

فریفتن منافقان پیغمبر علیه السلام را تا به مسجد ضرارش برند

Onu Mescid-i Dırâr'a götürmeleri için münâfıkların Peygamber (a.s.)ı aldatması

بر رسول حق فسونها خواندند   رخش دستان و حیل می راندند

2839. *Resûl-i Hak üzerine efsûnlar okudular; mekr ve hîleler atını sürdüler.*

"Rahş" *Şehnâme*'de kahramanlığı hikâye olunan Rüstem'in atının ismidir. Burada, istiâre tarîkıyla kullanılmıştır. "Füsûn" ve "efsûn", bir kimseyi teshîr için okunup üfürülen havâssa derler. Türkçe'de "apsun" derler. Ya'ni, "O münâfıklar Resûl-i Ekrem Efendimizi teshîr için, apsun gibi olan latîf sözleri söylediler ve mekr ve hîle atını öne sürdüler."

آن رسول مهربان رحم کیش   جز تبسم جز بلی نآورد پیش

2840. [2849] *O mihribân ve merhamet mezhebli Resûl, öne tebessümden başka ve "Pekî!"den başka şey getirmedi.*

"Mihribân", muhabbetli demektir. Ya'ni, "İbâdullâha muhabbetli ve tab'-ı şerîfleri merhametle memzûc olan Resûl-i zîşân Efendimiz onların bu sözlerine karşı tebessümden ve "Peki" sözünden başka türlü bir mukābelede bulunmadı."

شکرهای آن جماعت یاد کرد   در اجابت قاصدان را شاد کرد

2841. *O cemâatin şükürlerini yâd etti; icâbette kāsıdları şâd etti.*

O cemâata teşekkür etti ve mescide gitmeyi kabûl husûsunda, hîle ve mekr kasd eden o taifeyi bu muvâfakatiyle memnûn etti.

می نمود آن مکر ایشان پیش او　　　　یك به یك زآن سان که اندر شیر مو

2842. *Onun önünde onların mekri, süt içinde kıl gibi birer birer görünürdü.*

Maamâfîh huzûr-ı Risâletpenâhî de o tâifenin mekri ve hîlesi, beyaz süt içinde yüzen kara kıllar gibi birer birer görünürdü.

موی را نا دیده می کرد آن لطیف　　　　شیر را شاباش می گفت آن ظریف

2843. *O latîf, kılı görülmemiş yaptı. O zarîf, süte "Âferîn!" dedi.*

O latîf olan Nebiyy-i zîşân, onların zâhirde süt mesâbesindeki latîf sözlerinde mündemiç kara kıl gibi olan hîlelerini görmemiş gibi davrandı ve izhâr buyurmadı. O zarîf Peygamber-i zîşân, onların süt mesâbesindeki latîf sözlerine, "Âferîn, teşekkür ederim!" buyurdu.

صد هزاران موی مکر و دمدمه　　　　چشم خوابانید آن دم از همه

2844. *Yüz binlerce mekr ve hîle kılının hepsinden o dem gözü uyuttu.*

Onların bu latîf sözlerinde gizledikleri hîle ve mekr kıllarının hepsinden gözünü o esnâda yumdu ve bir şey demedi.

راست می فرمود آن بحر کرم　　　　بر شما من از شما مشفقترم

2845. *O kerem denizi doğru buyurdu ki: "Ben size sizden daha müşfikim."*

O kerem deryâsı olan Resûl-i Ekrem Efendimiz pek doğru olarak buyururdu ki: "Ben size sizden daha ziyâde şefkatli ve merhametliyim." Bu beyt-i şerîfte, Ebû Hureyre hazretlerinden mervî olan şu hadîs-i şerîfe işâret buyurulur. أنا أولى با لمؤمنين من أنفسهم فمن توفى من المؤمنين فترك دَيْناً فعليّ قضاؤه و من ترك مالا فلورثته Ya'ni, "Ben mü'minlere kendi nefislerinden evlâyım. Binâenaleyh mü'minlerden bir kimse vefât edip borç bırakırsa, onun edâsı benim üzerime lâzımdır. Eğer mal bırakırsa, onun vârislerine aittir." Ve sûre-i Ahzâb'da da, اَلنَّبِيُّ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ (Ahzâb, 33/6) ["Peygamber, mü'minlere kendi canlarından daha yakındır."] buyurulmuştur.

من نشسته بر کنار آتشی　　　　با فروغ و شعلهء بس ناخوشی

2846. *Ben çok ışıklı ve ziyâde nâhoş alevli bir ateşin kenarında oturmuşum.*

همچو پروانه شما آن سو دوان هر دو دست من شده پروانه ران

2847. *Siz pervâne gibi o tarafa koşucusunuz. Benim her iki elim pervâne sürücü olmuştur.*

Bu iki beyit, *Buhârî-i Şerîf*'te Ebû Hureyre hazretlerinden mervî olan şu hadîs-i şerîfin ma'nâ-yı münîfidir. مثلی كمثل رجل استوقد نارا فلما أضاءت ما حولها جعل الفراش و هذه الدواب التی تقع فی النار يقعن فيها و جعل يحجزهن و يغلبنه فيقتحمن فيها فأنا آخذ بحجزكم عن النار هلم عن النار و أنتم تقتحمون فيها Ya'ni, "Benim meselim, ateş yakmış olan bir adam meseli gibidir. Ateş alevlendiği vakit pervâneler etrâfında dolaşırlar ve ateşe vâki' olan bu hayvanları o adam men' eder ve onlar ona galebe edip ateşe hücûm ederler. İmdi, ben sizi ateşten men'e mübâşirim ve 'Ateşten kaçınız!' derim; siz ise ateşe hücûm edersiniz!" "Ateş"ten murâd, zulümât-ı tabîiyye ve hevâ-yı nefsâniyyedir. Ve "men'"den murâd, ahkâm-ı şer'iyyeye da'vettir.

چون برآن شد تا روان گردد رسول غيرت حق بانگ زد مشنو ز غول

2848. *Vaktâkî onun üzerine oldu, tâ ki Resûl revân ola. "Gûldan dinleme!" diye Hakk'ın gayreti sadâ vurdu.*

"Gûl"dan murâd, münâfıklardır. Ya'ni, "Münâfıkların tatlı sözleri üzerine zâhiren Resûl-i Ekrem Efendimiz Mescid-i Dırâr tarafına gitmeğe karar verdi. Fakat Hakk'ın gayreti 'Gûl mesabesinde olan münâfıkların sözünü dinleme!' diye Peygamber-i zîşâna vahiy gönderdi." Bu vahiy âyeti yukarıda zikredilmiş idi.

كين خبيثان مكر و حيلت كرده اند جمله مقلوبست آنچ آورده اند

2849. *Şöyle ki bu habisler mekr ve hîle etmiştir. Getirmiş oldukları şeyin cümlesi maklûbdur.*

Söyledikleri tatlı sözlerin iç yüzü başkadır. Bâtında fenâ düşünürler, zâhirde iyi söylüyorlar.

قصد ايشان جز سيه رويی نبود خير دين كی جُست ترسا و جهود

2850. [2859] *Onların kasdı kara yüzlülükten başkası olmadı. Nasrânî ve yahûdî dînin hayrını ne vakit ister?*

Onların maksadları kalb yüzlerinin karalığıdır. Nasrânî ve yahûdî hiç dîn-i İslâm'ın hayrını ister ve onların hayrı için mescid binâ ederler mi?

مسجدی بر جسر دوزخ ساختند　　　　با خدا نرد دغاها باختند

2851. *Cehennemin köprüsü üzerine bir mescid yaptılar; Hudâ ile hîlelerin nerdini oynadılar.*

"Nerd", tavla ma'nâsınadır. "Cehennem köprüsü"nden murâd, sıfât-ı nefsâniyyedir. Ya'ni, "Münâfıklar sıfât-ı nefsâniyyelerine müsteniden bir mescid yaptılar ve bu mescidi hîlelerine âlet yapıp, Hakk'a karşı tavla oyunu gibi bir oyun oynadılar."

قصدشان تفریق اصحاب رسول　　　　فضل حق را کی شناسد هر فضول

2852. *Onların kasdı ashâb-ı Resûl'ü tefrîktir. Her fuzûl Hakk'ın fazlını ne vakit tanır?*

O münâfıkların bu mescidi yapmalarındaki maksadları, Resûl-i Ekrem'in ashâb-ı kirâmı arasına tefrika düşürmektir. İttihâd ve ittifâkın fazl-ı Hak olduğunu, her fuzûl ve her had-nâ-şinâs hiç tanıyabilir mi?

تا جحودی را ز شام اینجا کشند　　　　که به وعظ او جحودان سر خوشند

2853. *Tâ ki bir münkiri Şam'dan buraya çeksinler. Zîrâ münkirler onun va'zı ile sarhoşturlar.*

Ankaravî nüshasında "cahûdî" (جحودی)dir. Münkir ma'nâsınadır. Hind nüshalarında "cehûdî" (جهودی)dir. Bir yahûdî demek olur. Bundan murâd, yukarıda zikr olunan Ebû Âmir ismindeki râhibdir.

گفت پیغمبر که آری لیك ما　　　　بر سر راهیم و بر عزم غزا

2854. *Peygamber buyurdu ki: "Peki, fakat biz yol arzûsu üzerindeyiz ve gazâ azmi üzerindeyiz."*

Resûl-i Ekrem hazretleri münâfıkların da'vetine cevâben buyurdular ki: "Biz şimdiki halde Tebük gazâsı seferine müteveccih olduk."

زین سفر چون باز گردم آنگهان　　　　سوی آن مسجد روان گردم روان

2855. *"Vaktâki bu seferden geri döneyim, ondan sonra o mescid tarafına revân olayım revân."*

روان گردم روان : "Gerdem" "geşten" masdarının fiil-i muzâri'i olduğuna göre, ikinci "revân" te'kîd ma'nâsını ifâde eder. Ya'ni, "Gidici olayım gidici!" demektir.

دفع شان کرد و به سوی غزو تاخت   با دغا یان از دغا نردی بباخت

2856. *Onların def'ini söyledi ve gazâ tarafına koştu. Hîlekârlara, hîleden bir tavla oyunu düzdü.*

Münâfıkların cezâları kendi amellerinin cinsinden olmak üzere, Resûl-i Ekrem efendimiz onların hîlelerine mukābil bir oyun olarak, bu tarîk-ı hîle ile onları def' buyurdu ve ciddî bir iş olan gazâya müteveccih oldu. Zîrâ bu sûret, emr-i ilâhîye muvâfıktır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de, فَمَنِ اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ (Bakara, 2/194) ya'ni, "Kim ki sizin üzerinize tecâvüz ederse, siz de sizin üzerinize tecâvüz ettiği şeyin misliyle onun üzerine tecâvüz edin" buyurulur.

چون بیامد از غزا باز آمدند   طالب آن وعدهء ماضی شدند

2857. *Vaktâki gazâdan geldi, tekrâr geldiler, va'de-i mâzîye pençe urdular.*

Resûl-i Ekrem Efendimiz selâmetle gazâdan avdet buyurdular; münâfıklar tekrar geldiler ve Resûl-i Ekrem Efendimizin evvelki va'dlerine sarıldılar ve da'vette ısrâr ettiler.

گفت حقش کای پیمبر فاش گو   غدر را ور جنگ باشد باش گو

2858. *Hak ona dedi ki: "Ey Peygamber, özrü açık söyle ve eğer cenk olursa, 'Olsun!' de!"*

Hak Teâlâ Resûl-i Erem Efendimize vahiy buyurdu ki: "Ey Nebiyy-i zîşânım, o münâfıkların özrünü ve hîlelerini açık söyle; ve eğer onlar bundan hiddet edip kavgaya mübâşeret edeceklerini söyleyip, tehdîde kıyâm ederlerse, 'Varsın bu husûsta kavga da olsun!' de!"

گفت ای قوم دغل خامش کنید   تا نگویم راز هاتان تن زنید

2859. *Dedi: "Ey hîlekâr kavim, sâkit idiniz, tâ ki sizin sırlarınızı söylemeyeyim, susunuz!"*

Resûl-i Ekrem Efendimiz bu vahy-i ilâhî üzerine o münâfıklara buyurdu ki: "Ey hîlekâr tâife, da'vetinizde ısrâr ile beni söyletmeyiniz! Sâkit idiniz, tâ ki sizin zamîrinizde sakladığınız sırlarınızı meydana çıkarıp, sizi rüsvây etmeyeyim! Binâenaleyh susunuz!"

چون نشانی چند از اسرار شان   در بیان آورد بد شد کارشان

2860. [2869] *Vaktâki onların esrârından birkaç nişân ortaya getirdi, onların işi fenâ oldu.*

قاصدان زو بازگشتند آن زمان   حاش لله حاش لله دم زنان

2861. *Kāsıdlar o zaman, "Hâşe lillâh, hâşe lillâh!" deyici oldukları halde ondan rücû' ettiler.*

"Hâşe lillâh", kelime-i tenzîhiyyedir. Ya'ni, "Biz Allâh'a yemin ederiz ki, biz nifâktan münezzehiz!" demek olur. Ya'ni, "Hîle ve mekr kasd eden tâife, Resûl-i Ekrem'den bu nişânları işittikleri vakit hîlekârların âdetleri olduğu vech üzere kendilerini yeminler ile temize çıkarmak istediler."

هر منافق مصحفی زیر بغل   سوی پیغمبر بیاورد از دغل

2862. *Her münâfık hîle cihetinden koltuğunun altında bir Mushaf'ı Peygamber tarafına getirdi.*

بهر سوگندان که ایمان جنّتیست   زآنکه سوگندان کژان را سنتیست

2863. *Yemînler için ki, îmân siperdir. Zîrâ yemînler eğrilerin âdetidir.*

"Cünne", kalkan ve siper ma'nâsınadır. Bu beyt-i şerîfte, sûre-i Münâfikûn'da olan, اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً (Münâfikûn, 63/2 Mücâdele, 58/16) ya'ni, "Yeminlerini kalkan ve siper ittihâz ettiler" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Ya'ni, "Münâfıklar koltuklarının altına birer Mushaf-ı Şerif alıp, yemîn etmek için huzûr-ı Risâletpenâhîye geldiler ve bu yeminlerini bâtınlarındaki hîlelerine kalkan ve siper yapmak istediler. Bu halleriyle, gizliyi ve âşikârı bilen Allâh Teâlâ'ya karşı da yalanlarında ısrâra tasaddî ettiler.

چون ندارد مرد کژ در دین وفا   هر زمانی بشکند سوگند را

2864. *Vaktâki eğri adamın dînde vefâsı yoktur, her bir zaman yemînini bozar.*

Dîni zaîf olup, muâmelâtında eğri olan adam yemîn ettiği vakit bu yemînini bozar. Biraz dîn kaydını gözeten olursa, o da köpeklere ekmek doğramak sûretiyle kefâret çâresini arar ve bâtınında merkûz olan eğriliğin kökünden ıslâhı çâresini düşünmez.

راستان را حاجت سوگند نیست   زآنکه ایشان را دو چشم روشنیست

2865. *Doğrular için yemîne hâcet yoktur. Zîrâ ki onlar için ışıklı iki göz vardır.*

Muâmelelerinde sıdk ve salâh üzerine olan kimselerin, başkalarını kandırmak için yemîn etmeğe ihtiyaçları yoktur. Zîrâ ki onlar muâmelâtında ışıklı olan kalb ve akıl gözleriyle, Hakk'ı hâzır ve nâzır görürler ve söz verirlerse sözlerini tutarlar.

نقض ميثاق و عهود از احمقيست — حفظ ايمان و فنا كار تقيست

2866. *Mîsâkı ve ahidleri bozmak ahmaklıktandır. Yemînleri ve vefâyı hıfz etmek takînin işidir.*

Yemîni ve ahidleri bozmak ahmaklıktır. Çünkü Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de اَوْفُوا بِالْعَهْدِ (İsrâ, 17/34) Ya'ni, "Ahidlere vefâ edin ve verdiğiniz sözleri yerine getirin!" buyurdu. Hakk'ın emrinin azametini idrâk edemeyen ahmaktır ve yeminleri ve sözlerini muhâfaza etmek takî olan kimselerin işidir. Zîrâ ehl-i takvâ, azamet-i Hakk'ı müdrik olan ehl-i zekâvettir.

گفت پيغمبر كه سوگند شما — راست گيرم يا كه سوگند خدا

2867. *Peygamber buyurdu ki: "Sizin yemîninizi mi doğru tutayım; yâhût Hakk'ın yemînini mi?"*

Resûl-i Ekrem Efendimiz o münâfıkların yeminlerine karşı cevâben buyurdu ki: "Ey hîlekârlar, siz yemin ediyorsunuz ve Allâh Teâlâ hazretleri dahi vahyinde وَاللّٰهُ يَشْهَدُ اِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ (Haşr, 59/11) ["Allah, onların yalancı olduklarına şâhitlik eder"] buyuruyor. Binâenaleyh size mi inanayım, Allâh Teâlâ'ya mı inanayım?"

باز سوگند دگر خوردند قوم — مصحف اندر دست و بر لب مهر صوم

2868. *Kavim tekrâr ellerinde Mushaf ve dudakları üzerinde oruç mührü olduğu halde and içtiler.*

"Sevgend horden", yemin etmek ve and içmek ma'nâsınadır. "Mühr-i savm" oruç mührü demek olup münâfıkların hîlelerine müteallık olan kelâmdan perhiz ettikleri ma'nâsınadır. Ya'ni, "O mescid yapan münâfıklar, ellerine Mushaf almış ve hîlelerine müteallik olan kelâmdan dudakları üzerine perhiz ve oruç mührünü vaz' etmiş oldukları halde yemin ettiler."

كه بحق اين كلام پاك راست — كآن بناى مسجد از بهر خداست

2869. *Dediler ki: "Bu temiz ve doğru olan kelâm hakkı için ki, o binâ-yı mescid Hudâ içindir!"*

اندر آنجا هیچ مکر و حیله نیست   اندر آنجا ذکر و صدق و یا ربیست

2870. [2879] *"Orada hiç hîle ve mekr yoktur; orada zikir ve sıdk ve 'Yâ Rabbî' vardır."*

"O bizim yaptığımız mescidde hîle ve mekr yoktur; orada zikr-i Hak ve hulûs-i kalb ve 'Yâ Rabbî!' diyerek münâcât etmek vardır."

گفت پیغمبر که آواز خدا   می رسید در گوش من همچون صدا

2871. *Peygamber buyurdu ki: "Hudâ'nın âvâzı benim kulağıma sadâ gibi erişir!"*

"Ma'lûm olsun ki, "Kelâm" sıfat-ı Hak'tır. Ve bu sıfat-ı Kelâm, vücûd-ı mutlakın libâs-ı gayriyyetle zâhir olduğu her bir mertebesinde muhtelif sûretlerde vâki' olur. Şöyle ki; enbiyâya vahiy ile olur. Ve vahiy ya nüzûl-i Cibrîl ile, ya'ni Cibrîl'in sûret-i melekiyyeden hey'et-i beşeriyyeye tenezzülü ve temessülü ile; veyâhud nefes (نفث) ile, ya'ni Cibrîl'in bir sûrete mütemessil olmaksızın, vahy-i ilâhînin ma'nâsını kalb-i şerîf-i nebeviye ilkā etmesiyle olur. Veyâhût Hz. Mûsâ'ya ağaç sûretinden إِنِّى أَنَا اللّٰهُ (Kasas, 28/30) ["Muhakkak ben Allahım!"] hitâbı vâki' olduğu gibi, bir sûret-i kesîfe perdesi arkasından zâhir olur. Bu üç sûrete de, وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللّٰهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ (Şûrâ, 42/51) ya'ni "Allâh Teâlâ beşere ancak vahiy olarak, veyâ hicâb arkasından, yâhût bir resûl gönderilip onun izniyle dilediği şey vahy olunur" âyet-i kerîmesinde işâret buyurulur. Bir de bilâ-vâsıta nidâ-yı Hak vardır ki, ona da, وَكَلَّمَ اللّٰهُ مُوسَى تَكْلِيمًا (Nisa, 4/164) ["Ve Allah Mûsâ ile gerçekten konuştu"] âyet-i kerîmesinde işâret buyurulur. Fakat bu sûret dahi evvelki âyet-i kerîmenin ma'nâ-yı umûmîsi tahtına dâhildir. Zîrâ nidâ-yı Hak işitilmek için, abdin vücûd-ı abdânîsi ve nidânın vücûdu lâzımdır. Binâenaleyh, "münâdî" ve "münâdâ" ve "nidâ" nisbetleri olmadıkça kelâm vukū'una imkân yoktur. Bu nisbetler ise hep hicâbâttan ibâret olduğundan, kelâm-ı Hak verâ-yı hicâbdan olmuş olur. Bu beyt-i şerîfte, bu son tarz-ı kelâma işâret buyurulur. Ya'ni, "Ben Hakk'ın nidâsını, sizin âlem-i kesâfette birbirinizin sadâsını işittiği gibi işitirim."

مهر در گوش شما بنهاد حق   تابه آواز خدا نآرد سبق

2872. *"Hak sizin kulağınıza mühür koydu, tâ ki âvâz-ı Hudâ'ya sebak getirmeye."*

Ya'ni, "Hakk'ın nidâsına yol bulup geçememek için, Hak Teâlâ sizin gibi münâfıkların ve münkirlerin kulaklarını mühürledi."

Ma'lûm olsun ki; mühürlenmek iki sûretle olur. Birisi, kelâm-ı Hak peygamber lisânı ve sadâsı ile vâki' olur; münkirler bu sadâyı ve kelâmı his kulağı ile işitirler, fakat kalblerindeki inkârları canlarının kulağını mühürlediğinden, o kelâmın mezâyâsı canlarına nüfûz edemez, işitmemiş gibi olurlar. Nitekim âyet-i kerîmede sûre-i Lokmân'da. وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا وَلَّى مُسْتَكْبِرًا كَأَنْ لَمْ يَسْمَعْهَا (Lokmân, 31/7) ya'ni, "Vaktâki onlara bizim âyâtımız tilâvet olundu, onları işitmemiş gibi müstekbirâne yüz çevirdiler" buyurulur. Diğeri, أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ (A'râf, 7/172) ["Ben sizin Rabbınız değil miyim?"] hitâbında olduğu gibi, doğrudan doğruyarûh kulağı ile işitilen hitâbât-ı ilâhiyyedir ki, ehl-i kesâfet bundan hicâb içindedirler. Binâenaleyh bu kesâfet-i tabîiyye rûh kulağının üzerinde bir mühürdür. Evvelki mühür îmân ile münfekk olur; ikinci mühür, îmândan sonra sülûk ve mücâhedât-ı azîme ile ve inâyet-i Hak ile münfekk olur.

نك صريح آواز حق مى آيدم　　همچو صاف از درد مى پالا يدم

2873. *"İşte bana Hakk'ın âvâzı sarîh olarak geliyor; sâfı tortudan süzdüğüm gibi!"*

Ya'ni, "Bana bu âlem-i kesâfet içinde, süzülmüşü bulanıktan ve tortudan süzdüğüm gibi, Hakk'ın nidâsı sarîh ve berrak olarak geliyor."

هم چنانكه موسى از سوى درخت　　بانگ حق بشنيد كاى مسعود بخت

2874. *Nitekim Mûsâ ağaç tarafından Hakk'ın sesini işitti; ey bahtı mes'ûd olan!*

از درخت إنى انا الله مى شنيد　　با كلام انوار مى آيد پديد

2875. *"Muhakkak Ben Allâh'ım!" diye ağaçtan işitirdi; kelâm ile nûrlar zahir olurdu.*

Evvelki beyitteki "ey mes'ûd-baht" bu beyite merbûttur ve Hz. Mûsâ'ya râci'dir. Ve bu iki beyitte, sûre-i Kasas'ta olan şu âyet-i kerîmeye işâret buyurulur فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِىَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ فِى الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ أَنْ يَا مُوسَى إِنِّى اَنَا اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ (Kasas, 28/30) Ya'ni, "Vaktâkî Hz. Mûsâ Tûr Dağına geldikte, Eymen vâdîsinin kenarında, mübârek mahalde ağaçtan, 'Yâ Mûsâ, ben âlemlerin Rabbisi olan Allâh'ım!' diye nidâ olundu." Kıssanın tafsîli tefsîr kitaplarındadır.

چون زنور وحى در مى ماندند　　باز نو سوگند ها مى خواندند

2876. *Vaktâki vahyin nûrundan âciz kaldılar, yine yeni yemînler okudular.*

Vaktâki münâfıklar kendilerinin karanlık ve gizli olan hîlelerini meydana çıkaran vahyin nûrundan âciz kaldılar, tekrar yeni yemînler ile Peygamberi kandırmağa çabaladılar.

چون خدا سوگند را خواند سپر کی نهد اسپر ز کف پیکارگر

2877. *Mâdemki Hudâ yemîne "siper" ta'bîr etti; cenkçi siperi ne vakit elden koyar!*

Mâdemki Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de sûre-i Münâfikîn'de اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللهِ (Mücâdele, 58/16; Münâfıkūn, 63/2) ya'ni. "Münâfıklar yemînlerini siper ittihâz ettiler; Hak yolundan başkalarını men' ettiler" buyurdu; cenkçi olan münâfıklar bu yemîn siperini hiç elden bırakırlar mı?

باز پیغمبر به تکذیب صریح قد کذبتم گفت با ایشان فصیح

2878. *Tekrar Peygamber tekzîb-i sarîh ile onlara fasîh olarak: "Muhakkak yalan söylediniz!" buyurdu.*

اندیشیدن یکی از صحابه به انکار که رسول علیه السلام چرا ستاری نمی کند

Niçin settârlık etmiyor diye sahâbeden birinin
Resûl (a.s.)ın inkârını düşünmesi

تا یکی یاری ز یاران رسول در دلش انکار آمد زآن نکول

2879. *Nihâyet bu nükûlden, yârân-ı Resûl'den bir yârin kalbine inkâr geldi.*

Resûl-i Ekrem Efendimizin, münâfıkların mescidine gitmekten nükûl etmesinden dolayı ashâb-ı kirâmdan bir zâtın kalbine inkâr ve i'tirâz geldi.

که چنین پیران با شیب و وقار می کندشان این پیمبر شر مسار

2880. *Dedi ki: "Böyle ak saç ve sakallı ve ağır başlı ihtiyarları bu Peygam-*
[2889] *ber utandırıyor."*

O sahâbî kendi kendine diyordu ki: "Saçı ve sakalı ağarmış ağır başlı bir takım ihtiyarlar yalvararak mescide da'vet ettikleri halde, Resûl-i Ekrem hazretleri bunların da'vetini reddedip, sözlerini yüzlerine karşı tekzîb ediyor."

کو کرم کو سترپوشی کو حیا　　　صد هزاران عیب پوشند انبیا

2881. *"Hani kerem, hani örtü örtücülük, hani hayâ; peygamberler yüz bin ayıp örterler!"*

"Peygamberler ümmetlerinin pek çok ayıp ve kusûrlarını setr ettikleri halde, bu Peygamber'in keremi ve kusûrlar üzerine örtü örtücülüğü ve hayâsı nereye gitti?"

"Sitr" perde ve hicâb ve örtü ma'nâsına isimdir. "Pûş", "pûşîden" masdarından emr-i hâzırdır. "Sitr-pûş" vasf-ı terkîbî olur. "Pûşî"deki (ى) masdariyyettir; "örtü örtücülük" demek olur.

باز در دل زود استغفار کرد　　　تا نگردد ز اعتراض او روی زرد

2882. *Tekrar gönülde çabuk istiğfâr etti, tâ ki onun i'tirâzından yüzü sarı olmaya.*

"Yüzün sarı olması" utanmaktan kinâyedir. Ya'ni, "Sahâbî içinden ettiği bu i'tirâzı hoş görmeyip, yine kalbinden hemân istiğfâra başladı ve o zamâna kadar Resûl-i Ekrem hazretlerinden gördüğü esrâr ve hikem kendisini îkâz etti ve sonunda utanmamak için derhâl bu fikirden rücû' etti."

شومی یاری اصحاب نفاق　　　کرد مؤمن را چو ایشان زشت و عاق

2883. *Ashâb-ı nifâkın dostluğunun uğursuzluğu, mü'mini onlar gibi çirkin ve âsî etti.*

Ya'ni "Mescid yapan münâfıklar tarafına cüz'î bir meyil etmekteki uğursuzluk, o sahâbînin bâtınını da o münâfıklar gibi muvakkaten çirkin ve âsî bir hâle getiriverdi." Binâenaleyh, mü'minlerin zâlimlere ve ehl-i inkâra cüz'î bir meyilleri bile câiz değildir. Zîrâ meyl-i kalbî beşerin bâtını üzerinde pek müessirdir. Sulehâya meyil bâtını ıslâh ettiği gibi, zâlimlere ve fenâlara meyil dahi bâtını ifsâd eder. Nitekim Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de وَلَا تَرْكَنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ (Hûd. 11/113) ya'ni, "Zâlimlere meyletmeyin; size ateş temâs eder!" buyurulur.

باز می زارید کای علام سر مرمرا مگذار بر کفران مُصر

2884. *Tekrar sızlanıp derdi ki: "Ey sırrı çok bilici, beni küfrân üzerinde musırr koyma!"*

Ya'ni, sahâbî bu fikr-i i'tirâzından rücû' edip, tekrar sızlanarak münâcâtında der idi ki: "Ey esrârı çok bilen Allâh'ım, beni bu fikr-i i'tirâz üzerinde musırr olarak bırakma ve bu i'tirâzı kalbimden kemâl-i keremin ile izâle buyur!"

دل بدستم نیست همچون دید چشم ورنه دل را سوز می این دم به خشم

2885. *"Gönül, gözün görmesi gibi elimde değildir; ve yoksa bu demde hışım ile gönlü yakardım!"*

Bakan bir göze suver-i eşyâdan bir şeyin müsâdif olmaması mümkin olmadığı gibi, havâss-i hamse yolundan kalbe havâtır gelmemesi de imkânsızdır, İnsanın gözü ilk bakışta iyiye ve kötüye müsâdif olur. Bunu men' etmek insanın elinde değildir. İnsanın irâdesi ilk nazardan sonra başlar. Meselâ göz, bakması şer'an haram olan bir yere isâbet ettiği vakit insan ilk nazarda ma'zûrdur. Fakat bu ilk nazardan sonra tevâlî eden nazarlarda ma'zûr değildir. Çünkü bu nazarlar irâdesi ile vâki' olan nazarlardır. Eğer isterse, o ilk nazarda gördüğü şeyden gözünü çevirebilirdi Bunun gibi, havâss-i hamse yolundan insanın kalbine birtakım hâtıralar ve fikirler hücum eder. Bu havâtırın vürûdunu men' etmek insanın elinde olmadığından ma'zûrdur. Eğer bir fenâ hâtıra gelir ve insan onun takarrurunu men' etmez de kavlen ve fiilen ızhâr ederse mes'ûl olur. Bu beyt-i şerîfte, bu irâdesizliğe işâret buyurulur. Ya'ni "Gönlün bu hâssasını izâle etmek elimde değildir. Eğer elimde olsa idi bu fenâ hâtıradan dolayı öfkelenip onu yakardım" demek olur.

اندر این اندیشه خوابش در ربود مسجد ایشانش پر سرگین نمود

2886. *Bu düşünce içinde onu uyku kaptı; onların mescidi gübre dolu göründü.*

Sahâbî bu düşünce ve münâcât içinde müstağrak iken, ona uyku galebe etti ve uyudu. Rü'yâsında, münâfıkların mescidini gördü; o mescidin içi gübre ile dolu bir halde idi.

سنگهاش اندر حدث جای تباه می دمید از سنگها دود سیاه

2887. *Onun taşları pislik içinde, harâb yer; taşlardan kara duman fışkırır idi.*

دود در حلقش شد و حلقش بخست از نهیب دود تلخ از خواب جست

2888. *Duman onun boğazına gitti ve onun boğazını hasta etti. Acı dumanın korkusundan uykudan sıçradı.*

در زمان در رو فتاد و می گریست کای خدا اینها نشان منکریست

2889. *Derhal yüz üstü düştü ve ağladı. Dedi ki: "Ey Hudâ, bunlar münkirlik alâmetidir!"*

O sahâbî uykudan uyanmasıyla berâber hemen secdeye kapandı ve ağlayarak dedi ki: "Yâ Rab, benim rü'yâda gördüğüm mescidin bu mülevves hâli bu mescidi yapanların münkirliklerinin alâmetidir!"

خلم بهتر از چنین حلم ای خدا که کند از نور ایمانم جدا

2890. [2899] *Böyle yumuşaklıktan öfke daha iyidir. Zîrâ beni îmânın nûrundan ayırır.*

"Hilm" (حلم) yumuşaklık; ve "hılm" (خلم) hışım ve gazab ve intikâm almak ma'nâsınadır. Ya'ni, "Benim o münâfıklara karşı icrâsı münâsib olacağını zannettiğim muâmele-i halîmâneden gazab ve öfke ile muâmele icrâsı daha hayırlıdır. Zîrâ onlara karşı olan muâmele-i halîmâne, beni îmânın nûrundan uzaklaştırır!"

گر بکاوی کوشش اهل مجاز توبه تو گنده بود همچون پیاز

2891. *Eğer ehl-i mecâzın dahi sa'yini tefahhus etsen, soğan gibi kat kat kokmuş olur.*

"Ehl-i mecâz"dan murâd, ehl-i dünyâdır. Zîrâ onlar dahi muâmelelerinde sıfât-ı nefsâniyyeleri te'sîri ile kizb ve tezvîrden ictinâb etmezler. Binâenaleyh onların sa'yleri de soğan tabakaları gibi kat kat kokmuş tezvîr ve hîlelere müsteniddir.

هر یکی از یکدیگر بی مغزتر صادقان را یك ز دیگر نغز تر

2892. *Her biri birbirinden daha içsizdir; sâdıklarınki birbirinden daha hoştur.*

O ehl-i mecâzın her birisi diğerinden daha koftur. Binâenaleyh muâmelelerine i'timâd olunmaz. Sâdıkların sa'yi ve muâmelesi ise birbirinden daha hoş ve latîftir.

صد کمر آن قوم بسته بر قبا   بهر هدم مسجد اهل قُبا

2893. *O kavim, ehl-i Kubâ mescidinin hedmi için; libâsları üzerine yüz kemer bağladılar.*

O hasedci ve hîle ve tezvîre müsteniden Mescid-i Dırâr'ı yapan münâfıklar, takvâ ve ihlâs esasları üzerine ehl-i Kubâ'nın yaptıkları mescidi yıkmak için hazırlandılar, "Ber kabâ kemer besten", hizmete hazırlanmaktan kinâyedir.

همچو آن اصحاب فیل اندر حبش   کعبهء کردند حق آتش زدش

2894. *Nitekim ashâb-ı Fîl Habeş'te bir Kâ'be yaptılar; Hak ona ateş vurdu.*

Nitekim Yemen hükümdârı Ebrehe, Kâ'betullâh'ı ibtâl için, Habeş cihetinde bir Kâ'be yaptılar ve Kâ'be-i Muazzama üzerine filler ve askerler ile yürüdüler. Nihâyet Hak Teâlâ o yaptıkları yalancı Kâ'be'ye bir ateş musallat edip yaktı

قصد کعبه ساختند از انتقام   حالشان چون شد فرو خوان از کلام

2895. *İntikamdan dolayı Ka'be'ye kasd ettiler. Onların hâli nasıl oldu? Kelâm'dan oku!*

Ebrehe askeriyle berâber intikam niyeti ile Ka'betullâh'a sû-i kasd etti. Onların ne hâle geldiklerini Kelâm-ı İlâhî'de "Elem tere keyfe" (Fîl, 105/1) sûre-i şerîfesinde oku. Nitekim bu vak'a-i Fîl, tefsîr kitaplarında mufassalen beyân olunmuştur.

مر سیه رویان دین را خود جهیز   نیست الا حیلت و مکر و ستیز

2896. *Dînin kara yüzlülerine muhakkak hîle ve mekr ve inâdın gayri âlet yoktur!*

"Cihîz", "cihâz" kelimesinin imâle olunmuşudur. Esbâb ve âlât ma'nâsınadır. "Dînin kara yüzlüleri"nden murâd, münkirler ve münâfıklardır. Ve bunların işleri, ehl-i dîne karşı husûmet ve tezvîr ve hîle ve desîsedir.

هر صحابی دید زآن مسجد عیان   واقعه تا شد یقینشان سر آن

2897. *Her sahâbî o mescidden açık vâkıa gördü; nihâyet onun sırrı onlara yakîn oldu.*

Ya'ni, Resûl-i Ekrem hazretleriyle münâfıklar arasında o mescid mes'elesinden dolayı vâki' olan muhâlefetten ashâb-ı kirâm hayrette kalmışlar idi. Çünkü mes'elenin iç yüzü onlara meçhûl idi. Bunun üzerine ashâb-ı kirâm-

dan her birisi o Mescid-i Dırâr hakkında açık sûrette rü'yâlar gördüler ve nihâyet bu gördükleri rü'yâlar sebebiyle o Mescid-i Dırâr'ın iç yüzü onlara da münkeşif oldu ve muhâlefet-i Nebevî hakkında onlara da yakîn hâsıl oldu.

واقعات ار باز گويم يك به يك　　　　پس يقين گردد صفا بر اهل شك

2898. *Eğer vâkıaları bir bir açık söylesem, imdi ehl-i şekk üzerine safâ yakîn olur!*

Bu vâkıât hakkında şurrâh-ı kirâm muhtelif mütâlaâtta bulunmuşlardır. Ba'zıları "Bu beyitteki vâkıât dahi Mescid-i Dırâr hakkındadır" demiş; ve ba'zıları, "Resûl-i Ekrem Efendimizin âlem-i dünyâya vedâ' buyurduklarından sonra ashâb-ı kirâm arasında zuhûr edecek ihtilâfâta dâirdir" demiş. Ve Hind şârihlerinden Bahru'l-Ulûm hazretleri dahi, "Suret-i umûmiyyede ashâb-ı kirâmın vâkıât ve küşûf-ı muhtelifeleridir" demiştir. Fakîre bu son mütâlaa daha muvâfık gelmiştir. Bu sûrette hülâsa-i ma'nâ şöyle olur: "Ashâb-ı kirâm hazerâtının herhangi bir husûs hakkındaki vâkıât ve keşiflerini tafsîlen birer birer beyân edecek olsam, "yakîn" dediğimiz ma'nâ sâf olarak zâhir olur ve ehl-i şekkin şekki dahi bâtıl olur. Zîrâ yakîn zâhir olduğu vakit şekk zâil ve bâtıl olur." Atîdeki beyitler bu ma'nâyı te'yîd eder.

ليك مى ترسم ز كشف رازشان　　　　نازنينانند وزيبد ناز شان

2899. *Fakat onların sırlarının keşfinden korkarım. Nâzenîndirler ve onlara naz yakışır.*

Fakat onların vâkıâtı ve keşfleri onların sırları olduğundan, ben onların sırlarını böyle birer birer tafsîlen enzâr-ı âmmeye koyup ızhâr etmekten korkarım. Çünkü ashâb-ı kirâm, Sultân-ı Enbiyâ Efendimizin nazar-ı iksîrlerinde terbiye görmüş ve yetişmiş olduklarından, nâzenîndirler ve bu şerefe nâiliyyetten dolâyı nâz etmek de onlara yakışır.

شرع بى تقليد مى پذرفته اند　　　　بى محك آن نقد را بگرفته اند

2900. *Şer'i taklîdsiz kabûl etmişlerdir; o nakdi miheksiz tutmuşlardır.*
[2909]

Ashâb-ı kirâm hazerâtı sâhib-i keşf olduklarından, ahkâm-ı şer'iyyenin esrârı kendilerine münkeşif olmuş ve bu ahkâmı taklîdsiz olarak kabûl etmişlerdir. Ve hayât-ı dünyeviyye ve uhreviyye için bir nakd-i hâlis olan bu ilm-i şerîfi mihek mesâbesinde olan muhâkemât-ı akliyyelerine tâbi' tutmaksızın kabûl ve icrâ etmişler ve "Bu niçin böyle oluyor?" diye suâle hâcet görmemişlerdir. Zîrâ bir kimseye bir şeyin sırrı ve hikmeti münkeşif olursa, artık suâle ve

muhâkemeye hâcet kalmaz. Nitekim cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbn Arabi hazretleri *Tedbîrât-ı İlâhiyye* kitabında, "Sabah namazı farzının niçin iki ve akşam namazı farzının niçin üç rek'at olduğuna dâir ashâb-ı kirâmın Risâletpenâh Efendimize suâl sorduklarını işitmedik" buyururlar.

حکمت قرآن چو ضالهٔ مؤمنست هر کسی در ضالهٔ خود موقنست

2901. *Mâdemki Kur'ân'ın hikmeti mü'minin gāibidir, her bir kimse kendi gāibi üzerine mûkindir.*

"Hikmet-i Kur'ân"dan murâd, Hakk'ın ma'rifeti ve vahdâniyyetidir. Ya'ni, sırr-ı vahdet-i vücûd ve buna müteallik olan maârif-i ilâhiyye, âlem-i kesâfet ve keserât ahkâmına dalmış olan mü'minin gāib ettiği bir şeydir. Zîrâ bir mü'min nereden ve ne için geldiğini ve nereye gideceğini ve ne için gideceğini ve gerek kendisinin ve gerek muhîtindeki eşyânın mâhiyyâtı neden ibâret olduğunu tab'an ve isti'dâden düşünür ve bu meçhûlâtın zevkan inkişâfına kadar ıztırâbâtı sakin olmaz ve taharrî-i hakîkattan geri kalmaz. İşte bu hikem ve hakāyık mü'minin gāib ettiği şeydir. Ve hiç şübhe yoktur ki, herkes gāib ettiği şeyin ne olduğunu yakînen bilir. Ya'ni bulduğu vakit, "işte bu benim gāib ettiğim şeydir" diye hükmeder; "Bu benim midir?" diye kimseye sormaz. Fakat münkirler ve dinsizler böyle değildir. Zîrâ onların tab' ve isti'dâdları hicâb-ı ezelî içinde olduğundan, bu âlem-i keserât ve kesâfetin ezvâkına ve huzûzâtına kanâat etmişler ve mebde' ve maâdlerinin gamını aslâ duymamışlardır. Ve onlara nasâyih ile bunları duyurmak da kābil değildir. Çünkü hikmet-i Kur'ân onların gāib ettiği şey değildir ki arasınlar!

قصهٔ آن شخص که اشتر ضالهٔ می جست و می پرسید

O şahsın kıssasıdır ki, kendisinin zâyi' devesini arardı ve sorardı

اُشتری گم کردی و جستیش چست چون بیابی چون ندانی کآن توست

2902. *Bir deveyi gāib ettin ve acele onu aradın; bulduğun vakit o senin olduğunu niçin bilmezsin?*

"Deve"den murâd, hikmet-i Kur'ân'dır. Deve bir kimsenin yükünü ve kendisini menzil-i maksûda götürmek için vâsıta olduğu gibi; hikmet-i Kur'ân dahi insanı merci'i ve masîri olan Hakk'a îsâl edecek vâsıtadır. Ve insan bu hikmet devesini avârız-ı nefsâniyye sebebiyle bu âlem-i kesâfette gāib etmiştir. Vaktâki Kur'ân'a muhâtab oldun, o gāib ettiğin hikmet devesini buldun. İmdi ey mü'min, bu deve senin için olduğunu nasıl olur da bilemezsin?

ضاله چه بود ناقهٔ گم کردهٔ   از کفت بگریخته در پردهٔ

2903. *Gāib ne olur? Bir nâkayı gāib etmişsin. Senin elinden kaçmıştır, perde içindesin!*

O gāib deve de nasıl bir devedir? Nâkadır. Ya'ni süt veren dişi deveyi gāib etmişsin. Sen perde-i keserât ve kesâfet-i nefsâniyye içinde olduğun halde, o ilim sütünü verip rûhunu besleyen hikmet nâkası senin elinden kaçmıştır; farkında değilsin!

کاروان در بار کردن آمده   اشتر تو از میانه گم شده

2904. *Kervan yükletmeğe gelmiş; senin deven ortadan gāib olmuştur!*

"Kervan"dan murâd, ehl-i sülûktür. Ya'ni, "Ehl-i sülûk hikmet nâkalarına binip, a'mâl-i sâlihalarını da yükleterek, menzil-i maksûdları olan Hakk'a teveccüh etmişlerdir. Senin bineceğin hikem ve maârif-i ilâhiyye devesi ortadan gāib olmuştur!"

می دوی این سوو آن سو خشك لب   کاروان شد دور و نزدیکست شب

2905. *Dudağı kuru olarak o tarafa bu tarafa koşuyorsun. Kervan uzak gitti ve gece yakındır!*

Sen ise vâsıta-i vuslat olan hakāyık ve maârife susamış ve dudağı kurumuş olarak, "Nerededir?!" diye, ehl-i ilim zannettiğin kimselerden şuna buna mürâcaat edip duruyorsun. Maârif-i ilâhiyyede terakkî eden sâlikler senden uzaklaştılar. Gece mesâbesinde olan ömr-i dünyevî dahi sonuna yaklaşmak üzeredir.

رخت مانده در زمین در راه خوف   تو پی اشتر دوان گشته به طوف

2906. *Yük yer üstünde kalmış, yolda korku var; sen deve arkasında dolaşmakla koşucu olmuşsun!*

Hayât-ı sûriyyendeki müktesebâtın muhtâc-ı nakil bir haldedir. Sefer-i urûcda korkulu mevtınlar vardır. Sen ise hâlâ hakāyık ve maârif-i ilâhiyyeyi anlayacağım diye koşup duruyorsun!

کای مسلمانان که دیدست اشتری　　جسته بیرون بامداد از آخوری

2907. *Böyle diye ki: "Ey müslümanlar, sabahleyin bir ahırdan sıçramış bir deveyi kim görmüştür?"*

Rast geldiklerine diyorsun ki: "Ey müslümanlar, sabâh-ı zuhûrda bir kenz-i mahfî, ya'ni insân-ı kâmil ahırından fırlamış olan hikem ve maârif devesini gören var mı?"

هر که بر گوید نشان از اشترم　　مژدگانی می دهم چندین درم

2908. *"Her kim devemden nişân söylerse, bu kadar kuruş müjdelik veririm!"*

"Her kim bana benim isti'dâdıma münâsib olan hakāyık-ı ilâhiyyeden bir remz ve nişân söylerse, ona müjdelik veririm."

باز می جویی نشان از هر کسی　　ریشخندت می کند زین هر خسی

2909. *Tekrar her bir kimseden nişân ararsın; her bir hass bundan dolayı sana istihzâ ile güler.*

Ey tâlib-i hakîkat, her ârif zannettiğin kimseden nişân ararsın! Fakat hakîkatin câhili olduğu halde âriflik taslayan her bir kimse senin bu soruşturmandan dolayı bir hande-i istihzâ ile der

که اشتری دیدیم می رفت این طرف　　اشتری سرخی به سوی آن علف

2910. [2919] *Ki: "Bir deve gördük, kırmızı bir deve; bu tarafa, o alef tarafına gidiyordu."*

Ya'ni, kendi zannî ve tahmînî olan ma'lûmâtından bahsetmeğe başlar. Kimi şöyle ve kimi böyledir, der. Nitekim atîdeki beyitlerde işâret buyurulur.

آن یکی گوید بریده گوش بود　　وآن دگر گوید جُلش منقوش بود

2911. *O biri der ki: "Kulağı kesilmiş idi." Ve o diğeri der ki: "Onun çulu nakışlı idi."*

آن یکی گوید شتر یك چشم بود　　و آن دگر گوید ز گر بی پشم بود

2912. *O biri der ki: "Deve bir gözlü idi." Ve o diğeri der ki: "Uyuzluktan tüysüz idi."*

از برای مژدگانی صد نشان   از گزافه هر خسی کرده بیان

2913. *Her bir hass, müjdelik için yüz nişânı abes cihetinden beyân etmişlerdir.*

İlimleri ve mezhebleri istidlâlâta ve zan ve tahmîne müstenid olan her bir kimse, seni müjdelik olarak kendisine bend etmek için abes ve beyhûde olarak türlü türlü fikirler ve mütâlaalar beyân etmişlerdir.

متردد شدن در میان مذهبهای مخالف وبیرون شدن ومخلص یافتن

Mezâhib-i muhtelife arasında mütereddid olması ve dışarıya çıkması ve mahall-i halâs bulması

Tâlib-i hakîkat olan sâlikin, da'vet edildiği bu muhtelif mezhebler arasında idrâk-i hakîkatta tereddüde düşmesi ve nihâyet hepsinden dışarıya çıkıp, mahall-i halâs olan insan-ı kâmili bulması.

آنچنانکه هر کسی درمعرفت   می کند موصوف غیبی را صفت

2914. *Öyle ki, her bir kimse ma'rifet cihetinden, gayba mensûb olan mevsûfa sıfat yapa.*

Öyle ma'lûm olsun ki, her bir mezheb erbâbı ma'rifet-i Hak cihetinden, nazarlarından gāib olan mevsûflarını tavsîf ederler. Mezâhib-i bâtıle erbâbı çoktur. Fakat cenâb-ı Pîr atîdeki beyitlerde, Hak ile bâtıl yekdiğerine memzûc olan dört sınıfın zikri ile iktifâ buyurmuşlardır. Bunlardan birincisi, vücûd-ı Hakk'ı kabûl eden feylesofların mezhebidir. Onların mezheblerinin tafsîli uzundur. Hülâsası budur ki: "Hak Teâlâ mûcib bizzâttır ve eşyâ O'nun levâzım-ı zâtiyyesindendir ve silsile-i illet zât-ı Hak'tır. Bunun için O "illet-i ûlâ"dır derler. İkincisi bâhisînden ya'-nî ehl-i İ'tizâl'den olan mütekellimîn tâifesi olup, onlara i'tirâz ederek derler ki: "Sizin bu ta'rîfinize göre vücûd-ı ilâhî mukayyed olmak lâzım gelir. Halbuki o vücûd mutlaktır. Ve kezâ mürîd ve muhtâr olmamak îcâb eder. Halbuki Hak dilediğini işler ve dilediği şeye hükmeder. Ve O'nun irâdesi, zât üzerine zâid olan sıfat değil, O'nun zâtının ay-

nıdır." Üçüncüsü, bâhisînin Ehl-i Sünnetten olan mütekellimîn kısmı olup, bunlar da hem feylesoflara ve hem de ehl-i İ'tizâl'den olan mütekellimlere i'tirâzen derler ki: "Hakîkat ne senin dediğin ve ne de senin dediğin gibidir. Belki Hak, zât üzerine zâid olan ve ilim ve kudrete mugāyir bulunan irâdesi ile mürîddir." Ve dördüncü tâife dahi, hepsine i'tirâz edip: "Bu kadar dedikoduya lüzûm yoktur. İlim ve ma'rifet sermâye-i gurûrdur. Maksûd olan, nefsin riyâzât ve mücâhedât ile terbiye ve tezkiyesidir" derler ve ma'rifetten bî-behre olarak riyâzet-keş olurlur ve riyâkârâne can çekişirler.

فلسفی از نوع دیگر کرده شرح　　　باحثی مر گفت او را کرده جرح

2915. *Felsefî başka nevi'den şerh edip, bâhisî de onun sözünü cerh etti.*

Yukarıda îzâh edildiği üzere, "bâhisî"den murâd, ehl-i İ'tizâl'den olan mütekellimîn sınıfıdır.

وآن دگر در هر دو طعنه می زند　　　وآن دگر از زرق جانی می کند

2916. *Ve o diğeri her ikisine ta'ne vurur; ve o diğeri riyâ cihetinden can çekişir.*

Birinci mısrâ' Ehl-i Sünnet'ten olan mütekellimîn sınıfına; ve ikinci mısrâ' bilâ-ma'rifet riyâzet-keş olanlara işârettir.

این حقیقت دان نه حق اند این همه　　　نه بکلّی گمرهانند این رمه

2917. *Bunu hakîkat bil, bunun hepsi hakîkat değildirler. Bu cemâat külliyen dalâlette de değildirler!*

Ey tâlib-i hakîkat, bunu da hakîkat bil ki, bu zikrettiğimiz tâifenin mezhebleri tamâmiyle doğru değildir. Ve bu tâifeler kâmilen dalâlette de değildirler. Bunların mezheblerinin hangi noktalarda hakka isâbet etmiş ve hangi noktalarda haktan uzaklaşmış olduklarını burada tedkîk ve münâkaşa etmek uzundur. Hak olan hakāyık ve maârif, bu *Mesnevî-i Şerif*'in her tarafında mebzûlen beyân buyurulmuştur.

زآنکه بی حق باطلی نآید پدید　　　قلب را ابله به بوی زر خرید

2918. *Zîrâ bir bâtıl haksız zâil gelmez. Ahmak kalpı altın kokusuyla satın aldı!*

Bu mezâhibe hak ile bâtılın karışmasındaki hikmet budur ki, bir bâtıl ancak hak ile memzûc olursa revaç bulur. Zîrâ birtakım kimseler hak cihetini

görüp aldanırlar ve hepsini de haktır diye kabûl ederler. Nitekim ahmak olan kimseler, kalp olan altını, onun üzerinde altın adı ve kokusu olduğu için mübâdele ederler.

گر نبودی در جهان نقدی روان   قلبها را خرج کردن کی توان

2919. *Eğer cihanda nakd-i râyic olmasa idi, kalpları harc etmek ne vakit mümkin olurdu?*

Cihanda hâlis geçer akçe olmasa idi, kalp paraları harc etmek mümkin olmazdı. Kalp paralar ancak sağ paralara karışmış olduğu halde sürülür.

تا نباشد راست کی باشد دروغ   آن دروغ از راست می گیرد فروغ

2920. [2930] *Doğru olmadıkça ne vakit yalan olur? O yalan, parlaklığı doğrudan alır.*

Doğrunun vücûdu olmasa, yalan revaç bulur mu idi? O yalan revâcı ve parlaklığı, doğrunun vücûdundan ve isminden alır.

بر امید راست کژ رامی خرند   زهر در قندی رود آنگه خورند

2921. *Eğriyi doğru ümîdi üzere satın alırlar. Zehir bir şekerin içine gider, ondan sonra yerler!*

Eğriyi, doğrudur ümîdi ve kanâati ile kabûl ederler. Nitekim, acı ve zehir gibi olan bir ilâcı, şeker karıştırdıktan sonra yerler ve içerler.

گر نباشد گندم محبوب نوش   چه برد گندم نمای جو فروش

2922. *Eğer ta'mı sevimli buğday olmasa, arpa satıcı buğday göstericiliği ne götürür?*

Ta'mı ve lezzeti sevimli ve hoş olan buğdayın vücûdu olmasa idi, arpa satıcı, o arpayı buğday göstericilik hîlesiyle sürmeğe çalışabilir mi idi?

پس مگو کاین جمله دمها باطلند   باطلان بر بوی حق دام دلند

2923. *Binâenaleyh deme ki, "Bu cümle sözler bâtıldırlar!" Bâtıllar hak kokusu üzerinde gönül tuzağıdırlar.*

Ya'ni, ey tâlib-i hakîkat, bu îzâhâta nazaran, "Bu mezâhib erbâbının hepsinin sözleri bâtıldır" deme! Zîrâ feylesofların ve mütekellimîn sınıfının ve riyâzet-keşlerin sözleri büsbütün bâtıl değildir ve kâmilen doğru da değildir. Bu

Hak ile bâtıl ulûm-ı enbiyâ mihekkine vurularak ehl-i hakîkat tarafından tefrîk edilmiştir. İşte bu hakîkata vâkıf olmayanlar ilm-i tasavvufu okudukları vakit, birtakım esâsâtın muhtelif mezâhib-i turukdan iktibâs olunduğu zannına düşmüşlerdir. Bu zan doğru değildir. Bu mezâhibe efkâr-ı bâtıle karışmış olmasındaki hikmet budur ki, âlemde hak ve bâtıl mevcûddur ve enzâr-ı nâsta umûmiyyetle hak makbûl ve bâtıl mezmûmdur. Bununla berâber her iki şıkkın dahi ehli vardır. Ehl-i hak, hakka mahzâ hak olduğu için yapıştığı gibi, ehl-i bâtıl dahi bâtıla haktır diye yapışır. Binâenaleyh bâtıllar hak kokusu ve ümîdi üzerinde bir tuzak olup, gönülleri avlar.

پس مگو جمله خیالست و ضلال　　　بی حقیقت نیست در عالم خیال

2924. *İmdi deme ki "Hep hayâldir ve dalâldir!" Âlemde hayâl hakîkatsiz değildir.*

"Bu mezâhib-i muhtelife erbâbının sözlerinin hepsine hayâldir ve dalâldir deme. Zîrâ âlemde hayâl hakîkatsiz değildir." Ya'ni, mâdemki âlem-i kevnde hayâlin ve hakîkatin vücûdu sâbittir, elbette onların dahi ilm-i ilâhîde birer hakîkatları ve ayn-ı sâbiteleri vardır. Zîrâ bunlar da mezâhir-i ilâhiyyedendir. Nitekim Ebû Medyen-i Mağribî hazretleri buyururlar. Beyit:

لا تنكر الباطل فى طوره　　　فإنه من بعض ظهوراته

"Bâtılı kendi tavrında inkâr etme. Zîrâ o da Hakk'ın zuhûrâtının ba'zısıdır."

Ve kezâ bu ma'nâ Mevlânâ Câmî hazretlerinin şu rubâîsinde de böyle beyân buyurulmuştur. Rubâî:

چون بعض ظهورات حق آمد باطل　　　پس منکر باطل نشود جز جاهل

در کل وجود هرکه جز حق بیند　　　باشد زحقیقة الحقایق غافل

"Mâdemki Hakk'ın zuhûratından ba'zısı bâtıl olarak geldi, o halde bâtılı inkâr eden kimse câhilden başka bir şey değildir. Her kim vücûdun küllünde Hakk'ın gayrini görürse, hakîkatü'l-hakāyıktan gâfil olur."

Cenâb-ı Pîr bu beyitlerde ehl-i hakîkat olan sûfîlerin mezhebini beyân buyurmuşlardır.

حق شب قدرست در شبها نهان　　　تا کند جان هر شبی را امتحان

2925. *Hak, gecelerde gizli Kadir Gecesi'dir, tâ ki can her bir geceyi imtihan ede.*

Bâtıllar arasında hak, bir senenin geceleri arasında gizlenmiş olan Kadir Gecesi gibidir. Bu gecenin sâir geceler arasında gizlenmesinin sebebi, canlar tarafından her bir gece tecrübe olunmak, ya'ni her bir gece ibâdât ve tâat ile ihyâ olunmak içindir. Ve kezâ bunun gibi Hak Teâlâ mü'minin canı her dîni tecrübe ve tedkîk edip noksânını anlayarak dîn-i hakka teşebbüs etmek için, dîn-i hakkı edyân-ı bâtıle arasında gizledi.

نه همه شبها بود قدر ای جوان　　　نه همه شبها بود خالی از آن

2926. *Ey delikanlı, bütün geceler Kadir değildir; bütün geceler ondan hâli değildir!*

Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî bu beytin şerhinde şöyle buyurur: "Ma'lûm olsun ki, Kadir Gecesi avâmın zannettiği gibi ramazanın yirmi yedinci gecesi veya onun gayri olarak muayyen bir gece değildir. Belki sene-i kâmilenin her gecesi Kadir Gecesi'dir. Vechi budur ki: Meselâ her hangi bir kimse gecelerden bir gecede kendi kemâline erişir ve Hz. Hakk'ın müşâhedesiyle müşerref olur ve melâikenin ve ervâhın nüzûlünü muâyene eder ve âlemi, zât-ı mukaddesenin envârıyla münevver bulur. İşte o gece onun hakkında Kadir Gecesi'dir. Ve başkaları ondan gâfildir ve bu gece onlar hakkında Kadir Gecesi değildir. Ve diğer gecelerin hâli de böyledir. Binâenaleyh ramazanın yirmi yedinci gecesi bu şerefe nâil olan kimse, ancak o geceyi Kadir Gecesi zannetmiştir. Ve bir kimse ki onun gayrinde bulur, ancak onu Kadir Gecesi zu'm etti Böyle olunca, hiçbir gece Kadir Gecesi'nden hâlî olmaz; ve bütün geceler dahi Kadir Gecesi değildir."

در میان دلقپوشان یك فقیر　　　امتحان کن وآنکه حقست آن بگیر

2927. *Delk-pûşlar arasında bir fakîri imtihan et ve o kimse ki haktır, onu tut!*

"Delk-pûş", eski püskü libâs giyen demektir. "Eski püskü libâs arasında gördüğün her bir fakîri ve dervişi ehl-i Hak zannetme! Bu kıyâfette bir dervişi gördüğün vakit, tecrübe et ve ahvâlini tedkîk et! Bunların arasında ehl-i Hak gördüğünü mu'teber tut ve ona hürmetle hüccetini ihtiyâr et!"

مؤمن کیس ممیز کو که تا　　　باز داند حیزکان را از فتی

2928. *Kiyâset ve temyîz sâhibi mü'min nerede ki, tâ mef'ûlcükleri fetâdan açık bilsin!*

"Hîz" mef'ûl, (ك) edât-ı tasgîr, "ân" edât-ı cem'dir. "Hîzekân" mef'ûlcükler demek olur. "Fetâ", ehl-i fütüvvet demektir. Bu beyt-i şerîfte, المؤمن كيس مميز ya'ni, "Mü'min kiyâset ve temeyyüz sâhibidir" hadîs-i şerîfine işâret buyurulur. Ya'ni, "Kiyâset ve temeyyüz sâhibi olan mü'min nerededir ki, tarîkatta şeytanın mef'ûlcüklerini anlayıp, ehl-i fütüvvet olan tarîk kahramanlarından açıkça bilsin!" Hind nüshalarında ikinci mısrâ' باز داند پادشا را از گدا ya'ni, "Pâdişâhı dilenciden açık bilsin" sûretindedir.

گر نه معیوبات باشد در جهان تاجران باشند جمله ابلهان

2929. *Eğer cihanda ma'yûbât olmasa, tâcirler hep ahmak olurlar.*

Cihanda kötü mallar olmasa, iyi ve kötü malı tanıyan tâcirlere lüzûm kalmaz ve maldan anlamayan ahmak ve sâdedil kimseler dahi ticârete ehil olurdu. Çünkü mallarda ma'yûbât yoktur ki, çürüğünü ve sağlamını ayırmağa hâcet kalsın.

پس بود کالاشناسی سخت سهل چونکه عیبی نیست چه نا اهل و اهل

2930. [2940] *Binâenaleyh metâ' tanıyıcılık pek kolay olurdu. Çünkü bir ayıp yoktur. Ehil ve nâehil nedir?*

Bir kimse hangi malı alsa hepsi kusûrsuz olacağı için, metâ' tanımak pek kolay olurdu. Ve ayıp ve kusûr olmayınca, tâcirleri ehil ve nâehil sınıflarına ayırmanın ma'nâsı kalmazdı.

ور همه عیبست دانش سود نیست چون همه چوبست اینجا عود نیست

2931. *Ve eğer hep ayıp olsa, ilmin fâidesi yoktur. Çünkü hepsi çöptür, burada ûd yoktur.*

Ve eğer aksine olarak mallar hep kusûrlu ve ayıplı olsa, iyiyi ve kötüyü temyîze âlet olan ilmin fâidesi olmazdı Zîrâ hepsi âdî çöp ve ağaç mesâbesindedir. Aralarında öd ağacı gibi mu'teber olanı yoktur.

آنکه گوید جمله حقند احمقیست وآنکه گوید جمله باطل او شقییست

2932. *O kimse ki, "Hep Hak'tırlar" derse, bir ahmaktır. Ve o kimse ki, "Hep bâtıl" derse, o da şakîdir.*

Her kim derse ki, "Âlem cemî'-i vücûh ile Hak'tır", hamâkat olur. Ve o kimse tecelliyât-ı vücûdu idrâk edememiştir. Zîrâ âlemin vücûdu, vücûd-ı izâfîdir. Ve vücûd-ı izâfî, vücûd-ı mahz ile adem-i mahz arasında vâki'dir. Bir

yüzü bâtıl-ı hakîkî olan "adem"e olduğu için, bâtıl-ı izâfî de derler. Ve bir yüzü vücûd-ı hakîkîye nâzır olduğu için, vücûd-ı izâfî derler. Binâenaleyh o "mevhûm-ı mahz"dır. Hakîkatte vücûd-ı müstakilli yoktur. Binâenaleyh bu mevhûm-ı mahza her vecih ile Hak demek hamâkat olur. Ve her vecih ile Hakk'ın gayri diyen kimse, iki vücûd-ı müstakil isbât etmiş olacağı için müşrik olur. Ve şirk ise ayn-ı şekāvettir.

تا جران انبيا كردند سود　　　تا جران رنگ و بوكور و كبود

2933. *Enbiyâ tâcirleri fâide ettiler, renk ve bû tâcirleri kûr u kebûddur.*

"Enbiyâ tâcirleri"nden murâd, ulûm-ı enbiyânın vârisleri olan evliyâ ve sulehâdır. "Renk ve koku tâcirleri"nden murâd, ömürlerini metâ'-ı dünyâ istihsâline vakf eden ehl-i gaflettir. Ya'ni, "Ulûm-ı enbiyâyı alıp satanlar, hayât-ı bâkiye için kâr ettiler ve saâdet-i ebediyyeye nâil oldular. Mal ve câh kazanmak için sa'y edenler, bu hayât-ı bâkiyede müflis kaldılar." "Kûr u kebûd" burada müflis ve kârsız kalmaktan kinâyedir.

مى نمايد مار اندر چشم مال　　　هر دو چشم خويش را نيكو بمال

2934. *Mal gözde mâr görünür; her iki gözünü iyi sil!*

Bâtın gözünde mâl-i dünyâ yılan görünür. Kalbinin iki gözünü mücâhede ve riyâzât ve tâât ile iyice sil ve âlem-i bâtında mâl-i dünyânın misâli yılan olduğunu gör. Nitekim hadîs-i şerîfte, المال حية و الجاه أضر منها ya'ni, "Mal yılandır ve câh ondan daha zararlıdır" buyurulmuştur.

Ma'lûm olsun ki, mâl-i dünyâ, nâsın çoğunu sefâhete meyl ettirip, baştan çıkardığı için, sûret-i bâtınîsi yılan olur. Meşrû' cihete sarf edilen ve Hak yolunda infâk edilen malın sûret-i bâtınîsi yılan değildir. Nitekim hadîs-i şerîfte, نعم المال للرجل الصالح "Mal, sâlih kimse için ne güzeldir!" buyurulur. Ve diğer bir hadîs-i şerîfte, خير المال ما أنفق فى سبيل الله "Malın hayırlısı Allâh yolunda infâk olunandır" buyurulmuştur.

منگر اندر غبطهء اين بيع و سود　　　بنگر اندر خسر فرعون و ثمود

2935. *Bu satışın ve kârın gıbtasına bakma; Fir'avn'ın ve Semûd'un ziyânına bak!*

Metâ'-ı dünyânın alış verişine ve kârına ve refâh-ı sûrîsine nazar-ı gıbta ile bakma; belki servet-i dünyâ yüzünden nefisleri azan Fir'avn'ın ve Semûd kavminin âkıbette uğradıkları zarar ve ziyâna bak!

اندرين گردون مکرر کن نظر　　　　زآنکه حق فرمود ثم ارجع بصر

2936. *Bu feleğe mükerrer nazar et. Zîrâ ki Hak, "Basarı ba'dehû ircâ' et." buyurdu!*

Bu beyt-i şerîfte, sûre-i Mülk'te vâki' اَلَّذى خَلَقَ سَبْعَ سَمَوَاتٍ طِبَاقًا مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَاوُتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ (Mülk, 67/3-4) ya'ni, "O Allâh Teâlâ ki, yedi göğü tabaka tabaka yarattı. Sen onun halkında tefâvüt ve halel göremezsin. İmdi basarını ircâ' et; basarın yorulmuş olduğu halde yine sana geri döner!" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Cenâb-ı Pîr efendimiz herhangi bir şeyi tedkîk edip, künhüne vâkıf olarak ibret almak için tekrar tekrar bakmak lâzım olduğuna delil olmak üzere bu âyet-i kerîmeyi âtîdeki bahse bir tavtıe olmak için beyân buyurmuşlardır.

امتحان هر چيزى تا ظاهر شود خيروشرى كه درويست

Her bir şeyin imtihanı, onda olan hayır ve şer zâhir olmak içindir

يك نظر قانع مشو زين سقف نور　　　　بارها بنگر ببين هل من فُطور

2937. *Bu nûr tavanından bir nazar ile kāni' olma; def'alar ile bak, gör ki yarıklar var mıdır?*

"Bu nûr ve ziyâ tavanı olan göğe bir kere bakmağa kanâat etme, birçok def'alar tekrar tekrar kemâl-i dikkatle bak. Hiçbir tarafında yarıklar ve noksanlar görebilir misin?"

Bu âyet-i kerîme sarîh bir sûrette biz ehl-i İslâm'ı rasadâta da'vetten ibâret iken, maatteessüf ihmâl ettik. Bu da'vete ehl-i garb icâbet etti ve akıllara hayret veren seyyârelerin vaz'iyyetlerini ve sâir manzûme-i şemsiyyeleri ve kuyruklu yıldızların harekâtını mümkin olduğu kadar tesbît ettiler. Ya'ni, Hâtem-i enbiyâ (aleyhi' s-salâtü ve's-selâm) Efendimizin ümmet-i icâbeti olan ehl-i İslâm bu tavsiye-i Kur'ân'ı ihmâl etti ve ümmet-i da'veti olan ehl-i garb, kavlen inkâr ve isti'dâden ve fiilen kabûl etti.

چونکه گفتت کاندر این سقف نکو — بارها بنگر چو مرد عیب جو

2938. *Mâdemki sana dedi ki: "Ayıp arayıcı adam gibi bu latîf tavana defeât ile bak!"*

Hak Teâlâ hazretleri mâdemki sana, "Kusûr ve ayıp arayan bir adam gibi, bu latîf olan gökyüzüne tekrar tekrar bak ve tedkîk et!" buyurdu.

پس زمین تیره را دانی که چند — دیدن و تمییز باید در پسند

2939. *Binâenaleyh bilirsin ki, beğenmek husûsunda, kesif olan arza ne kadar bakış ve temyiz lâzımdır!*

Hak Teâlâ hazretleri, tahsîn-i halkı için, senin vücûdundan pek uzak olan semâvâtı tekrar tekrar tedkîke da'vet buyurmasına nazar et de, içinde yaşadığın bu kesîf arzın tarz-ı halkındaki güzellikleri tahsîn ve takdîr için, ne kadar bakış ve temyîz lâzım olduğunu bil ve idrâk et!

تا بپالاییم صافان را ز دُرد — چند باید عقل ما را رنج برد

2940. [2950] *Sâfı tortudan süzmekliğimiz için, bizim aklımıza ne kadar zahmet götürmek lâzımdır!*

Sâf olan ma'nâyı ve hikem ve esrârı, kesif olan sûretlerden idrâk edebilmemiz için, aklımızı pek çok yormak ve zihnimizi meşgûl etmek lâzımdır. Zîrâ her kesif olan sûret, ma'nâsı için vaz' edilmiştir.

امتحانهای زمستان و خزان — تاب تابستان بهار همچو جان

2941. *Kışın ve sonbaharın tecrübeleri, yazın harâreti, can gibi bahâr!*

بادها و ابرها و برقها — تا پدید آرد عوارض فرقها

2942. *Rüzgârlar, bulutlar, şimşekler, avârız tepelerini zâhire getirmek içindir.*

Kışın ve sonbaharın arzın isti'dâdını denemesi ve tecrübe etmesi ve yaz mevsiminin harâreti, rûh gibi latîf olan bahâr, rüzgârların esmesi ve bulutların toplanıp yağmurlar getirmesi ve şimşekler çakması hep arzda gizli olan avârız ve hâdisâtın baş çıkarmaları ve âlem-i zuhûra gelmeleri içindir.

تا برون آرد زمین خاك رنگ — هرچه اندر جیب دارد لعل و سنگ

2943. *Toprak renkli zemîn cebinde la'l ve taş, her ne varsa dışarıya çıkarmak içindir.*

هرچه دزدیدست این خاك دژَم   از خزانهء حق و دریای کرم

2944. *Bu câmid toprak Hakk'ın hazînesinden ve kerem deryâsından her neyi çalmış ise,*

"Dejem", câmid, tutuk, gamlı, mahmûr ve düşünceli ma'nâlarınadır. Burada, câmid ve donuk ma'nâsı münâsibdir. Bu beyit, yukarıki beyitle berâber bir cümle teşkîl eder ve daha evvelki beytin dahi te'kîdidir. Ya'ni, "Mevâsim, rüzgârlar, bulutlar ve şimşekler, toprak renkli zemîn ve donuk toprak, Hakk'ın hazînesinden ve kerem deryâsından her ne çalmış ise ve cebinde kıymetli ve kıymetsiz her ne varsa meydana çıkarmak içindir."

شحنهء تقدیر گوید راست گو   آنچه بردی شرح واده موبه مو

2945. *Takdîr polisi ona der ki: "Doğru söyle, götürdüğün şeyi mû-be-mû açık şerh ver!"*

Polis mesâbesinde olan takdîr-i ilâhî o câmid ve sâkit olan arza der ki: "Doğru söyle, ilm-i ilâhî hazînesinden alıp götürdüğün şeyi inceden inceye açıkça şerh ve beyân et!"

دزد یعنی خاك گوید هیچ هیچ   شحنه او را در کشد در پیچ پیچ

2946. *Hırsız, ya'ni toprak der ki: "Hiç, hiç!" Polis onu tazyîke çeker.*

Kenz-i mahfîden rengârenk şeyler çalıp cebinde saklayan toprak lisân-ı hâl ile: "Hiç, hiç! Bir şey çalmadım!" der. Onun isti'dâdını izhâra me'mûr olan tecellî-i Hak polisi, o toprağı türlü türlü tazyîkler altına çeker.

شحنه گاهش لطف گوید چون شکر   گه برآویزد کند هر چه بتر

2947. *Polis ona gâh şeker gibi mülâyim söyler, gâh asar, beter olan her şeyi yapar.*

O tecellî-i Hak polisi toprağa, gâh mevsim-i bahâr sûretinde zâhir olup şeker gibi mülâyim söyler, gâh rüzgârlar ile havalara kaldırıp asar, gâh yağmurlarıyla kamçılar, gâh kar fırtınaları çıkarıp kar ve buz yığınları altında ezer. Velhâsıl, birbirinden beter kahırlar yapar.

تا میان قهر و لطف آن خُفیها   ظاهر آید زآتش خوف و رجا

2948. *Havf ve recâ ateşinden o gizliler, kahır ve lütuf ortasında zâhir olmak içindir.*

Hâsılât-ı arzıyyenin bir âfet netîcesinde telef olması "havf"i olduğu gibi, hiçbir âfete ma'rûz kalmayarak kemâliyle zuhûr etmesi "recâ"sı ve ümîdi de vardır. Binâenaleyh tecellî-i Hak polisi, bütün bu muâmeleleri, arzın meknûzâtı kahır ve lütuf ortasında zâhir olmak için yapar.

آن بهاران لطف شحنهء کبریاست　　　وآن خزان تخویف و تهدید خداست

2949. *O bahâr şahne-i kibriyânın lütfudur ve o sonbahar Hudâ'nın tehdîd ve tahvîfidir.*

O mevsim-i bahâr, arzın letâfeti zâhir olduğu bir mevsim olduğundan, Hakk'ın lütfu ile tecellîsidir. Ve tecellî-i Hak polisinin mülâyimâne söylemesidir. Sonbahar ise, letâfet-i arziyyenin sönmeğe yüz tuttuğu bir mevsim olmakla, Hakk'ın tehdîd ve tahvîf ile tecellîsidir.

وآن زمستان چارمیخ معنوی　　　تا تو ای دزد خفی ظاهرشوی

2950. [2960] *Ve o kış, ma'nevî çarmıhtır, tâ ki ey gizli hırsız zâhir olasın!*

"Kış mevsimi ise, ey gizli hırsız, hırsızlıktaki mahâret ve mâhiyetini meydana koy diye tecellî-i Hak polisi tarafından arzın ma'nen çarmıha gerilmesidir."

Cenâb-ı Pîr efendimiz buraya kadar olan beyitlerde Hakk'ın âfâka olan tecelliyâtındaki hikmetleri beyân ve bundan sonra da enfüsî olan tecelliyâtı îzâha şürû' buyurmuşlardır. Senenin dört mevsiminde, sâliklerin kendi nefisleri için alacakları ibretler, cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbn Arabî hazretlerinin *et-Tedbîrâtü'l-İlâhiyye* nâmındaki kitabının 16. bâbında îzâh buyurulmuş ve fakîr tarafından bu kitaba yazılmış olan şerhte tafsîlât-ı kâfiye verilmiştir. O tafsîlâtın burada zikri uzun olur.

پس مجاهد را زمانی بسط دل　　　یکزمانی قبض و درد و غشّ و غلّ

2951. *Binâenaleyh, mücâhid için bir zaman gönül "bast"ı; bir zaman kabz ve derd ve gışş ve gıll olur.*

"Bast" ve "kabz", mücâhede sâhibi olan sâlikde sıfât-ı kalbiyyeden birer sıfattır. Sıfat-ı bastın galebesinde ferah ve sürûr ve sıfat-ı kabzın galebesinde sıkıntı ve ıztırâb hâsıl olur. Bu iki sıfat-ı kalbiyye, sıfât-ı nefsâniyyeden olan "havf ve "recâ" mukābilidir. Havf ve recânın sebebi ma'lûmdur. Zîrâ sâlik, indinde ma'lûm olan bir emr-i mekrûhtan korkar; veyâhud ma'lûm olan bir

emr-i mergûba nâiliyyeti ümîd eder. Kabz ve bast ise, vârid-i gaybden ibâret olup, sebebi sâlik indinde meçhûl olur. Sâlik havf ve recâ makāmından, ya'ni makām-ı nefsten makām-ı kalbe terakkî etmedikçe kabz ve bastın ne olduğunu bilemez. "Gışş" burada taalluk-ı hâtır vaktinde teşvîş ve hayret ma'nâsînadır. Ve "gıll", küdûret ma'nasınadır. Ya' nî, âfâkta Hakk'ın tecelliyât-ı lutfiyyesi ve kahriyyesi olduğu gibi enfüste de vardır ve bi'l-münâvebe kalbe gelir ve gider.

زآنكه اين آب و گلى كابدان ماست　　منكر و دزد ضياى جانهاست

2952. *Zîrâ ki bu su ve çamur ki, bizim bedenlerimizdir, canların ziyâsının münkiri ve hırsızıdır.*

Bu unsurî ve kesîf olan cisimlerimiz, bizim latîf olan rûhlarımızın ziyâsının münkiridir. Ya'ni, rûhlarımızın zuhûr-ı âsârına mâni'dir. Ve onun füyûzâtını çalıp, bu âlem-i süflîde kendi huzûzâtında kullanır.

حق تعالى گرم و سرد و رنج و درد　　بر تن ما مى نهد اى شير مرد

2953. *Hak Teâlâ sıcağı ve soğuğu ve hastalığı ve ağrıyı, ey arslan adam, bizim cismimize koyar!*

خوف و جوع نقص اموال و بدن　　جمله بهر نقد جان ظاهر شدن

2954. *Korku ve açlık ve malların ve bedenin noksanı, hep can nakdi zâhir olmak içindir.*

Hak Teâlâ, bâtını can ve zâhiri sabun köpüğü gibi bir hayâl olan bizim cismimiz üzerine sıcağı ve soğuğu ve hastalığı ve ağrıyı koymuştur. Gerek bunlar ve gerek korku ve açlık gibi ahvâl ve muhtelif âfetlerin te'sîriyle malların eksilmesi ve hastalık ve fenâlık sebebiyle bu cismin günden güne zayıflaması, hep can nakdinin kuvveti zâhir olmak ve sûretlerin bir hayâl-i zâil olup, kendi bâtınları olan ma'nâlarının asılları olan Hakk'a rücû' etmesi içindir. Nitekim âyet- i kerîmede buyurulur. وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ (Bakara, 2/155-156). Ya'ni, "Biz sizi korku ve açlık ve mallardan ve nefisten ve semerâttan eksilme cihetinden bir şeyle imtihan ve tecrübe ederiz. Ve sabredenlere müjde ver ki, onlara bir musîbet isâbet ettiği vakit, 'Biz Allâh içiniz ve biz O'na rücû' edicileriz.' derler!" Burada bir suâl vârid olur. "Hak Teâlâ kullarından kimin sâbir olduğunu bilmez mi ki, bu sûretle imtihan buyuruyor?"

Ma'lûm olsun ki ilm-i ilâhîde iki i'tibâr vardır. Birisi "mertebe-i vahdet"te ve "taayyün-i evvel"de Zât-ı Ulûhiyyetin cemî-i sıfât ve esmâsına mücmelen ilmidir. Bu ilim kendi zâtına olan ilimden ibâret olduğundan, bu mertebede ilim, âlim, ma'lûm arasında aslâ temeyyüz yoktur. Hepsi şey'-i vâhiddir. Ve bu ilim, ma'lûma tâbi' olan nevi'den değildir. Zîrâ Zât ile berâber kadîmdir. İkincisi, "mertebe-i vâhidiyyet"e ve "taayyün-i sânî"ye tenezzülünden sonra kendinde mündemiç olan bilcümle sıfâtının ve esmâsının sûretleri yekdiğerinden mütemeyyiz olarak ilm-i ilâhîde peydâ olduklarından, her birinin iktizâ-yı zâtîleri olan kābiliyyet ve isti'dâdâtı ne ise inkişâf eder. Ve bu kābiliyyet ve isti'dâdât ba'de'l-inkişâf, Hakk'ın tafsîlen ma'lûmu olurlar. İşte Hakk'ın bunlara taalluk eden ilmi, onların ma'lûmiyyetlerinden sonra olduğundan, "ilim ma'lûma tâbi'dir" denildiği vakit, ilm-i sıfâtî ve esmâî anlaşılmalıdır. İlmin ma'lûma tâbiiyyeti hakkındaki delîl-i Kur"ânî, وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ (Muhammed, 47/31) ya'ni, "Biz sizi imtihan ederiz; tâ ki sizden mücâhid ve sâbir olanları bilelim!" âyet-i kerîmesidir. Hakk'ın, "Tâ ki biz bilelim!" kavli asla te'vîl edilemez. Bunu ancak mütekellimîn gibi tenzîh-i vehmî sâhipleri te'vîl ederler.

این وعید و وعدها انگیختست بهر این نیك و بدی كآمیختست

2955. *Bu vaîd ve va'dler koparılmıştır; bu iyi ve kötü için ki, karışmştır.*

Bu âlem-i sûrette iyi ve kötü birbirine karışmış olduğu için, Hakk'ın ni'metler ile va'dleri ve azâblar ile vaîdleri koparılmış, ya'ni vâki' olmuştur.

چنكه حق و باطلى آميختند نقد و قلب اندر حُرمدان ريختند

2956. *Mâdemki hakkı ve bâtılı karıştırdılar, nakdi ve kalpı çeremdâna döktüler.*

"Çeremdân", deriden mâ'mûl kese ma'nâsınadır. Hind nüshalarında böyledir. Ankaravî nüshasında "haramdân"dır ve haram yeri ma'nâsı verilmiştir. Her ikisinden de murâd, vücûd-ı beşerdir. Ya'ni, "Mâdemki Hakk'ın mertebe-i ahadiyyetinde hakîkatları birbirinden temeyyüz etmiş olan hakkı ve bâtılı ve saîdi ve şakîyi bu âlem-i sûrette birbirine karıştırdılar ve âlem-i kevne hepsini ale's-seviyye insan sûretinde gönderdiler ve nakd-i hâlis olan hakkı ve kalp akçe mesâbesinde olan bâtılı deriden ma'mûl bir keseye müşâbih olan sûret-i beşeriyye içine döktüler."

پس محك مى بايدش بگزيدهء در حقايق امتحانها ديدهء

2957. *İmdi ona hakāyıkta imtihanlar görmüş bir güzîde mihekk lâzımdır.*

بایدش deki zamîr-i gāib, yukarıdaki ... پس مجاهدرا beytinde beyân buyurulan mücâhide râci'dir."Mihekk"ten murâd, mürşid-i kâmildir. Ya'ni, "Tarîk-ı Hak'ta mücâhid olan kimseye, hakāyık-ı ilâhiyyede çok tecrübeler görmüş olan bir müntehab insân-ı kâmil lâzımdır.

تا شود فاروق این تزویرها　　　تا بود دستور این تدبیرها

2958. *Tâ ki bu tezvîrleri fârûk ola; tâ ki bu tedbîrlerin düstûru ola!"*

"Tezvîr" lügatta, yalan söze güzellik verip, gerçek yerine geçirmek demektir. "Düstûr", burada dâl'in zammı ile, sözüne i'timâd olunan kimsedir. Ya'ni, "O mihekk olan mürşid-i kâmil, hakāyık-ı ilâhiyyede görmüş olduğu çok tecrübeler sebebiyle, tezvîrleri ve bâtılları ayırıcı ola ve hak ve bâtılı ayırmak husûsundaki tedbîrlerinde sözüne i'timâd oluna."

شیرده ای مادر موسی ورا　　　واندر آب افکن میندیش از بلا

2959. *Ey Mûsâ'nın anası, ona süt ver; ve onu suya bırak ve belâdan endîşe etme!*

"Ey mürşid-i kâmil, Mûsâ meşrebinde olan o mücâhid mürîdine ilim ve hikmet sütünü ver ve onu ilim ve ma'rifet denizine at ve boğulur diye korkma!" Bu beyt-i şerîfin cenâb-ı Pîr tarafından nefs-i nefislerine hitâb olduğu mahsüstür.

هر که در روز الست آن شیر خورد　　　همچو موسی شیر را تمییز کرد

2960. *Her kim "elest" gününde o sütü içti, Mûsâ gibi sütü temyîz etti!*
[2970]

"Her kim "Elestü bi-rabbiküm" (A'râf, 7/172) hitâbına muhâtab olan âlem-i ervâhta kendi imâmı olan bir "rûh-ı küllî"den ilim ve hikmet sütünü içti ise, bu âlem-i kesâfet olan dünyâda dahi Mûsâ (a.s.)ın, vâlidesinin sütünü tanıyıp başkalarının sütünü içmediği gibi, ezelde mensûb olduğu "insân-ı kâmil"in meşrebine muvâfık olan ilim ve hikmet sütünü temyîz etti ve ancak onun sütünü içti ve başkalarından yüz çevirdi."

Bu iki beyitte ve atîdeki beyitte, وَأَوْحَيْنَا إِلَى أُمِّ مُوسَى أَنْ أَرْضِعِيهِ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ (Kasas, 28/7) ya'ni "Onu emzirmekliği biz Mûsâ'nın vâlidesine vahyettik. İmdi onun üzerine korkarsan, onu deryâya bırak ve korkma ve mahzûn olma. Biz onu sana reddederiz!" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Ve Hz. Mûsâ ve Fir'avn vak'ası tefsîrlerde mufassal ol-

duğundan, burada zikrine hâcet yoktur. Cenâb-ı Pîr, mürîd-i mücâhidi cenâb-ı Mûsâ'ya; ve mürşid-i kâmili Hz. Mûsâ'nın vâlidesine; ve nefsi Fir'avn'a; ve ilim ve hikmeti süte; ve riyâzet ve mücâhedâtı, boğulmak korkusu olan deryâya teşbîh buyurmuşlardır.

گر تو بر تمییز طفلت مولعی   این زمان یا اُمّ موسی اَرْضعی

2961. *Eğer sen çocuğunun temyîzi üzerine harîs isen, ey Mûsâ'nın anası bu zamanda onu emzir!*

Ey mürşid-i kâmil, eğer sen ezelde rûhu sana tâbi' olan sâlikinin terbiyesine harîs isen, bu Fir'avn'ın sarayı mesâbesinde olan âlem-i cismâniyyette de onu emzir!

تا ببیند طعم شیر مادرش   تا فرو نآید به دایهء بد سرش

2962. *Tâ ki kendi anasının sütünün ta'mını göre; tâ ki fenâ fikirli olan dâyeye aşağıya gelmeye!*

"Ser", baş ma'nâsına geldiği gibi, fikir ve hayâl ma'nâsına da gelir. Ya'ni, "Ey mürşid-i kâmil, kendi evlâdını emzir ki, kendilerine mürşid süsü veren birtakım fenâ fikir ve hayalli nâkısların terbiyelerine tenezzül etmesin ve onların ellerinde ziyâna uğramasın!"

شرح فائده حکایت آن شخص شتر جوینده

Deve arayıcı olan o şahsın hikâyesinin fâidesinin şerhi

اشتری گم کردهء ای معتمد   هر کسی ز اشتر نشاند می دهد

2963. *Ey mu'temed, bir deve gâib etmişsin; her bir kimse sana deveden nişân verir!*

Ey hulûsuna i'timâd olunan sâlik, sen bu âlem-i süflîde, ezelde meşrebine göre sana tahsîs olunan deveyi gaib etmişsin; onu ararsın ve ehl-i tarîkten sorarsın. Her bir kimse sana deveden bir alâmet ve nişân söyler!

Bu deve gāib edip aramak kıssasının zevki idrâk olunmak için bir mukaddime lâzımdır. Ma'lûm olsun ki, hakîkati ilm-i ilâhîde sâbit olan her bir fert için, "nüzûl" ve "urûc"da Cenâb-ı Hak tarafından mevâtının îcâbına göre bir rekîbe, ya'ni bir binek hayvanı tahsis buyurulmuştur. Bu rekîbenin hâl ve şânı her ferdin isti'dâdıyla mütenâsibtir. Bu âlem-i süflîde insana tahsîs olunan rekîbe, bu cism-i unsurîdir. Ve bu bir matıyyedir ki, efrâd-ı beşerden bir kısmı bununla evâmir-i ilâhiyye ve teklîfât-ı şer'iyye sâhalarında dolaşırlar. Ve bir kısmı dahi bununla âlem-i zulümât ve ecsâm sahrâlarını hayran ve sergerdân olarak kat' ederler ve onun hâricine çıkamazlar. Evvelki sınıf, bu fânî olan rekîbelerin yine bu âlem-i süflîde bırakılacağını ve âlem-i hakîkata urûc için, kendisine muhtass başka bir rekîbe olduğunu idrâk ederek, bu âlem-i süflîde nazarlarından gāib olan bu rekîbeyi ararlar. Ve ikinci sınıfın böyle gāib bir rekîbeden haberi olmadığından, onlar bu âlem-i süflîye mahsûs olan rekîbeye dört el ile sarılmışlardır. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu kıssada, bu rekîbeye "deve" ta'bîriyle işâret buyururlar. Bu rekâib, cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri tarafından *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Sâlihî'nin ibtidâsında nazmen beyân buyurulmuştur ki, ibtidâsı şudur:

من الآيات آيات الركائب   و ذلك للإختلاف فى المذاهب

Tercüme ve Îzâh: "Merkûb olan şeylerin âyâtı âyât-ı ilâhiyyedendir; ve bu da mezheblerde ihtilâftan nâşîdir."

Ma'lûmdur ki, "rekîbe", maksûda vusûl için üstüne binilen şeydir. Bu rekîbenin sûreti mezheb ve meşrebe göre değişir. Nitekim Sâlih (a.s.)a muhtass olan rekîbe nâka sûretinde idi ki, bu âlem-i sûrette mücessemen dahi zâhir oldu. Ve Hâtem-i Enbiyâ Efendimize muhtass olan rekîbe, Burâk denilen bir hayvan sûretinde idi mi'râcları onunla vâki' oldu. Velhâsıl, efrâd-ı mü'minînden her birine muhtass olan rekîbe, onun kendi mezheb ve meşrebine ve ilim ve hikmetteki seviyesine muvâfık olan bir sûrettedir ki, âlem-i hakîkata onunla mi'râc ederler. Cenâb-ı Hak ba'zı kullarına bu rekîbeyi ya rü'yâda veyâ hâl-i yakazada keşf buyurur. Nitekim sulehâdan bir zât, fakîre şu vak'ayı nakletmiştir: "Âbide ve zâhide olan genç haremimi vefâtından sonra âlem-i ma'nâda ata müşâbih bir hayvana binmiş olduğu halde gördüm. Bu hayvanı sordum; cevâben dedi ki: 'Altımdaki hayvan beni makāmıma götürecek vâsıtadır. Ben bununla fezâ-yı bî-nihâye içinde dolaşırım. Müşteri, Zühal Utarid, Zühre gibi yıldızlara bile gideriz.' Yıldızları işitince sordum ki: 'O yıldızlar nasıl bir âlemdir, ma'lûmât var mı?' 'Âlem-i semâvât hakkında sana

ma'lûmât veremem, ma'zûrum' dedi." İşte bu kıssada beyân buyurulan deve, bu rekâibden ibârettir. Ey kārî'-i muhterem, bunu anla ve deryâ-yı *Mesnevî*'nin sathından umkuna dal!

تو نمیدانی که آن اشتر کجاست   لیك دانی کاین نشانها خطاست

2964. *Sen bilmezsin ki o deve nerededir; fakat bilirsin ki bu nişânlar hatâdır.*

Sen o rekîben olan devenin hangi makamda olduğunu bilemezsin. Zîrâ bu rekîbe senin mertebe-i isti'dâdına tâbi'dir. Ve sen mertebenden hicâb içindesin. Kâmil zannettiğin kimselere mürâcaat edersin. Sana mertebenden nişân verirler; fakat sen kendi hâline bakarsan bu nişânların hatâ olduğunu anlarsın!

وآنکه اشتری گم نکرد او از مری   همچو آن گم گرده جوید اشتری

2965. *Ve o kimse ki deve gāib etmemiştir, o berâberlik cihetinden, o gāib etmiş gibi bir deve arar.*

Sülûkünde birtakım ihvânın olup, onlar da sana müsâvî görünmek için, taklîd cihetinden deve arar gibi görünür.

که بلی من هم شتر گم کرده ام   هر که یابد اجرتش آورده ام

2966. *Der ki: "Evet, ben de deve gāib etmişim; her kim bulursa onun ücretini getirmişim."*

O mürîd-i mukallid der ki: "Ben de deve gāib ettim. Herhangi bir mürşid-i kâmil bana haber verirse, ücret olarak kendimi ona bende ederim."

تا در اشتر با تو انبازی کند   بهر طمع اشتر این بازی کند

2967. *Tâ ki deve de sana ortaklık ede. Deveye tama' için bu oyunu yapar.*

Bu taklîdi mertebende ve mertebene âid olan rekîbede sana ortaklık için yapar ve o mertebeye mahsûs olan ilim ve hikmeti anlamak için bu oyunu oynar.

او نشان کژ بنشناسد ز راست   لیك گفتت آن مقلد را عصاست

2968. *O eğri nişânı doğrudan tanımaz; fakat senin sözün o mukallide asâdır.*

O mukallid, mürşid-i kâmil ile müddeî-i kâzibin verdiği ilim ve hikmet nişânlarının doğrusu ile eğrisini fark ve temyîz edemez. O ancak senin mürşid-i kâmilden aldığın ilim ve hikmet sözlerine asâ gibi dayanır ve müddeî-i

kâzib ile mürşid-i kâmili anlayamaz. Sen "Bu zât mürşid-i kâmildir!" dersen, o dahi "Evet öyle!" der; hükmünde mukalliddir.

هر چه را گوی خطا بود آن نشان		او به تقلید تو میگوید همان

2969. *Her neyi söylersen, o nişân hatâ idi O, taklîd ile hemân onu söyler.*

O mürîd-i mukallide sen, "Filân kimsenin sırr-ı vahdete dâir söylediği sözler yanlış idi" dersen, o da sana taklîden, "Evet öyle idi" der ve kendisini sana karşı anlayışlı gösterir.

چون نشان راست گویند و شبیه		پس یقین گردد ترا لا ریب فیه

2970. [2980] *Sana doğru ve şebîh nişân söyledikleri vakit, imdi yakîn olur, sana onda şek olmaz.*

Sana muhakkıklar doğruca ve açıkça veyâ teşbîh ile senin rekîbe-i isti'dâdına münâsib sırr-ı vahdetten nişân söyledikleri vakit, o söz, indinde yakîn ve muhakkak olur ve onun hakîkat olmasında şek ve şübhen kalmaz. Ya'ni sende ilm-i yakînî hâsıl olur.

آن شفای جان رنجورت شود		رنگ روی و صحت و زورت شود

2971. *O senin hasta olan canının şifâsı olur; yüzünün rengi ve sıhhat ve kuvvetin olur.*

Senin rekîbe-i isti'dâdının nişânı olan o doğru söz, senin meçhûliyyet elemi ile hasta olan canının şifâsı olur. Cehil ile kararmış olan canının yüzüne renk ve idrâkine sıhhat ve kuvvet olur.

چشم تو روشن شود پایت دوان		جسم تو جان گردد و جانت روان

2972. *Gözün aydın ve ayağın koşucu olur; cismin can ve canın seyyâl olur.*

"Kalbinin gözü parlayıp hakîkati görmeğe başlar ve himmet ayağın tarîk-ı Hak'ta koşucu olur. Gitgide cisminin kesâfeti ve nefsinin sıfâtı gidip, ayn-ı rûh-ı latîf ve rûhun dahi cânib-i vahdete akıp gidici olur." Bu beyt-i şerîfte, "tefhîm kable't-teslîk" usûlüne işâret buyurulur.

پس بگوی راست گفتی ای امین		این نشانیها بلاغ آمد مبین

2973. *İmdi dersin ki: "Ey emîn, doğru söyledin. Bu nişânlar açık belâğ geldi!"*

"Belâğ", matlûba îsâl eden şey ma'nâsınadır. İmdi, sende hâsıl olan ilm-i yakîne binâen, sen muhakkak dersin ki: "Ey ma'rifetullâhın emîni, doğru söyledin. Bu senin söylediğin nişânlar apaçık matlûb-i hakîkîye îsâl eden bir şeydir." [وَمَا عَلَى الرَّسُولِ الاَّ الْبَلاَغُ الْمُبِينُ] (Nûr, 24/54) ya'ni ["Resûle düşen apaçık bir şekilde tebliğdir."] âyet-i kerîmesine işâret buyurulur.

فیه آیات ثقات بینات　　　　این براتی باشد و قدر نجات

2974. *Onda mevsûk ve açık alâmetler vardır. Bu bir Berât ve Kadr-i necat olur.*

Zulmet-i cehl içinde vâki' olan o belâğda, Kur'ân gibi mu'temed ve muhkem ve zâhir nişânlar vardır. Bu nişânların idrâki, cehâlet karanlığından kurtuluşun bir Berât ve Kadir gecesi olur.

این نشان چون داد گوی پیش رو　　　　وقت آهنگست پیش آهنگ شو

2975. *Vaktâki bu nişânı verdi, dersin ki: "İleri yürü, âhenk vaktidir, âhenk önünde ol!"*

Mürşid-i kâmil sana bu nişânı verdiği vakit, sen dersin ki: "Ey muktedâ, ileri yürü, âheng-i tecellî vaktidir. O tecellî âhenginin önünde gidici ol!"

پی روئ تو کنم ای راست گو　　　　بوی بردی ز اشترم بنما که کو

2976. *"Ey doğru söyleyici sana peyrevlik edeyim. Devemden bana koku götürdün, göster ki hani?!"*

"Ey doğru söyleyici kâmil, tarîk-ı Hak'ta sen önden git ben de senin arkandan geleyim. Bana rekîbe-i isti' dâdımdan koku verdin; bâri rekîbemin menşe'i olan "rabb-i hâss"ımı ve hakîkatimi bana göster ki, hani göreyim! Zîrâ İmâm-ı Şâzelî hazretlerinin buyurdukları gibi, mürşid-i kâmil, هَا أَنْتَ وَ رَبُّكَ ya'ni, "İşte sen, işte Rabbin!" diyen zât-ı şerîftir.

پیش آن کس که نه صاحب اشتریست　　　　کو درین جُست شتر بهر مریست

2977. *O kimsenin indinde ki, bir deve sâhibi değildir, zîrâ o bu devenin arayışında berâberlik içindir.*

Ey mürîd-i sâdık, senin aradığın bir devenin sâhibi olmadığı halde sana şerîk olan o mürîd-i mukallid, bu deve arayışında sûrette seninle müsâvî olmak için sülûk etmiş ve onda sendeki harâret bulunmamıştır!

زین نشان راست نفزودش یقین جزز عکس ناقه جوی راستین

2978. *Bu doğru nişândan onun yakîni ziyâde olmadı; sahîh olarak nâka arayanın aksinden gayri.*

Kâmilin sırr-ı vahdet hakkındaki bu doğru sözlerinden o mürîd-i mukallidin ilm-i yakîni ziyâdeleşmedi. O dâimâ mürîd-i sâdıkın rekîbe-i isti'dâdını aramasındaki harâretin aksinden müteessir oldu.

بوی برد از جد و گرمیهای او که گزافه نیست این هیهای او

2979. *"Onun bu hayhuyu beyhûde değildir!" diye onun ciddinden ve harâretlerinden koku götürdü.*

O mukallid mürîd, sâdık mürîdin ciddiyetle sülûküne ve harâretine baktı da, "Onun bu hayhuyu ve çarpınması beyhûde değildir, elbette aradığı bir şey olacaktır!" diyerek, rekîbe-i isti'dâdın kokusunu aldı.

اندر این اشتر نبودش حق ولی اشتری گم کرده است او هم بلی

2980. [2990] *Bu devede onun hakkı olmadı, fakat evet, o da deve gāib etmiştir.*

Sâdık mürîdin rekîbe-i isti'dâdında o mukallid mürîdin hakk-ı iştirâki yoktur. Zîrâ Hak Teâlâ iki mazhara aynı tecellîyi etmemiştir. Velâkin, evet o mukallid mürîdin de ayrı bir devesi ve rekîbe-i isti'dâdı vardır ki, onu bu âlem-i kesâfet içinde gāib etmiştir. Nitekim yukarıda 2963 numaralı beyitte îzâh olundu.

طمع ناقهء غیر روپوشش شده آنچه از او گم شد فراموشش شده

2981. *Başkasının devesine tama' onun hicâbı olmuştur. O şey ki ondan gāib oldu, onun ferâmûşu olmuştur.*

O mürîd-i mukallidin, başkasının nâkasına tama' etmesi ve onun mertebe-i isti'dâdını istemesi, onun kendi rekîbe-i isti'dâdına perde ve hicâb olmuş ve kendisinin de başkaca bir devesi olup, bu âlem-i kesâfette onu gāib etmiş olduğunu unutmuştur.

هر کجا او می دود این می دود از طمع همدرد صاحب می شود

2982. *Bu nereye koşarsa o da koşar, tama'dan sâhibinin hem-derdi olur.*

Mürîd-i sâdık, zikirden ve mücâhededen ve riyâzetten her neyi icrâ eder-

se, bu mürîd-i mukallid dahi ona taklîden onun yaptığını yapar. Halbuki mürîd-i sâdıkın isti'dâdına münâsib olan bu a'mâl, kendisinin isti'dâdına tevâfuk edip etmediğini tedkîk etmekten âciz bir haldedir. Binâenaleyh musâhibi olduğu mürîd-i sâdıkın mertebesine tamaan onun hem-derdi olur, ya'ni onun derdinin ortağı olur. Maatteessüf sâliklerin çoğu da bu haldedir.

کاذبی با صادقی چون شد روان　　آن دروغش راستی شد ناگهان

2983. *Vaktâki bir kâzib bir sâdık ile gidici oldu, onun yalanı ansızın doğruluk oldu.*

Bir sâdık mürîd ile bir mukallid mürîd bir mürşid-i kâmil kapısında berâber gidici oldu ve sülûk etti; onun sülûkündeki yalanı ve adem-i ciddiyeti ansızın doğruluğa ve ciddiyete inkılâb etti ve taklîdi, hiç intizâr etmediği halde, tahkîke erişiverdi.

اندر آن صحرا که آن اشتر شتافت　　اشتر خود نیز آن دیگر بیافت

2984. *O devenin koştuğu o sahrâda, o diğeri kendi devesini dahi buldu.*

O mürîd-i sâdıkın rekîbe-i isti'dâdının sür'atle koştuğu, o hakîkat sahrâsında o mürîd-i mukallid kendi devesi olan rekîbe-i isti'dâdını da buldu.

چون بدیدش یاد آورد آن خویش　　بی طمع شد ز اشتران یار و خویش

2985. *Vaktâki onu gördü, kendisininki hâtırına geldi; yârinin ve hasmının develerinden tama'sız oldu.*

Vaktâki o mürîd-i mukallid kendisinin rekîbe-i isti'dâdını gördü; kendi mertebesinin zevki hâtırına geldi. Artık dostunun ve karîbinin develerinden tama'ını kesti ve kendi mertebesinin zevkine daldı.

آن مقلد شد محقق چون بدید　　اشتر خود را که آنجا می چرید

2986. *Kendi devesinin orada otladığını gördüğü vakit, o mukallid muhakkik oldu.*

Sülûkünde mukallid olan mürîd, taklîden yürüdüğü yolun şerâfeti sebebiyle, feyyaz-ı hakîkî olan Hak cânibinden, kendi isti'dâdına münâsib bir feyze nâil oldu ve bu taklîdi bu sûretle tahkîka tebeddül etti.

او طلبکار شتر آن لحظه گشت　　می نجستش تا ندید او را به دشت

2987. *O lahzada o, devenin talebkârı oldu; onu sahrâda görmedikçe istemedi.*

Nâil-i feyz olduğu o lahzada kendi rekîbe-i isti'dâdının talebkârı, onu füyûzât-ı ilâhiyye sahrâsında görmedikçe istemedi.

بعد از آن تنهاروی آغاز کرد چشم سوی ناقهء خود باز کرد

2988. *Ondan sonra yalnız gidiciliğe başladı; gözünü kendi nâkası tarafına açtı.*

O mürîd-i mukallid, bu müşâhededen sonra bilâ-taklîd kendi kendine sülûke başladı ve gözünü kendi rekîbe-i isti'dâdı tarafına açtı ve bu müşâhededen, isti'dâdına münâsib mücâhedeye geldi.

گفت آن صادق مرا بگذاشتی تا به اکنون پاس من می داشتی

2989. *O sâdık dedi: "Beni bıraktın. Şimdiye kadar benim hıfzımı tutardın!"*

O sâdık mürîd o mukallide dedi ki: "Sülûkünde şimdiye kadar benim harekâtımı ve etvârımı gözetir idin, şimdi beni terk ettin!"

گفت تا اکنون فسوسی بوده ام وز طمع در چاپلوسی بوده ام

2990. [3000] *Mürîd-i mukallid cevâben dedi ki "Şimdiye kadar beyhûdeliğe mensûb olmuşum ve tama' dan dolayı temellukta olmuşum!"*

"Şimdiye kadar kendi isti'dâdımdan gâfil olup, sana taklîd ve temelluk etmekle boşu boşuna çalışmışım!"

این زمان همدرد تو گشتم که من در طلب از تو جدا گشتم به تن

2991. *"Bu zaman senin hem-derdin oldum ki, ben talebde cisim ile senden ayrı olmuşum."*

"Nâil-i feyz olduğum bu zamanda kendi nâka-i isti'dâdımı aramak derdinde sana müşârik oldum. Zîrâ ben talebde bu rekîbe-i cisim ile senin gayrinim. Binâenaleyh mezhebde ve meşrebde de birbirimizin gayriyiz. Şu halde taklîd boştur."

از تو می دزدیدمی وصف شتر جان من دید آن خود شد چشم پر

2992. *"Devenin vasfını senden çalmış idim; benim canım kendiminkini gördü, göz doldu."*

"Devenin vasf-ı ilmîsini senden çalmış idim; artık benim canım kendimin rekîbe-i isti'dâdını gördü ve gözüm o müşâhede ile meşbû' oldu."

تا نيابيدم نبودم طالبش　　　　مس كنون مغلوب شد زر غالبش

2993. *"Onu bulmadıkça onun talibi olmadım. Şimdi bakır mağlûb ve altın ona gālibdir."*

"Binâenaleyh o rekîbe-i isti'dâdımı bulmadıkça onun tâlibi olmadım. Evvelki hâlim bakır idi, şimdiki hâlim ise altındır. Ve şimdi bakır mağlûb ve altın gālib olmuştur."

سيئاتم شد همه طاعات شكر　　　　هزل شد فانى و جد اثبات شكر

2994. *"Seyyiâtım bütün tâât-ı şükür oldu. Hezl fânî oldu ve cidd şükrün isbâtı oldu."*

"Benim taklîd fenâlıklarım bütün Hakk'a şükretmek tâatlarına mübeddel oldu. Binâenaleyh seyyiâtım olan hezl fânî oldu ve onun yerine ciddiyet Hakk'a şükrümün isbâtı oldu ve nefyim isbâta münkalib oldu." Ya'ni hâl-i ciddiyetim Hakk'a ayn-ı şükürdür. Nitekim tevbe edenler hakkında Hak Teâlâ, أُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ (Furkān, 25/70) ya'ni, "Allâh Teâlâ onların fenâlıklarını iyiliklere tebdîl eder" buyurur.

سيئاتم چون وسيلت شد به حق　　　　پس مزن بر سيئاتم هيچ دق

2995. *"Mâdemki seyyiâtım Hakk'a vesîle oldu, binâenaleyh seyyiâtım üzerine hiç dakk urma!"*

"Dakk", bir kimsenin sözüne i'tirâz etmek ma'nâsınadır. Ya'ni, "Mâdemki seyyiâtım benim Hakk'a vusûlüme vesîle ve sebeb oldu; binâenaleyh ey mürîd-i sâdık, seyyiât-i sâbıkama hiç i'tirâz etme!"

مر ترا صدق تو طالب كرده بود　　　　مر مرا جد و طلب صدقى گشود

2996. *"Muhakkak seni senin sıdkın tâlib etmiş idi. Cidd ve taleb de muhakkak bana bir sıdk açtı."*

"Sıdk ve hulûsun seni tâlib-i hakîkat etmiş idi. Senin bu cidd ve talebin de bana bir sıdk ve ihlâs kapısı açtı."

صدق تو آورد در جستن ترا　　　　جستنم آورد در صدقى مرا

2997. *"Senin sıdkın seni talebe getirdi; benim istemem de beni bir sıdka getirdi."*

"Senin sıdkın seni hakîkat talebine getirdi; benim hezl ve taklîd ile istemem de beni bir sıdka getirdi."

تخم دولت در زمین می کاشتم　　　سخره و بیگار می پنداشتم

2998. *"Devlet tohumunu zemîne ekiyordum; eğlence ve işsizlik zannediyordum."*

"Sana taklîden sa'y ile devlet ve saâdet tohumunu vücûdumun zemînine ekiyordum ve bunu eğlence ve netîcesiz zannediyordum."

آن نبود بیگار کسبی بود چُست　　　هر یکی دانه که کشتم صد برُست

2999. *"O bî-kâr olmadı serî' bir kazanç oldu. Ekdiğim her bir dâne yüz bitti!"*

"Benim o taklîdî amelim tahkîk ile netîcelendiği için, serî' bir kazanç oldu; zemîn-i vücûduma ekdiğim her bir dâne-i amel, yüz misli bir fâide ve hâsılat verdi!"

دزد سوی خانهٔ شد زیر دست　　　چون در آمد دید کآن خانهٔ خودست

3000. [3010] *"Hırsız gizli bir ev tarafına gitti; vaktâki içeriye girdi, kendi evi olduğunu gördü."*

"Benim hâlim, gizlice bir eve giren ve girdiği vakit kendi evi olduğunu gören bir hırsızın hâline benzedi." Ya'ni tarîk-ı Hakk'a sülûkümde refîkimin rekîbe-i isti'dâdını elde etmek maksadında idim; vaktâki taklîdim tahkîka tebeddül etti, gördüm ki bu sa'yim kendi rekîbe-i isti'dâdım üzerine vâki' imiş.

گرم باش ای سرد تا گرمی رسد　　　با درشتی ساز تا نرمی رسد

3001. *Ey soğuk sıcak ol, tâ ki sana harâret erişe! Sertlik ile düzel, tâ ki yumuşaklık erişe!*

Ey sıfât-ı nefsâniyye ile müncemid bir hâle gelmiş olan soğuk, hakîkat talebinde harâretli ol; tâ ki sana hakîkat güneşinin harâreti erişe! Nefsine karşı serinlik ve huşûnet ile davran, tâ ki rûhunun yumuşaklığı ve letâfeti erişe!

آن دو اشتر نیست آن یك اشتراست　　　تنگ آمد لفظ معنی بس پر است

3002. *O iki deve değildir, o bir devedir. Lafız dar geldi, ma'nâ çok doludur.*

O aranılan deve iki deve değildir, birdir. Zîrâ hakîkat-ı vücûd vâhiddir. Ve bu keserât onun niseb ve izâfâtından ibârettir ve bir nümâyiş-i hayâlîdir. Bi-

nâenaleyh sûrette iki görünen, hakîkatta birdir. Fakat isneyniyyet ve keserât âleminden olan lafza ma'nâ-yı vâhidi sığdırmak mümkin değildir. Zîrâ lafız dar, o ma'nâ-yı vâhid ise geniş ve çok doludur. Nitekim Hakîm-i Senâî hazretleri buyururlar: Beyit:

زآنچه گفتم باز گشتم زآنكه نيست   در سخن معنى و در معنى سخن

"Söylediğim şeyden rücû' ettim. Zîrâ ki sözde ma'nâ ve ma'nâda da söz yoktur."

Bu nazmı işiten bir zât dahi, "Acîb şey! Sözden rücû' ettiğini söylediği halde, yine söz ile meşgûldür!" demiştir.

لفظ در معنى هميشه نارسان   زآن پيمبر گفت قد كلّ لسان

3003. *Dâimâ lafız ma'nâya erişmeyicidir. O sebepten Peygamber, "Muhakkak lisân kelîl oldu." buyurdu.*

Lafız tamâmiyle ma'nâyı beyân edemez. Bu sebepten dolayı Resûl-i Ekrem efendimiz من عرف الله بصفاته كلّ لسانه ya'ni, "Allâh Teâlâ'yı sıfâtıyla ârif olan kimsenin lisânı sâkit oldu" buyurdu.

نطق اسطرلاب باشد در حساب   چه قدر داند ز چرخ و آفتاب

3004. *Nutuk hesapta üsturlâb olur. Felekten ve güneşten ne kadar bilir?*

"Üsturlâb" (اسطرلاب) ve "usturlâb" (اصطرلاب), güneşin ve yıldızların irtifâını ölçmek için kullanılan bir âlettir. Ya'ni, "Üsturlâb, felekte ancak güneşin ve yıldızların irtifâını ölçebilir. Onların üzerindeki mahlûkâtı ve sâir hakîkatlerini gösteremez. Nutuk dahi bu üsturlâb gibidir; hakîkat feleğinden ve güneşinden ne kadarını izhâr edebilir?"

خاصه چرخى كاين فلك زو پره ايست   آفتاب از آفتابش ذره ايست

3005. *Husûsiyle bir felek ki, felek ondan bir yapraktır, onun güneşinin güneşi bir zerredir!*

"Perre" (پره)nin müteaddid ma'nâları vardır. Burada ot yaprağı ve saman çöpü ma'nâsınadır. Ya'ni, "Üsturlâb gibi olan nutuk, felek-i hakîkattan tamâmiyle nasıl beyânâtta bulunabilir? Husûsiyle o felek-i hakîkat öyle bir felektir ki, sûrî felek o hakîkat feleğinden bir küçük yaprak mesâbesindedir. O sûrî feleğin güneşi, o hakîkat güneşinin bir zerresidir!"

بيان آنكه در هر نفسى فتنهء مسجد ضرار هست

Onun beyânındadır ki her bir nefiste Mescid-i Dırâr'ın fitnesi vardır

چون پديد آمد كه آن مسجد نبود   خانهء حيلت بُد و دام جحود

3006. *Vaktâki zâhir oldu ki, o mescid değil idi; hîle ve mekr idi ve münkirin tuzağı idi.*

Vaktâki o Mescid-i Dırâr'ın hakîkî bir mescid olmayıp, bir hîle ve mekr yuvası ve münkirlerin tuzağı olduğu meydana çıktı. Hind nüshalarında "cahûd" (جحود) yerine "cühûd" (جهود) vâki'dir. Yahûdîler de münkirîn zümresinden olduğundan, ma'nâ değişmez.

پس نبى فرمود كه آن را بر كنيد   مطرحهء خاشاك وخاكستر كُنيد

3007. *Binâenaleyh Nebî buyurdu ki, onu koparalar, çöp ve kül atılacak yer yapalar.*

Binâenaleyh Nebiyy-i zîşân Efendimiz o mescidi yıkmalarını ve çörçöp ve kül atılacak bir mezbele ittihâzını emir buyurdular. Rivâyet olundu ki, bu mescidin tahrîbi için Resûl-i Ekrem Efendimiz ashâbdan Mâlik b. Duhşüm ve Ma'n b. Adiyy ve Âmir b. es-Seken ve Vahşî'yi çağırıp, onlara buyurdular ki: احرقوه و اهدموه و اجعلوا مكانه كناسة ya'ni, "Yakınız ve yıkınız ve onun yerine mezbele ve süprüntülük yapınız!" buyurdular. Ve onlar da öyle yaptılar.

صاحب مسجد چو مسجد قلب بود   دانها بر دام ريزى نيست جود

3008. *Zîrâ mescid sâhibi mescid gibi kalp idi; tuzak üzerine döktüğün tâneler cûd değildir.*

Zîrâ Mescid-i Dırâr'ı binâ edenler dahi mescid gibi kalp ve müzevvir idi. Tuzak üzerine döktüğün yem tâneleri o tuzakla tutacağın hayvana karşı ikrâm ve cûd ve sehâ değildir.

گوشت کاندر شَسْت تو ماهی رباست   آنچنان لقمه نه بخشش نه سخاست

3009. *Senin oltanın üzerinde olan et, balık kapıcıdır; öyle lokma ne atâdır, ne de sehâdır!*

مسجدِ اهل قُبا کآن بُد جَماد   آنچه کفوِ او نبد راهش نداد

3010. [3020] *Cemâd olan Mescid-i Kubâ, onun küfvü olmayan o şeye yol vermedi.*

Sıdk ve hulûs üzerine binâ olunan Mescid-i Kubâ, cemâddan ibâret olduğu halde, hîle ve fesâd üzerine binâ olunan Mescid-i Dırâr'ı kendi küfvü ve nazîri olmadığını gördü ve Server-i Âlem (s.a.v.) Efendimizin orayı teşrif buyurmalarına yol vermedi ve bu sûretle iki cemâd arasında fark ve temyîz zâhir oldu.

در جمادات این چنین حیفی نرفت   زد در آن نا کفو امیر داد تفت

3011. *Cemâdât hakkında böyle bir zulüm gitmedi; adl beyi o küfüv olmayana ateş vurdu.*

"Cemâdât cinsinden olan iki mescid arasında temeyyüz ve fark hâsıl olup, Resûl-i Ekrem Efendimizin o Mescid-i Dırâr'da namaz kılması, mahallinde vâki' olmayacak bir amel ve zulüm olacağı için, adl beyi olan Risâletpenâh Efendimiz, Mescid-i Kubâ'nın küfvü ve nazîri olmayan o mescide ateş vurdu." "Teft" harâret ma'nâsına olup, burada ateş ma'nâsı murâd olunur. Hind nüshalarında, nûn ile "neft" vâki'dir ve ma'lûm olduğu üzere "neft" mevâdd-ı müştaileden bir maddedir.

پس حقایق را که اصل اصلهاست   دانك آنجا فرقها و فصلهاست

3012. *İmdi hakāyık için ki, asılların aslıdır, bil ki orada farklar ve fasıllar vardır!*

İmdi, cemâdât arasında böyle fark ve temyîz olunca, asılların aslı olan efrâd-ı beşeriyyenin hakāyıkı ve a'yân-ı sâbiteleri için ilm-i ilâhî mertebesinde elbette farklar ve ayrılıklar olacağı bedîhîdir. Zîrâ ilm-i ilâhîde ism-i Hâdî'nin mazharı olan saîdler ile ism-i Mudill'in mazharı olan şakîler elbette bir değildirler. Ve bu hakāyık, asıl olan ervâhın asıllarıdır. Binâenaleyh, asılların aslı olur.

نه حیاتش چون حیات او بود   نه مماتش چون ممات او بود

3013. *Ne onun hayâtı onun hayâtı gibi olur; ne onun memâtı onun memâtı gibi olur!*

Efrâd-ı beşeriyyenin hakāyıkındaki tefâvüt hasebiyle, birinin hâl-i hayâtı diğerinin hâl-i hayâtına benzemediği gibi, hâl-i memâtları dahi birbirlerine benzemez. Ve bu tefâvüt esmâ-i ilahiyye arasındaki tefâvütten neş'et eder ve bu fark ve tefâvüt birçok âyât-ı Kur'âniyye ile sâbittir.

گور او هرگز چو گور او مدان   خود چه گویم حال فرق آن جهان

3014. *Onun mezarını aslâ onun mezarı gibi bilme. O cihânın hâlinin farkını ne söyleyeyim!*

Birinin mezarı, ya'ni ahvâl-i berzahiyyesi başka, diğerinin ahvâl-i berzahiyyesi yine başkadır. O cihânın, ya'ni berzahın ahvâlindeki fark ve tefâvütü nasıl anlatayım? Zîrâ ne kadar efrâd-ı beşer varsa o kadar da fark ve tefâvüt-i ahvâl vardır. Ve ehl-i saâdetin derecâtı bî-nihâye olduğu gibi, ehl-i şekāvetin derekâtı da bî-nihâyedir. Rekâib-i isti'dâdın ta'dâd ve beyânı kābil değildir. Nitekim hadîs-i şerîfte, القبر روضة من رياض الجنة او حفرة من حفرات النيران ya'ni, "Kabir ya cennet bağçelerinden bir bağçedir, veya cehennem çukurlarından bir çukurdur" buyurulur.

بر محك زن كار خود ای مردكار   تا نسازی مسجد اهل ضرار

3015. *Ey iş adamı, işini mihekke vur, tâ ki ehl-i Dırâr'ın mescidini yapmayasın!*

Ey amel sâhibi olan sâlik veyâ mü'min, kendi amelini selîm bir muhâkeme ile muvâzene et. Onda nefsin bir hîlesi ve tezvîri var mıdır yok mudur ve yoksa ihlâsa mı müsteniddir, dikkat et, tâ ki amelini binâ ederken ehl-i Dırâr mescidinin küfvünü ve nazîrini yapmış olmayasın!

بس بر آن مسجد كنان تسخر زدی   چون نظر كردی تو خود زيشان بدی

3016. *Sen o mescidi yapanların üzerine istihzâ ettin. Vaktâki nazar ettin, sen de onlardan idin!*

Ey amelinde nefsinin hîlesi ve tezvîri olan kimse, sen o Mescid-i Dırâr'ı yapanlar ile alay ve istihzâ ettin. Halbuki sen kendi nefsinin tezvîrine dikkat edecek olursan, kendinin dahi onlardan birisi olduğunu görürsün!

حکایت هندی که با یار خود جنگ می کرد بر
کاری و خبر نداشت که او هم بدان مبتلاست

Hindli'nin hikâyesidir ki kendi arkadaşı ile bir amel üzerinde münâzaa ederdi ve haberi yoktu ki o da ona mübtelâdır

چار هندو در یکی مسجد شدند بهر طاعت راکع و ساجد شدند

3017. *Dört Hindli bir mescide gittiler, tâat için rükû' ve secde edici oldular.*

Dört Hindli bir câmi'e gidip, ibâdet için namaz kılıcı oldular.

هریکی بر نیتی تکبیر کرد در نماز آمد به مسکینی و درد

3018. *Her biri bir niyet üzerine tekbîr etti; miskinlik ve derd ile namaza geldi.*

Her biri iftitâh tekbîrini alıp, kemâl-i huzû' ve inkisâr ile namaz kılmağa başladı

مؤذن آمد زان یکی لفظی بجست کای مؤذن بانگ کردی وقت هست

3019. *Müezzin geldi, o birinden: "Ey müezzin ezan okudun mu, vakit midir?" diye bir lafız fırladı.*

Hindli'nin birisi bu sözü namaz içinde iken söyledi.

گفت آن هندوی دیگر از نیاز هی سخن گفتی و باطل شد نماز

3020. [3030] *O diğer Hindli niyâz cihetinden: "Hey, söz söyledin ve namaz bâtıl oldu!" dedi.*

Diğer Hindli namaz içinde söz söyleyen arkadaşına, kendinin kemâl-i niyâz ve huzû'undan bu hâli münâsib görmedi de: "Hey kendine gel, namaz içinde dünyâ kelâmı ettin, namazın fâsid oldu!" dedi. Hind nüshalarında "ez niyâz" yerine "der-niyâz" vâki' olmuştur. Ve "niyâz"dan murâd namaz olduğuna göre, ma'nâ, "O diğer Hindli namaz içinde: 'Hey, söz söyledin ve namaz bâtıl oldu!' dedi" demek olur.

آن سوم گفت آن دوم را ای عمو　　　چه زنی طعنه بر او خود را بگو

3021. *O üçüncü bu ikinciye: "Ey amuca, ona ne ta'n vurursun? Kendine söyle!" dedi*

O üçüncü Hindli dahi yine namaz içinde bulunduğu halde ikinci Hindli'ye i'tirâzen: "Ey amuca, namaz içinde müezzine vakit soran arkadaşımıza ne i'tirâz ediyorsun! Sen de onun gibi namazda söz söyledin ve namazın fâsid oldu!" dedi.

آن چهارم گفت حمد الله که من　　　در نیفتادم بچه چون آن سه تن

3022. *O dördüncü, "Allâh'a hamd olsun ki, ben o üç kişi gibi kuyuya düşmedim!" dedi.*

O dördüncü Hindli dahi yine namaz içinde olduğu halde dedi ki: "Elhamdülillâh ki ben o üç arkadaşım gibi namazımı ifsâd etmek kuyusuna düşmedim ve namazım fâsit olmadı."

پس نماز هر چهاران شد تباه　　　عیب گویان بیشتر گم کرده راه

3023. *İmdi her dörtlerin namazı fâsid oldu. Ayıp söyleyiciler yolu pek ziyâde gāib etmişlerdir.*

Dört Hindli'den her birisinin namazı bozuldu. Zîrâ ihvânının kusûrunu görüp söyleyenlerin pek çoğu, kendi nefislerini unutup, salâh yolunu gāib etmişlerdir. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَ تَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ (Bakara, 2/44). Ya'ni, "Kendi nefislerinizi unuttuğunuz halde nâsa birr ve takvâ ile mi emredersiniz?"

ای خنك جانی که عیب خویش دید　　　هر که عیبی گفت آن بر خود خرید

3024. *Ey saâdetli bir can ki kendi kusûrunu gördü! Her kim ki bir ayıb söyledi, onu kendine satın aldı!*

Saâdetli bir can odur ki, kendi ayıblarını ve kusûrlarını gördü ve onları izâle etmeğe çalıştı. Ve her kim böyle bir kimsenin önünde bir ayıb ve kusûrdan bahsetti ki, o saâdetli can o ayıbı ve kusûru kendi üzerine aldı ve "Bu işittiğim ayıb bende olsa gerektir" diye aleyhine hükmetti. Nitekim hadîs-i şerîfte, طوبى لمن شغله عيبه عن عيوب الناس وأنفق الفضل من ماله و مسك الفضل من قوله ya'ni, "Ne mutlu o kimseye ki onun ayıbı nâsın ayıplarından kendisini meşgūl etti ve malından fazlasını infâk etti ve kavlinden fazlasını imsâk etti!" buyurulmuştur.

زآنکه نیم او ز عیبستان بُدست   وآن دگر نیمش ز غیبستان بدست

3025. *Zîrâ ki onun yarısı ayıblıktan olmuştur; ve onun o diğer yarısı gayblıktan olmuştur.*

İnsan cisim ile rûhtan mürekkeptir. Cismâniyyeti ayıb ve kusûr âlemine mensuptur ve rûhâniyyeti ise gayb âlemine mensuptur. Binâenaleyh âlem-i cismâniyyette neş'e-i nefsâniyye gālib olduğundan, ef'âl ve harekâtında da ayıb ve kusûr gālib olur ve üzerinde sıfât-ı nefsâniyye hüküm-fermâdır, sıfât-ı rûhâniyyesi mağlûb bir haldedir.

چونکه بر سر مر ترا ده ریش هست   مر همت بر خویش باید کاربست

3026. *Mâdemki senin başının üzerinde on yara vardır, senin merhemin kendi üzerine lâzımdır, işi bağla!*

Mâdemki senin cisminin başı üzerinde birçok sıfât-ı nefsâniyye yaraları vardır ve senin merhemin dahi o sıfât-ı nefsâniyye ayıblarını görmendir, binâenaleyh başkalarının ayıblarından kendi ayıbını görmen daha müreccahtır. Bunu bil de işini ona göre tertîb et!

عیب کردن ریش را داروی اوست   چون شکسته گشت جای إرحموست

3027. *Kendisini ayıblamak onun ilâcıdır; münkesir olduğu vakit "İrhamû"nun mahallidir.*

Kişi kendisini ta'yîb etmek, sıfât-ı nefsâniyyesini ve enâniyyetini kıracak bir ilâçtır. Kendi ayıbını ve kusûrunu görüp, kalbi münkesir olduğu ve kendisini herkesten daha aşağı gördüğü vakit, "İrhamû" (إرحموا) ya'ni "Merhamet edin!" emri tahtına dâhil olan sınıftan olur. Ve bu husûstaki emr-i Risâletpenâhî şudur: إرحموا ثلاثا عزيز قوم ذلّ وغنى قوم افتقر وعالما يلعب به الجهال Ya'ni, "Üç tâifeye, ya'ni kavmin azîzi olup zelîl olan ve kavmin zengini olup fakîr olan kimselere ve kendisiyle câhillerin istihzâ ettikleri âlimlere merhamet edin!" Zîrâ bu üç tâife inkisâr-ı kalb içindedir ve inkisârları hasebiyle şâyân-ı merhamettirler. Ve diğer bir hadîs-i şerîfte de şöyle buyurulur: الرجل على أربعة أنواع رجل يدرى و يدرى أنه يدرى فهو عالم فاتبعوه ورجل لا يدرى ولا يدرى أنه لا يدرى فهو جاهل فاجتنبوه و رجل يدرى و لا يدرى أنه يدرى فهو نائم فايقظوه و رجل لا يدرى و يدرى أنه لا يدرى فهو يدرى فهو عاجزفارحموه Ya'ni, "Adamlar dört nevi' üzerinedir. Adam vardır ki, bilir ve bildiğini bilir; o âlimdir, ona tâbi' olun. Ve adam vardır ki, bilmez ve bilmediğini bilmez; o câhildir, ondan ictinâb ediniz. Ve adam vardır ki, bilir ve bildi-

ğini bilmez; o uykudadır, onu uyandırınız. Ve adam vardır ki, bilmez ve bilmediğini bilir; o âcizdir, ona merhamet ediniz." İmdi, bu dördüncü nevi' sâhib-i inkisâr ve acz olduğundan, şâyân-ı merhamet görülmüştür.

گر همان عیبت نبود ایمن مباش   بو که آن عیب از تو گردد نیز فاش

3028. *Eğer aynı ayıb sende yoksa îymin [eymin] olma; ola ki o ayıb senden dahi zâhir ola!*

Eğer başkasında gördüğün ayıbın aynı sende yoksa bile, onu ta'yîb ederek kendi nefsinden îymin olma Zîrâ sen henüz sıfât-ı nefsâniyyenden fânî ve bu sıfât-ı rûhâniyye ile kāim olmadın. Câiz ki o başkasında gördüğün kusûr ve ayıp, bir âmil ve müessirin te'sîriyle ansızın senden dahi zuhûr edebilir. Nitekim hadîs-i şerîfte, من عير أخاه بذنب لم يمت حتى يعمله ya'ni, "Kim ki din kardeşini bir günah ile ta'yîr ederse, onu işlemedikçe ölmez"; ve diğer bir hadîs-i şerîfte, لا تظهر الشماتة لأخيك فيرحم الله ويبتليك ya'ni, "Dîn kardeşin için şemâtet ızhâr etme; Allâh Teâlâ ona merhamet eder ve seni mübtelâ kılar!"buyurulur.

لا تخافوا از خدا نشنیدهٴ   پس چه خود را ایمن و خوش دیدهٴ

3029. *Hudâ'dan "Lâ tehâfû"yu işitmemişsin; imdi kendini niye îymin ve hoş görmüşsün?"*

Sen henüz sıfât-ı nefsâniyyenin hükmü altında bulunduğun ve "fenâ" ve "bakā" mertebelerini icrâ etmemiş olduğun için, Hak Teâlâ cânibinden لَا تَخَافُوا (Fussılet, 41/30) ya'ni "Korkmayın!" hitâbını işitmemişsin. Hal böyle iken, kendi nefsini niye her ayıbdan îymin ve hoş görmüşsün?

سالها ابلیس نیکو نام زیست   گشت رسوا بین که او را نام چیست

3030. [3040] *Senelerce İblîs iyi nâm yaşadı, rüsvây oldu; gör ki onun nâmı nedir!*

İblîs'in evvelki adı Azâzîl olup, senelerce âlem-i melekiyyette ibâdât ve tâât ile iyi nâmla yaşadı ve nihâyet Âdem'i kusûrlu ve kendini efdal ve hayırlı görmesi ve hasedi sebebiyle rezîl ve rüsvây oldu. Şimdi gör ki, onun adı ne fenâdır ve onun adından herkes Hakk'a sığınır!

در جهان معروف بُد علیای او   گشت معروفی به عکس ای وای او

3031. *Cihânda onun yüksekliği ma'rûf oldu; ma'rûfluğu aksine oldu. Ey vay ona!*

Onun âlem-i rûhâniyyetteki yüksekliği, bu âlem-i sûrette bize nakl-i ilâhî ile ma'rûf oldu. Sonunda onun bu ma'rûfluğu ve şöhreti aksine oldu. Vay o İblîs'in hâline!

تانهء ایمن تو معروفی مجو　　　　روبشو از خوف پس بنمای رو

3032. *Îymin olmadıkça sen ma'rûfluk isteme; git "havf'ten yıka, sonra yüz göster!*

Böyle olunca, sen sıfât-ı nefsâniyyenden fânî ve onun şerrinden îymin olmadıkça salâh-ı hâl ile şöhret ve ma'rûfluk isteme. Git evvelâ rûhunun yüzünü sıfât-ı nefsâniyyeye rücû' korkusunun lekesinden yıka ve temizle; ondan sonra şöhret ve ma'rûfiyyet ile meydana çık!

تا نروید ریش تو ای خوب من　　　　بر دگر ساده زنخ طعنه مزن

3033. *Ey benim güzelim, senin sakalın bitmedikçe başka sakalsıza ta'n vurma!*

Ey henüz sülûkte şâbb-ı emredlik mertebesinden recûliyyet mertebesine terakkî etmemiş olan güzel çocuğum, senin sakalın mesâbesinde olan sıfât-ı rûhâniyyen zâhir olmadıkça, başka mübtedî sâliklerin uyûbuna ta'n vurma ve i'tirâz etme ve tenkîde kıyâm etme!

این نگر که مبتلا شد جان او　　　　در چهی افتاد تا شد پند تو

3034. *Buna bak ki, onun canı mübtelâ oldu; bir kuyuya düştü, nihâyet sana nasîhat oldu!*

Bu hâle bak ki, onun rûhu uyûb-ı nefsâniyyesine mübtelâ oldu ve bu sebeple zulmet-i tabîat kuyusuna düştü. Onun bu kuyuya düşmesi sana nasîhat ve ibret oldu.

تو نیفتادی که باشی پند او　　　　زهر او نوشید تو خور قند او

3035. *Sen düşmedin ki, onun nasîhati olasın. Zehri o içti, sen şeker ye!*

Sen hâline şükret ki, o süfliyyete ve hayvâniyyete düşüp, hâlin ona ibret ve nasîhat olmadı. Binâenaleyh onun zehir içtiğini gör ve sen o zehri içme de şeker ye!

قصد کردن غزان بکشتن یك مردی تا آن دیگر بترسد

O diğeri korkmak için Guz'ların bir adamı öldürmeğe kasdetmesi

آن غُزان تُرك خونریزآمدند بهر یغما در یکی ده در شدند

3036. *Kan dökücü olan Türk Guzları geldiler; yağma için ansızın bir köyü vurdular.*

"Guz", Asya'da Semerkand taraflarında bir Türk kabîlesinin adıdır. Hâl-i bedâvette olup, yağmacılık ve şekāvet yaparlar. Moğollar'dan daha hûn-rîzdirler.

دو کس از اعیان آن ده یافتند در هلاك آن یکی بشتافتند

3037. *O köyün a'yânından iki kimseyi buldular; onun birisinin helâkinde isti'câl ettiler.*

دست بستندش که قربانش کنند گفت ای شاهان و ارکان بلند

3038. *Onun elini bağladılar ki, onu kurban edeler. Dedi ki: "Ey şâhlar ve âlî-rükünler!"*

Öldürülecek olan kimse o Guz Türkleri'ne hitâben dedi ki; "Ey kabîlenin şâhları ve âlî-rükünleri!"

قصد خون من بچه رومی کنید از چه آخر تشنهء خون منید

3039. *"Ne yüzden benim kanıma kasdediyorsunuz; neden dolayı nihâyet benim kanıma susamışsınız?"*

چیست حکمت چه غرض در کشتنم چون چنین درویشم و عریان تنم

3040. [3050] *"Beni öldürmekte ne hikmet ve ne garaz vardır? Mâdemki böyle fakîr ve çıplak tenliyim!"*

گفت تا هیبت برین یارت زند تا بترسد او و زر پیدا کند

3041. *Dedi: "Bu senin arkadaşın üzerine heybet aksetmek için; o korkmak ve altını çıkarmak için."*

Ya'ni, Türk, "Seni öldürmeğe kasdetmemizin sebebi budur" dedi.

گفت آخر او ز من مسکین تر است گفت قاصد کرده است او را زر است

3042. *Dedi: "O benden daha miskindir." Dedi: "Kasden yapmıştır, onun altını vardır."*

Öldürülecek adam Türk'e dedi: "O benim arkadaşım benden daha miskîn ve fakîrdir." Türk cevâben dedi ki: "O kasden ve tezvîr için fakîr kıyâfetine girmiştir. Yoksa o zengindir ve onda altın vardır."

گفت چون وهمست ماهر دو یکیم در مقام احتمال و در شکیم

3043. *Dedi: "Mâdemki vehimdir, biz ikimiz biriz; ihtimâl makāmında ve şekteyiz."*

Öldürülecek adam cevâben dedi: "Mâdemki onda vücûdunu tevehhüm ettiğiniz altın için onu benim ölümüm ile korkutmak istiyorsunuz, şu halde vehminize tebean hareket ediyorsunuz. O vehminiz onun hakkında vârid olduğu gibi benim hakkımda da vârid olur. Binâenaleyh biz ikimiz bir oluruz. Ve ikimiz dahi ihtimâl makāmında ve şekteyiz; birimizin diğeri üzerine sebeb-i tercîhi yoktur."

خود ورا بکشید اول ای شهان تا بترسم من دهم زر را نشان

3044. *"Ey şâhlar, evvelen onu öldürünüz, tâ ki ben korkayım ve altının nişânını vereyim!"*

Ya'ni, "Mâdemki sebeb-i tercîhimiz yoktur, o halde ey kabîlenin şâhları, evvelen arkadaşımı öldürünüz, tâ ki ben onun ölümünden korkup, bende tevehhüm ettiğiniz altının nişânını meydana çıkarayım!"

پس کرمهای الهی بین که ما آمدیم آخر زمان در انتها

3045. *İmdi, Allâh'a mensûb olan keremleri gör ki, biz âhir zamanda intihâda geldik!*

Mâdemki bu kıssada olduğu gibi, korkmak ve ibret almak için sona kalmak fâidelidir, o halde biz ümmet-i Muhammed hakkındaki Allâh Teâlâ'nın lütuf ve keremlerini gör ki, bizi âhir zamanda ve dünyânın nihâyetlerinde izhâr buyurdu ve ümem-i sâlifenin azgınlıkları yüzünden, onlar hakkındaki kahırlarını bize bildirdi.

تا هلاك قوم نوح و قوم هود　　　عارض رحمت بجان ما نبود

3046. *Nihâyet Nûh kavminin ve Hûd kavminin helâki, bizim canımıza rahmet bulutunu gösterdi*

"Ârız" bulut ma'nâsınadır. "Ârız-ı rahmet" ta'bîrinde, bu iki kavmin helâki azâb bulutlarıyla vâki' olduğuna işâret buyurulur. Bu bulutlar, kavm-i Nûh'a tûfan; ve kavm-i Hûd'a şiddetli bir fırtına getirdi. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de kavm-i Hûd'dan naklen buyurulur: هَذَا عَارِضٌ مُمْطِرُنَا بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهِ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ اَلِيمٌ (Ahkāf, 46/24). Ya'ni, "Kavm-i Hûd dediler ki: 'Bu bize yağmur getiren bir buluttur.' Cenâb-ı Hak buyurdu ki: 'Belki o isti'câl ettiğiniz şey, azâb-ı elîmi mutazammın olan rüzgârdır!'." Ya'ni, "Kavm-i Nûh'u ve kavm-i Hûd'u helâk eden azâb bulutu, bizim canımıza rahmet bulutunu gösterdi."

کُشت ایشان را که ما ترسیم از او　　　ور خود این بر عکس کردی وای تو

3047. *Onları öldürdü ki biz ondan korkarız. Ve eğer bu aksine olaydı vay sana!*

Allâh Teâlâ gönderdiği azâb bulutlarıyla onları öldürdü ki biz onların ahvâlini Kur' ân-1 Kerîm'de okumakla korkarız. Ve eğer biz evvel gelip onların makāmında olaydık ve bizim helâkimiz bizden sonra gelenlere ibret ve nasîhat olaydı vay bizim hâlimize!

بیان حال خود پرستان و نا شکران در نعمت وجود انبیا و اولیا

Hod-perestlerin ve enbiyâ ve evliyânın ni'met-i vücûdlarına şükr etmeyenlerin hâlinin beyânı

هر که زیشان گفت از عیب و گناه　　　وز دل چون سنگ وز جان سیاه

3048. *Her kim onların ayıbından ve günâhından ve taş gibi kalbinden ve kara hâlinden söyledi;*

Enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyâdan herhangisi hod-perestlerin ve onların ni'met-i vücûdlarını takdîr edemeyen ehl-i gafletin ayıblarından ve

kusûrlarından ve taş gibi katı olan kalblerinden ve zulmânî olan hallerinden bahs etti ise;

وز سبك دارئ فرمانهاى او   وز فراغت از غم فرداى او

3049. *Ve onun fermanlarının hafif tutuculuğundan ve onun ferdâsı gamından ferâgattan;*

Ve o enbiyâ ve evliyâ, hod-perestlerin o emr-i ilâhiyyeyi hafif tutup ehemmiyet vermediklerinden ve Hakk'ın haber verdiği âhiret gamından fâriğ bir halde yaşadıklarından bahsetti ise;

وز هوس وز عشق اين دنياى دون   چون زنان مر نفس را بودن زبون

3050. [3061] *Ve bu alçak dünyânın aşkından ve hevesinden, kadınlar gibi nefse zebûn olmaktan;*

Ve keza herhangisi, o ehl-i gafletin bu alçak dünyâya muhabbetinden ve hevâ-yı nefsânîsinden ve kadınlar gibi nefse zebûn olmasından bahsetti ise;

وآن فرار از نكتهاى ناصحان   وآن رميدن از لقاى صالحان

3051. *Ve o nâsihlerin nüktelerinden firârını ve o sâlihlerin likāsından ürkmeyi;*

O hod-perestlerin, nasîhat eden enbiyâ ve evliyânın nükteli nasâyihini dinlemekten kaçmalarını ve sâlihler ile mülâkāttan ürkmelerini onlara söyledi ise;

با دل و با اهل دل بيگانگى   با شهان تزوير و روبه شانگى

3052. *Gönül ile ve gönül ehli ile yabancılığı; şâhlar ile tezvîri ve tilki-şânlığı*

Ve keza gönül ahvâline ve gönül sâhipleri olan evliyâullâha karşı yabancı kaldıklarını ve ma'nâ şâhları olan ehlullâha karşı müzevvirâne muâmelelerini ve tilki tavrında sûrî temelluklarını söyledi ise;

سير چشمانرا گدا پنداشتن   از حسدشان خفيه دشمن داشتن

3053. *Gözü tok olanları dilenci zannetmeyi, hasedlerinden gizli düşman tutmayı;*

O hod-perestlerin, gözü tok olan evliyânın sûret-i zâhirelerine bakıp dilenci zannettiklerini ve hasedlerinden gizlice onlara karşı kalplerinde adâvet beslediklerini enbiyâ ve evliyâdan herhangisi söyledi ise, o hod-perestler ve ehl-i gaflet bu sözlerin hepsine bir kulp taktı. Şöyle ki:

گر پذیرد چیز تو گویی گداست   ورنه گویی زرق و مکراست و دغاست

3054. *Eğer senin bir şeyini kabûl ederse, "Dilencidir" dersin; ve yoksa "Zerk ve mekr ve riyâdır" dersin.*

Ey gāfil, eğer nebî veyâ velî senin verdiğin bir şeyi kabûl etse, "Dilencidir" dersin; etmese, "Riyâdır ve hîledir ve gösteriştir" dersin.

گر در آمیزد تو گویی طامعست   ورنه گویی در تکبر مولعست

3055. *Eğer ihtilât ederse, sen "Tama'kârdır." dersin; ve aksi halde, "Tekebbüre harîstir" dersin.*

Eğer velî seninle ihtilât etse, "Tama'kârdır, benden bir menfaat bekliyor" dersin; eğer ihtilât etmeyip, bir köşeye çekilse, tınl olduğu halde "Mütekebbirdir" dersin.

یا منافق وار عذر آری که من   مانده ام در نفقهء فرزند و زن

3056. *Yâhud münâfık gibi özür getirip, dersin ki: "Ben evlâd ve kadın nafakasından âciz kalmışım!"*

Yâhût münâfıkların yaptığı gibi, zâhiren bir özür dileyip, dersin: "Ben evlâd ü iyâlimin nafakasını tedârik ile meşgūlüm ve bu meşgūliyyet içinde âciz kalmışım!" Nitekim münâfıklar gazâya da'vet olundukları halde tahallüf ettiler ve özürler dilediler. Hak Teâlâ sûre-i Fetih'te onların hallerini beyânen buyurur سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَا أَمْوَالُنَا وَ أَهْلُونَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا يَقُولُونَ بِأَلْسِنَتِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ (Feth, 48/11). Ya'ni, "A'râbdan tahallüf edenler sana diyeceklerdir: 'Bizi emvâlimiz ve ehlimiz meşgūl etti, bizim için istiğfâr et!' Onlar kalblerinde olmayan şeyi dilleriyle söylerler!"

نه مرا پروای سر خاریدنست   نه مرا پروای دین و رزیدنست

3057. *"Ne benim için baş kaşımağa mecâl var, ne de benim için dîne sa'y etmeğe tâkat var!"*

"Başımı kaşımağa vaktim yoktur; tarîk-ı Hakk'a sülûk edip, riyâzât ve mücâhedât ve evrâd ve ezkâr ile nasıl meşgūl olabilirim?"

ای فلان ما را به همت یاد دار   تا شویم از اولیا پایان کار

3058. *"Ey filân, bizi himmetle yâd et, tâ ki işin sonunda evliyâdan olalım!"*

"Ey filân kâmil, bizi gönlüne al ve himmetle yâd et ki, senin himmetin berekâtı ile ömrümüzün sonunda lütf-ı ilâhîye nâil ve evliyâ zümresine dâhil olalım!"

این سخن نه هم ز درد و سوز گفت   خوابناکی هرزه گفت و باز خفت

3059. *Bu sözü dahi derdden ve harâretten demedi; bir uykulu sayıkladı ve yine uyudu.*

O gâfil bu sözünü de Hak derdinden ve aşk-ı ilâhi harâretinden söylemedi. Onun hâli, bir uykulu kimsenin sayıklayıp tekrar uyumasına benzer.

هیچ چاره نیست از قوت عیال   از بن دندان کنم کسب حلال

3060. [3071] *"Nafaka-i iyâlden dolayı hiç çâre yoktur; diş dibinden helâl kazanç yaparım."*

Bu gâfil der ki: "İyâlimin nafakasını tedârik meşgalesinden dolayı tarîk-ı Hakk'a sülûk çâresi yoktur. Diş dibinden, ya'ni müşkilât ile helâl kazanç yapmağa gayret ediyorum."

چه حلال ای گشته از اهل ضلال   غیر خون تو نمی بینم حلال

3061. *Ey ehl-i dalâlden olmuş, helâl ne? Senin kanının gayri helâl görmüyorum!*

Ey ehl-i dalâlet zümresine dâhil olmuş olan müzevvir, senin helâl kazançtan bahsetmenin hiçbir ma'nâsı yoktur. Evvelâ bütün ef'âl ve harekâtınla ve hele bu gibi tezvîrâtın ile, helâl bir atâ-yı ilâhî olan hayât-ı dünyeviyyeni kendine harâm etmişsin ve her an intihâr-ı ma'nevî içindesin ve kendi elinle kendi kanını döküyorsun! Bu ise senin kötü ef'âlinin cezâsıdır. Binâenaleyh ben ancak bu katl-i ma'nevîyi senin lâyıkın olduğu için hakkında helâl görüyorum ve bundan başka sana taalluk eden bir helâl şey görmüyorum!

از خدا چاره ستش و از قوت نی   چاره شست از دین و از طاغوت نی

3062. *Ona çâre gıdâdan değil, Hudâ'dandır. Ona dînden çâre vardır, tâğûttan değil!*

Senin bu ma'nevî ölümünün çâresi, harâm olarak kazandığın gıdâ-yı sûriden değil, Hakk'ın inâyetindendir. Bu ölümden kurtulmak için, ancak dînden ve ahkâm-ı ilâhiyyeye tevessül etmekten çâre vardır; tâğûttan, ya'ni Hakk'ın varlığı muvâcehesinde isbât etmiş olduğun O'nun mâsivâsından çâre yoktur.

ای که صبرت نیست از دنیای دون　　　　صبر چون داری ز نعم الماهدون

3063. *Ey kimse ki, senin dünyâ-yı dûndan sabrın yoktur, "Ni'me'l-mâhidûn"dan nasıl sabır tutarsın?*

Ey nefsinin hazzına düşkün olan kimse, görüyorum ki, bu "esfel-i sâfilîn" mertebesi olan dünyânın lezâizine karşı sabredemiyorsun. Mâdemki sen lezâize ve huzûzâta böyle sabırsız bir haldesin, şaşarım ki o lezâizin bânîsi ve menşe'i olan, "Ni'me'l-mâhidûn" olan Allâh Teâlâ'ya karşı nasıl sabredebiliyorsun? Bu beyt-i şerîfte, وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ (Zâriyât, 51/48) ya'ni, "Biz arzı döşedik. Binâenaleyh biz ne güzel döşeyiciyiz!" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur.

ای که صبرت نیست از ناز و نعیم　　　　صبر چون داری از الله کریم

3064. *Ey kimse ki, senin naz ve naîmden sabrın yoktur, Allâh-ı Kerîm'den nasıl sabır tutarsın?*

Ey naz ve naîmi seven kimse, senin bu naz ve naîm-i dünyeviyyeye karşı sabrın ve yüz çevirmen yoktur; ya o naz ve naîmin menba'ı olan Allâh-ı Kerîm'e karşı nasıl sabredebiliyor ve ondan yüz çeviriyorsun?

ای که صبرت نیست از پاك و پلید　　　　صبر چون داری از آن کاین آفرید

3065. *Ey kimse ki, senin temizden ve pisten sabrın yoktur, seni halkedenden nasıl sabır tutarsın?*

Ey hazz-ı âcilîni bu hayât-ı dünyeviyyeden elde etmek için temize ve pise sabredemeyen kimse, mahall-i haz olan senin vücûdunu ve bütün ezvâk ve huzûzâtı yaratan Hakk'a karşı nasıl sabredebiliyorsun? Senin bu kadar haz ve zevk düşkünlüğüne bakılırsa, o menba'-ı haz ve zevk olan Allâh-ı Kerîm'e karşı da sabredememen lâzım idi!

کو خلیلی که برون آمد زغار　　　　گفت هذا رب هان کو کردگار

3066. *Hani bir Halîl ki, mağaradan dışarıya çıktı: "Bu benim rabbimdir, âgâh ol, Kirdigâr hani?" dedi.*

Fakat, hani bir İbrâhîm Halîlullâh hazretleri meşrebinde olan kimse ki, o kesâfet-i vücûd ve unusuriyyât mağarasından dışarıya çıksın ki: "Bu âlem-i tabîat sûret-i zâhirede benim mürebbîm görünür; fakat ey rûhum, âgâh ol, hani bunların fâil-i hakîkîsi?" desin. Bu ve âtîdeki beyitlerde cenâb-ı Pîr kendilerinin ve emsâl-i şerîflerinin meşreb-i âlîlerine işâret buyururlar.

من نخواهم در دو عالم بنگریست   تا نبینم این دو مجلس آن کیست

3067. *"Bu iki meclis kimin olduğunu görmedikçe, ben iki âleme bakmak istemem."*

"Ben dünyâ ve âhiret ve zâhir ve bâtın ve cisim ve rûh meclis ve mevtınlarından kimin mütecellî olduğunu görmedikçe, bu iki türlü âlemlerin sûretlerine bakmak istemem" desin.

بی تماشای صفتهای خدا   گر خورم نان در گلو ماند مرا

3068. *"Eğer Hudâ'nın sıfatlarını temâşâsız ekmek yersem, benim boğazımda kalır!"*

"Eğer bu âlem-i sûrette Hakk'ın sıfatlarını temâşâ etmeksizin gıdâ alırsam, o gafletle yediğim lokmalar boğazımda kalır!"

چون گوارد لقمه بی دیدار او   بی تماشای گل و گلزار او

3069. *"O'nun dîdârı olmaksızın, O'nun gül ve gülzârını temâşâsız lokma nasıl hazm olur?"*

Zîrâ eşyâ Hakk'ın mezâhir-i esmâsıdır. Ve isim sıfatın; ve sıfat zâtın zâhiridir. Binâenaleyh ârifler her lokmada Hakk'ın ismini ve isminden sıfâtını ve sıfâtından zâtını müşâhede ederler.

جزبر امید خدا زین آب وخور   کی خورد یك لحظه الا گاو وخر

3070. [3081] *Hudâ ümîdinin gayri ile bu yemeden ve içmeden ne vakit bir lahza yer, ancak öküz ve eşek olur.*

Bir ârif, Hakk'ın fikir ve ümîdinden başka bir ümîd ve fikir ile bu yeme ve içmeden ne vakit bir lahza intifâ' eder? Ârif yerse, Hakk'a kulluk fikir ve ümîdi ile yer ve içer. Meğer ki, öküzler ve eşekler gibi tecelliyât-ı Hak'tan gâfil ve bî-haber ola. Böyle bir gâfil yer ve içerse, cismini takviye etmek ve bu cism-i kavîsi vâsıtasıyla huzûzât-ı hayvâniyyesini icrâ etmek için yer ve içer. Nitekim âyet-i kerîmede, يَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ (Muhammed, 47/12) ya'ni, "Hayvânât-ı ehliyyenin yediği gibi yerler. Halbuki onların yerleri ateştir!" buyurulur.

آنکه کالأنعام بُد بَل هُم أضَلّ   گرچه پر مکرست آن گنده بغل

3071. *O kimse ki, en'âm gibi, belki onlardan daha şaşkın oldu, o koltuğu kokmuş her ne kadar mekr dolu ise de.*

Bu âlemin hey'et-i mecmûası Hakk'ın mezâhir-i esmâ ve sıfâtından ibâret olduğunu idrâk etmeyen kimse, her ne kadar umûr-ı dünyeviyyede ve kâmillere karşı olan muâmelâtında mekr ve hîle ve tezvîr menbaı ise de, münfesih olan cismâniyette istiğrâkı hasebiyle hayvânât-ı ehliyye gibi ve belki ondan daha şaşkın oldu. Nitekim âyet-i kerîmede buyurulur: وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيراً مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ (A'râf 7/179). Ya'ni, " Biz ins ve cinden çoğunu cehennem için yarattık. Kalbleri vardır, idrâk etmezler; gözleri vardır, görmezler; kulakları vardır, işitmezler. İşte onlar hayvânât-ı ehliyye gibidirler ve belki onlardan daha şaşkındırlar. Onlar gâfildirler!"

مکر او سر زیر و او سرزیر شد　　　روزگارك برد و روزش دیرشد

3072. *Onun mekri baş aşağı ve o da baş aşağı oldu; vakitçiğini götürdü ve onun günü geç oldu.*

Böyle bir kimsenin tezvîri ve mekri sukût etti ve boşuna gitti; kendisi de günden güne ihtiyarlayıp başı toprağa doğru eğildi. Hayât-ı dünyeviyyesindeki cüz'î bir vaktini isrâf etti, ömrü nihâyete erdi.

فکر گاهش کُند شد عقلش خرف　　　عمر شد چیزی ندارد چون الف

3073. *Onun mahall-i fikri gevşek, onun aklı bunak oldu; ömrü gitti, elif gibi bir şey tutmaz!*

Onun fikrinin mahalli olan dimâğı ve beyni gevşedi ve sulandı ve onun aklı bunak oldu, ömrü boşuna gitti. Noktadan ve şekilden hiçbir şeye mâlik olmayan ve dümdüz bir çizgiden ibâret bulunan elif harfi gibi bir şey tutmaz bir halde kaldı.

آنکه می گوید درین اندیشه ام　　　آن هم از دستان آن نفسست هم

3074. *Onu ki, "Bu endîşe içindeyim" der, o dahi yine o nefsin mekrindendir.*

Böyle bir kimsenin, "Ben âhiret fikrindeyim" demesi dahi yine nefsinin mekr ve hîlesinden ibârettir. Eğer hakîkaten öyle bir fikirde bulunsa idi, Hakk'ın وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى (Bakara, 2/197) ya'ni, "Zâd ve zahîre hazırlayın. Zîrâ takvâ zâd ve zahîresi hayırlıdır!" emrine ittibâ' eder ve tarîk-ı Hak'ta mücâhede ederdi.

وآنكه مى گويد غفوراست و رحيم   نيست آن جز حيلهء نفس لئيم

3075. *Ve onu ki der "Gafûr ve Rahîm'dir", o alçak nefsin hîlesinden başka değildir.*

Ve onun "Hak Teâlâ Gafûr ve Rahîm'dir" demesi de yine o alçak nefsin hîlesinden başka bir şey değildir. Zîrâ Hak Teâlâ hazretleri Kur'ân-ı Kerim'de, نَبِّئْ عِبَادِى أَنِّى أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ وَأَنَّ عَذَابِى هُوَالْعَذَابُ الْأَلِيمُ (Hicr, 15/49) ya'ni, "Ey Resûlüm, kullarıma haber ver ki, muhakkak ben gafûr ve rahîmim; ve muhakkak benim azâbım azâb-ı elimdir!" buyurur ve kullarına cemâlini ve celâlini duyurur.

اى زعم مرده كه دست از نان تهيست   چون غفوراست و رحيم اين ترس چيست

3076. *Ey "El ekmekten boştur" diye gamdan ölmüş, mâdemki Gafûr ve Rahîm'dir, bu korku nedir?*

Ey "Âhiret için zâd ve zahîre tedârik edemedim" diye gamdan muztarib olmuş olan kimse, mâdemki "Hayırlı amelim yoktur, fakat Hak Teâlâ Gafûr ve Rahim'dir" dersin; eğer Hakk'ın gaffâriyyetine ve rahîmiyyetine i'timâd ettin ise, bu içindeki korku nedir?

شكايت گفتن پيرمردى بطبيب از رنجوريها و جواب گفتن طبيب او را

İhtiyar bir adamın tabîbe hastalıklardan şikâyet etmesi ve tabîbin ona cevap vermesi

گفت پيرى مر طبيبى را كه من   در زحيرم از دماغ خويشتن

3077. *Bir ihtiyar, tabîbe dedi ki; "Ben kendi dimâğımdan elem içindeyim."*

"Zahîr" karın buruntusu ma'nâsına olup, burada sıkıntı ve elemden kinâyedir. Ya'ni, "Bir ihtiyar adam hekîme gitti ve dimâğındaki za'ftan şikâyet etti."

گفت از پیریست ای شیخ قدیم　　　گفت پشتم درد می آید عظیم

3078. *Dedi: "Ey eski ihtiyar, ihtiyarlıktandır!" Dedi: "Arkama azîm ağrılar gelir!"*

Hekim dedi: "Ey pek ihtiyar olan efendi, bu za'f-ı dimâğ ihtiyarlıktandır!" Sonra ihtiyar adam hekîme dedi: "Arkamda pek büyük ağrılar musallat oluyor!"

گفت از پیرست ای شیخ نزار　　　گفت هرچه می خورم نبود گوار

3079. *(Hekim) dedi: "Ey zaîf ihtiyar, ihtiyarlıktandır!" (İhtiyar) dedi: "Her ne yersem hazm olmaz!"*

گفت ضعف معده هم از پیریست　　　گفت وقت دم مرا دم گیرست

3080. [3092] *(Hekim) dedi: "Mi'de za'fı da ihtiyarlıktandır!" (İhtiyar) dedi: "Nefes vaktinde bana nefes tutukluğu vardır!"*

گفت آری انقطاع دم بود　　　چون رسد پیری دو صد علت شود

3081. *(Hekim) dedi: "Evet inkitâ'-ı nefes olur. Vaktâki ihtiyarlık erişir, ikiyüz illet olur!"*

گفت ای احمق بر این بر دوختی　　　از طبیبی تو همین آموختی

3082. *Dedi: "Ey ahmak, bunun üzerine mi dikildin? Tabîblikten sen ancak bunu mu öğrendin?"*

İhtiyar, hekîmin bu cevaplarına karşı öfkelendi de dedi ki: "Ey ahmak, sen bu ihtiyarlık üzerinde mi dikildin kaldın? Sen tabâbetten ancak bu ihtiyarlık ilmini mi tahsil ettin?"

ای مدمغ عقلت این دانش نداد　　　که خدا هر رنج را درمان نهاد

3083. *"Ey nâdân, senin aklın bu ilmi vermedi ki, Hudâ her bir derde derman koydu!"*

"Ey nâdân hekîm, Hak Teâlâ hazretlerinin her bir illete karşı bir ilâç ihsân etmiş olması ilmini senin aklın sana veremedi. Zîrâ aklın mahdûddur!"

تو خر احمق ز اندك مایگی　　　بر زمین ماندی ز كوته پایگی

3084. *"Sen ahmak olan eşek az mâyelikten, mertebe kısalığından yer üstünde kaldın!"*

"Senin ilm-i tıbda sermâyen olmadığından, yüksek bir seviyeye çıkamadın, ilm-i tabâbette böyle aşağı bir mertebede kaldın!"

پس طبیبش گفت ای عمر تو شصت　　این غضب وین خشم هم از پیریست

3085. *İmdi tabîb ona dedi: "Ey kimse, senin ömrün altmıştır; bu hiddet ve öfke de ihtiyarlıktandır!"*

چون همه اوصاف و اجزا شد نحیف　　خویشتن‌داری و صبرت شد ضعیف

3086. *"Vaktâki bütün evsâf ve eczâ nahîf oldu, kendini tutmaklığın ve sabrın zaîf oldu!"*

بر نتابد دو سخن زو هی کند　　تاب یك جرعه ندارد قی کند

3087. *"İki söze tâkat getiremez, ondan "Hey!" eder; bir cür'aya tâkat tutmaz, kay! eder."*

"Bu yaşta olan ihtiyar bir adam, aksi iki söze tâkat getiremez ve o sözlerden müteessir olarak, "Hey, artık çok oldun!" diye bağırıverir. Şarâb-ı hakîkatin bir damlasına tahammül edemez, hemen istifrâğ ve reddeder."

جز مگر پیری که از حقست مست　　در درون او حیات طیبست

3088. *Meğer o ihtiyarın gayri ki Hak'tan sarhoştur, onun bâtınında hayât-ı tayyibe vardır.*

Fakat kendi nefsini ve bilcümle eşyâyı Hakk'ın mezâhiri görüp, Hakk'ın bu müşâhedesinde sarhoş olan bir ihtiyar müstesnâdır. Zîrâ onun bâtınında latîf ve hoş bir hayat vardır. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيٰوةً طَيِّبَةً (Nahl, 16/97). Ya'ni, "Îmân-ı kâmil ile mü'min olarak erkekten ve kadından amel-i sâlih işleyen kimseyi biz elbette hayât-ı tayyibe ile diri kılarız!"

از برون پیرست و در باطن صبی　　خودچه چیزست آن ولی و آن نبی

3089. *Dışarıdan ihtiyardır ve bâtından sabîdir. Muhakkak o velî ve o nebî ne acîb şeydir!*

Zâhiren ve cismen ihtiyardır ve ma'nen ve rûhen sabî gibi saf ve tertemiz ve zindedir. O velî ve nebînin cismen zaîf ve rûhen kavî olması ne acîb şeydir!

گر نه پیدایند پیش نیك و بد   چیست با ایشان خسان را این حسد

3090. [3102] *Eğer iyinin ve kötünün önünde zâhir olmasa idiler, onlara edânînin bu hasedi nedir?!*

Eğer enbiyâ ve evliyâ iyilerin önünde zâhir olup onları yüksek merâtibe teşvik ve kötülerin önünde zâhir olup, onları da derekât-ı hayvâniyyeye sukûttan teb'îd etmese idiler; ve bu teşvik ve teb'îdde dahi muvaffak olmasa idiler, edânînin onlara karşı hasedleri vâki' olur mu idi?

ور نمیدانند شان علم الیقین   چیست این بغض و حسد سازی و کین

3091. *Ve eğer onları ilme'l-yakîn bilmeseler idi, bu buğz ve hased yapıcılık ve kîn nedir?*

Ve eğer o edânî onların bu yüksek hallerini ilme'l-yakîn bilmeseler idi, onlara karşı buğz ve hased ederler mi ve kîn tutarlar mı idi?

ور همیدانند بعث و رستخیز   چون زنندی خویش بر شمشیر تیز

3092. *Ve eğer kıyâmetin cezâsını bilse idiler, kendilerini niçin keskin kılıca vururlar idi?*

Ve eğer o edânî yevm-i kıyâmetteki Hakk'ın tecellî-i adlîsi ile vâki' olacak cezâları yakînen bilseler idi, keskin kılıç mesâbesinde olan enbiyâ ve evliyâya muhâlefet ile kendilerini o kılıca çarparlar mı idi?

بر تو می خندد مبین او را چنان   صد قیامت در درونستش نهان

3093. *Senin üzerine güler, onu öyle görme; onun bâtınında yüz kıyâmet gizlidir!*

O nebî veyâ velî senin buğz ve adâvetine karşı güler ve hande ile mukâbele eder. Sen onların zâhirlerini görme. Onların bâtınlarında Hakk'ın tecelliyât-ı adliyyesi hüküm-fermâ nice kıyâmetler gizlidir!

دوزخ و جنت همه اجزای اوست   هرچه اندیشی تو او بالای اوست

3094. *Cennet ve cehennem bütün onun eczâsıdır. Sen her ne düşünürsen, o onun fevkidir!*

Nebînin veyâ velînin muâmelât-ı cemâliyyelerinde cennet ve muâmelât-ı celâliyyelerinde cehennem mündemiçtir. Onların hâli senin evhâm ve hayâline sığmaz. Onların hakkında her ne düşünürsen, onların halleri o senin düşündüğün şeylerin fevkindedir!

هرچه اندیشی پذیرای فناست   آنکه در اندیشه نآید آن خداست

3095. *Her ne düşünürsen fenâ kabûl edicidir. O ki düşünceye gelmez, o Hudâ'dır!*

Zîrâ senin düşüncelerin arazlardan ibâret olup, hepsi fânîdir. Nebî ve velî evhâm ve hayâline sığmaz. Zîrâ onlar vücûd-ı abdânîlerinden fânî olup, vücûd-ı hakkānî ile kāimdirler. Hadîs-i kudsîde beyân buyurulduğu üzere sem'leri ve basarları ve lisanları Hak'tır. Hak'la işitirler ve Hak'la görürler ve Hak'la söylerler.

بردر این خانه گستاخی ز چیست   گر همی دانند کاندر خانه کیست

3096. *Bu hânenin kapısı önünde küstahlık nedendir; eğer bilseler idi ki hânede kim vardır?*

İmdi onlar bu halde olup, vücûdları Hakk'ın bilcümle sıfât ve esmâsının bâb-ı zuhûru olunca, artık bu Hak evinin kapısı önünde edânînin küstahlığı ve edebsizliği nedendir? Ah, eğer bu edânî, bu nebî veyâ velî sûretinin evinde kimin olduğunu bilseler, idi, hiçbir küstahlığa cür'et edebilirler mi idi?

ابلهان تعظیم مسجد می کنند   در خرابی اهل دل جد می کنند

3097. *Ahmaklar mescide ta'zîm ediyorlar, ehl-i dilin harâblığında çalışıyorlar!*

Sûret-perest olan ahmaklar, taştan ve topraktan yapılan mescide ta'zîm ediyorlar. Burası câmi'dir ve beytullâhtır diye edeblerini muhâfazaya gayret ediyorlar. Bir taraftan dahi ehl-i dil olan evliyâullâhın tahrîbine çalışıyorlar!

آن مجازست این حقیقت ای خران   نیست مسجد جز درون سروران

3098. *Ey eşekler, o mecâzdır, bu hakîkattir, serverlerin bâtınından başka mescid yoktur!*

Ey eşek meşrebinde olan idraksizler, o taştan ve topraktan yapılan mescid mecâzdır. Ya'ni, sen hürmet edersen muhterem olur; eğer hürmet etmezsen, zahîre anbarı ve sâir eşyâ deposu olur. Fakat enbiyâ ve evliyânın vücûdları böyle değildir. Onların a'zâ ve kuvâsından zâhir olan, Hakk'ın maa's-sıfât hakîkat-ı vücûdudur. Bu serverlerin bâtınlarından başka bir mescid-i hakîkî yoktur.

مسجدی کآن اندرون اولیاست   سجده گاه جمله است آنجا خداست

3099. *Bir mescid ki o evliyânın bâtınıdır, cümlenin secdegâhıdır, orada Hudâ vardır.*

Onların bâtınlarında olan mescid, bütün zerrât-ı kâinâtın secdegâhıdır. Zîrâ onların bâtınlarını Hak istîlâ etmiştir. Nitekim hadîs-i kudsîde, لا يسعنى أرضى ولا سمائى ولكن يسعنى قلب عبدى المؤمن التقى النقى ya'ni, "Yerime ve göğüme sığmadım; ve lâkin takî ve nakî olan mü'min kulumun kalbine sığdım" buyurulur. Ve bu *Mesnevi-i Şerif*'in sâhibi olan cenâb-ı Pîr efendimiz, o takî ve nakî olan mü'min kullardan birisidir. Nitekim bir beyt-i şerîflerinde şöyle buyururlar.

این هیکل آدمست روپوش   ما قبلهء جمله سجدهائیم

"Bu heykel-i âdem nikābdır; biz bütün secdelerin kıblesiyiz!"

Ve bir mısrâ'da dahi şöyle buyururlar:

آن چیز شدم کلی کو برهمه سوگندست

"Ben külliyyen o şey oldum ki, o şey cümle üzerine yemîndir."

Ya'ni, "Ben kâmilen herkesin nâm-ı pâkine yemîn ettiği Hak oldum ve kendi varlığımı onun varlığında mahvettim" demek olur.

Ve Ebu'l-Hasan-ı Harakānî hazretleri dahi, لو عرفتمونى لسجدتمونى ya'ni, "Siz beni ârif olsa idiniz, bana secde ederdiniz" buyururlar. Ve sultân-ı enbiyâ Efendimiz'in من رآنى فقد رأى الحق ya'ni, "Beni gören muhakkak Hakk'ı gördü" buyurmaları dahi bu ma'nâdandır. Fakat bu sözler ehl-i zâhirin havsalalarına sığmadığından, kimi te'vîl ve kimi inkâr eder. Zîrâ bu zevk ve irfân mes'elesidir. Herkes kendi mertebesinde ma'zûrdur.

تا دل مرد خدا نآمد به درد   هیچ قرنی را خدا رسوا نکرد

3100. [3112] *Merd-i Hudâ'nın gönlü derde gelmedikçe Hudâ bir "karn"ı rüsvây etmedi.*

Hind nüshalarında "karn" yerine "kavm" vâki' olmuştur, ikisi de aynı ma'nâdadır. Ya'ni, "Merd-i Hudâ'nın gönlü incinmedikçe Hak Teâlâ hazretleri bir kavmin başına belâ verip onu rüsvây etmedi."

Ma'lûm olsun ki, "merd-i Hudâ"dan murâd, Hakk'ın zâtını bilcümle sıfâtıyla berâber mezâhir-i kevniyyede ve nefislerinde zevken müşâhede

eden zevât-ı kirâmdır ki, bunlar "ehlullâh"tır ve "Allâhîler"dir. Binâenaleyh münkirlerin tecâvüzâtı bu müşâhede sâhipleri hakkında vâki' olduğu ve onların kalb-i şerîfleri onların mezâliminden incindiği vakit belâlarını bulurlar. Velâkin bu müşâhede-i zevkî sâhibi olmayıp, kendilerinden kerâmât ve havârık-ı âdât sâdır olan kimseler, "ebrâr" ve "ahyâr"dan bulunan evliyâ sınıfından iseler de, "ehlullâh"tan değildirler. Onlara "ehl-i kerâmet" ve "ehl-i velâyet" derler. Ve bunlar hicâbât-ı nûrâniyye içindedirler. Evvelkilerin incinmesiyle bunların incinmeleri arasındaki fark ve netâyic de başkadır. Münkirlerin bunlar hakkındaki zulümleri ref'-i derecelerine bâdî olur. Fakat evvelki sınıf keskin kılıç gibidirler. Münkirler onlara kendilerini çarpıp helâk ederler.

قصد جنگ انبیا می داشتند   جسم دیدند آدمی پنداشتند

3101. *Enbiyâ ile cenk kasdını tuttular; cisim gördüler, âdemî zannettiler!*

Münkirler, kalb-i şerîfleri arş-ı Rahmân olan enbiyâ ile cenge ve nizâ'a kıyâm ettiler. Çünkü zâhirde onları da kendileri gibi cisim gördüler ve beşer zannettiler ve onların azamet-i bâtınıyyelerini bilemediler; nihâyet başlarına belâlar geldi.

در تو هست اخلاق آن پیشینیان   چون نمی ترسی که تو باشی همان

3102. *Sende o evvelkilerin ahlâkı vardır. Niçin korkmazsın ki, sen de öyle olasın?*

Ey gâfil, sende dahi o peygamberlere muhâlefet edip, bilâhire helâk olan evvelki kavimlerin ahlâkı vardır. Bu huy sebebi ile, peygamberlerin vârisleri olan "ehlullâh"a muhâlefet edersin. Senin âkıbetin dahi onların âkıbetleri gibi olacağından niçin korkmazsın?

آن نشانیها همه چون در تو هست   چون تو زیشانی کجا خواهی برست

3103. *Mâdemki o alâmetlerin hepsi sende vardır; mâdemki sen onlardansın, nerede halâs istersin?*

Mâdemki o geçmiş kavimlerin gaflet ve inâd ve muhâlefet gibi olan alâmetlerinin hepsi sende vardır; ve mâdemki sen dahi bu hâlinle onlardansın, o halde nasıl helâkten necâtını ümîd edersin, ümem-i mâziyenin ahvâli ile kendi ahvâlini mukâyese etsen ve ibret alsan olmaz mı?

قصهء جوحی و آن کودك که پیش جنازهء پدر خویش نوحه می کرد

Cûhî'nin ve babasının cenâzesi önünde nevha eden çocuğun kıssası

"Cûhî", meşhûr latîfeci bir adamın adıdır. "Cuhî" dahi derler.

کودکی در پیش تابوت پدر　　زار می نالید و برمی کوفت سر

3104. *Bir çocuk babasının tabutu önünde zâr zâr ağlar ve başına vurur idi.*

کای پدر آخر کجایت می برند　　تا تو را در زیر خاکی بفشرند

3105. *Derdi ki: "Ey peder, nihâyet seni nereye götürüyorlar? Nihâyet seni toprak altına getiriyorlar!"*

می برندت خانهء تنگ و زحیر　　نی در او قالی و نه در وی حصیر

3106. *"Seni sıkıntılı ve dar bir eve götürüyorlar. Onda ne bir halı ve onda ne de bir hasır vardır!"*

نی چراغی در شب و نه روز نان　　نی در او بوی طعام ونه نشان

3107. *"Gece de ne bir çerâğ ve gündüz de ne ekmek vardır! Onda ne taâm kokusu ve ne de nişânı vardır!"*

نی در معمور نی در بام راه　　نی یکی همسایه کاو باشد پناه

3108. *"Ne onun kapısı ma'mûr ve ne de onun damı üzerine yol vardır! Ne bir komşu var ki penâh ola!"*

چشم تو که بوسه گاه خلق بود　　چون رود در خانهء کور و کبود

3109. *"Halkın bûse-gâhı olan senin gözün iğrenç hâne içinde nasıl olur?"*

خانهء بی زینهار و جای تنگ　　که در او نه روی می ماند نه رنگ

3110. *"Sakınılmaz bir oda ve dar yer ki, onda ne yüz kalır ne de renk!"*
[3122]

زین نسق اوصاف خانه می شمرد   وزدو دیده اشك خونین می فشرد

3111. *Bu minvâlden evin evsâfını sayardı ve iki gözden kanlı yaş dökerdi.*

Çocuk mezarın bu gibi evsâfını sayıp döker ve bir taraftan da ağlar idi.

گفت جوحی با پدر ای ارجمند   والله این را خانهء ما می برند

3112. *Cûhî babasına dedi: "Ey azîz, vallâhi bunu bizim evimize götürüyorlar!"*

Cûhî, çocuk tarafından ta'dâd olunan mezarın evsâfını işitince, kendi babasına hitâben dedi ki: "Ey azîz babacığım, bu çocuk bizim evin ahvâlini sayıp döküyor; şu halde bu cenâzeyi gālibâ bizim eve götürüyorlar!"

گفت جوحی را پدر ابله مشو   گفت ای بابا نشانیها شنو

3113. *Cûhî'ye babası dedi ki: "Ahmak olma!" Dedi ki: "Ey baba, nişânları dinle!"*

Cûhî'ye babası cevâben dedi ki: "Ahmaklık etme, hiç cenâze bizim eve gider mi?" Cûhî babasına dedi ki: "Ey baba, çocuğun saydığı nişânları ve evsâfı dinle!"

این نشانیها که گفت او یك به یك   خانهء ماراست بی تردید و شك

3114. *"Onun bir bir söylediği bu nişânlar, tezvîrsiz ve şeksiz bizim evimiz içindir!"*

نی حصیر و نی چراغ و نه طعام   نه درش معمور و نه صحن و نه بام

3115. *"Ne hasır, ne ışık, ne taâm vardır; ne onun kapısı ma'mûrdur, ne sofası ve ne de damı vardır!"*

زین نمط دارند بر خود صد نشان   لیك كی بینند آن را طاغیان

3116. *Bu üslûbdan kendi üzerlerine yüz nişân tutarlar. Fakat onu tâğîler ne vakit görürler?"*

Cûhî mezarın evsâfını kendi evine kıyâs etti Bunun gibi sen dahi Âd ve Semûd kavminin ve Fir'avn ve Nemrûd'un sıfât-ı zemîmeleri nişânlarından birçok nişânlar tutarsın. Fakat ne çâre ki, nefislerinin azgınlığını hoş görüp râzı olanlar bu mukāyeseyi yapıp kendilerini görebilirler mi?"

خانهء آن دل كه ماند بی ضیا   از شعاع آفتاب كبریا

3117. *O gönül hânesi ki, Kibriyâ güneşinin şuâından ziyâsız kalır;*

Bu beyt-i şerîf âtîdeki beyit ile bir cümle-i tâm teşkîl eder. Ya'ni, Zât-ı Kibriyâ güneşinin şuâı olan ilm-i esmâî ve sıfâtîden ziyâsız ve bî-behre kalan o gönül;

تنگ و تاریکست چون جان جحود   بی نوا از ذوق سلطان ودود

3118. *Münkirin canı gibi, Vedûd olan Sultân'ın zevkinden bî-nevâ olarak dar ve karanlıktır!*

Münkirin sıfât-ı nefsâniyyesi ile mestûr olan canı gibi, hakîkî dost olan Allâh Teâlâ'nın zevkinden nasîbsiz olarak dar ve karanlıktır. Zîrâ Hakk'ın sıfâtına ve esmâsına olan ilim, bilcümle eşyâdaki ihâta-i zâtiyyesi ilmini verir. Ve böyle bir ilim, kalbi nûrlandırır ve idrâki genişletir.

نی در آن دل تافت تاب آفتاب   نی گشاد عرصه و نه فتح باب

3119. *O gönüle ne güneşin nûru doğdu, ne arsanın açılması ve ne feth-i bâb vardır!*

Sıfât-ı nefsâniyye perdeleriyle mestûr kalan gönüle, Zât-ı Kibriyâ güneşinin nûru olan ma'rifet doğmadığı gibi; ma'nâ ve rûhâniyyet arsası da açılmaz ve ne de âlem-i kesâfetin âlem-i letâfete olan kapısı açılmaz!

گور خوشتر از چنین دل مر تو را   آخر از گور دل خود برتر آ

3120. [3132] *Böyle gönülden, muhakkak sana mezar daha hoştur. Nihâyet sen kendi gönlünün mezarından yukarı gel!*

Böyle sıfât-ı nefsâniyye zulmetleri içinde kalan bir gönülden, sana ölmek ve mezara gitmek daha hoştur. Çünkü ölüm vâsıtasıyla sana âlem-i letâfet ve rûhâniyyetin arsası açılır. Nihâyet sen bu hayât-ı dünyeviyyede gönlünün bu karanlık mezarından, tahsîl-i maârif vâsıtasıyla rûhunun başını çıkar!

زندهٔ و زنده زاد ای شوخ و شنگ   دم نمی گیرد تو را زین گور تنگ

3121. *Ey şûh ve şâtır, dirisin ve diriden doğmuşsun; bu dar mezardan nefis tutulmaz mı?*

Ey hayât-ı dünyeviyyenin huzûzâtına râzı ve onunla mutmain olup şûh olan ve şatâret içinde bulunan gâfil, sen mü'min olup îmânın ile dirisin ve diri olan îmân sâhibinin evlâdısın. Nefsânî sıfatlar ile karanlık ve dar bir hâle gelmiş olan bu kalbinin mezarından rûhun sıkılmaz mı ve nefsin daralmaz mı?

یوسف وقتی و خورشید سما   زین چه و زندان بر آو رو نما

3122. *Vaktin Yûsuf'usun ve göğün güneşisin; bu kuyudan ve zindandan çık ve yüz göster!*

Ey fetânet sâhibi olan mü'min, maârif-i ilâhiyyenin tahsîlinde parlak bir zekâ ve isti'dâdın olmakla vaktin Yûsuf'u mesâbesindesin ve ma'nâ göğünün güneşisin. Artık gafletten uyan, bu nefsâniyyet kuyusundan ve zulmânî olan bu tabîat zindanından çık ve rûh-ı latîfinin yüzünü göster!

سبب خلاص یونس علیه السلام از ماهی و خلاص روح از نفس

Yûnus (a.s.)ın balıktan kurtulmasının sebebi ve rûhun nefisten halâsı

یونست در بطن ماهی پخته شد   مخلصش را نیست از تسبیح بد

3123. *Senin Yûnus'un balık karnında pişmiş oldu; onun halâsına tesbîhten gayri çâre yoktur.*

"Senin Yûnus (as.) gibi saf olan rûhun, balık mesâbesinde olan cism-i kesîfinin karnında beliyyât-ı cismâniyye ile yandı kavruldu. Onun kurtulması için tesbîhten başka çâre yoktur. Nitekim Yûnus (a.s) balık karnında tesbîh etmek sebebiyle kurtuldu." "Büd" çâre ma'nâsınadır. Bu beyt-i şerîfte rûh-i insanî, peygamberlerden Yûnus (a.s.)a; ve cesed-i insânî dahi Yûnus (a.s.)ı yutan balığa teşbîh buyurulmuştur.

Ma'lûmdur ki, Yûnus (as.) Musul civârında kâin ve elyevm harâbeleri mevcûd olan Ninova şehrine meb'ûs olmuş idi. Kavmi kendisini tekzîb ettiğinden öfkelendi ve vahy-i ilâhîye intizâr etmeksizin aralarından kaçtı. Allâhu a'lem Basra körfezinde dolmuş bir yelken gemisine bindi. Gemi bir akıntıya tutuldu ve fenâ bir vaz'iyyete düştü. Gemi halkı, "İçimizde efendisinden kaçan bir köle vardır" deyip, kur'a çektiler. Kur'a Yûnus (as.)a isâbet etti onu denize attılar. Derhâl balina balığı gibi bir büyük balık onu yuttu ve Cenâb-ı Hak onu karanlık olan o balığın karnında zahmet içinde yaşattı. Nitekim sû-

re-i Sâffât'ta şöyle hikâye buyurulur: وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ لَلَبِثَ فِي بَطْنِهِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ (Sâffât 37/139-144). Ya'ni, "Muhakkak Yûnus dahi mürsellerdendir. Vaktâki dolmuş bir gemi tarafına kaçtı, kur'a çektiler, mağlûblardan oldu. İmdi o melâmet ettiği halde onu balık yuttu. Eğer müsebbihlerden olmasa idi kıyâmete kadar onun karnında kalır idi." Ve diğer bir âyet-i kerîmede de Cenâb-ı Hak onun tesbîhinden haber verip buyurdu ki; فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ (Enbiyâ, 21/87). Ya'ni, "Zulümât içinde, 'İlâhî, Sen'den başka ilâh yoktur. Ben Sen'i cemî-i nakāisten tenzîh ve takdîs ederim. Muhakkak ben zâlimlerden oldum!' diye nidâ etti."

گرنبودى او مسبح بطن نون حبس و زندانش بُدى تا يُبعثون

3124. *Eğer o tesbîh edici olmasaydı balığın karnı kıyâmete kadar ona hapis ve zindan olurdu.*

او بتسبيح از تن ماهى بجست چيست تسبيح آيت روز الست

3125. *O tesbîh ile balığın cisminden sıçradı. Tesbîh nedir? Rûz-i elest âyetidir.*

Hz. Yûnus balık karnından tesbîh ederek kurtuldu. Ve tesbîhinde dedi ki: "İlâhî, Sen'den başka mutasarrıf-ı hakîkî olan bir ilâh yoktur. Rubûbiyyet-i mutlaka ancak sana mahsûstur. Ben senin emrine muntazır olmayıp kaçmakla hod-be-hod tasarrufa kıyâm ettiğim için ters bir iş yaptım ve zâlimlerden oldum!" İmdi bu ma'nâ i'tibâriyle, bu âlem-i keserâtta tesbîh nedir? Ervâha, أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ (A'râf, 7/172) ya'ni "Ben sizin rabbiniz değil miyim?" hitâbı vâki' olduğu ânın ve zamânın âyeti ve nişânıdır. Zîrâ o günde Cenâb-ı Hak rubûbiyyetin kime âid olduğunu ervâha sordu. Onlar da, "Evet, rubûbiyyet-i mutlaka senindir. Bu husûsta kimsenin iştirâki yoktur" dediler ve Hakk'ı şerîkten tenzîh ettiler. Hal böyle iken, o ervâh âlem-i cismâniyyete gelip, bu rubûbiyyet-i mutlakanın Hakk'a âidiyyetini unuttular da, güneş ve toprak ve su gibi Hakk'ın vesâit-i terbiyesine isnâd ettiler ve şerîk ittihâz ettiler.

گر فراموشت شد آن تسبيح جان بشنو اين تسبيحهاى ماهيان

3126. *Eğer canın tesbîhi ferâmûşun oldu ise, balıkların bu tesbîhlerini dinle!*

Ey cismâniyyette müstağrak olan kimse, eğer canın bu âlem-i keserâtta rûz-i elestteki tesbîhi unuttu ise, bâri deryâ-yı vahdetin balıkları mesâbesinde olan ehlullâhın tesbîhlerini dinle de, o unuttuğun tesbîhi hâtırına getir!

هر که دید الله را اللهیست هر که دید آن بحر را آن ماهیست

3127. *Her kim Allâh'ı gördü ise, Allâhîdir; her kim denizi gördü ise, o balıktır.*

Her kim bu âlem-i keserâtta Hakk'ın sıfât perdelerine bürünmüş olan Zât'ını gördü ise, o kimse Allâhîdir ve Allâh'a mensuptur. Ve her kim o deryâ-yı hakîkat olan vücûdu gördü ise, cismi ile o deryânın balığıdır. Ve ehlullâh ile evliyâ hakkındaki îzâhât, yukarıda 3100 numaralı beyitte geçti.

این جهان دریاست و تن ماهی و روح یونس محجوب از نور صُبوُح

3128. *Bu cihân deryâdır ve cisim balıktır; ve rûh, nûr-ı subûhtan mahcûb olan Yûnus' tur.*

"Subûh", vakt-i subh ma'nâsınadır. Bu cihân, vücûd-ı vâhid-i hakîkî deryâsıdır; ve cisimler, o vücûd-ı hakîkî deryâsında yüzen balıklardır; ve rûhlar dahi, o vücûd-ı hakîkî sabâhının nûrundan, bu cisimlerin kesâfeti sebebiyle mahcûb olan birer Yûnus'tur.

گر مسبح باشد از ماهی رهید ورنه در وی هضم گشت و نابدید

3129. *Eğer müsebbih olursa balıktan kurtuldu; ve yoksa onda hazm ve nâ-bedîd oldu!*

Eğer rubûbiyyet-i mutlakayı sâhib-i aslîsi olan Hakk'a izâfe etmek sûretiyle Hakk'ı şerîkten tenzîh ve tesbîh edici olursa, balıklar gibi olan cisimlerin hicâbından kurtuldu; ve aksi halde o cismâniyyet içinde eriyip, gâib oldu gitti!

ماهیان جان درین دریا پُرند تو نمی بینی بگردت می پرند

3130. [3142] *Can balıkları bu deryâda doludur. Sen görmüyorsun, senin etrâfında uçuyorlar!*

Can balıkları olan ehlullâh bu deryâ-yı vahdette doludur. Senin etrâfında ve gözünün önünde uçup dolaştıkları halde, sen basar-ı basîretin kapalı olduğu için onları göremiyorsun.

بر تو خود را می زنند آن ماهیان چشم بگشا تا ببینی شان عیان

3131. *O balıklar kendilerini sana çarparlar. Onları âşikâre görmek için gözünü aç!*

O vahdet deryâsının balıkları olan ehlullâh sana çarparlar ve kendilerinin hallerini rumûzât ile sana bildirirler. Onları apaçık görmek için, basar-ı basîretini ve idrâkini aç!

ماهیان را گر نمی بینی پدید　　　گوش تو تسبیحشان آخر شنید

3132. *Eğer balıkları âşikâre göremiyorsan, nihâyet kulağın onların tesbîhlerini işitti.*

Eğer o ehlullâhı açık bir sûrette basar-ı basîretin ile göremiyorsan, bâri kulağın ile onların ayn-ı tesbîh ve tenzîh olan maârif ve hakāyıkını dinle ki onlar senin gözünü Hak tarafına açmağa çalışıyorlar ve nefsinin tasarruflarının şeâmetinden bahsediyorlar!

صبر کردن جان تسبیحات تست　　　صبر کن کآنست تسبیح دُرُست

3133. *Sabretmek senin tesbîhlerinin canıdır. Sabret ki, doğru tesbîh odur!*

Nefsinin tasarrufâtına karşı sabretmek ve onun arzûlarına muhalefet edip, Hakk'ın emrine münkād olmak senin tesbîhlerinin canıdır. Zîrâ senin nefsin tasarrufâta kıyâm ile ulûhiyyet da'vâsında bulunmuş olur. Binâenaleyh onun tasarrufâtına karşı sabret ki, onun da'vâ-yı ulûhiyyetini reddedip, Hakk'ın tasarrufâtını ve ulûhiyyetini kabûl etmiş olasın! Beyit:

نفس ملعون کمتراز فرعون نیست　　　لیك این را عون و آنرا عون نیست

Tercüme ve Îzâh: "Hak'tan matrûd ve baîd olan nefis Fir'avn'dan daha aşağı değildir. Fakat Fir'avn'ın a'vânı ve ensârı vardır, bu nefsin ise a'vânı ve ensârı olmadığı halde kuru kuruya ulûhiyyet da'vâsında bulunur."

هیچ تسبیحی ندارد آن دَرَج　　　صبر کن الصّبر مفتاح الفرج

3134. *Hiçbir tesbîh o dereceleri tutmaz. Sabret, zîrâ sabır sürûrun anahtarıdır!*

Lisânen ve kalben ve fikren Hakk'ı tenzîh ve tesbîh etmek, nefsin tasarrufâtına karşı sabretmek sûretiyle vâki' olan tesbîh ve tenzîh derecesinde değildir. Zîrâ evvelki tesbîh ve tenzîh kolay; ve sabır sûretiyle olan tesbîh ise tesbîh-i fiilî olup, gâyet güçtür. Binâenaleyh sabret ve tesbîh-i fiilî ile Hakk'ı tesbîh ve tenzih et. Zîrâ bu sûretle olan sabır, sürûr-ı rûhânînin anahtarıdır.!

صبر چون پول صراط آن سو بهشت   هست با هر خوب يك لالاى زشت

3135. *Sabır Sırat Köprüsü, o taraf cennet gibidir. Her güzel ile bir çirkin lala vardır.*

Tesbîh-i fiilî olan sabır, kıldan ince ve kılıçtan keskin olan gâyet korkunç ve çirkin Sırât Köprüsü gibidir. Ve köprünün öte tarafı ise gâyet güzel ve latîf olan cennet gibidir. Nitekim her güzel ve cemâl sâhibi olan çocuk ile berâber bir çirkin lala vardır.

تاز لالا مى گريزى وصل نيست   زآنكه لالا را ز شاهد فصل نيست

3136. *Laladan kaçtıkça sana vuslat yoktur. Zîrâ ki lalaya mahbûbdan ayrılık yoktur.*

Eğer sen çirkin bir şahıstır diye güzel çocuğun lalasından kaçarsan, onun himâyesi altında bulunan cemâl sâhibi çocuğu temâşâ edemezsin. Zîrâ bu çirkin hizmetçi o sâhib-i cemâl olan çocuktan bir an ayrılmaz. Binâenaleyh, çirkin olan sabır, güzel olan selâmet-i rûha muttasıldır, aslâ ondan ayrılmaz.

تو چه دانى ذوق صبر اى شيشه دل   خاصه صبر از بهر آن نقش چگل

3137. *Ey sırça gönüllü, sen sabrın zevkini ne bilirsin?! Husûsiyle sabır o Çigil nakşı için olursa!*

"Ey sırça gibi nâzik gönüllü, sen huzûz-ı nefsânîye karşı sabrın zevkini ne bilirsin! Husûsiyle o sabır, sonunda Çigil şehri güzeline nâil olmak için olursa, ne kadar zevkli bir şeydir!" "Çigil," Türkistan şehirlerinden birinin adıdır. Ahâlîsi gâyet sâhib-i cemâl olmakla ma'rûftur. Nefsin ahkâmı muattal olduğu vakit, rûhun latîf olan vechi zâhir olacağına göre, "Çigil şehrinin nakşı"ndan murâd, rûh olmak; ve "Çigil şehri"nden murâd, rûh-ı küllî-i Muhammedî olmak münâsib görünür.

مرد را ذوق غزا و كر و فر   مر مخنث را بود ذوق از ذكر

3138. *Erkeğin zevki gazâdan ve kerr ü ferdendir; muhannesin zevki dahi zekerden olur.*

"Muhannes", kadın tabîatlı ve hazz-ı nefsânîlerine mağlûb korkak kimselere denildiği gibi, kendisine fiil-i şenî' ettiren mef'ûl ma'nâsına da gelir. Cenâb-ı Pîr efendimiz; huzûzât-ı nefsâniyyesine mağlûb ve Hak'tan gâfil olan ehl-i dünyâya, nefis ve şeytanın mef'ûlleri oldukları için, "muhannes" ta'bîr

buyururlar. "Kerr ü fer", harpte düşmana karşı ileri ve geri hareketler göstererek hücûm etmek ma'nâsınadır. Ya'ni, "Erkek olan kimsenin zevki, düşmana karşı harpten ve hücûmdandır; muhannesin zevki ise uzv-ı süflîsinden olur."

جز ذَکَرْ نه دین او و ذِکْرِ او   سوی اسفل بُرد او را فکر او

3139. *Onun dîni ve zikri zekerden başkası değildir. Onun fikri, onu esfel tarafına götürdü!*

O muhannesin dîni ve zikri ve fikri, âlet-i tenâsülden başkası değildir. Onun alçak olan fikri, kendisini esfel tarafına götürdü.

گر بر آید تا فلك از وی مترس   کاو به عشق سفل آموزید درس

3140. *Eğer feleğe kadar çıksa ondan korkma. Zîrâ süfl aşkı ile ders öğrendi!*
[3152]

Böyle bir muhannes, ulûm-ı zâhiriyyede ve zekâ-yı sûrîde yüksek bir mertebeye kadar çıksa bile, ey nefsiyle mücâhede eden kimse, ondan korkma! Zîrâ o her ne öğrendi ise, kısm-ı süflîsinin aşkı ile öğrendi ve okuduğu dersleri, nefsinin huzûzâtını elde etmek için okudu.

او بسوی سفل می راند فرس   گرچه سوی علو جنباند جرس

3141. *O her ne kadar çıngırağı yüksek tarafa tahrîk ederse de, süfl tarafına at sürer!*

O muhannes her ne kadar ilm-i zâhirîsi ile ve zekâ-yı sûrîsi ile kendi muhîtine sıyt ve şöhret salar ve yüksekliğini i'lân ederse de, dâimâ himmetinin atını aşağıya sürer!

از علمهای گدایان ترس چیست   کآن علمها لقمهء نان را رهیست

3142. *Dilencilerin bayraklarından korku nedir? O bayraklar ekmek lokması için bir yoldur.*

"Dilencilerin, ya'ni dünyâ tâliblerinin çektikleri şöhret bayraklarından korkulur mu? O yüksek gösterilen ilim ve zekâ bayrakları, ekmek lokması, ya'ni ezvâk-ı cismâniyye ve huzûzât-ı nefsâniyyenin istîfâsına âlet olan mâl-i dünyânın cem'ine götüren bir yoldur." "Rehî"deki (ی) kelimenin aslından olursa, bende ve köle ve hâdim demektir. Bu sûrette ma'nâ, "O bayraklar, ekmek lokmasının bendesi ve hâdimidir" demek olur. Ve "Reh" yol ma'nâsına olduğuna göre, âhirindeki (ی) yâ-yı vahdet olursa, "bir yol" demek olur. Şârihle-

rin çoğu yalnız bu ma'nâyı almışlar; ve Ankaravî hazretleri her iki vechi de göstermişlerdir. Fakîr ikinci veche göre tercüme ettim.

ترسیدن کودك از آن شخص صاحب جثه و گفتن
آن شخص که ای کودك مترس که من نامردم

O cüsse sâhibi şahıstan çocuğun korkması ve o şahsın "Ey çocuk korkma, zîrâ ben nâmerdim!" demesi

کنگ زفتی کودکی را یافت فرد — زرد شد کودك زبیم قصد مرد

3143. *İri bir hayâsız, bir çocuğu yalnız buldu; çocuk adamın kasdı korkusundan sarardı.*

"Kink" hayâsız demektir. Ya'ni, "İri cüsseli hayâsız bir adam bir çocuğu bir yerde yalnızca buldu; çocuk bu adamın kendisine fiil-i şenî' icrâ edeceğinden korktu ve benzi sarardı."

گفت ایمن باش ای زیبای من — که تو خواهی بود بر بالای من

3144. *Dedi: "Ey benim yakışıklım, müsterîh ol ki, sen benim üzerimde olacaksın!"*

O cüsseli hayâsız adam çocuğa dedi: "Ey benim yakışıklı çocuğum, korkma ve müsterîh ol! Ben sana değil, sen bana fiil-i şenî' icrâ edeceksin!"

من اگر هَوْلم مخنث دان مرا — همچو اشتر برنشین می ران مرا

3145. *"Ben her ne kadar korkunç isem de, beni muhannes bil. Deve gibi benim üzerime bin, beni sür!"*

"Hevl", korkutmak ve korku ve korkunç ma' nâsınadır. Ve Fârisî'de hâ'nın zammı ile "huvl", doğru ve sahîh ve yüksek ve yukarı ma'nâlarınadır. Burada "korkunç" ma'nâsı münâsibdir. Ba'zı nüshalarda, kuvvet ve tüvânâlık ma'nâsına "havl" (حول) sûretinde vâki'dir. Bu nüshalara göre, "kavî ve tüvânâ" ma'nâsı verilmek muvâfık olur. Beytin ma'nâsı zâhirdir.

صورت مردان و معنی این چنین　　از برون آدم درون دیو لعین

3146. *Adamların sûret ve ma'nâsı böyledir. Hâriçten adam, içi şeytân-ı laîn!*

Nefislerinin tasarrufu altında bulunan adamların sûretleriyle ma'nâları, bu zikrettiğimiz muhannesin hâline benzer. Zâhirine bakılınca uslu akıllı ve heybetli bir adam görünür; fakat ma'nâsı ve iç yüzü, akvâli ve ef'âli vâsıtasıyla zâhir olduğu vakit, huzûr-ı Hak'tan koğulmuş bir şeytan olduğu anlaşılır!

آن دهل را مانی ای زفت چو عاد　　که بر او آن شاخ را می کوفت باد

3147. *Ey Âd gibi iri, o davula benzersin ki, onun üzerine rüzgâr değneği vurur!*

Âd kavmi, iri cüsseli adamlar idi. Hak Teâlâ onları şedîd fırtına ile yerlere çarparak helâk etti. Cenâb-ı Pîr, bu gibi sıyt ve şöhret sâhibi olan muhannesleri Âd kavmine teşbîh buyururlar. Ya'ni, "Ey Âd kavmi gibi iri ve müşekkel kimse, sen bostanlarda ve bağlarda tilkilere ve sâir hayvanlara karşı korkuluk olmak üzere vaz' edilen, şişirilmiş bir tulumdan yapılmış davula benzersin ki, o davulun tokmağı, yapılan tertîb dâiresinde, rüzgâr estikçe pat pat davula çarpıp ses çıkarır ve tilkiler ve sâir hayvanlar işitince, insan var zannıyla kaçarlar!" Cenâb-ı Pîr, ehl-i nefis olan ve tumturaklı elfâz ile birtakım meclislerde kendilerini satan ulemâ-i zâhireyi ve müteşeyyihleri, bu hava ile şişirilmiş davula ve bunlarda bir şey olduğunu zanneden ehl-i dünyâ cühelâsını da tilkilere teşbîh buyururlar.

روبهی اشکار خود را باد داد　　بهر طبلی همچو خیك پر زباد

3148. *Rüzgârdan dolu bir tulum gibi bir davul için, bir tilki kendi avını yele verdi.*

Bir tilki, içi havadan dolmuş bir tulum gibi olan bir davuldan korkup kaçtı ve bağ ve bostan içindeki avını yele verdi ve fedâ etti.

چون ندید اندر دهل او فربهی　　گفت خوکی به ازین خیك تهی

3149. *Vaktâki o davulda semizlik görmedi, bu boş tulumdan bir domuz iyidir dedi.*

O tilki vaktâki o hava ile şişirilmiş olan tulumda semizlik, ya'ni intifâ' edilecek hiçbir şey görmedi; "Bu boş tulumdan bir domuz iyidir" dedi, tulumu terketti. "Domuz"dan murâd, kābil-i intifâ' olan en süflî bir şeydir.

روبهان ترسند زآواز دهل   عاقلش چندان زند که لاٰ تَقُلْ

3150. [3162] *Tilkiler davulun sesinden korkarlar. Âkıl ona o kadar vurur ki deme gitsin!*

Davul gibi içi boş olan ulemâ-i zâhirin ve müddeîlerin kuru lâflarından ehl-i dünyâ cühelâsı korkarlar. Âkıl-ı hakîkî olan ehlullâh, açık burhanlarıyla onların boş sözlerine o kadar ta'n-ı i'tirâz vururlar ki, deme gitsin! "Lâ-tekul", mübâlağadan kinâye olarak, Türkçe "Deme gitsin!" ta'bîrinin mukābilidir.

قصهء تیراندازی و ترسیدن او از سواری که در بیشه می رفت

Bir ok atıcının kıssası ve onun ormana
giden bir süvârîden korkması

یک سواری با سلاح و بس مهیب   می شد اندر بیشه بر اسبی نجیب

3151. *Silâhlı ve çok heybetli bir süvârî, iyi cinsten bir at üzerinde ormana gitti.*

تیراندازی به حکم او را بدید   پس ز خوف او کمان را در کشید

3152. *Onu bir ok atıcı hükm ile gördü; binâenaleyh korkudan o yayı çekti.*

O ok atıcı, süvârî olan kimseyi de bir ok atıcı üstâd hükmüyle gördü; korkusundan o süvârîye karşı yayını çekti.

تا زند تیری سوارش بانگ زد   من ضعیفم گرچه زفت استم جسد

3153. *Tâ ki bir ok vura. Süvârî ona bağırdı: "Her ne kadar cesedim iri ise de ben zaîfim!"*

Ve yayını o süvârîye bir ok vurmak için çekti. Süvârî onun kendisine karşı böyle yay çektiğini görünce bağırıp dedi ki: "Yâhu, her ne kadar benim cismim iri ve heybetli ise de, içim zaîftir!"

هان و هان منگر تو در زفتی من   که کمم در وقت جنگ از پیرزن

3154. *"Sakın, sakın sen benim iriliğime bakma! Zîrâ cenk vaktinde koca karıdan aşağıyım!"*

گفت رو که نیك گفتی ورنه نیش　　　　برتو می انداختم از ترس خویش

3155. *Dedi: "Git ki, iyi söyledin. Ve yoksa korkumdan oku sana atar idim!"*

Ok atıcı kimse süvârîye dedi ki: "Haydi yoluna git, iyi ki hâlini söyledin. Yoksa seni bir merd adam zannedip, korkumdan az daha oku sana atacaktım!"

بس کسانرا کآلت پیکار کُشت　　　　بی رجولیّت چنان تیغی به مشت

3156. *Recûliyyetsiz yumruğunda böyle bir kılıç olan çok kimseleri cenk âleti öldürdü!*

Recûliyyeti ve merdliği olmadığı halde, o süvârî gibi silâh taşıyan çok kimselerin, bu cenk âletleri ölümlerine sebep oldu! Zîrâ onu silâhlar kullanabilecek bir adam zannedip öldürdüler. "Silâhlar"dan murâd, ehlullâhın sırr-ı vahdete dâir olan maârif ve hakāyıkıdır. Ehl-i nefs olan kimseler, onların maârif ve hakāyıkıyla müsellah olup, hîle-i nefsânî olarak da'vâ-yı irşâd ile meydana çıktılar; nihâyet bu silâhlar onların helâkine sebep oldu.

گر بپوشی تو سلاح رستمان　　　　رفت جانت چون نباشی مرد آن

3157. *Eğer sen Rüstem'lerin silâhını taşısan, mâdemki onun adamı değilsin, canın gitti!*

"Rüstem", *Şehnâme*'de ismi mezkûr olan bir kahramanın ismidir.

جان سپر کن تیغ بگذار ای پسر　　　　هر که بی سر بود ازین شه بُرد سَر

3158. *Ey oğul, kılıcı bırak, canı siper et! Her kim başsız oldu, bu şâhtan baş götürdü!*

Ey sâlik, Hak yolunda kıyl ü kāli bırak; riyâzet ve mücâhede ile canı siper et, ya'ni can fedâsını göze al! Bu yolda her kim cisminin başını fedâya niyet etti ise, şâh-ı hakîkî olan Hak'tan ma'nâsının ve rûhunun başını kurtardı ve hayât-ı ebedî buldu.

آن سلاحت حیله و مکر تواست　　　　هم ز تو زایید و هم جان تو خست

3159. *O senin silâhın, senin hîle ve mekrindir. Hem senden doğdu ve hem senin canını hasta etti!*

O senin takındığın silâh, senin nefsinin hîlesi ve mekridir. Zîrâ nefsin halk nazarında mergūb ve makbûl olmak istediği için, hâlin ve zevkin olmayan, ehlullâhın maârif ve hakāyıkını çaldırır ve seni mertebe-i irşâda sevkeder. Ve

halk dahi sende bir hâl-i ma'nevî vardır zannederek sana hürmet ederler ve nefsin de bundan haz duyup kabarır. Bu hîle hem senin nefsinden doğar ve hem de senin rûhunu hasta eder.

چون نکردی هیچ سودی زین حیل　　ترك حيلت كن كه پيش آيد دُوَل

3160. [3172] *Mâdemki bu hîlelerden hiçbir fâide etmedin, hîleyi terket ki önüne devletler gelsin!*

Mâdemki şimdiye kadar nefsinin bu hîlelerinden kuru bir enâniyyet zevkinden başka rûhânî bir fâide hâsıl etmedin, artık Hak yolunda bu hîleyi bırak ve nefsinin hiçliği ve yokluğu fikriyle mücâhedeyi ihtiyâr et ki, önüne ma'nevî ve rûhânî devletler gelsin!

چونکه یك لحظه نخوردی بر زفن　　ترك فن گو می طلب رب المنن

3161. *Mâdemki fenden bir lahza meyve yemedin, fen terkini söyle, Rabbü'l-mineni iste!*

Mâdemki bu hîle fenninden bir lahzacık olsun meyve yemedin ve fâideli bir netîce elde etmedin, artık hîlede mütefennin olan nefsinin mekrlerini ve hîlelerini terket ve ihsanların sâhibi olan Hakk'a vusûlü iste! Beyit:

Bir aceb sevdâya düştü, tutuşur Şemsî müdâm
Hakk'a makbûl olmak ister, halka menfûr olmadan!

چون مبارك نيست بر تو اين علوم　　خويشتن گولى كن و بگذر ز شوم

3162. *Mâdemki bu ulûm sana mübârek değildir, kendini ahmak yap ve uğursuzluktan geç!*

Mâdemki nefsinin sermâye-i gurûru olan bu ilimler senin için mübârek değildir, kendini halk nazarında ahmak ve deli göster ve gurûr ve enâniyyetin şeâmetinden ve uğursuzluğundan geç ve kurtul! Beyit:

از درون شو آشنا وز برون بیگانه وش　　اینچنین زیبا روش کم می بود اندر جهان

"İçeriden âşinâ ve dışarıdan yabancı gibi ol! Cihanda böyle zîbâ reviş az vâki' olur!"

Beyit:

Derûndan âşinâ ol, taşradan bîgâne sansınlar
Bu bir zîbâ reviştir, âkıl ol, dîvâne sansınlar!

چون ملایك گو كه لاَ عِلْمَ لَنَا　　　یا الهی غَیْرَ مَا عَلَّمْتَنَا

3163. *Melâike gibi, "Yâ ilâhî, senin bize bildirdiğin şeyden başka bizim için ilim yoktur!" de!*

Saf olan melâike gibi سُبْحَانَكَ لاَ عِلْمَ لَنَا الاَّ مَا عَلَّمْتَنَا (Bakara, 2/32) ya'ni, "İlâhî, seni tesbîh ve tenzih ederiz Bizim için senin bize bildirdiğin şeyden gayri bilgi yoktur!" de. Nitekim sûre-i Bakara'da olan bu âyet-i kerîmenin beyânı ve melâikenin ahvâli yukarılarda geçti.

قصهء اعرابی و ریگ در جوال کردن و ملامت کردن آن فیلسوف او را

A'râbînin kıssası ve kumu çuvala koyması ve o feylesofun onu melâmet etmesi

یك عرابی بار کرده اشتری　　　دو جوال زفت از دانه پری

3164. *Bir A'râbi, dâneden dolu iki büyük çuvalı bir deveye yükletmiş idi.*

او نشسته بر سر هر دو جوال　　　یك حدیث انداز کرد او را سؤال

3165. *O her iki çuvalın başı üstüne oturmuş idi; bir lâf atıcı ona suâl etti.*

از وطن پرسید و آوردش به گفت　　　واندر آن پرسش بسی درها بسُفت

3166. *Vatanından sordu ve onu söze getirdi; ve o suâl içinde çok inciler deldi.*

Feylesof Arab'a oturduğu şehri sordu ve onu söyletti; ve sorduğu suâller arasında ilim ve ma'rifet incileri deldi.

بعد از آن گفتش که این هر دو جوال　　　چیست آگنده بگو مصدوق حال

3167. *Ondan sonra ona dedi ki: "Bu her iki dolmuş çuval nedir, hâlin doğrusunu söyle!"*

گفت اندر یك جوالم گندمست　　　دو دگر ریگی نه قوت مردمست

3168. *(Arab) dedi: "Bir çuvalımda buğday vardır; diğerinde bir kum. Adamın gıdâsı değildir."*

گفت تو چون بار کردی این رمال　　　　گفت تا تنها نماند آن جوال

3169. *Dedi: "Sen niçin bu kumları yükletdin?" Dedi "Bu çuval yalnız kalmamak için."*

Feylesof A'râbî'ye dedi: "Mâdemki kum halkın gıdâsı değildir, o halde bu kumları deveye niçin yüklettin?" A'râbî de cevap verdi ki: "Eğer yalnız buğday çuvalını yükletsem, devenin yükünde muvâzene hâsıl olmaz. Buğday çuvalıyla muvâzene husûlü maksadıyla bir çuvala da kum doldurup deveye yüklettim."

گفت نیم گندم آن تنگ را　　　　در دگر ریز از پی فرهنگ را

3170. *Dedi ki: "O çuvalın buğdayının yarısını ferhengten dolayı ötekine dök!"*
[3182]

"Teng", zarf ve çuval ma'nâsınadır. "Ferheng"in muhtelif ma'nâları vardır. Burada "mahâret" ma'nâsı murâd olunur. Ya'ni, "Feylesof A'râbîye dedi ki: 'O çuvalın içindeki kumu boşalt diğer çuvaldaki buğdayın yarısını bu çuvala mahâretle ve muvâzene hâsıl olacak vech ile dök!'."

تا سبك گردد جوال و هم شتر　　　　گفت شاباش ای حکیم اهل و حر

3171. *"Tâ ki çuval ve hem deve hafif olsun!" Dedi: "Âferin ey ehil ve hür olan hakîm!"*

"Hem çuval yükte ve hem de deve seyrinde hafif olmak için dediğim gibi yap." A'râbî bunu işitince feylesofa dedi: "Aferin ey tertîb-i umûra ehil ve kayd-ı cehilden hür olan hakîm!"

اینچنین فکر دقیق و رأی خوب　　　　تو چنین عریان پیاده در لغوب

3172. *"Böyle ince fikir ve güzel re'y ile sen böyle çıplak ve yaya, yorgunluk içindesin!"*

"Sen böyle ince fikir ve güzel re'y sâhibi bir âkıl olasın da, böyle yalın ayak ve yaya olarak yürüyesin ve altında bir binek hayvanın olmayıp, yorgunluk içinde kalasın! Acîb şey!"

رحمش آمد بر حکیم و عزم کرد　　　　کش بر اشتر بر نشاند نیك مرد

3173. *Hakîme onun merhameti geldi; o iyi adam azmetti ki, onu deve üstüne bindire.*

A'râbî feylesofun bu hâline acıdı ve onu yol zahmetinden kurtarmak için deve üstüne bindirmeğe niyet etti.

باز گفتش ای حکیم خویش سخن　　　شمهء از حال خود هم شرح کن

3174. *Tekrar ona dedi ki: "Ey hoş sözlü hakîm, kendi hâlinden de bir şemme bahset!"*

A'râbî feylesofu deveye bindirmeden evvel, onun ahvâlini anlamak için sordu da dedi ki:

اینچنین عقل و کفایت که توراست　　　تو وزیری یا شهی بر گوی راست

3175. *"Bu akıl ve kifâyet ki sana mahsûstur, doğru söyle sen vezîr misin, yâhût pâdişâh mısın?"*

گفت این هر دونیم از عامه ام　　　بنگر اندر حال و اندر جامه ام

3176. *(Feylesof) dedi: "Bu her ikisi değilim, âmmedenim. Hâlime ve elbiseme bak!"*

گفت اشتر چند داری چند گاو　　　گفت نه این و نه آن ما را مکاو

3177. *(Arab) dedi: "Ne kadar deven, ne kadar öküzün var?" (Feylesof) dedi: "Ne bu ve ne o var, bizi tefahhus etme!"*

"Me-kâv", "kâvîden" masdarının nehy-i hâzırıdır. Kazmak ve tefahhus etmek ma'nâsınadır.

گفت رختت چیست باری در دکان　　　گفت ما را کو دکان و کو مکان

3178. *(Arab) dedi: "Bâri dükkândaki eşyân nedir?" (Feylesof) dedi: "Bizim için dükkân hani ve mekân hani?"*

گفت پس از نقد پرسم نقد چند　　　که تویی تنها رو و محبوب پند

3179. *Dedi: "Öyle ise nakidden sorayım. Nakid ne kadardır? Zîrâ sen yalnız gidici ve mahbûb nasîhatlisin!"*

Arab feylesofa dedi ki: "Öyle ise sen mestûrü'l-hâl bir adamsın; nakdin ile taayyüş ediyorsun ve hâlini kimseye bildirmeyip, dağdağasız bir hayat içindesin ve güzel nasîhatli bir bir zâtsın!"

کیمیای مس عالم با تواست　　　عقل و دانش را گهر تو بر تواست

3180 [3192] *"Âlem bakırının kimyâsı seninledir; akıl ve ilminin gevheri kat kattır!"*

"Âlemde bakır gibi olan akılları altın gibi yapacak olan iksîr mesâbesindeki re'y seninle berâberdir. Senin aklının ve ilminin cevheri kat kattır!"

گفت والله نیست یا وجه العرب　　　در همه ملکم وجوه قوت شب

3181. *Dedi: "Ey Arab'ın vechi, bütün mülkümde vallâhi akşam gıdâsının vâsıtası yoktur!"*

"Veche'l-Arab"daki "vech", şerâfetten kinâyedir. Ve ikinci mısrâ'daki "vücûh", "vech"in cem'i olup, vâsıtadan kinâyedir. Ya'ni, "Feylesof Arab'a dedi ki: "Ey Arab'ın seyyidi ve şerîfi, yemîn ederim ki, bütün taht-ı temellükümde, akşam yiyeceğim gıdânın vâsıtası olan param veyâ nafakam yoktur!"

پا برهنه تن برهنه می دوم　　　هم که نانی می دهد آنجا روم

3182. *"Yalın ayak, teni çıplak koşuyorum; her kim bir ekmek verirse oraya giderim!"*

مرمرا زین حکمت و فضل و هنر　　　نیست حاصل جز خیال و درد سر

3183. *"Muhakkak bana bu hikmetten, hayâl ve baş ağrısından gayri fazl ve hüner hâsıl değildir!"*

پس عرب گفتش که شو دور از برم　　　تا نبارد شومی تو بر سرم

3184. *Böyle olunca, Arab ona dedi ki: "Benim nezdimden uzak git, tâ ki senin uğursuzluğun başım üzerine yağmasın!"*

دور بر آن حکمت شومت زمن　　　نطق تو شومست بر اهل زَمَن

3185. *"O uğursuz olan hikmetini benden uzak götür! Senin nutkun ehl-i zaman üzerine uğursuzdur!"*

یا تو آن سو رو من این سو می دوم　　　ور تو را ره پیش من واپس روم

3186. *"Ya sen o tarafa git, ben bu tarafa koşayım; eğer senin yolun ileri ise ben geriye gideyim!"*

یك جوالم گندم و دیگر زریگ　　　به بود زین حیلهای مرده ریگ

3187. *"Birisi buğday ve diğeri kumdan olan çuvalım, bu baştan arta kalacak hîlelerden iyidir!"*

"Mürde-rîg", ölünün başından arta kalmış kıymetsiz eşyâya derler.

احمقی ام بس مبارك احمقیست　　　　که دلم با برگ و جانم متقیست

3188. *"Benim ahmaklığım çok mübârek ahmaklıktır. Zîrâ gönlüm azık iledir ve canım müttakîdir!"*

Bu beyt-i şerîfte, أكثرأهل الجنة بله ya'ni, "Ehl-i cennetin çoğu sâde-dil kimselerdir" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. "Berg", azık ve zâd ve zahîre ma'nâsınadır. Burada kanâat murâd olunur. "Takvâ", emr-i ilâhîye ittibâ' ve nehy-i ilâhîden ictinâb etmektir. Ya'ni, "Benim gönlüm kanâat iledir ve rûhum emr-i ilâhîye tâbi' ve nehy-i ilâhîden müctenibdir!"

گر تو خواهی که شقاوت گم شود　　　　جهد کن تا از تو حکمت گم شود

3189. *"Eğer istersen ki şekāvet mahv ola, cehd et, tâ ki senden hikmet zâil olsun!"*

"Eğer bâtınındaki şekāvetin zâil olmasını istersen, aklının feylesofluğunu mahvetmeğe çalış; emir ve nehy-i ilâhîdeki esbâb-ı mûcibeyi araştırma ve binnetîce aklının ermediği husûsâtta onların tenkîdine kıyâm etme. Zîrâ Cenâb-ı Peygamber, بعثت معلما ya'ni, "Ben muallim olarak Hak cânibinden gönderildim" buyurur. Ve Hak Teâlâ kullarının hayât-ı dünyeviyyedeki ferdî ve içtimaî fâidelerini ve hayât-ı uhreviyyedeki esbâb-ı istirâhatlarını onların kendilerinden daha iyi bilir. Nitekim Cenâb-ı Pîr bu *Mesnevî-i Şerîf*lerindeki bir beyitte şöyle buyururlar:

عقل قربان کن به پیش مصطفی　　　　حسبی الله گو که اللّهم کفی

"Mustafâ (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Efendimiz'in huzûr-ı saâdetlerinde aklı kurbân et; 'Hasbiyallâh' ya'ni 'Allâh'ım kâfidir" de!"

حکمتی کز طبع زاید وز خیال　　　　حکمتی بی فیض نور ذوالجلال

3190. [3202] *Bir hikmet ki, tabîattan ve hayâlden doğar, Zü'l-Celâl'in nûrunun feyzi olmayan bir hikmettir!*

Hind nüshalarında وز خیال yerine در خیال vâki'dir. Ma'nâsı "Bir hikmet ki, hayâlde tabîattan doğar" demektir. Ma'nâca ikisinin arasında bir fark yoktur. Ya'ni, "Havâssın vâsıtasıyla hayâlinde hâsıl olan bilgiler, bu âlem-i tabîatta gördüğün hâdisâtın intibââtıdır Halbuki âlem-i tabiatın bâtını ve iç yüzü vardır. Senin havâssin oraya nüfûz edemez. Meselâ his gözün ancak bu âlemdeki sûretleri görebilir; âlem-i ervâhı ve ehlini müşâhede edemez. Ve kezâ kulağın bu âlem-i zâhirdeki sesleri işitir, âlem-i ervâhın ve ehlinin ses-

lerini duymaktan âcizdir, işte, aklının idrâk edebileceği hikemiyyât ve felsefe, sana bu sâhadan gelir. Bu sâha ise gâyet dardır ve mâfevkinin hicâbıdır. Binâenaleyh bu sâhadan gelen hikemiyyât, Zü'l-Celâl'in nûru olan rûhun feyzinden ârîdir ve harf-i nefsânîdir." Nitekim Mevlânâ Câmî hazretleri buyururlar: Beyit:

حکمة یونانیان پیغام نفسست و هوا　　　حکمة ایمانیان فرموده‌ء پیغمبرست

"Yunânîlerin hikmeti nefis ve hevâ haberidir ve ilkāâtıdır; îmânı olan ehlullâhın hikmetleri ise Peygamber'in ihbârât-ı aliyyesidir."

حکمت دنیا فزاید ظن و شك　　　حکمت دینی پرد فوق فلك

3191. *"Dünyânın hikmeti sana zan ve şek artırır; dînî olan hikmet feleğin üstüne götürür."*

Havâss-i hamsen vâsıtasıyla bu suver-i dünyeviyyeden hayâlinde hâsıl olan hikmet seni zanna ve şekke düşürür. Zîrâ feylesofların her biri diğerinin hayâlini red ve cerh için deliller ikāme edip, yekdigerini mesleklerinde zanna ve şekke düşürürler. Hayyâm bunların hâlini şu rubâîsinde şöyle tasvir eder Rubâî:

آنانکه بانواع سخنها گفتند　　　این بی خبران گوهر دانش سفتند

واقف چو نگشتند بر اسرار فلك　　　اول زنخی زدند و آخر خفتند

"O kimseler ki, türlü sözler söylediler; bu bî-haberler ilim gevherini deldiler. Vaktâki esrâr-ı feleğe vâkıf olamadılar, evvelâ çene çaldılar ve sonra uykuya yattılar."

Fakat ilm-i tecellî-i ilâhî olan hikemiyyât-ı dîniyye böyle değildir. O ilm-i tecellî nefsin ahkâmını körletir ve yırtar ve rûhu parlatır, onu bu felek-i tabîatın yukarısına götürür.

زوبعان زیركِ آخر زمان　　　بر فزوده خویش بر پیشینیان

3192. *Âhir zamânın zeyrek hîlekârları, kendilerini evvelkiler üzerine tafzîl ettiler.*

"Zûba'" hîlekâr ve şeytân demektir. Türkçe'de tahrif edip, "zobu" derler. Meselâ, "Zobu gibi karşıma çıktı" derler. Hind nüshalarında "zûba'-ân" yerine "rûbeh-ân" vâki'dir. "Tilkiler" demek olur. Hîlekârdan kinâyedir. Ya'ni,

"Bu âhir zamanda gelmiş birtakım zekî ve zeyrek hîlekârlar, hayâlî felsefeler îcâd edip halka kendilerini sattılar ve kendilerinden evvel yaşamış olan ulemâ-i hakîkiyyeyi beğenmediler de, kendilerini onlardan yüksek gördüler ve onların ilâhî olan ilimlerini birtakım delâil-i fâsideleriyle tenkîde kalktılar."

حیله آموزان جگر ها سوخته فعلها و مکر ها آموخته

3193. *Hîle öğreniciler ciğerler yakmış, fiiller ve mekrler öğrenmişlerdir.*

Nefsin hîlelerinden ibâret olan bu felsefeyi öğrenenler, birtakım safsatalarıyla ehl-i îmânın akāidini ifsâd ettikleri için, ehl-i Hakk'ın ciğerlerini yakmışlardır ve birtakım fiiller ve mekrler öğrenip, halka kendilerini âkıl ve allâme göstermişlerdir.

صبر و ایثار و سخای نفس و جود باد داده کآن بود اکسیر سود

3194. *İksîr-i sûd olan sabrı ve îsârı ve sehâ-yı nefsi ve cûdu yele vermişlerdir.*

"Sabır", nefsi hudûd-ı ilâhiyye dâiresinde hapsetmektir. "Îsâr", malını Allâh yolunda sarfetmek; "sehâ-yı nefs", Hak yolunda nefsin hazzını ve râhatını fedâ etmektir. "Cûd" halkın talebi olmaksızın onlara karşı mâlen ve bedenen muhtaç oldukları hizmeti îfâ etmektir. Ya'ni, "Âhir zamânın zekî feylesoflarında bu zikrolunan sıfatlardan hiçbirisi yoktur. Halbuki bu sıfatlar nefis bakırını altın yapacak birer fâideli iksîrdir. Bil'akis o hîlekârlar, hazz-ı nefislerinin hizmetkârıdırlar. Onlar fikren kendilerini yüksek gösterip, ulemâ-i hakîkiyyeyi kendilerinden aşağı görürler."

فکر آن باشد که بگشاید رهی راه آن باشد که پیش آید شهی

3195. *Fikir o olur ki, bir yol aça; yol o olur ki, bir şâh öne gele!*

Fikir o feylesofların fikri değildir. Belki fikr-i sahîh odur ki, doğru bir yol açar. Ve doğru bir yol odur ki, sen o yolda yürürken önüne saltanat-ı ma'neviyye sâhibi bir insan-ı kâmil çıkar. Nitekim Sultân Alâeddîn-i Selçûkî ile cenâb-ı Pîr efendimizin peder-i âlîleri Sultânu'l-Ulemâ efendimiz taht üzerinde berâberce oturdukları esnâda, Sultânu'l-Ulemâ hazretleri Sultân'a hitâben, "Melik, sen pâdişâhsın, ben de pâdişâhım. Benim saltanatım gözlerim kapandıktan sonra başlar; ve senin saltanatın gözlerin kapanıncaya kadardır!" buyurmuşlardır. Ve cenâb-ı Pîr efendimiz dahi kendi saltanat-ı zâtiyye-i ma'neviyyelerini beyânen şöyle buyururlar Beyit:

بنم آن شاه که از تخت بتابوت روم   خالدين ابدا شد رقم منشورم

"Ben tahttan tabuta giden şâh değilim. Benim saltanat-ı zâtiyyemin berâtında 'Hâlidîne ebeden' yazılıdır!"

شاه آن باشد که از خود شه بود   نه به مخزنها و لشکر شه شود

3196. *Şâh o olur ki, kendinden şâh ola; hazîneler ve ordular ile şâh olmaya!*

Asıl şâh odur ki, ezelde ilm-i ilâhîde saltanat-ı ma'neviyye sahibi olarak ma'lûm-i ilâhî ola. Yoksa bu vücûd-ı izâfî âleminde hazînelere ve ordulara mâlik olan şâh-ı mecâzî olmaya!

تا بماند شاهی او سرمدی   همچو عز مُلك دينِ احمدی

3197. *Tâ ki onun şâhlığı, dîn-i Ahmedî mülkünün izzeti gibi ebedî kalsın!*

Böyle bir zâtın hakîkî şâhlığı, Hâtem-i Enbiyâ'nın saltanat-ı dîniyyesinin izzeti gibi dünyâda kıyâmete kadar ve âhirette dahi ebedî kala! Nitekim cenâb-ı Pîr ile muâsır olan ve ondan sonra gelen mecâzî şâhların nâm u nişânları unutulduğu halde, saltanat-ı ma'neviyye sâhibi olan Hz. Mevlânâ efendimizin nâm-ı şerîfi ve izzeti şarkta ve garbda anılmakta ve bu *Mesnevi-i Şerîf*'i bilhassa İngiltere'de ve Almanya'da tercüme ve tab' edilip okunmaktadır.

کرامات إبراهيم بن أدهم بر لب دريا

Deniz kenarında İbrâhîm b. Edhem'in kerâmetleri

İbrâhim (k.s.) hazretleri Belh sultânı olan Edhem'in oğludur. Kendisi şehzâde olduğu halde aşk-ı ilâhî galebe ederek, tâc ve tahtını terkedip tarîk-ı Hakk'a sülûk etmiş ve murâdına nâil olmuştur. Tercüme-i hâl-i âlîleri *Nefehâtü'l-Üns*'te ve *Tezkiretü'l-Evliyâ*'da mezkûr olduğu gibi, sebeb-i cezbesi de *Fîhi Mâ Fîh*'te beyân buyurulmuştur.

هم ز ابراهيم ادهم آمده است   کاو زراهی بر لب دريا نشست

3198. *İbrâhîm Edhem'den dahi gelmiştir ki bir yoldan bir deniz kenarında oturdu.*

Ya'ni, İbrâhîm b. Edhem hazretlerinden bir rivâyet gelmiştir ki, o Hazret bir yoldan gelip deniz kenarında oturdu.

دلق خود می دوخت آن سلطان جان　　　یك امیری آمد آنجا ناگهان

3199. *O canın sultânı eski libâsını dikiyordu; oraya ansızın bir bey geldi.*

آن امیر از بندگان شیخ بود　　　شیخ را بشناخت سجده کرد زود

3200. [3212] *O bey şeyhin bendelerinden idi. Şeyhi tanıdı, hemen secde etti.*

O bey İbrâhîm b. Edhem hazretlerinin zamân-ı saltanatında emrine tâbi' kimselerden idi. O hazreti o eski püskü libâs içinde tanıdı ve arz ve ihtirâm için huzûrunda eğildi.

خیره شد در شیخ و اندر دلق او　　　شکل دیگر گشته خُلق و خَلق او

3201. *Şeyhe ve onun eski libâsına şaştı; hulku ve halkı başka türlü oldu.*

Ya'ni huyu ve nefsi değişti ve ahlâkında kökleşmiş olan azamet gitti ve sûret-i zâhiresinde meskenete meyil âsârı peydâ oldu ve kendi kendine dedi:

کو رها کرد آنچنان ملك شگرف　　　بر گزید آن فقر بس باریك حرف

3202. *Ki; "O öyle büyük mülkü bıraktı; bu fakrı ihtiyâr etti! Çok ince ma'nâ ve taraftır!"*

ملك هفت اقلیم ضایع می کند　　　چون گدا بر دلق سوزن می زند

3203. *"Yedi iklîm mülkünü zâyi' eder; dilenci gibi eski libâsa iğne urur!"*

"Bu ne acîb bir ma'nâdır ki, bu zât koskoca bir saltanatı terk etsin de, bir dilenci gibi eski püskü libâslarını dikmekle meşgûl olsun!"

شیخ واقف گشت از اندیشه اش　　　شیخ چون شیر است و دلها بیشه اش

3204. *Şeyh onun düşüncesinden vâkıf oldu. Şeyh arslan; ve gönüller onun ormanı gibidir.*

چون رجا و خوف در دلها روان　　　نیست مخفی بر وی اسرار جهان

3205. *"Recâ" ve "havf" gibi gönüllerde gidicidir; ona cihânın sırları gizli değildir.*

دل نگه دارید که ای بی حاصلان　　　در حضور حضرت صاحب دلان

3206. *Ey bî-hâsıllar, sâhib-diller hazarâtının huzûrunda kalbi muhâfaza ediniz!*

"Sâhib-diller"den murâd, havâtıra ve ahvâl-i kalbiyyeye vâkıf olan evliyâullâh hazarâtıdır. "Bî-hâsıllar"dan murâd, ahkâm-ı cismiyyede müstağrak olan kimselerdir.

پیش اهل تن ادب بر ظاهر است　　　که خدا زیشان نهان را ساتر است

3207. *Ehl-i ten indinde edeb zâhir üzerinedir. Zîrâ Hudâ onlardan gizliyi örtücüdür.*

Cism-i kesifin ahkâmında müstağrak olan zenginlerin ve yüksek makam sâhiplerinin önlerinde eğilmek ve el bağlamak ve düşünerek az söz söylemek gibi zâhirî edebler lâzımdır. Bir kimse bunların huzûrunda bu zâhirî edebleri îfâ edip, içinden istediği kadar i'tirâz etse ve onların aleyhinde bulunsa, onlar bunun farkına varmazlar. Zîrâ Hak Teâlâ bu ehl-i tenden, gizli olan ahvâl-i kalbiyyeyi örtmüştür.

پیش اهل دل ادب بر باطن است　　　زآنکه دلشان بر سرایر فاطن است

3208. *Ehl-i dil indinde edeb bâtın üzerinedir. Zîrâ ki onların kalbleri sırlar üzerine fâtındır.*

Fakat ehl-i dil olan evliyâ-yı Hak huzûrunda bu edeb-i zâhir kâfi değildir. Onlara karşı kalbin dahi edeb üzerine bulunması lâzımdır. Çünkü onlar kalblerdeki gizli şeyleri de müdrikdirler.

توبعکسی پیش کوران بهر جاه　　　با حضور آیی نشینی پایگاه

3209. *Sen aks ilesin; körlerin önüne mansıb için huzûr ile gelirsin, pabuçlukta oturursun!*

Halbuki senin hareketin aksinedir. Bâtın gözleri kör olan kimselerin önüne, dünyâ mansıbına nâil olmak için huzûr-ı kalb ile gelir ve pabuç çıkardıkları en aşağı bir yerde oturursun!

پیش بینایان کنی ترك ادب　　　نار شهوت را از آن گشتی حطب

3210. [3222] *Görücülerin önünde edebi terkedersin. O sebebden şehvet ateşine odun oldun!*

Ahvâl-i kalbi görücü olan evliyâullâhın huzûrunda edebi terkedip, lâubâliyâne hareket edersin. Çünkü onlardan huzûzât-ı nefsâniyyene âid bir menfaat elde etmek ümîdini besleyemezsin. Bu sebebden dolayı nefsinin ateş mesâbesinde olan şehvetlerine ve arzûlarına odun oldun!

چون نداری فطنت و نور هُدی   بهر کوران روی را می زن جلا

3211. *Mâdemki fıtnat ve nûr-ı Hudâ tutmazsın, körler için yüze cilâ vur!*

Mâdemki sende gözlüler ile körleri farkedebilecek fetânet ve hidâyet nûru yoktur; artık körler mesâbesinde olan nefsânî kimselere karşı âdâb-ı zâhiriyye ile kendine çeki düzen ver ve kendini beğendirmek için zâhirini parlak göstermeğe çalış!

پیش بینایان حَدَث در روی مال   ناز می کن با چنین گندیده حال

3212. *Görücülerin önünde yüzüne pislik sür; böyle kokmuş hâl ile nâz et!*

Bu beyitler, 3209 numaralı beyitteki aksine hareketin îzâhıdır. Ya'ni, "Körler önünde yüzüne cilâ verdiğin gibi, görücü olan evliyâullâh önünde de kalbinin yüzüne pislik mesâbesinde olan fâsid fikirleri ve fenâ hâtıraları bulaştır, sonra böyle kokmuş bir hâl içinde, insanlık taslayarak nazlanıp dur!"

شیخ سوزن زود در دریا فکند   خواست سوزن را به آواز بلند

3213. *Şeyh iğneyi hemen denize attı; yüksek ses ile iğneyi istedi.*

İbrâhîm b. Edhem (k.s.) hazretleri emîrin havâtırına muttali' olunca, hemen elindeki iğneyi denize attı ve yüksek ses ile denizden iğnesini istedi.

صد هزاران ماهی اللهیٔ   سوزن زر در لب هر ماهیٔ

3214. *Yüz binlerce Allâh'a mensûb balık, her bir balığın ağzında altın iğne!*

سر بر آوردند از دریای حق   که بگیر ای شیخ سوزنهای حق

3215. *"Ey Şeyh, Hakk'ın iğnelerini al!" diye, Hakk'ın denizinden baş çıkardılar.*

رو بدو کرد و بگفتش ای امیر   ملك دل به یا چنان مُلك حقیر

3216. *Yüzünü ona çevirdi ve ona dedi ki: "Ey emîr, gönül mülkü mü, yâhud böyle hakîr mülk mü iyi?"*

Cenâb-ı İbrâhim yüzünü emîre çevirip dedi ki: "Ey emîr, geniş ve bâkî olan gönül mülkünün saltanatı mı iyi, yoksa fânî ve dar ve hakîr olan bu âlem-i sûret saltanatı mı iyi?"

این نشان ظاهر است این هیچ نیست　　تابه باطن در روی بینی تو بیست

3217. *Bu nişân-ı zâhirdir, bu hiçbir şey değildir. Sen bâtına gittikçe yirmi görürsün!*

Bu balıkların altın iğne getirmeleri kalb âlemi saltanatının bu âlem-i zâhire çıkan bir nişânıdır. Bu nişân o saltanatın azametine nisbeten hiçbir şey değildir. Sen bâtına daldıkça, bu gördüğün hayret-efzâ hâlin yirmi mislini görürsün!

سوی شهر از باغ شاخی آورند　　باغ و بستان را کجا آنجا برند

3218. *Bağdan şehir tarafına bir dal getirirler; bağı ve bostânı oraya nerede götürürler?*

Kalb âlemi saltanatının ahvâlini tamâmiyle bu âlem-i zâhire çıkarıp göstermek kābil değildir. Nitekim bir bağdan şehir tarafına bir çiçek veyâ meyve dalını koparıp getirirler. Bağın ve bostânın hepsini şehre getirmek mümkin olur mu? Binâenaleyh bu gördüğün nişân, bağdan bir dal gibidir.

خاصه باغی کاین فلك یك برگ اوست　　بلکه آن مغز است واین عالم چو پوست

3219. *Husûsiyle bir bağ ki, felek onun bir yaprağıdır! Belki o içtir ve bu âlem kabuk gibidir!*

Husûsiyle o bağ öyle bir ma'nâ bağıdır ki, bu zâhirî felek o bağın bir yaprağından ibârettir! Belki o ma'nâ bağı iç ve bu âlem-i sûret onun kabuğu gibidir!

بر نمی داری سوی آن باغ گام　　بوی افزون جوی و کن دفع زکام

3220. [3232] *O bağ tarafına adımın yoktur; kokuyu ziyâde iste ve nezleyi def' et!*

O bâğ-ı ma'nâ tarafına sen adım atamadın; bâri o bağın kokusunu ya'ni aşkını ziyâde iste; bu âlem-i kesâfetin ağır kokuları olan alâklardan meşâmm-ı cânına ârız olan nezleyi, o bağın kokusu olan aşk ile def' et!

تا که آن بو سوی بستانت کشد　　تا نماید مر ترا راه رشد

3221. *Tâ ki o koku seni bostân tarafına çeksin; tâ ki sana doğru yola göstersin!*

Tâ ki o koku ve aşk seni hakîkat bostânı tarafına çeksin; ve tâ ki sana âlem-i kesâfetin çıkmaz sokakları olan alâkāt-ı muhtelife içinde doğru yolu göstersin!

چشم نابینات را بینا کند　　　سینه ات را سیهء سینا کند

3222. *Senin kör olan gözünü görücü etsin; senin sîneni Sînâ'nın sînesi etsin!*

O aşk senin kör olan kalbinin gözünü idrâk ile açsın ve senin kalbini tecelliyât-ı ilâhiyye mahalli olan Tûr-i Sînâ'nın sînesine ve ve sahnesine çevirsin!

گفت یوسف ابن یعقوب نبی　　　بهر بو اَلْقوا علی وَجْهِ ابی

3223. *Ya'kūb nebînin oğlu Yûsuf koku için "Elkū alâ vechi ebî" dedi!*

Bu beyt-i şerîfte, sûre-i Yûsufta olan şu âyet-i şerîfeye işâret buyurulur: اذْهَبُوا بقَميصي هَذَا فَالْقُوهُ عَلَى وَجْه ابى يَأْت بَصيراً وأْتُونى بِاَهْلكُمْ اَجْمَعينَ ولَمَّا فَصَلَت الْعيرُ قَالَ اَبُوهُمْ انّى لَاَجدُ ريحَ يوسُفَ لَوْلاَ اَنْ تُفَنّدُونَ قَالُوا تَاللّه انَّكَ لَفى ضَلاَلكَ الْقَديم فَلَمَّا اَنْ جَاءَ الْبَشيرُ اَلْقَيهُ عَلَى وَجْهه فَارْتَدَّ بَصيراً قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ انّى اَعْلَمُ منَ اللّه مَا لاَ تَعْلَمُونَ (Yûsuf, 12/93-96) Ya'ni, "Yûsuf (a.s.) birâderlerine dedi ki; 'Benim bu gömleğimi götürün, babamın yüzüne ilkā edin; görücü olarak bana gelsin ve âilenizin hepsini bana getirin!' Vaktâki kervan Mısır'dan ayrıldı, babaları onlara dedi ki: 'Eğer bana bunamış demezseniz, ben Yûsufun kokusunu buluyorum!' Dediler ki: 'Allâh hakkı için sen muhakkak eski hayretinin içindesin!' Vaktâki müjdeci geldi, o gömleği onun yüzüne ilkā etti, görücü olarak Yûsuf tarafına rücû' etti de dedi ki: 'Ben size demedim mi ki, muhakkak ben sizin bilmediğiniz şeyi Allâh tarafından bilirim!"

Ma'lûm olsun ki, her bir ferdin âlem-i cismâniyyette kendisine mahsûs bir kokusu olduğu gibi, âlem-i rûhâniyyette dahi kezâlik kendisine mahsûs bir kokusu vardır. ليَميزَ اللّهُ الْخَبيثَ منَ الطَّيّب (Enfâl, 8/37) ya'ni, "Allâh Teâlâ iyiyi ve kötüyü ayırır" âyet-i kerîmesinde işâret buyurulduğu üzere, vücûdda tayyib ve habîs vardır. Binâenaleyh bu efrâda mahsûs olan zâhirî ve bâtınî kokular dahi iyi ve kötü olarak ayrılır. Zâhirde her ferdin kendisine mahsûs bir kokusu olduğunun en vâzıh alâmeti, hayvanların hisleriyle tezâhür eder. Meselâ bir köpek, sâhibini koklayarak, sâirlerinden tefrîk eder ve âile efrâdını bu zâhirî kokularından tanır. Cenâb-ı Hak bu duyguyu insanlardan ziyâde hayvanlara ihsân etmiştir. Bâtın kokusuna gelince, bunu ancak meşâmm-ı cânı açık olan enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyâ hisseder. Bu kokuların ihtilâfındaki sebeb budur ki: Hak Teâlâ iki mazhara aynı tecellîyi etmediği gibi, bir mazhara da iki aynı tecellîyi etmez. Zîrâ tecelliyât-ı Hak nâmütenâhîdir. Ve her mazhardan bir tecelli-i hâs ile zâhir olan ancak Hak'tır. Binâenaleyh Ya'kūb (a.s.) Yûsuf (a.s.)da gördüğü tecellîyi diğerlerinde görmediği ve Hakk'ı o mazharda kemâliyle müşâhede eylediği için, Yûsuf'a ve onun kokusuna meftûn olmuş idi. Ve nihâyet o koku, Ya'kūb (a.s.)ın muattal olan

kuvve-i bâsırasına hayât-bahş oldu. Böyle olunca, Hz. Ya'kûb'un aşkı Yûsuf'a değil, hakîkatta Hakk'a idi. Zâhir-bîn olanlar Yûsuf'a zannettiler. Nitekim bu ma'nâyı cenâb-ı Pîr efendimiz Arabî gazellerinin birindeki bir beytinde şöyle ifâde buyururlar Beyit:

صح عند الناس انى عاشق   غير ان لم يعرفوا عشقى لمن

"Nâs indinde benim âşık olduğum sabit oldu. Şu kadar ki, aşkımın kime olduğunu ârif olamadılar!"

بهر این بو گفت احمد در عظات   دائماً قُرَّةُ عَيْنِى فِى الصَّلاَة

3224. *Bu koku için Ahmed va'zlarda buyurdu ki: "Dâimâ benim gözümün aydın olması namazdadır."*

Bu bâğ-ı hakîkat kokusu için, hâtem-i enbiyâ Ahmed (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Efendimiz ashâb-ı kirâma olan va'z u nasîhatları esnâsında, "Benim gözümün nûru dâimâ namazda parlar" buyurdu. Bu beyt-i şerîfte حبب الى من دنياكم ثلاث النساء و طيب الرائحة و قرة عينى فى الصلاة ya'ni, "Sizin dünyânızdan bana üç şey sevdirildi: Kadın, güzel koku ve gözümün namazda aydın olması" hadîs-i şerîfine işâret buyurulur. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî hazretleri *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Muhammedi'de bu hadîs-i şerîfin hakāyık ve dakāyikını beyân buyurmuş ve fakir tarafından yazılan şerhde de mümkin olduğu kadar açık ibâreler ile îzâhât i'tâ olunmuştur. Burada tafsîli uzun olur. Resûl-i Zîşân Efendimiz ef'âl-i dünyeviyyeden olan namazda bulduğu tecelliyât-ı hâssa-i Hakk'ı hiçbir ef'âlde bulamadıklarına işâret buyururlar. Ve ma'şûk-ı hakîkî olan Hakk'ın kokusu ancak namazda kâmil olduğuna işâreten الصلاة معراج المؤمن "Namaz mü'minin mi'râcıdır" buyurmuşlardır.

پنج حس با همدگر پیوسته اند   زآنکه این هر پنج زاصلی رُسته اند

3225. *Beş his birbirine muttasıldır. Zîrâ ki bu her beş bir asıldan bitmişlerdir.*

Ma'lûmdur ki, insanda beşi zâhir ve beşi bâtın olmak üzere on hâsse ve kuvvet vardır. Zâhirî kuvvetler, "sâmia" (işitmek) ve "bâsıra" (görmek) ve "şâmme" (koklamak) ve "zâika" (tatmak) ve "lâmise" (temâs etmek)dir. Havâss-i bâtıne dahi, "hiss-i müşterek", "hayâl", "mutasarrıfa", "vâhime" ve "hâfıza"dır. Bu beş zâhirî havâss yekdiğeriyle "hiss-i müşterek"te birleşir. Zîrâ bu havâss-i zâhire ile hâriçten alınan mahsüsâtı bu "hiss-i müşterek" ahz ve idrâk edip, diğer havâss-i bâtınenin hepsine isti'dâdlarına göre tevzî eder.

Binâenaleyh havâss-i zâhire "hiss-i müşterek"te birbirlerine muttasıl oldukları gibi, havâss-i bâtınenin cümlesi de bir asıldan neşv ü nemâ bulurlar. Bu beyt-i şerîfin yukarıki beyitlere rabtı budur ki: Koku kuvve-i şâmme vâsıtasıyla alınır; ve görmek kuvve-i bâsıranın hâssasıdır. Vaktâki bir kuvvet bir şeyde müstağrak olursa, o istiğrâkın zevki, bu kuvvetlerin sâhibi olan vücûdun hey'et-i mecmûasına sârî olur. Bu ma'nâ gâyet ince ve zevkîdir. Meselâ insan gözünü kapayıp, gâyet keskin gül kokusunu duysa, gülü görür ve gül şerbeti içer gibi bir halde bulunur. Binâenaleyh kuvve-i şâmmenin istiğrâkında kuvve-i bâsıranın rü'yeti ve kuvve-i zâikanın lezzeti birleşir. Bunun için Resûl-i Zîşân Efendimiz namazda âlem-i hakîkatın ravâyih-i tayyibesini meşâmm-ı cânı ile hissettikleri vakit, rûh-ı küllî-i âlîlerinin gözüne de ma'şûk-ı hakîkîyi müşâhede lezzeti hâsıl olur idi.

Hind şârihlerinden Bahru'l-Ulûm hazretleri buyururlar ki: "Beş histen murâd, kalbe mensûb olan hislerdir. Ya'ni havâss-i bâtınedir. Ve bu hisler, kuvve-i ilmiyyeden neşv ü nemâ bulmuşlardır. Zîrâ mazhar-ı ism-i Alîm'dir. Bu da asl-ı âlîdir. Ve cenâb-ı Mevlânâ ebyât-ı âtiyede bu hisleri beyân buyururlar."

قوت یك قوت باقی شود　　　ما بقی را هر یکی ساقی شود

3226. *Birinin kuvveti bâkînin kuvveti olur; bâkîsine her biri sâkî olur.*

Bir hissin kuvveti gālib olursa, diğer bâkî olan hislerin de kuvveti olur ve mütebâkî kuvvetlerin her birisine sâkî olur. Ya'ni hayât suyunu saky eder. Nitekim yukarıki beyitte îzâh olundu.

دیدن دیده فزاید عشق را　　　عشق در دیده فزاید صدق را

3227. *Gözün görmesi aşkı ziyâde eder; aşk gözde sıdkı artırır.*

His gözünün görmesi aşkı ve muhabbeti ziyâde eder. Aşk kalb gözünde sıdkı ve doğruluğu artırır. Meselâ enbiyânın mu'cizâtı ve evliyânın kerâmâtı his gözüyle görüldüğü vakit, o mu'cize ve kerâmet sâhibine bu havârıkı müşâhede edenlerin aşkları ve muhabbetleri ziyâde olur ve bu aşk onların kalblerinin gözünde ahvâl-i enbiyâ ve evliyânın sıdkı ve doğruluğu hakkındaki kanâatlerini tezyîd eder. Nitekim emîr, İbrâhim b. Edhem hazretlerinin kerâmetini gördüğü vakit ona aşkı ziyâdeleşti ve onun hâlinin sıdkı kalbinin gözünde yerleşti.

صدق بیداری ء هر حس می شود　　　حسها را ذوق مونس می شود

3228. *Sıdk muhakkak hissin uyanıklığı olur. Hislere zevk mûnis olur.*

Kalbde hâsıl olan sıdk dahi muhakkak her hissin uyanıklığını ve Hak'la kıyâmını bilmesini mûcib olur ve bu sûretle her hisse kendi menşe'i olan sıfât-ı Hakk'ı bilmek zevki mûnis olur.

آغاز منور شدن حواس عارف بنور غيب بين

Havâss-i ârifin gayb görücü nûr ile münevver olmağa başlaması

چون يكى حس در روش بگشاد بند   ما بقى حسها همه مبدل شوند

3229. *Vaktâki bir his gidişte bağı çözdü, mütebâkî hisler hep mübeddel olur.*

Bir kimse havâss-i zâhire ve bâtınesinin hükmü ve te'sîri altında olduğu halde bir insân-ı kâmilin terbiyesi altına girip, o kâmilin tertîbi dâiresinde riyâzât ve mücâhedât ile meşgûl olduğu vakit, âlem-i gayba perde olan bu havâstan biri yırtılır ve o his âlem-i gaybın mükâşefesi zevkinde müstağrak olursa, diğer hisler dahi yırtılıp tebeddül eder ve âlem-i gayba müteveccih bulunur.

چون يكى حس غير محسوسات ديد   گشت غيبى بر همه حسها پديد

3230. [3241] *Vaktâki bir his mahsûsâttan gayriyi gördü, gayba mensûb olan şey bütün hisler üzerine zâhir oldu.*

Vaktâki ism-i Zâhir'in mazharı olan bir hissin perdesi yırtılıp ona bu mahsûs olan eşyâ-yı kesîfeden başka bir şey ve meselâ ism-i Bâtın'ın mezâhiri olan suver-i misâliyyeyi müşâhede etti, bu gayba ve bâtına mensûb olan şey bütün hislere de zâhir olur. Ya'ni sâlik âlem-i gayba bütün havâssi ile dâhil olur, havâssinin bir kısmı içeride ve bir kısmı dışarıda olmaz.

چون ز جو جست از گله يك گوسفند   پس پيايى جمله زآن سو برجهند

3231. *Vaktâki sürüden bir koyun ırmaktan sıçradı, binâenaleyh birbiri ardınca o taraftan hepsi sıçrarlar.*

Havâssin bu hâli, bir koyunun sürüden ayrılıp ırmaktan atlayarak öteye geçmesine benzer ki, koyunun birisi atlayınca diğerleri de birer birer onun arkasından atlarlar.

گوسفندان حواست را بران　　در چرا از أَخْرَجَ الْمَرْعَى چران

3232. *Havâssinin koyunlarını sür; "ahrace'l-mer'â"dan olan otlakta otlat!*

Bu beyt-i şerîfte, سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْاَعْلَى الَّذِى خَلَقَ فَسَوَّى وَالَّذِى قَدَّرَ فَهَدَى وَالَّذِى اَخْرَجَ الْمَرْعَى (A'lâ, 87/1-4) ya'ni, "Cemî'-i merâtib-i mukayyedesinin fevkinde olan Rabb-i mutlakın zâtını, bu mukayyedâttan tenzih et! O öyle Rabb-i mutlaktır ki, eşyâyı halkedip, kemâl-i intizâm ile tesviye etti ve hepsinin isti'dâdına muvâfık ihtiyâcâtını takdir edip, kendi sırât-ı müstakîmlerine hidâyet etti; ecsâmın tagaddîlerine lâzım olan zâhirî mer'âları ve ervâhın tagaddîlerine muktezî olan gaybî mer'âları zâtından çıkardı!" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Bu âyet-i kerîmenin nüzûlünden sonra Resûl-i zîşân Efendimiz bu tesbîh hakkında, اجعلوها فى سجودكم ya'ni, "Bu 'sübhâne Rabbiye'l-A'lâ' tesbîhini secdelerinizde yapınız!" buyurdular. Cenâb-ı Pîr efendimiz "mer'â"yı, mer'â-yı gaybî ma'nâsına almışlardır. Zîrâ âlem-i gaybden olan "âlem-i misâl-i mutlak" berzahtır. Havâs koyunları âlem-i kevn ırmağından âlem-i misâl mer'âsına atlarlar; ondan sonra Hakk'ın keşfi kadar, hakāyık-ı eşyâ, ya'ni a'yân-ı sâbite gülzârına girerler.

تا در آنجا سنبل و نسرين چرند　　تا به روضات حقايق ره برند

3233. *Tâ ki orada sünbül ve reyhân otlasınlar; tâ ki hakāyık gülzârına yol götürsünler!*

Tâ ki o havâssinin koyunları o âlem-i misâl-i mutlakta, rûhânî olan sünbül ve reyhânı otlasınlar ve oradan Hakk'ın inâyeti ve ihsânı kadar, hakāyık gülzârı olan ilm-i ilâhî gülzârına yol bulsunlar!

هر حست پيغمبر حسها شود　　جمله حسها را در آن جنت كشد

3234. *Her hissin, hislere peygamber olsun; bütün hisleri cennete çeksin!*

Bu beyt-i şerîf iki vecih ile îzâh olunabilir. Birinci vecih: "Kendisine âlem-i gayb münkeşif olan herhangi bir hissin, senin diğer hislerine de o âlemden haber verici olsun ve onları sıfât ve zât cennetine çeksin." Zîrâ bir his bir şeyin müşâhedesinde müstağrak olursa, diğer hisler de ona tâbi' olur. Nitekim yukarılarda îzâh olundu. İkinci vecih budur ki: "Âlem-i gayb münkeşif olan senin her bir hissin, bu âlem-i kesîfte müstağrak olan kimselerin hislerine o âlem-i gaybden haber verici olsun ve onların bütün hislerini sıfât ve zât cennetine çeksin."

Ma'lûm olsun ki, "cennet" ulemâ-i zâhir ıstılâhında, dâr-ı âhiretin makâmât-ı mütenezzehe ve makâmât-ı tayyibesidir. Ve bu makam, ef'âl-i hasene ve a'mâl-i sâlihanın cennetidir. Ef'âl ve a'mâlin azlığı ve çokluğu i'tibâriyle bu cennetin derecât-ı mütefâvitesi vardır. Urefâ derler ki, bu efâl ve a'mâl cennetinden başka da cennetler vardır. Onlara "cennât-ı sıfât" derler. Ve o cennet, abdin sıfât-ı kemâliyye-i ilâhiyye ile ittisâfı ve ahlâk-ı ilâhiyye ile tahallukudur. Bu cennet dahi ehl-i kemâlin merâtibi hasebiyle mütefâvittir. Ve bunlardan başka da cennetler vardır ki, onlara "cennât-ı zât" derler. O da ibâd-ı hâssına, Rabbü'l-erbâb olan Allâh-ı Zülcelâl hazretlerinin ve her birinin erbâb-ı müteferrikadan kendisine âid olan rabbin tecellî-i zât ile zuhûrundan ve abdin zâtta, kendi zâtının mahvı ile o cennetlerde istitârından ibârettir.

حسها با حس تو گويند راز   بی زبان و بی حقيقت بی مجاز

3235. *Hisler senin hissine hakîkatsiz ve dilsiz ve mecâzsız sır söylerler.*

Yukarıda îzâh olunan vech-i evvele göre, senin âlem-i gayba dâhil olan hissin, senin diğer hislerine de hakîkat ve mecâz nisbetlerinden ârî lafızsız ve ibâresiz sır söylerler. Ya'ni o müşâhedenin zevkini, hissin diğer hislerine giydirmek sûretiyle söyler ki, buna "olmak" ve "bulmak" derler. İkinci veche göre, senin âlem-i gaybı müşâhede eden hissine, suver-i kesîfenin müşâhedesinde müstağrak olan başkalarının hisleri, hakîkat ve mecaz i'tibârâtından ârî, bî-harf ve savt söylerler. Ya'ni, sen onların mezâhir-i ilâhiyyeden birer mazhar olduklarını ârif olursun ve onlardan esmâ ve sıfâtıyla zâhir olan Hak, senin hissine onların hislerindeki esrâr zuhûrunu söyler.

کين حقيقت قابل تأويلهاست   وين تو هم مايهء تخييلهاست

3236. *Zîrâ bu hakîkat te'vîlleri kabûl edicidir; ve bu tevehhüm tahvîllerin mayasıdır.*

Zîrâ lafız ve ibâre ile hakîkata dâir söylenmiş olan sözler, havâss-i zâhir ve bâtınelerinin te'sîri altında bulunan kimselerin te'villerini kabûl eder. Ve bu tevehhüm olunan te'vîller dahi tahvillerin ve temsillerin aslı ve mayasıdır. Meselâ ulemâ-i zâhire Hakk'ın eşyâda "ihâta-i zâtiyye"sini kabûl edemeyip, "ihâta-i ilmiyyesi vardır" derler. Zîrâ eğer ihâta-i zâtiyyeye kâil olsalar, eşyâda habîs ve tayyib şeyler bulunduğundan, "Hakk'ın habîs eşyâda da sereyân-ı zâtiyyesi lâzım gelir; bu ise şenâattir" derler. Bu sebeble,

إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطٌ (Fussılet 41/54) ya'ni, "Allâh Teâlâ her şeyi kaplamıştır." âyet-i kerîmesini, "bi-ilmihî" ["ilmi ile"] ile te'vîl edip, والله بكل شيء محيط بعلمه ya'ni, "Allâh Teâlâ her şeyi ilmi ile ihâta etmiştir" derler. Ve onların bu te'vîlleri kendi tevehhümleri olup, birtakım tahyîllerin aslı ve mayası olur. Ve te'vîlât ve tahyîlât maârif-i hakîkiyye yolunu bağlar. Ve onların bu te'vîlâtı havâss-i zâhirelerinin hükmü altında zebûn olduklarından ileri gelir. Zîrâ hakîkat-ı vücûd eşyânın kayyûmudur. Ve iyi ve kötü ancak vücûdât-ı izâfiyyenin i'tibârâtındandır. Hakîkatta tıyb ve hubs yoktur.

آن حقیقت را که باشد در عیان　　　هیچ تأویلی نگنجد در میان

3237. *O hakîkat ki iyândan ola, araya hiçbir te'vîl sığmaz.*

O hakîkat ki, keşif ve müşâhede sûretiyle vâki' ola, araya bu gibi tevehhümât ve te'vîlât ve tahayyülât sığmaz. Ya'ni, sâlikin vücûdu eşyâdan bir şeydir. Vaktâki sâlik Hakk'ın sereyân-ı zâtîsini keşfen kendi vücûdunda müşâhede eder, artık onun nazarında ulemânın te'vîl ettikleri müteşâbihât-ı Kur'âniyyenin te'vîline mahal kalmaz. Zîrâ onun ilmi zevkî olur ve havâssinin verdiği ilimler bertaraf olur.

چونکه حسها بندهٔ حس تو شد　　　مر فلکها را نباشد از تو بد

3238. *Vaktâki her his senin hissinin bendesi oldu, muhakkak feleklere senden firâk olmaz.*

"Büd" kelimesinin müteaddid ma'nâları vardır. Burada firâk ve ayrılık ma'nâsınadır. "Vaktâki senin hissin hakîkat-ı vücûdda fânî ve müstağrak oldu, artık vücûdât-ı izâfiyye âlemindeki hislerin hepsi senin hissinin bendesi ve tâbi'i oldu. Zîrâ bu mertebede vahdet-i vücûd sırrı zâhir oldu ve senin kışr mesâbesindeki senliğin kalmadı ve senden zâhir olan iç mesâbesindeki ma'nâ Hak oldu. Binâenaleyh havâss-ı zâhireye nazaran senin vücûdundan ayrı görünen feleklerin senden ayrılığı olmaz; senin vücûdunla onların vücûdu arasında vahdet hâsıl olur."

چونکه دعوئ رود در مُلك پوست　　　مغز آن که بُوَد قشر آن اوست

3239. *Vaktâki kabuğun mülkiyyetinde bir da'vâ gitti, iç kimin olursa kabuk onundur.*

Bu vücûd-ı izâfî kabuk; ve vücûd-ı hakîkî iç mesâbesindedir. Kabuğun mülkiyyeti hakkında bir da'vâ vâki' olsa, iç kimin mülkü ise kabuğun dahi

onun mülkü olduğuna hükmolunur. Mâdemki iç vücûd-ı hakîkîdir ve o da Hakk'ındır, şu halde senin vücûd-ı izâfînin senin mülkün olduğunu iddiâ ettiğin vakit, içe nazaran bu vücûd-ı izâfînin mülkiyyeti dahi Hakk'ın olduğuna hükmolunur.

چون تنازع در فتد در تنگ کاه　　　دانه آن کیست آن را کن نگاه

3240. *Saman çuvalında tenâzü' vâki' olduğu vakit, onun dânesi kimindir, ona*
[3252] *nazar et!*

Meselâ saman dolu olan çuvalın mülkiyyetinde iki kimse, "Senindir, benimdir!" diye nizâ' etseler; nazar olunur, onun dânesinin ve buğdayının mülkiyyeti kimin ise samanın dahi ona âidiyyetine hükmolunur.

پس فلك قشر است و نور روح مغز　　　این پدید است آن خفی زین رو ملغز

3241. *İmdi, felek kabuktur ve rûhun nûru içtir. Bu zâhirdir, o hafî. Bundan kayma!*

Feleğin bu sûret-i kesîfesi ism-i Zâhir'in mazharı olup, kabuk mezâbesindedir. Ruhun nûru ism-i Bâtın'ın mazharı olup, iç mesâbesindedir. Binâenaleyh bu feleğin sûreti havâss-i hamse-i zâhireye âşikârdır ve o rûhun nûru bu havâssa gizlidir, idrâkini bundan kaydırma!

جسم ظاهر روح مخفی آمدست　　　جسم همچون آستین جان همچو دست

3242. *Cisim zâhir, rûh mahfî gelmiştir, cisim yen gibi, cân el gibidir!*

باز عقل از روح مخفی تر بود　　　حس سوی روح زوتر ره برد

3243. *Akıl dahi rûhtan daha mahfî olur. His rûh tarafına daha çabuk yol götürür.*

Meselâ cism-i hayvânî hareket edince, his onun rûhu olduğunu idrâk eder. Fakat aklı var mıdır yok mudur, bunu o hareketten idrâk edemez. Zîrâ akıl rûhtan daha mahfî bir mertebededir. Nitekim buyururlar.

جنبشی بینی بدانی زنده است　　　این ندانی که زعقل آگنده است

3244. *Bir hareket görürsen, bilirsin ki diridir; bunu bilmezsin ki, akıldan dolu mudur?*

تا که جنبشهای موزون سر کند　　　جنبش مس را به دانش زر کند

3245. *Tâ ki mevzûn hareketler zâhir olur, bakır hareketi ilim ile altın yapar.*

O cismin hareketi evzâ'-ı muhtelife-i mevzûnede ve nizâm dâiresinde olduğunu görürsen, onun bakır gibi kıymetsiz olan hareketini, o akıl ilim ile altın mesâbesinde kıymetli ve muntazam yapar. Zîrâ her hareket akl-ı zâtî eseri değildir. Nitekim makinelerin hareketi kendilerinin aklıyla değildir. Binâenaleyh o hareketler makinelere nisbetle bakır gibi kıymetsizdir. Fakat insanın akıl dâiresindeki harekâtı ma'nâlı ve kıymetlidir ki, onun aklı ve ilmi ile olan hareketleri, bu makinelerin harekât-ı muntazamalarını vücûda getirmiştir.

زآن مناسب آمدن افعال دست   فهم آيد مر تو را كه عقل هست

3246. *Elin ef'âli münâsib gelmekten dolayı, sana muhakkak anlayış gelir ki, akıl vardır.*

O zî-rûh olan kimsenin elinden sâdır olan ef'âlin âlem-i zâhirin işlerine münâsib gelmesi sebebiyle, sende o zî-rûh olan kimsede akıl bulunduğuna bir anlayış gelir.

روح وحى از عقل پنهان تر بود   زآنكه او غيب است او زآن سر بود

3247. *Vahyin rûhu akıldan daha gizli olur. Zîrâ ki o gaybdır, o baştandır.*

"Vahyin rûhu"ndan murâd, hakāyık-ı eşyâ olan a'yân-ı sâbitedir. Zîrâ vücûd-ı hakîkînin tenezzülâtı merâtib üzerinedir. Hak Teâlâ ilm-i ilâhîsinin sûretleri olan bu a'yân-ı sabite ile zâtını örtmüş ve kendi zâtını kendi zâtı ile bu a'yân-ı sâbite arkasından müşâhede buyurmuştur. Ondan sonra gayriyyet libâsıyla mertebe-i ervâha tenezzül edip, bu ervahta ne melek ve ne de beşer muttali' olmayacak sûrette örtünmüştür. Ve ondan sonra da âlem-i mükevvenât perdeleri arkasında, ağyardan hiçbir kimsenin vâkıf olamayacağı vecih ile istitâr etmiştir. Bunların hepsi, وَادْخُلِى جَنَّتِى (Fecr, 89/30) ya'ni, "Benim cenneti̇me gir!" âyet-i kerîmesinden müstefâd olan ma'nâya göre Cenâb-ı izzetin kendi zâtına izâfe buyurduğu cennetlerdir. Ve cennet, setr ma'nâsına gelen "cenn" lafzından müştak olup, bu kelimenin "masdar-ı binâ-i merre"sidir. Böyle olunca, zât-ı Hak a'yân-ı sâbiteden; ve a'yân-ı sâbite ervâhtan; ve ervah ecsâmdan hafî olmuş olur. O a'yân-ı sâbiteye rûh-ı vahy buyurulması bundan dolayıdır ki; her bir mazhara vâki' olan tecelliyât-ı Hak kendi ayn-ı sâbitesinden vâki' olur. Bu tecelliyât ilm-i ilâhîye müstenid olduğundan, vahiydir. Bu i'tibâr ile, ma'nâ-yı vahiy umûmîdir. Enbiyâya vâki' olan vahyin delili, وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى إِنْ هُوَ إِلاَّ وَحْىٌ يُوحَى (Necm, 53/3-4) ve فَأَوْحَى إِلَى عَبْدِهِ مَا أَوْحَى

(Necm, 53/10) ve emsali âyât-ı Kur'âniyyedir. Ve eşkıyâya olan vahyin delîli, وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَى أَوْلِيَائِهِمْ (En'âm, 6/121) ya'ni, "Muhakkak şeyâtîn kendi dostlarına vahyederler."; ve hayvânâta olan vahyin delîli وَأَوْحَى رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ (Nahl 16/68) ya'ni, "Rabbin bal arısına vahyetti." âyet-i kerîmeleridir. Ve a'yân-ı sâbite arasında, tefâzul-i esmâ hasebiyle tefâzul ve temâyüz olduğundan, vahiyler arasında da fark vardır. Bu beyt-i şerîfte beyân buyurulan "rûh-ı vahy", enbiyâ (aleyhimü's-selâm)a kendi hakîkatlarından vâki' olan vahiydir.

Bu mukaddime anlaşıldıktan sonra, beyt-i şerîfin hülâsa-i ma'nâsı böyle olur "Rûh cisimden gizli; ve akıl rûhtan gizli ve "rûh-ı vahy" olan a'yân-ı sâbite-i enbiyâ dahi akıldan gizlidir. Zîrâ ervâh-ı vahy olan a'yân-ı sâbite mefâtîhul-gaybdır. Ve bu mefâtihu'l-gayb dahi suver-i ilm-i ilâhî olup, hakîkatü'l-hakāyık olan Zât-ı Ulûhiyyet cânibindendir ki, akıldan ahfâ olduğu için onu akıl idrâk edemez.

عقل احمد از کسی پنهان نشد   روح وحیش مُدرك هر جان نشد

3248. *Akl-ı Ahmed bir kimseden gizli olmadı; O'nun vahyinin rûhu her cânın müdreki olmadı.*

Hâtem-i Enbiyâ Ahmed (aleyhis-salâtü ve's-selâm) Efendimizin akl-ı âlîsi, bu âlem-i sûrette muvâfık ve muhâlif olan kimselerden gizli olmadı ve herkes onun aklının kemâlini tasdîk etti. Fakat onun vahyinin rûhu olan ilm-i ilâhî her cân tarafından idrâk olunamadığından, birtakım kimseler kendi akl-ı nâkıslarıyla i'tirâzâta ve tenkîdâta kıyâm ettiler.

روی وحی را مناسبهاست نیز   در نیابد عقل کآن آمد عزیز

3249. *Vahye mensûb olan rûhun dahi münâsibleri vardır; akıl anlayamaz zîrâ o azîz geldi!*

Vahye mensûb olan rûh ki, ilm-i ilâhîdir, bu âlem-i sûrette o ilmin taalluk ettiği münâsib ef'âl ve ahkâm vardır. Akıl bu ef'âl ve ahkâmın sırrını anlayamaz, ters görür. Zîrâ o ilm-i ilâhînin mertebesi yüksektir ve azîzdir.

گه جنون بیند گهی حیران شود   زآنکه موقوفست تا او آن شود

3250. [3261] *Gâh delilik görür, gâh hayran olur. Zîrâ ki, nihâyet o, o olmağa mevkūftur!*

Akıl o ef'âl ve ahkâmı gâh delilik görür ve gâh netâyic-i musîbesini görmekle hayrette kalır. Zîrâ ki o rûh-ı vahye ıttıla' zevke mevkūftur. O akıl, o rûh-ı vahyde müstağrak ve fânî oluncaya kadar tevakkuf eder ve hayrette kalır.

چون مناسبهای افعال خضر ، عقل موسی بود در دیدش کدر

3251. *Hızır'ın fiillerinin münâsibi gibi ki, Mûsâ'nın aklı onun görüşünde bulandı.*

Nitekim Hızır'ın, rûh-ı vahye mensûb olan fiillerinin vech-i münâsiblerini idrâk husûsunda kemâl sâhibi olan Mûsâ (as.)ın aklı, o ef'âli gördüğü vakit bulandı.

Ma'lûmdur ki, sûre-i Kehf'te kıssası beyân buyurulduğu üzere, Mûsâ (a.s.) emr-i ilâhî ile Hızır'a mülâkî oldu. Ve Hızır (a.s.) bir çocuğu öldürdü ve mâil-i inhidam olan bir duvarı ıslâh etti ve bir gemiyi deldi. Mûsâ (a.s.), zâhir-i şerîata nazaran, bir günâhı olmayan çocuğun öldürülmesine ve bilâ-sebeb-i zâhirî geminin delinmesine i'tirâz etti; ve ihtiyaçları olduğu halde duvarın bilâ-ücret ıslâhını tenkîd buyurdu. Ve Hızır (a.s.) onun her bir i'tirâzına karşı, أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا (Kehf, 18/75) ya'ni, "Ben sana demedim mi ki benim ile berâber olmağa sabredemezsin?!" dedi Ve مَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِى (Kehf 18/82) ya'ni, "Ben bunları kendi emrimden yapmadım!" diyerek, her bir fiilin sebebini ve sırrını ona îzâh etti ve ondan sonra da ayrıldı. Kıssanın tafsîlâtı tefsîr kitaplarında olduğu gibi, bu husûstaki esrar ve hakāyık dahi *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Musevî'de cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî hazretleri tarafından beyân buyurulmuştur. Ve cenâb-ı Şeyh buyurur ki: "Hz. Mûsâ ile cenâb-ı Hızır'ın ilimdeki kemâllerine ve edeb-i ilâhîyi hakkıyla îfâ etmelerine bak. İlimdeki kemâlleri, yekdiğerinin ilm-i zevkîsine müdâhele etmemeleri ve edeb-i ilâhîyi hakkıyla îfâ etmeleri dahi, merâtib-i vücûdun ahkâmına riâyet etmeleridir. Ve Hz. Mûsâ'ya i'tirâf eylediği hakîkat husûsunda insâfına nazar et ki, أنا على علم علمنيه الله لا تعلمه أنت و أنت على علم علمكه الله لا أعلم أنا ya'ni, "Allâh Teâlâ bana senin bilmediğin bir ilmi ta'lîm etti ve sana da benim bilmediğim bir ilmi ta'lîm etti" dedi."

نا مناسب می نمود افعال او پیش موسی چون نبودش حال او

3252. *Onun ef'âli münâsebetsiz göründü. Çünkü Mûsâ'nın indinde onun hâli olmadı.*

عقل موسی چون شود در غیب بند عقل موشی خود کیست ای ارجمند

3253. *Mâdemki Mûsâ'nın aklı gaybda bend ola, ey azîz muhakkak bir sıçanın aklı kimdir?*

Ulü'l-azm bir peygamber olan Mûsâ (a.s.)ın aklının gaybda bağlanmasının hikmeti budur ki; enbiyâ (aleyhimü's-selâm) hîn-i da'vette "sırr-ı kader-

den mahcûblardır ve a'yân-ı sâbite âlemi onlardan örtülmüştür. Zîrâ bu âlem kendilerine mekşûf olsa, da'vette kendilerine fütûr vâki' olur. Çünkü olan olmuş ve biten bitmiştir. Halbuki ind-i ilâhîde hüccet-i bâliğa sâbit olmak için bu âlem-i ef'âlde da'vet-i enbiyâ lâzımdır. Binâenaleyh nübüvvet halka ve velâyet Hakk'a taalluk ettiği için, Hz. Hızır'ın zevkinde ilm-i velâyet; ve Hz. Mûsâ'nın zevkinde de ilm-i nübüvvet gālib idi. İmdi, Hz. Mûsâ gibi bir nebiyy-i zîşânın aklı, gaybde, ya'ni sırr-ı kadere taalluk eden ilimde bağlanıp kalırsa, artık bir sıçan mesâbesinde olan cismânîlerin aklını tasavvur et!

علم تقلیدی بود بهر فروخت　　　　چون بیابد مشتری خوش بر فروخت

3254. *İlm-i taklîdî satmak içindir; bir müşteri bulduğu vakit hoş sattı.*

Cismânîlerin kalbleri sıfât-ı nefsâniyye ve ahkâm-ı cismâniyye perdeleriyle kapanmış olduğundan, onlara kendi hakîkatlarına âid olan ulûm-i zevkiyye meçhûl kalmıştır. Binâenaleyh onların ilimleri "ilm-i zevkî" değil, "ilm-i taklîdî"dir. Ve onlar bu ilm-i taklîdîyi bostan dellâlları gibi satmak için tahsîl ederler ve onları dinleyecek bir müşteri buldukları vakit, süslü elfâz ile latîf sûrette o müşteriye satarlar.

مشتری علم تحقیقی حقست　　　　دائما بازار او با رونقست

3255. *İlm-i tahkîkînin müşterisi Hak'tır; onun pazarı dâimâ revnaklıdır.*

İlm-i tahkîkî ve zevkînin müşterisi Hak'tır. Onun alım ve satım pazarı olan kalb dâimâ nûr-i Hak'la revnaklı ve parlaktır. Çünkü onu satanlar, rızâ-yı Hak için halka bu kalb pazarında satarlar; ve alanlar da aşk-ı Hak ile yine kalb pazarında alırlar. Bu alım ve satımda nefsin dahli yokur.

لب ببسته مست در بیع و شری　　　　مشتری بی حد که الله اشتری

3256. *Dudağı kapanmış iken alış veriş içindedir. Müşteri hadsizdir, zîrâ Allâh iştirâ etti.*

Dudakları kapalı olup, zâhir söz söylemediği halde kalb pazarında alış-veriş içindedirler. Onun müşterisine nihâyet yoktur. Zîrâ o ilm-i zevkîye müşteri olanların müşterisi Allâh Teâlâ hazretleridir. Nitekim âyet-i kerimede, إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ (Tevbe, 9/111) ya'ni, "Allâh Teâlâ mü'minlerden nefislerini ve mallarını cennet mukābilinde iştirâ eyledi" buyurulur. Zîrâ ilm-i zevkî tevhîd-i hakîkîyi intâc eder. Ve tevhîd-i ha-

kîkî dahi Hak'ta istiğrâkı îcâb eder. Ve Hak'ta istiğrak dahi, emr-i ilâhîye ittibâ'-ı kâmili ve nehy-i ilâhîden tamâmen içtinâbı iktizâ eder.

درس آدم را فرشته مشترى   محرم درسش نه ديواست و پرى

3257. *Âdemin dersine melek müşteridir, onun dersinin mahremi şeytan ve perî değildir.*

"Âdem"den murâd, mutlak Âdem (a.s.) değildir. Her "insân-ı kâmil" bir âdemdir. Nitekim Hz. Pîr bir beyitlerinde همچو آدم هر ولى نور خداست ya'ni, "Her velî Âdem gibi nûr-i Hûda'dır." buyururlar. Ve "melek"ten murâd dahi ervahtır. Ve "şeytan ve perî"den murâd, nefsânî ve mekkâr olan cismânî kimselerdir. Ya'ni, insân-ı kâmilin hakāyık ve maârif-i ilâhiyyedeki dersine melek cinsinden olan ervâh müşteridir; şeytan ve perî meşrebinde olan cismânî ve nefsânî kimseler değildir. Zîrâ onlar bu maârifin ehli değildirler. Nitekim Resûl-i zîşân Efendimiz buyururlar طلب العلم فريضة على كل مسلم ومسلمة و واضع العلم عند غير أهله كمقلد الخنازير الذهب و اللؤلؤ و الجواهر Ya'ni, "İlim taleb etmek her bir müslim erkek ve kadına farzdır. Ve ilmi ehlinin gayrine vaz' eden, domuzlara altın ve inci ve cevâhir takan gibidir." Ve yine buyururlar: لا تضع الدر فى أفواه الكلاب Ya'ni, "Köpeklerin ağzına inci koymayın!" Ve yine buyururlar: لا تعلقوا الجواهر فى أعناق الخنازير فإن الحكمة خير من الجواهر و من كرهها شر من الخنازير Ya'ni, "Domuzların boyunlarına cevâhir takmayın. Zîrâ hikmet cevâhirden hayırlıdır. Ve o hikmetten ikrâh eden kimse domuzlardan şerlidir!"

آدم أَنْبِئهم بأسما درس گو   شرح كن اسرار حق را موبه مو

3258. *Ey âdem, "Enbi'hüm bi-esmâihim" dersini söyle; esrâr-ı Hakk'ı mû-be-mû şerh ver!*

Ey insân-ı kâmil يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ (Bakara, 2/33) ya'ni, "Yâ Âdem, onlara kendi isimlerini haber ver!" emrine imtisâlen, tâlib-i Hak olan canlara mazhar oldukları isimlerden haber ver ve esrâr-ı ilâhiyyeyi inceden inceye şerh et! Cenâb-ı Pîr'in bu hitâbı, nefs-i nefîslerine icrâ buyurdukları mahsûstür.

آنچنان كس راكه كوته بين بود   در تلوّن غرق و بى تمكين بود

3259. *Öyle kimse ki, kısa görücü olur, televvüne gark ve temkînsiz olur!*

O kimse ki, topraktan mahlûk olan dimâğın idrâki ile tahsîl ettiği ilm-i taklîdî dâiresinde kısa görücü olur, televvüne gark olur ve renkten renge girer; gâh îmân ve gâh şübhe içinde kalır ve ilminde ve i'tikādında aslâ temkîn olmaz!

موش گفتم زآنکه در خاکست جاش   خاك باشد موش را جای معاش

3260. *Sıçan dedim; zîrâ ki onun yeri topraktadır. Sıçana maaş yeri toprak olur!*
[3271]

Böyle kimselere "sıçan" dedim. Zîrâ ki, onun yeri bu cism-i hâkî içindedir ve hâkî olan cismâniyyet âlemidir. Onda rûhâniyyet zevki yoktur. Ve sıçanın eşinip yaşadığı yer topraktır.

راهها داند ولی در زیر خاك   هر طرف او خاك را کردست چاك

3261. *Yollar bilir, fakat toprak altında. O her tarafta toprağı çâk etmiştir.*

Bu sıçan meşrebinde olan kimse, vâkıâ birtakım yollar bilir. Fakat onun bildiği yollar bu cismâniyyet dâiresi içindedir, onun hâricine çıkamaz. O her tarafta cismâniyyet âlemini delik deşik etmiş ve ulûm-ı tabîiyyeyi inceden inceye araştırmıştır!

نفس موشی نیست الا لقمه رَند   قدرحاجت موش را عقلی دهند

3262. *Sıçana mensûb olan nefis ancak lokma rendeleyicidir. Sıçana hâcet kadar bir akıl verirler!*

Sıçan meşrebinde olan nefs-i insânî, ancak hayât-ı dünyeviyyesinin bakāsına hâdim olan lokmayı didikleyicidir. Eğer ilim veyâ san'at tahsîline sa'y ederse, halk arasında kazanacağı şöhretten maddî istifâdeler te'mîn ederek müreffehen yaşamak içindir. Ve böyle kimseye Hak Teâlâ hazretleri hâceti ve gāye-i emeli kadar bir akıl verir.

زآنکه بی حاجت خدا وند عزیز   می نبخشد هیچ کس را هیچ چیز

3263. *Zîrâ ki Hudâvend-i azîz, hâcetsiz hiçbir kimseye hiçbir şey bağışlamaz!*

Zîrâ ki sâhib-i mülk olan Allâh Azîmüşşân hazretleri, muhtâç olmadığı halde hiçbir kimseye hiçbir şey ihsan etmez Cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'te bu hâle bir misâl getirip buyururlar ki: "Eğer bir terziye dülgerin âleti verilmiş olsa, ona beyhûde bir yük olur. Çünkü terzinin matlûbu ve ihtiyâcı *olan âlet değildir.*"

گر نبودی حاجت عالم زمین   نآفریدی هیچ رب العالمین

3264. *Eğer âlemin zemîne hâceti olmasa idi Rabbü'l-Âlemîn hiç yaratmaz idi.*

Eğer küre-i arzın üzerinde zuhûru mukadder olan mahlûkâtın, o arz üzerinde yaşamak için isti'dâd-ı ezelîleri Hâlik'larına arz-ı ihtiyaç etmemiş olsa

idi fezâda avâlim-i şehâdiyye-i bî-nihâyenin Rabb'i olan Hâlık Teâlâ hazretleri bu küre-i arzı yaratmaz idi.

وین زمین مضطرب محتاج کوه　　　　گر نبودی نآفریدی پر شکوه

3265. *Ve bu hareket edici zemîn dağa muhtâç olmasa idi heybetli olarak yaratmazdı.*

Bu hareket edici olan küre-i arzın sathında dağların vücûduna ihtiyâç olmasa idi Hak Teâlâ hazretleri o heybetli dağları yaratmaz idi.

Ma'lûmdur ki; sath-ı arzdaki dağların vezâifi coğrafya-yı tabîîde keşf olunabildiği kadar gösterilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا (Nebe', 78/7); ya'ni, "Dağları vetedler ve kazıklar olarak yapmadık mı?" buyurulur. Arzın ne nevî harekâtında ne gibi bir lüzûm üzerine dağların halk buyurulduğu, zannederim ki ehl-i fen tarafından tamâmiyle keşfolunamamıştır. Cenâb-ı Pîr bu beyt-i şerîfte, arzın harekât-ı muhtelifesine işâret buyururlar. Şimdiye kadar arzın keşfolunan harekâtı dört nevî'dir. 1. Cevher-i arzın ihtizâzât-ı elastikiyyesidir. 2. Kendi mihveri etrâfında devren hareketidir. 3. Mahrekinde ve güneş etrâfında devren hareketidir. 4. Hamâilî hareketidir ki bu hareket netîcesinde şemsin ziyâsı ve harâreti ba'zı mahallere mâilen veyâ amûden gelir. Tafsîlâtı ilm-i hey'et kitaplarındandır.

ور نبودی حاجت افلاك هم　　　　هفت گردون نآفریدی از عدم

3266. *Ve eğer eflâke hâcet olmasa idi, yedi feleği ademden yaratmaz idi.*

Ve eğer kenz-i mahfî olan vücûd-ı mutlak-ı Hak'ta sâbit olan hakîkatlarının vücûd-ı aynîden zuhûra ihtiyaçları olmasa idi Hak Teâlâ yedi feleği vücûd-ı ilmîden vücûd-ı aynîye çıkarır mı idi?

Bu beyt-i şerîfte, اَلَّذِى خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ طِبَاقًا (Mülk, 67/3) ya'ni, "O Allâh Teâlâ ki yedi göğü tabaka tabaka yarattı" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Bu yedi tabaka hakkında muhtelif mütâlaalar beyân olunmuştur. Birisi eski Batlamyus i'tikādıdır ki, semâvât kubbe gibi birbirinin üstünde tabaka tabaka yaratılmıştır. Hey'et-i cedîde bu fikri iptal etmiştir. Hey'et-i cedîdeye göre, Arz'dan başka Güneş'in etrâfında tabaka tabaka olan kendi mahrekleri etrâfında dönen yedi mühim seyyâre vardır. Bunlardan başka bir de Habîb Efendi nâmında bir zâtın beyân ettiği hey'et-i keşfiyye vardır ki bu hey'et merhûm Şevkî Paşa tarafından litoğrafya usûlüyle tab' edilmiştir. Bu hey'et-i keşfiyyeye göre, fezâda bizim âlemimizin tâbi' olduğu yedi Güneş'ten mürek-

keb bir manzûme vardır. Ve her Güneş'e, Cenûbî, Vasatî, Şimâlî, Garbî, Şarkî ve Arşî gibi isimler verilmiş; ve her birinin etrafında bizim Güneş'imizin etrâfındaki seyyârât gibi birtakım seyyârât olduğu; ve her birinin muntazaman fezâda yekdiğerine ve hey'et-i mecmûasının da Şems-i Arşî'ye takarruben hareket ettikleri; ve cümlesinin Şems-i Arşî'ye vusûlunda, bu yedi kat semâvâtın kıyâmeti kopmuş olacağı, tafsîlât-ı sâiresiyle berâber beyân olunmuş; ve Güneş'imizin Şems-i Arşî'ye doğru hareketine, وَالشَّمْسُ تَجْرِى لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا (Yâsîn, 32/38) "Ve Güneş kendi müstakarrına doğru cereyan eder" âyet-i kerîmesi delîl olarak gösterilmiştir. Arz'ın fevkinde "yedi tarîk" olduğu, Kur'ân-ı Kerîm'deki وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَائِقَ (Mü'minûn, 23/17) ya'ni, "Biz sizin fevkinizde yedi tarîk yarattık" âyet-i kerîmesiyle sâbit ise de, bu yedi tarîkin zikrettiğimiz mütâlaalardan hangisine râci' olduğunu Allâh Teâlâ bilir.

آفتاب وماه واين استارگان   جز به حاجت کی پدید آمد عیان

3267. *Güneş ve Ay ve bu yıldızlar, hâcetin gayri ne vakit zâhir olurdu?*

Eğer zuhûrlarına hâcet olmasa idi Güneş ve Ay ve bu yıldızlar vücûd-ı aynîde ve izâfîde zâhir olurlar mı idi?

پس کمند هستها حاجت بود   قدر حاجات مرد را آلت بود

3268. *İmdi, varlıkların kemendi hâcet olur; kişiye hâcet mikdârı âlet verir.*

Ya'ni, atâ-yı ilâhî ihtiyâç dâiresinde nâzil olur. Binâenaleyh bu vücûd-ı aynîde zâhir ve mevcûd olan şeylerin kemendi ihtiyâçtır. Hak Teâlâ her kişiye ihtiyâcı nisbetinde zâhirî ve bâtınî âletler verir. Nitekim âyet-i kerîmede, وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلاَّ عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلاَّ بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ (Hicr, 15/21) ya'ni, "Bizim indimizde hazîneleri olmayan bir şey yoktur; ve biz o şeyi ancak mikdâr-ı ma'lûm üzere indiririz" buyurulur. Cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'te şöyle buyururlar: "Ma'lûm olsun ki, her bir kimse her nerede bulunursa bulunsun, kendi hâcetinin yanındadır, hiç ondan ayrılmaz. Her bir hayvan kendi hâcetinin yanında bulunur. Şöyle ki; hâceti ona babasından ve anasından daha yakındır ve ona mültasıktır. Ve onun hâceti bir yular gibi kendisini o tarafa bu tarafa çeken bir bağdır. Halbuki bir kimsenin kendisini bağlaması muhâldir. Şu halde bizzarûre, onu başka birisi bağlamış olur. Meselâ sıhhati isteyen bir kimse kendisini marîz etmemiş olur. Zîrâ o kimsenin hem marazı ve hem de sıhhati istemesi muhâldir. Ve kendi hâcetinin yanında bulunması, hâcetini kazâ eden kimsenin yanında bulunmasını îcâb eder. Ve mâdemki kendi yu-

ları ile berâberdir, o halde bu yuları çeken kimse ile de berâber olur. Ancak onun nazarı kendi yularınadır. Onun için kadr ü izzeti olmaz. Eğer nazarı yuları çekene olsa idi, bu yulardan kurtulur idi. Ve onun yuları, bu yuları çeken bulunur idi. Ona yuları yularsız olarak, yuları çekene gitmediği ve yulara nazar ettiği için takmışlardır. Lâ-cerem, سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرْطُومِ (Kalem, 68/16) ya'ni, "O bizim arkamızdan yularsız gelmediği cihetle, isteği olmaksızın onun burnuna halkayı takıp çekeriz" buyurulur."

پس بیفزا حاجت ای محتاج زود   تا بجوشد در کرم دریای جود

3269. *Binâenaleyh ey muhtâç, çabuk hâcetini ziyâde et, tâ ki cûd deryâsı keremde kaynasın!*

Ey Hakk'ın niam-ı zâhire ve bâtınesine muhtâc olan sâlik, hemen ihtiyaçlarını çoğalt ki, Hak Teâlâ hazretlerinin kerem deryâsı da cûd ve atâsını dalgalandırıp, cûş u hurûşa getirsin! Nitekim Türkçe'de "Allâh Teâlâ yağ mumu yakana yağ mumu ve bal mumu yakana da bal mumu verir" darb-ı meseli meşhûrdur.

این گدایان بره و هر مبتلا   حاجت خود می نماید خلق را

3270. *Yol üstünde bu dilenciler ve her mübtelâ, halka kendinin hâcetini gösterir.*
[3281]

Nitekim bu dilenciler ve bu dilencilerden her bir a'zâ noksanlığına mübtelâ olanların yollar üstünde oturmaları halka muâvenete muhtâç olduklarını göstermek içindir.

کوری و شلّی و بیماری و درد   تا ازین حاجت بجنبد رحم مرد

3271. *Körlük ve çolaklık ve hastalık ve dert, bu hâcetten kişinin merhameti hareket etmek içindir.*

O dilencilerde görülen körlük ve çolaklık ve hastalık ve dert, onların muâvenete ihtiyâçlarını i'lân eden birer haldir. Onların bu i'lân-ı hâlîleri gören adamların merhametlerini tahrîk eder.

هیچ گوید نان دهید ای مردمان   که مرا مالست و انبارست و خوان

3272. *Hiç der mi ki: "Ey adamlar, benim malım vardır ve anbarım vardır ve ni'metim vardır, bana ekmek verin!"?*

چشم ننهادست حق در کور موش   زآنکه حاجت نیست چشمش بهر نوش

3273. *Hak kör sıçana göz koymamıştır. Zîrâ ki, gıdâ için ona göze hâcet yoktur.*

می تواند زیست بی چشم و بصر   فارغست از چشم او در خاك تر

3274. *Gözsüz ve basarsız yaşayabiliyor. O yaş toprak içinde gözden fâriğdir.*

جزبه دزدی او برون نآید زخاك   تا كند خالق از آن دزديش پاك

3275. *O hırsızlıktan gayri topraktan dışarıya gelmez. Tâ ki Hâlık onu hırsızlıktan pâk etsin!*

"Kör sıçan"dan murâd, ilm-i taklîdî ile iktifâ edip, cismâniyyetinin takviyesi için çalışan ve rûhâniyyetten bî-haber bulunan kimselerdir. Ve onun "hırsızlığı"ndan murâd da budur ki, Hakk'ın zâtına ve sıfâtına hâlen ve fiilen iştirâk da'vâsında olur ve kendi varlığını müstakil ve sıfâtını kendisinin bilir. Halbuki suver-i âlem mevhûmdur ve onlarda zâhir olan sıfât, sıfât-ı Hakk'ın pertevi ve aksidir. Ve "Vücûd ve sıfât benimdir" demek hırsızlıktır. Böyle bir kimse, bu cismâniyyet âlemi içinde basar-ı basîreti kör olarak hakîkati görmeksizin yaşar. Onlar hakîkati rü'yetten mahrûmiyyete ve hayât-ı dünyeviyye ile mutmain olarak yaşamağa râzı olmuşlardır. Nitekim âyet-i kerîmede bu kimseler hakkında buyurulur: إِنَّ الَّذِينَ لاَ يَرْجُونَ لِقَآءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنُّوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ اٰيَاتِنَا غَافِلُونَ (Yûnus, 10/7). Ya'ni, "Şu kimseler ki, bizim likāmızı recâ etmezler ve hayât-ı dünyâya râzî olup, onunla mutmain oldular. Ve işte o kimseler bizim âyetlerimizden gāfildirler.!" Onların bu cismâniyyet içinden ma'nâ âlemine başlarını çıkarmaları ve tahsîl-i ilme teveccühleri, ancak ulûm-i ilâhiyye hazînesinden ulûm-i cüz'iyyeyi çalmak içindir. Eğer onların bu cismâniyyet âleminden ma'nâ âlemine teveccühleri idrâk-i hakāyık maksadıyla olmuş olsa idi. Hâlık Teâlâ hazretleri onları o hırsızlıktan tathîr eder ve ulûm-i zevkiyye ihsân ederdi.

بعد از آن پر يابد و مرغى شود   چون ملايك جانب گردون رود

3276. *Ondan sonra kanat bulur ve bir kuş olur, melâike gibi felek tarafına giderdi!*

Böyle bir kimse, bu ulûm-i zevkiyye ile cismâniyyet âleminden rûhâniyyet âlemine kanat bulur ve onun rûhu ilâhî bir kuş olup, melekler gibi felek-i ervâh tarafına uçardı!

هر زمان در گلشن شكر خدا   او بر آرد همچو بلبل صد نوا

3277. *O her zaman Hudâ'nın şükür gülşeninde, bülbül gibi yüz nevâ getirirdi.*

"O felek-i rûhâniyyete uçan kimse, her an, ya'ni Hudâ'nın lütfu ve kahrı ile tecellîsi zamanlarında, şükür gülşeni içinde bülbül gibi öter." Cenâb-ı Pîr "şükür" hakkında *Fîhi Mâ F'îh*'te şöyle buyururlar: "Şükür, ni'metleri avlayıp bağlamaktır. Sadâ-yı şükrü işittiğin vakit, tezyîd-i ihsâna âmâde olursun. Hak Teâlâ hazretleri bir kulunu sevdikte, ona belâ verir. Eğer sabrederse derecesini âlî eder ve eğer şükrederse onu ber-güzîde kılar. Ba'zıları Allâh'ın lütfuna ve ba'zıları da Allah'ın kahrına şükrederler. Onların her birisi de hayırlıdır. Zîrâ şükür bir tiryaktır ki, kahrı lütfa tebdîl eder. Âkıl ve kâmil, huzûr ve belâ içinde Hudâ'ya şükreden kimsedir. Eğer murâdı derk-i nâr bile olsa, bu kimse Hakk'ın ıstıfâ ettiği kimsedir. İmdi, şükür maksûda îsâli ta'cîl eder. Zîrâ şikâyet-i zâhire, şikâyet-i bâtıneyi tevlîd eder." İmdi, o felek-i rûhâniyyete uçan kimse, şükredip der:

کای رهاننده مرا از وصف زشت　　　ای کننده دوزخی را تو بهشت

3278. *Ey beni çirkin vasıftan kurtarmış, ey cehennemliği sen cennetlik edicisin!*

Bu tercüme, "dûzahî"deki (ى) yâ-yı nisbet olduğuna göredir. Eğer yâ-yı vahdet olursa, ikinci mısrâ'ın tercümesi, "Ey sen bir cehennemi cennet yapıcısın!" demek olur. Zîrâ nefsin çirkin sıfatları ateş gibi yakıcıdır. Ve bu evsâfı hâmil olan kimse, içi ateş dolu olan bir cehennemdir. Eğer bu kötü sıfatlar zâil olup, yerine sıfât-ı rûhâniyye gelirse, o kimse ayn-ı cennet olur. Zîrâ sıfât-ı rûhâniyyenin her biri bir ni'met-i latîf-i Hak'tır. Beyt-i şerîfte, اولٰئك يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ (Furkân, 25/70) ya'ni, "Onların seyyiâtını Allâh Teâlâ hasenâta tebdîl eder" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur.

در یکی پیهی نهی تو روشنی　　　استخوانی را دهی سمع ای غنی

3279. *Bir iç yağına mensûb olana aydınlık korsun; ey Ganî, bir kemiğe işitme verirsin!*

"İç yağına mensûb olan"dan murâd, gözdür. Ve "kemik"ten murâd, işitmek hâssasını hâiz olan kulağın içidir. Ya'ni, "Ey Ganî, senin fenâ şeyleri iyiye tebdîl etmenin nümûneleri zâhirdir! Nitekim, âdî bir iç yağına bir ihsân-ı latîf olan rü'yet hâssasını ve bir kemik parçasına da işitmek hâssasını koyarsın ve bu güzel ma'nâları bu kesîf şeylere bağlarsın."

چه تعلق آن معانی را به جسم　　　چه تعلق فهم اشیا را به اسم

3280. [3291] *O ma'nâların cisme ne taalluku vardır? Eşyâyı anlamanın isme ne taalluku vardır?*

O görme ve işitme ma'nâlarının, cisimden ibâret olan bir iç yağı parçasıyla bir kemik parçasına ne taalluku vardır? Bunların o ma'nâlara delâleti, ismin bir şeye delâletinin nazîridir. Nitekim ismi, "Bir şâhsa veya bir şeye delâlet eden kelimedir" diye ta'rîf ederiz. Binâenaleyh isim, o şeyin varlığını i'lân eden bir bayrak mesâbesinde olur. Ve bu bayrağın delâlet ettiği şeyin kendisi ve zâtı ile aslâ münâsebeti yoktur. Şu halde isim ordusuz bir sancağa benzer. Ve ordunun zaferi bayraktan değil, ordunun kendisindendir. Bundan anlaşılır ki, eşyânın zâtını anlamanın asla isme taalluku yoktur.

لفظ چون وَكْرست و معنى طائرست   جسم جوى و روح آب سائرست

3281. *Lafız yuva, ve ma'nâ kuş gibidir. Cisim ırmak, ve rûh akan su gibidir.*

Ma'nâlara delâlet eden elfâz, kuşların yuvaları gibidir. Kuşun kendisinin yuvası ile münâsebeti ne ise, ma'nâların da lafızlar ile olan münâsebetleri odur. Ve keza suyun mecrâsı olan ırmak ile olan münâsebeti ne ise, rûhun dahi cisim ile münâsebet ve taalluku odur.

او روانست و تو گويى واقفست   او دوانست و تو گويى عاكفست

3282. *O gidicidir ve sen durucu dersin. O koşucudur ve sen âkiftir dersin.*

"Âkif, nefsini hapsedip bir yerde mukîm olmak ma'nâsınadır. Ya'ni, "Rûh, her an su gibi akıp gidicidir; sen ise onu sâbit zannedersin. O her ân-ı gayr-i münkasimde ihtizaz ve harekât içindedir; sen ise onu cisimde mahbûs ve mukîm zannedersin."

گر نبينى سير آب از خاكها   چيست بروى نوبه نو خاشاكها

3283. *Eğer yarıklardan suyun seyrini görmez isen, onun üzerinde yeni yeni çörçöpler nedir?*

Hind nüshalarının ba'zılarında خاشاكها yerine خاكها (topraklar); ve ba'zılarında جابجا (yer yer) vâki'dir. Ma'nâ değişmez. Ya'ni, "Suyun topraklar üzerindeki oyuklardan akıp gittiğini göremiyor isen, peyderpey getirdiği yeni yeni çörçöplere nazar et!"

هست خاشاك تو صورتهاى فكر   نوبه نو در مى رسد اشكال بكر

3284. *Senin çörçöpün, fikrinin sûretleridir; bikr olan şekiller yeni yeni erişir.*

Senin hâkî cisminde cereyan eden rûhunun üzerindeki çörçöpler, fikrinin sûretleridir ki, onlar her gayr-i münkasimde bikr olarak, ya'ni emsâli evvelce,

hiç vârid olmamış olan yeni yeni şekillerde kalbine vârid olur. Bunların menâbi'i dörttür. Rahmânî, melekî, nefsânî ve şeytanîdir. Bu efkâr ve havâtırın husûsunda aslâ senin tasarrufun yoktur. Onların hepsi, bir sahrâya esen rüzgâr gibi dört taraftan eser.

روی آب جوی فکر اندر روش   نیست بی خاشاک محبوب و وحش

3285. *Suyun yüzü ve fikir ırmağı gidişte, güzel ve çirkin, çörçöpsüz değildir.*

Akan suyun yüzü, iyi ve kötü çörçöpten hâlî olmadığı gibi, fikir ırmağı dahi seyrinde güzel ve çirkin havâtırdan hâlî değildir. Rahmânî ve melekî olan havâtır makbûl ve hayır; ve nefsânî ve şeytânî olan havâtır ve efkâr ise merdûd ve şerdir. "Vahş" yırtıcı hayvan ma'nâsınadır. Burada çirkin ma'nâsına kinâyedir.

قشرها بر روی این آب روان   ازثمار باغ غیبی شد دوان

3286. *Bu akıcı suyun üzerindeki kışırlar, gayba mensûb olan bağın yemişlerinden koşucu oldu.*

"Kabuklar"dan murâd, kalbe vârid olan havâtır "âb-ı revân"dan murâd, rûh; ve "bâğ-ı gaybî"den murâd, vücûd-ı Hakk'ın mertebe-i vâhidiyyeti ve a'yân-ı sâbite âlemidir. "Yemişler"den murâd, bu vâhidiyyet bağında sâbit olan hakāyıktır. Zîrâ rahmânî ve melekî olan havâtırın menba'ı ism-i Hâdî; ve nefsânî ve şeytânî olan havâtırın menba'ı ism-i Mudill'dir. Ve rahmâniyyet ve melekiyyet ve nefsâniyyet ve şeytâniyyet bu sıfatların suver-i ilmiyyeleri olup, her biri bu bâğ-ı vâhidiyyetin meyveleridir. Ve cism-i hâkî üzerinde akan su mesâbesindeki rûha vârid olan havâtır, bu meyvelerin kabukları gibidir.

قشرها را مغز اندر باغ جو   زآنکه آب از باغ می آید به جو

3287. *Kabukların içini su içinde ara. Zîrâ ki su ırmağa bağdan gelir!*

Kabuk gibi olan havâtırın içini ve hakîkatlarını su mesâbesinde olan rûhunun içinde ara. Ve bak ki, bu kabuk gibi olan havâtırın, içi bulunan rahmâniyyet ve melekiyyet ve nefsâniyyet ve şeytâniyyetten hangisidir ve hangi ismin mazharıdır? Zîrâ ki bu akıcı su gibi olan rûh, bâğ-ı vâhidiyyetin sıfat-ı Hayât'ından ve Hayy isminden geliyor. Ve Hayy ismi, esmânın imamlarından olduğundan, senin vücûduna tevâbi'ini de berâber sürükleyip getiriyor.

گر نبینی رفتن آب حیات　　　بنگر اندر جوی و این سَیر نبات

3288. *Eğer sen bu Hayât suyunun gitmesini görmezsen, ırmakta bu nebâtın seyrine bak!*

Bu beyit, yukarıdaki 3282 numaralı beyitin te'kîdidir. "Eğer sen bu hâkî olan cisminde rûhunun mahbûs ve âkif olduğunu zannediyor ve onun cereyânını göremiyor isen, rûhunun her an içinde yeni yeni bâğ-ı vâhidiyyetten getirdiği nebât-ı efkârın seyrine bak!"

آب چون اَنبُه تر آید در گذر　　　زو کند قشر صور زوتر گذر

3289. *Irmağın suyu geçişte çok bol gelirse, sûretlerin kabuğu ondan pek çabuk geçer.*

Ya'ni "Bu cism-i hâkîde rûh-i izâfînin cereyânı kuvvetli olursa, onda kabuk mesâbesinde olan havâtır sûretleri kalbde takarrur etmez ve çabuk akıp gider." Ubeydullâh Ahrâr hazretleri buyururlar ki: "Alâeddîn-i Gucdüvânî hazretlerinden, 'Sizin kalb-i şerîfinize Hak'tan gayri bir hâtıra hutûr etmez mi?' diye sordum; 'Hayır, ara sıra hutûr eder' cevâbını verip, *Mesnevî-i Şerîf*'ten bu beyiti okudular."

چون بغایت تیز شد این جو روان　　　غم نپاید در ضمیر عارفان

3290. [3301] *Mâdemki bu ırmak gâyet hızlı gidici oldu, âriflerin zamîrinde gam sâbit olmaz.*

Âriflerin cism-i hâkîsinde rûh-i izâfînin cereyânı mâdemki hızlı ve kuvvetlidir, onların kalblerinde gam denilen duygu sâbit bir halde kalmaz. Nitekim Hz. Pîr *Dîvân-ı Kebîr*'lerinde bu hâl-i şerîflerine şu beyitte işâret buyururlar:

غم را چه زهره باشد تا نام ما برد　　　دستی بزن که از غم و غمخوار فارغیم

"Gamın ne mecâli vardır ki, bizim adımızı ansın; el çırp ki, biz gamdan ve gamhârdan fâriğiz!"

چون بغایت ممتلی بود و شتاب　　　پس نگنجد اندر و الا که آب

3291. *Vaktâki gâyetle dolu ve acûl oldu, binâenaleyh ona suyun gayri sığmaz.*

Ya'ni, zâhirî ırmağın mecrâsında su gâyet bol olur ve sür'atle akarsa, üzerinde çörçöp kalmaz ve hepsi sür'atle gider; ancak mecrâda ber... ve bol su

kalır. Bunun gibi, rûh-i izâfî ahkâmı ârifin vücûdunda şiddetle cârî olursa, aslâ kalbinde çörçöp mesâbesindeki havâtırı bırakmaz; ancak rûhun kendi kalır ve her an içinde bu sâfiyet dâiresinde cereyân eder.

طعنه زدن بیگانهء در شیخ و جواب گفتن مرید شیخ او را

Bir yabancının şeyhe ta'n etmesi ve şeyhin mürîdinin ona cevap vermesi

آن یکی یك شیخ را تهمت نهاد　　　کو بدست و نیست بر راه رشاد

3292. *O biri bir şeyhe töhmet koydu, dedi ki: "O kötüdür ve doğru yolda değildir."*

Yabancı bir kimse bir şeyhi kabâhatli addedip dedi ki: "O şeyh fenâ bir adamdır ve ef'âli ve harekâtı şerîat dâiresinde değildir."

شارب خمرست و سالوس و خبیث　　　مر مریدان را کجا باشد مغیث

3293. *"Şarap içicidir ve mürâî ve habîstir; mürîdlere nerede yardımcı olur!"*

آن یکی گفتش ادب را هوش دار　　　خرد نبود این چنین ظن بر کبار

3294. *O biri ona dedi: "Edebe akıl tut! Büyüklere böyle zan akıl olmaz!"*

"Hıred", hâ'nın kesri ve râ'nın fethiyle, akıl ma'nâsınadır. Burada zarûret-i vezin için râ'nın sükûnuyladır. Hind nüshalarında "hıred" yerine "hord" (خورد) vâki'dir, "Lâyık" ma'nâsınadır. Bu sûrette ma'nâ, "Böyle zan büyüklere lâyık olmaz!" demek olur. Ya'ni, "O şeyhe i'tirâz eden yabancı kimseye, şeyhin mürîdi dedi ki: 'Ma'nâ âleminin büyüklerine karşı böyle sû'-i zan lâyık olmaz ve kâr-ı akıl değildir.'"

دور ازو و دور از آن اوصاف او　　　که ز سیلی تیره گردد صاف او

3295. *"Ondan uzak ve onun evsâfından uzaktır ki, onun sâfı bir selden bulanık olsun!"*

"Senin söylediğin fenâlıklar şeyhin zâtından uzak ve onun evsâf-ı cemîlesinden uzaktır ki, onun sâf olan rûhunu ve kalbini bir hatâ ve ma'siyet seli bulanık ve zulmânî bir hâle getirsin!"

اینچنین بهتان منه بر اهل حق　　　　این خیال توست برگردان ورق

3296. *"Ehl-i Hak üzerine böyle bühtân koyma. Zîrâ bu senin hayâlindir, yaprağı çevir!"*

"Ehl-i Hakk'ı ehl-i nefse kıyâs edip, böyle iftirâ etme. Zîrâ senin bu söylediğin sözler kendi hayâlindir. Eğer onlardan zâhir gözüyle muhâlif-i Şer' görünen bir hâl sudûrunu görürsen, o hâlin zâhirine bakma; kitâb-ı vücûdun zâhir yaprağını çevir de bâtınına bak!" Nite(kim) Hızır (a.s.) zâhirde bir vech-i şer'i yok iken, çocuğu öldürdü ve gemiyi deldi ve onları bâtında emr-i ilâhî ile yaptı, hazz-ı nefsi ile yapmadı.

این نباشد ور بود ای مرغ خاک　　　　بحر قُلزُم راز مُرداری چه باك

3297. *"Bu olmaz. Ve eğer olursa, ey toprak kuşu, Kulzum Denizi'ne murdarlıktan ne korku vardır!"*

"Kulzüm", deniz ma'nâsınadır. Ve Bahr-i Ahmer'e de Bahr-i Kulzüm derler. Ya'ni, "Şeyhin şarap içmesi vâki' olmaz. Ve eğer böyle bir hâl vâki' olursa bile, ey rûhu cismâniyyet içinde uçan kimse, Bahr-i Ahmer'in içine biraz şarap dökülse veyâ başka bir pislik atılsa, o denizin mülevves olmasından korkulur mu?"

Ma'lûm olsun ki, mü'minler sûret-i umûmiyyede üç sınıf üzerinedir:

Birisi gaflet-i kâmile ashâbı olup, cismâniyyet ve nefsâniyyette müstağrak olanlardır. Bu hâle "kable'l-cem' fark" derler. Bu tâife, şürb-i hamr ve sâire gibi ma'siyetleri, hazz-ı nefislerine binâen icrâ ederler. Bunların envâ'ı vardır ki, kimi bu ma'siyette musırr olup, tövbe etmek aklına gelmez. Ve kimisi zuhûr-ı ma'siyet akabinde tövbe edip, bu tövbesinde sâbit kalamaz, tekrâr o ma'siyeti irtikâb eder. Ve kimi tövbe eder ve bu tövbesinde sâbit kalır. Bu sınıf ehl-i îmânın avâmıdır ve ehl-i hicâbdır.

İkincisi, "farktan sonra cem'" hâlinde bulunan meczûblardır. Bunlar zikr-i Hak'ta müstağrak ve meslûbü'l-akldırlar. Bunların bir kısmını Hak Teâlâ ahkâm-ı şerîata muhalefetten mahfûz tutar ba'zılarını da tutmaz, binâenaleyh bunların arasında gece ve gündüz bâde-i sûrîden mest olanlar bulunur. Bunlar bu hallerinde ma'zûrdurlar. Ve bunlardan havârık-ı âdât zuhûr etmiş olsa da iktidâya yaramaz.

Üçüncüsü, "cem'den sonra fark" hâlinde bulunan kâmillerdir ki, bunlar makām-ı irşâdda ve halkın muktedâ-bihi olduklarından, Hak onları ma'siyetten mahfuz tutar. Ancak, ahyânen muhtelif esbâb ve hikmete mebnî zâhir-i şer'a muhâlif ef'âl dahi zuhûr edenleri bulunur. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber *et-Tedbîrâtü'l-İlâhiyye fî Islâhi Memleketi'l-İnsâniyye* ismindeki eser-i âlîlerinin dokuzuncu bâbında "kâtib" bahsinde şöyle buyururlar:

ثم يأخذ فى عدل الإمام و أوصافه الحسنة الشريفة و مقامه المنيف و يرغب فيه ثم يذكر بعد ذلك ما أمر به فإن كان خير فهو المرغوب و إن كان غير ذلك فقد قيل لأبى يزيد أيعصى العارف قال و كان أمر الله قدرا مقدورا "Ba'dehû kâtib imâmın adline ve onun evsâf-ı hasene-i şerîfesine ve makām-ı münîfine şürû' eyler ve ona terğîb eder. Ba'dehû gerek mergûb olan haber olsun ve gerek bunun gayri olsun, emrolunduğu şeyi zikreder. Ebû Yezîd'e, 'Ârif isyân eder mi?' denildi; وَكَانَ أَمْرُاللّٰه قَدَرًا مَقْدُورًا (Ahzâb. 33/38) buyurdu."

Şerh: "Ba'dehû kâtib, imâm olan rûhun memleket-i insâniyyedeki adlini ve evsâf-ı hasene ve şerîfesini ve onun makāmı olan "illiyyîn"i beyân eder. Ve ondan sonra onun hâzıra ve bâdiyesini ya'ni kalbini ve a'zâsını imâm cânibine teveccühe ve makāmı olan "âlem-i illiyyîn"e tergîb eder. Ondan sonra da abdin ayn-ı sâbitesi ve hakîkati iktizâsı üzere, mergûb olan hayırdan ve onun gayrı mezmûm olan şerden, her ne emrolunmuş ise onu zikreder. Ebû Yezîd-i Bistâmî hazretlerine, 'Ârif isyan eder mi?' diye sordular; وَكَانَ أَمْرُاللّٰه قَدَرًا مَقْدُورًا (Ahzâb, 33/38) âyetinin kırâatıyla cevap verdi."

Ubeydullâh Ahrâr hazretleri *Risâle-i Vâlidiyye*'lerinde şöyle buyururlar "Şeyh-i Ekber ba'zı musannafâtında yazmışlardır ki, erbâb-ı keşfin ba'zılarına mâ-fî'l-isti'dâd münkeşif olup, kendi isti'dâdlarında ma'siyet sudûr edeceğini görürler. Evliyâya göre "ismet" şart olmayıp, hükm-i لاراد لما قضيت ["Kazâ ve takdîr olunan geri çevrilemez"] vâki' olacağından, zulmet-i isyânın şühûdundan ve onun hicâbından meşgul olurlar. Tövbe ve istiğfârın o zulmetin mâhîsi olduğunu yakînen bildiklerinden, tövbe ve istiğfâr ile o zulmeti izâle etmek için o sûretin hemen vukūunu arzû ederler ve o ma'siyeti mürtekib olurlar." Şeyh Rükneddîn Alâuddevle hazretleri "Bu söz insanı cür'etkâr kılar. Ahvâlini hıfzeden ve kendilerini teşvîşten sıyânet eden kimselere bu sırrı izhâr etmek câiz değildir" diye i'tirâz etmiştir. Bu ma'nâ hakkındaki beyânât, I. cildin 1631 numaralı beytine müsâdif olan صاحب دلرا ندارد اين زيان   گر خورد او زهر قاتل را عيان beytinde geçti.

İmdi bu îzâhâta nazaran, ârifin zellâtı ile âmmenin zellâtı arasında fark-ı azîm vardır. Ârifin zellâtı basîret iledir ve onu hükm-i kader ile işler. Ya'ni

hükm-i ilâhî yerine gelsin diye yapar, hazz-ı nefsânî ile işlemez ve zuhûrundan sonra da tövbe ve istiğfâr eder. Ve bu istiğfar onun derecesinin yükselmesine sebep olur. Avâmın zellâtı ise hazz-ı nefsânî hükmüyledir.

نیست دون القلّتین و حوض خُرد کی تواند قطره ایش از کار بُرد

3298. *İki kulleden ve küçük havuzdan aşağı değildir ki katre onu yoldan götürebilsin!*

İmâm-ı A'zam ile İmâm-ı Şâfiî arasında, içine pislik düşmekle kirlenecek olan suyun mikdârı hakkında ihtilâf vardır. İmâm-ı A'zam buyurur ki: "Eğer suyun bir tarafı hareket etmekle mukābil tarafı da harekete gelirse, içine necâset düşmekle murdar olur." Ve İmâm-ı Şâfiî buyurur ki: "Suyun mikdârı ikiyüz elli şer'î batman olarak iki büyük kulle, ya'ni testi ve küp gibi kap içinde bulunur, veyâ bu mikdarda küçük bir havuz hâlinde olursa, içine necâset düşmekle murdâr olmaz." Cenâb-ı Pîr efendimiz kavl-i Şâfiî'ye işâreten buyururlar ki: "İnsân-ı kâmil iki kulle veyâ küçük havuz mikdârı sudan aşağı değildir ki onun vücûduna bir katre ma'siyet necâseti bulaşmakla irfân ve kemâl tarîkından geri kalsın!"

آتش ابراهیم را نبود زیان هر که نمرودیست گو می ترس از آن

3299. *Ateş İbrâhim'e ziyân olmaz. Her kim bir Nemrûd'dur, "Ondan kork!" de!*

Nemrûd kendi mertebe-i cismâniyyetine bakıp, mertebe-i rûhâniyye sâhibi bulunan İbrahim (a.s.)ı da ateş yakacağını zannetti ve o Hazret'i ateşe attı. Fakat ateş onun rûhanî olan vücûd-ı şerîfini yakmadı. İmdi her kim cismâniyyet içinde bir Nemrûd meşrebinde ise, sen ona de ki: "Ma'siyet ateşinden kork. Zîrâ sen henüz nefsâniyyet ve cismâniyyet ahkâmı içindesin. Mertebe-i rûhâniyyete vâsıl olamadın. Sana o ma'siyet ateşinden zarar vardır!"

نفس نمرودست و عقل و جان خلیل روح درعینست و نفس اندر دلیل

3300. [3311] *Nefis Nemrûd'dur ve akıl ve can Halîl'dir; rûh ayndadır ve nefis delildedir.*

Nefis Nemrûd meşrebindedir ve ulûhiyyet da'vâsındadır. Ve rûh kendisinin sıfatı olan akıl ile berâber İbrâhîm Halîlullâh meşrebinde olup, nasıl ki İbrâhim (a.s.) ufûl edenleri sevmeyip, Rabbü'l-erbâba müteveccih olarak إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ (En'âm, 6/79) demiş ve keserât-ı âlem

içinde Rabb-i hakîkîyi müşâhede etmiş ise, akıl ve rûh dahi öylece hakîkati müşâhede ve muâyene içindedir. Ve nefis delildedir ve muâyene ve müşâhede sâhibi olan bir delîle muhtaçtır.

این دلیل راه رهرو را بود   کو بهر دم در بیابان گم شود

3301. *Yolun bu delîli yolcu için olur. Zîrâ o her dem beyâbânda gāib olur.*

Hak yolunda müşâhede sâhibi olan bu delîl, o yolun yolcusu ve sâliki için lâzım olur. Zîrâ o yolcu bu âlem-i keserât sahrâsında Hak ve bâtıl şeklinde zâhir olan birtakım tecelliyât arasında gāib olur ve medlûl olan Ka'be-i hakîkata vâsıl olamaz. Binâenaleyh medlûle vusûldan mukaddem delîli terketmek fenâ ve zararlı bir şey olur. Ancak medlûle vusûlden sonra delîl talebine hâcet kalmaz.

واصلان را نیست جز چشم و چراغ   از دلیل و راهشان باشد فراغ

3302. *Vâsıllar için çeşm u çerâğın gayri yoktur, ve delîlden ve yoldan onlara ferâğ olur.*

Hakîkata vâsıl olan kâmiller için, ancak kalb gözü ve nûr-i yakîn vardır. Zîrâ onlar müşâhede ashâbıdır. Ve görülen bir şey için delîle hâcet olmadığından, onlar isbât-i hakîkat husûsunda delîlden fâriğ bir haldedirler.

گر دلیلی گفت آن مرد وصال   گفت بهر فهم اصحاب جدال

3303. *O visâl adamı eğer bir delîl söyledi ise, ashâb-ı cidâlin fehmi için söyledi.*

O vâsıl-ı hakîkat olan insân-ı kâmil eğer bir bahiste delîl îrâd ederse, ilm-i taklîdî tahsîli ile meşgūl olan ashâb-ı cidâl ve münâzaranın fühûmunu tenvîr ve bu delîl ile onlara hakîkati anlatmak için îrâd eder.

بهر طفل نو پدر تی تی کند   گرچه عقلش هندسهء گیتی کند

3304. *Yeni çocuk için baba "tî tî" yapar her ne kadar onun aklı dünyâyı ölçer ise de.*

Akhıyla ve ilmiyle dünyâyı ölçen bir baba, yeni dile gelen bir çocuğu için, çocuk diliyle ona "tî tî" yapar. "Tî tî", çocuk dilince konuşmak ma'nâsınadır. Meselâ çocuklara anlatmak için, suya "buva" ve ateşe "cıs" ve gıdâya "mama" ve iyiye "cici", fenâya "kaka" ta'bîrleri kullanılır.

کم نگردد فضل استاد از علو   گر الف چیزی ندارد گوید او

3305. *Eğer "Elifte bir şey yoktur" derse, ulüvvden o üstâdın fazlı eksik olmaz.*

"Elifte bir şey yoktur" ta'bîri, bundan otuz-kırk sene mukaddem mahalle mekteplerinde çocuklara okutulan Elifba usûlüdür. Ya'ni, "Eğer bir İbtidâî mektebi hocası, "Elifte yok, "b" altında bir nokta" tarzında çocuğu okutmağa başlarsa, o hocanın ilimdeki yüksek mertebesinden fazlına nakîsa gelmez."

بهر تعليم بچهء بسته دهن　　　　از زبان خود برون بايد شدن

3306. *Ağzı bağlı olan çocuğun ta'lîmi için, kendi dilinden dışarıya çıkmak lâzımdır.*

Ağzı bağlı ya'ni henüz dile gelmemiş olan bir çocuğa dil ta'lîmi için, büyüklerin; ve yeni okumağa başlamış olan bir çocuğa da hurûf ve kelimâtın ta'lîmi için üstâdların, kendi dillerinden ve ta'bîrlerinden dışarıya çıkmaları lâzımdır. Zîrâ hadîs-i şerîfte, كلموا الناس على قدر عقولهم لا على قدر عقولكم ya'ni, "Nâsa kendi akıllarınızın mikdârı üzerine değil, onların akılları mikdârı üzerine söyleyin!" buyurulur.

در زبان او بايد آمدن　　　　تا بيا موزد ز تو او علم فن

3307. *O senden ilim ve fen öğrenmek için onun diline gelmen lâzımdır.*

Nitekim bir hadîs-i şerîfte dahi, نحن معاشر الأنبياء أمرنا أن ننزل الناس منازلهم و نكلم الناس على قدر عقولهم ya'ni, "Biz enbiyâ zümresi, nâsın menzillerine tenezzül etmekle ve nâsa akılları mikdârı üzere söylemekle emrolunduk" buyurulur. Ve âyet-i kerîmede dahi وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلاَّ بِلِسَانِ قَوْمِهِ (İbrâhim, 14/4) ya'ni, "Biz peygamberlerden her bir peygamberi kendi kavminin lisânıyla gönderdik" buyurulmuştur.

پس همه خلقان چو طفلان ويند　　　　لازمست اين پير را در وقت پند

3308. *İmdi, bütün halâik onun çocukları gibidir; nasîhat vaktinde pîre bu lâzımdır.*

Bütün halk-ı âlem insân-ı kâmilin çocukları mesâbesindedir. Onlara nasîhat ettiği vakit yukarıda îzâh olunan tarz ve usûle riâyet etmek lâzımdır ki, onların istifâdeleri husûle gelebilsin.

گفت خودرا رومزن بر تيغ تيز　　　　هين مكن با شاه و با سلطان ستيز

3309. [3319] *Dedi: "Git kendini keskin kılıca vurma. Sakın pâdişâhla ve sultân ile inâd etme!*

Şeyhin mürîdi, şeyhe i'tirâz eden yabancı kimseye hitâben dedi: "Git bu ta'n ve i'tirâzın ile kendini bir keskin kılıç mesâbesinde olan şeyhe çarpma ve ma'nâ âleminin pâdişâhı ve sultânı olan şeyhe karşı i'tirâzında inâd ve ısrâr etme!" *Reşehâtü Ayni'l-Hayât* nâmındaki kitapta mezkûrdur ki: Hâce Alâeddîn hazretleri Hicâz'da Abdülkerîm-i Yemenî hazretlerinin huzûrunda bulunduğu sırada, bir şahıs Hz. Abdülkerîm'e i'tirâzen münâzaraya başlar. Abdülkerim hazretleri Alâeddîn hazretlerine dönüp, يا عجم خلصني منه ya'ni, "Ey Arab'ın gayri olan zât, bundan beni kurtar!" der. O muannid munâzır, Hazrete karşı, "Ben sana zulüm mü ediyorum ki, 'Beni kurtar!' diyorsun? Sorduğum şeyin cevâbını isterim!" diye bî-edebâne inâd edince, Abdülkerîm hazretleri celâl ile merkūma teveccüh edip, "Soracağın ne ise sor!" buyururlar. Merkūm derhâl yüzüstü baygın bir halde düşer ve Abdülkerîm hazretleri de meclisi terkedip çıkar. Bir müddet sonra merkūmu ölmüş bir halde bulurlar. Alâeddîn hazretleri buyururlar ki, "Bu vak'a üzerine kendi kendime dedim ki: 'Evliyâullâh şefkat ve merhamet sâhibi oldukları halde, bu adam hakkında Hazret'in bu muâmelesi ne idi?' Bu hâtıra üzerine Abdülkerîm-i Yemenî hazretleri buyurdular ki: 'Meşâyih, kınından çıkarılmış üryan bir kılıç gibidir. Bu halk gelip kendilerini o kılıca çarparlar. O kılıcın kesmemesi mümkin olur mu? Yoksa meşâyih lütuf ve kerem sâhibidirler. Onların bu hallerine karşı ne yapsınlar!"

خوض با دریا اگر پهلو زند   خویش را از بیخ هستی بر کند

3310. [3319*] *Havuz eğer denize yan vurursa, kendisinin varlığını kökünden koparır.*

Nâkıs insan havuza; ve kâmil insan dahi denize teşbîh buyurulmuştur.

نیست بحری کوکران دارد که تا   تیره گردد او ز مردار شما

3311. *Bir deniz değildir ki o kenar tuta ki, tâ o sizin murdarınızdan bulanık olsun.*

O insân-ı kâmilin kalbi kenarı olan bir deniz değildir ki, sizin gibi nâkısların ta'n ve zemminden bulansın ve kederlensin!

کفر را حدست و اندازه بدان   شیخ و نور شیخ را نبود کران

3312. [3320] *Küfrün haddi ve ölçüsü vardır; şeyhin ve şeyhin nûrunun kenarı yoktur!*

Küfrün haddi ve ölçüsü olmanın ma'nâsı budur ki, küfrün haddi îmân haddine kadardır. Zîrâ "îmân" denilen ma'nâ hâsıl olunca, küfrün ma'nâsı zâil olur. Ve îmân hâsıl olduğu vakit hadd-i küfür nihâyet bulur. Ve kezâ

onun aksi olan îmânın haddi dahi böyledir. Ma'nâ-yı küfür hâsıl olunca îmânın haddi biter. Binâenaleyh küfür ve îmân mahdûddur. Fakat bu mahdûdiyyet-i küfür ve îmân, ilm-i taklîdî içinde "ayn"dan mahcûb olanlara göredir. Vaktâkî hakîkat-i vücûd inkişâf eder ve kalb gözünde müşâhede hâsıl olur, artık küfür ve îmânın ma'nâları kalmaz ki, hadleri mevzû'-i bahs olabilsin! Nitekim bu ma'nâyı cenâb-ı Pîr I. cildde 1292 numaralı beyitte,

هر كه محراب نمازش گشت عين　　　سوى ايمان رفتنش ميدان توشين

ya'ni, "Her kimin namazının mihrâbı "ayn" oldu ise, onun îmân tarafına gitmesini ayıp bil!" beyt-i şerîflerinde beyân buyurmuşlar idi. İmdi insân-ı kâmilin hakîkati Hak; ve nûr-i yakîni dahi nûr-i vücûd-i mutlak olunca, onda hudûd ve kenar aramak abes olur.

پيش بيحد هرچه محدودست لاست　　　كُلُّ شيئٍ غير وَجه الله فناست

3313. *Hadsizin önünde her ne şey ki mahdûddur, lâ'dır. Allâh'ın vechinin gayri her bir şey fenâdır.*

Hadsiz olan ve mertebe-i müşâhedede bulunan insân-ı kâmilin önünde, had sâhibi olan suver-i eşyâ ve ilim netîcesi olan küfür ve îmân lâ'dır, ya'ni yoktur. Onun önünde Allâh Teâlâ hazretlerinin vechinin ve zâtının gayri olan her bir şey hâl-i fenâ içindedir. Nitekim âyet-i kerîmede, كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ (Rahmân, 55/26) ya'ni, "Bu vücûd-ı mecâzî ve izâfîde bulunan her bir şey fânîdir; ancak Rabb-i mutlakının vechi ve zâtı bâkîdir" buyurulur.

كفرو ايمان نيست آنجاى كه اوست　　　زآنكه او مغزاست و اين دو رنگ و پوست

3314. *Küfür ve îmân yoktur, o yerde ki o vardır, zîrâ ki o içtir ve bu iki, renk ve kabuktur!*

Hakîkat-ı Vücûd-ı Vâcib'in, nûr-i yakînî ile müşâhede olunduğu mahalde ve mertebede ne küfür ve ne de îmân nisbetleri kalmaz, Zîrâ îmân, muhbir-i sâdıkın haber verdiği Vücûd-ı Vâcib'in vahdâniyyetini bilâ-müşâhede tasdîkten ibârettir. Ve buna "îmân-ı gaybî" derler. Ve küfür, o haberin inkârından ibârettir. Hiç şübhe yoktur ki, muhbir-i sâdıkın tasdîki bilâ-müşâhede olsa dahi bu îmân-ı gaybî sebeb-i necâttır. Zîrâ görene tâbi' olmaktır. Ve onun inkârı sebeb-i helâktir. Zîrâ görenin haber verdiği hakîkati setrdir. Fakat ehl-i hakîkatın "tecellî-i zatî" ta'bîr buyurdukları tecellînin vukûunda nûr-i yakînî ile müşâhede ve muâyene hâsıl olacağından, artık tasdîk ve îmân ve küfür ve

inkâr nisbetleri kalmaz. Zîrâ görünen şey tasdîk ile sâbit ve inkâr ile menfî olur bir şey değildir. Ve o görünen şey içtir; ve âlem-i hicâba âid olan küfür ve îmân, o içi örten iki renk ve iki kabuk mesâbesindedir. Meselâ yeşil kabuklu bir cevizin içi vardır veyâ yoktur diye bir ihtilâf hâsıl olur. Ceviz kırılıp, içine hicâb olan kabukları açıldığı ve iç meydana çıktığı vakit, artık bu ihtilâfa mahal kalmaz. Zîrâ inkâr ile iç zâil olmaz ve ikrâr dahi içi sâbit kılmaz. İmdi bu müşâhede, hadd-i zâtında makbûl olan îmân-ı gaybînin fevkinde olur.

این فناها پردهٔ آن وجه گشت   چون چراغ خفیه اندر زیر تشت

3315. *Bu fenâlar o Vech'in perdesi oldu; leğen altında gizli çerâğ gibi*

Bu fânî olan sûretler ve nisbetler, o Vech'in ve Zât'ın perdesi ve hicâbıdır. Bu hâl, leğen altında gizlice yanmakta olan bir lambaya benzer.

پس سر این تن حجاب آن سراست   پیش آن سر این سر تن کافرست

3316. *İmdi bu ten başı o sırrın hicâbıdır; o sırrın önünde bu ten başı kâfirdir!*

Böyle olunca, insân-ı kâmilin bu cisminin başı ve sûret-i beşeriyyesi, onun sırrının hicâbıdır. O sırrın önünde bu cisim başı ve sûreti sâtirdir.

Ankaravî hazretleri bu beytin şerhinde buyurur ki: "Bu cismin başı, o hakîkat sırrının hicâbıdır ve o hakîkat sırrının önünde bu tenin sırrı sâtirdir. Kâfir, sâtire derler." Hind şârihlerinden Bahru'l-Ulûm ve İmdâdullâh hazretleri buyururlar ki: "O sırdan murâd, rûhtur. Zîrâ rûhun ednâs-ı cisim içine dalmış bulunması, onun esrâr-ı gaybiyyeyi idrâk etmesine mâni'dir." Birinci mısrâ'ın sonundaki "sır" (سِر) kelimesi sînin kesriyle okunursa, ikinci mısrâ'ın nihâyetindeki "kâfir" (کافِر) kelimesinin fâsı dahi kāfiyenin tevâfuku için kesr ile okunmak îcâb eder. Ve kâfir, sâtir ma'nâsına ism-i fâil olur. Fakat ehl-i Fürs, "kâfer" (کافَر) kelimesinin fâsını meftûh olarak telaffuz ettikleri için, eğer ikinci mısrâ'daki کافر in fâsı meftûh ise, birinci mısrâ'daki سر dahi "baş" ma'nâsına olarak sînin fethi ile okunmak îcâb eder. Şurrâh-ı kirâm bu ciheti îzâh buyurmamışlardır. Ankaravî hazretleri birinci mısrâ'daki سر i tercüme ederken, Türkçe "baş" dediği halde, ikinci سر i aynen almış ve bu nükte meşkûk kalmıştır.

Binâenaleyh, fakîr tercümede "sır" ma'nâsına aldım. Ve baş ma'nâsına olan "ser" olduğuna göre, "Bu cismin başı ve sûreti, rûhun başının hicâbıdır ve o rûhun başının önünde bu cismin başı sâtirdir" demek olur. Ve "ser" meyil ve heves ma'nâsına alındığına göre, "Bu cismin meyil ve hevesi, rûhun meyil ve hevesinin hicâbıdır. Rûhun meyil ve hevesinin önünde cismin meyil ve heve-

si sâtirdir" demek olur. Fakat bahis insan-ı kâmile âid olduğuna nazaran, tercümede beyân olunan sûret daha zevk-âverdir. Ve bu beyit, cenâb-ı Pîr'in

این هیکل آدمست روپوش   ما قبلهء جمله سجدهائیم

"Bu heykel-i cismânî-i âdem bir sütre ve nikābdır. Yoksa bizim sırrımız bütün secdelerin kıblesidir!"

beyt-i şerîfinin nazîridir. Ve âtîdeki beyit dahi bu tercümeyi te'yîd eder.

کیست کافر غافل از ایمان شیخ   چیست مرده بی خبر از جان شیخ

3317. *Kâfir kimdir? Şeyhin îmânından gāfil olan. Ölü kimdir? Şeyhin canından bî-haber olan!*

Yukarıda 3314 numaralı beyitte, "Şeyhin bulunduğu mertebede küfür ve îmân yoktur" buyurulmuş olduğu halde, burada şeyh için isbât buyurulduğuna nazaran tenâkuz vâki' olmuş gibi görünür ise de, tenâkuz yoktur. Zîrâ burada "îmân"dan murâd "tasdîk-i iyânî"dir ve müşâhedeye mübtenî olan ilm-i yakînîdir. Ve yukarıdaki îmân ise îmân-ı taklîdînin nefyi idi. Ya'ni "Kâfir insân-ı kâmilin tasdîk-i iyânîsinden ve ilm-i yakînîsinden gāfil olan kimsedir. Bu gāfil her ne kadar tevhîd-i vücûbîsi ile şer'an mü'min ise de, eşyâyı ve insân-ı kâmili ayrı ve Hakk'ı onların hâricinde gördüğü için, tevhîd-i vücûdîye nazaran kâfirdir. Ve ölü, şeyhin canına ve sırrına vâkıf olmayan kimsedir. Zîrâ kâmilin canı ve sırrı müşâhede içindedir. Gāfil ise, onun sûret-i cismâniyyesine bakıp, onun canının ve sırrının bu hâlinden ilimsizdir. Ve ilim dirinin şânıdır, ölünün şanı değildir.

جان نباشد جز خبر در آزمون   هر کرا افزون خبر جانش فزون

3318. *Can tecrübede haberin gayri değildir. Her kimin haberi ziyâde ise onun canı ziyâdedir.*

Can, iyiyi ve kötüyü ve yükseği ve alçağı tecrübe emrindeki ilimden ve temyizden başka bir şey değildir. Ya'ni can demek, ilim ve temyîz demektir. Binâenaleyh her kimin ilmi ve temyîzi ziyâde ise, onun canı da kuvvette ve te'sîrde ziyâde olur. Erbâb-ı hakîkat indinde ilimsiz ve temyîzsiz kimse ölüdür. Şu halde canın kuvveti irfan iledir, kuvvet-i ebdân ile değildir.

جان ما از جان حیوان بیشتر   از چه زآن رو که فزون دارد خبر

3319. *Bizim canımız hayvan canından ziyâdedir. Neden? O yüzden ki, haberi ziyâde tutar.*

Biz insanların canı hayvanların canından daha müessir ve kuvvetlidir. Neden? Çünkü ilmi ve temyîzi daha ziyâdedir.

پس فزون از جان ما جان ملك   کو منزه شد ز حس مشترك

3320. [3328] *İmdi, meleğin canı bizim canımızdan ziyâdedir. Zîrâ o müşterek histen münezzehtir.*

"Hiss-i müşterek"ten murâd, havâss-i bâtınenin birincisi olan hiss-i müşterek değildir. Hayvan ile insan arasında müşterek olan hiss-i zâhirin mecmû'u demektir. Zîrâ havâss-i hamse insanlarda olduğu gibi hayvanlarda da vardır. Halbuki melâike cismânî olmadıklarından, bu müşterek olan hislerden münezzehtir. Ya'ni, "Meleklerin canı bizim canımızdan ziyâde kuvvetlidir. Çünkü cismâniyette müstağrak olan insanların ma'lûmâtı rûhlarına havâss-i zâhire-i cismâniyyelerinden vârid olur. Ve insanlar bu husûsta hayvanlar ile müşterektirler. Melâike ise cismânî olmadıklarından bu müşterek havastan münezzehtirler. Onların ma'lûmâtı bilâ-vâsıta-i havâs cânib-i Hak'tan gelir. Bu cihetle onların canı, cismâniyette müstağrak olanların canından daha ziyâde ve kuvvetlidir.

وز مَلَك جان خداوندان دل   باشد افزون تو تحیّر را بهل

3321. *Ve gönül sâhiplerinin canı melekten ziyâde olur. Sen tahayyürü bırak!*

"Gönül sahipleri"nden murâd, insân-ı kâmillerdir. Yukarıda îzâh olunduğu üzere, mâdemki temyîz ve irfânı ziyâde olanın canı, temyîz ve irfânı noksan olanın canından daha ziyâde ve kuvvetli oluyor; şu halde temyîz ve irfânı melâikenin temyîz ve irfanından ziyâde olan insân-ı kâmilin canı, melâikenin canından ziyâde olur. Zîrâ insân-ı kâmil Hakk'ı tenzîh ve teşbîh ile âriftir. Rûhâniyyeti ile tenzîh, cismâniyyeti ile teşbîh içindedir. Melâike ise yalnız rûhâniyette ve yalnız tenzîh içindedirler. Afüv ve Gaffâr ve Tevvâb gibi cismâniyet ahvâline taalluk eden esmâ ahkâmının zevkinden bî-haberdirler. Ve tenzîh-i sırf yarım ma'rifettir. Binâenaleyh cem'iyyet-i esmâiyyeye mazhariyyeti i'tibâriyle insân-ı kâmilin ma'rifeti, melâikenin ma'rifetinden efdal olur. Beyit:

صائب زملائك مطلب رتبت انسان   آینهٔ بی پشت چه صورت نماید

"Ey Sâib, insân-ı kâmilin mertebesini melâikeden isteme. Sırsız bir ayna ne sûret gösterebilir!"

زآن سبب آدم بود مسجودشان   جان او افزونترست از بودشان

3322. *O sebebden Âdem onların mescûdu oldu. Onun canı, onların oluşundan daha ziyâdedir.*

İnsân-ı kâmil melâikeden efdal olduğu için, o melâike Âdem'in hizmetine baş eğdiler. Zîrâ insân-ı kâmilin ma'rifet-i Hak'taki mertebesi ve binâenaleyh canı, onların canlarının oluşundan ve zuhûrundan daha ziyâdedir.

Ma'lûmdur ki, melâike iki nevi'dir: Birisi "melâike-i müheyyemiyye"dir ki, onların âlem-i kesâfetle münâsebetleri olmadığından, Âdem'in hizmetine baş eğmekle mükellef olmadılar. Bunlara "melâike-i âlîn" dahi derler. Zîrâ bu melâike şühûd-ı Hak'ta hâim ve müstağraktırlar. Ve onların ne kendilerinden ve ne de mâsivâ-yı Hak'tan haberleri ve şuûrları yoktur. Ve teklîf-i ilâhî ise şuûr üzerine vâki' olur. Ve melâikenin diğer sınıfı ise bunların mâdûnunda olup, kendilerinden ve mâsivâ-yı Hak'tan haberdardırlar ve şuûrları vardır. Ve âlem-i kesâfette esmâ-i ilâhiyye ahkâm ve âsârının zuhûruna hâdimdirler. Bu i'tibâr ile, insân-ı kâmilin hizmetine baş eğmişlerdir. Bunlara "melâike-i unsuriyyûn" derler. Ve Şeyh-i Ekber hazretleri bu husûsta Fass-ı Âdemî'de ve Fass-ı Îsevî'de îzâhât vermişlerdir.

ورنه بهتر را سجود دون تری   امر کردن هیچ نبود در خوری

3323. *Ve yoksa daha iyi için, daha aşağıya sücûd emretmek hiç lâyık olmazdı.*

Eğer "melâike-i unsuriyyûn" insân-ı kâmilden daha iyi ve efdal olaydı, âlînin sâfile baş eğmesini emretmek aslâ lâyık ve münâsib olmaz idi.

کی پسندد عدل و لطف کردگار   که گلی سجده کند در پیش خار

3324. *Girdigâr'ın adli ve lütfu ne vakit beğenir idi ki, bir gül bir dikenin önünde secde etsin?*

Fâil-i hakîkî olan Hakk'ın adli ve lütfu, bir gülün bir dikene ve bir âlînin bir sâfile baş eğmesini nasıl lâyık ve münâsib görür?

جان چو افزون شد گذشت از انتها   شد مطیعش جان جملهٔ چیزها

3325. *Vaktâki can ziyâde oldu, intihâdan geçti; bütün eşyânın canı onun mutî'i oldu.*

"İntihâ"dan murâd, "sidretü'l-müntehâ"dır. Ve sidretü'l-müntehâ, vücûd-ı

mutlakın gayriyyet libâsıyla zâhir olduğu ilk mertebedir ki, esfel-i sâfilîn mertebesinden urûc i'tibâriyle, âlem-i taayyünün intihâsıdır. Ya'ni, "Bir can ki, bütün canların canı olan Hak'ta fânî oldu ve vücûd-ı mutlakta kendisinin gayriyyet libâsından soyunup, bu gayriyyet âleminin nihâyeti olan mertebe-i ervâhtan ileriye geçti; artık bütün eşyânın gayriyyet libâsından ibâret olan canları, onun taht-ı ihâtasında kaldı ve onun mutî'i oldu." Nitekim Hz. Cibrîl, zât-ı Risâletpenâhî'nin mi'râc-ı şerîfinde bir mertebeye kadar kendilerine refâkat etti ve o mertebeden ileriye geçemedi ve "Eğer ileriye bir adım atarsam baştan ayağa kadar yanarım. Ya'ni, bende gayriyyet libâsı olan Cebrâîllik ve Rûhu'l-Emîn'lik kalmaz" dedi. Nitekim Süleyman Efendi *Mevlid-i Şerîf*inde bu mertebeye,

Cibrîl'in durağıdır ol makām.
Nüh felek tâ kim tutalıdan nizâm.

beytinde işâret buyurulmuştur.

مرغ و ماهی و پری و آدمی　　　زآنکه او بیشست و ایشان در کمی

3326. *Kuş ve balık ve peri ve âdemî; zîrâ ki o ziyâdedir ve onlar noksanlıktadır.*

Bu beytin birinci mısrâ'ı evvelki beytin mâba'didir. Ya'ni, "Havada uçan kuşların ve denizde yüzen balıkların ve yeryüzünde gezen cin ve insin canları hep insân-ı kâmilin mutî'idir. Zîrâ ki o insân-ı kâmilin canı ma'rifet-i Hak husûsunda ziyâdedir ve bütün eşyânın canı mertebe-i cehilde noksanlık içindedir.

ماهیان سوزنگر دلقش شوند　　　سوزنان را رشتها تابع بوند

3327. *Balıklar onun eski libâsının iğnecisi olurlar, iplikler iğnelere tâbi' olurlar.*

Balıklar, İbrâhim Edhem hazretleri gibi bir insân-ı kâmilin yamalı ve eski libâsını dikmek için iğne getirici olurlar. Zîrâ insân-ı kâmil, ravâbıt-ı eşyâyı te'mîn husûsunda iplik; ve sâir eşyâ ise iğne gibidir, iplikler nasıl iğnelere tâbi' ise, insân-ı kâmil dahi öylece eşyâya tâbi' olurlar. Ya'ni insân-ı kâmil emr-i tasarrufta eşyânın isti'dâdına tâbi' olur ve ravâbıt-ı eşyâda onların isti'dâdlarını gözetir. Bu bir vecihtir. Yâhud insân-ı kâmil ber-akis olarak iğne; ve eşyâ iplik mesâbesindedir, iplikler nasıl ki iğnelere tâbi' ise, eşyâ da tasarrufta insân-ı kâmile tâbi' olurlar.

بقیهء قصهء ابراهیم ادهم بر لب دریا

Deniz kenarında İbrâhim Edhem kıssasının bakıyyesi

چون نفاذ امر شیخ آن میر دید　　　　زآمد ماهی شدش وجدی پدید

3328. *Vaktâki o bey Şeyh' in emrinin nefâzını gördü, balığın gelmesinden ona bir vecd zâhir oldu.*

Deniz kenarında İbrâhim Edhem hazretlerini eski püskü libâslar içinde elbisesini yamar bir halde gören bey, denizden balıkların iğne getirdiklerini görünce, ona bir vecd ve cezbe hâli geldi.

گفت آن ماهی زپیران آگهست　　　　شهٔ تنی را کو لعین درگهست

3329. *Dedi: "O balık pîrlerden âgâhtır. Tûh o kimseye ki, dergâhın mel'ûnudur!"*

O bey dedi ki: "O iğne getiren balıklar insân-ı kâmillerin mertebesine vâkıf oldukları halde, onların dergâhından matrûd ve baîd olan kimselere yazıklar olsun!"

ماهیان از پیر آگه ما بعید　　　　ما شقی زین دولت و ایشان سعید

3330. [3338] *"Balıklar Pîr'den âgâh, biz uzak! Biz bu devletten şakîyiz ve onlar saîddir!"*

Balıklar insân-ı kâmilin ma'nevî mertebesinin yüksekliğine vâkıf biz ise onların sûret-i zâhirelerine bakıp, ma'nâlarından uzak kalmışız! Biz onların devlet-i bâtınelerine karşı şakî; ve balıklar ise onların bu devletleri önünde saîddir!

سجده کرد و رفت گریان و خراب　　　　گشت دیوانه زعشق فتح باب

3331. *Secde etti ve giryân ve harâb olarak gitti; feth-i bâbın aşkından dîvâne oldu!*

Emîr, İbrâhim Edhem hazretlerine ta'zîmen secde etti ve ağlayarak ve kendinden geçerek gitti ve cenâb-ı İbrâhîm'e bâb-ı ma'nevînin açılması aşkından deli gibi bir hâle geldi.

پس تو ای ناشسته رو در چیستی   در نزاع و در حسد با کیستی

3332. *İmdi, sen ey yüzü yıkanmamış nedesin? Nizâ' içinde ve hased içinde kiminlesin?*

Şeyhin mürîdi, şeyhine ta'n eden o yabancı kimseye hitâben dedi ki: "İnsân-ı kâmilin hâli bu îzâh olunan mertebede iken, ey kalbinin yüzü sıfât-ı nefsâniyye ile kirlenmiş olup, rûhâniyyet suyu ile yıkanmamış olan kimse, sen ne haldesin? Sıfât-i nefsâniyyeden olan nizâ' ve hased içinde kiminle berâbersin? Ya'ni İblis ile berâbersin."

با دم شیری تو بازی می کنی   بر ملایك ترکتازی می کنی

3333. *Sen bir arslan kuyruğu ile oyun yapıyorsun; melâike üzerine hamle-kârlık ediyorsun!*

"Arslan"dan murâd, veliyy-i kâmil; "kuyruk"tan murâd, veliyy-i kâmilin ef'âl-i zâhiresi; "melâike"den murâd onun bâtını ve rûhâniyyetidir. "Sen bir veliyy-i kâmilin ef'âl-i zâhiresiyle oynar ve tenkîd edersin ve bu hareketin ile onun rûhâniyyetine ve bâtınına hücûm edersin!"

بد چه می گویی تو خیر محض را   هین ترفّع کم شمر آن خفض را

3334. *Sen hayr-ı mahza ne kötü diyorsun? Âgâh ol, o alçalmayı yükselme az say!*

Vücûdu sâfî ve hâlis hayırdan ibâret olan veliyy-i kâmile sen neden kötü diyorsun? Kendine gel, bu yaptığın iş alçaklıktır! Bu alçalmayı sakın yükselme sayma!

بد چه باشد مس محتاج مهان   شیخ که بود کیمیای بیکران

3335. *Kötü ne olur? Büyüklere muhtaç bakır. Şeyh kim olur? Nihâyetsiz kimyâ.*

"Mihân" büyük ma'nâsına olan "mih"in cem'idir. "Mis" bakır demektir. Murâd, sıfât-ı nefsâniyyesiyle insanlığı hayvâniyyete mübeddel olan kimselerdir. "Büyükler"den murâd, insân-ı kâmillerdir. Ya'ni, "Hakîkatta kötü olan kimdir bilir misin? İnsân-ı kâmillerin terbiyesine muhtâç olan sıfât-ı nefsâniyye ashâbıdır. Ve şeyh kimdir bilir misin? Bu bakırları altına tahvîl eden ve te'sîri bitmek tükenmek bilmeyen bir iksîr-i kimyâdır!" Şurrâh-ı kirâm "Mi-

hân" kelimesini mîm'in zammı ile ["mühân"] hakîr ve hor ma'nâsına almışlardır. Bu sûrette ma'nâ, "Kötü ne olur? Muhtâc-ı hakîr bakır olan kimsedir." demek olur. Bu da bir vecihtir.

مس اگر از کیمیا قابل نبد کیمیا از مسّ هرگز مس نشد

3336. *Eğer bakır kimyâdan kābil olmadıysa, kimyâ bakırdan aslâ bakır olmadı!*

Nâkıs olan insan eğer kâmil olan insandan kemâlât kabûl edemedi ise, insân- kâmil dahi o nâkıs olan insandan aslâ nâkıs olmaz. Zîrâ her iki tarafın dahi isti'dâdât-ı ezeliyye üzerinde aslâ te'sîri yoktur!

بد چه باشد سرکشی آتش عمل شیخ که بود عین دریای ازل

3337. *Kötü ne olur? Ateş amelli bir serkeş! Şeyh kim olur? Deryâ-yı ezelin "ayn"ı!*

Hadd-i zâtında kötü nedir? İrâde-i nefsâniyyesine tâbi' olup, irâde-i Hakk'a karşı ser-keş olan ve ef'âl-i nefsâniyyesi ateş tab'ında bulunan kimsedir. Şeyh kimdir? Ezel deryâsı olan vücûd-ı Hak'ta gark ve irâde-i nefsâniyyesi irâde-i Hak'ta fânî olan zâttır. Binâenaleyh bu insân-ı kâmilin faâliyyet-i nefsâniyyesi kalmadığından, ezel deryâsının "ayn"ı olur. Ve "ayn" çeşme ma'nâsına alındığı takdîrde ma'nâ böyle olur: İnsân-ı kâmil, vücûd-ı Hak'ta müstağrak olduğundan, onun sûret-i cismâniyyesi deryâ-yı ezelin çeşme-i füyûzâtıdır ve irâde-i Hakk'ın menba'ıdır. Hakk'ın emri ne ise, ondan sâdır olan da odur."

دائم آتش را بترسانند زآب آب کی ترسید هرگز ز التهاب

3338. *Ateşi dâimâ sudan korkuturlar. Su iltihâbdan hiç ne vakit korkar?*

Sıfât-ı nefsâniyye ateşe; ve füyûzât-ı rabbâniyye suya teşbîh buyurulmuştur. Ya'ni, "Zâhirde ateşi su ile söndürdükleri gibi, bâtında da sıfât-ı nefsâniyye ateşini füyûzât-ı ilâhiyye suyu ile söndürürler. Ve füyûzât-ı ilâhiyye çeşmesi insân-ı kâmildir. İnsân-ı kâmilin füyûzâtı, nefsânî kimselerden zâhir olan birtakım sıfât-ı nefsâniyye ateşlerinden sönmez!"

دررخ مه عیب بینی میکنی در بهشتی خار چینی می کنی

3339. *Ayın yüzünde ayıp görücülük ediyorsun; cennet içinde diken toplayıcılık ediyorsun!*

İnsân-ı kâmilin ay gibi parlak olan kalbinin yüzünde, sıfât-ı nefsâniyye ayıplarını görüyorsun. Halbuki onun kalb-i şerîfi hakāyık ve maârif-i ilâhiyye gülleri ve çiçekleriyle müzeyyen bir cennettir. Sen o cennet içinde diken gibi olan sıfât-ı nefsâniyye arıyorsun!

گر بهشت اندر روی تو خار جو   هیچ خار آنجا نیابی غیر تو

3340. [3348] *Eğer sen diken arayıcı olarak cennete gidersen, orada hiç senin gayrin diken bulamazsın!*

Eğer sen bir cennet olan insân-ı kâmilin kalbine sıfât-ı nefsâniyye dikenlerini arayıcı olarak girmek istersen, emîn ol ki, orada senin kendi sıfât-ı nefsâniyyenden başka hiçbir diken bulamazsın. Ancak diken olarak kendi sıfâtını görürsün. Zîrâ o kalb bir ayna gibidir. Sen onda kendi aksini görürsün! Nitekim Mısrî Niyâzî hazretleri buyurur:

Halk içre bir âyîneyim, her kim bakar bir ân görür
Her ne görür, kendi yüzün ger yahşı ger yaman görür!

می بپوشی آفتابی در گلی   رخنه می جویی زبدر کاملی

3341. *Bir güneşi bir çamurda örtersin; bir bedr-i kâmilden yarık ararsın!*

İnsan-ı kâmilin bâtını bir güneş gibidir. Sen o güneşi, li-hikmetin ondan sâdır olan bir zelle çamuruyla örtersin! Ayın on dördü gibi parlak olan bir kâmilin kalbinde, sıfât-ı nefsâniyye rahne ve yarıklarını ararsın!

آفتابی که بتابد در جهان   بهر خفاشی کجا گردد نهان

3342. *Bir güneş ki cihanda parlar, bir yarasa kuşu için nerede gizli olur?*

Halbuki ahvâl-i bâtınesi ve ef'âl-i zâhiresi ile cihanda parlak bir güneş olan insân-ı kâmil, nûr-i kemâlâttan yarasa kuşu gibi gözleri kamaşan bir nefsânî yüzünden ve o nefsânînin ta'n ve i'tirâzâtı te'sîrâtından hiç gizli kalır mı? Nûra takat getiren gözler elbette onu görürler!

عیبها از رد پیران عیب شد   غیبها از رشك پیران غیب شد

3343. *Ayıplar pîrlerin reddinden ayıp oldu; gayblar onların reşkinden gayb oldu.*

Hadd-i zâtında ayıplar, ya'ni ahvâl-i mezmûme ve ef'âl-i kabîha, insân-ı kâmillerin indinde merdûd şeylerden oldukları için, inde'l-ukalâ ayıp sayıldı.

O kâmiller esrâr-ı gaybiyyenin halk nazarında inkişâfını kıskandıkları için mertebe-i gaybda gizli kaldı.

باری از دوری ز خدمت یار باش　　در ندامت چابك و بر كار باش

3344. *Hizmetten uzaksın, bâri yâr ol! Nedâmette serî' ve iş üzerine ol!*

Ey gâfil, sen kâmillerin huzûrundan uzaksın; bâri onlara gāibâne yâr ol ve muhabbet besle ve şimdiye kadar onlara yaptığın ta'n ve i'tirâzlara karşı çabuk nedâmet izhâr et ve bu sûretle bâtınında fâideli bir iş ile meşgûl ol!

تا از آن راهت نسیمی می رسد　　آب رحمت را چه بندی از حسد

3345. *Nihâyet o yoldan sana bir nesîm erişsin. Hasedden dolayı rahmet suyunu ne bağlarsın?*

Nihâyet bu muhabbet-i gāibâne ve nedâmet-i hâlisâne yüzünden, sana Hakk'ın bir nesîm-i inâyeti erişsin. Kâmil'in âlî mertebesine karşı, sıfât-ı nefsâniyyenden birisi olan hased duygusunun kabarmasından dolayı niçin rahmet-i ilâhiyye suyunun cereyânına mâni' olursun?

گرچه دوری دور می جنبان تو دُم　　حَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وَجْهَكُمْ

3346. *Gerçi uzağın uzağısın, sen kuyruk salla! "Nerede olursanız, yüzünüzü döndürün!"*

Gerçi nefsânî duygularından dolayı o kâmilin huzûrundan uzağın uzağısın. Fakat hiç olmazsa uzaktan kuyruk salla. Ya'ni ta'n ve i'tirâzdan vazgeçip temelluk ve tabasbus et! Zîrâ kâmilin kalb-i şerîfi mazhar-ı ism-i Zât olan bir Kâ'be-i ma'nevîdir. Hadîs-i kudsîsinde Hak Teâlâ لا يسعنى أرضى و لا سمائى و لكن يسعنى قلب عبدى المؤمن التقى النقى ya'ni, "Ben yerime ve göğüme sığmadım; nakî ve takî olan mü'min kulumun kalbine sığdım" buyurmuştur. Ve cenâb-ı Pîr efendimiz zât-ı şerîfleri hakkında *Dîvân-ı Kebîr*'lerindeki bir beyitte şu ma'nâya işâret buyururlar:

قبلهء عاشقان منم كعبهء بيدلان منم　　خيز بيا و سر بنه بر در آستان مَن

"Âşıkların kıblesi benim, bî-dillerin Kâ'besi benim; kalk gel ve benim âsitânımın kapısına baş koy!"

Görmez misin, Hak Teâlâ hazretleri mazhar-ı ism-i Zât olan Kâ'be-i sûrî hakkında Kur'ân-ı Kerim' de, حَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ (Bakara, 2/144,150) ya'ni, "Her nerede olursanız yüzünüzü Kâ'be cânibine döndürü-

rün!" buyurur. Bu emrin Kâ'be-i ma'nevî olan kalb-i kâmil hakkında da ş yân-ı infâz olduğuna şübhe var mı?

چون خری در گل فتد از گام تیز　　　دم بدم جنبد برای عزم خیز

3347. *Hızlı adımdan dolayı bir eşek çamura düştüğü vakit, kalkmak azmi için dembedem çabalar.*

Bu beyt-i şerîf cismânîlerin hallerine bir misâldir. Ya'ni, "Ey cismânî, sen de çamur mesâbesinde olan bu cismâniyyetin ahkâmı içine düştün! Eşek çamurdan kurtulmak için çabalandığı halde, sende hiç ıztırâb eseri yoktur. Bil'akis bu hâl içinde yerleşmeğe çabalarsın!"

جای را هموار نکند بهر باش　　　داند او که نیست آن جای معاش

3348. *Karâr için yeri düzeltmez. O bilir ki, maâş yerinden değildir!*

Eşekten ibret al ki, çamur içinde olmak ve karâr etmek için yeri düzlemeğe ve kendisine çamur içinde yer yapmağa çalışmaz. Zîrâ o bilir ki, bu çamurun içi kendisinin karârgâhı ve ahırı değildir!

حس تو از حس خر کمتر بُدست　　　که دل تو زین وَحَلْ ها بر نَجَست

3349. *Senin hissin eşeğin hissinden daha az olmuştur. Zîrâ senin gönlün bu çamurlardan sıçramadı!*

"Vahal" cıvık çamur demektir. "Sen insan olduğun halde karârgâhını idrâk edememek husûsunda eşeğin hissinden ve idrâkinden daha aşağıya kaldın. Zîrâ senin gönlün, bu fânî olan cismâniyyet çamuru içinden kurtulmak esbâbına tevessül etmedi ve çabalanmadı!"

در وحل تأویل رخصت میکنی　　　چون نمی خواهی کز آن دل بر کَنی

3350. [3359] *Çamur içinde te'vîl-i ruhsat ediyorsun. Niçin istemezsin ki, ondan gönlünü koparasın?*

Bu cismâniyyet ve nefsâniyyet çamuru içinde yerleşmek için ruhsat-ı şer'iyyeyi te'vîl ediyorsun. Niçin bu fânî ve muvakkat olan cismâniyyet âlemine taalluktan kalbini koparmak ve kurtarmak istemezsin de, dersin:

کین روا باشد مرا من مضطرم　　　حق نگیرد عاجزی را از کرم

3351. *Ki, "Bana câiz olur, ben muztarrım. Hak kerem cihetinden bir âcizi muâhaze etmez!"*

Riyâzet nefsine ağır gelir ve وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا لاَ يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ (Enbiyâ, 21/8) ya'ni, "Biz onları taâm yemez bir ceset yapmadık" âyet-i kerîmesini, yemek ve içmek husûsunda nefsinin hazzına ruhsat-ı şer'î telakkî edersin ve "Ben muztarrım ve âcizim; ve Hak Teâlâ kemâl-i kereminden bir âcizi muâheze etmez!" diyerek huzûzât-ı nefsâniyyeni icrâya dalarsın!

خود گرفتست تو چون کفتار کور　　　این گرفتن را نبینی از غرور

3352. *Halbuki muâhaze etmiştir; ve sen kör sırtlan gibi bu muâhazeyi gururdan görmezsin!*

"Keftâr", sırtlan dedikleri hayvandır. Arabîsi "hazâcîr" (حضاجير)dir.

می گوند این جایگه کفتار نیست　　　از برون جویید کاندر غار نیست

3353. *"Burada sırtlan yoktur; dışarıdan arayınız ki, mağara içinde değildir" derler.*

این همی گویند و بندش می نهند　　　او همی گوید زمن بی آگهند

3354. *Bunu derler ve ona bağ koyarlar. O der ki: "Benden habersizdirler."*

گر ز من آگاه بودی این عدو　　　کی ندا کردی که این کفتار کو

3355. *"Eğer bu düşman benden âgâh olaydı, 'Bu sırtlan nerde!' diye ne vakit nidâ ederdi?"*

Ey cismânî ve nefsânî olan kimse, sen "Hak Teâlâ beni tutmuyor ve muâhaze etmiyor' diye mağrûr olursun! Halbuki seni Hak Teâlâ kendi huzûrundan teb'îd ve seni cismâniyyete kayd ve bend etmekle muâhaze etmiştir. Bundan senin hiç haberin yoktur. Senin bu hâlin, sırtlan denilen hayvanın avlanmasına benzer. Bu hayvanı avlamak isteyenler, onun sâkin bulunduğu mağaraya ve ine gelip, ürküp kaçmasına meydan bırakmamak için, "Yâhu burada sırtlan yoktur, onu dışarıda arayınız, mağarada değildir!" diye bağırırlar. Hayvan dahi kendi hissiyle, "Bunlar benim burada olduğumu anlayamadılar. Eğer vâkıf olsa idiler, 'Sırtlan nerede?' diye bağırırlar mı idi?" der. Ve binnetîce avcılar bu hîle ile onu kaçırmaksızın tutup bağlarlar. İşte, sırtlan avcılar tarafından tutulduğunun farkında olmadığı gibi, sen de Hakk'ın muâhazesinden böylece bî-habersin!

دعوی کردن آن شخص که مرا خدا نمی گیرد بگناه و جواب گفتن شعیب علیه السلام او را

Günâh sebebiyle, "Hudâ beni muâhaze etmiyor!" diye o şahsın da'vâ etmesi ve Şuayb (a.s.)ın ona cevap söylemesi

آن یکی می گفت در عهد شُعیب　　　که خدا از من بسی دیدست عیب

3356. *O biri Şuayb ahdinde der idi ki: "Hudâ benden çok ayıp görmüştür."*

چند دید از من گناه و جرمها　　　وز کرم یزدان نمی گیرد مرا

3357. *"Benden ne kadar günâhlar ve cürümler gördü; ve Yezdan beni keremden dolayı muâhaze etmez!"*

Bir kimse Şuayb (a.s.)ın zamân-ı nübüvvetinde, "Hak Teâlâ benim birçok günâhlarımı ve kabâhatlarımı gördüğü halde, mahzâ kemâl-i kereminden aslâ beni muâheze buyurmadı" deyip dururdu.

حق تعالی گفت در گوش شعیب　　　در جواب او فصیح از راه غیب

3358. *Hak Teâlâ gayb yolundan fasîh olarak, onun cevâbı hakkında Şuayb'ın kulağına dedi:*

Cenâb-ı Hak vahiy tarîkiyla o aldanmış olan kimsenin da'vâsına cevâben apaçık, Şuayb (a.s.)ın bâtın kulağına şöyle dedi:

که بگفتی چند کردم من گناه　　　وز کرم نگرفت در جرمم اله

3359. *Ki, "'Ben ne kadar günâh yaptım; ve ilâh kereminden beni cürmümde muâhaze etmedi!' dedin."*

عکس می گویی و مقلوب ای سفیه　　　ای رها کرده ره و بگرفته تیه

3360. [3368] *"Ey sefîh, aks ve ters söylüyorsun, ey yolu terk edip sahrâyı tutmuş!"*

چند چندت گیرم و تو بی خبر　　　در سلاسل مانده‌ء پا تا بسر

3361. *"Seni ne kadar muâhaze ederim ve sen bî-habersin ve ayaktan başa kadar zencîrler içindesin!"*

"Ey sersem, ben seni yaptığın günâhlardan dolayı dâimâ muâhaze ediyorum ve senin bu muâhazeden haberin yoktur! Sıfât-ı nefsâniyye ve kuyûd-ı cismâniyye içinde tepeden tırnağa kadar bağlı bir haldesin! Bu muâhaze değil midir?"

زنگ تو بر توت ای دیگ سیاه   کرد سیمای درونت را تباه

3362. *"Ey kara tencere, senin kat kat kurumun, senin bâtınının sîmâsını harâb etti!"*

بر دلت زنگار بر زنگارها   جمع شد تا کور شد ز اسرارها

3363. *"Senin kalbinin üzerinde paslar üzerine paslar toplandı; nihâyet esrârdan kör oldun!"*

گر زند آن دود بر دیگ نوی   آن اثر بنماید ار باشد جوی

3364. *"Eğer o duman bir yeni tencere üzerine vursa, eğer bir arpa bile olsa o eser, görünür!"*

Ma'lûm olsun ki, cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî hazretleri *et-Tedbîrâtü'l-İlâhiyye* nâmındaki eser-i âlîlerinin on yedinci bâbında buyururlar ki: "Vücûd-ı insanîde, biri nûr-i hayât, diğeri nûr-i akıl ve biri nûr-i yakîn olmak üzere üç nûr vardır. "Nûr-i hayât", nefs-i hayvâniyye şuâ'ının cemî-i zerrât-ı vücûda ve dimâğa ve ondan akla in'ikâsıdır. Onun illetleri ve mânialan üçtür. Birisi "rân", diğeri "hicâb" ve üçüncüsü "akıl"dır. "Rân", irtikâb-ı maâsîden nâşî kalbde hâsıl olan perdedir. Ve "hicâb", mir'ât-ı kalbe suver-i ekvânın intibâıdır ki matlûbun rü'yetine mâni' olur. Ve "aklın mâni' olması", nûr-i ilimden bir şey iktisâb etmeyip, kendi tahmînâtına tâbi' olmasından nâşîdir.

"Nûr-i akıl", cevher-i akıldan nefs-i hayvâniyye şuâının in'ikâsıyla kalbe hâsıl olan nûrdur. Bunun illeti ve marazı "nefs-i gazabiyye"dir ki bu nefsin şânı, teâlî ve tekebbür ve ucübdür. Bu nefsin bir ateşi vardır ki kalbi yakar ve ondan kalb üzerinde bir duman çıkar, akıl ile kalb arasına hâil olur; ve binnetîce nefs-i hayvâniyyeden akıla ve akıldan kalbe vârid olan madde-i nûr munkatı' olur. Binâenaleyh kalbi zulmet kaplar. Ve bu dumana "gıtâ"' ve "künn" ve "gışâve" ta'bîr olunur.

"Nûr-i yakîn": Bu nûr, insan için son emeldir. Ve o emelin fevkinde insan için başka bir emel yoktur. Bu nûrun illeti ve marazı, kalbde adem-i ihlâstır. Ya'ni kalbin tamâmiyle Hak ve hakîkata teveccüh edememesidir." Bu bahsin tafsîli fakir tarafından bu kitaba yazılmış olan şerhte münderictir.

زآنکه هر چیزی به ضد پیدا شود　　　　بر سپیدی آن سیه رسوا شود

3365. *Zîrâ ki her bir şey zıddı ile zâhir olur; o kara, bir beyaz üzerinde rüsvây olur.*

چون سیه شد دیگ پس تأثیر دود　　　　بعد از این بر وی که بیند زود زود

3366. *Vaktâkî tencere kara oldu, imdi ondan sonra dumanın te'sîrini onun üzerinde çarçabuk kim görür?*

Tencere bir kere kurum bağladıktan sonra, artık dumanın tencere üzerindeki te'sîri vehleten görünmez bir hâle gelir.

مرد آهنگر که او زنگی بود　　　　دود را با روش همرنگی بود

3367. *Demirci adam ki, zenci ola, dumanın onun yüzü ile hem-renkliği olur.*

Demirci olan zencinin yüzü kara, dumanın isi de kara olduğundan, ikisinin renginde ittihâd vardır. Binâenaleyh demircinin yüzünün isten müteessir olup olmadığı belli olmaz.

مرد رومی کو کند آهنگری　　　　رویش ابلق گردد از دود آوری

3368. *Rûmî adam ki demircilik ede, duman getiricilikten onun yüzü alaca olur.*

"Merd-i Rûmî"den murâd, beyaz renkli adamdır. Ya'ni, "Beyaz renkli adam demircilik ederse, dumanın isleri onun yüzüne bulaşarak siyah renkler peydâ olur."

پس بداند زود تأثیر گناه　　　　تا بنالد زود گوید ای اله

3369. *İmdi, günâhın te'sîrini çabuk bilir. Binâenaleyh ağlar, hemen "Ey İlâh!" der.*

İmdi, yukarıda 3364 numaralı beytin îzâhında beyân olunan nûr sâhipleri, her bir nûra karşı hâsıl olan mâniayı kendinde hissedince, derhâl bunun te'sîr-i günâhtan olduğunu bilip, hemen dergâh-ı ilâhîye teveccüh eder ve "Aman yâ Rab, ben yine yolumu şaşırdım! Tövbe ettim, bir daha yapmam!" diyerek ağlar ve mağfiret taleb eder. Cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'in 27nci faslında buyururlar ki "Dervîşe ihtirâz lâzımdır ve herkesin lokmasını yememelidir. Zîrâ dervîş latîftir. Ona çabuk te'sîr edip bir şeyler zâhir olur. Nitekim bir beyaz libâs-ı tâhire siyahlık bulaşırsa, zâhir olur. Fakat siyah bir libâs üzerine kir ve kara te'sîr etmez; ne kendisine ve ne de halka zâhir olur.

İmdi, mâdemki böyledir, dervîşin zâlimlerin ve harâm yiyenlerin ve cismânîlerin lokmasını yememesi lâzımdır. Zîrâ o lokma çabuk te'sîr eder; yabancı lokmanın te'sîrinden efkâr-i fâside zâhir olur."

چون کند اصرار و بد پیشه کند   خاك اندر چشم اندیشه کند

3370. [3378] *Vaktâki ısrâr eder ve fenâlığı san'at yapar, fikrinin gözüne toprak saçar!*

Vaktâki icrâ-yı ma'siyet husûsunda musır olur ve kötü ef'âli kendisine meleke ve san'at yapar, artık fenâlıktan rücû' düşüncesinin gözüne toprak doldurmuş ve o gözü kör etmiş bulunur.

توبه نندیشد دگر شیرین شود   بر دلش آن جُرم تا بی دین شود

3371. *Artık tövbeyi düşünemez, o günâh onun kalbine tatlı olur; nihâyet dinsiz olur!*

İcrâ-yı ma'siyette musır olan kimse, artık tövbeyi düşünemez bir hâle gelir. O yaptığı günahlar onun kalbinin ve aklının gözünde tatlı ve lezzetli görünür; birini icrâ ederken diğerine niyet eder. Meselâ şarap içer; "Adam sende, bu şaraptan ne fenâlık olur! Vücûda kuvvet ve dimâğa neş'e verir bir şeydir. Şerîatta bunun men'i, kendi hissiyâtını idâreden âciz bulunan bedevîlere karşı vaz' edilmiş olan bir hükümdür!" der. Ve kezâ zinâ eder ve bu fiil-i menhûsuna hak vermek için, "Bu zinânın memnûiyyeti, cem'iyyet-i beşeriyyenin nesilde ve mîrâsta intizâmını muhâfaza içindir. Ben çocuk olmamak üzere zinâ edersem, bu mahzûrlar vâki' olmaz; keyifli ve tatlı bir hayat geçiririm!" der ve gitgide şer'in ahkâmını birtakım böyle vâhî fikirler ile te'vîl eder ve nihâyet dinsiz olur.

آن پشیمانی و یارب رفت از او   شست بر آینه زنگ پنج تو

3372. *O pişmanlık ve "Yâ Rab!" ondan gitti; onun aynası üzerine pas beş kat oturdu!*

Bir kimse bu hâle gelince, artık onda icrâ ettiği günâhlar için nedâmet hâsıl olmaz ve "Aman yâ Rab, günâh yaptım, affet!" demek aklına bile gelmez Ve onun kalbinin aynası üzerine kat kat ma'siyetin pasları ve zulmetleri çöker!

آهنش را زنگها خوردن گرفت   گوهرش را زنگ کم کردن گرفت

3373. *Onun demirini pasların yemesi tuttu; onun gevherini pasın noksan etmesi tuttu!*

Günahta musır olan kimsenin demir gibi katı olan kalbini ma'siyet paslan büsbütün yemeğe ve çürütmeğe başladı ve onun cevher-i îmânını bu paslar günden güne za'fa düşürüp eksiltmeğe başladı Nitekim hadîs-i şerîfte, إن القلوب تصدأ كما يصدأ الحديد قالوا و ما جلاؤها يا رسول الله قال ذكر الله ya'ni, "Muhakkak kalbler demirin paslanması gibi paslanır. Dediler ki: 'Yâ Resûlallâh onun cilâsı nedir?' Buyurdular ki: 'Allâh'ın zikridir!'" buyurulmuştur.

چون نویسی کاغذ اسپید بر　　　آن نبشته خوانده آید در نظر

3374. *Beyaz kâğıt üzerine yazdığın vakit, o yazılmış nazara okunmuş gelir.*

Bir beyaz kâğıt üzerine yazı yazıldığı vakit, o yazı nazara okunaklı bir sûrette çarpar.

چون نویسی بر سر بنوشته خط　　　فهم نآید خواندش گردد غلط

3375. *Yazıyı yazılmışın başı üzerine yazdığın vakit, fehim gelmez, onun okunması galat olur.*

Fakat zâten üzerine yazı yazılmış olan bir kâğıda yazı yazarsan, karmakarışık olup okunamaz. Güçlükle okunsa bile, yanlış okunur.

کآن سیاهی بر سیاهی او فتاد　　　هر دو خط شد کور و معنیٔ نداد

3376. *Zîrâ bir kara bir kara üzerine düştü; her iki yazı kör oldu ve bir ma'nâ vermedi.*

Bir kara yazı bir kara yazı üzerine düşmek sebebiyle, iki yazı da körleşir ve bir ma'nâ çıkarılamaz.

ور سوم باره نویسی بر سرش　　　پس سیه کردی چو جان کافرش

3377. *Onun başı üzerine üçüncü def'a da yazarsan, onu kâfirin canı gibi çok kara yaptı.*

Eğer o ikinci yazı üzerine üçüncü def'a da yazarsan, o üçüncü yazıyı kâfirin zulmânî olan rûhu gibi kapkara bir hâle getirir ve artık okunmaktan büsbütün müberrâ olur. Bu beyitler şu hadîs-i şerîfin tefsîridir: إن العبد كلما أذنب ذنبا حصلت فى قلبه نقطة سوداء إن إستغفر صقلت وإن عاد زادت حتى يسود قلبه و هو الران الذى قال الله تعالى فى كتابه كَلاَّ بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ya'ni, "Muhakkak abd her ne vakit bir günah işlerse, onun kalbinde kara bir nokta hâsıl olur. Eğer istiğfâr ederse, açılır. Ve eğer yine günâha avdet ederse, kalbini büsbütün karartıncaya ka-

dar o nokta ziyâdeleşir. Ve o "rân"dır ki, Allâh Teâlâ Kitâb'ında, 'Hayır, münkirlerin dedikleri gibi değildir; belki onların kesbettikleri günâh kalbleri üzerine perde olmuştur.' (Mutaffifîn, 83/14) buyurdu."

پس چه چاره جز پناه چاره گر   نا امیدی مسّ و اکسیرش نظر

3378. *İmdi, çârecinin penâhından başka ne çâre vardır? Ümitsizlik bakır ve onun iksîri nazardır.*

Bu kalbin kararmasından kurtulmanın çâresi, ancak çâreleri halk eden Hak Teâlâ'ya sığınıp niyâz etmektir. Nefsin salâhından ümîdi kesip izhâr-ı acz etmek bakır; ve o ümitsizlik bakırını altın yapacak olan iksîr de Hakk'ın rahmetle nazarıdır.

نا امیدیها به پیش او نهید   تا زدرد بی دوا بیرون جهید

3379. *Ümitsizlikleri O'nun önüne koyunuz; nihâyet devâsız dertten dışarıya sıçrayınız!*

Ümitsizliğinizi ve aczinizi Hakk'ın huzûruna arz ediniz ki, kendinizin devâsını ve çâresini bulamadığınız bu nefsâniyyet ve cismâniyyet derdinden ve illetinden, rahmet-i ilâhiyye imdâdınıza yetişmek sûretiyle kurtulasınız. Zîrâ Hak Teâlâ hazretleri, قُلْ يَا عِبَادِىَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لاَ تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ (Zümer, 39/53) ya'ni, "Ey nefisleri üzerine isrâf eden kullarım, Allâh'ın rahmetinden ümîdinizi kesmeyin! Muhakkak Allâh Teâlâ günahların hepsini mağfiret eder. Zîrâ O gafûr ve rahîmdir!" buyurur. Ve en büyük günâh, insanın kendi enâniyyetini ve varlığını görüp, cemî'-i umûrunda ona istinâd etmesidir. Nitekim, وجودك ذنب لا يقاس عليه ذنب آخر ya'ni. "Senin vücûdun, diğer günahlara kıyâs olunamayan bir günahtır!" buyurulmuştur.

چون شعیب این نکتها با او بگفت   زآن دم جان در دل او گل شکفت

3380. [3388] *Vaktâki Şuayb bu nükteleri ona söyledi, o can deminden onun kalbinde gül açıldı.*

"Can"dan murâd, Rûhu'l-Emîn denilen Hz. Cibril'dir. "Dem"den murâd, nefestir. Ya'ni, Cibrîl'in bir sûrete mütemessil olmaksızın vahy-i ilâhînin ma'nâsını kalb-i şerîf-i nebevîye ilkā etmesidir. Binâenaleyh "can demi"nden murâd, kelâm-ı vahiy olur. Ya'ni, "Şuayb (a.s.) o günahkâr kimseye bu nükteleri söyledi Zîrâ Hz. Şuayb'in kalb-i şerîfinde hakāyık ve maârif-i ilâhiyye gülleri açıldı" İkinci mısrâ' Şuayb (a.s.)a râci' olursa ma'nâ böyle olur. Gü-

nahkâra râci' olursa, "Kelâm-ı vahiyden günahkârın kalbinde îmân gülü açıldı" demek olur.

جان او بشنید وحی آسمان   گفت اگر بگرفت ما را کو نشان

3381. *Onun canı göğün vahyini işitti dedi: "Eğer bizi muâhaze etti ise nişânı hani?"*

Günahkârın canı Hz. Şuayb lisânından vahy-i âsumânı ya'ni Hakk'ın vahyini dinledi de, dedi ki: "Eğer Hak Teâlâ günâhtan dolayı bizi muâhaze buyurdu ise, o muâhazenin alâmeti neredWith?"

گفت یا رب دفع من می گوید او   وآن گرفتن را نشان می جوید او

3382. *Dedi: "Yâ Rab, o beni def' ediyor ve o, o muâhazenin nişânını istiyor!"*

Günahkârın bu suâli üzerine Hz. Şuayb dedi: "Yâ Rab, bu günahkâr adam benim nüktelerimi delîlsiz kabûl etmiyor; o muâhazenin delîlini ve alâmetini istiyor!"

گفت ستارم نگویم رازهاش   جز یکی رمز از برای ابتلاش

3383. *Dedi: "Settârım, onun ibtilâsı için bir sırrın gayri olan onun sırlarını söylemem."*

Hak Teâlâ tarîk-ı vahiy ile Şuayb (a.s.)a buyurdu ki: "Ben azîmüşşân kullarımın kusûrlarını ve ayıplarını çok örtücüyüm. Onu muâhazem alâmeti olarak, içinde bulunduğu ibtilâsı hakkındaki sırlarının hepsini söylemem; ancak bir sırrı söylerim ve bir alâmeti gösteririm."

یك نشان آنکه می گیرم ورا   آنکه طاعت دارد از صوم و دعا

3384. *"Bir nişân odur ki, onu muâhaze ediyorum. O ki oruçtan ve duâdan tâat tutar."*

وز نماز و از زکات و غیر آن   لیك یك ذره ندارد ذوق جان

3385. *"Namazdan ve zekâttan ve onun gayrinden; fakat bir zerre zevk-i cân tutmaz."*

"O günahkârı muâhazemin alâmetlerinden birisi budur ki, o kimse zâhiren oruç tutar ve duâ ve münâcât eder ve namaz kılar ve zekât verir ve sâir ibâdât ve tâatı icrâ eder ve bunları yaparken kalbinde aslâ lezzet-i ma'neviy-

ye duymaz ve bunları bir âdet tarzında yapar, bir feyz-i bâtınî ve incizâb-ı rûhânî hissetmez. Münâcât ederken gözünden bir damla bile yaş gelmez ve orucunda kalbinde bir teravvuh hâsıl olmaz; bil'akis açlık a'sâbına sû'-i te'sîr edip, nefsinde şuna buna gazab hisseder. Velhâsıl bu ibâdetlerin hiçbirinde bir lezzet-i rûhanî bulamaz, işte bu hâl, ma'siyetlerinden dolayı onu muâteb tuttuğumun ve muâhaze ettiğimin alâmetleridir."

Bu kıssa şu haber üzerine beyân buyurulmuştur: إن رجلا فى زمان شعيب قال إلهى كم أعصيك فلا تعاقبنى فأوحى الله إلى شعيب قال يا شعيب قل لفلان كم أعاقبه ولكن لا يعلمه ألم أسلب عنه لذت طاعتى ألم آخذ خلاوة مناجاتى Ya'ni "Şuayb (a.s.) zamânında bir adam dedi ki; 'İlâhî ben sana ne kadar isyan ediyorum, beni muâkabe buyurmuyorsun!' Allâh Teâlâ Şuayb (a.s.)a vahyedip dedi ki: 'Yâ Şuayb, filân kimseye söyle, ben onu ne kadar muâkabe ediyorum, velâkin bilmiyor. Ondan lezzet-i tâatı selbetmiyor muyum? Ondan halâvet-i münâcâtı almıyor muyum?'"

مى كند طاعت و افعال سنى   ليك يك ذره ندارد چاشنى

3386. *Tâat ve ef'âl-i seniyye yapar, fakat bir zerre çeşni tutmaz!*

Ankaravî'nin Mısır tab'ı olan nüshasında bu beytin tercümesi sehven tab' edilmemiştir.

طاعتش نغزاست و معنى نغز نى   جوزها بسيار و در وى مغز نى

3387. *"Onun tâatı latîftir ve ma'nâsı latîf değildir; cevizler çoktur ve onda iç yoktur!"*

"Onun ibâdât ve tâatı zâhir-i şer'e tevâfuk ettiği için zâhiren latîftir. Fakat ezvâk-ı rûhâniyyeden hâli bulunduğu için bâtını ve ma'nâsı latîf değildir. Onların zâhirleri, içi olmayan ceviz yığınına benzer." Bu beyit Ankaravî'nin matbû' nüshasında sehven tab' edilmemiş ise de, tercümesi mündericdir. Ve tercümeye nazaran ibâre-i beyit Hind nüshalarının aynıdır.

ذوق بايد تا دهد طاعت بر   مغز بايد تا دهد دانه شجر

3388. *Tâatlar meyve vermek için zevk lâzımdır. Dâne ağaç vermek için iç lâzımdır!*

"Tâatlar ve ibâdetler bâtında semere ve meyve vermek için onlarda ezvâk-ı rûhâniyye ve lezzât-ı ma'neviyye duyulmak îcâb eder. Nitekim dâneden ve çekirdekten ağaç çıkmak için, o çekirdeğin içi olmak lâzımdır."

دانهٔ بی مغز کی گردد نهال　　　صورت بی جان نباشد جز خیال

3389. *"İçsiz dâne ne vaki' fidan olur? Cansız sûret hayâlden gayri olmaz!"*

"İçsiz çekirdekten hiç fidan çıkar mı? Canı olmayan bir resim ve heykelde semere-i efâl ve ahvâl olmadığından, onun vücûdu bir hayâlden başka bir şey değildir, ibâdetler dahi böyledir. Zevk-i bâtınîden hâlî olan ibâdât âlem-i sûrette kalır. Ve eğer onda ezvâk-ı rûhâniyye olursa, bu zevk bir sûret-i rûhâniyye iktisâb edip, âlem-i illiyyîne urûc eder!"

بقیهٔ قصهٔ طعنه زدن آن مرد بیگانه برشیخ

O yabancı adamın şeyhe ta'n vurması kıssasının bakıyyesi

آن حبیث از شیخ می لایید ژاژ　　　کژ نگر باشد همیشه عقل کاژ

3390. [3398] *O habîs, şeyhten dolayı beyhûde çene çaldı Şaşının aklı dâimâ eğri bakıcı olur!*

"Lâîden" çene çalmak ma'nâsınadır; "jâj" herze ve beyhûde demektir. "Kâj" şaşı ma'nâsınadır. Ya'ni, "O yabancı adam şeyh-i kâmil hakkında boş sözler ile çene çaldı. Zîrâ kalb gözü şaşı idi. Ve şaşının aklı eğri bakıcı olur." Ba'zı nüshada لائید ژاژ yerine خاید ژاژ vâki'dir. Ve "jâj" tohumsuz bir nebât ma'nâsına da gelir ki, o nebat lezzetsizdir ve deve onu ne kadar çiğnese yumuşamaz. Boş sözler hakkında bundan kinâye olarak "jâj hâîden" ya'ni "jaj çiğnemek" derler.

که منش دیدم میان مجلسی　　　او ز تقوی عاریست و مفلسی

3391. *Ki, "Ben onu bir meclis ortasında gördüm. O takvâdan ârîdir ve bir müflistir."*

O yabancı adam dedi ki: "Ben o şeyhi bir mecliste gördüm. Onda takvâdan hiçbir şey yoktur ve a'mâl-i sâlihadan müflistir."

ور كه باور نيستت خيز امشبان تا ببينى فسق شيخت را عيان

3392. *"Ve eğer ki bana i'timâdın yok ise bu gece kalk, tâ ki şeyhinin fıskını âşikâr olarak göresin."*

شب ببردش بر سر يك روزنى گفت بنگر فسق و عشرت كردنى

3393. *Gece onu bir pencere tarafına götürdü, dedi: "Fısk ve işret etmesine bak!"*

O münkir adam şeyhin mürîdini bir pencere tarafına götürüp, gizlice şeyhin hâlini gösterdi ve dedi ki: "İşte şeyhinin fısk ve fesâdına ve işret etmesine ve şarap içmesine bak!"

بنگر آن سالوس روز و فسق شب روز همچون مصطفى شب بو لهب

3394. *"Bak o gündüzün riyâsına ve gece fıska! Gündüz Mustafâ, gece Ebû Leheb gibi!"*

"Bak şeyhinin gündüzdeki riyâkârlığına ve gecedeki fıskına! O gündüz Mustafâ (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) revişinde görünür ve gece olunca Ebû Leheb tavrını takınır!"

روز عبدالله او را گشته نام شب نعوذ بالله و در دست جام

3395. *"Ona gündüz Abdullâh ad olmuş; gece neûzü billâh elinde kadeh!"*

"Gündüz Allâh'ın kulu olup, ef'âlini şer'a muvâfık gösterir; gece ise neûzü billâh nefsinin kulu olup, elinde şarap kadehi tutar!"

ديد شيشه در كف آن پير پُر گفت شيخا مر تو را هم هست غُر

3396. *O pîrin elinde şişeyi dolu gördü, dedi: "Ey şeyh, senin için de aldanma vardır!"*

"Gurr" aldanmak ve gaflet ma'nâsınadır. Ya'ni, "Mürîd şeyhinin elinde dolu şişeyi gördü ve dedi ki: 'Ey şeyh, senin de hazz-ı nefsine aldanman vardır!'" Ankaravî nüshasında beytin kâfiyeleri "pür" ve "gurr" dur. Hind nüshalarının ba'zılarında "berr" ve "'ar" sûretindedir. "Berr" iyi amelli; ve "ar" günahla âlûde olmak ve gamgîn olmak ma'nâsınadır. Ya'ni, "Gündüz iyi amelli olan şeyhin elinde dolu şişeyi gördü de, dedi ki: 'Ey şeyh, senin de günahla âlûde olman vardır!'"

تو نمى گفتى كه در جام شراب مى بميزد ديو در وى با شتاب

3397. *"Sen demez mi idin ki, 'Şarap kadehine acele şeytan işer!'"*

گفت جام را چنان پر کرده اند   کاندر او اندر نگنجد یك سپند

3398. *Dedi: "Benim kadehimi öyle doldurmuşlardır ki ona bir üzerlik dânesi sığmaz!"*

Şeyh mürîde cevâben dedi: "Benim vücûdumun kadehini aşk-ı Hak şarâbından öyle doldurmuşlardır ki, şeytanın sidiği mesâbesinde olan vesveseler değil, küçücük bir üzerlik tohumu dânesi bile sığmaz!"

بنگر اینجا هیچ گنجد ذره‌ء   این سخن را کژ شنیده غره‌ء

3399. *"Bak burada hiçbir zerre sığar mı?! Bu sözü eğri işitip aldanmışsın!"*

"Bak, vücûd-ı Hâkkānîye mübeddel olan bu vücûd-ı mecâzîme mâsivâllahtan hiçbir zerre sığar mı? Bu şarab içtiğim hakkındaki sözü münkirden eğri işitip aldanmışsın!"

جام ظاهر خمر ظاهر نیست این   دور دار این راز شیخ غیب بین

3400. [3408] *"Bu kadeh zâhir ve şarab zâhir değildir. Gayb görücü olan şeyhten bunu uzak tut!"*

"Bu gördüğün ehl-i fıskın kullandığı zâhirî kadeh ve zâhirî şarab değildir. Esrâr-ı gaybiyyeyi müşâhede eden şeyhinden ehl-i fıskın amellerini uzak tut!"

Ma'lûm olsun ki, sıfât-ı beşeriyyeden her birînin âlem-i gaybda birer misâlleri vardır. Sıfât-ı hamîdenin misâlleri hûriler ve gılmânlar ve nefîs şarablar ve bağ ve bostan ve emsâli şeylerdir. Ve sıfât-ı zemîmenin misâlleri de, hayvânât-ı vahşiyye ve dikenlikler ve ateşlerdir. Evliyâullâh âlem-i gaybda gördükleri bu misâlleri âlem-i hisse çıkarıp, istedikleri kimselere de gösterirler. Hz. Şeyh'in kadeh ve şarab göstermesi dahi bu kabildendir. Nitekim buyururlar:

جام می هستیٔ شیخست ای فَلیو   کاندر او اندر نگنجد بول دیو

3401. *"Ey ahmak, mey kadehi şeyhin vücûdudur ki, ona şeytanın sidiği sığmaz!"*

"Felîv" ahmak, beyhûde ve dîvâne ma'nâsınadır. "Ey ahmak, o gördüğün şarab kadehi şeyhin vücûd-ı mecâzîsidir ki ona şeytanın sidiği mesâbesindeki vesveseleri sığmaz!"

پُر و مالا مال از نور حقست   جام تن بشکست نور مطلقست

3402. *"Nûr-i Hak'tan dolu ve mâlâmâldir. Ten kadehi kırılmıştır ve nûr-i mutlaktır!"*

"O vücûd-ı mecazî Hakk'ın nûruyla dolmuş ve zulmet-i nefsâniyyesi mahvolmuştur. Ve onun vücûd-ı izâfî kadehi kırılmış ve ancak ona dolmuş olan vücûd-ı mutlakın nûru kalmıştır!"

نور خورشيد ار بيفتد بر حدث او همان نورست نپذيرد خبث

3403. *Güneşin nûru eğer pislik üzerine düşerse, o yine nûrdur, habes kabûl etmez.*

"Bu hâle gelmiş olan veliyy-i kâmil güneş gibidir. Güneşin nûru eğer bir pislik üzerine düşerse, onun nûrluğu zâil olmaz, yine ayn-ı nûrdur; kirlenmez ve o nûra necâset bulaşmaz. Belki necâset üzerinde yeşillikler çıkarır ve istihâlesine sebeb olup, ayniyyetini tebdil ederek necâsetlik mertebesinden topraklık mertebesine getirir. Bunun gibi, vücûd-ı mutlakın nûru olan kâmiller dahi ayniyyeti fenâ gösterilen eşyâyı taklîb ederler. "Taklîb-i a'yân" hakkındaki menâkıb-ı evliyâ çoktur. Ezcümle, *Menâkıb-ı Sipehsâlâr*'da şu vak'a nakledilmiştir:

"Cenâb-ı Mevlânâ, ashâbdan Celâleddîn Ferîdûn'un bağına gitmişler ve orada cem'iyyet vâki' olmakla çok semâ' buyurmuşlar idi. Semâ'dan sonra mürîdânın her biri bir ağaç altında istirâhat ettiler. Hz. Pîr dahi ashâbın istirâhatları için bir müddet murâkıb oturdular. Mürîdânın cümlesi uykuya vardıkda, kendileri hâl-i istiğrâk içinde bağda dolaşırlar idi. Mürîdlerden kimyâ ve simyâ ilmine vâkıf olan Bedreddîn-i Tebrîzi o sırada uyanık olup, kendi kendine, 'Mûsâ (a.s.) ve Ca'fer-i Sâdık hazretleri ve onların emsâli enbiyâ ve evliyâ ilm-i kimyâya vâkıf idiler. Acabâ Hz. Pîr'in de vukûfu var mıdır, yok mudur?' diye tefekkür ederdi. O esnâda Hz. Pîr onun baş ucuna gelip, 'Bedreddîn ne iştesin ve ne düşünüyorsun?' buyurdu. Mûmâileyh ise yerinden fırlayıp kalktı. Hz. Mevlânâ, 'Şu tuğla parçasını bana ver!' buyurdular. O da alıp mübârek ellerine verdi. Onun elinden alıp cübbelerinin içine çektiler ve diğer ellerinden dışarıya çıkarıp, 'Bedreddîn al!' deyip verdiler. Ay aydınlığında bakıra memsûh ve şeffâf bir la'l gördü ki, rengi ve şuâ'ı göz kamaştırır idi. Bundan sonra buyurdular ki: 'Merdân taşı la'l ve gevher yapabilirler; fakat onların bundan daha azîm bir meşgûliyetleri vardır!'."

شيخ گفت اين خود نه جامست و نه مى هين به زير آ منكرا بنگر به وى

3404. *Şeyh dedi: "Bu ne kadehtir ve ne de meydir. Âgâh ol ey münkir, aşağıya gel ona bak!"*

Şeyh, mürîdini iğfâl eden münkire hitâben dedi ki: ""Ey münkir, bu elimde zâhiren gördüğün şey ne şarab kadehidir ve ne de şarabdır! Âgâh ol, aşağıya ya'ni bulunduğum mahalle gel de ona dikkatle bak!"

آمد و دید انگبین خاص بود   کور شد آن دشمن کور و کبود

3405. *Geldi ve gördü; has bal idi. O kör ve kebûd olan düşman kör oldu!*

Münkir şeyhin yanına geldi ve bardağın içindeki maddenin hâlis bal olduğunu gördü. O müstekreh olan düşman kör oldu, ya'ni da'vâsında rüsvây ve kepâze oldu.

گفت پیر آن دم مرید خویش را   رو برای من بجو می ای کیا

3406. *Pîr o demde kendi mürîdine dedi: "Ey pâkîze, git benim için mey ara!"*

Münkirin kepâze olmasını müteâkib şeyh kendi mürîdine dedi ki: "Ey Pâkîze mürîdim, git benim için şarab ara, bul getir!"

که مرا رنجیست مضطر گشته ام   من ز رنج از مخمصه بگذاشته ام

3407. *"Zîrâ benim rencim vardır, muztar olmuşum. Ben rencden, açlığın şiddetinden geçmişim!"*

"Şarab getir; zîrâ benim zahmetim vardır. Açlıktan muztar bir halde kaldım. Zahmet ve açlık şiddetinin bir haddi vardır. Ben o hadden dahi ileriye geçtim. Bendeki ıztırâr ve açlık son dereceden ileriye geçmiştir!"

در ضرورت هست هر مردار پاك   بر سر منکر ز لعنت باد خاك

3408. *"Zarûrette her murdar temiz olur. Münkirin başı üzerine la'netten toprak olsun!"*

"Hâl-i zarûret bu dereceye gelince her murdar olan şey temiz ve her haram olan şey mübâh olur. Ben bu hâl-i ıztırâr içinde hakîkaten şarab içsem bile şer'an câiz olur. Binâenaleyh benim ahvâl-i husûsiyyemi bilmeksizin inkâr eden kimsenin başına la'net cinsinden toprak saçılsın!"

Ma'lûm olsun ki, insân-ı kâmilden şer'e muhâlif ef'âlin zuhûru, atîdeki esâsâta müstenid bulunur:

1. Yukarıda 3297 numaralı beyitte îzâh olunduğu üzere, sırr-ı kader icâbı olur.
2. Gâfillerin îkâzı maksadıyla taklîb-i a'yân sûretiyle olur ki, bu hâl kerâmet nev'indendir.
3. Ruhsat-ı şer'iyye üzerine vâki' olur. Şiddet-i cû' ve ataş vaktinde domuz eti yemek ve şarab içmek gibi. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de, وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلاَّ مَااضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ (En'âm. 6/119) ya'ni, "Allâh Teâlâ haram ettiği şeyi tafsîl etti; muztar olduğunuz şey müstesnâdır" buyurdu.

4. Emir ve ilhâm ile vâki' olur. Hızır (a.s.)ın Mûsâ (a.s.)a gösterdiği ef'âl gibi
5. O nâmeşrû' görünen şey suver-i gaybiyyeden olur. Nitekim cenâb-ı Şeyh-i Ekber'in *Fütûhât-ı Mekkiyye*'lerinde beyân buyurdukları Kazîbü'l-Bân-ı Mevsılî hazretlerinin kıssası bu kabîldendir. Kıssanın hülâsası şudur: Kazîbü'l-Bân hazretlerinin odasına bir güzel oğlan ile bir güzel kız girdiğini gören bir münkir, Hazret'in bir mürîdine karşı aleyhinde bulunur. Mürîdi o Hazret'in hücresine girer. Filhakîka güzel oğlanın sağında ve güzel kızın solunda oturduğunu ve Şeyh'in onlar ile şehvet-âmîz muâmelede bulunduğunu görür. Hz. Şeyh, "Bu güzel oğlan benim aklımın; ve bu güzel kız dahi nefsimin sûretidir. Hak Teâlâ hazretleri evliyâsına "müşâhede" lezzeti hâsıl olmak için, bu suver-i gaybiyyeyi mütecessid olarak mertebe-i şehâdete getirir. İkrâm buyurduğu velîsi isterse onların sûretleriyle mütelezziz olur; ve isterse o suver-i gaybiyyeyi yine mertebelerine gönderir" buyurup, oğlana sarılır; kendine çekince kaybolur. Ve kızı sadrına çekip kucaklayınca, o da kaybolur.

گرد خُمخانه برآمد آن مرید   بهر شیخ از هر خمی او می چشید

3409. *O mürîd meyhâne tarafına geldi; şeyh için o her küpten şarab tattı.*

در همه خمخانه ها او می ندید   گشته بد پر از عسل خُمِّ نَبیذ

3410. [3418] *Bütün o meyhânelerde şarab görmedi. Şarab küpü baldan dolu olmuş idi!*

"Nebîd" ve "nebîz" hurma şarabına derler. Burada mutlakan şarab ma'nâsınadır. Bu hâl, şeyhin taklîb-i a'yân sûretiyle vâki' olan kerâmeti idi.

گفت ای رندان چه حالست و چه کار   هیچ خمی در نمی بینم عُقار

3411. *Dedi: "Ey rindler, ne haldir ve iştir? Hiçbir küpte şarab görmüyorum!"*

"Ukār" şarab ma'nâsınadır, Ba'zı nüshalarda birinci mısrâ' گفت ای رندان چه حالت این چه کار ya'ni, "Ey rindler, ne haldir, bu ne iştir?" sûretindedir.

جمله رندان نزد آن شیخ آمدند   چشم گریان دست بر سر می زدند

3412. *Rindlerin hepsi gözleri ağlayıcı olarak şeyhin nezdine geldiler ve başlarına vurdular.*

Meyhâne müdâvimleri şarabların bala münkalib olduğunu görünce, mürîdin mâcerâyı hikâye etmesi üzerine şeyhin kemâlini anladılar ve ma'siyetlerine tövbe edip, gözleri ağlayıcı olduğu halde şeyhin huzûruna geldiler ve nedâmetten elleriyle başlarına vurdular da dediler ki:

در خرابات آمدی ای شیخ اجل جمله میّها از قدومت شد عسل

3413. *"Ey şeyh-i ecell, meyhâneye geldin; bütün şarablar senin kudûmundan bal oldu!"*

"Ey mertebesi büyük olan şeyh, sen himmetin ile meyhâneye geldin; bütün şarablar senin ma'nevî kudûmundan ve tasarrufundan bal oldu!"

کردهء مبدل تو می را از حدث جان مارا هم بدل کن از خبث

3414. *"Sen şarabı pislikten mübeddel etmişsin, bizim canımızı da murdarlıktan tebdîl et!"*

گر شود عالم پر از خون مال مال کی خورد بندهء خدا الا حلال

3415. *Eğer âlem kandan mâlâmâl dolu olsa, bende-i Hudâ helâlden gayrisini ne vakit yer!*

Bu beyt-i şerîfte şu hadîs-i şerîfe işâret buyurulur; لو كانت الدنيا دما عبيطا لا يكون قوت المؤمن إلا حلالا Ya'ni, "Eğer dünyâ taze kan olsa, mü'minin gıdâsı helâlin gayrisi olmaz." "Bende-i Hudâ" buyurulması, "bende-i hevâ"dan ihtiraz içindir. Ya'ni, "Hak Teâlâ evliyâsının rızkını haramdan hıfzeder ve ona ancak helâl olanı ihsân eder" demektir. Yoksa, haramı helâl eder ma'nâsına değildir. Evliyâ taklîb-i a'yânı ancak ehl-i gafleti îkāz için yaparlar. Yoksa kendi nefislerinin hazzı için değildir. Ve âlem tâze kan olsa, bende-i Hudâ bir an Hak'tan gāfil olmadığı için, ruhsat-ı şer'iyye üzerine amel edip, helâl yer. Ve "bende-i hevâ", bil'akis âlem baştan aşağıya gıdâ-yı helâlden ibâret olsa, Hak'tan gāfil olduğu için, helâli kendi nefsine harâm yapar!

گفتن عایشه مصطفی را علیه السلام که تو بی مصلا به هر جا نماز می کنی

Âişe (radıyallâhü anhâ)nın Mustafâ (a.s.)a "Sen her yerde seccâdesiz namaz kılıyorsun, nasıl olur?" demesi

عایشه روزی به پیغمبر بگفت یا رسول الله تو پیدا و نهفت

3416. *Âişe bir gün Peygamber'e dedi ki: "Yâ Resûlallâh, sen âşikâr ve gizli"*

هر کجا یابی نمازی می کنی   می دود در خانه ناپاك و دنی

3417. *"Her nereyi bulursan bir namaz kılarsın; pis ve denî ev içinde koşar!"*

گرچه می دانی که هر طفلی پلید   کرد مستعمل بهر جا که رسید

3418. *"Gerçi bilirsin ki, her bir murdar çocuk eriştiği her yere kazâ-i hâcet etti."*

"Müsta'mel kerden" kazâ-i hâcetten kinâyedir. Ya'ni, Âişe (radıyallâhü anhâ) vâlidemiz Resûl-i zîşân Efendimize dedi ki: "Yâ Resûlallâh, sen her neresi tesâdüf ederse, âşikâr ve gizli olarak seccâdesiz bir namaz kılıverirsin. Halbuki evin içinde pis ve tahâretsiz kimseler de gezer ve tahâretten bî-haber birtakım çocukların da her gezindikleri yerlere kazâ-i hâcet ettiklerini de bilirsin. Bu nasıl olur?"

گفت پیغمبر که از بهر مهان   حق نجس را پاك گرداند بدان

3419. *Peygamber buyurdu ki: "Hak büyükler için necisi pâk eder, bil!"*

Bu beyt-i şerîfte, الحمد لله جعلت لی الأرض مسجدا و طهورا ya'ni, "Allâh Teâlâ'ya hamdolsun ki, benim için arzı mescid ve tâhir kıldı!" hadîs-i şerîfine işâret buyurulur. Bu hadîs-i şerîfte iki nükte vardır. Birisi budur ki, "Hak Teâlâ ben ve emsâlim olan enbiyâ için arzı temiz yaptı" demek olur. Zîrâ yukarıda 3415 numaralı beyitte کی خورد بندهء خدا الا حلال buyurulmuş idi ki, bu lütuf ancak bende-i Hudâ olanlara mahsûs olur, bende-i hevâ olanlar hakkında değildir. İkincisi budur ki, şerâyi'-i sâirede îbâdet için bir mahall-i muayyen lâzım olduğu halde, ümmet-i Muhammed için, tahâretsizliği sâbit olmayan arzın her tarafı ittihâz olunabilir. Zîrâ şerîat-ı Ahmediyye'de vehim ve vesvese üzerine hüküm câiz değildir. Fakat adem-i tahâreti meşhûd olan mahalde namaz kılmak câiz olmaz. Eğer temiz olmayan bir mahalde bir kimse bilmeyerek namaz kılsa, bu namaz mu'teberdir. Zîrâ hadis-i şerîfte رفع عن امتی الخطأ و النسیان ya'ni, "Benim ümmetimden hatâ ve nisyân ref olundu" buyurulur.

سجده گاهم را از آن رو لطف حق   پاك گردانید تا هفتم طبق

3420. [3428] *"O cihetten lütf-ı Hak benim secdegâhımı yedinci tabakaya kadar temiz yaptı."*

Lütf-ı Hak benim secdegâhımı murdarlık cihetinden arzın yedi tabakasına kadar temiz yaptı. "Yedi tabaka"dan murâd, kürre-i arzın mâyi'-i nârî hâlinden kışır bağlamasna kadar yedi devir içinde geçirdiği tabaka-i istihâlâttır. Tafsîli tabakâtü'l-arz kitaplarında mündericdir.

هان وهان ترك حسد كن با شهان　　　ورنه ابليسى شوى اندر جهان

3421. *"Sakın ve sakın şahlara hasedi terk et; ve yoksa cihanda bir İblîs olursun!"*

Bu sözler, Hz. Pîr'in doğrudan doğruya sâliklere nasâyihidir. Ve yâhût, şeyhe ta'n eden yabancı kimseye mürîdin nasîhatidir. "Ey nefsâniyyet içinde bulunan kimse, insân-ı kâmilin mertebesine hased etme de, ona serfürû et! Eğer ona karşı serkeşlik edersen, sen de âlemde İblîs'in nazîri olursun!"

كو اگر زهرى خورد شهدى شود　　　تو اگر شهدى خورى زهرى بود

3422. *"Zîrâ o eğer bir zehir yese bal olur; sen eğer bir bal yesen bir zehir olur!"*

"İnsân-ı kâmil, cismânîlere göre bâtında zehir olan nefîs taâmları yese, onun vücûdunda o taâmlar bal mesâbesinde olan hakāyık ve maârif-i ilâhiyyeye ve ibâdât ve tâata mübeddel olur. Ve eğer ey nefsânî, sen o nefîs taâmları yesen, bunlar sende şehvet ve gazab ateşlerini alevlendirdiği cihetle, bâtında zehir olur!"

كو بدل گشت و بدل شد كار او　　　لطف گشت و نور شد هر نار او

3423. *"Zîrâ o bedel oldu ve onun işi bedel oldu. Latîf oldu ve onun her nârı nûr oldu!"*

"Zîrâ o insân-ı kâmilin evsâf-ı rûhâniyyesi evsâf-ı nefsâniyyesine bedel oldu; ve evsâf-ı rûhâniyye ile muttasıf olan kâmiller تخلقوا بأخلاق الله emrine imtisâlen ahlâk-ı ilâhiyye ile tahalluk ettiklerinden, ef'âl-i Hak onların ef'âl-i beşeriyyelerine bedel oldu. Kesâfet-i cismâniyyeden kurtulup, letâfet-i rûhâniyye mertebesine terakkî etti. Binâenaleyh onun her biri ateş mesâbesinde olan sıfât-ı nefsâniyyesi ayn-ı nûr olan sıfât-ı Rabbâniyye oldu!"

قوت حق بود مر بابيل را　　　ورنه مرغى چون كشد مر پيل را

3424. *Ebâbîl'e Hakk'ın kuvveti oldu. Ve yoksa bir kuş bir fili nasıl öldürür?*

Kâ'be'yi yıkmak için gelen Ebrehe'nin filler ile mücehhez askerini Ebâbîl kuşları havadan taşlar atarak helâk etmiş idi. Bu hâl, Ebâbîl kuşlarında zâhir olan Hakk'ın kuvveti idi. Ve aksi halde bir küçük kuş koca bir fili nasıl öldürebilir? Bunda Hakk'ın kuvveti zâhir olduğu meydandadır.

لشكرى را مرغكى چندى شكست　　　تا بدانى كان صلابت از حقست

3425. *Birkaç kuşcağız bir orduyu bozdu; tâ bilesin ki, salâbet Hak'tandır*

Ey müdrik olan insan, birkaç Ebâbîl kuşcağızının koca bir orduyu bozması, kuvvet ve salâbet-i Hak'tan olduğunu apaçık görüp bilmen içindir.

گر ترا وسواس آید زین قبیل   رو بخوان تو سورهٔ اصحاب فیل

3426. *Eğer sana bu kabilden vesvese gelirse, git, Ashâb-ı Fîl sûresini oku!*

"Eğer küçük kuşların orduyu bozmasını vesvese-i şeytâniyye sebebiyle istib'âd edersen git Kur'ân-ı Kerîm'de أَلَمْ تَرَ كَيْفَ (Fîl, 105/1) ["Rabbinin ashâb-ı file nasıl yaptığını görmedin mi?"] sûresini oku!" Ma'lûmdur ki bu tavsiye Kur'ân-ı Hak olduğuna îmân edenleredir, münkirlere değildir. Cenâb-ı Pîr'in münkirlere olan hitâbı bu *Mesnevî-i Şerîf*'te başka başka şekillerdedir.

ور کنی با او مری و همسری   کافرم دان گر تو ز ایشان سر بری

3427. *Eğer onunla inad ve berâberlik edersen, eğer sen onlardan başını götürürsen beni kâfir bil!*

Ve eğer sen o insân-ı kâmile karşı inad edip baş eğmez ve berâberlik da'vâsında bulunursan, muhakkak bil ki, helâk-i sûrî ve ma'nevîden başını kurtaramazsın. Eğer kurtarırsan beni kâfir bil! Ya'ni benim kâfir olmam muhâldir. Binâenaleyh sen de kurtulmanı muhâl bil, demek olur.

کشیدن موش مهار شتر را و معجب شدن موش در خود

Sıçanın devenin yularını çekmesi ve sıçanın nefsinde mu'cib olması

موشکی در کف مهار اشتری   در ربود و شد روان او از مری

3428. *Bir sıçancık bir devenin yularını eline kaptı; ve o inad cihetinden revân oldu.*

Bir küçük sıçan bir koca devenin yularını kavradı ve kendisini büyük görmesi cihetinden yürümeğe başladı.

اشتر از چُستی که با او شد روان　　　موش غره شد که هستم پهلوان

3429. *Deve hamaratlık cihetinden onunla revân oldu; sıçan pehlivanım diye mağrur oldu.*

Çalışkan bir hayvan olan deve hamaratlığı cihetinden, sıçan tarafından yuları çekilmesiyle berâber yürümeğe başladı Deve yürüyünce, sıçan, "İşte ben koca bir deveyi çekiyorum, ben pehlivanım!" diye nefsinde gurûr duydu.

بر شتر زد پرتو اندیشش　　　گفت بنمایم تو را تو باش خوش

3430. [3438] *Onun fikrinin pertevi deveye vurdu; dedi: "Ben sana gösteririm, sen hoş ol!"*

Sıçanın bu fikr-i gurûru deveye aksetti de, içinden dedi ki: "Sen şimdilik kendi fikrinle hoş ve mahzûz ol, ben sana gösteririm!"

تا بیامد بر لب جوی بزرگ　　　کاندر و گشتی زبون پیل سترگ

3431. *Nihâyet büyük ırmak kenarına geldi ki, onda cesîm fil zebûn olurdu.*

موش آنجا ایستاد و خشك گشت　　　گفت اشتر ای رفیق کوه و دشت

3432. *Sıçan orada durdu ve kuru oldu; deve dedi: "Ey dağ ve sahrâ yoldaşı!"*

"Huşk geşt" (خشك گشت), Türkçe'de "dona kaldı" ta'bîrinin mukābilidir.

این توقف چیست حیرانی چرا　　　پا بنه مردانه اندر جو درآ

3433. *"Bu tevakkuf nedir, hayranlık ne içindir? Ayağını mertçe ırmak içine koy!"*

تو قلاووزی و پیش آهنگ من　　　در میان ره مباش و تن مزن

3434. *"Sen kılavuzsun ve benim pîş-âhengimsin; yol ortasında olma ve susma!"*

"Pîş-âheng", pîşvâ ve muktedâ ma'nâsınadır.

گفت این آب شگرفست و عمیق　　　من همی ترسم ز غرقاب ای رفیق

3435. *(Fâre) dedi: "Bu su büyük ve derindir! Ey yoldaş, ben boğulmaktan korkuyorum!"*

گفت اشتر تا ببینم حد آب　　　پا در او بنهاد آن اشتر شتاب

3436. *Deve, "Hele suyun haddini göreyim!" dedi; o deve suyun içine acele ayak koydu.*

گفت تا زانوست آب ای کور موش   ازچه حیران گشتی و رفتی زهوش

3437. *(Deve) dedi: "Ey kör sıçan, su dize kadardır! Neden hayrân oldun ve akıldan* gittin?"

گفت مور توست و ما را اژدرهاست   که ز زانو تا به زانو فرقهاست

3438. *Dedi: "Sana karıncadır ve bize ejderhâdır. Zîrâ dizden dize kadar farklar vardır!"*

Fâre deveye cevâben dedi: "Bu ırmağın suyu sana nisbetle karınca mesâbesindedir; ve bizim gibi fârelere nisbetle ejderhâ mesâbesindedir. Zîrâ dizlerin cesâmeti arasında çok farklar vardır."

گر ترا تا زانوست ای پر هنر   مر مرا صد گز گذشت از فرق سر

3439. *"Ey pür-hüner, eğer senin dizine kadarsa, muhakkak benim başımın tepesinden yüz arşın geçti!"*

"Ey çok hünerli deve, eğer bu ırmak suyu senin dizine kadar çıkarsa, muhakkaktır ki, benim başımın tepesinden yüz arşın kadar yukarıya çıkar!"

گفت گستاخی مکن بار دیگر   تا نسوزد جسم وجانت زین شرر

3440. [3448] *Dedi: "Başka bir defa küstahlık etme! Tâ ki senin cismin ve canın bu kıvılcımlardan yanmasın!"*

Deve fârenin aczini görünce ona dedi ki: "Bir daha edebsizlik etme ki, bu edebsizliğin kıvılcımları senin cismini ve canını, ya'ni zâhirini ve bâtınını yakmasın!"

تو مری با مثل خود موشان بکن   با شتر مر موش را نبود سخن

3441. *"Sen kendin gibi sıçanlar ile yarış et! Sıçanın deve ile sözü olmaz!"*

گفت توبه کردم از بهر خدا   بگذران زین آب مهلك مر مرا

3442. *Dedi: "Tövbe ettim, Allâh için beni bu mühlik sudan geçir!"*

Sıçan deveye dedi ki: "Bir daha seninle müsâvîlik da'vâsında bulunmamak için tövbe ettim. Allâh rızâsı için aczime merhamet et de, beni bu mühlik ırmaktan ileri geçir!"

رحم آمد مر شتر را گفت هین   برجه و بر کودبان من نشین

3443. *Deveye merhamet geldi, dedi: "Âgâh ol, sıçra ve benim hörgüçüm üzerine otur!"*

این گذشتن شد مسلم مر مرا   بگذرانم صد هزاران چون تو را

3444. *"Bu geçirmek muhakkak bana müsellem oldu. Senin gibi yüz binlercesini geçireyim!"*

Cenâb-ı Pîr bu kıssada deveyi insân-ı kâmile ve fâreyi de insân-ı nâkısa teşbih buyurmuştur. Nitekim âtideki beyitlerde bu ma'nâ tavazzuh eder.

چون پیمبر نیستی پس روبه راه   تارسی از چاه روزی سوی جاه

3445. *Mâdemki peygamber değilsin, yola arkadan git; tâ ki bir gün kuyudan mansıb tarafına erişesin!*

"Peygamber" ta'bîri burada nübüvvet-i teşrîiyye ve ta'rîfiyyenin ikisine de şâmildir ve mutlakan muktedâ-bih olan zât ma'nâsınadır. Nitekim hadîs-i şerîfte, علماء أمتى كأنبياء بنى إسرائيل ya'ni, "Benim ümmetimin âlimleri Benî İsrâîl nebileri gibîdir" buyurulur. Ve bundan murâd, "nübüvvet-i ta'rîfiyye"yi hâiz olan ulemâ-i billâhtır. Ya'ni, "Sen mâdemki muktedâ-bih olacak bir mertebede, tarîk-ı Hak'ta hâiz-i kemâl değilsin; binâenaleyh tarîk-ı Hak'ta arkadan git ve kâmile tâbi' ol! Tâ ki bir gün bu tebaiyyet berekâtıyla bu karanlık tabîat kuyusundan mansıb-ı rûhâniyyete vâsıl olasın!"

تو رعیت باش چون سلطان نهء   خود مران چون مرد کشتیبان نهء

3446. *Mâdemki sultân değilsin, sen raiyyet ol! Mâdemki gemici adam değilsin, kendin sürme!*

Mâdemki sen ma'nâ âleminin sultânı değilsin; bu âlemin sultânına tâbi' ol. Ve mâdemki bu vücûd-ı izâfî ve keserât âlemi denizinde yüzen vücûd-ı unsurîni sevk ve idâre edebilecek mahâreti hâiz bir gemici değilsin, onu kendi re'yinle o tarafa bu tarafa sürme ki, girdâblara düşürüp helâk etmeyesin!

چون نهء ای کامل دکان تنها مگیر   دست خوش می باش تا گردی خمیر

3447. *Mâdemki kâmil değilsin, yalnız dükkan tutma; hamîr yapmak için eli hoş ol!*

Mâdemki tarîk-ı Hak'ta ve maârif-i ilâhiyyede kâmil ve zevk sâhibi değilsin, o halde bir kâmile tâbi' olmaktan istinkâf edip, yalnız başına da'vâ-yı irşâda kıyam etme! Evvelâ elini temizle, sonra hamur yoğurmaya başla. Ya'ni dest-i irâdeni sıfât-ı nefsâniyye kirlerinden temizle, sonra irşâd işine karış. Nitekim Türkçe'de, "Elinin hamuruyla erkek işine karışma! "darb-ı meseli meşhûrdur.

انصتوا را گوش کن خاموش باش   چون زبان حق نگشتی گوش باش

3448. *"Ensıtû!"yu dinle, sus! Mâdemki Hakk'ın dili olmadın, kulak ol!*

Ya'ni Hak Teâlâ sûre-i A'râf'ın sonunda, وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ (A'râf, 7/204) ya'ni, "Kur'ân okunduğu vakit O'nu dinleyin ve susun. Umulur ki rahmet olunursunuz!" âyet-i kerîmesindeki "Ensıtû!" ["Dinleyin!"] emrini tut. Zîrâ insân-ı kâmil ألإنسان و القرآن توأمان ya'ni, "insan-ı kâmil ve Kur'ân ikizdir" buyurulduğu vechile, Kur'ân mesâbesindedir. Ve o maârif-i ilâhiyye ve hakāyık-ı rabbâniyyeden bahsettiği vakit sus ve onun sözlerini dinle! Zîrâ insan-ı kâmil, إذا أحببت عبدا كنت له سمعا و بصرا و لسانا ya'ni, "Ben bir kulu sevdiğim vakit onun sem'i ve basarı ve lisânı olurum" hadîs-i kudsîsinde tasrîh buyurulduğu vech ile, Hakk'ın lisânıdır. Ve mâdemki sen mahbûb-i ilâhî olmadın ve Hak senin lisânın olmadı, bâri kulak ol da Hakk'ın lisânı olan insan-ı kâmili dinle; ve ondan sudûr eden kelâmı, إن الله يقول على لسان عبده ya'ni, "Muhakkak Allâh Teâlâ abdinin lisânı üzerinde söyler" hadîs-i şerîfi mûcibince Hakk'ın kelâmı addet de, ona muhalefet etme! (3681 numaralı beyite de mürâcaat olunsun.)

ور بگویی شکل استفسار گو   با شهنشاهان تو مسکینوار گو

3449. *Ve eğer söylersen, istifsâr şeklinde söyle. Sen şehinşâhlara miskîn gibi söyle!*

"Şehinşâhlar"dan murâd, vâris-i Muhammedî olan "zübde-i ehassu'l-havâss"tır. Zîrâ diğer birer şâh makāmında olan, velâyet ashâbının şâhlarıdır. Eğer bunların huzûrunda bulunmak şerefine nâil olursan, söz söyleyeceğin vakit i'tirâz tarîkıyla söz söyleme ve onları imtihan kasdıyla mükâleme etme. Belki, müşkillerini halletmek maksadıyla istifsâr şeklinde söz söyle. Ve konuşurken sesini yükseltip edeb hâricine çıkma. Belki, şehinşâhların huzûruna tese'ül için gelmiş olan bir fakîr gibi zaîf sesle hitâb et! Nitekim âyet-i kerîmede, يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ (Hucurât 49/2) ya'ni, "Ey mü'minler, seslerinizi Peygamber'in sesinin fevkine yükseltmeyin! Birbirinize bağırarak konuştuğunuz gibi O'na da bağırarak söylemeyin!" buyurulur.

ابتدای کبر و کین از شهوتست   راسخی شهوتت از عادتست

3450. *Kibir ve kînin ibtidâsı şehvettendir; senin şehvetinin râsihliği âdettendir!*
[3458]

"Şehvet" iki kısımdır. Birisi şehvet-i celiyye, diğeri şehvet-i hafiyyedir. "Şehvet-i celiyye", güzel kadınlar, muhteşem binâlar ve mefrûş köşkler, bağlar, bağçeler, nefis yemekler ve yüksek mevki'ler gibi zâhirî sûretlerden nefsin hazzıdır. "Şehvet-i hafiyye", halkın kendisine ta'zîminden ve ef'âlinin medhinden ve nâs arasında sözünün nâfiz olmasından nefsin hazzıdır. Bunlara nâil oldukça nefsin kibir ve gurûru artar. Ve eğer bir kâmil böyle bir kimseye nasîhat edip, "Bu ezvâk-ı fâniyeye dalma; ezvâk-ı bâkıyeye teveccüh et!" dese, "Bırak şu sofu ve mutaassıb herifi; insanı ölmeden ölüler zümresine sokacak!" diye kîn tutar. Zîrâ cismânî kimseler bu şehvet-i celiyye ve hafiyyeyi kendilerine âdet etmişlerdir. Ve onların bu âdetlerini kolayca terk etmeleri müşkildir. Bunun terkini teklîf edenlere kîn tutarlar. Binâenaleyh, kibir ve kînin ibtidâsı şehvet olmuş olur.

چون زعادت گشت محکم خوی بد　　خشم آید بر کسی کت واکشد

3451. *Vaktâki âdetten dolayı kötü huy muhkem oldu, seni geri çeken kimse üzerine senin öfken gelir.*

چونکه تو گلخوار گشتی هر که او　　واکشد از گل تو را باشد عدو

3452. *Mâdemki çamur yiyici oldun, her o kimse çamurdan geri çekerse, senin için düşman olur.*

بت پرستان چونکه گرد بت تنند　　مانعان راه بت را دشمنند

3453. *Putperestler putun etrâfını dolandıklarından, put yolunun mâni'lerine düşmandırlar.*

چونکه کرد ابلیس خو با سروری　　دید آدم را حقیر او از خری

3454. *İblîs serverlik ile huy ettiğinden, o eşeklikten Âdem'i hakîr gördü.*

İblis, baş olmak ve riyâset etmek, duygusunu nefsine âdet etmiş olduğundan, o hamâkatından dolayı Âdem'i hakîr gördü ve ona baş eğmedi de, dedi:

که به از من سروری دیگر بود　　تا که او مسجود چون من کس شود

3455. *Ki, "Benden iyi başka bir server mi olur, tâ ki o benim gibi kimsenin mescûdu olsun?*

سروری زهرست جز آن روح را　　که بود تریاق لانی زابتدا

3456. *Serverlik, ibtidâdan tiryâk-i Lânî olan rûhun gayri için zehirdir.*

"Lân", Âzerbaycan muzâfâtından bir dağın adıdır. Ve orada i'mâl edilen tiryâk makbûldür ve panzehirdir. "Tiryâk-i Lânî", Lân'a mensûb olan tiryâk demektir. "Ibtidâ"dan murâd, hüküm ve kazâ-yı ezelîdir. Ya'ni, "Serverlik ve riyâset sıfatına her bir rûh tahammül edemez. Ancak Hakk'ın kazâ-yı ezelîsinde sıfât-ı nefsâniyye zehirlerine karşı tiryâk-ı Lânî ve panzehir olan bir rûh tahammül edebilir. Ve serverlik ve riyâset bu âlem-i keserâtta da onun hakkı olur."

کوه اگر پر مار شد باکی مدار　　　کان بود در اندرون تریاق زار

3457. *Eğer dağ yılan dolu olursa bir korku tutma ki, içinde tiryâk mahalli ola!*

"Dağ"dan murâd, kâmilin taayyün-i beşerîsidir. "Yılan"dan murâd, sıfât-ı nefsâniyyedir. "tiryâk-zâr"dan murâd, kalb-i kâmildir. Ya'ni, "İnsân-ı kâmilin sûret-i beşeriyyesi sıfât-ı nefsâniyye yılanlarıyla dolu olsa da korkma. Onun kalb-i şerîfi bu sıfât-ı nefsâniyye yılanlarının zehrine karşı panzehir olan tiryâk mahallidir ve nazargâh-ı ilâhîdir. Binâenaleyh serverlik ve riyâset sıfatlarının zehir saçmasına mahal kalmaz!"

سروری چون شد دماغت را ندیم　　　هر که بشکستت شود خصم قدیم

3458. *Serverlik senin dimâğına nedîm olduğu vakit her kim seni kırdı ise hasm-ı kadîm olur.*

Serverlik ve riyâset dâiyesi senin dimâğında yerleşmiş olduğu vakit, her kim senin bu duygunu kırarsa, senin indinde eski bir düşman olur.

چون خلاف خوی تو گوید کسی　　　کینها خیزد تو را با او بسی

3459. *Bir kimse senin huyunun hilâfını söylediği vakit, senin ona çok kînelerin kalkar.*

Doğru söyleyenlerden birisi senin eğri olan ahlâkının muhâlifini söylese, senin ona karşı öfkelerin ve kînlerin ayağa kalkar da, dersin:

که مرا از خوی من برمی کند　　　مرمرا شاگرد و تابع می کند

3460. *Ki, "Beni huyumdan koparır ve beni şâkird ve tâbi' eder."*
[3468]

Ya'ni o kimseye öfkelenip içinden dersin ki: "Bu adam beni kendi ahlâkımdan ve tabîatımdan geçirip, kendisine şâkird ve mürîd ve tâbi' yapmak istiyor. Ve maksadı kendi şâkirdlerini ve tâbi'lerini çoğaltmaktır."

چون نباشد خوی بد محکم شده   کی فروزد از خلاف آتشکده

3461. *Kötü huy muhkem olmuş olmadıkça, ne vakit âteşkedenin hilâfından parlar?*

Böyle bir kimsede kötü ahlâk kökleşmiş olmasa idi, ehl-i Hakk'ın onun ahlâkına muhâlif olarak söylediği sözlerden, onun ateş mahalli olan nefsi parlar mı idi ve öfkesi ve kîni ayağa kalkar mı idi; ve açıktan açığa ona kavlen ve fiilen muhâlefet eder mi idi?

با مخالف او مدارایی کند   در دل او خویش را جایی کند

3462. *O muhâlife mudârâ eder, onun kalbinde kendisine bir yer yapar.*

Ankaravî hazretleri bu beytin şerhinde buyururlar ki: "O kötü huylu kimse eğer zâhirde kavî değil ise, kendisine muhâlefet eden, ya'ni ahlâkının muhâlifini söyleyen ehl-i Hakk'ın kalbinde yer tutmak için zâhirde muvâfakat eder; fakat içinden buğz eder." Fakat Hind şârihlerinden Muhammed Rızâ "O" (او) zamîrini ehl-i Hakk'a ircâ' edip der ki: "Kötü huylu kimsenin ahlâkına muhâlif söz söyleyen kâmil, onun muhâlefetini gördüğü vakit, onu büsbütün soğutup kaçırmamak ve gönlünde yer tutmak için, o kötü ahlâklı muhâlife karşı mudârâ eder." Bu vecih daha muvâfık görünür. Zîrâ cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'te buyururlar ki: "Bu halkın ef'âl ve harekâtı baştan başa eğridir. Eğer bir kâmil onlara bütün bu eğriliklerden bahsetse, halk ona Tanrı selâmını bile vermez olurlar. Binâenaleyh onların halkı terbiyeleri tarîk-ı mudârâ iledir. Meselâ yazı muallimi bir çocuğa yazı meşki verir; onun yazısı hep eğridir, fakat muallim onun yazısını tahsîn edip der ki: 'Aferin, çok güzel yazmışsın! Yalnız "elif" harfini şöyle yazarsan hiçbir kusûrun kalmaz.' Çocuk bu tahsîni görünce şevke gelir. Ve muallim dahi ta'lîme mudârâ tarîkıyla "elif"ten başlamış olur. Ve "elif" düzelince muallim "bâ" harfine geçer. Böyle böyle çocuğun yazısı salâh kesbeder."

زآنکه خوی بد بگشتست استوار   مور شهوت شد ز عادت همچو مار

3463. *Zîrâ kötü huy muhkem, şehvet karıncası âdetten yılan gibi olmuştur.*

"Kâmil ona karşı nasıl mudârâ ile muâmele etmesin ki, nefsin kötü huyları kökleşmiş ve hadd-i zâtında karınca gibi zaîf olan nefsânî arzûlar tekrar tekrar icrâ edilmek ve âdet olmak sebebiyle yılan gibi bir hâle gelip rûha sarılmıştır. Binâenaleyh bu kötü huylar birdenbire koparılamaz, mudârâ ile terbiye olunmak sûretiyle ıslâh edilebilir.

مار شهوت را بکش در ابتدا   ورنه اینك گشت مارت اژدرها

3464. *Şehvet yılanını ibtilâ içinde öldür ve yoksa işte senin yılanın ejderhâ oldu!*

Ey sâlik, karınca iken yılan hâline gelen nefsinin arzûlarını ve şehvetlerini riyâzet ve mücâhede ibtilâları içinde öldür ve kahret! Eğer yine onlara mümâşât edersen, işte bak, o şehvet yılanı büyüye büyüye ejderhâ oldu ve seni büsbütün yutacaktır!

لیك هر کس مور بیند مار خویش   تو ز صاحبدل کن استفسار خویش

3465. *Fakat herkes kendi yılanını karınca görür. Sen kendini sâhib-dilden istifsâr et!* .

Fakat herkes yılan hâline gelmiş olan sıfât-ı nefsâniyyesini karınca gibi zaîf ve ehemmiyetsiz görür. Ey sâlik, eğer yılanını karınca görüyorsan, kendi bâtınının hâlini sâhib-dil olan insân-ı kâmilden sor ki, senin ahvâl-i bâtıneni sana îzâh etsin!

تا نشد زر مس نداند من مسم   تا نشد شه دل نداند مفلسم

3466. *Bakır altın olmadıkça bilmez ki ben bakırım. Gönül şâh olmadıkça bilmez ki ben müflisim!*

Nâkıs kâmil olmadıkça evvelki nâkıslığını görüp bilmez ve "Ben nâkısım" demez. Ve gönül bâtında şâh olmadıkça evvelki müflisliğini görüp bilmez ve "Ben müflisim" demez. Nitekim "Kişi noksânını bilmek gibi irfân olmaz" demişlerdir. Binâenaleyh, noksan ancak mertebe-i kemâlde görünür. Zîrâ kendi hakîkatına evsâf-ı beşeriyyeden fânî olmaksızın ıttılâ' mümkin değildir.

خدمت اکسیر کن مسوار تو   جور می کش ای دل از دلدار تو

3467. *Sen bakır gibi iksîre hizmet et! Ey gönül, sen dildârdan cevr çek!*

Ey sâlik, sen henüz bakır gibi nâkıssın. Altın gibi kâmil olmak için, bakırı altına tebdîl eden iksîr mesâbesindeki insan-ı kâmile hizmet et ve onun tavsiyesi dâiresinde yürü git! Ey kemâle müstaid olan gönül, gönüllerde mutasarrıf olan insân-ı kâmilin cevrini ve sana teklîf ettiği riyâzet ve mücâhede zahmetini çek!

کیست دلدار اهل دل نیکو بدان   که چو روز و شب جهانند از جهان

3468. *Dildâr kimdir? Ehl-i dildir. İyi bil ki, gece ve gündüz gibi cihândan sıçrayıcılardır!*

"Dildâr", gönüllerde mutasarrıf olan kâmillerdir ki, gece ve gündüz cihandan nasıl çekilip insilâh ederlerse, onlar da öylece bu cihânın sûretinden insilâh etmişler ve alâkalarını kesmişlerdir.

عیب کم گو بندهٔ الله را　　　　متهم کم کن به دزدی شاه را

3469. *Allâh'ın bendesinin ayıbını söyleme; şâhı hırsızlık ile müttehem etme!*

Nefsin ve mâsivânın kulluğundan kurtulup, ancak Allâh Teâlâ'ya kul olmuş olan kimselerin ayıbından ve kusûrundan bahsetme. Zîrâ kusûr ve ayıp, nefsinin ve mâsivânın kulu olan kimselerde olur. Onlar ise ma'nâ âleminin şâhıdır ve sûret âleminin kölesi değildirler. Binâenaleyh şâhı sen hırsızlık ve emsâli sıfât-ı nefsâniyye ile müttehem kılma!

کرامات آن درویش که در کشتی متّهمش کردند بدزدی

Gemi içinde hırsızlık ile müttehem ettikleri o dervişin kerâmetleridir

بود درویشی درون کشتئ　　　　ساخته از رخت مردی پشتئ

3470. *Bir gemi içinde bir derviş var idi; merdlik eşyâsından bir yığın yapmış idi.*
[3478]

"Merdlik eşyâsı"ndan murâd, ahlâk-ı hamîde ve evsâf-ı cemiledir. Ve "yığın"dan murâd, bunlardan mürekkeb bir kitle-i ma'nâdır. Bu ma'nâ, "merdî" (مردی) deki "yâ" masdariyyet i'tibâr olunduğuna göredir. Eğer "yâ" vahdet için olursa, "Bir adamın eşyâsından yığın, ya'ni yastık yapmış idi" demek olur.

یاوه شد همیان زر او خفته بود　　　　جمله را جستند و او را هم نمود

3471. *Altın kesesi gāib oldu, o uyumuş idi. Cümleyi aradılar ve onu da gösterdi.*

کین فقیر خفته را جوییم هم　　　　کرد بیدارش زغم صاحب درم

3472. *Ki, "Bu uyumuş fakîri de arayalım." Para sâhibi gamdan onu bîdâr etti*

Bu iki beytin nesren tercümesi şöyle olur: "Gemi içinde birinin altın dolu kesesi gāib oldu. Gemi halkını birer birer hep aradılar. Para sâhibi bu dervişi de gösterdi, "Bu uyumuş fakîri de arayalım!" dedi. Gamından onu uykudan uyandırdı ve ona dedi:"

کاندرین کشتی چرمدان گم شدست　　جمله را جستیم نتوانی تورست

3473. *Ki, "Bu gemide kese gāib olmuştur. Cümleyi aradık. Sen kurtulamazsın!"*

"Çeremdân", meşinden ma'mûl kemer ve kese ma'nâsınadır.

دلق بیرون کن برهنه شو ز دلق　　تا زتو فارغ شود اوهام خلق

3474. *"Eski libâsı çıkar, eski libâstan soyun. Tâ ki halkın evhâmı senden fâriğ olsun!"*

گفت یا رب مر غلامت را خسان　　تهمتی کردند فرمان در رسان

3475. *(Dervîş) dedi: "Yâ Rab, senin köleni alçaklar müttehem ettiler, fermân eriştir!"*

چون بدرد آمد دل درویش از آن　　سر برون کردند هر سو در زمان

3476. *Vaktâki ondan dervişin gönlü eleme geldi, derhâl her taraftan baş çıkardılar.*

صد هزاران ماهی از دریای ژرف　　در دهان هر یکی دُرّی شگرف

3477. *Her birinin ağzında bir muhteşem inci olarak derin denizden yüz binlerce balık,*

"Jerf" derin; ve "şigerf" büyük, iyi muhteşem, kalın ve zîbâ ma'nâlarınadır. Bu iki beyit bir cümle-i tâm teşkil eder. Ya'ni, "Kendisini hırsızlıkla ithâm ettiklerinden dolayı dervişin gönlü kederlendi; derhâl derin deniz tarafından yüzbinlerce balık, her birinin ağzında birer muhteşem inci olduğu halde baş çıkardılar."

هر یکی دُرّی خراج مُلکتی　　کز الهست این ندارد شرکتی

3478. *Her bir inci bir memleket haracı. Zîrâ İlâh'tandır, bu bir şirket tutmaz!*

Balıkların ağzındaki her bir incinin kıymeti bir memleket haracına ve vâridâtına mukābildir. Zîrâ bu inciler Allâh Teâlâ hazretleri tarafından gönderilmiş bir ihsandır. Bu ihsân-ı ilâhînin mislini ve nazîrini yapabilecek bir fert yoktur. Ve böyle bir ihsâna iştirâke kimsenin gücü yetmez.

دُر چند انداخت در کشتی و جست   مر هوا را ساخت کرسی و نشست

3479. *(Derviş) gemiye birkaç inci attı ve sıçradı; havaya bir kürsî düzdü ve oturdu.*

خوش مربع چون شهان بر تخت خویش   او فراز اوج و کشتی اش به پیش

3480. [3488] *Kendi tahtı üzerinde şahlar gibi güzelce bağdaş kurdu. O yükseğin yukarısında ve gemi onun önünde.*

Birinci beytin nihâyeti ile ikinci beytin birinci mısrâ'ı bir cümle teşkil eder. Ya'ni, نشست خوش مربع چون شهان بر تخت خویش ya'ni' "Kendi tahtı üzerindeki şâhlar gibi güzelce bağdaş kurup oturdu" demek olur.

گفت رو کشتی شما را حق مرا   تا نباشد با شما دزد گدا

3481. *(Derviş) dedi: "Haydi gemi size, Hak bana! Tâ ki hırsız dilenci sizinle berâber olmasın!"*

تاکه را باشد خسارت زین فراق   من خوشم جفت حق و با خلق طاق

3482. *"Acabâ bu ayrılıktan kime ziyân olur? Ben Hakk'ın çifti ve halk ile tek olarak hoşum!"*

"Ben bu ayrılıktan dolayı ziyan görmem. Çünkü Hak benim mûnisim ve musâhibimdir. Ve Hak benim musâhibim olunca, halktan infirâdım ve tek ve tenhâ olarak kalmam bana hoşluk ve zevk verir!"

نه مرا او تهمت دزدی نهد   نه مهارم را به غمازی دهد

3483. *"O bana ne hırsızlık töhmeti koyar; ne de benim yularımı bir gammaza verir!"*

مهار بدست غمازی دادن ya'ni "yuları bir gammazın eline vermek", kinâyât-ı Acem'dendir. Rüsvây ve bed-nâm etmekten kinâye olur.

بانگ کردند اهل کشتی کای همام   از چه دادندت چنین عالی مقام

3484. *Gemi halkı, "Ey himmet sâhibi, böyle âlî makāmı sana neden verdiler?" diye bağırdılar.*

گفت از تهمت نهادن بر فقیر   وزحق آزاری پی چیزی حقیر

3485. *Dedi: "Fakîr üzerine töhmet koymaktan ve hakîr bir şey için Hakk'ı inciticilikten!"*

Bu beyit, gemi halkına serzeniş ve ta'rîz sûretiyle vâki' olmuştur. Gemi halkı, "Ne yaptın da böyle yüksek bir mertebeye nâil oldun?" diye sordular; o da "Sizin yaptığınız gibi Allâh'ın bir fakîrini kabâhatli tuttum ve para gibi ehl-i Hak nazarında hakîr olan bir şey için Hakk'ı incittim. Bu makām-ı âlî, böyle kötü fiilime mukābil mükâfat olarak verildi" demek olur.

حاش لله بل ز تعظیم شهان　　　　که نبودم بر فقیران بد گمان

3486. *"Cenâb-ı Hakk'ı tenzîh ederim; belki şâhların ta'zîminden. Zîrâ fakîrler üzerine sû'-i zan edici olmadım!"*

Bu beyit evvelki ta'rîz ve istihzâdan beyân-ı hakîkata rücû'dur. Ya'ni, "Hâşâ lillâh, bu yüksek mertebeyi sizin yaptığınız kötü fiil mukābilinde bulmadım! Belki ma'nâ şâhlarına ta'zîm etmekten buldum. Zîrâ hiçbir vakitte tarîk-ı Hak fakîrlerine sû'-i zan etmedim!"

آن فقیران لطیف خوش نفس　　　　کز پی تعظیمشان آمد عَبَسْ

3487. *"Nefesi hoş [ve] latîf olan o fakîrler ki, onların ta'zîmi için Abese geldi!"*

"Benim ta'zîm ettiğim o nefesi hoş ve latîf olan fakîrlerdir ki, onların ta'zîmi için Hak Teâlâ hazretleri Kur'ân-ı Kerîm'de عَبَسَ وَ تَوَلّٰى أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمٰى sûre-i şerîfesini gönderdi." Bu sûre-i şerîfede olan âyet-i kerîmenin ma'nâsı ve sebeb-i nüzûlü, yukarıda 2052 numaralı beyite musâdif olan چون دوایت می فزاید درد پس قصد بر طالب بگو بر خوان عبس beyt-i şerîfinin îzâhında geçti.

آن فقیری بهر پیچاپیچ نیست　　　　بل پی آن که بجز حق هیچ نیست

3488. *"O fakirlik kıvranmak için değildir. Belki onun içindir ki Hakk'ın gayri hiç yoktur."*

"O Hak yolundaki fakîrlik, levâzım-ı hayâtiyyenin fıkdânından dolayı kıvranmak ve te'mîn-i ihtiyâç için nâsın kapılarını dolaşmak için değildir. Belki bu mezâhirde zâhir olanın ancak Hak olduğunu görmek ve bilcümle halkın kendi gibi âciz ve zelîl ve ancak Hakk'a muhtâç olduğunu bilmek içindir. Binâenaleyh ihtiyâcâtını halktan bekleyen ve Hakk'ı görmeyen kimse, kendi gibi bir dilenciye arz-ı hâcât eden bir dilenciye benzer!"

متهم چون دارم آنها را که حق　　　　کرد امین مخزن هفتم طبق

3489. *"Nasıl müttehem tutarım onları ki, Hak yedinci tabakanın emîn-i mahzeni etti!"*

"Yedinci tabaka"dan murâd, vücûd-ı mutlakın yedinci mertebe-i tenezzülü olan insân-ı kâmil mertebesidir ki, bu kâmil cem'iyyet-i esmâiyyeyi hâiz ve bu esmâ tecelliyâtının emîn-i mahzenidir. Ve o mertebeler şunlardır "Ahadiyyet", "vahdet", "vâhidiyyet", "ervâh", "misâl", "şehâdet" ve "insân-ı kâmil"dir.

متهم نفسست نه عقل شريف   متهم حسست نه نور لطيف

3490. [3499] *Müttehem nefistir, akl-ı şerîf değildir. Müttehem histir, nûr-ı latîf değildir.*

Müttehem olan nefistir. Zîrâ âyet-i kerîmede, و ما أصابك من سيئة فمن نفسك (Nisâ, 4/79) ya'ni, "Sana kötülükten bir şey isâbet ederse, nefsindendir" buyurulur. Şerîf olan akıl ise müttehem değildir. Zîrâ hitâbât-ı ilâhiyye, şerâfetinden dolayı akla vâki' olmuştur. Ve keza müttehem olan havâss-i hamsedir. Zîrâ bu havâsta galatlar ve yanlışlar vardır. Meselâ göz uzak mesâfedeki büyük bir cismi küçük görür ve Güneş'i bir kalkan cirmi kadar bir şey zanneder. Ve kulak, hafîf olan karıncanın ayağının hışırtısını duymaz ve yoktur zanneder. Bunlar hissin galatlarıdır ve kabâhatleridir. Fakat nûr-ı latîf olan akıl, muhâkemeleriyle hissin bu galatlarını ve hatâlarını meydana çıkarır.

نفس سوفسطايى آمد مى زنش   كش زدن سازد نه حجت گفتنش

3491. *Nefis Sofistâî geldi; ona vur ki, ona vurmak ıslâh eder; ona hüccet söylemek değil!*

Nefis Sofistâî meşrebinde zâhir oldu. Birinci cildde 556 numaraya musâdif olan از سبب سوزيش من سودائيم   در خيالتش چو سوفسطائيم beytinde de îzâh olunduğu üzere, Sofistâî, zenâdıkadan hakāyık-ı eşyâyı münkir olan bir tâifedir. Ve onlar üç fırkadır. İnâdiyye, İndiyye ve Lâedriyye. İnâdiyye'nin i'tikâdı budur ki, hakāyık-ı âlem ancak vehim ve hayâlde sâbittir. Ve İndiyye'nin mu'tekadı budur ki, hakāyık-ı âlem i'tibâr hasebiyledir. Eğer cevher i'tibâr edersen cevherdir ve eğer araz i'tibâr edersen arazdır. Lâedriyye derler ki: "Bizim hakāyıkın sübûtunda ve adem-i sübûtunda şekkimiz vardır ve şekte dahi şekkimiz vardır." Onlara Sofistâî demelerinin sebebi budur ki; "Sof" (سوف) lisân-ı Yunânî'de ilm-i hikmete derler. Ve "istâ" (اسطا) muzahref ma'nâsınadır. "Sofistâî" demek, "hikmet-i muzahrafeye mensûb" demek olur. Ya'ni, "Sofistâî denilen akılsız ve mantıksız tâifeyi hüccet-i akliyye ve delâil-i mantıkıyye ile yola getirmek kābil değildir. Onlara dayak ister, işte nefis dahi bu meşrebde olduğundan, ona dahi aklî ve naklî deliller te'sîr etmez.

O kendi bildiğine gider. Binâenaleyh ona riyâzet ve mücâhede dayakları lâzımdır. Onu ancak bu dayaklar yola getirir."

معجزه بيند فروزد آن زمان　　　بعد از آن گويد خيالى بود آن

3492. *Mu'cizeyi görür, o zaman parlar. Ondan sonra "O bir hayâl idi" der.*

Nefis, enbiyâdan mu'cizeyi ve evliyâdan kerâmeti gördüğü vakit bu hârikulâde hâdiselere hayret edip îmân eder ve enbiyâ ve evliyânın da'vet ettiği yola teveccüh eder. Nefsin o yolda hazzı ve zevki olmadığından, biraz sonra der ki: "O gördüğüm hâdiseler bir hayâl idi!"

ور حقيقت بودى آن ديد عجب　　　پس مقيم چشم بودى روز و شب

3493. *"O acîbin rü'yeti hakîkatta olaydı, niçin gece ve gündüz gözün mukîmi gelmedi?"*

"O acîb olan hârikanın görülmesi hakîkat dâiresinde vâki' olaydı, gözümüzde ale'd-devâm sâbit bir halde bulunurdu ve sâir eşyâyı istediğimiz zaman gördüğümüz gibi onu da görür idik. Hayâl olduğu için gözümüzde takarrür etmedi." İşte nefis bu muhâkemesiyle Sofistâî zümresine lâhık olur.

آن مقيم چشم پاكان مى بود　　　نى قرين چشم حيوان مى شود

3494. *O temizlerin gözünün mukîmi olur; hayvanların gözünün karîni olmaz!*

O acîb olan mu'cizeler, hârikalar rûhâniyyet âlemindendir. Binâenaleyh sıfât-ı nefsâniyyeden mutahhar ve rûhanî olan kimselerin gözünde sâbit ve mukîm olur ve onlar dâima onu görürler. Sıfat-ı nefsâniyye levsiyle mülevves ve hayvanât zümresine mülhak olan kimselerin gözünün karîni olmaz.

كان عجب زين حس دارد عار و ننگ　　　كى بود طاووس اندر چاه تنگ

3495. *Zîrâ o acîb bu histen âr ve neng tutar. Tâvus ne vakit dar kapıda olur?*

Zîrâ o acîb olan mu'cizeler ve hârikalar ahvâl-i rûhâniyyeden olduğundan, cismâniyyete taalluk eden bu havâss-i hamsenin karîni olmağa tenezzül etmezler. Meselâ süslü ve latîf olan bir tâvus kuşu dar bir kuyuda yaşayabilir mi?

تا نگويى مر مرا بسيار گو　　　من ز صد يك گويم و آن همچو مو

3496. *Sakın bana "Çok söyleyici" demeyesin! Ben yüzden birini söylerim ve o da kıl gibi!*

Ey sâmi', sakın bana "Çok söyleyici bir kimsedir!" diye ta'n etme! Zîrâ ben esrâr ve hakāyık-ı ilâhiyyenin yüzde birini söylüyorum. Ve o söylediğim dahi kıl gibi gâyet incedir!

تشنیع زدن صوفیان بر آن صوفی که پیش شیخ بسیار می گوید

Şeyhin huzûrunda çok söylüyor diye sûfîlerin o bir sûfîyi teşnî' etmesi

صوفیان بر صوفیٔ شُنعه زدند　　　پیش شیخ خانقاهی آمدند

3497. *Sûfîler bir sûfîyi teşnî' ettiler. Tekye şeyhinin huzûruna geldiler.*

Tekyede olan sûfîler, aralarında bulunan bir sûfîyi teşnî' ettiler ve tekye şeyhinin huzûruna geldiler.

شیخ را گفتند داد جان ما　　　تو ازین صوفی بجو ای پیشوا

3498. *Şeyhe dediler: "Ey muktedâ, sen bu sûfîden canımızın dâdını iste!"*

Ya'ni, "Bu sûfî bizim rûhumuzu iz'âc ediyor. Sen bu sûfîden bizim rûhumuzun hakkını alıver!"

گفت آخر چه گله است ای صوفیان　　　گفت این صوفی سه خو دارد گران

3499. *Dedi: "Ey sûfîler, nihâyet ne şikâyet vardır?" Dedi "Bu sûfînin üç sakîl huyu vardır."*

Şeyh dedi ki: "Ey sûfîler, bu sûfîden şikâyetinizin sebebi nedir îzâh edin!" İçlerinden birisi cevap verdi, dedi ki; "Bu sûfînin rûhumuzu sıkan üç sakîl huyu vardır."

در سخن بسیار گو همچون جرس　　　در خورش افزون خورد از بیست کس

3500. [3509] *"Sözde çıngırak gibi çok söyler; taâmda yirmi kimseden ziyâde yer!"*

ور بخسبد هست چون اصحاب کهف　　　صوفیان کردند پیش شیخ زحف

3501. *"Ve eğer uyursa Ashâb-ı Kehf gibidir." Sûfîler şeyhin huzûrunda gürültü ettiler.*

Ya'ni, "Uyuduğu vakit dahi dervişlerin usûlüne muhâlif olarak çok uyur ve Ashâb-ı Kehf gibi uyanmak bilmez" dediler ve sûfînin üç huyunu sayıp gürültü ettiler. "Zahf" (زحف) cenk ve kavga demektir. Burada "gürültü" ma'nâsıyla tercümesi münâsib görüldü. "Zahf" (زحف)kelimesinin "kehf" (كهف) kelimesine kâfiye olmasında işkâl varsa da, şuarâdan birçokları bu husûsta müsâmaha etmişlerdir. Ezcümle Firdevsî de şu beytinde بنام خداوند تنزيل وحى خداوند امر و خداوند نهى "vahy" (وحى) ile "nehy" (نهى)i kâfiye yapmıştır. Ve kezâ Şîrâzî dahi يك كاسهء مى بهر صباحى بهتر ز هزار پادشاهى beytinde aynı müsâmahayı yapmıştır.

شيخ رو آورد سوى آن فقير كه ز هر حالى كه هست اوساط گير

3502. *Şeyh o fakîr tarafına teveccüh etti, dedi ki: "Mevcûd olan her bir halden vasatları tut!"*

Şeyh, kendisinden şikâyet olunan o dervîş tarafına teveccüh edip, ona nasîhat olmak üzere dedi ki: "Söylemede, yemede ve içmede ve uyumada, velhâsıl ahvâlinden her bir halde ifrât ve tefrîtten ictinâb et ve tarîk-ı i'tidâl olan vasat dereceyi tut!"

در خبر خير الامور اوساطها نافع آمد ز اعتدال اخلاطها

3503. *Haberde, "Umûrun hayırlısı onun evsatıdır" buyurulmuştur. Ahlâtlar i'tidâlden nâfi' geldi.*

Her emrin vasat derecesi "i'tidâl" olduğundan, hadîs-i şerîfte خير الأمور اوسطها buyurulmuştur. Nitekim insanın vücûdunda bulunan ahlât-ı erbaa i'tidâl hâlinden dolayı vücûda nâfi' geldi. Tıbb-ı atîk kāidesine nazaran vücûdun hastalığı ahlâtın ifrât ve tefrîtinden münbaistir. Meselâ "hılt-ı dem" haddinden ziyâde veyâ noksan olursa maraz hâsıl olur. Ve kezâ "safrâ" ve "balgam" ve "sevdâ" hıltları da ziyâde veyâ noksan oldukları vakit, türlü türlü emrâza sebep olurlar. Fakat bunların mikdârı vücûdda vasat derecede ve hadd-i i'tidâlde olursa, vücûd sıhhatte bulunur.

گر يكى خلطى فزون شد از عرض در تن مردم پديد آيد مرض

3504. *Eğer bir hılt ârızadan ziyâde olursa, kişinin cisminde maraz zâhir olur.*

بر قرين خويش مفزا در صفت كان فراق آرد يقين در عاقبت

3505. *Kendi karînin üzerine sıfatta ziyâde olma. Zîrâ o âkıbette muhakkak firâk getirir!*

Mûsâhibi olduğun kimselerin ahvâlini tedkîk et ve evsâfta onların evsâfından fazla bir şey yapma. Yemede, içmede, söylemede, oturmada, gezinmede onların ahvâlinin ölçüsünü geçme. Eğer geçersen, sonunda bu evsâfındaki ifrâtın, o arkadaşlardan ayrılmağa sebep olur!

نطق موسی بُد بر اندازه و لیك　　　　هم فزون آمد ز گفت یار نیك

3506. *Mûsâ'nın nutku ölçü üzerine idi; ve lâkin yine iyi yârin sözünden ziyâde geldi.*

Mûsâ (as.)ın, Hızır (a. s.)ın ef âline i'tirâzen vâki' olan sözü şerîat ölçüsü üzerine idi. Fakat o iyi yâr olan Hz. Hızır'ın sözünden ziyâde geldi. Zîrâ Mûsâ (as.)ın ibtidâ-yı mülakâtında Hz. Hızır O'na, فَإِنِ اتَّبَعْتَنِى فَلَا تَسْئَلْنِى عَنْ شَيْءٍ حَتَّى أُحْدِثَ لَكَ ذِكْرًا (Kehf, 18/70) ya'ni, "Eğer sen bana tâbi' olursan, ben sana ondan zikren haber verinceye kadar bir şeyden suâl etme!" demiş idi Mûsâ (as.) ise muhâfaza-i şer' gayreti ile bu mukāvele hâricine çıkıp, "Çocuğu niçin öldürdün?" ve "Gemiyi niçin deldin?" ve "Duvarı niçin ücretsiz ta'mîr ettin?" dedi. Nitekim vak'anın tafsîli sûre-i Kehf te tefsîr kitaplarında mündericdir.

آن فزونی با خضر آمد شقاق　　　　گفت رو او مُکثری هذا فراق

3507. *O ziyâdelik Hızır'a şikāk geldi; dedi: "Git, sen çok söyleyicisin. İşte bu ayrılıktır!"*

"Şikāk", muhâlefet etmek ma'nâsınadır. Hz. Mûsâ'nın o ziyâde gelen sözü, Hızır (a.s.)a muhâlefet demek oldu. Onun üzerine Hz. Hızır cenâb-ı Mûsâ'ya, "Sen mukāvele hilâfına çıkıp, ziyâde söz söylüyorsun. Bu ziyâde söz seninle benim aramızda ayrılık sebebidir!" dedi.

موسیا بسیار گویی دور شو　　　　ورنه با من گنگ باش و کور شو

3508. *"Ey Mûsâ, çok söylersen uzak ol; ve yoksa benim ile dilsiz ve kör ol!"*

"Ey Mûsâ meşrebinde olan mürîd, eğer çok söylersen benden uzaklaş; ve benimle berâber olmak istersen, sözünü imsâk edip dilsiz gibi ol ve benim efâlimden ve ahvâlimden gözünü kapayıp körler gibi görmez ol!"

ور نرفتی وز ستیزه شسته‌ء　　　　تو به معنی رفته‌ء بگسسته‌ء

3509. *Ve eğer gitmedin ve inâd cihetinden oturdun ise, ma'nâda gitmişsin ve munkati' olmuşsun!*

Bir mürîd mürşidine i'tirâz ve muhâlefet ettiği halde sûretâ onun hizmetinde ve huzûrunda bulunsa bile o sûrete i'tibâr yoktur. Mürşidinin huzûrundan uzak i'tibâr olunur.

چون حدث کردی تو ناگه در نماز   گویدت سوی طهارت رو بتاز

3510. [3519] *Vaktâki sen ansızın namazda hades ettin; sana "Tahâret tarafına git, koş!" der.*

Bu beyitler, zâhirde hâzır ve ma'nâda gāib olmanın misâlidir. "Namazda ansızın senden namazı ve abdesti bozacak bir hal hâdis olsa, sana müftî ve fakîh "Haydi acele tahâret et!" der. Namaz için hadesten tahâret şarttır."

ور نرفتی خشك جنبان می شوی   خود نمازت رفت بنشین ای غوی

3511. *Ve eğer gitmezsen, kuru hareket edici olursun. Ey azgın, muhakkak namazın gitti, otur!*

Ve eğer namazın bozulduğu halde tahâret tarafına gitmez ve yine namaz ile meşgūl olursan, kuru kuruya ve boşuna hareket edici olursun. Halbuki namazın gitti. Ey azgın, artık otur ve boş hareketten vazgeç!

رو بر آنها که هم جفت تواند   عاشقان و تشنهء گفت تواند

3512. *Onların yanına git ki, senin hem-sohbetindirler. Senin sözünün âşıkı ve teşnesidirler!*

Sözünü dinleyenler ile musâhib ol; dinlemeyenler ve sözüne kıymet vermeyenler ile ülfet etme! Beyit:

Bir yerde ki yok nağmeni gûş eyleyecek gûş
Tazyî'-i nefes eyleme, tebdîl-i makām et!

پاسبان بر خوابناکان بر فزود   ماهیان را پاسبان حاجت نبود

3513. *Bekçiler uykulular üzerinde mefdûl oldu. Balıklar için bekçilere hâcet olmadı!*

"Bekçiler"den murâd, mürşidler; ve "uykulular"dan murâd, hicâb-ı keserâtta müstağrak olan gāfillerdir. "Balıklar"dan murâd, deryâ-yı vahdette yüzen âriflerdir. Ya'ni, "Mürşidlerin kadri ehl-i gaflet üzerinde ziyâde oldu. Fakat gafletten kurtulmuş olan âriflerin mürşide ihtiyaçları olmadı."

جامه پوشان را نظر بر گازرست   جان عریان را تجلی زیورست

3514. *Elbise giyenlerin nazarı çamaşırcıyadır. Çıplağın canı için tecellî zîverdir.*

Nefsânî sıfatlar libâsını giyenlerin nazarı, bu libâsın kirlerini temizleyici olan mürşid-i kâmiledir. Fakat rûhunu bu nefsânî sıfatlar libâsından soymuş olan kimse için Hakk'ın tecellîsi zîver ve libâstır. Zîrâ sâlik sıfât-ı nefsâniyyesinden birini terk edince, onun yerine hakkānî bir sıfat kāim olur.

یا ز عریانان به یکسو باز رو　　　یا چو ایشان فارغ از تن جامه شو

3515. *Ya çıplaklardan bir tarafa geri git; yâhût onlar gibi ten libâsından fâriğ ol!*

"Çıplaklar"dan murâd, cismin libâsı olan sıfât-ı nefsâniyyelerinden soyunan kâmillerdir. "Ten libâsı"ndan murâd, sıfât-ı nefsâniyyedir, tenin kendisi değildir. Zîrâ tenden soyunmak mevt-i tabîî ile mümkin olur. Ya'ni, "Ya sıfât-ı nefsâniyyeden soyunmuş olan kâmillerden ayrılıp bir tarafa git; veyâhût onlara musâhib olmak istersen, onlar gibi cismin libâsı olan nefsânî sıfatlardan fâriğ ol ve soyun!"

ور نمی تانی که کل عریان شوی　　　جامه کم کن تا ره اوسط روی

3516. *Ve eğer külliyen üryân olamazsan, libâsı az yap; tâ ki evsat yolda olasın!*

Ve eğer riyâzet ve mücâhede ile büsbütün bu sıfât-ı nefsâniyyeden soyunamazsan, bâri sıfât-ı nefsâniyyenin hükümlerine az tâbi' ol! Meselâ ekl ve şürbde ve uykuda ve kelâmda hadd-i şer'îyi tecâvüz etme, tâ ki tarîk-ı nefsânîde vasat derecede yürüyesin!

عذر گفتن فقیر به شیخ

Fakîrin o şeyhe karşı özür dilemesi

پس فقیر آن شیخ را احوال گفت　　　عذر را با آن غرامت کرد جفت

3517. *İmdi fakir o şeyhe ahvâli söyledi; özürü o garâmete çift etti.*

O kendisinden şikâyet olunan fakîr o şeyhe ahvâlini îzâh etti; özürünü medyûn olduğu cevâba ilâve etti. Ya'ni vermeğe borçlu olduğu cevâba özürlerini de ilhâk etti.

مر سؤال شيخ را داد او جواب   چون جوابات خضر خوب و صواب

3518. *Şeyhin her suâline o cevap verdi, Hızır'ın güzel ve doğru cevapları gibi.*

Şeyh o fakîre ne sordu ise, fakîr, Hızır (a.s.)ın Mûsâ (a.s.)ın suâllerine verdiği güzel ve doğru cevaplar gibi cevap verdi.

آن جوابات سؤالات كليم   كش خضر بنمود از ربّ عليم

3519. *Kelîm'in suâllerinin o cevapları ki, Hızır onu Rabb-i Alîm'den gösterdi.*

Ya'ni Mûsâ (a.s.) Hz. Hızır'a "Çocuğu niçin öldürdün?" ve "Gemiyi niçin deldin?" ve "Duvarı ücretsiz niçin ta'mîr ettin?" diye suâller sormuş ve Hızır (a.s.) dahi مَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي (Kehf, 18/82) ya'ni, "Ben bunları kendi emrimden yapmadım!" deyip, bu ef'âlinin esbâb-ı mûcibesini âlemleri tecelliyât-ı esmâiyyesi ile terbiye buyuran Hakk'ın ilmine müsteniden beyân etmiş idi. Bu bâbdaki hikemiyyât *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Mûsevî'de münderiçtir.

گشت مشكلهاش حل و افزون زياد   از پى هر مشكلش مفتاح داد

3520. [3529] *Onun müşkilleri halloldu ve yâddan efzûn, onun her bir müşkili için miftâh verdi.*

Hz. Hızır'ın cevaplarından Mûsâ (a.s.)ın müşkilleri halloldu. Hem de hâtıra gelenden ziyâde olarak halloldu. Cenâb-ı Hızır Hz. Mûsâ'nın her bir müşkili için bir miftâh ve anahtar verdi.

از خضر درويش هم ميراث داشت   در جواب شيخ همت بر گماشت

3521. *Derviş dahi Hızır'dan mîrâsa mâlik oldu; şeyhin cevâbında himmeti nasb etti.*

Hakkında şikâyet olunan derviş dahi Hz. Hızır'dan ilm-i ledün mîrâsını yemiş idi. Binâenaleyh şeyhe verdiği cevapta bilcümle kuvâsını toplayarak kalbini Cenâb-ı Hakk'a tevcîh etti. Ve nasb-ı himmet bu halden ibârettir.

گفت راه اوسط ارچه حكمتست   ليك اوسط نيز هم با نسبتست

3522. *Dedi: "Vâkıâ evsat yol hikmettir; fakat evsat dahi nisbetledir!"*

Dedi ki: "Vâkıâ orta yol, ifrât ve tefrîtten ârî ve i'tidâl yolu olduğundan hikmettir. Fakat her emrin orta derecesi dahi nisbîdir. Çünkü efrâd-ı beşerin

isti'dâdâtı muhteliftir. Birine nisbetle ifrât olan hâl diğerine nisbetle i'tidâldir." Nitekim âtîdeki misâller ile bu hâl tavazzuh eder.

آب جو نسبت به اشتر هست کم   لیك باشد موش را آن همچو یم

3523. *Irmağın suyu deveye nisbet azdır; fakat fâre için o deniz gibidir.*

هر که را بود اشتهای چار نان   دو خورد یاسه خورد هست اوسط آن

3524. *Her kimin ta'yîni dört ekmek olsa, iki yerse, ya üç yerse o evsattır.*

ور خورد هرچار دور از اوسطست   او اسیرحرص مانند بطست

3525. *Ve eğer her dördü yerse evsattan uzaktır. O kaz gibi hırsın esîridir.*

هر که او را اشتها ده نان بود   شش خورد می دان که اوسط آن بود

3526. *Her kim ki onun iştihâsı on ekmek ola, altı yerse bil ki o evsat olur.*

چون مرا پنجاه نان هست اشتهی   مر ترا شش گرده همدستیم نی

3527. *Vaktâki benim için elli ekmek iştihâsı vardır; muhakkak altı somuna senin için benimle berâberlik yoktur.*

تو به ده رکعت نماز آیی ملول   من به پانصد در نیایم در نحول

3528. *Sen on rek'at namaz ile melûl gelirsin; ben beş yüz rek'at ile za'fa gelmem!*

Bu da isti'dâdına göre tarîk-ı i'tidâlin muhtelif ve nisbî olduğuna diğer bir misâldir. Ya'ni, "Sen on rek'at namaz ile âciz kalır ve bıkarsın; ben ise beş yüz rek'at kılarım, vücûduma kesel ve za'f gelmez!" Ankaravî nüshasında "nuhûl" (نحول) yerine "humûl" (خمول) vâki' olup, terk-i hizmetten kinâye olarak "bucağa girmek" ma'nâsı verilmiştir. Ba'zı nüshada "humûl" (حمول) vâki'dir. "Bana beşyüz rek'at namaz yük gelmez" demek olur. (نحول) ile (حمول) kelimeleri (خمول)dan daha münâsib görünür.

آن یکی تا کعبه حافی می رود   وان یکی تا مسجد از خود می شود

3529. *O biri Kâ'be'ye kadar yalın ayak koşar; ve bu biri mescide kadar kendinden gider!*

Bu da isti'dâdâtın ihtilâfına bir misâl-i diğerdir. "Biri Kâ'be'ye gidinceye kadar yalın ayak yürümeğe tahammül eder; diğeri ise yakın bir mescide gidinceye kadar, yalın ayak olduğu vakit kendinden geçer, aslâ tahammül edemez!"

آن یکی در پاکبازی جان بداد وآن یکی جان کند تا یك نان بداد

3530. [3539] *O biri pâk-bâzlıkta can verdi; ve bu birisi bir ekmek verinceye kadar can çekişir!*

"Pâk-bâzlık"tan murâd, aşk-ı ilâhî ve hizmet-i Hak'tır. Ya'ni, "Birisi aşk-ı ilâhîde ve hizmet-i Hak'ta canını fedâ etti; ve diğer birisi elindeki bir ekmeği fedâ edinceye kadar canı gider!"

این وسط در بانهایت می رود که مرآن را اول و آخر بود

3531. *Bu vasat nihâyetlide gider. Zîrâ onun için evvel ve âhir vardır.*

Orta, nihâyeti olan bir şeyde olur. Zîrâ o şey mahdûddur; ve mahdûd olan şeyin evveli ve âhiri olduğu gibi, ortası da olur.

اول وآخر باید تا در آن در تصور گنجد اوسط یا میان

3532. *Evvel ve âhir lâzımdır, tâ ki onda evsat ya ara tasavvura sığsın!*

Bir şeyin evveli ve âhiri olmak lâzımdır ki, o şeyde evsat veyâ ara tasavvur edilebilsin. Zîrâ evveli ve âhiri olan bir mahdûd şeyin ortası veyâ arası mevzû'-i bahs olabilir. Mebde' ve müntehâ olmayınca, orta ve ara ta'yîni mümkin değildir.

بی نهایت چون ندارد دو طرف کی بود او را میانه منصرف

3533. *Nihâyetsizin iki tarafı olmadığından, onun için ne vakit evsat munsaraf olur?*

"Munsaraf", "orta"nın sıfatıdır, mahall-i rücû' demek olur. Ya'ni, "Nihâyetsiz olan bir şeyin evveli ve âhiri olmadığından, öyle bir şeyin ne vakit vasat noktası ifrât ve tefrîte mahall-i rücû' olur? Ya'ni vasat noktasını ta'yîn etmek mümkin değildir ki, onu ta'yîn edip, ifrât ve tefrîte geçildiğini anlayabilelim!"

اول و آخر نشانش کس نداد گفت لو کان لَهُ البحر مِداد

3534. *Evvel ve âhir onun nişânını kimse vermedi. Buyurdu ki: "Onun için deniz mürekkeb olsa,"*

هفت دریا گر شود کُلّی مدید نیست مر پایان شدن را هیچ امید

3535. *"Yedi deryâ külliyen mürekkeb olsa, nihâyeti olmasına hiç ümit yoktur!"*

"Midîd", "midâd" kelimesinin imâle olunmuşudur. Mürekkeb ma'nâsınadır.

باغ و بیشه گرشود یکسر قلم　　　زین سخن هرگز نگردد هیچ کم

3536. *"Bağ ve orman baştan başa kalem olsa, bu sözden aslâ ziyâde ve eksik olmaz!"*

آن همه حبر و قلم فانی شود　　　وین حدیث بی عدد باقی بود

3537. *"O bütün mürekkeb ve kalem fâni olur ve bu adedsiz kelâm bâkî olur!"*

Bu dört beyitte, sûre-i Kehfte vâki, قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّى لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّى وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا (Kehf, 18/109) ya'ni. "Ey Resûlüm de ki; 'Rabbim'in kelimâtı için eğer deniz mürekkeb olsa, Rabbim'in kelimâtı bitmezden evvel, eğer denizin mislini getirsen bile deniz biter!'" Ve sûre-i Lokmân'da vâki' وَلَوْ اَنَّ مَا فِى الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ اَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ اَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللّٰهِ (Lokman, 31/27) ya'ni, "Ve eğer yeryüzündeki ağaçlardan kalem ve denizden ve ondan sonra yedi denizden mürekkeb olsa Allâh'ın kelimeleri bitmez!" âyet-i kerîmelerine işâret buyurulur. İkinci âyet-i kerîmede, arzın denizi zikrolunduktan sonra yedi denizden bahis buyurulması, manzûme-i şemsiyyemizi teşkîl eder. Diğer yedi seyyâreden her birinin üzerindeki denizlere işâret buyurulduğu maznûndur. Bu âyetlere işâret buyurulmasının vechi budur ki, enbiyâ ve evliyânın kelâmı vahiy ve ilhâm tarîkıyla Cenâb-ı Hak'tan vârid olur. Ve Hakk'ın sıfat-ı Kelâm'ı ise mahdûd olmayıp, nâmütenâhîdir. Binâenaleyh enbîyâ ve evliyânın kelâmı dahi menşe'lerine nazaran tahdîd kabûl eder bir mâhiyette değildir. Hakkında "Çok söylüyor!" diye şikâyet vâki' olan derviş ise ilm-i ledünnî sâhibi olduğundan, Cenâb-ı Hak'tan vârid olan onun kelâmının dahi nihâyeti yoktur. Ve cenâb-ı Pîr bu kıssayı yukarıda 3496 numaralı beyt-i şerîfte, "Sakın benim için 'Çok söylüyor!' deme; ben yüzden birini söylüyorum ve o da kıl gibi incedir!" ma'nâsındaki beyitten sonra îrâd buyurduklarından, bu ma'nânın *Mesnevi-i Şerîf*'e de şâmil olduğuna işâret buyurulur.

حالت من خواب را ماند گهی　　　خواب پندارد مرآن را گمرهی

3538. *"Benim hâlim bir vakit uykuya benzer. Bir dalâlette olan onu uyku zanneder."*

Derviş şeyhe "çok söz" hakkındaki cevâbını verdikten sonra, "çok uyku" mes'elesine intikāl ederek cevap verip der ki: "Ba'zan benim bir hâlim olur,

zâhirde histen gāib olurum. Ahvâl-i cismâniyyetten başka bir şey bilmeyen şaşkın bir kimse benim o hâlimi uyku zanneder." Nitekim İbn Fânz hazretlerinin mahdûmu pederinin böyle bir hâlini nakledip der ki: "Ba'zı vakit pederim uyuyan bir kimse gibi arkası üstü yatıp kalır. Ba'zan on ve ba'zan daha ziyâde veyâ daha az günlerde bu halde bulunur. Ve bu hâl içinde yemez, içmez, konuşmaz ve hareket etmez idi. Ba'dehû bu halden ifâkat bulup evvelki hâline rücû' eylerdi." Menâkıb-ı evliyâda bu hâlin nazîrleri çoktur. Fakat maddî düşünen bir kimse bu hâli gördüğü vakit, uyku hastalığından ibâret bir şey zanneder.

چشم من خفته دلم بیدار دان　　　شکل بیکار مرا بر کار دان

3539. *"Benim gözümü uyumuş, kalbimi uyanık bil! Benim işsiz şeklimi iş üzerinde bil!"*

"Zâhirde benim gözümü uyumuş ve bâtında kalbimi uyanık bil; ve cismimin hareketsiz ve faâliyetsiz olan şeklini ve sûret-i zâhiresini bâtında ve ma'nâda faâl ve müteharrik bil!"

گفت پیغمبر که عینای تَنام　　　لا ینامُ قلبِ عن ربّ الانام

3540. [3549] *Peygamber buyurdu ki: "Gözlerim uyur, kalbim Rabbü'l-enâm'dan uyumaz."*

Bu beyt-i şerîfte, إن عيناى تنامان ولا ينام قلبى ya'ni, "İki gözüm uyur ve kalbim uyumaz" hadîs-i şerîfine işâret buyurulur.

Ma'lûmdur ki, uyku cisme ârız olan bir haldir. Bu hâl gelince cismin faâliyet-i zâhiriyyesi muattal olur, fakat faâliyet-i bâtıniyyesi munkatı' olmaz. Nitekim zâhirde konuşamaz, göremez ve işitemez ve fakat rü'yâ görür ve rü'yâsında konuşur, görür ve işitir. Bu hâl yarım ölüm hâlidir. Bunun için hadîs-i şerîfte, النوم أخ الموت ya'ni, "Uyku ölümün kardeşidir" buyurulmuştur. İmdi تموتون كما تعيشون و تحشرون كما تموتون ya'ni, "Yaşadığınız gibi ölürsünüz ve öldüğünüz gibi haşr olursunuz" hadîs-i şerîfine nazaran, insanın uyanıklığı zamânında kalbi ne ile meşgûl ise, uyku hâlinde de onunla meşgûl olur. Ve bu hâl rü'yâlarda zâhirdir. Fakat enbiyâ ve evliyâ uyanıklık hâllerinde ahkâm-ı cismâniyyeden halâs olup, cismâniyyetleri kâmilen rûhâniyyete inkılâb etmiş ve kalbleri tamâmiyle Hak'ta müstağrak bulunmuş olduğundan , uyanıklıklarıyla uykuları arasında hiçbir fark yoktur. Bu sebeble ba'zı sulehânın uykuda gördükleri esrâr-ı gaybiyyeyi bu zevât-ı kirâm uyanıklıkta görür.

چشم تو بیدار و دل خفته به خواب　　　چشم من خفته دلم در فتح باب

3541. *"Senin gözün uyanık ve kalbin uykuda uyumuştur. Benim gözüm uyumuş, kalbim kapı açmaktadır!"*

"Ey cismânî, senin gözün uyanık ve zâhirin faaldir ve fakat kalbin uykuda ve bâtının muattaldır. Benim gözüm ise zâhiren uyku hâlinde olduğu gibi kapalı ve kalbim kapısını âlem-i gayba açmıştır!"

مر دلم را پنج حس دیگرست　　　حس دل را هر دو عالم منظرست

3542. *"Benim kalbimin diğer beş hissi vardır. Kalbin hissine her iki âlem manzardır."*

Ma'lûm olsun ki, insanın vücûd-ı şehâdîsi ve unsurîsi olduğu gibi, bir de vücûd-ı misâlîsi ve berzahîsi vardır. Vücûd-ı misâlîsinin vücûd-ı şehâdîsine ve rûh-i insânîsinin dahi bu her iki vücûda, ta'rîfe sığmaz bir ittisâli ve alâkası vardı. Uyku hâlinde bu cism-i şehâdînin beş havâssi muattal olur ve vücûd-ı misâlîsinin beş havâssi faâliyette bulunur. Nitekim rü'yâda görmek ve işitmek ve yemek, içmek ve tutmak ve koklamak bu cism-i misâlînin beş hâssası ile vâki' olur. Cism-i şehâdînin ahkâm-ı havâssi gālib olunca, cism-i berzahînin havâssi mestûr kalır. Fakat yukarıki beyitte îzâh olunduğu üzere, ahkâm-ı cismâniyyetten kurtulan kâmillerin vücûd-ı misâlîlerinin havâssi faâliyette bulunur. Ve vücûd-ı misâlînin havâssi hem âlem-i gaybı ve hem de âlem-i şehâdeti temâşâ edebilir.

تو ز ضعف خود مکن در من نگاه　　　بر تو شب بر من همان شب چاشتگاه

3543. *"Sen kendi za'fından bana bakma. Senin üzerine gece, benim üzerime gece ancak kuşluk vaktidir!"*

"Ey cismânî, sen kendi za'fın cihetinden bana bakma. Ya'ni deme ki, "Ben de senin gibi insanım. Bende olmayan bir hâl sende nasıl vâki' olur?" Zîrâ sen cismâniyyet ve tabîat ahkâmı altında esîrsin. Âlem-i tabîat senin üzerine gecedir ve zulmânîdir. O zulmânî ve gece mesâbesinde olan tabîat ve cismâniyyet âlemi benim üzerime kuşluk vakti gibi aydınlıktır. Zîrâ ben bu cismâniyyet ve tabîatı ulûhiyyetin zâhiri olarak görüyorum. Binâenaleyh benim için vücûd-ı mutlakın nûrundan başkası yoktur!

بر تو زندان بر من آن زندان چو باغ　　　عین مشغولی مرا گشته فراغ

3544. *"Senin üzerine zindandır benim üzerime o zindan bağ gibidir. Meşgūliyyetin aynı bana ferâğ olmuştur!"*

"O cismâniyyet ve tabîat âlemi senin üzerine zindan gibi karanlık ve elem vericidir. Halbuki o cismâniyyet ve tabîat zindanı benim üzerime bir bağ ve bostan gibi ferahfezâdır. Ben orada tecelliyât-ı ilâhiyye fidanlarını ve çiçeklerini müşâhede ile meşgūlüm. Ve bu meşgūliyyetimin aynı bana ferâğ olmuştur. Zîrâ bu cismâniyyet ve tabîatta fâil olarak ancak Hakk'ı görürüm. Ve Fâil-i hakîkî meşhûd olunca, O'nun mâsivâsına fiilden ferâgat tabiî olur!"

پای تو در گل مرا گل گشته گل　　　مر ترا ماتم مرا سور و دُهُل

3545. *"Senin ayağın çamurdadır; bana çamur gül olur. Sana mâtem; ve bana düğün ve davuldur!"*

"Senin irâde ayağın topraktan ibâret olan suver-i ecsâma taalluk etmiştir. Ben ise bu suver-i cismâniyyede cemâl-i Hakk'ı müşâhede ettiğim cihetle, o topraktan ibâret olan suver-i ecsâm benim için gül olmuştur. Ve bu âlem-i cismâniyyet senin irâden üzerine dönmediğinden, hayât-ı dünyeviyye sana mâtem olur; bana ise düğün ve davul, dümbelek gibi raks-âverdir!"

در زمینم با تو ساکن در محل　　　می دوم بر چرخ هفتم چون زُحَل

3546. *"Yeryüzünde seninle bir mahalde sâkinim. Zühal gibi yedinci çarh üzerine koşarım!"*

Cenâb-ı Pîr bu beyitte zamân-ı şerîflerinde ma'lûm olan ilm-i hey'ete nazaran Zühal'in yedinci felek olduğunu beyân buyururlar. O zamanki hey'ete göre, feleklerin tertîbât-ı rasadiyyesi Ay, Utârid, Zühre, Güneş, Merih, Müşteri ve Zühal idi. Ve Zühal'in fevkinde devreden Uranüs ve Neptün seyyâreleri henüz hey'et âlimleri tarafından keşf olunmamış idi. Bunların keşfinden sonra, Arz'a nazaran dokuz felek olur. Ve ba'zı mahallerde de "nüh felek" ya'ni "dokuz felek" ta'bîrleri de geçmektedir. Bu da keşf-i zâhirîden evvel keşf-i ma'nevî vukūunu işrâb eder. Ya'ni, "Cismâniyyetim i'tibâriyle sûret-i zâhirede seninle berâber yeryüzünde sâkin olurum. Fakat hakîkatim ve bâtınım i'tibâriyle yükseklerde uçarım!" demek olur.

Ma'lûm olsun ki, vücûd-ı mutlakın cemî-i merâtib ve etvârının meclâsı âlem-i zâtın zübdesi ve hülâsası âdem olmuş olur. Âlemsiz ve âdemsiz Allâh'ı görmek mümkin değildir. Binâenaleyh insân-ı kâmilde zât, sıfât ve esmâ ve ef'âl müctemi'dir. Ve bu mertebe vücûdun yedinci mertebe-i tenezzülü olup, tenezzülât-ı kemâliyye-i vücûdiyye insân-ı kâmilde nihâyet bulur. Ve vücûd-ı mutlakın insân-ı kâmil mertebesindeki kemâlâtı, hiçbir mertebesinde ve tav-

rında müşâhed değildir. Hak insân-ı kâmil ile görür, işitir, bilir ve bilcümle sıfât-ı kevniyye ile muttasıf olur. Ve her bir mevtının ve her bir mertebenin lezâzeti ile mütelezziz ve âlâmı ile müteellim olur. Hakk'ın ezvâkı insân-ı kâmilin ezvâkı; veya aksi olarak insân-ı kâmilin ezvâkı Hakk'ın ezvâkıdır. İmdi, "kevn-i vücûd" âlemdir; ve "kevn-i câmi'" dahi insân-ı kâmildir. "Âdem" deyince insân-ı kâmil anlaşılmalıdır. Ve âlem ve âdemin iki i'tibârı vardır. Birisi zâtı cihetindendir ve onların zâtı evvelce yok idi, sonradan var oldu. Ve diğeri vücûd-ı mutlak cihetindendir ki küllde sârîdir. Onun herkes ve her şey ile nisbeti vardır. İnsan-ı kâmil Hakk'ı tenzîhte teşbîh ve teşbîhte tenzîh eder. Tenzîhte, إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ (Kehf, 18/110, Fussilet, 41/6) ya'ni "Ben de sizin gibi beşerim!" der; ve teşbîhte, من رآنى فقد رأى الحق ve هذا يد الله buyurur. İmdi bu beyt-i şerîfte insân-ı kâmilin zevki üzerine teşbîh ile tenzîhe işâret buyurulur.

همنشينت من نيم سايهء منست　　　برتر از انديشها پايهء منست

3547. *"Senin hem-nişînin ben değilim, benim gölgemdir. Benim mertebem düşüncelerden pek yüksektir!"*

"Seninle berâber oturup kalkan benim rûhum değildir. Rûhumun gölgesi mesâbesinde olan cesedimdir ve sûretimdir. Benim rûhumun mertebesi düşüncelerden pek yüksek olduğundan, fikir ile idrâk olunamaz!"

زآنكه من زانديشها بگذشته ام　　　خارج انديشه پويان گشته ام

3548. *"Zîrâ ki ben düşüncelerden geçmişim; endîşelerin hâricinde koşucu olmuşum!"*

"Efkâr ve havâtır, sûret âlemi ile olan münâsebâttan mütevellid olur. Halbuki benim sûret âlemi ile alâkam ve münâsebetim kalmamıştır. Binâenaleyh efkâr ve havâtırdan geçmişim ve sûretten mücerred olan hakîkat âleminde koşucu olmuşum!"

حاكم انديشه ام محكوم نى　　　زآنكه بنّا حاكم آمد بربنى

3549. *"Fikrin hâkimiyim, mahkûmu değil. Zîrâ ki binâyı yapan binâ üzerine hâkim geldi!"*

"Binâenaleyh âlem-i sûrete alâkadan mütevellid olan efkârın mahkûmu değilim. Ya'ni efkâr ve havâtır benim sun'um ve irâdem olmaksızın vücûdumda peydâ olup beni müteessir etmez. Belki ben o efkârın hâkimi ve mutasarrıfıyım. Ya'ni istersem fikirlerimi ve hayâllerimi ben îcâd ederim; ve eğer

istemezsem hiçbir fikir ve hayâl benim kalbime yol bulamaz. İnsân-ı nâkıs ise bunun aksinedir; efkârın mahkûmu olur. Zîrâ bir fikrin esîri olunca, o düşünce onun uykularını kaçırır ve vücûdunu hasta eder, bir türlü bu düşüncelerden kurtulamaz. İmdi, mâdemki düşünceleri ve hayâlleri ben istediğim vakit îcâd ediyorum, ben onların bânîsiyim; ve binâları yapan elbette binâlar üzerinde hâkim ve mutasarrıf olur!"

جمله خلقان سخرهء اندیشه اند　　　زآن سبب خسته دل و غم پیشه اند

3550. [3559] *"Bütün halklar endîşenin musahharıdırlar; o sebebden gönlü hasta ve gam-pîşedirler."*

"Sâir bütün halk cismâniyyet ve sûret âleminden kalblerine akseden düşüncelerin tasarrufu altında âcizdirler. O sebebden kalbleri münkesir ve gam içinde yaşamağı i'tiyâd etmişlerdir."

قاصدا خود را به اندیشه دهم　　　چون بخواهم از میانشان بر جهم

3551. *"Kasden kendimi endîşeye veririm; dilediğim vakit onların arasından sıçrarım."*

"Ey cismânî, sen beni ba'zan düşünce içinde görürsün. Fakat o benim düşünceye zebûn olduğumdan değildir. Ben kendimi bi'l-iltizâm düşünceye veririm ve o düşünceyi kendim îcâd ederim ve istediğim vakit o düşüncelerin arasından sıçrayıp çıkarım. Benim için nefy-i havâtır gâyet kolay bir şeydir."

من چو مرغ اوجم اندیشه مگس　　　کی بود بر من مگس را دسترس

3552. *"Ben evcin kuşu, düşünce sinek gibidir. Ne vakit bana sinek el eriştirici olur?.'"*

"Ben kuş gibi yükseklerde uçarım; düşünceler ve havâtır ise sinekler gibidir. Benim gibi yükseklerde uçan bir kuşa, alçaklarda uçan sinekler yetişebilir mi?"

قاصدا زیر آیم از اوج بلند　　　تا شکسته پایگان بر من تنند

3553. *"Kasden yüksek evcden aşağıya gelirim, tâ ki ayacıkları kırılmış olanlar benim üzerime dolansınlar."*

Ba'zı nüshalarda "evc-i bülend" yerine "çerh-ı bülend" vâki'dir. Ya'ni, "Ben, rûhlarının ayakları efkâr-ı bâtıle ve evhâm ve hayâlât muhâcemâtıyla kırılmış olan bîçârelerin benim etrâfımda dolaşıp istifâde edebilmeleri için kas-

den ve bi'l-iltizâm yüksek olan ma'nâ evcinden veyahût ma'nâ feleğinden aşağıya inerim; ve bu tenezzülüm onları irşâd içindir."

چون ملالم گيرد از سفلى صفات　　　بر پرم همچون طيور الصّافّات

3554. *"Vaktâki süflî sıfatlardan beni melâl tutar, saf saf olan kuşlar gibi uçarım."*

"Vaktâki süflî ve alçak olan cismânî ve kevnî sıfatlardan bana usanç gelir ve sıkılırım, havada saf saf uçan kuşlar gibi felek-i ma'nâya urûc edip, emsâlim olan ervâh-ı kâmilân ile saf saf olarak uçarım."

پر من رستست هم از ذات خويش　　　بر نچسبانم دو پر من با سريش

3555. *"Benim kanadım zâtımdan, yine zâtımdan bitmiştir. Ben üzerime çirişle iki kanat yapıştırmam."*

"Uçmak için kullandığım şerîat ve hakîkat kanatları zâtımdan bitmiş ve neşv ü nemâ bulmuştur, benden münfek değildir. Ben bu şerîat ve hakîkat kanatlarını ehl-i hicâb gibi üzerime akl-ı maâş çirişiyle yapıştırmam. Zîrâ ehl-i hicâb şerîatı müctehidlerden; ve hakîkati de ehl-i tasavvufun sözlerinden işitmek ve ezberlemek sûretiyle alırlar. İnsân-ı kâmil ise her ikisini de kendi hakîkatından alır."

جعفر طيار را پر جاريه است　　　جعفر طرّار را پرّ عاريه است

3556. *Ca'fer-i Tayyar için kanat câriyedir; Ca'fer-i tarrâr için kanat âriyettir.*

Ca'fer-i Tayyar, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in amcalarının oğludur ve Hz. İmâm Alî (k. v.) efendimizin büyük birâderleridir. Resûl-i Ekrem efendimiz o Hazret hakkında, ألا أنبئك يا جعفر إن الله تعالى أعطى لك جناحين من نور لتطير بهما فى الجنة ya'ni, "Yâ Ca'fer agâh ol, sana haber vereyim; muhakkak Allâh Teâlâ, onlar ile cennette uçman için sana nûrdan iki kanat verdi!" buyurmuşlardır. Bu sebeble o Hazret'e "Zü'l-Cenâheyn" denilmiştir. Beyt-i şerîfte bu hadîs-i münîfe işâret buyurulur. Hind şârihlerinden Bahru'l-Ulûm hazretleri "Ca'fer-i tarrâr" hakkında der ki: "Ca'fer-i tarrâr bir yankesicinin adıdır ki, kollarına sun'î kanat takıp onlar ile bir mikdâr havada uçar idi." Beyt-i şerîfte, insan-ı kâmilin şerîat ve hakîkat kanatları, Ca'fer-i Tayyar hazretlerinin cârî ve dâim olan nûrdan kanatlarına; ve ulemâ-i zâhirin bu kanatları zevkî ve vehbî olmayıp, kesbî ve ilmî olduğundan, Ca'fer-i tarrârın takma ve sun'î kanatlarına teşbîh buyurulmuştur.

نزد آنکه لم یذق دعویست این　　نزد سکان افق معنیست این

3557. *Tatmayan kimsenin nezdinde bu da'vâdır; ufuk sâkinlerinin nezdinde bu ma'nâdır.*

Bu bizim söylediğimiz ma'nâları zevken idrâk etmemiş olan kimselerin nezdinde bu sözler kuru bir da'vâ zannolunur. Fakat âlem-i sûretin ufkunda, ya'ni sûret ve ma'nâ âlemlerinin hadd-i fâsılında sâkin olan kâmillerin indinde sıhhati sâbit olan bir ma'nâdır. Çünkü onlar bu hadd-i fâsılda oturduklarından, iki tarafa da nâzırdırlar.

لاف و دعوی باشد این پیش غراب　　دیگ تی و پر یکی پیش ذباب

3558. *Karga önünde bu lâf ve da'vâ olur. Sineğin önünde boş ve dolu kap birdir!*

Sûret âleminde müstağrak olan karga mesâbesindeki cismânîlerin önünde bu sözler kuru bir lâf ve da'vâ olur. Onların nazarı sûretedir, ma'nâya değildir. Karşılarında bir sûret görmeleri onlara kâfidir, içinin hakāyık ve maârif-i ilâhiyyeden dolu veyâ boş olması onları alâkadâr etmez. Nitekim sineğin önünde boş ve dolu kap müsâvîdir, her ikisine de konar.

چونکه در تو می شود لقمه گهر　　تن مزن چندانکه بتوانی بخور

3559. *"Sende lokma gevher olduğu vakit, durma gücün yettiği kadar ye!"*

Bu beyit, dervîşin çok yediği hakkındaki şikâyete cevâbıdır. Ya'ni derviş cevâben der ki: "Eğer yediğin taâm lokmaları sende ma'nâ gevheri oluyorsa, durma istediğin kadar ye, aslâ zarar vermez!" Zîrâ çok yemek, cisimde sıfât-ı nefsâniyyenin kuvvetlenmesine sebep olduğu vakit fenâ olur. Ve böyle bir kimseye riyâzet ve mücâhede lâzım gelir.

شیخ روزی بهر دفع سوء ظن　　در لگن قی کرد پر در شد لگن

3560. [3569] *Şeyh bir gün sû'-i zannı def' için leğen içine kay' etti, lâkin inci doldu.*

"Şeyh"ten murâd, hakkında şikâyet olunan derviştir. Bu derviş her ne kadar kavlen ma'kûl cevaplar vermiş ise de, akılları gözlerinde olan kimseler için mutlakā hârikul'âde bir hâl gösterilmek îcâb ederdi. Binâenaleyh derviş böyle bir hârika gösterip, hakkındaki sû'-i zannı def etmek için bir leğen içine kay' etti; ve kay' netîcesinde mevâdd-ı müstekrehe çıkmak lâzım gelirken, leğenin içi inci ile doldu.

گوهر معقول را محسوس کرد   پیر بینا بهر کم عقلی مرد

3561. *Görücü pîr, merdin kem akıllığı için ma'kūl olan gevheri mahsûs etti.*

Suver-i gaybiyyeyi görücü olan o derviş, muhîtindeki insanların nâkıs akıllarını kandırmak için, mertebe-i ma'nâda gevher olan yediği lokmaların hâl ve şanlarını his mertebesinde de gevher olarak gösterdi. Nitekim suver-i gaybiyyenin mütecessid olarak mertebe-i şehâdete getirilmesi mes'elesi yukarıda 3408 numaralı beyitte Kadîbü'l-Bân-ı Mevsılî menkıbesinde de beyân olundu.

چونکه در معده شود پاکت پلید   قفل نه بر حلق و پنهان کن کلید

3562. *"Vaktâki senin temizin mi'dede pis oldu, boğazına kilit koy ve anahtarı sakla!"*

"Vaktâki senin yediğin tertemiz gıdâlar mi'dene gittiği vakit sûrette ancak necis ve ma'nâda da kibir ve ucüb gibi birtakım murdar sıfât-ı nefsâniyyenin sermâyesi oldu, artık kendinin bu hâline bak da boğazına riyâzet kilidini koy ve o kilidin anahtarı olan irâde-i nefsâniyyeni sabır dolabında sakla!"

هرکه در وی لقمه شد نور جلال   هرچه خواهد تا خورد او را حلال

3563. *Her kim ki onda lokma nûr-i Celâl oldu, her ne dilerse yesin; nihâyet onun için helâldir!*

Ya'ni, gıdâ bir cevherdir ki, ondan vücûd-ı beşerde muhtelif arazlar peydâ olur. O gıdâ sâlihlerde a'mâl-i şer'iyye; ve sâliklerde a'mâl-i şer'iyye ile berâber etvâr-ı tarîkat ve kâmillerde a'mâl-i şer'iyye ve etvâr-ı tarîkat ve esrâr-ı hakîkat olur ve kulûb-i şerîfelerinde ulûm-ı ledünniyye nebeân eder. Fâsıklarda, envâ'-ı fısk ve zulüm ve kibir ve hased ve ucüb ve hırs ve şereh gibi sıfât-ı nefsâniyye a'râzına inkılâb eder. Binâenaleyh, her kimin yediği gıdâ vücûdunda zikrolunan a'râz-ı latîfe ve tayyibeye münkalib olursa, böyle bir kimse istediğini yesin ve niam-ı ilâhiyye ile mütena'im olsun. Fakat bu gıdâ vücûdunda a'râz-ı kesîfe ve habîseye münkalib olan kimse, nefsini emr-i Hakk'a münkād edinceye kadar riyâzet etsin.

Menkūldür ki, cenâb-ı Şeyh-i Ekber bir gün taâmlarında kuş eti kebabı yemişler ve kemiklerini sahan içine koymuşlar. Sadreddîn-i Konevî hazretlerinin vâlidesi onu görüp, Hz. Şeyh'e: "Yâ Şeyh, sen kuş eti yersin ve benim oğluma kuru etmek yedirirsin!" demiş. Cenâb-ı Şeyh kemiklerin üstüne elini

koyup, قوموا بإذن الله ya'ni "Allâh'ın izniyle kalkın!" deyince, kuşlar hemen uçmuşlardır. Ondan sonra Hz. Şeyh zevce-i muhteremeleri olan cenâb-ı Sadreddîn'in vâlidesine cevâben buyurmuşlar ki: "Oğlun dahi bu hâle geldikten sonra ne yerse yesin!"

بیان دعوی که عین آن دعوی گواه صدق خویشست

Beyân-ı da'vâ ki o da'vânın aynı sana kendi sıdkının şâhididir

Bu bahis, biraz yukarıda 3557 numarada geçen نزد آنکه لم یذق دعویست این نزد سکان افق معنیست این beytinin tavzîhi için îrâd buyrulmuştur. Ya'ni, "Öyle da'vâ olur ki, o da'vânın kendisi ma'nâsının doğruluğuna şehâdet eder" demek olur. Hind nüshalarında bu ibâre şu sûretle mündericdir: در بیان صدق دعوی که محض معنی بود نزد صاحب حال و دوری بیگانگان Ya'ni, "Sâhib-i hâl indinde ma'nâ-yı mahz ve yabancılar indinde bu'diyyeti olan da'vânın sıdkı beyânındadır."

گر تو هستی آشنای جان من　　　نیست دعوی گفت معنی لان من

3564. *Eğer sen benim canımın âşinâsı isen, da'vâ değildir; kelâmım ma'nâ yuvasıdır.*

Hakkında şikâyet olunan dervişin lisânından cenâb-ı Pîr buyururlar ki: "Eğer sen tabîat âleminin karanlığında benim rûhumun âşinâsı isen, bu söylediğim sözlerin da'vâ değil, belki bu da'vâ şeklindeki sözlerin sıdkına delâlet eden ma'nâ yuvası olduğunu anlarsın."

گر بگویم نیم شب پیش توام　　　هین مترس از شب که من خویش توام

3565. *Eğer gece yarısında senin önündeyim; "Sakın geceden korkma ki, ben senin akrabânım!" desem!*

Meselâ eğer ben gece yarısı göz gözü fark edemeyecek kadar bir karanlıkta senin karşına çıkıp, "Sakın karanlıktan korkma, zîrâ ben senin akrabândanım!" desem.

این دو دعوی پیش تو معنی بود	چون شناسی بانگ خویشاوند خود

3566. *Bu iki da'vâ, kendi akrabânın sesini tanıdığın vakit senin önünde ma'nâ olur.*

Benim bu karanlıkta söylediğim sözde, birisi önünde bulunmak ve diğeri akrabân olmak üzere iki da'vâ vardır. Sen akrabânın sesini işitince, sesinin tavrından o akrabânı tanıdığın vakit bu iki da'vâ kıymet-i sûriyyesinden çıkıp, kıymet-i ma'neviyyeyi iktisâb eder.

پیشی و خویشی دو دعوی بوذ لیك	هر دو معنی بود پیش فهم نیك

3567. *Yakınlık ve akrabalık iki da'vâ oldu; fakat iyi anlamanın önünde her iki, ma'nâ oldu.*

Yakınlık ve akrabalık zâhirde iki da'vâdır Fakat işitilen ses akrabâdan olan kimsenin sesi olduğu iyi anlaşılınca, her iki da'vâ ayn-ı ma'nâ olur. İyi anlaşılmazsa, hırsız mıdır, yoksa bir yabancı mıdır bilinemez ve da'vâ hâlinde kalır.

قرب آوازش گواهی می دهد	کاین دم از نزدیك یاری می جهد

3568. *Sesin yakınlığı ona şehâdet verir ki, bu söz bir yârin yakınlığından sıçrar.*

Binâenaleyh sesin hisse yakınlığı da'vânın sıdkına şâhâdet eder. Ya'ni, o ses hakîkaten karanlıkta bir dostun yaklaşmış olduğuna şâhit olur.

لذت آواز خویشاوند نیز	شد گوا بر صدق آن خویش عزیز

3569. *Akrabânın sesinin lezzeti de o aziz akrabânın sıdkına şâhid oldu.*

باز بی الهام احمق کوز جهل	می نداند بانگ بیگانه ز اهل

3570. *Yine o ilhâmsız ahmak ki yabancının sesini ehilden bilmez!*
[3579]

Yine o karanlıkta söz söyleyen kimsenin sesini fark edemeyecek derecede ahmak olan kimse, temyîzsizlik ve cehilden dolayı yabancı ile dostun sesini anlayamaz!

پیش او دعوی بود گفتار او	جهل او شد مایهء انکار او

3571. *Onun önünde onun sözü da'vâ oldu. Onun cehli onun inkârının mayası oldu.*

Böyle bir kimsenin önünde o karanlıkta hitâb eden kimsenin sözü da'vâ olur ve o ahmağın cehli onun inkârının mayası ve esâsı olur. Zîrâ inkârın esâsı cehilden başka bir şey değildir.

پیش زیرك كاندرونش نورهاست   عین این آواز معنی بود راست

3572. *Bâtınında nûrlar olan zeyreğin önünde, bu sesin aynı doğru ma'nâ oldu.*

Bâtınında temyiz ve zekâ nûrları olan zeyrek ve kiyâset sâhibi bir kimsenin önünde, da'vâ sûretinde karanlıkta çıkan bu sesin aynı doğru bir ma'nâ olur. Çünkü sesi tanımıştır.

یا بتازی گفت یك تازی زبان   كه همی دانم زبان تازیان

3573. *Yâhût bir Arap dilli Arapça dedi ki: "Ben Araplar'ın dilini biliyorum."*

Bu, da'vânın kendisi ma'nâsının sıdkına şâhit olduğunun diğer bir misâlidir. Meselâ bir kimse Arapça olarak انا أعرف لسان العرب ya'ni "Ben Arap lisânını bilirim" dese,

عین تازی گفتنش معنی بود   گرچه تازی گفتنش دعوی بود

3574. *Onun Arabî söylemesinin aynı, ma'nâ olur. Her ne kadar onun Arapça söylemesi da'vâ olur ise de.*

Arapça olarak "Ben Arapça'yı bilirim" diyen kimsenin bu sözü sûrette da'vâdır; fakat Arapça'yı bildiğine de şehâdet eder.

یا نویسد كاتبی بر كاغدی   كاتب و خط خوانم و من امجدی

3575. *Yâhût bir kâtip bir kâğıt üzerine "Kâtibim ve yazı okuyucuyum ve ben emcedim" diye yazsa,*

Bu da diğer bir misâldir.

این نوشته گرچه خود دعوی بود   هم نوشته شاهد معنی بود

3576. *Bu yazı gerçi muhakkak da'vâ olur, yazı dahi ma'nânın şâhidi olur.*

Bu yazı da'vâ olmakla berâber, bu da'vânın kendisi ma'nâsının şâhidi olur. Zîrâ yazmak ve okumak bilmeyen kimse böyle bir yazıyı yazamaz.

یا بگوید صوفیء دیدی تو دوش   در میان خواب سجاده به دوش

3577. *Yâhût dese ki, "Sen dün gece uyku arasında seccâdesi omuzunda bir sûfîyi gördün."*

یا بگوید, (یا شخصی بگوید) takdîrindedir. Ya'ni, "Bir şahıs dese ki," demek olur.

من بُدم آن و آنچه گفتم خواب در　　　　باتو اندر خواب در شرح نظر

3578. *"O ben idim ve rü'yâda uyku içinde şerh-i nazar hakkında sana söylediğim şeyi"*

گوش کن چون حلقه اندر گوش کن　　　　آن سخن را پیشوای هوش کن

3579. *"Dinle ve halka gibi kulağa tak; o sözü aklın muktedâsı yap!"*

Bu üç beyit dahi, da'vânın kendisi ma'nâsının şâhidi olduğuna diğer bir misâldir ve hepsi bir cümle-i tâm teşkîl eder. Ya'ni "Bir şahıs uyanıklık hâlinde karşına çıkıp dese ki: 'Sen dün gece rü'yânda seccâdesi omuzunda bir sûfî görmüş idin. İşte o gördüğün sûfî ben idim. Senin aklının gözünü hakîkat tarafına açmak husûsunda birtakım sözler söylemiş idim. O söylediğim şeyleri hıfzet ve altın küpe gibi kulağına tak ve o sözlere aklını tâbi' kıl!'"

چون تو را یاد آید آن خواب سخن　　　　معجز نو باشد و زر کهن

3580. [3589] *O rü'yâ hâtırına geldiği vakit, bu söz yeni mu'cize ve eski altın olur.*

Uyanıklık hâlinde sana o kimsenin söylediği bu söz, her ne kadar bir da'vâ mâhiyetinde ise de, o rü'yâ ve rü'yâdaki o sözler ve o kimsenin şahsı hâtırına geldiği vakit, bu söz senin nazarında yepyeni bir mu'cize ve kerâmet nev' inden olur ve yeni bulunmuş eski altın defînesi olur.

گرچه دعوی می نماید این ولی　　　　جان صاحب واقعه گوید بلی

3581. *Vâkıâ bu da'vâ görülür fakat vâkıa sâhibinin canı "Evet" der.*

O şahsın bu sözleri zâhirde da'vâ görünür. Fakat rü'yâ sâhibinin canı ve bâtını derhâl bu da'vâyı tasdik edip, "Evet doğrudur!" der ve aslâ inkâr tarafına gitmez.

پس چو حکمت ضالهء مؤمن بود　　　　آن زهر که بشنود موقن بود

3582. *İmdi, mâdemki hikmet mü'minin gâibi olur, onu her kimden işitirse mûkin olur.*

"Hikmet", doğru söylemek ve doğru işlemek ve doğru bilmek demektir. Ve ıstılâhta, "Eşyâyı nefsü'l-emrde olduğu gibi bilmeğe ve lâyıkı vech ile işlemeğe" derler. Ve hadîs-i şerîfte, الحكمة ضالة المؤمن فحيث وجدها فهو أحق بها ya'ni "Hikmet mü'minin gāib ettiği şeydir; imdi, onu nerede bulursa alır. O mü'min o hikmete ehaktır" buyurulur. Zîrâ mü'minin rûhu hikmete âşinâdır. Ve

mü'minlerin ervâhı, bu kesîf cisimlere taalluk ettiği için, o hikmeti bu ahkâm-ı cismâniyye arasında gāib etmişlerdir. Binâenaleyh o hikmeti kimden işitirse, gāib ettiği şeyi bulup zevk alan ve sevinenler gibi mahzûz olur. Zîrâ onların ervâhı o hikemiyyât-ı ilâhiyyenin teşnesidir.

چونکه خود را پیش او یابد فقط　　　چون بود شك چون کند خود را غلط

3583. *Vaktâki ancak kendisini onun önünde bulur, nasıl şek olur, kendisi için nasıl galat olur?*

Bu beytin şerhinde Ankaravî hazretleri şöyle buyurur: "Mü'min kendisini o gāibin önünde hâzır bulduğu vakit, mutlakā ve kat'â nasıl şekk olur ve ne hâl ile kendisini galat eyler? Bir kimse gāib ettiği şeyi başkasından gaybla işitse bile şekk edip galat etmez. Gāibinin huzûrunda hâzır olduğu vakit nasıl şekk ve galat eyler? demek olur." Hind şârihlerinden İmdâdullâh hazretleriyle Mîr Abdülfettâh şöyle buyururlar: "Hikmet ki, kendi zâtını bilmektir. من عرف نفسه فقد عرف ربه ona işârettir. Vaktâki bunu, ya'ni nefsinin irfânını yol gösterici olan mürşidin huzûrunda bulur ve bu zât-ı şerîfin huzûrunda hakîkatin peydâ ve âşikâr olduğunu bilir. Halbuki evvelce bu âlem-i kesâfet içinde kendi hakîkatini gāib etmiş idi ve kendinin kim olduğunu bilmez idi. Vaktâki kendi hakîkatını onun önünde buldu, artık onda şekk etmez ve kendisini galata düşürmez." Ve yine Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî de şöyle buyurur: "Sâhib-i vâkıanın canı sûfînin sözünü tasdîk eder. Zîrâ ki rü'yâsını hatırlar ve uyku âleminde kendisini o sûfî huzûrunda bulur. Ya'ni hatırına getirir ki, rü'yâda onu görmüştür ve ondan sözler işitmiştir. Binâenaleyh onun için sübût-ı da'vâda şekk olmaz. Zîrâ kendisi için nasıl galat edebilir? Hiç der mi ki, "Hayır bu kimse rü'yâda benimle mülâkāt etmemiştir ve bana yanlış söylüyor?"

تشنهء را چون بگویی تو شتاب　　　در قدح آبست بستان زود آب

3584. *Vaktâki sen bir susamışa, "Acele et, bardakta su vardır, çabuk suyu al!" desen,*

هیچ گوید تشنه کین دعویست رو　　　از برم ای مدعی مهجور شو

3585. *Hiç der mi ki, "Git benim yanımdan, bu da'vâdır! Ey müddeî mehcûr ol!"*

یا گواه و حجتی بنما که این　　　جنس آبست واز آن ماء معین

3586. *"Yâhût şâhid ve bir hüccet göster ki, bu su cinsi midir, mâ-i cârî midir?"*

Ya'ni, susamış olan kimsenin o hâl içinde gāib etmiş olduğu şey sudur ve ona şiddetle muhtaçtır. Sen ona suyu gösterip, desen ki: "Acele gel, bu bardaktaki suyu iç!" O susamış kimse bu suyu görünce, "Bu senin sözün bir kuru da'vâdır. Ey müddeî haydi işine git; yâhût o bardaktakinin su olduğuna şâhid veyâ bir delil göster. Su cinsinden veyâ mâ-i cârîden olduğunu isbât et!" der mi? Aslâ demez. Bu sözün da'vâ olduğu bile hatırından geçmez; hemen suya koşar. Mü'minin rûhu da hikmete susamıştır. Kimde görürse derhâl tanır ve ona koşar.

یا به طفل شیر مادر بانگ زد   که بیا من مادرم هان ای ولد

3587. *Yâhud süt emen çocuğa anası: "Gel, âgâh ol, ben annenim ey çocuk!" diye bağırsa,*

طفل گوید مادرا حجت بیار   تا که با شیرت بگیرم من قرار

3588. *Çocuk der mi ki: "Ey anne, hüccet getir, tâ ki ben senin sütün ile karâr tutayım!"*

Bu da, da'vânın kendisi ma'nâsına şâhit olduğunun diğer bir misâlidir.

در دل هر امتی کز حق مزه ست   روی و آواز پیمبر معجزه ست

3589. *Hak'tan zevki olan her bir ümmetin kalbinde peygamber yüzü ve sesi mu'cizedir.*

Ezelde rûhları ehl-i saâdetten olup, Hak'tan zevk ve lezzet alan her bir ümmetin kalbi, peygamberlerinin yüzünü görünce ve sadâ-yı da'vetini işitince, derhâl tâbi' olurlar. Ve bu yüz ve bu ses onlara mu'cize makāmındadır. Başka mu'cizeye lüzûm görmezler. Nitekim Ebû Bekir es-Sıddîk (r.a.) efendimiz, Risâletpenâh hazretleri tarafından da'vet vukūunda, "Bu yüz yalancı yüzü değildir" buyurup, derhâl îmân ettiler. Havârık-ı âdât ve mu'cizât ancak ukūl-i nâkısa erbâbını iknâ' için enbiyâ-yı zîşân hazerâtı tarafından gösterilmiştir.

چون پیمبر از برون بانگی زند   جان امت در درون سجده کند

3590. [3599] *Peygamber hâriçten bağırdığı vakit, ümmetin canı içeriden secde eder.*

Peygamber, bu gibi Hak'tan zevk alanları zâhirde da'vet ettiği ve vahdet-i Hak'tan söz söylediği vakit, onların bâtından canları derhâl secde ve da'vete icâbet eder.

زآنکه جنس بانگ او اندر جهان　　　از کسی نشنیده باشد گوش جان

3591. *Zîrâ ki can kulağı onun sesinin cinsini cihânda bir kimseden işitmemiş idi.*

Zîrâ ki can kulağı bu âlem-i kesâfet ve cismâniyyet içinde o peygamberin sesinin ve da'vetinin cinsini bir kimseden işitmemiş idi. Ve da'vet-i tevhîd, rûhun bu âlem-i keserât ve kesâfet içinde gāib etmiş olduğu bir şey idi.

آن غریب از ذوق آواز غریب　　　از زبان حق شنود إنّی قَریب

3592. *O garîb, garîbin sesinin zevkinden, Hak zebânından "İnnî karîb"i işitti.*

O latîf olan âlem-i ervâhtan bu kesîf olan cismâniyyet âlemine taalluk ederek garîbü'd-diyâr kalmış olan rûh, nübüvvet mertebe-i aliyyesinde tek ve tenhâ olup, o gurabâ zümresi içinde de garîb olan Nebiyy-i zîşânın sesinin zevkinden, Hak dilinden إنّی قَریبٌ (Bakara, 2/186) ya'ni "Ben yakınım!" kelâmını işitti Bu beyt-i şerîfte, sûre-i Bakara'da vâki' وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِى عَنِّى فَإِنِّى قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ (Bakara, 2/186) ya'ni, "Vaktâki benim kullarım benden sana suâl ederler, muhakkak ben [yakınım], dâînin duâsına icâbet ediciyim!" âyet-i kerimesine işâret buyurulur.

Ma'lûm olsun ki, insân-ı nâkısta istiklâl-i vücûd ve gayriyyet vehmi gālib olduğundan, kendisinden zâhir olan sıfât ve ef'âli nefsine izâfe eder. Ve vücûdunda istiklâl gördükçe, emr-i vücûdda iştirâk da'vâsında bulunur ve Hakk'ı kendinden uzak görür. Binâenaleyh, şirkin ve bu'dun menşe'i, kendi nefsinden ve muhîtindeki eşyânın hakāyıkından ve onların mûcidinden cehildir. Ve bu cehil hasebiyle, zulmet-i tabîiyye ahkâmında istiğrâktır. İmdi, hazret-i şehâdet, a'yân-ı sâbitenin isti'dâdât ve kābiliyyât-ı zâtiyyeleri hasebiyle, vücûd-ı hakîkînin libâs-ı gayriyyet ile zuhûrundan ibâret olduğundan, efrâd-ı nâkısaya bu hakîkati ta'lîm ve onları zulmet-i tabîiyye sâhasından irdâ' ve asl-ı hakîkî cânibine ircâ' için, o vücûd-ı hakîkî, enbiyâ (aleyhimü's-selâm) libâsları ile mütelebbis olmuştur. Binâenaleyh enbiyânın lisânı Hakk'ın lisânıdır. Ve Hak, kelâmını onların lisânından söylemiştir. Nitekim cenâb-ı Pîr bu hakîkata işâreten *Mesnevî-i Şerîf*lerinde şöyle buyururlar: گرچه قرآن از لب پیغمبرست　　هر که گوید حق نگفت او کافرست ya'ni, "Vâkıâ Kur'ân Peygamber'in dudağındandır; her kim Hak söylemedi derse kâfirdir!" İmdi, ervâh-ı süadâ Nebiyy-i zîşânın sesinden zevk duyup, kelâm-ı Hakk'ı onun dilinden işitirler.

سجده کردن یحیی علیه السلام در شکم مادر عیسی را علیه السلام

Ana karnında Yahyâ (a. s.) [nın] Îsâ (a.s.) [a] secde etmesi

Hind nüshalarında bu ünvân, سجده کردن یحیی و مسیح یگدیگررا در شکم مادر ya'ni, "Yahyâ ve Mesîh'in ana karnında birbirine secde etmesi" sûretinde mündericdir.

مادر یحیی به مریم در نهفت   پیشتر از وضع حمل خویش گفت

3593. *Kendinin vaz'-ı hamlinden daha evvel Yahyâ'nın vâlidesi Meryem'e gizlide dedi*

که یقین دیدم درون تو شهیست   کاو اولوالعزم و رسول آگهیست

3594. *Ki: "Yakînen gördüm; senin içinde bir şâh vardır ki, o ülü'l-azm bir resûl-i âgâhtır!"*

چون برابر او فتادم با تو من   کرد سجده حمل من اندر زمن

3595. *"Ben sana mukābil vâki' olduğum vakit, benim hamlim derhâl secde etti!"*

Ba'zı nüshalarda اندر زمن yerine ای ذو الفطن vâki' olmuştur. "Ey zeyreklikler sâhibi!" demek olur.

این جنین مرآن جنین را سجده کرد   کز سجودش در تنم افتاد درد

3596. *"Bu cenîn o cenîne secde etti ki, onun sücûdundan vücûdumda ağrı vâki' oldu."*

گفت مریم من درون خویش هم   سجدهء دیدم ازین طفل شکم

3597. *Meryem, "Ben de kendi içimde bu karındaki çocuktan bir secde gördüm" dedi.*

اشکال آوردن بر این قصه

Bu kıssa üzerine işkâl getirmek

Bu ünvân Hind nüshalarında اشکال آوردن نادان برین قصه ya'ni, "Câhilin bu kıssa üzerine işkâl getirmesi" sûretindedir. Ya'ni, "Câhiller bu kıssayı efsâne addederler ve vukūuna imkân görmezler" demek olur.

ابلهان گویند کاین افسانه را   خط بکش زیرا دروغست و خطا

3598. *"Ahmaklar derler ki: "Bu efsâneye çizgi çek, zîrâ yalandır ve hatâdır!"*

Hakîkat-ı eşyâdan câhil ve gāfil olan ahmaklar derler ki: "Bu kıssa efsânedir ve masaldır. Sen bu efsâne üzerine bir ibtâl çizgisi çek. Zîrâ biraz muhakeme edilirse yalan ve yanlış olduğu meydana çıkar!"

زآنکه مریم وقت وضع حمل خویش   بود از بیگانه دور و هم ز خویش

3599. *"Zîrâ ki Meryem kendi hamlinin vaz'ı vaktinde yabancıdan ve hem de akrabâsından uzak idi."*

از برون شهر آن شیرین فسون   تا نشد فارغ نماید خود درون

3600. *"O füsûnu tatlı olan, fâriğ olmadıkça şehrin hâricinden içeriye gelmedi."*
[3609]

"Füsun", mekr ve tedbîr ve hîle ve tezvîr ma'nâlarına da gelir. "Füsûnu tatlı ve latîf olmak", Hz. Meryem'in hârikul'âde bir sûrette Hz. Cibrîl'in nefhinden vâki' olan hamli üzerine nazar-ı halktan uzaklaşmak tedbîr ve hîlesinden ibârettir. Ya'ni, "O hoş tedbîrli olan Hz. Meryem, hamlinden fâriğ olmadıkça ve Îsâ (a.s.)ı doğurmadıkça şehrin hâricinden şehrin içine gelmedi." Nitekim kıssası Kur'ân-ı Kerîm'de sûre-i Meryem'de mezkûrdur.

مادر یحیی کجا دیدش که تا   گوید او را این سخن در ماجرا

3601. *"Yahyâ'nın anası onu nerede gördü ki, ona mâcerâda bu sözü söylesin?"*

Yahyâ (a.s.)ın anası mekân-ı baîdde olan Hz. Meryem'i nerede gördü ki, ona mâcerâda ya'ni kıssada zikrolunan bu sözü söyleyebilsin? Zîrâ Hz. Mer-

yem kavim ve kabîlesinden tağayyüb etmiş idi. Binâenaleyh, şu muhâkemeye nazaran bu kıssa yalan bir efsânedir.

جواب اشكال

İşkâlin cevâbı

این بداند كانكه اهل خاطرست　　غائب آفاق او را حاضرست

3602. *Bunu o kimse bilir ki, ehl-i hâtırdır. Âfâkın gāibi onun için hâzırdır.*

"Ehl-i hâtır"dan murâd, kalb gözü açılıp, esrâr-ı gaybiyyeyi müşâhede eden zevâttır. Yahyâ (a.s.)ın vâlidesi, Zekeriyyâ (a.s.)ın zevce-i muhteremesidir ki, onun hamli de Zekeriyyâ (a.s.)ın recûliyyetten inkıtâ'ından sonra min-tarafillâh hârika nev'inden olarak vâki' oldu. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de sûre-i Meryem'de ve sûre-i Bakara'da kıssası mezkûrdür. Ve Hz. Meryem ise bir veliyye-i kâmile idi. Binâenaleyh, gerek Yahyâ (a.s.)ın vâlidesi ve gerek Hz. Meryem ehl-i dilden idiler. Ve ehl-i dil indinde gāib ve hâzır müsâvîdir. İmdi Hz. Meryem Yahyâ (a.s.)ın vâlidesini tahattur etse, mekân-ı baîdde olsa bile müşâhede edebilir idi. Uzak yerdeki eşyânın görülmesi ve seslerin işitilmesi mümkin olduğunu bugün fen de isbât ediyor. Ve vâsıta-i rü'yet ve istimâ' ma'lûm olduğu için, bugün inkâr olunamıyor. Halbuki insanın vücûdunda bu hâssalar bizzat mevcuttur. Âlât-ı fenniyyenin vücûduna hâcet olmaksızın dahi mümkindir. Yalnız bu gibi esrâr-ı gaybiyyenin kendi vücûdunda inkişâfı için îcâb eden şerâiti hâiz olmak îcâb eder. O şerâit dahi velâyetin levâzımındandır. Âlem-i kesâfette müstağrak ve ıstıfâdan uzak olanlar, mahzâ kendi vücûdlarında böyle bir şey göremedikleri için, cehillerinden inkâr ederler.

پیش مریم حاضر آید در نظر　　مادر یحیی كه دورست از بصر

3603. *Meryem'in önünde nazarda hâzır gelir. Yahyâ'nın anası ki, basardan uzaktır.*

Zâhiren basar-ı hissîden uzak olan Yahyâ (a.s.)ın vâlidesi, ehl-i dilden olan Hz. Meryem'in önünde nazar-ı kalbîde hâzır görünür. Nitekim yukarıda îzâh olundu.

دیدها بسته ببیند دوست را　　　چون مشبك کرده باشد پوست را

3604. *Kapanmış gözler dostu görür; mâdemki postu müşebbek etmiş ola.*

Âlem-i kesâfete ve cismâniyyete kapanmış olan his gözleri, mücâhede ve riyâzet sebebiyle telattuf edip rûhâniyyet mertebesini bulan ve kalbur gibi delik deşik olmuş olan bu cisim içinde vücûd-ı misâlîsi ve berzahîsi ile görmek istediği yârini ve dostunu, uzak mesâfede olsa bile o deliklerden görür.

ور ندیدش نه از برون و نه از درون　　　از حکایت گیر معنی ای زبون

3605. *Ve eğer onu ne hâriçten ve ne dâhilden görmedi ise, ey zebûn hikâyeden ma'nâyı tut!*

Ve eğer senin i'tirâzın ve muhâkemen gibi, Yahyâ (a.s.)ın vâlidesi Hz. Meryem'i uzak mesâfede olduğu için görmemiş ve kalb gözü ile uzaktaki kimselerin görülmesi de mümkin olmadığı farzedilmiş olsa bile, ey idrâk-i hakāyıkta âciz ve zebûn olan kimse, bu hikâyeyi beyândan maksûd olan ma'nâyı ve rûhu al!

نه چنانکه افسانها بشنیده بود　　　همچو شین بر نقش آن چسبیده بود

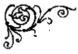
3606. *Öyle değil ki, efsâneleri işitmiş idi; şîn gibi onun nakşı üzerine yapışmış idi.*

Öyle kimseler gibi olma ki, efsâneleri dinlemiş ve o efsânenin nakşı ve sûreti üzerine "şîn" harfinin "nakış" (نقش) kelimesine yapışmış olduğu gibi yapışıp kalmış ve hikâyenin rûhuna ve ma'nâsına nüfûz edememiştir. "Şîn" harfin ismi olduğuna göre ma'nâ budur. "Şeyn" (شين) ayıp ve leke ma'nâsına olduğuna göre, "Efsâneleri dinleyip, onun nakşı üzerine leke gibi yapışmış idi" demek olur.

تا همی گفت آن کلیله بی زبان　　　چون سخن نوشد زدمنه بی بیان

3607. *Nihâyet o dilsiz Kelîle söylerdi, beyânsız Dimne'den nasıl söz işitirdi?*

Hind hükemâsından Dâbşelîm (دابشليم) nâmındaki bir zât birine Kelîle ve diğerine Dimne adını koyduğu iki tilki arasındaki muhâverât-ı muhayyele üzerine bir efsâne kitabı tertîb edip, ismini *Kelîle ve Dimne* koymuş ve bu kitabı hayvanların lisânından insanları terbiye ve îkāz maksadıyla yazmıştır. Garb hükemâsından Lafonten'in de bu kabîl hikâyâtı meşhûrdur. Hindçe olan bu kitabı *Envâr-ı Süheylî* ismiyle lisân-ı Fârisî'ye tercüme edip, Hin-

distan'da tab' etmişlerdir. Ve *Hümâyûn-nâme* ismiyle de Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Ya'ni, "Kelîle ismindeki tilkinin insanlar gibi dili; ve Dimne nâmındaki tilkinin de beyanâtı yok idi. Kelîle nasıl söyledi ve Dimne nasıl dinledi?" نوشد, نیوشد in muhaffefidir. "Niyûşîden" masdarından olup, işitmek ve dinlemek demektir.

ور بدانستند لحن همدگر　　　فهم آن چون کرد بی نطقی بشر

3608. *Ve eğer birbirinin lahnini bildiler ise, beşer nutku olmaksızın onu nasıl anladı?*

Bu Kelîle ve Dimne birbirinin lahnini ve sesini bildiler ise, onlarda beşere mahsûs olan nutuk olmadığı halde maksad-ı muzmer olan sesi her biri diğerinden nasıl anladı?

درمیان شیر و گاو آن دمنه چون　　　شد رسول و خواند بر هر دو فسون

3609. *Arslan ile öküz arasında o Dimne nasıl elçi oldu ve her ikisine efsûn okudu?*

"Efsûn okumak", hîle ve tezvîrden kinâyedir. Ve Dimne nâmındaki tilkinin arslan ile öküz arasındaki risâleti, bu efsânenin mevzû'larındandır.

چون وزیر شیر شد گاو نبیل　　　چون زعکس ماه ترسان گشت پیل

3610. [3620] *O semiz öküz arslanın nasıl vezîri oldu? Fil ayın aksinden nasıl korkucu oldu?*

Bu vaz'lar dahi o efsânedendir.

این کلیله و دمنه جمله افتریست　　　ورنه کی با زاغ لکلك را مریست

3611. *Bu Kelîle ve Dimne hep iftirâdır. Ve yoksa ne vakit karga ile leyleğin husûmeti vardır?*

"İftirî" (افتری), "iftirâ"nın imâle olunmuşudur. Bu *Kelîle ve Dimne* masalı hep muhayyeldir ve bu hayvanlara iftirâdır. Hiç karga ile leyleğin cenk ve husûmeti vâki' olur mu? Zîrâ yekdiğerinin cinsi olmadığından, birbirlerinin semtine bile uğramazlar! Maksad kıssadan hisse almaktır.

ای برادر قصه چون پیمانه است　　　معنی اندر وی مثال دانه است

3612. *Ey birâder, kıssa ölçek gibidir onun içinde ma'nâ dâne gibidir!*

Ey birâder, bu *Mesnevi-i Şerif*'teki kıssalar, hubûbât ölçtükleri ölçek ve kîle gibidir. O kıssaların içindeki ma'nâlar dahi hubûbât gibidir, ölçeklerdeki hubûbât gıdâ-yı cisim olduğu gibi, kıssalardaki ma'nâlar dahi gıdâ-yı rûhtur.

دانهٔ معنی بگیرد مرد عقل   ننگرد پیمانه را گر گشت نقل

3613. *Akıllı adam ma'nânın dânesini alır; eğer ölçek nakil oldu ise, bakmaz.*

Akıllı adam gıdâ-yı rûh olan dâne-i ma'nâyı alır. Eğer ölçek mesâbesindeki kıssa zâhire muhâlif olup, mertebe-i sıhhatten dereke-i hatâya menkûl olsa ve kıymeti kalmasa bile, o kıssanın zâhirine iltifât etmez, ma'nâsına bakar.

ما جرای بلبل و گل گوش دار   گرچه گفتی نیست آنجا آشکار

3614. *Her ne kadar orada bir söz zâhir değil ise de, bülbül ve gülün mâcerâsına kulak tut!*

Her ne kadar bülbül ile gül arasında bir mükâleme zâhir değil ise de, sen bülbül ile gül arasındaki mâcerâ-yı aşka kulak tut ve gülü hakîkat-ı vücûd; ve kendi rûhunu da bülbül bil ve o mâcerâdan kendine hisse çıkar!

سخن گفتن به زبان حال و فهم کردن آن

Hâl diliyle söz söylemek ve onu anlamak

ما جرای شمع با پروانه هم   بشنو و معنی گزین کن ای صنم

3615. *Pervâne ile şem'in mâcerâsını dahi dinle ve ey azîz ma'nâyı ihtiyâr et!*

گرچه گفتی نیست سر گفت هست   هین به بالا پر مپر چون جغد پست

3616. *Gerçi bir söz yoktur, sözün sırrı vardır. Âgâh ol, yükseğe uç; baykuş gibi alçağa uçma!*

Bülbül ile gülün ve pervâne ile şem'in mâcerâ-yı aşkında harf ve savt ile söylenmiş bir söz yoktur; fakat o sözün sırrı ve ma'nâsı vardır. Âgâh ol, yük-

sek olan sır ve ma'nâ tarafına uç; baykuş gibi alçağa, ya'ni süflî olan harf ve savt tarafına uçma ve lafza bağlanıp kalma!

گفت در شطرنج کین خانهء رخست　　　گفت خانه از کجا آمد بدست

3617. *Satrançta dedi ki: "Bu ruh hânesidir." Dedi: "Hâne nereden ele geldi?"*

Meselâ satranç oyuncularından birisi dedi ki: "Bu hâne ruh hânesidir." Ve "ruh", satranç taşlarından birinin adıdır. Bu oyunu bilmeyenlerden biri de bunu işitti; "Bu ev ruhun yed-i tasarrufuna ne sûretle girdi?" dedi ve sordu ki:

خانه را بخرید یا میراث یافت　　　فرخ آن کس کو سوی معنی شتافت

3618. *"Hâneyi satın mı aldı; yâhût mîrâs mı buldu?" Mutlu o kimse ki, o ma'nâ tarafına isti'câl etti.*

گفت نحوی زید عمرواً قَدْ ضَرَبْ　　　گفت چونش کرد بی جُرمی ادب

3619. *Nahvi dedi* زید عمرواً قَدْ ضَرَبْ *Dedi "Onu niçin kabâhatsiz te'dîb etti?"*

Nahiv okuyanlardan birisi, fâile ve mef'ûle ve fiile misâl olmak üzere, "Zeyd Amr'ı döğdü" ma'nâsında olan زید عمرواً قَدْ ضَرَبْ ibâresini söyledi. Nahivden haberi olmayan biri de işitti. "Zeyd Amr'in kabâhati olmadığı halde niçin döğdü?" diye sordu ve dedi ki:

عمرو را جرمش چه بد کان زید خام　　　بی گناه او را بزد همچون غلام

3620. [3630] *"Amr'in kabâhatı ne idi ki o çiğ Zeyd kabâhatsiz onu kölesi veyâ çocuğu gibi döğdü?"*

گفت این پیمانهء معنی بوَد　　　گندمی بستان که پیمانست رد

3621. *Dedi: "Bu ma'nâ ölçeği olur. Buğdayı al ki ölçek merdûddur!"*

Nahiv okuyan, o nahivden haberi olmayana cevâben dedi ki: "Bu ibâre ma'nânın ölçeğidir. Sen buğday gibi olan ma'nâyı o lafız içinden al ve ölçek gibi olan lafzı reddet!"

زید و عمرو از بهر اعرابست و ساز　　　گر دروغست آن تو با اعراب ساز

3622. *"Zeyd ve Amr i'râb ve tertîb içindir. Eğer o yalan ise, sen i'râba uy!"*

Zeyd ve Amr, fâilin ve mef'ûlün i'râbı ve ibâre tertîbi içindir. Döğen ve döğülen yoktur. Binâenaleyh bu ibâre yalan ise, varsın yalan olsun, nene lâzım! Sen i'râba uy ve nazarını o i'râba atfet!"

گفت نه من آن ندانم عمرو را　　　زید چون زد بیگناه و بی خطا

3623. *Dedi: "Hayır, ben onu bilmem. Zeyd Amr'ı niçin günahsız ve hatâsız döğdü?"*

Nahvînin ilmî cevâbına karşı o nahiv bilmeyen kimse dedi: "Hayır, ben senin dediğini bilmem. Zeyd Amr'ı günahsız ve hatâsız niçin döğdü? Sen onu bana haber ver!"

گفت از نا چار و لاغی بر گشود　　　عمرو یك واوی فزون دزدیده بود

3624. *Çâresizlikten dedi ve bir latîfe açtı: "Amr bir vavı ziyâde olarak çalmış idi."*

Nahvî o câhili iknâ' için onun mertebe-i idrâkine tenezzül edip, bizzarûre bir latîfe kapısı açtı; "Amr bir vavı ziyâde olarak çalmış idi" dedi. Zîrâ Ömer (عمر)'den fark olmak için Amr (عمرو) kelimesinin sonuna bir zâid vav harfi yazarlar. Nahvî latîfesini bu ziyâde vav üzerine binâ etti.

زید واقف گشت دزدش را بزد　　　چون ز حدّش برد او را حد سزد

3625. *"Zeyd vâkıf oldu, onun hırsızını döğdü. Çünkü hadden götürdü, ona had lâyık olur!"*

Nahvî ifâdesini itmâmen dedi ki: "Zeyd Amr'ın vav çaldığına vâkıf olduve o vavın hırsızını döğdü. Zîrâ ki o hadd-i ma'rûfu tecâvüz etti. Ona had ve dayak lâyık olur."

پذیر آمدن سخن باطل در دل باطلان

Bâtıl sözün bâtılların kalbine makbûl gelmesi

گفت اینك راست پذرفتم بجان　　　کژ نماید راست در پیش کژآن

3626. *Dedi: "İşte bu doğruyu can ile kabûl ettim!" Eğrilerin önünde eğri doğru görünür.*

O ilm-i nahve vâkıf olmayan kimse, nahivcinin eğri bir ma'nâdan ibâret olan latîfesini beğendi ve "İşte bu doğru sözü can ile kabûl ettim!" dedi. Zâten eğrilerin indinde eğri olan bir ma'nâ doğru görünür.

گر بگوی احولی را مه یکیست   گویدت این دوست و دروحدت شکیست

3627. *Eğer, bir şaşıya "Ay birdir!" desen, sana der ki: "Bu ikidir, birlikte şek vardır."*

Nitekim eğri gören bir şaşıya "Ay birdir!" desen, o eğri görüşüne istinâden, "Hayır ikidir. Ben gördüğüme mi inanayım, yoksa sana mı inanayım? Binâenaleyh onun bir olmasında şek vardır. Ben onu kabûl edemem" der.

ور بر او خندد کسی گوید دوست   راست دارد این سزای بد خواست

3628. *Ve eğer onun üzerine bir kimse güler, "İkidir!" derse, doğru tutar. Bu kötü huylunun lâyıkıdır.*

Sonra o şaşının bu hükmü üzerine bir kimse istihzâ tarîkıyla gülüp, "Evet, dediğin gibi ay ikidir!" diyecek olursa, o müstehzinin sözünü doğru addeder. İşte bu eğrileri doğru görmek, kötü huylu kimselerin lâyıkıdır.

بر دروغان جمع می آید دروغ   اَلْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ زد فروغ

3629. *Yalan yalanlar üzerine cem' gelir. Habîsler habîslere fürûğ vurdu.*

Yalan ve bâtıl olan şeyler, yalan ve bâtıl olan şeyler ile birleşir. Zîrâ her bir cins kendi cinsine meyleder. اَلْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ (Nûr, 24/26) ["Habîsler habîsler içindir."] âyet-i kerimesi mûcibince, habîs ve kötü olan şeyler habîs ve kötü olan kimselere parlak görünür.

دل فراخان را بود دست فراخ   چشم کوران را عثار سنگلاخ

3630. [3640] *Gönlü geniş olanlar için, geniş el olur. Gözü kör olanlar için taşlıkta kaymak vardır.*

Ya'ni, gönlü geniş olanlar için el açıklığı ve sehâvet olur. Kalb gözü kör olanlar için bu âlem-i keserât mezleka-i akdâmdır ve ayaklar kayacak olan taşlık bir mahalle benzer. Hind nüshalarında "dest" (دست) yerine "deşt" (دشت) vâki'dir. Bu nüshaya göre ma'nâ şöyle olur: "Sahrâ, gönlü geniş olanlar için geniş olur, gözü kör olanlar için taşlıkta kaymaktır." Bu ma'nâ daha zevk-âverdir. Belki nüsah-ı asliyyede sehv-i kalem olarak "şîn" harfinin nok-

taları yazılmamış ve "dest" (دست) hâlinde kalmıştır. Ya'ni "Hadd-i zâtında geniş olan bir sahrâ, ancak gözü görmekle gönlü geniş olan kimseler için geniştir. Yoksa gözü kör olduğu için kalbi dar olanlara göre o sahrâ geniş değildir. Belki, ayakları kaydırıp baş aşağı düşüren bir taşlık mahal mesâbesindedir." "Sahrâ"dan murâd, geniş olan âlem-i ma'nâdır. "Göz kör olmak"tan murâd, kalb ve akıl gözü kör olmaktır. Ya'ni, "Ma'nâ âlemi, akıl ve kalb gözü görenler için geniş bir sâhadır. Kalb gözü kör olanların dâimâ ayakları kayacak olan bir taşlık sâha mesâbesindedir" demek olur.

در بیان جستن پادشاهی آن درخت را که هرکه میوهء آن خورد نمیرد

Bir pâdişâhın o ağacı araması beyânındadır ki, her kim o ağacın meyvesini yerse ölmez

گفت دانایی برای داستان — که درختی هست در هندوستان

3631. *Bir âlim, dâstân için dedi ki: "Hindistan'da bir ağaç vardır."*

هر کسی کز میوهء او خورد و بُرد — نه شود او پیر نه هرگز بمرد

3632. *"Her bir kimse ki onun meyvesini yedi ve götürdü, o ne ihtiyar olur, ne de aslâ öldü!"*

Hakîmin birisi bir kıssa olmak üzere dedi ki: "Hindistan'da bir ağaç vardır; her kim onun meyvesini yer ve üzerinde taşırsa, ihtiyarlamaz ve aslâ ölmez!"

پادشاهی این شنید از صادقی — بر درخت و میوه اش شد عاشقی

3633. *Pâdişâhın biri bir sâdıktan bunu işitti; ağaca ve onun meyvesine bir âşık oldu.*

قاصدی دانا ز دیوان ادب — سوی هندوستان روان کرد از طلب

3634. *Edeb dîvânından bir âlim-i kāsıdı, talebden dolayı Hindistan tarafına revân etti.*

"Dîvân-ı edeb"den murâd, pâdişâhın kurenâsından ve musâhiblerinden demek olur. "Kāsıd", resûl ve elçi demektir. Ya'ni, "Pâdişâh kendi kurenâsından bir âlim kimseyi elçi ta'yîn edip, bu ağacı arayıp bulmak için Hindistan tarafına sevk etti"

سالها می گشت آن قاصد از او　　گرد هندوستان برای جست و جو

3635. *Ondan dolayı o cüst ü cû için o kāsıd, senelerce Hindistan'ın etrâfını gezdi.*

O elçi o ağaçtan dolayı cüst ü cû maksadıyla senelerce Hindistan'ın etrâfını gezdi dolaştı.

شهر شهر از بهر این مطلوب گشت　　نه جزیره ماند نه کوه و نه دشت

3636. *Bu matlûb için şehir şehir gezdi; ne cezîre ve ne dağ ve ne sahrâ kaldı.*

هر که را پرسید کردش ریشخند　　کین که جوید جز مگر مجنون بند

3637. *Her kime sordu ise, "Bunu bağ delisinden başka kim arar!" diye ona istihzâ ile güldü.*

Ya'ni, "Böyle bir ağacı ve meyveyi arayan ancak zincire bağlanacak bir delidir!" diye alay ve istihzâ ettiler.

بس کسان صفعش زدند اندر مزاح　　بس کسان گفتند ای صاحب فلاح

3638. *Çok kimseler mizahta ona tokat vurdular; çok kimseler dediler ki: "Ey felâh sâhibi!"*

Ya'ni, "Çok kimseler o kāsıda istihzâ tarîkıyla ma'nen tokat vurdular da, dediler ki: "Ey felâh sâhibi!"

جست و جوی چون تو زیرك سینه صاف　　کی تهی باشد کجا باشد گزاف

3639. *"Senin gibi sînesi saf zeyreğin cüst ü cûsu ne vakit boş olur; nerede abes olur?"*

Senin gibi safvet-i kalb sâhibi dirâyetli ve zekî bir zâtın böyle bir ağacı arayıp taraması hiç boş ve abes olur mu?

وین مراعاتش یکی صفعی دگر　　وین ز صفع آشکارا سخت تر

3640. *Ve ona bu mürâât başka bir tokattır ve bu zâhirî tokattan daha şedîddir.*
[3650]

O kāsıd ile sûret-i zāhirede medh şeklinde istihzâ etmek başka bir tokattır ki, bu sille-i istihzâ zâhiren vurulan tokattan daha müessir ve daha şiddetlidir.

می ستودندش به تسخر ای بزرگ　　در فلان جایی درختی بس سترگ

3641. *Onu istihzâ ile medhettiler. Şöyle ki: "Ey büyük, filân mahalde çok cesîm bir ağaç vardır!"*

در فلان بیشه درختی هست سبز　　بس بلند و پهن هر شاخیش گبز

3642. *"Filân ormanda bir yeşil ağaç vardır; çok yüksek ve arîz ve her bir dalı kalın."*

قاصد شه بسته در جُستن کمر　　می شنید از هر کسی نوعی خبر

3643. *Aramağa müheyyâ olan şâhın kāsıdı her bir kimseden bir nevi' haber işitirdi.*

"Kemer besten der cüsten" aramağa müheyyâ olmaktan kinâyedir.

پس سیاحت کرد آنجا سالها　　می فرستادش شهنشه مالها

3644. *İmdi, orada senelerce seyâhat etti; şâhenşâh dahi ona mallar gönderirdi*

Elçi bu ağacı aramak için Hindistan'da seyâhat ederdi; onu gönderen pâdişâh dahi onun seyâhat masrafını te'mîn için paralar gönderirdi.

چون بسی دید اندر آن غربت تعب　　عاجز آمد آخر الأمر از طلب

3645. *Vaktâki onda çok gurbet meşakkati gördü, nihâyet-i emrde talebden âciz geldi.*

هیچ از مقصود اثر پیدا نشد　　زآن غرض غیر خبر پیدا نشد

3646. *Maksûddan hiç eser zâhir olmadı o garazdan haberden başka şey peydâ olmadı.*

رشتهء امید او بگسسته شد　　جُستهء او عاقبت نا جُسته شد

3647. *Onun ümîdinin ipliği kesildi; onun aramış olduğu şey âkıbet aranmamış oldu.*

Artık o ağacı bulmak ümîdi kesildi; cüst ü cû husûsundaki gayreti boşuna gitti.

کرد عزم بازگشتن سوی شاه　　　اشك می بارید و می برّید راه

3648. *Şâh tarafına geri dönmek azmini etti; göz yaşı yağdırır idi ve yol kat' ederdi.*

شرح کردن شیخ سر آن درخت را با آن طالب مقلد

Şeyhin o ağacın sırrını o tâlib-i mukallide şerh etmesi

بود شیخی عالم و قطبی کریم　　　اندر آن منزل که آیس شد ندیم

3649. *Nedîmin me'yûs olduğu o menzilde bir âlim şeyh ve bir kerîm kutub var idi.*

Pâdişâhın nedîminin artık aradığı ağacı bulmaktan me'yûs olduğu mahalde bir âlim ve bir kerîm mürşid-i kâmil var idi.

گفت من نومید پیش او روم　　　زآستان او به راه اندر شوم

3650. [3660] *Dedi: "Ben ümidsiz onun huzûruna gideyim, onun âsitânından yola gideyim."*

Pâdişâhın nedîmi kendi kendine dedi ki: "Ümîdsiz bir halde kalan ben, o şeyh-i kâmilin huzûruna gideyim, sonra onun dergâhından çıkıp yola gideyim."

تا دعای او بود همراه من　　　چونکه نومیدم من از دلخواه من

3651. *"Tâ ki onun duâsı benim hem-râhım olsun; mâdemki ben dil-hâhımdan me'yûsum."*

"Ben dil-hâhım ve maksûdum olan o hayat ağacını bulmaktan me'yûs oldum; bâri o şeyh-i kâmilin duâsını alayım, onun duâsı yolda benim refîkim olsun."

رفت پیش شیخ با چشم پرآب　　　اشك می بارید مانند سحاب

3652. *Yaş dolu gözüyle şeyhin huzûruna gitti. Bulut gibi göz yaşı yağdırır idi.*

گفت شیخا وقت رحم و رقتست　　نا امیدم وقت لطف این ساعتست

3653. *Dedi: "Ey şeyh, merhamet ve rikkat vaktidir; nâ-ümîdim, lütuf vakti bu sâattir!"*

گفت واگو کز چه نومیدیستت　　چیست مطلوب تو رُو با چیستت

3654. *Dedi: "Açık söyle ki, senin ümîdsizliğin nedendir, matlûbun nedir, yüzün neyedir?"*

Şeyh-i kâmil pâdişâhın nedîmine cevâben dedi ki: "Açık söyle, neden dolayı me'yûs oldun, matlûbun ne idi ve neye müteveccih olmuş idin, de eline girmedi?"

گفت شاهنشاه کردم اختیار　　از برای جُستن یك شاخسار

3655. *Dedi: "Şâhenşâh bir ağacı aramak için beni ihtiyâr etti."*

که درختی هست نادر در جهات　　میوهء او مایهء آب حیات

3656. *"(Dedi) ki: 'Cihetlerde acîb bir ağaç vardır; onun meyvesi âb-ı hayâtın mayasıdır.'"*

Pâdişâh bir ağacı aramak için kurenâsı arasından beni seçti de dedi ki: "Etrâf-ı âlemde acîb bir ağaç vardır, onun meyvesi hayat suyunun mayası ve aslıdır."

سالها جُستم ندیدم یك نشان　　جز که طنز و تسخر این سرخوشان

3657. *"Senelerce aradım, bu sarhoşların alay ve istihzâsından gayri bir nişân görmedim!"*

"Sarhoşlar"dan murâd, nedîmin suâli üzerine kendisiyle istihzâ eden ve alay ederek cevap veren ayak takımlarıdır. "Tanz" (طنز,) zevklenmek ve istihzâ; ve "tesahhur" (تسخر), maskara addetmek demektir.

شیخ خندید و بگفتش ای سلیم　　این درخت علم باشد در علیم

3658. *Şeyh güldü ve ona dedi: "Ey selîm, o ağaç alîmde ilim oldu!"*

O mürşid-i kâmil nedîmin bu yanıp yakılmasını gördü; güldü ve ona dedi ki; "Ey sâde-dil, o senin aradığın ağacı sûret âleminde bulmak mümkin değildir. O ağaç alîm olan zâtın arz-ı vücûdunda neşv ü nemâ bulan ilim ağacıdır!"

بس بلند و بس شگرف و بس بسیط   آب حیوانی ز دریای محیط

3659. *"Çok yüksek ve çok büyük ve çok enli, deryâ-yı muhîtten bir âb-ı hayevândır!"*

Ya'ni, ilim gâyet yüksek ve muhîti gâyet geniş ve pek cesîm bir ağaç mesâbesindedir. Dalları, budakları, vücûd-ı mutlakın mertebeleri eflâkine kadar uzayıp gitmiştir. Bu ağaç teşbîhi şöyle dursun, o ilim, Hakk'ın deryâ-yı muhît mesâbesinde olan sıfatlarından bir sıfattır ve âb-ı hayâttır. Zîrâ ilim Hakk'ın sıfat-ı zâtiyyesidir. Ve zât-ı Hak bilcümle mevcûdâtın kayyûmu olduğundan, bu ilim sıfatı hangi bir mevcûdda gālib olursa, onun sâir mevcûdât üzerine tefevvuku sâbit olur. Nitekim Hak Teâlâ Âdem'i topraktan yarattı ve Âdem'in toprak olan cüz'ü ölüdür ve Mümît isminin mazharıdır. Âdem'in ölü olan bu cüz"ünü ilim hayy ve diri etmiştir. İşte bu ilmi sebebiyle Âdem mescûd-i melâike olmuştur. Gerçi bütün mevcûdât sûret-i zâhirede Hak'tan mevcûd ve Hak'la diri olmuşlardır. Fakat Hak'tan hayât-ı hakîkiyye ile diri olmak, zât-ı Hakk'ın varlığının gayri ile bilcümle eşyâ zevâtının vücûdu olmadığını bilmektir. Ve bu bilgiye "ma'rifetullâh" ve "hikmetullâh" derler. Nitekim âyet-i kerîmede, أَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ (En'âm, 6/122) ya'ni, "O kimse ölü müdür ki, biz onu ilim ile dirilttik ve onun için ilim nûrunu yaptık; o nûr-ı ilim ile nâs arasında yürür!" buyurulur. İmdi her kim bu ilim ile diri oldu ise, o kimse aslâ ölmez ve âb-ı hayâtı içmiş olur!

توبصورت رفته‌ای بی خبر   زآن زشاخ معنی ای بی بار و بر

3660. [3670] *"Ey bî-haber, sen sûrete gitmişsin; o sebebden ma'nâ ağacından yüksüz ve meyvesizsin!"*

"Şâh-ı ma'nâ" (شاخ معنی) ta'bîriyle şu hadîs-i şerîfe işâret buyurulur: إذا لقيتم شجرة من أشجار الجنة فاقعدوا فى ظلها و كلوا من أثمارها قالوا و كيف يمكن هذا فى دار الدنيا يا رسول الله قال عليه السلام أذا لقيتم عالما فكأنما لقيتم شجرة من أشجار الجنة Ya'ni, "Cennet ağaçlarından bir ağaca mülâki olduğunuz vakit, onun gölgesi altında oturunuz ve yemişlerinden yeyiniz." Ashâb-ı kirâm dediler ki; "Yâ Resûlallâh, dâr-ı dünyâda bu nasıl mümkin olur?" Aleyhi's-selâm buyurdu ki: "Bir âlime mülâkî olduğunuz vakit gûyâ ki cennet ağaçlarından bir ağaca mülâkî oldunuz!" Binâenaleyh, beyt-i şerîfteki "şâh-ı ma'nâ" dan murâd, ârif-i billâh olan "insân-ı kâmil" olur. Ve hakîkat Hindistan'ında aranacak ağaç dahi, bu "insân-ı kâmil"den ibâret olur.

گه درختش نام شد گاه آفتاب　　گاه بحرش نام شد گا هی سحاب

3661. *"Onun adı gâh ağaç oldu, gâh güneş; onun nâmı gâh deryâ ve gâh bulut oldu."*

Bu beyt-i şerîfte, vâhidü'z-zamân olan "kutbu'l-aktâb"a işâret buyurulur. Ya'ni, "O şecere-i ilim olan kutbu'l-aktâb maârif-i ilâhiyyeyi ibzâl ettiği için "ağaç" derler. Ve zulmet-i tabîiyye içinde sıkılmış kalmış olan kalbleri nûr-i ilim ile tenvir ettiği için "güneş" derler. Ve cem'iyyet-i esmâiyyeyi hâiz olup, Hakk'ın mütevâlî ve bî-nihâye tecelliyât-ı cemâliyye ve celâliyyesini kabûl ettiği ve halka tevzî' eylediği için "deryâ" derler. Ve ârif olduğu hakîkati sû-ret-i beşeriyye ve şuûnât-ı cismâniyyesiyle setr ettiği için "bulut" derler."

آن یکی کش صد هزار آثار خاست　　کمترین آثار او عمر بقاست

3662. *"O birdir ki, onun yüz binlerce âsârı vardır. Onun eserlerinin en aşağı-sı ömr-i bakādır."*

"O "kutbu'l-aktâb" her zamanda birdir ki, cem'iyyet-i esmâiyyeye mazha-riyyeti hasebiyle, kevn üzerinde yüz binlerce âsârı ve te'sîri vardır. Onun te'-sîrlerinin en aşağısı teveccüh ettiği kimseye hayât-ı bâkî bahşetmesidir." Nite-kim cenâb-ı Pîr I. ciltte 2967 numaralı beyitte, خود جهان آن یك کسست او ابلهست هر ستاره بر فلك جزؤ مهست buyurmuş idi. Bu bâbdaki tafsîlât o beytin îzâhında geçti.

گرچه فردست او اثر دارد هزار　　آن یکی را نام شاید بیشمار

3663. *"Vâkıâ o ferddir, bin esere mâliktir. O bire sayısız isim lâyık olur."*

"Gerçi o "kutbu'l-aktâb" ferddir ve asrında tektir ve nazîri yoktur. Fakat kevn üzerinde bin eseri ve te'sîri vardır. Binâenaleyh sûrette bir olan o zât-ı şerîfe, bu te'sîrât-ı muhtelifesine nazaran ma'nâda sayısız isim verilmek lâyık olur."

در حق دیگر بود قهر و عدو　　در حق دیگر بود لطف و نکو

3664. *"Diğerinin hakkında kahır ve düşman olur; diğerinin hakkında lütuf ve iyilik olur."*

"O zât-ı vâhide yeryüzünde hazâin-i ilâhiyyenin emîni olduğundan, kü-für ve îmân halka onun yediyle tevzî' olunur. Binâenaleyh şakîler hakkında onun vücûd-ı şerîfi kahır ve düşman olur; ve saîdler hakkında da lütuf ve iyi-lik olur. Bu sûretle onun vücûh-ı kesîresi vardır."

صد هزاران نام و او یك آدمی　　　صاحب هر وصفش از وصفی عمی

3665. "*Nâmı yüz binlercedir; o bir âdemîdir. Onun her vasfının sâhibi bir vasıftan a'mâdır.*"

Ya'ni, "Vâhidü'z-zamân olan "insân-ı kâmil", sûrette bir beşer olduğu halde, kendisinden zâhir olan âsâr-ı esmâ hasebiyle yüz binlerce nâm alır. Onun bir isminin vasfına musâhib olan kimse dâimâ onu o sıfatta görür, diğer vasıflarından kör kalır, onları göremez." Meselâ cenâb-ı Mevlânâ efendimizi fukahâ sınıfı fakîh görürler; ve şuarâ ve üdebâ sınıfı dahi şâir ve edîb görürler. Sûfî sınıfı da sûfî görürler. Ve her sınıf o Hazret'i kendi zümrelerinden addederler. Onların hepsi hazretin zât-ı şerîfinden bî-haberdirler.

هر که اندر نام پیچد کین ثقه ست　　　همچو تو نومید و اندر تفرقه ست

3666. "*Her kim bu muhkemdir diye nâma dolaşırsa, senin gibi nevmîd ve tefrîka içindedir.*"

"Her âsârından birini görüp, o esere göre verilen nâmı esaslı görüp, o nâm etrâfında dolaşırsa, senin gibi ümîdsiz ve tefrika içinde kalır ve onun zâtından bî-haber bulunur."

تو چه برچفسی برین نام درخت　　　تا بمانی تلخ کام و شوربخت

3667. "*Sen niye bu ağaç nâmına yapışırsın? Nihâyet me'yûs ve bedbaht kalırsın!*"

"Telh-kâm", me'yûs ve mükedder olmaktan kinâyedir. "Şûr-baht", bedbaht ve bahtsız demektir. Ya'ni, "Sen niçin o kâmilin bu ağaç ismine yapışıp, onu sûret âleminde ararsın ve mücessem bir ağaç zannedersin ve nihâyet me'yûs ve mükedder olursun ve bedbaht kalırsın!"

در گذر از نام و بنگر در صفات　　　تا صفاتت ره نماید سوی ذات

3668. "*İsimden geç ve sıfâta bak; tâ ki sıfât sana zât tarafına yol göstersin!*"

"İsimden geç ve ismin bâtını olan sıfâta bak, tâ ki sıfât sana kendisinin bâtını olan zât tarafına yol göstersin. Zîrâ isim şeyin; ve sıfat ismin; ve zât sıfatın bâtınıdır. Binâenaleyh, şeyden isme ve isimden sıfata ve sıfattan zâta intikāl olunur. Bu sûrette, "şey" azhar-ı zuhûr; ve "zât" ebtan-ı butûn olmuş olur."

اختلاف خلق از نام او فتاد   چون بمعنی رفت آرام او فتاد

3669. *Halkın ihtilâfı isimden vâki' oldu. Vaktâki ma'nâya gitti, ârâm vâki' oldu.*

Halkın ihtilâfı şey'-i vâhide muhtelif isim vaz' edilmiş olmasından çıkar. Vaktâki o muhtelif ismin delâlet ettiği ma'nâya giderler, artık aralarında ihtilâf ve nîzâ' kalmayıp, hepsi matlûblarının bir olduğunu görerek müsterîh olurlar.

منازعت چهار کس جهت انگور که هر یکی بنام دیگر فهم کرده بود آن را

Her birisi üzümü başka nâm ile anlamış olan dört kimsenin üzüm için münâzaası

چارکس را داد مردی یك درم   آن یکی گفت این بانگوری دهم

3670. [3681] *Bir adam dört kimseye bir kuruş verdi. O birisi dedi: "Bunu engûre vereyim."*

Ya'ni o dört kimseden birisi "Bu bir kuruşu engûre vereyim!" dedi ve üzümün adını Fârisîce söyledi.

آن یکی دیگر عرب بد گفت لا   من عنب خواهم نه انگور ای دغا

3671. *O diğer biri Arap idi, "Lâ!" dedi, "Ey hîlekâr, ben engûr değil, ineb isterim!"*

O dört kimseden birisi Arap idi üzümün adını Arapça "ineb" bilir idi ve "engûr"ün Fârisîce üzüm demek olduğunu bilmez idi. Binâenaleyh dedi ki: "Hayır ey hîlekâr, ben engûr istemem, ineb isterim!"

آن یکی ترکی بُد و گفت این بنُم   من نمی خواهم عنب خواهم اُزُم

3672. *O biri Türkî idi. Dedi ki: "Bu benim, ben ineb istemem, üzüm isterim!"*

Hind nüshalarında این بنم yerine ای کوزم vâki'dir.

آن يكى رومى بگفت اين قيل را ترك كن خواهيم استافيل را

3673. *O Rûmî olan birisi dedi: "Bu kıyli terk et; istâfîl isteyelim!"*

O dört kişiden birisi Rûm idi ve üzüme "istâfîl" der idi. Herkesin birer isim söylediğini işitti ve dedi ki: "Bu kıyl ü kāli bırakın, ya'ni engûrü ve inebi ve üzümü terk edin de, müttehiden istâfîl isteyelim!"

در تنازع آن نفر جنگى شدند كه ز سر نامها غافل بدند

3674. *O tâife muhâlefette kavga edici oldular. Zîrâ isimlerin sırrından gāfil idiler.*

مشت بر هم مى زدند از ابلهى پُر بُدند از جهل و از دانش تهى

3675. *Ahmaklıktan birbirine yumruk vurdular. Cehilden dolu ve ilimden boş idiler.*

صاحب سرى عزيزى صد زبان گر بُدى آنجا بدادى صلحشان

3676. *Eğer yüz dilli bir sır sâhibi bir azîz orada olaydı, onlara sulh verirdi.*

Eğer çok dil bilen bir zât olaydı, onların bu kavgalarına mâni' olur ve aralarında sulhu te'mîn ederdi.

پس بگفتى او كه من زين يك درم آرزوى جملتان را مى خرم

3677. *İmdi o derdi ki: "Ben bu bir kuruştan sizin hepinizin arzûsunu vereyim!"*

O ihtilâfâtın sırrına vâkıf kimse, o kavga edenlere derdi ki: "Durun, nizâ'ı bırakın. Ben bu bir kuruşla hepinizin arzûsunu yerine getireyim!"

چونكه بسپاريد دل را بى دغل اين درمتان مى كند چندين عمل

3678. *"Mâdemki kalbi hîlesiz teslim ettiniz, sizin bir kuruşunuz bu kadar iş yapar!"*

"Mâdemki kalbinizi ihlâs ile bana rabtettiniz, sizin bir kuruşunuz dördünüzün arasındaki ihtilâfı kaldırır!"

يك درمتان مى شود چار المراد چار دشمن مى شود يك زاتحاد

3679. *"Elhâsıl, sizin bir kuruşunuz dört olur; dört düşman ittihâddan bir olur!"*

"El-murâd" ta'bîri, el-garaz, el-kıssa ve elhâsıl gibi, muhâvere esnâsında vâki' olan bir ta'bîrdir. Ya'ni "Mânaya vâkıf olan bir kâmil olaydı o kav-

ga edenlere derdi ki: Mâdemki bana inkıyâd ettiniz, ben sizin aranızdaki nizâ'-ı hayâli kaldırırım; nazarınızda hakîkat zâhir olur ve hepiniz maksûd ve matlûbunuzun bir şey olduğunu görüp ittihâd edersiniz ve aranızdaki husûmet kalkar."

گفت هر يكتان دهد جنگ و فراق گفت من آرد شما را اتفاق

3680. [3691] *"Sizin her birinizin sözü kavga ve ayrılık verir; benim sözüm size ittifâk getirir."*

Nitekim hayâllerine tâbi' olup aralarında kavga ve nizâ' eksik olmayan edyân-ı muhtelife sâliklerine hitâben sûre-i Âl-i İmrân'da, قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَ بَيْنَكُمْ أَلاَّ نَعْبُدَ إِلاَّ اللّهَ وَلاَ نُشْرِكَ بِهِ شَيْئاً (Âl-i Imrân, 3/64) ya'ni "Ey Resûlüm de ki: 'Ey ehl-i kitâb, sizin ile bizim aramızda müsâvî olan söze gelin ki o Allâh'ın gayrine tapmamak ve O'na bir şeyi ortak yapmamaktır!'" buyurulur.

پيش شما خاموش باشيد أنصتوا تا زبانتان من شوم در گفت و گو

3681. *İmdi siz sâkit olunuz, ensitû; tâ ki sizin diliniz güft ü gûda ben olayım!*

Bu beyt-i şerîf ehl-i hayâle hitâben "insân-ı kâmil" lisânındandır. Ve insân-ı kâmil bi'l-asâle Hâtem-i Enbiyâ (s.a.v.) Efendimizdir. Ve cenâb-ı Pîr efendimiz vâris-i Muhammedî'dir. Bu münâsebetle buyururlar ki: "Ey kendi hayâllerini hakîkat bilmiş olan tâife, siz susunuz! Zîrâ Hak Teâlâ hazretleri Kur'ân-ı Kerîm'de وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ (A'râf, 7/204) ya'ni, "Kur'ân okunduğu vakit O'nu dinleyin ve susun; nâil-i rahmet olmanız me'mûldür!" buyurulmuştur. Bu âyet-i kerîmenin sebeb-i nüzûlü budur ki: Ensârdan bir zât Resûl-i zîşân Efendimizin arkalarında namaz kılar ve Resûl-i Ekrem Efendimiz her ne okurlarsa onu berâberce okur idi. Bu âyet-i kerîmenin nüzûlüyle, okunanı dinlemeğe da'vet olundular. İmdi, "insân-ı kâmil" kendisine tâbi' olanların imâmı olup, onun sözleri lübb-i Kur'ân olduğundan, bu âyet-i kerîmedeki işâret vech ile, sâliklerin huzûr-ı kâmilde sükût edip dinlemeleri lâzım gelir. (Yukarıda geçen 3448 numaralı beyite de mürâcaat buyurulsun.)

گر سخنتان مى نمايد يك نمط در اثر مايهء نزاعست و سخط

3682. *Eğer sizin sözleriniz bir üslûb üzere görünse de, te'sîrde nizâ' ve gazab mayasıdır.*

Ey bir hakîkata türlü türlü isim koymuş olan kimseler, her ne kadar maksûdunuz bir ve sözleriniz bu maksatlarınız üzerine söylenmiş olsa da, mâdemki aranızda o bir hakîkata perde ve hicâb olan ıstılâh ve ta'bîrât vardır, o sözleriniz aranızda kavga ve öfke doğurur. Ya'ni, ehlullâhın ıstılâhâtını ezberleyip, kendi hayâllerine göre ma'nâ çıkaranların harâretli sözleri, vâkıâ bir siyâk ve üslûb üzere gider; fakat o sözlerin hakîkatini müşâhede edememiş olan kimseler arasında bu sözler nizâ' ve muhâlefete ve şiddetli mübâhaselere ve sıfât-ı nefsâniyyelerinin galeyânı hasebiyle de öfkeye bâis olur. Çünkü bu sözler müşâhedenin verdiği "ilm-i zâtî" üzerine değil, "ilm-i ârızî"ye müsteniddir.

گرمیٔ عاریتی ندهد اثر   گرمیٔ خاصیتی دارد هنر

3683. *Âriyete mensûb olan harâret eser vermez; hâssiyete mensûb olan harâret hüner tutar.*

Âriyetî ve ârızî olan harâretin te'sîri olmaz. Te'sîr ve hüner, zâta mahsûs olan harârettedir. Meselâ ateşte kızmış olan demirdeki harâret ârızîdir ve o demirin harâreti ile yemek pişmez. Zîrâ o kızgın demir her ne kadar bidâyette bir harâret eseri gösterir ise de, bilâhire ondaki ârızî harâret gider ve soğur ve yemeği pişiremez. Velâkin ateşin harâreti zâtî olduğundan, o ateş yemeği lâyıkı vech ile pişirir. Bunun gibi, ilm-i ârızî ile irşâd-ı halka kıyâm edenlerin bu irşâdları nâkıs olur ve onları pişirip kâmil yapamazlar. Ammâ Hak'ta fânî ve Hak'la bâkî olanların ma'rifetleri ve ilimleri zâtî ve zevkî olduğundan, onlar nâkısları kâmil yapabilir.

سرکه را گر گرم کردی زآتش آن   چون خوری سردی فزاید بی گمان

3684. *Eğer sirkeyi ateşten sıcak yapsan, onu içtiğin vakit bürûdeti artırır.*

Ma'lûm olsun ki, tabîatın zâtı yekdiğerinin zıddı olan dört esâsın hey'et-i mecmûasından ibârettir ki, onlar da sıcaklık, soğukluk, kuruluk ve yaşlıktır. Gerçi kuruluk sıcaklıktan ve yaşlık soğukluktan neş'et ederse de, kuruluk yaşlığın aynı değildir. Her birinin mertebelerindeki iktizââtı ve ahkâmı başka başkadır. Ve bilcümle suver-i eşyâ bu tabîat destgâhında mensûc olduğundan, o eşyâdan hiçbirisi bu erkân-ı tabîattan hâlî değildir.

İşte bu esâsa binâen, tabâbet-i atîkada, her birinin zâtında tabîatın rükn-i gālibi nazar-ı i'tibâra alınmış ve bünye-i beşerin tedâvîsi bu kānûna istinâd ettirilmiştir. Tıbb-ı atîk sirkede erkân-ı tabîattan bürûdetin gālib olduğunu

tedkîk; ve tab'ı bârid olan hastaları sirkeden men' etmiştir. Binâenaleyh, hâssıyet-i zâtiyyesinde bürûdet gālib olan sirke ısıtılmış olsa, ondaki harâret ârızî olur. Binâenaleyh vücûdunda bürûdet gālib olan bir kimseye o sıcak sirke içirilse, o ârızî harâretin te'sîri olmaz ve sirkenin tab'ındaki bürûdet o kimsenin vücûdundaki bürûdete ilâve edilmekle, bürûdeti bir kat daha artırılmış olur.

زآنکه آن گرمئ او دهلیزیست　　طبع اصلش سردیست و تیزیست

3685. *Zîrâ ki onun sıcaklığı dehlizîdir; onun aslının tab'ı bârid ve keskindir.*

"Dehlîzî", hâricî ma'nâsınadır. Ya'ni, "Sirkenin sıcaklığı hâriçten gelmiştir, kendinin zâtından değildir.

ور بود یخ بسته دوشاب ای پسر　　چون خوری گرمی فزاید در جگر

3686. *Ve eğer pekmez buz bağlamış olursa, ey oğul içtiğin vakit ciğerde harâret artırır!*

Pekmezin hâssıyet-i zâtiyyesinde harâret gālibdir. Eğer buzdan donsa ve soğuk bir hâle gelse bile, ondaki soğukluk ârızîdir. Bu soğuk pekmez içilse, yine kana harâret verir ve ciğerde harâreti ziyâdeleştirir.

پس ریای شیخ به ز اخلاص ما　　کز بصیرت باشد آن وین از عمی

3687. *Böyle olunca, şeyhin riyâsı bizim ihlâsımızdan iyidir. Zîrâ o basîretten ve bu körlükten olur.*

"Riyâ", amel-i âhiret sebebiyle Hak'tan veyâ Hakk'ın gayrinden nef'-i dünyâyı murâd etmektir. Ve "ihlâs" onun zıddıdır. Bu beyt-i şerif yukarıdaki misâllere merbûttur. Nitekim yukarıda,"Zâtî ve aslî olan harâretin te'sîri vardır ve âriyet olan harâretin te'sîri yoktur" buyurulmuş idi. İnsân-ı kâmilin riyâsı, buz tutan pekmezin bürûdeti gibi âriyettir. Ve ihlâsının harâreti de, pekmezin zâti harâreti gibidir. Binâenaleyh onun riyâsı nâkısın ihlâsından daha iyi olur. Zîrâ nâkısın ihlâsının harâreti, sirkenin ârızî olan harâreti gibidir ve bürûdeti aslî ve zâtîdir. Bu sebebden muhakkıklar, رياء العارفين خير من إخلاص المريدين ya'ni, "Âriflerin riyâsı mürîdlerin ihlâsından hayırlıdır" buyurmuşlardır. Ve kâmiller bu riyâyı, nâkısların görüp taklîd etmeleri için yaparlar. Binâenaleyh bu riyâdan garazları, mahzâ halkın fiilen hidâyeti ve irşâdı olur. Ve "hidâyet-i fiiliyye", "hidâyet-i kavliyye"den daha müessir ve daha belîğdir. Kâmillerin ihlâsı basîret üzerine ve nâkısların ihlâsı körü körüne taklîde mebnîdir.

از حدیث شیخ جمعیت رسد   تفرقه آرد دم اهل حسد

3688. *Şeyhin sözünden cem'iyyet erişir; ehl-i hasedin sözü tefrika getirir.*

Şeyhin, ya'ni insân-ı kâmilin sözünün menba'ı nefis değil, Hak'tır. Binâenaleyh, ilhâm-ı ilâhî olan kâmilin sözünden, tefrika ehline cem'iyyet ve ittihâd hâsıl olur. Fakat ehl-i hasedin sözünün menba'ı ilkā-yı nefsânî olduğundan, müttehid olan kimselerin arasına tefrika ve nifâk sokar.

چون سلیمان کز سوی حضرت بتاخت   کو زبان جملهء مرغان شناخت

3689. *Süleymân gibi ki, Hazret tarafından koştu ki, o bütün kuşların dilini tanıdı.*

O insân-ı kâmil Hazret-i Hak tarafından cem'-i kulûba me'mûr olarak halk tarafına koşan Süleymân (a. s.) gibidir ki, o cenâb-ı Süleymân bütün kuşların dillerini tanıdı ve anladı.

در زمان عدلش آهو با پلنگ   انس بگرفت و برون آمد ز جنگ

3690. *Onun adli zamânında âhû kaplan ile üns tuttu ve cenkten dışarıya geldi.*
[3701]

O Hz. Süleyman'ın adâleti zamânında âhû kaplan ile ünsiyet etti ve kaplan yırtıcılık hasletinden dışarıya çıktı ve âhûya zarar îrâs etmedi.

شد کبوتر ایمن از چنگال باز   گوسفند از گرگ ناورد احتراز

3691. *Güvercin doğanın pençesinden îymin oldu; koyun kurttan ihtirâz getirmedi*

او میانجی شد میان دشمنان   اتحادی شد میان پر زنان

3692. *O, düşmanlar arasında miyâncı oldu; kanat vurucuların arasında bir ittihâd oldu.*

"Miyâncı", muslih ve âdil demektir. Ya'ni, "Zamânının insân-ı kâmili olan o Hz. Süleyman, birbirine düşman olan hayvanların arasında muslih ve âdil oldu. Kanat çarpanların ya'ni kuşların arasında onun vücûd-ı şerîfi berekâtıyla bir ittihâd hâsıl oldu.

تو چو موری بهر دانه می دوی   هین سلیمان جو چه می باشی غوی

3693. *Sen karınca gibi dâne için koşarsın. Agâh ol, Süleymân'ı ara, niye azgın oluyorsun?*

Sen karıncalar gibi hırs ile dâne toplamağa, ya'ni metâ'-ı dünyâyı cem' etmeğe koşarsın. Bu gafletten kendine gel de, vaktinin Süleyman'ı olan insân-ı kâmili ara! Niye nefsinin sıfâtına tâbi' olup, azgın bir halde oluyorsun?

دانه جو را دانه اش دامی شود　　　وآن سلیمان جوی را هر دو بود

3694. *Dâne arayıcıya, dâne ona bir tuzak olur; ve her ikisi o Süleyman arayıcının olur.*

Görmez misin, kuşlar dâne ararken tuzağa tutulurlar ve o dâne onlara tuzak ve zarar olur! Sen de metâ'-ı dünyâ arkasında koşarsın; halbuki o metâ' senin rûhunun tuzağıdır ve rûhunu cismâniyyet kafesine hapseder! Fakat Süleymân-ı vakt olan kâmili arayan ve onun arkasında koşan kimselere âlem-i mülk ve melekût musahhar olur.

مرغ جا نها را در این آخر زمان　　　نیستشان از همدگر یك دم امان

3695. *Canlar kuşuna bu âhir zamanda onlardan birbirine bir dem aman yoktur!*

Şu içinde bulunduğumuz son zamanda da, can kuşlarına birbirinden amân yoktur. Her birine sıfât-ı hayvâniyye gālib olduğundan, birbirine hücum edip dâimâ münâzaa ve cidâl içindedirler.

هم سلیمان هست اندر دور ما　　　کو دهد صلح و نماند جورما

3696. *Bizim devrimizde de Süleyman vardır ki, o sulh verir ve bizim cevrimiz kalmaz.*

Maahâzâ bizim devrimiz olan bu son zamanda Süleymân (a.s.) gibi, hayvânât arasında sulhu te'mîn eden insân-ı kâmil mevcûddur. Onun tasarrufâtı sebebiyle, mertebe-i hayvâniyyetde kalan nâkıs insanların cevrleri ve zulümleri kalmaz, bertaraf olur.

قول انْ منْ اُمَّةٌ را یاد گیر　　　تا به الاَّ وَ خَلاَ فیهَا نَذیرٌ

3697. إنْ منْ اُمَّةٌ *kavlini* إلاَّ *ya ve* خَلاَ فیهَا نَذیرٌ *e kadar yâd et!*

Bu beyt-i şerîfte, sûre-i Melâike'de olan şu âyet-i kerîmeye işâret buyurulur. إنَّا أرْسَلْنَاكَ بالْحَقِّ بَشيراً وَ نَذيراً وَ إنْ منْ اُمَّةٍ إلاَّ خَلاَ فيهَا نَذيرٌ (Fâtır, 35/24). Ya'ni, "Ey Resûlüm, biz seni Hak'la müjde verici ve korkutucu olarak gönderdik. Aralarında bir korkutucu geçmemiş olan hiçbir ümmet yoktur." Ya'ni Hâtem-i Enbiyâ'dan sonra "nübüvvet-i teşrîiyye" kapısı kapanmıştır. Artık başka bir

peygamber gelmez. Fakat "nübüvvet-i ta'rîfiyye" kapısı kapanmamıştır. Her bir devirde Hâtem-i Enbiyâ'nın şerîat-ı mutahharasını takviye edecek ve ümmet-i Muhammed'i tarîk-ı hidâyete sevk edecek bir vâris-i kâmil vardır ki onlar ulemâ-i billâh olan evliyâ-yı kâmilindir. Ve onlar hakkında hadîs-i şerîfte, علماء امتی کأنبیاء بنی اسرائیل ya'ni, "Benim ümmetimin âlimleri Benî İsrâil peygamberleri gibidir." buyurulmuştur.

گفت خالی خود نبودست امتی　　　از خلیفهء حق و صاحب همتی

3698. *"Muhakkak bir ümmet halîfe-i Hak'tan ve bir himmet sâhibinden hâlî olmamıştır!" buyurdu.*

"Güft" fiilinin fâili Hak'tır. Ve bu beyit, yukarıki beytin îzâhıdır.

مرغ جانها را چنان یکدل کند　　　کز صفاشان بی غش و بی غل کند

3699. *Can kuşlarını öyle müttehid eder ki, onları safâdan gışsız ve gıllsız yapar!*

O insân-ı kâmil, can kuşlarını sıfât-ı nefsâniyye kirlerinden temizleyip sâfî kılar ve bu safvet sebebiyle onların kalblerinde hîle ve hud'a ve buğz ve kin duyguları zâil olup, hepsi müttehid olurlar ve aralarında aslâ ihtilâf ve nizâ' kalmaz ve şahs-ı vâhid hükmünde olurlar.

مشفقان گردند همچون والده　　　مسلمون را گفت نفسٌ واحدة

3700. *Vâlide gibi müşfikler olurlar. Müslimlere, "nefs-i vâhide" buyurdu.*
[3711]

O can kuşları o insân-ı kâmilin himmeti ve tasarrufu ile, anaların evlâdlarına karşı hissettikleri şefkat gibi birbirlerine hiss-i şefkat beslerler. Nitekim Resûl-i Ekrem Efendimiz, المسلمون کنفس واحدة ya'ni, "Müslimler nefs-i vâhide gibidir" buyurdu.

نفس واحد از رسول حق شدند　　　ورنه هر یك دشمنی مطلق بُدند

3701. *Hakk'ın Resûlü'nden nefs-i vâhid oldular. Ve yoksa her birisi düşman-ı mutlak idiler.*

Birçok nâkıs insanlar Resûl-i Hakk'ın himmeti ve tasarrufu yüzünden şahs-ı vâhid hükmünde oldular ve aslâ aralarında ihtilâf ve nizâ' kalmadı Ve yoksa ondan evvel sıfât-ı nefsâniyye ve hayvâniyyenin galebesinden dolayı her biri diğerinin sûret-i mutlakada düşmanı idi ve fırsat buldukça birbirinin kanını dökerdi.

بر خاستن مخالفت و عداوت از میان انصار به برکات رسول صلی الله علیه و سلم

Resûl (a.s.)ın berekâtıyla Ensâr arasında muhâlefet ve adâvetin kalkması

دو قبیله کاوس و خزرج نام داشت　　یك ز دیگر جان خون آشام داشت

3702. *Evs ve Hazrec nâmını tutan iki kabîlenin birbirinden kan içici canı vardı.*

Resûl-i zîşân Efendimizin zamân-ı saâdetlerinde, birine Evs, diğerine Hazrec denilen iki kabîle var idi. Aralarında eskiden beri kan da'vâsı olup, fırsat buldukça birbirlerinin kanını içerlerdi.

کینهای کهنه شان از مصطفی　　محو شد در نور اسلام و صفی

3703. *Onların eski kînleri İslâm'ın nûru ve safveti içinde, Mustafâ'dan mahvoldu.*

Bu iki kabîle putperestlikten vazgeçip, vahdâniyyet-i Hakk'ı kabûl ve Peygamber Efendimize tâbi' olduktan sonra nûr-ı İslâmiyyet kalblerini parlattı ve kalb ve akıl gözleriyle hayvâniyyetlerini görüp iğrendiler ve sıfât-ı nefsâniyyelerinden temizlenip sâf oldular. Birbirlerine karşı olan eski kînleri ve adâvetleri Mustafâ (a.s.) Efendimizin yüzünden mahvoldu.

اولا اخوان شدند آن دشمنان　　همچو اعداد عنب در بوستان

3704. *O düşmanlar evvelâ bostandaki üzümlerin adedleri gibi ihvân oldu.*

O birbirlerine düşman olan efrâd-ı beşer, İslâmiyyet'e duhûllerinden sonra evvelâ bostandaki ve bağdaki üzümlerin salkımlarında müctemi' olan a'dâd ve efrâd gibi birbirinin karîni ve ihvânı oldular.

وز دم المؤمنون اخوه به پند　　در شکستند و تن واحد شدند

3705. *Ve "el-mü'minûne ihve" deminden olan nasîhat sebebiyle, sindiler ve bir cisim oldular.*

Sûre-i Hucurât'ta vaki' إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ (Hucurât, 49/10) ya'ni, "Mü'minler kardeştirler" kelâmından zâhir olan nasîhat sebebiyle, sıfât-ı nefsâniyyelerinin şiddeti kırıldı; sindiler ve sâniyen bir cisim musâbesinde oldular. Zîrâ birinin elemiyle hepsi müteellim ve birinin sürûruyla hepsi mesrûr oldular.

صورت انگورها اخوان بود چون فشردی شیرهء واحد شود

3706. *Üzümlerin sûreti kardeşler olur; sıktığın vakit bir şıra olur.*

Nitekim üzümlerin sûret ve cisimleri birbirinin nazîri ve karînidir ve aralarında sûret i'tibâriyle ayrılık ve gayriyyet vardır. Fakat sıktığın vakit hepsinin suyu müttehiden bir şıra olur ve o ittihâd-ı bâtın içinde aslâ aralarında ayrılık ve gayriyyet kalmaz.

غوره و انگور ضدانند لیك چونکه غوره پخته شد شد یار نیك

3707. *Koruk ve üzüm zıttırlar. Lâkin koruk olduğu vakit, iyi yâr oldu.*

Koruk ile üzüm sûrette ve sîrette birbirinin zıddıdırlar. Lâkin koruk olduğu ve kemâle erip üzüm hâline geldiği vakit olmuş üzümlerin iyi bir yâri ve refîki olur ve bâtını olan şırası onların bâtınlarıyla müttehid olur. "Koruk"tan murâd, alelumûm insân-ı nâkıs ve "üzüm" den murâd ehl-i îmândır.

غورهء کو سنگ بست و خام ماند در ازل حق کافر اصلیش خواند

3708. *Bir koruk ki, taş bağladı ve ham kaldı, Hak ezelde "kâfir-i aslî" ta'bîr buyurdu!*

Koruk mesâbesinde olan bir insân-ı nâkıs ki, taş kesildi; şems-î nübüvvetin nûru ve harâreti ile yumuşamayıp, ham kaldı, Hak ezelde onlara "kâfir-i aslî" ta'bîr buyurdu.

نی اخی نی نفس واحد باشد او در شقاوت نحس مُلحد باشد او

3709. *O ne kardeş, ne "nefs-i vâhid" olur. O şekâvette uğursuz ve mülhid olur!*

Bu gibi emr-i irâdîye nazaran "kâfir-i ezelî" bulunan kimseler aslâ mü'minlere kardeş olmaz, ezelî düşman olur. Ve nefs-i vahide olmak ihtimâli de yoktur. Zîrâ o, rûh-ı insânînin hakîkati olan "nefs-i vahide"den mahcûbdur. O şekâvet içinde, uğursuz ve münkir-i Hak olur.

Ma'lûm olsun ki, bir "emr-i irâdî", bir de "emr-i teklîfî" vardır. "Emr-i irâdî", her ferdin hakîkatinin lisân-ı isti'dâd ile vâki' olan talebi üzerine, Hakk'ın

hükmü ve kazâsıdır. "Emr-i teklîfî", enbiyânın şerâyi'i ile vâki' olan teblîğ-i ilâhîdir. Kâfirler bu teblîğ-i ilâhîye muhâlefet ederlerse de, "emr-i irâdî"ye nazaran mutî'dirler. Mü'minler hem "emr-i irâdî'ye ve hem de "emr-i teklîfî'ye nazaran mutî'dirler. Bu bâbdaki tafsîlât, sırası düştükçe yukarılarda da geçti Ve *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Ya'kūbîde lüzûmu kadar tafsîlât vardır.

گر بگویم آنچه او دارد نهان　　　فتنهء افهام خیزد در جهان

3710. [3721] *Eğer onun gizlide tuttuğu şeyi söylesem, cihanda fehimlerin fitnesi kalkar!*

Eğer o kâfirin sırr-ı kader iktizâsınca ezelde mazhar olduğu ismin esrârını söylesem ve izhâr etsem, bu âlem-i taayyünde idrâklerde fitneler kopar ve akıllara durgunluk gelir!

سر گبر کور نا مذکور به　　　دود دوزخ از ارم مهجور به

3711. *Kör olan kâfirin sırrı mezkûr olmamak iyidir. Cehennemin dumanı cennetten mestûr olmak iyidir!*

Binâenaleyh, a'mâ-yı ezelî olan kâfirin sırrını ifşâ etmemek iyidir. Cehennemin dumanı cennetten uzak ve mestûr kalmak hoştur!

غورهای نیك كایشان قابل اند　　　از دم اهل دل آخر یكدل اند

3712. *İyi koruklar ki, onlar kābildirler; ehl-i dilin nefesinden nihâyet müttehiddirler.*

"İyi koruklar"dan murâd, sıfât-ı nefsâniyye ile kirlenmiş olan zümre-i süadâdır ve onlar nûr-i îmânı kabûle müstaiddirler. Ehl-i dil olan enbiyâ ve evliyânın nefeslerinden feyiz bulup, bu ârızî olan kirler temizlenir ve nihâyet muhâlefetleri ittihâda münkalib olur.

سوی انگوری همی رانند تیز　　　تا دوی بر خیزد و كین و ستیز

3713. *İkilik ve kîn ve inâd kalkıncaya kadar, üzümlük tarafına hızlı sürerler.*

Bu ezelde saîd olan nâkıs insanlar, insân-ı kâmilin himmeti ve tasarrufu sâyesinde ikilik ve tefrika ve kîn ve inâd zâil oluncaya kadar üzümlük, ya'ni kemâl tarafına sür'atle koşarlar.

پس در انگوری همی درند پوست　　　تا یكی گردند وحدت وصف اوست

3714. *İmdi, bir oluncaya kadar ki, vahdet onun vasfıdır, üzümlükte postu yırtarlar!*

Her ne kadar o koruk mesâbesindeki nâkıslar üzümlük mertebesine kadar acele koşarlar ve ehl-i îmândan olurlar ise de, taayyünlerinden soyunup bir oluncaya kadar, ya'ni şıralık hâline gelinceye kadar post yırtarlar, ya'ni sıfât-ı nefsâniyye galebesiyle birbirlerini incitirler. Zîrâ nazarlarında ikilik vardır ve ikilikte ise nizâ' muhakkaktır. Vaktâki şıra hâline gelip müttehid olurlar; onların vasıfları evvelce kesret iken, artık vahdet olur ve nizâ' ve muhâlefet kalkar.

دوست دشمن گردد ایرا هم دُواست　　　هیچ یك با خویش جنگی در نبست

3715. *Dost düşman olur; zîrâ yine iki vardır. Hiç bir, kendisi ile bir cenk bağlamadı!*

Binâenaleyh üzümlük ve taayyün mertebesinde ikilik olduğu için, dost düşman olur ve husûmet zuhûr eder. Fakat şıra olunca vahdet hâsıl olup gayriyyet ve ihtilâf kalkar. Zîrâ bir olan şey, aslâ kendisiyle nizâ' ve kavga etmez. Nizâ' iki şey arasında çıkar.

آفرین بر عشق کُلّ اوستاد　　　صد هزاران ذره را داد اتّحاد

3716. *Aferin üstâdın küll olan aşkı üzerine; yüz binlerce zerreye ittihâd verdi!*

"Aşk-ı küll-i üstâd" terkîbinde "küll", "aşk"ın sıfatı ve "aşk-ı küll" muzâf; ve "üstâd" muzâfun-ileyhtir. "Küll olan aşkın üstâdı" demek olur. Ve "küll olan aşk", aşk-ı hakîkî olan aşk-ı ilâhîdir. Bu "aşk-ı küll"ün zıddı, mecâzî olan "aşk-ı cüz' dür ve Hakk'ın gayri görünen sûretlere muhabbettir. "Aşk-ı küll" mâye-i sulh ve ittihâddır. Ve "aşk-ı cüz' mâye-i tefrika ve nizâ'dır. Aşk-ı küllün üstâdı enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyâdır. Zîrâ efrâd-ı beşeri mâsivâ-yı Hakk'a muhabbetten tebrîd ve muhabbet-i Hakk'a teşvîk ederler. Ve aşk-ı cüz'ün üstâdı ise İblîs ve tevâbi'idir. Efrâd-ı beşeri Hakk'a muhabbetten tebrîd ve mâsivâ-yı Hakk'ın muhabbetine teşvîk ederler. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu beyt-i şerîfte, bilhassa Risâletpenâh (s.a.v.) Efendimizin himmet-i seniyyeleri sâyesinde, birbirinin düşmanı olan Evs ve Hazrec kabîleleri efrâd-ı kesîresinin ittihâdına işâreten, üstâd-ı hidâyet olan Resûl-i Zîşân Efendimizin aşk-ı küllünü tahsîn ve bu aşk-ı küllün mâye-i ittihâd ve sulh olduğunu beyân buyururlar.

همچو خاك مفترق در ره گذر　　　یك سبوشان کرد دست کوزه گر

3717. *Geçecek yollarda müfterik toprak gibi, çömlekçinin eli onları bir testi yaptı.*

Çömlekçinin eli, şurada burada müteferrik bir halde bulunan toprakları toplayıp yoğurarak bir testi vücûda getirdiği gibi, Resûl-i Zîşân Efendimizin dest-i himmeti dahi, müteferrik bir halde birbirinin düşmanı olan kabâili cem' edip, nefs-i vâhide yaptı.

که اتحاد جسمهای آب و طین　　　هست ناقص جان نمی ماند بدین

3718. *Zîrâ su ve çamur olan cisimlerin ittihâdı nâkısdır; can buna benzemez!*

Topraktan neşv ü nemâ bulan ecsâm-ı beşerin ittihâdı ve teşkîl ettiği bir cem'iyet nâkıstır. Bu ittihâd kâmil olmak için, rûhların ve ma'nâların birleşmesi îcâb eder. Nitekim Hak Teâlâ hazretleri, zâhirde müttehid görünen münâfıklar hakkında, تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتّٰى (Haşr, 59/14) ya'ni, "Sen onları müctemi' ve müttehid zannedersin; halbuki onların kalbleri ve ma'nâları müteferriktir!" buyurur. Binâenaleyh, canların ittihâdı ve birleşmesi cisimlerin birleşmesine benzemez.

گر نظائر گویم اینجا در مثال　　　فهم را ترسم که آرد اختلال

3719. *Eğer burada misâl içinde nazîrleri söylesem, korkarım ki anlayışa ihtilâl getirir!*

Eğer bu canların ittihâdı bahsinde ma'kûlü mahsüs kılmak için mahsüsâttan misâl getirerek, ittihâd-ı ervâhın nazîrlerini söylesem ve bu sırrı tavzih etsem, idrâkleri bozar ve karıştırır diye korkarım.

هم سلیمان هست اکنون لیك ما　　　از نشاط دور بینی در عما

3720. [3731] *Şimdi de Süleyman vardır; fakat biz uzak görücülük sürûrundan körlük içindeyiz!*

Bu beyt-i şerîf, yukarıda 3696 numaraya musâdif olan, هم سلیمان هست اندر دور ما کو دهد صلح و نماند جور ما beytinin te'kîdidir. Ya'ni, "Can kuşlarını müttehid bir hâle koyup, su ile çamurdan olan ecsâm-ı beşerin sûrî ittihâd-ı nâkıslarını kâmil kılan Süleyman (a.s.) meşrebinde, sâhib-i himmet velî şimdi de vardır. Fakat akıllar gözlerini mâzîde ve uzakta kalan Süleyman (a.s.)a dikmiş olduklarından, gözlerinin önünde bulunan o sâhib-i himmeti göremiyorlar ve menâkıb-ı Süleymânî'yi zikretmekten zevk alıp mesrûr oluyorlar ve bu uzak görücülük sürûrundan körlük içinde kalıyorlar." Cenâb-ı Pîr bu beyt-i şerîfte, gerek kendilerinin ve gerek kendileriyle muâsır bulunan cenâb-ı Şem-

seddîn-i Tebrîzî ve Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî ve emsâlinin vücûd-ı şeriflerine işâret buyururlar.

دور بینی کور دارد مرد را   همچو خفته در سرا کور از سرا

3721. *Uzak görücülük kişiyi kör tutar. Nitekim ev içinde uyumuş olan evden kördür.*

Akıl gözünü uzaklara atfetmek, kişiyi yakında olanı görmekten kör eder. Nitekim ev içinde uyumuş olan kimse, gözleri kapalı olarak başka bir halde müstağrak bulunduğu için, içinde bulunduğu evi göremez.

مولعیم اندر سخنهای دقیق   در گرهها باز کردن ما عشیق

3722. *İnce sözlere harîsiz; biz düğümler açmağa aşîkız.*

"Aşîk", "âşık" kelimesinin mübâlağasıdır. Ma'lûmdur ki, ehl-i ilim olan insân, ince sözlere ve onların tedkîk ve tenkîdine harîstir ve âşıktır. Ve evvelâ bir düğüm bağlar, ya'ni şek ve şübhe ihdâs eder; ondan sonra onu açmakla meşgûl olur. Bu enzâr-ı fikriyye içinde hakîkat tarafına uçacak olan kanatlarını kırar. Zîrâ o ilmî ve aklî olan meşgûliyet içinde, mûcib-i keşf ve şühûd ve müsmir-i ittihâd olan tarîki ta'kîb edemez. Ve eğer böyle bir kimse bir kâmilin huzûrunda bulunsa bile, o kâmilden ancak ilmî ve aklî istifâdeyi düşünür ve hattâ o kâmilin huzûrunda onun beyânâtını tenkîde ve mübâhaseye bile kıyâm eder ve bu sebeble o kâmilin feyz-i bâtınından kör bir halde kalır.

تا گره بندیم و بگشاییم ما   در شکال و در جواب آیین فزا

3723. *Biz işkâl ve cevâbda âyin-fezâ olarak ne acîb düğüm bağlar ve açarız!*

Bu beyitlerdeki "biz" ta'bîrleri üslûb-ı hakîmâne üzere, cenâb-ı Pîr'in kendi nefs-i şeriflerini de dâhil ederek, ashâb-ı kıyl ü kāle vâki' olan nesâyihidir. Ya'ni, "Ey ashâb-ı kıyl ü kāl, birtakım mes'elelerde âyîn-fezâ olarak, ya'ni sözlere tumturak ve zînet vererek, bir taraftan suâl ve diğer taraftan cevâb verir ve düğüm bağlar ve açarsınız!"

همچو مرغی کو گشاید بند دام   گاه بندد تا شود در فن تمام

3724. *Bir kuş gibi ki, o, fende tamâm olmak için tuzağın bağını açar, gâh bağlar.*

Bu beyit, ashâb-ı kıyl ü kālin hâline bir misâldir. Ya'ni, "Ba'zı evlere alıştırılmış olan kuşlara, kuş tutmak için kullanılan tuzaklardan kurtulmak yolu-

nu ta'lîm için, o tuzağın bağını o kuşa gâh açtırır ve gâh bağlatırlar. Ve kuş, o tuzaktan kurtulmak fenni tamâm olmak için tuzağın bağını gâh açar, gâh bağlar. Ve bu hâli bir i'tiyâd olur."

او بود محروم از صحرا و مرج　　　　عمر او اندر گره کاریست خرج

3725. *O, sahrâdan ve mer'âdan mahrûm olur. Onun ömrü düğümcülükte harçtır!*

Böyle bir kuş mesâbesinde olan ashâb-ı kıyl ü kālin ömrü, suâl düğümlerini bağlamak ve cevaplar arayarak o düğümleri açmak husûsuna masrûf olup, onun rûhu sahrâ-yı ma'nâda uçmaktan ve ulûm-ı ledünniyye çimenlerini otlamaktan mahrûm olur.

خود زبون او نگردد هیچ دام　　　　لیك پرّش در شکست افتد مدام

3726. *Halbuki tuzak aslâ onun zebûnu olmaz. Lâkin onun kanadı dâimâ şikest içinde vâki' olur.*

Böyle tuzağın bağını açmak ve bağlamak ile meşgūl olan kuşun önünde o tuzak zebûn ve âciz olup kalmaz. Ya'ni, bu açıp kapamanın nihâyeti gelmez; fakat o kuşun bu meşgale-i ta'lîm sebebiyle kanatları peyderpey yolunmakta olur. Bunun gibi kıyl ü kāl sâhipleri evvelâ herhangi bir mes'ele-i ilimde suâl îrâd ederek şek ve şübhe îkā' ederler; ve sonra cevap hazırlayarak o şübhelerin izâlesine çalışırlar ve bu mümârese içinde rûhlarının âlem-i ma'nâya uçacak olan zevk ve keşif kanatları yolunmuş bir hâle gelir!

با گره کم کوش تا بال و پرَت　　　　نگسلد یك یك ازین کرّ و فرَت

3727. *Düğüme az çalış, tâ ki senin bu kerr u ferinden bâl u perin bir bir kırılmasın!*

Ey ilim nâmına dedikodulara mübtelâ olan kimse, incelik göstereceğim diye, suâl ve cevaplar ile az meşgūl ol! Tâ ki senin aklının ileri geri hamlelerinden rûhunun zevk ve keşif kanatları münkesir olmasın!

صد هزاران مرغ پرهاشان شکست　　　　وآن کمینگاه عوارض را نبست

3728. *Yüz binlerce kuşun kanatları kırıldı ve o avârızın kemîn-gâhını bağlamadı!*

"Kuşlar"dan murâd, rûhlar; ve "kanatlar"dan murâd, akıllar ve "avârız"dan murâd, hâtıralar ve "kemîn-gâh"tan murâd, bu havâtırın pusuları olan nefsâniyyet ve şeytâniyyettir. Ya'ni, "Birçok can kuşlarının kanatları olan akıllar kırıldı

ve âciz kaldı; yine o şeklere ve şübhelere âid olan havâtının zuhûr ettiği pusuyu, ya'ni nefsâniyyet ve şeytâniyyet pususunu seddedemedi ve bağlayamadı!"

حال ایشان ازنبی خوان ای حریص نَقَّبوا فیها ببین هَلْ مِنْ مَحیص

3729. *Ey harîs, onların hâlini Kur'ân'dan oku! Onda* نقبوا هل من محيص *ı oku!*

Bu beyt-i şerîfte, sûre-i Kāf'ta olan şu âyet-i kerimeye işâret buyurulur: وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ أَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا فَنَقَّبُوا فِي الْبِلَادِ هَلْ مِنْ مَحِيصٍ (Kāf, 50/36). Ya'ni, "Onlardan evvel her karnın ehlinden çok kimseleri helâk ettik. Onlar kuvvet cihetinden onlardan eşedd idi. Şehirlerde tasarruf ettiler. Hiç kurtulacak yer var mıdır?!" Ya'ni "Ey "akl-ı maâş"larının revnakına ve parlaklığına istinâd eden ashâb-ı kıyl ü kāl, Kur'ân-ı Kerim'de şu âyeti okuyunuz: 'Sizden evvel "akl-ı maâş"larına güvenip, zamanlarının Süleyman'ı olan peygamberlerine muhâlefet eden ve kuvvet ve satvette sizlerden daha şiddetli olan kimselerin, bu muhâlefetleri sebebiyle helâkten kurtulamadıklarını anlayınız!"

از نزاع ترك و رومی و عرب حل نشد اشکال انگور و عنب

3730. *Türk ve Rûm ve Arab'ın nizâ'ından, engûr ve ineb işkâli hallolmadı!*
[3741]

Kendi hayâllerine tâbi' olup, hakîkat-i hâlden bî-haber olan Türk ve Rûm ve Arab'ın nizâ'ından, engûr ve ineb lafızları altında gizlenmiş olan ma'nâyı müşkil hallolmadı Binâenaleyh, lafzî nizâ' ve kıyl ü kāl ile hiçbir müşkilin hallolunamayacağı bu kıssadan tavazzuh etti.

تا سلیمان لسین معنوی در نیاید بر نخیزد این دوی

3731. *Lesîn-i ma'nevî olan Süleyman gelmedikçe, bu ikilik kalkmaz!*

"Lesîn", dil bilen ma'nâsınadir. Ma'nevî dilleri bilen ve Süleymân-ı zamân, olan insân-ı kâmil araya girmedikçe, bu keserât arasındaki ihtilâf kalkmaz ve ikilik ve nizâ' bertaraf olmaz!

جمله مرغان منازع باز وار بشنوید این طبل باز شهریار

3732. *Münâzi' kuşlarının hepsi, doğan gibi şehriyârın davulcusunu işitiniz!*

Ey bu cismâniyyet ve keserât ormanında kavgaya tutuşan ervâh kuşlarının hepsi, şehriyâr-ı hakîkî şikâra çıktı! Şehriyârın şikârda istihdâm ettiği doğan kuşu gibi onun davulcusu olan insân-ı kâmilin sesini işitiniz ki, işte o ses de bu *Mesnevi-i Şerif*'tir.

زاختلاف خويش سوى اتحاد هين ز هر جانب روان گرديد شاد

3733. *Âgâh olunuz, kendi ihtilâfınızdan ittihâd tarafına her cânibden sevinerek gidici olunuz!*

Gafletten ayılıp kendinize geliniz! Cismâniyyet ve nefsâniyyet sâikasıyla aranızda vâki' olan ihtilâftan vazgeçip, her cihetten ittihâd ve birleşmek tarafına sevine sevine gidici olunuz!

حَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وَجْهَكُمْ نَحْوَهُ هَذَا الَّذى لَمْ يَنْهَكُمْ

3734. *Nerede olursanız, yüzünüzü onun tarafına çeviriniz! Bu o şeydir ki sizi nehyetmedi.*

Ya'ni, bu keserât mezâhir-i esmâdır; ve onların müsemmâsı Hak'tır. Binâenaleyh, her nerede olursanız olun, bu keserât-ı esmâiyyeden, onların müsemmâsı olan Hak tarafına teveccüh ediniz ki o taraf "dârü's-selâm"dır. Ve Allâh Teâlâ sizi وَاللّٰهُ يَدْعُوا إِلَى دَارِ السَّلَامِ (Yûnus, 10/25) ya'ni "Allâh Teâlâ sizi dârü's-selâma da'vet eder." âyet-i kerîmesi mûcibince o tarafa çağırır. Ve diğer âyet-i kerîmede de, فَفِرُّوا إِلَى اللّٰهِ (Zâriyât 51/50) ya'ni, "Keserât-ı esmâiyyeden ve erbâb-ı müteferrikadan, câmi-i esmâ ve sıfât olan Allâh'a kaçınız!" buyurur. Binâenaleyh, "Biz kimiz ki huzûr-ı Hakk'a çıkabilelim!" demeyin. Zîrâ bu ve emsâli âyât-ı Kur'âniyye mûcibince siz huzûr-ı Hakk'a teveccühten nehy ve men' olunmadınız. Ve nitekim cenâb-ı Pîr bu ma'nâyı I. ciltte şu beyt-i şerîfte beyân buyurmuşlardır: تو مگو ما را بدان شه بار نيست با كريمان كارها دشوار نيست Ya'ni, "Sen deme ki, 'Bize o şâhın huzûruna rûhsat yoktur; iş kerîmler ile güç değildir!"

كور مرغانيم و بس ناساختيم كآن سليمان را دمى نشناختيم

3735. *Kör kuşlarız ve çok terbiye olunmamışız. Zîrâ o Süleyman'ı bir dem tanımadık!*

Rûhlarımızın gözleri bu âlem-i kesâfette pek kör olmuş ve çok terbiyesiz bir halde kalmışız. Zîrâ gözümüzün önünde bize envâ'-ı maârif ve hakāyık-ı ilâhiyyeyi ibzâl eden ve Süleymân-ı zaman bulunan insan-ı kâmili bir an için olsun tanımadık!

همچو جغدان دشمن بازان شديم لا جرم وامانده‌ء ويران شديم

3736. *Baykuşlar gibi doğanlara düşman olduk; şübhesiz harâbenin metrûkü olduk!*

Şehriyâr-ı hakîkînin doğan kuşları mesâbesinde olup, ervâh kuşlarını avlamak isteyen evliyâya baykuşlar gibi düşman olduk. Şüphesiz dünyâ ve cismâniyyet harâbelerinde metrûk bir halde kaldık! Nitekim zamân-ı Pîr'de zât-ı şerîflerine muârız olan ulemâ bulunduğu gibi, Şems-i Tebrîzî hazretlerine şiddetle muhâlefet eden ve gaybûbetlerine sebep olan kimseler var idi. Ve bunlar körlüklerinden bu hazretleri tanıyamamışlar idi.

می کنیم از غایت جهل و عمی   قصد آزار عزیزان خدا

3737. *Son derece cehilden ve körlükten, Hudâ'nın azizlerini incitmeğe kasdediyoruz!*

جمع مرغان کز سلیمان روشن اند   پر و بال بی گنه کی بر کنند

3738. *Süleymân'dan rûşen olan kuşların mecmû'u, kabâhatsizin kanadını ne vakit yolarlar!*

Vakitlerinin Süleymân'ı olan insan-ı kâmilden feyiz ve nûr alan rûhların mecmû'u, Şems-i Tebrîzî hazretleri gibi hiçbir kabâhati ve kusûru olmayan bir kâmili aslâ incitmezler! Bu ve âtîdeki ebyât-ı şerîfede cenâb-ı Pîr'in bilhassa kendilerinin terbiye buyurdukları mürîdleri tasnîf ve onların ahvâlini beyân buyurdukları anlaşılır.

بلکه سوی عاجزان چینه کشند   بی خلاف و کینه آن مرغان خوشند

3739. *Belki âcizler tarafına yem çekicidirler. Muhâlefetsiz ve kînsiz hoşturlar!*

Belki o feyiz alan mürîdler âcizlere yardım ederler. Ve onlar kâmillere karşı muhâlefetsiz ve kînsiz hoşturlar!

هد هد ایشان پی تقدیس را   می گشاید راه صد بلقیس را

3740. *Onların hüdhüdü, takdîs için yüz Belkıs'ın yolunu açar!*
[3751]

Bu mürîdân arasında, Süleyman (a.s.)ın Yemen melikesi Belkıs'a risâletle gönderdiği hüdhüd kuşu gibi, risâletle muvazzaf olanı kâmilin huzûruna da'vet olunan ve Belkıs meşrebinde bulunan yüz kimseye takdîs için yol açar!

زاغ ایشان گر به صورت زاغ بود   باز همت آمد و مازاغ بود

3741. *Onların kargası her ne kadar sûrette karga ise de, himmet doğanı geldi "mâ zâğ" oldu.*

Bu mürîdler arasında karga mesâbesinde olanı her ne kadar karga gibi sûret-i zâhirede gayr-i müzeyyen görünür ise de, onun himmeti âlî olup, şâhın doğan kuşu pâyesindedir. Ve Resûl-i Zîşân Efendimizin şân-ı âlîlerinde buyuruları, مَا زَاغَ الْبَصَرُ (Necm, 53/17) ya'ni, "Gözü mâsivâya kaymadı" vasfından nasîbedârdır. "Mâ zâğ" ta'bîrinde bir letâfet-i lafziyye de vardır. "Mâ", Arabî ve nefiy için; ve "zâğ" Fârisî olup, karga ma'nâsına alınır ise, "Bu mürîd, himmeti doğanının te'sîriyle karga olmadı ve kargalıktan çıktı" demek olur.

لكلك ايشان كه لك لك مى زند آتش توحيد در شك مى زند

3742. *"Lek lek" vuran onların leyleği, şekke tevhîd ateşi vurur!*

Bu mürîdlerin, لك الحمد و لك الشكر و لك الملك ya'ni, "Hamd ve şükür ve mülk ancak sana mahsûstur!" diyen ve leylek gibi "lek lek" vuranı, ulemâ-i zâhirin şeklerine ve şübhelerine bu sözleriyle tevhîd ateşini döker!

Cenâb-ı Pîr efendimiz leylek hakkında bir gazellerinde şöyle buyururlar Beyit:

شيخ مرغانست لكلك لكلكش دانى كه چيست حمد لك و الشكر لك و الملك لك يا مستعان

"Leylek kuşların şeyhidir. Bilir misin ki, onun "lek lek"i nedir? Yâ Müsteân, hamd lek ve'ş-şükrü lek ve'l-mülkü lek demektir!"

وآن كبوترشان ز بازان نشكهد باز سر پيش كبوترشان نهد

3743. *Ve onların o güvercini ki, doğanlardan korkmaz, doğan onların güvercini önüne baş koyar!*

Ve o mürşidlerin güvercin gibi meşreben halîm olanları, mübâhase ve münâzarada yırtıcı doğan kuşları gibi olan ulemâ-i zâhireden korkmazlar. Belki o bahhâs olan ulemâ o mürîdlerin güvercinleri önüne ta'zîmen veyâ mülzemen baş koyarlar ve mağlûb olurlar. Nitekim bu ma'nâyı Yûnus Emre hazretleri de rumûzu hâvî olan bir gazellerinde şu beyit ile beyân buyurur Beyit:

Bir sinek bir kartalı salladı vurdu yere
Yalan değil, gerçektir, ben de gördüm tozunu!

Ya'ni, "Sinek gibi hakîr olan bir derviş, kartal gibi yırtıcı olan ulemâ-i zâhireden birisini ma'rifet-i ilâhiyye bahsinde ilzâm etti Bu hâl yalan değildir.

Ben de ümmî bir derviş olduğum halde, böyle bir def'a benim de başıma geldi" demek olur.

بلبل ایشان که حالت آرد او　　　در درون خویش گلشن دارد او

3744. *Onların bülbülü ki, o hâl getirir, kendisinin bâtınında o gülşen tutar!*

O mürîdlerin bülbülü ki, onun sadâsı ve nağmesi dinleyenlere hâl ve vecd getirir, o bülbülün gülistânı kendi bâtınında ve kalbindedir; ve zevk ve şevki kendi bâtınındaki gülistândan ve o gülistanda açılan tecellî güllerinden bulur!

طوطی ایشان ز قند آزاد بود　　　کز درون قند ابد رویش نمود

3745. *Onların tûtîsi şekerden âzâd oldu. Zîrâ ebed şekeri ona bâtından yüz gösterdi!*

O mürîdlerin hakāyık ve maârif-i ilâhiyyeden bahseden tûtîsi, bu hakāyık ve maârif şekerini hâriçten almaktan âzâd oldu. Zîrâ ebed şekeri olan vücûd-ı hakîkî ona kalbinde tecellî buyurdu ve bu hakāyık ve maârif onun bâtınından nebeân etti ve kalbi menba'-ı hikmet oldu.

پای طاووسان ایشان در نظر　　　بهتر از طاووس پران دگر

3746. *Onların tâvuslarının ayağı nazarda başkasının tâvusunun kanadından daha iyidir!*

Tâvus kuşunun kanatları parlak ve güzel görünür, ayakları ise çirkin bir manzara arzeder. Fakat o mürîdlerin içindeki tâvusların pây-ı irâdeleri, ulemâ-i zâhire şâkirdlerinin parlak görünen himmet kanatlarından daha iyidir. Zîrâ onlar pây-ı irâdelerini Hak yolunda kullanırlar. Ve bu şâkirdler ise, himmet kanatlarını ulûm-ı zâhiriyyelerine mağrûren, kibir ve ucüb gibi sıfât-ı nefsâniyye havalarında kullanırlar!

منطق الطیران خاقانی صداست　　　منطق الطیر سلیمانی کجاست

3747. *Hâkāna mensûb kuşların sözü sadâdır. Süleyman'a mensûb kuşun sözü nerededir!*

Hâkāna, ya'ni ulemâ-i zâhireye mensûb kuşların, ya'ni şâkirdlerin sözü, zevksiz bir sürü kıyl ü kāldir ve bî-ma'nâ sadâdır. Süleymân-ı zaman olan insân-ı kâmile mensup olan mürîdlerin sözü zevkî ve viçdânî olduğundan, onlar nerede, bunlar nerededir!

تو چه دانی بانگ مرغان را همی چون ندیدستی سلیمان را دمی

3748. *Sen bundan kuşların sadâsını ne bilirsin? Çünkü Süleymân'ı bir dem görmedin!*

Ey kıyl ü kāle mübtelâ olan kimse, sen insân-ı kâmile mensûb olan şâkirdlerin sözlerini ve onların ma'nâlarını ne bilirsin? Çünkü bir nefes olsun Süleymân-ı vaktin akıl ve kalb gözüyle ma'nâsını görmedin ve yalnız his gözüyle onun sûretini gördün! Nitekim, Sultân Mahmûd Sebüktekin, Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin kabrini ziyaret eden bir mürîdini görüp, "Bu senin şeyhin ne der idi?" diye sormuş; ve mürîd de "Şeyhim, 'Beni göreni cehennem ateşi yakmaz!' der idi" demiş. Sultân Mahmûd dahi, "Acâib! Senin şeyhin Resûl-i Ekrem'den de büyük mü idi? Zîrâ Ebû Cehil Resûl-i Ekrem'i gördü; halbuki onu cehennem ateşi yakacaktır!" demiş. Mürîd cevâben, "Hayır, Ebû Cehil Resûl-i Ekrem'i görmedi; ancak Abdülmuttalib'in yetîmini gördü! Eğer Resûl-i Ekrem'i göre idi, onu da cehennem ateşi yakmaz idi!" demiş ve Sultân Mahmûd bu sözü tahsîn etmiştir.

پر آن مرغی که بانگش مطربست از برون مشرقست و مغربست

3749. *O bir kuşun kanadı ki, onun sadâsı mutrıbdır; maşrıkın ve mağribin dışarısındandır.*

O mürîdlerden birisinin sadâ-yı ma'nevîsi tarab verici olan himmetinin kanadı, maşrıkın ve mağribin hâricindendir ve âlem-i gaybdandır.

هر یك آهنگش ز کرسی تا ثریست وز ثری تا عرش در کرّ و فریست

3750. *Onun her bir âhengi Kürsî'den serâya kadardır; ve serâdan Arş'a kadar kerr u fer içindedir.*

Onun himmet kanadının her bir âhenk ve nağme-i ma'nevîsi semâvâtın hayyizinden arza kadar nüzûl ve arzdan Arş'a kadar urûc etmek sûretiyle kerr u fer içinde ya'ni ileri geri hamle etmek sûretiyle intişâr eder.

مرغ کو بی این سلیمان می رود عاشق ظلمت چو خفاشی بود

3751. *Kuş ki bu Süleyman'sız gider, yarasa gibi zulmetin âşıkı olur!*

Zamânının Süleyman'ı olan bu insân-ı kâmile tâbi' olmaksızın ma'nâ âleminde yürüyen kuş, yarasa kuşu gibi zulmet-i tabîiyyenin âşıkı olur. Zîrâ onun ilmi âlem-i süfliye merbût olan havâssinden mülhemdir.

با سلیمان خو کن ای خفاش رد　　　　تا که درظلمت نمانی تا ابد

3752. *Ey merdûd yarasa, Süleymân ile huy et; tâ ki ebede kadar zulmette kalmayasın!*

Ey zulmet-i tabîiyyeye meyli sebebiyle âlem-i letâfetten merdûd olan yarasa kuşu, zamânının Süleymân'ı olan insân-ı kâmil ile ülfet et! Tâ ki rûhun ma'rifetsizlik sebebiyle, maksûd-ı hakîkî ve nûr-ı aslî olan Hak'tan hicâb-ı ebedîye düşmeyesin ve zulmet içinde kalmayasın!

یك گزی ره که بدان سو می روی　　　　همچو گز قطب مساحت می شوی

3753. *Bir arşın yol ki, o tarafa gidesin; arşın gibi mesâha kutbu olursun!*

Eğer halîfe-i Hak olan insân-ı kâmil tarafına bir arşın gidersen, arşın gibi ölçünün kutbu, ya'ni vâhid-i kıyâsîsi olursun; halk ahvâl ve akvâl ve ef'âlinin salâhını, senin ahvâl ve akvâl ve ef'âlin ile ölçer!

وآنکه لنگ و لوك آن سو می جهی　　　　از همه لنگی و لوکی می رهی

3754. *Ve o kimse ki, topallayarak o tarafa sıçrar, bütün topallıktan kurtulur!*

Ve topallayarak, ya'ni nefsânî sıfatlar ipinde seke seke insân-ı kâmil tarafına sıçrayan kimse, bütün topallıktan, ya'ni o içinden sıyrılıp çıkamadığı sıfât-ı nefsâniyyesinden kurtulur! "Leng" topal; ve "lûk", elsiz; hakîr ve zebûn ma'nâsınadır. "Leng u lûk", topal ve çolak olmakla âciz kimseye derler.

قصهء بط بچگان که مرغ خانگی پروردشان

Tavuğun beslediği kaz yavrularının kıssası

تخم بطی گرچه مرغ خانگی　　　　زیر پر خویش کردت دایگی

3755. *Sen kaz yumurtasısın; gerçi tavuk seni dâye gibi kanadının altında terbiye etti!*

Ma'lûmdur ki, kaz denizde yüzer; ve tavuk suya düşünce boğulur. Tavuk kuluçka olduğu vakit, kanatlarının altında bu kaz yumurtasını terbiye eder.

Civcivler çıkınca, tabîatları iktizâsınca suya girerler. Anaları olan tavuk karada onların hâline bakakalır!

Yukarılarda dahi sırası geldikçe îzâh olunduğu üzere, bahr-i zehhâr-ı hakîkattan evvelen "gayriyyet' lîbâsıyla zâhir olan, "rûh-i küllî-i Muhammedî" dir ki, ehl-i hakîkat ona "rûh-ı a'zam" derler. Ve sâir ervâh ondan mütevellid ve mahlûktur. Bu sebeple, "rûh-ı Muhammedî" ervâhın babası ve anası mesâbisinde olur. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu bahiste, bahr-i hakîkatta yüzen bu rûh-ı küllîyi, deryâda yüzen kaza; ve sâir ervâhı da bunun yumurtasına; ve bu yumurtaları kanadı altında besleyen ve terbiye eden ecsâm-ı beşeriyyeyi de tavuğa teşbih buyurmuşlardır. Zîrâ ervâh bu cisme taalluktan sonra onun hücre-i terbiyesinde kemâle erişir ve kemâle gelinceye kadar da hiçbir makāmda ârâm ve karâr etmez. Evvelâ "nefs"ten ve onun sıfâtından geçer. Vaktâkî "kalb" deryâsına vâsıl olur; nûr-ı kalb ile nefsi tanır. Ve ondan sonra kalbden ve onun sıfâtından geçer; ma'rifet-i kalb pertevi yüz gösterir. Ondan sonra âlem-i "rûh"a vâsıl olur ve bu rûhun nûruyla ma'rifet-i "sırr" hâsıl olur. Pây-ı himmetini âlem-i rûha attığı vakit, âsâr-ı "hafî'yi müşâhede eder, şevâhid-i rûh ile "hafî"yi anlar. Mertebe-i "hafî"den terakkî saâdetine nâil olduğu vakit, bahr-i "hakîkat" sâhiline vusûl müyesser olur. Müşâhede-i cemâliyye nûrlarıyla sırr-ı hafî zâhir olur. Ve tecellî-i "celâl"in satevâtıyla vücûd enâniyyetinden fânî olup, bahr-i hakîkata dalar. Bahr-i "Hüviyyet"e müstağrak olduğu vakit, "fenâ"dan sonra bakā-yi ulûhiyyet ile bâkî olur; kendisi olmaksızın ondan عرفت الله بالله ya'ni, "Allâh'ı Allâh ile bildim" na'rası zuhûr eder. İşte, kaz yumurtası mesâbesinde olan rûhun, tavuk mesâbesindeki cismin kanatları altında terbiyesi bu sûretle olur. (Hüseyn-i Hârezmî şerhinden hülâsadır.)

مادر تو بط آن دریا بُدست　　　　دایه ات خاکی بُد و خشکی پرست

3756. *Senin anan o deryânın kazı olmuştur. Senin dâyen toprağa mensûb oldu ve karaya tapıcıdır!*

"Rûh-ı a'zam" deryâ-yı hakîkatin kazıdır ve senin anandır. Seni dâye gibi terbiye eden ve topraktan mahlûk olan cismin, kendi aslı olan karaya âşıktır ve ona tapar!

میل دریاکه دل تو اندرست　　　　آن طبیعت جانت را از مادرست

3757. *Meyl-i deryâ ki, senin gönlünün içindedir, o tabîat senin canına anandandır!*

Ey mü'min, deryâ-yı hakîkata senin gönlünün içinde bir meyil vardır ki, kesâfet-i cismâniyyede istiğrâkın hasebiyle sen onun farkında olamıyorsun! O meyil sende ba'zan zikrullâh meclisinde bulunduğun vakit ara sıra baş gösterir ve galebe-i kesâfet-i cismâniyyet yüzünden tekrar istitâr eder. İşte o tabîat senin canına, senin anan olan "rûh-ı küllî"den aşılanmıştır. Bu meyil seni "bakā" tarafına çeker.

میل خشکی مر تو را زین دایه است   دایه را بگذار کاو بدرایه است

3758. *Karaya meyil, senin için bu dâyedendir. Dâyeyi bırak ki, o fenâ re'ylidir!*

Karaya, ya'ni cismâniyyete meylin dahi, senin rûhunu kanatları altında terbiye eden bu cisim dâyesinin tabîatı iktizâsındandır. Binâenaleyh, sen o cisim dâyesinin meylini terk et. Zîrâ o fenâ re'ylidir ve seni fenâ ve helâk tarafına çeker!

دایه را بگذار بر خشك و بران   اندر آ در بحر معنی چون بطان

3759. *Dâyeyi kara üzerinde bırak ve koğ; kazlar gibi ma'nâ denizi içine gel!*

Dâyen olan cismi karada ve toprak üstünde bırak ve onun cezbine tâbi' olma, koğ; huzûzât-ı cismâniyyeyi terk edip, kazlar gibi ma'nâ denizine dal ve ezvâk-ı maânî ile mütezevvik ol!

گر تو را مادر بترساند زآب   تو مترس و سوی دریا ران شتاب

3760. *Eğer dâye seni sudan korkutursa, sen korkma ve acele deryâ tarafına sür!*
[3771]

Eğer cisim dâyesi seni, "Eğer sen beni bırakırsan, sûret âleminden gāib olur ve deryâda boğulup yok olursun!" diye sudan korkutur ise, sakın korkma! Zîrâ infisâh onun şânıdır, senin şânın değildir. Binâenaleyh, bu husûsta cesûr olup, himmetini acele deryâ tarafına sür!

تو بطی بر خشك و بر تر زندهء   نی چو مرغ خانه خانه کندهء

3761. *Sen kara üzerinde bir kazsın ve yaş üzerinde dirisin. Tavuk gibi kokmuş kümesli değilsin!*

Zîrâ sen kara üzerinde gezen, ya'ni cismâniyyet içinde yaşayan bir kazsın ve senin diriliğin yaş üzerindedir, ya'ni rûh iledir. Tavuk mesâbesinde olan cismin gibi, senin evin ve kümesin kesif ve müteaffin olan dünyâ değildir!

تو ز كَرَّمْنَا بَنِى آدَمْ شهى   هم به خشكى هم به دريا پا نهى

3762. *Sen "Kerramnâ benî Âdem"den bir şâhsın; hem karaya ve hem denize ayak koyarsın!*

Bu beyt-i şerîflerde, وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِى آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلاً (İsrâ, 17/70) ya'ni, "Muhakkak biz benî Âdem'i mükerrem kıldık ve onları karaya ve denize yüklettik ve iyi şeylerden onları rızıklandırdık ve onları, yarattığımız kimselerin çokları üzerine ziyâde tafdîl ettik" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

Ma'lûm olsun ki, insân letâfet ve kesâfetin mecmû'unu câmi'dir. Letâfeti, rûhâniyyeti ve ma'nâsı; ve kesâfeti dahi cismâniyyeti ve sûretidir. Rûhâniyyeti ile meleklere ve cismâniyyeti ile hayvânâta muhâzîdir. Letâfeti esmâ-i cemâliyyenin ve kesâfeti esmâ-i celâliyyenin mazharıdır. Binâenaleyh, âdem bilcümle esmâ-i ilâhiyyenin meclâsıdır. Bu i'tibâr ile âdem, yalnız esmâ-i cemâliyyenin meclâsı olan melâikeden ve yalnız esmâ-i celâliyyenin meclâsı olan hayvanâttan efdaldir. Eğer yalnız cismâniyyetin ahkâmı gālib olursa, hayvandan daha aşağı olur. Âyet-i kerîmede âdemin yaratılan kimselerin çoğu üzerine tafdîl olunduğu beyân buyurulmasına nazaran, az kimselerin üzerine tafdîl olunmamış bulunduğu; ve belki bu kimselerin âdem üzerine mufazzal olduğu anlaşılır. Bu noktada ulemânın çok kıyl ü kāli olduğundan, İsmâîl-i Ankaravî hazretleri hülâsa-i karâr olmak üzere, "rusül-i beşerin rusül-i melekten ve evliyâ-i beşerin evliyâ-i melekten ve sulehâ-yı beşerin sulehâ-yı melekten ve avâm-ı beşerin avâm-ı melekten efdal olduğunu" beyân buyurmuştur. Velhâsıl, mahlûkāt-ı ilâhiyyenin bir kısmı yalnız cemâlî; ve bir kısmı da yalnız celâldir. Ve âdem her ikisini de câmi'dir. Binâenaleyh mazhariyyet-i kâmile sâhibidir. Şu ciheti de arz edeyim ki, Hak Teâlâ hazretlerinin mülkü dünyâya münhasır değildir. Bizim muhâkemâtımız ve ilmimiz, bâtınen ve zâhiren mazhar olduğumuz tecelliyât-ı ilâhiyyeye göredir. Fezâ-yı bî-nihâyede Hak Teâlâ hazretlerinin, bizce ahvâli meçhûl olan pek çok âlemleri vardır. O âlemlerden ba'zılarının bizim bilmediğimiz esmâ-i ilâhiyyenin meclâsı olması ve orada benî Âdem'den daha mufazzal olan mahlûkāt-ı ilâhiyyenin bulunması ve bu âyet-i kerîmede dahi bunların vücûduna işâret buyrulmuş olması mümkindir.

كه حَمَلْنَاهُمْ عَلَى الْبَحْرِ به جان   از حَمَلْنَا هُمْ عَلَى الْبَرِّ پيش ران

3763. *Zîrâ biz onları can ile bahr üzerine yüklettik. "Onları kara üzerine yüklettik,"ten ileri sür!*

Hak Teâlâ'nın حَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ (İsrâ, 17/70) kelâmında, şimdiki bulunduğun cismâniyyet mertebesine işâreten, "berr" "bahr" dan evvel zikr buyurulmuş ise de, senin anan bahrî olduğu için, sen bahr üzerine hamli, berr üzerine hamlden ileri sür ve can ile bahre hamlini nazar-ı i'tibâra al ve karada kalma!

مر ملائك را سوى بر راه نيست   جنس حيوان هم ز بحر آگاه نيست

3764. *Melâike için kara tarafa yol yoktur. Hayvan cinsi de bahrden âgâh değildir.*

Melâike letâfet âleminden oldukları için, onların kesîf olan kara tarafına yolları yoktur. Ve hayvan cinsi âlem-i kesâfetten mahlûk oldukları için, onların da bahr-i letâfetten haberleri yoktur.

تو به تن حيوان به جانى از مَلَك   تا روى هم بر زمين هم بر فلك

3765. *Sen cisim ile hayvân ve cân ile melektensin. Tâ ki, hem zemîn üzerinde ve hem felek üzerinde gidersin!*

Ey insân, sen cismin ile hayvân ve rûhun ile melek cinsindensin! Binâenaleyh, cismin ile yeryüzünde gezersin; ve rûhun ile de felek üzerinde tayarân edersin!

تابه ظاهر مثلكم باشد بشر   با دل يُوحَى الَيَّ ديده ور

3766. *Nihâyet sizin misliniz zâhirde beşer olur. Gözlü gönül ile bana vahyolunur.*

Nihâyet, Süleymân-ı zaman olan insân-ı kâmil zâhirde sizin mislinizdir ve sizin gibi beşer sûretindedir. Şu kadar ki o insân-ı kâmil "Bana dîde-ver olan gönül ile vahyolunur" der. Bu beyt-i şerîfte, قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ (Kehf, 18/110) ya'ni, "Ey Resûlüm de ki: 'Ben ancak sizin gibi beşerim; bana vahyolunur!'" âyet-i kerimesine işâret buyurulur. Bu hitâb Nebiyy-i Zîşân'adır. Fakat verâset-i Muhammediyye'yi hâiz olan her Süleymân-ı zamânın kalb-i şerifine de ayn-ı hitâb vârid olur. Verâset-i Muhammediyyeyi hâiz bulunan cenâb-ı Mevlânâ efendimiz, kendi zevk-i âlîlerinden bu beyt-i şerîfi beyân buyurup derler ki: "Ey muhîtimde bulunan ve kuşlar mesâbesinde olan ervah, sûret-i zâhirede ben de sizin gibi sûret-i beşeriyyeyi hâizim. Fakat benim kalbimin gözü âlem-i gaybı görücü bir gözdür. O âlem-i gaybdaki müşâhedâtım hasebiyle, lübb-i Kur'ân ve ahâdîs-i şerîfe olan bu *Mesnevî-i Şerif*'teki maârif ve hakâyık bana vahyolunur!"

قالب خاکی فتاده بر زمین روح او گردان بر آن چرخ برین

3767. *Toprağa mensup kalıp zemîn üzerine düşmüş; onun rûhu bu çarh-ı berrin üzerinde devr edicidir.'*

Benim toprağa mensûb olan cismim ve kalıbım arz üzerinde gezer, yürür. Fakat o benim kalıbımın rûhu, bu yüksek eflâk-i maânî üzerinde devreder.

ما همه مرغا [بیا] نیم ای غلام بحر می داند زبان ما تمام

3768. *Ey gulâm, biz hep [su] kuşları[yı]z; bizim dilimizi tamâmen deryâ bilir!*

Bu ve âtîdeki beyitlerdeki "biz" ta'bîrleri, üslûb-ı hakîmâne üzerine îrâd buyurulmuştur. Bu "biz" ta'bîrinin altında "siz" hitâbı mündemicdir. Ya'ni, "Ey henüz mertebe-i ricâle bâliğ olmamış olan mürîdim, siz hep kuşlarsınız! Sizin lisân-ı isti'dâdınızı, tamâmiyle deryâ-yı hakîkat olan "insân-ı kâmil" bilir ve sizi lisân-ı isti'dâd ile vâki' olan taleblerinize göre terbiye eder!"

پس سلیمان بحر آمد ما چو طیر در سلیمان تا ابد داریم سیر

3769. *İmdi, Süleymân bahr geldi, biz kuş gibi; Süleymân'da ebede kadar seyr tutarız!*

İmdi, Süleymân-ı zamân deryâ-yı hakîkattir; sizler kuş gibisiniz. O deryâ-yı hakîkatta sizin ebedî seyriniz vardır!

Ma'lûm olsun ki, rûh-ı Muhammedî (s.a.v) "küllü'l-kül"dür. Verâset-i Muhammediyye'yi hâiz olan her bir insân-ı kâmil de "küll"dür. Ve her bir "küll"ün tevâbii olan ervâh-ı cüz'iyye vardır. Ve bu "rûh-ı küllî" onların imamıdır. Hiçbir rûh, âlem-i ervâhta kendi imâmından ayrılmaz ve o "küll" içinde ebedî seyr eder. يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ اُنَاسٍ بِاِمَامِهِمْ (İsrâ, 17/71) Ya'ni, "O günde biz nâsın kâffesini imamlarına da'vet ederiz" âyet-i kerimesinde bu hakîkata işâret buyurulur. Ve cenâb-ı Pîr efendimiz *Dîvân-ı Kebîr*'lerinde âtîdeki beyitler ile de bu ma'nâya işâret buyururlar.

جان من جان ترا پیش ازین سابقهء بود که گشت آشنا

الفت امروز از ان سابقه است گرچه فراموش شد آنها ترا

"Benim canım ile senin canına bundan evvel bir sâbıka var idi ki, âşinâ oldu. Bugünün ülfeti o sâbıkadandır; gerçi onları senin için unutmak vâki' oldu!"

با سلیمان پای در دریا بنه   تا چو داوود آب سازد صد زره

3770. *Ayağı Süleyman ile deryâya koy, tâ ki su, Dâvûd gibi yüz zırh yapsın!*
[3781]

Ey cismânî, Süleymân-ı zamâna tâbi' ol ve rûhunun ayağını o Süleymân ile berâber deryâ-yı hakîkata koy! Tâ ki, o deryânın maârif suları sana, Dâvûd (a.s.)ın demirden yaptığı zırh gibi, nefis ve şeytan düşmanlarına karşı kullanılmak üzere birçok zırh yapsın!

آن سلیمان پیش جمله حاضرست   لیك غیرت چشمبند و ساحرست

3771. *O Süleymân cümlenin önünde hâzırdır. Fakat gayret göz bağı ve sâhirdir!*

O Süleymân-ı zamân hepinizin önünde hâzırdır. Fakat siz onu kendiniz gibi beşer sûretinde ve ulemâ kıyâfetinde gördüğünüz için, sâika-i nefsâniyyetle kıskanırsınız ve onun ilim ve irfânına hased edersiniz ve onun Süleyman'lığını göremezsiniz. Ne yapalım ki, bu kıskançlık ve gayret kalb gözünü bağlar ve sihirbâzdır! Nitekim, Şemseddîn-i Mardînî gibi, zamân-ı Pîr'deki meşâhîr-i ulemâdan ba'zılarının, Hz. Pîr'in fetvâsına i'irâz ettiği, *Menâkıb-ı Sipehsâlâr*'da mezkûrdur. Ve kezâ kıskançlık sebebiyle bir tâife de Şems-i Tebrîzî hazretlerinin aleyhinde bulundular ve Salâhaddîn-i Zerkûb-ı Konevî hazretlerini çekemediler ve onların kemâlâtını bu kıskançlıkları sebebiyle göremediler!

تا ز جهل و خوابناکی و فضول   او به پیش ما و ما از وی ملول

3772. *Hattâ cehilden ve uyuklamaktan ve fuzûldan dolayı, o bizim önümüzde ve biz ondan melûlüz!*

Sizler rûhen Süleymân-ı zamâna teşnesiniz; fakat cehilden ve gaflet uykusundan ve fuzûldan, ya'ni hadd-nâ-şinâslıktan dolayı o Süleymân-ı zamân önünüzde hâzır olduğu halde ondan melûl bir haldesiniz ve elem içindesiniz!

تشنه را درد سر آرد بانگ رعد   چون نداند کاو کشاند ابر سعد

3773. *Susamışa gök gürlemesi baş ağrısı getirir. Çünkü saâdet bulutu çektiğini bilmez!*

Nitekim, susamış bir adamın gök gürleyişinden başı ağrır ve elem duyar. Zîrâ gök gürlemesinin, kendisinin susuzluğunu izâle edecek olan yağmur bulutu getirdiğini idrâk edemez. Ve ilim teşnesi olan ulemâ da aynı hâl içindedir.

چشم او ماندست درجوی روان   بی خبر از ذوق آب آسمان

3774. *Onun gözü akıcı ırmakta kalmıştır; gök suyunun zevkinden bî-haberdir.*

"Akıcı ırmak"tan murâd, kitaplardan tahsîl olunan ulûm-ı câriye ve mütedâviledir. "Gök suyu"ndan murâd, ulûm-ı ledünniyyedir. Kendilerini kıskançlık duygusuna kaptırmış olan ulemâ-i zâhirenin idrâk gözü, kitaplardaki ulûm-ı câriye ve mütedâviledendir. Onlar, semâ-yı hakîkat olan mişkât-ı nübüvvetten münzel olan ulûm-ı ledünniyyenin zevkinden bî-haberdir.

مرکب همت سوی اسباب راند   از مسبب لا جرم محروم ماند

3775. *Himmet merkebini esbâb tarafına sürdü; şübhesiz Müsebbib'den mahcûb kaldı!*

Böyle bir kimse, himmet merkebini esbâb-ı sûriyye tarafına sürdü; şübhesiz o esbâbın müsebbibi olan Hak'tan mahcûb ve mestûr kaldı.

آنکه بیند او مسبب را عیان   کی نهد دل بر سببهای جهان

3776. *O kimse ki, Müsebbib'i âşikâr görür; cihânın sebebleri üzerine ne vakit gönül koyar?*

حیران شدن حاجیان در کرامات آن زاهد که در بادیه تنهاش یافتند بر سر ریگ سوزان

Yalnız başına yakıcı kum üstünde buldukları o zâhidin kerâmetleri hakkında hacıların hayrân olması

زاهدی بد در میان بادیه   در عبادت غرق چون عبّادیه

3777. *Bâdiye içinde bir zâhid var idi. Abbâdiye gibi ibâdette gark idi.*

"Abbâdiye" kelimesi hakkında şârihlerin muhtelif beyânâtı vardır. İsmâîl-i Ankaravî hazretleri buyururlar ki: "Ayının fethi ile, Abbâdiye, Araplar'ın müteferrik kabîlelerine mensûb olanlarına derler. Bunlar bâdiyede sâkin olup, kendi mezhebleri üzere ibâdete harîs olduklarından, zâhid Abbâdiye efrâdına

teşbih buyurulmuştur." Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî der ki: "Ubbâdiye, aynın zammı ve teşdîd ile, "ibâdet ediciler" ma'nâsınadır." Bahru'l-Ulûm ise Velî Muhammed'e i'tirâz edip, der ki: "Bu ma'nânın Ubbâdiye kelimesinden nasıl çıkarıldığı ma'lûm değildir. Belki muhayyel bir ma'nâdır. Abbâdiye, Cezâir-i Arab'ın nihâyeti olan Abbâdan'a mensûb demektir. Ve Abbâdan, ehl-i mizâc için kābil-i tavattun olmayan bir mahaldir." Ve Şeyh Muhammed Efdal der ki: "Ubbâdiye, "âbid"in cem'i olan "ubbâd"a mensûb kimseler demek olması muhtemeldir. Vâkıâ böyle, bir nisbet müteâref değildir. Fakat bu nisbet, ihtimâl ki lisân-ı Fârisî'de müsta'meldir." Ve İmdâdullâh hazretleri dahi ehl-i mizâc için, "kābil-i tavattun olmayan Abbâdan'a mensûb âbidler" ma'nâsına almıştır.

حاجيان آنجا رسيدند از بلاد دیده شان بر زاهد خشك اوفتاد

3778. *Hacılar şehirlerden oraya eriştiler. Gözleri kuru zâhid üzerine düştü.*

"Huşk", kuru ve kara ma'nâlarına gelir. Ankaravî hazretleri, "zâhid-i huşk" ta'bîrini terkîb-i izâfî addedip, "karanın ve bâdiyenin zâhidi" ma'nâsını vermiştir. Hind şârihleri ise terkîb-i tavsîfî addedip, "huşk"ü "zâhid"in sıfatı olarak göstermişlerdir ki bu sûrette ma'nâ, "kuru ve lâğar zâhid" demek olur. Ya'ni, "Hacılar şehirlerden bâdiyenin o noktasına geldiler. İbâdet ve riyâzetten kupkuru ve lâğar bir hâle gelmiş olan zâhidi gördüler." Fakat âtîdeki beyit, Ankaravî hazretlerinin verdiği ma'nâyı takviye eder.

جای زاهد خشك بود او تر مزاج از سموم بادیه بودش علاج

3779. *Zâhidin yeri kuru ve mizâcı yaş idi. Onun ilâcı bâdiyenin semûmundan idi.*

Zâhidin sâkin olduğu mahal kupkuru ve susuz idi; fakat onun mizâcı yaş, ya'ni onda susuzluktan eser yok idi. O kuru bâdiyede onun su ihtiyâcı, sıcak bir halde esen bâd-ı semûmdan idi.

حاجيان حيران شدند از وحدتش وآن سلامت در میان آفتش

3780. [3791] *Hacılar ondan, vahdetinden ve onun âfeti içinde o selâmetine hayrân oldular.*

Hacılar o zâhidin böyle ıssız bir bâdiyede tek ve tenhâ yaşamasına ve bâdiyenin susuzluk ve sıcaklık tehlikesi içinde sağ ve sâlim kalmasına şaşdılar kaldılar.

در نماز استاده بُد بر روی ریگ   ریگ کز تفّش بجوشد آب دیگ

3781. *Kumun yüzü üstünde namaza durmuş idi, öyle kum ki onun harâretinden çömleğin suyu kaynar idi!*

گفتیئ سرمست در سبزه و گلست   یا سواره بر بُراق و دُلدُلست

3782. *Derdin ki: "Yeşillik ve gül içinde sarhoştur!" Yâhût, "Burak ve Düldül'ün üzerinde bir süvârîdir!"*

"Burak", Resûl-i Zîşân Efendimizin mi'râc gecesinde bindikleri bir sûret-i rûhâniyyedir ki merkebden büyük ve deveden küçük olduğu rivâyet edilmiştir. "Düldül", siyaha mâil beyaz bir katırın ismidir ki İskenderiyye hâkimi (s.a.v.) Efendimiz'e hediye olarak göndermiş idi ve emîru'l-mü'minîn İmâm Alî (k.a.v.) hazretleri ona biner idi.

یا که پایش بر حریر و حلّه هاست   یا سموم او را به از باد صباست

3783. *Yâhût "Onun ayağı ipek ve hulleler üzerindedir!" Yâhût "Semûm onun için bâd-ı sabâdan iyidir!"*

"Hulle", ağır, kıymetli hırka ve cübbe gibi libâs ma'nâsınadır. Ya'ni, "Yâhût o zâhidin hâline bakınca der idin ki: 'Gûyâ onun ayakları kızgın kum üstünde değil, ipekli kumaşlar ve hulleler üstündedir ki, aslâ müteessir olmuyor!' Yâhût 'Esen sıcak ve yakıcı rüzgâr ona bâd-ı sabâdan daha latîftir!'"

ایستادند انتظاراً در نیاز   تا شود درویش فارغ از نماز

3784. *Derviş namazdan fâriğ oluncaya kadar intizâren niyâzda durdular.*

Hind nüshalarında birinci mısrâ', پس بماندند آن جماعت با نیاز sûretindedir. "O cemâat niyâz ile kaldılar" demek olur.

چون ز استغراق بازآمد فقیر   زآن جماعت زندهٔ روشن ضمیر

3785. *Vaktâki o fakir istiğrâktan geri geldi; o cemâattan rûşen-zamîr bir diri,*

دید کآبش می چکید از دست و رو   جامه اش تر بود ز آثار وضو

3786. *Gördü ki, onun elinden ve yüzünden su damlar. Onun elbisesi abdest eserlerinden ıslak idi.*

Hacıların arasında kalbi nûrlu olan hayât-ı ma'neviyye sâhibi bir kimse dervîşin ahvâlini hâdde-i tedkîkten geçirirken, onun elinden ve yüzünden su

damlamakta olduğunu ve elbisesinin abdest suyundan ıslanmış bulunduğunu gördü.

پس بپرسیدش که آبت از کجاست   دست را برداشت کز سوی سماست

3787. *Binâenaleyh ona sordu ki: "Suyun neredendir?" "Semâ tarafındandır." diye elini kaldırdı.*

O kalbi nûrlu olan hacı zâhide: "Bu susuz bâdiyede suyu nereden bulursun?" diye sordu; o zâhid dahi suyun gök tarafından geldiğine işâretle elini yukarıya kaldırdı.

گفت هر گاهی که خواهی می رسد   بی ز چاه و بی ز حبلِ من مَسد

3788. *Dedi: "Her ne vakit istesen kuyusuz ve liften örülmüş ipsiz erişir mi?"*

O işâreti gören hacı tekrar sordu ki: "Bizim gibi esbâba bağlanıp kalmış olanlar su istihsâlini murâd etikleri vakit, kuyuya ve hurma ağacı lifinden örülmüş ipe muhtaçtırlar. Sen ise istediğin vakit göğün suyunu bu gibi esbâbı kullanmaksızın nasıl celbediyorsun?"

مشکل ما حل کن ای سلطان دین   تا ببخشد حال تو ما را یقین

3789. *"Ey sultân-ı dîn bizim müşkilimizi hallet, tâ ki senin hâlin bize yakîn bahşetsin!"*

"Ey dînin esrârında mutasarrıf olan zât-ı şerîf; biz esbâba teşebbüs etmeksizin bir şeyin istihsâli kābil olmadığı zannındayız ve bu husûsta şek içindeyiz! Sen bize bunun nasıl vâki' olduğunu göster de, kalbimizdeki şekkimiz zâil ve bize yakîn hâsıl olsun!"

وانما سری ز اسرارت به ما   تا ببریم از میان زنّارها

3790. *"Esrârından bir sırrı bize âşikâr göster, tâ ki belden zünnârları keselim!"*
[3801]

"Mutasarrıf olduğun esrardan bir sırrı bize açıkça göster, tâ ki belimizden şek ve şübhe zünnârlarını keselim ve "Acabâ böyle bir şey olur mu?" vesvesesini içimizden atalım ve şirk-i hafîden kurtulalım! "Zünnâr", ruhbânın bellerine bağlayıp uçlarını sallandırdıkları kuşaklardır.

چشمها را کرد سوی آسمان   که اجابت کن دعای حاجیان

3791. *"Hacıların duâsına icâbet et!" diye gözlerini gök tarafına itti.*

Zâhid, hacının bu talebi üzerine gözlerini gök tarafına dikip, Cenâb-ı Hakk'a münâcât ederek dedi ki: "Ey esbâbın halikı olan Rabb-i azîmü'ş-şanımız, hacılar'senin kudretini ve azametini his gözleriyle de görmek istiyorlar. Lütfen onların taleblerini kabûl buyur!"

رزق جویی را ز بالا خوگرم　　　تو زبالا بر گشودستی درم

3792. *"Rızık isteyiciliğe ben yukarıdan huy tutarım. Sen baña kapıyı gökten açtın!"*

"İlâhî, sen bilirsin ki, benim rızık isteyicilikteki huyum ve âdetim, âlem-i süflîye taalluk eden esbâba nazar etmemektir. Belki o esbâbın fevkinde ve yukarısında olan senin kudret-i halkına bakmaktır. Zîrâ sen rızık kapısını bana bu kudret semâsından açtın ve ben de buna alıştım!" خوگرم de گرم, گيرم kelimesinin muhaffefidir.

ای نموده تو مکان از لا مکان　　　فِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ کرده عیان

3793. *"Ey sen ki mekânı lâ-mekânda gösterip, 'Fi's-semâi rızkuküm"ü ayân etmişsin!"*

Bu beyt-i şerîfte, sûre-i Zâriyât'ta olan وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ (Zâriyât, 51/22) ya'ni, "Ve sizin rızkınız ve va'd olunduğunuz şey semâdadır" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. "Mekânı lâ-mekânda göstermek" budur ki, Hak Teâlâ hazretleri bu âlem-i taayyünât mevcûd değil iken, esmâ ve sıfâtının mezâhiri olmak üzere bu âlem-i kesîfi ve imkânı, mekândan ve taayyünden münezzeh olan vücûd-ı mutlakında peydâ ve izhâr etti. Nitekim bu bâbdaki îzâhât, I. ciltte 610 numaralı beyite müsâdif olan ما عدمهایيم هستیهای ما تو وجود مطلقی فانی نما beyt-i şerîfinde geçti. Ve esbâb ise, bu âlem-i taayyünâta âid olan sûretlerden ibârettir. Binâenaleyh, Hak Teâlâ hazretleri idrâk sâhibi olan kullarının his ve akıl gözlerini âlem-i süflîye taalluk eden esbâba dikmemeleri ve o esbâbın yukarısında olan Hakk'ın, sebebi yaratmak kudretine nazar etmeleri için bu âyet-i kerîmeyi ayânen tebliğ buyurdu.

در میان این مناجات ابر خوش　　　زود پیدا شد چو پیل آب کش

3794. *Bu münâcât arasında su çekici fil gibi hemân latîf bulut zâhir oldu.*

Zâhidin bu yoldaki münâcâtı arasında, müsebbibü'l-esbâb olan, Hak Teâlâ hazretleri hortumunda su dolu olan fil gibi hemân havada suyun sebeb-i vücûdu olan bulutu kudreti ile halk ve izhâr etti.

همچو آب از مشك باريدن گرفت　　　　در گو و در غارها مسكن گرفت

3795. *Kırbadan su gibi yağdırmak tuttu; çukurlarda ve mağaralarda mesken tuttu.*

Kırbadan su boşanır gibi bulut yağmur yağdırmağa başladı. O kadar çok yağdı ki, çukurlarda ve mağaralarda birikti!

ابر می باريد چون مشك اشكها　　　　حاجيان جمله گشاده مشكها

3796. *Bulut kırba gibi eşkler yağdırıyordu. Hacılar hep kırbalarını açmışlar idi.*

Bulut su kırbası ve tulumu gibi eşkler, ya'ni yağmur dâneleri yağdırıyordu. Hacılar da bu susuz bâdiyede böyle suyu görünce, bir taraftan kırbalarının ve tulumlarının ağızlarını açıp doldurmuşlar idi.

يك جماعت زآن عجائب كارها　　　　مى بريدند از ميان زنّارها

3797. *Bir tâife bu acâib işlerden dolayı belden zünnârları kestiler.*

"Acâib işler"den murâd, zâhidin ma'mûreden uzak bir bâdiyede yaşaması ve çömlek içindeki suyu kaynatan sıcak kumun üstünde ayağı yanmaksızın ve güneşin şiddet-i harâretinden müteessir olmaksızın durması ve susuz bâdiyede vücûdunun ve libâsının abdest suyuyla ıslak olması ve münâcâtı üzerine derhâl bulut zâhir olarak yağmur yağıp seller akması halleridir. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu acîbeleri gören hacıları üç kısma tefrîk buyururlar ki, bu beyitte birincisi mezkûrdur. Ya'ni, "Bu acâibi görünce, kalblerini ancak sebebe merbût kılıp, şirk-i hafîye düşen tâife, şek ve şübhe zünnârlarını kestiler ve sebebin bir nümâyiş-i âdîden ibaret olduğuna yakîn hâsıl ettiler."

قوم ديگر را يقين در ازدياد　　　　زين عجب والله اعلم بالرّشاد

3798. *Diğer kavmin yakîni bu acîbden izdiyâdda oldu ve Allâh doğru yolu a'lemdir.*

Hacıların içindeki ikinci kısım, âlem-i sûretteki esbâbın bir nümâyiş-i âdîden ibâret olduğunu ilme'l-yakîn bilirler idi; fakat böyle bir hâli müşâhede etmemişler idi. Vaktâkî zâhidin bu hallerini gördüler, ilme'l-yakîn mertebesinden ayne'l-yakîn mertebesine terakkî ettiler. Ve Allâh Teâlâ herkesin kendi hakîkati iktizâsınca sırât-ı müstakîmi neden ibâret olduğunu çok bilir ve o sırâta sevkeder. Nitekim iki tâife ind-i ilahîde ma'lûm olan isti'dâdlarının ikti-

zâ ettiği şeye sevk olundular. Evvelki tâife ilm-i yakîn mertebesine geldi; ve ikinci tâife ilm-i yakînden ayn-ı yakîne vâsıl oldu.

قوم دیگر نا پذیرا ترش و خام ناقصان سرمدی تم الکلام

3799. [3810] *Kabul etmeyici, ekşi ve ham olan diğer kavim sermedî nâkıslardır. Söz bitti!*

Bu acâib işleri görüp, "Adam sende! Bunda taaccüb olunacak ne var? Biz buraya gelmezden evvel yine böyle yağmur yağmış, zâhid abdest almış, işte o yağmur şimdi yine geldi, biz de kırbalarımızı doldurduk!" diye esbâba yapışıp kalan ve Müsebbib'inin müşâhedesini kabûl etmeyen ve ekşi ve ham koruk mesâbesinde bulunan üçüncü kısmın, tatlı üzüm olmak ihtimâli yoktur.Onlar ebedî nâkıslardır. Zîrâ onların ilm-i ilâhîde sâbit olan isti'dâdlarının sırât-ı müstakîmi budur. Söz bitti vesselâm!

Fakîr'e lâyıh olan ma'nâ budur ki: Bu kıssada cenâb-ı Pîr efendimiz bu âlem-i dünyâyı susuz bâdiyeye; ve bu bâdiyede yalnız başına yaşayan zâhidi zât-ı şerîflerine; ve hacıları da muhît-i âlîlerinde bulunan kimselere; ve hakāyık ve maârif-i ilâhiyyeyi de abdest suyuna; ve bu *Mesnevî-i Şerîf*in ebyât ve elfâzını buluta; ve içindeki maârif-i ilâhiyyeyi yağmur suyuna teşbih buyurup, bu *Mesnevî-i Şerîf*i dinleyen halkı da üç sınıfa ayırırlar. Nitekim sınıfların ahvâli yukarıda zikrolundu. Beyt-i şârih-i fakir:

Âteşin bâdiyedir dünyâmız.
Suya kandırmada Mevlâ'mız.
Ebr-i elfâz u beyândan ma'nâ
Yağmuru yağmada gâyet ra'nâ.
Feyz-i sârîsine karşı duralım.
Meşk-i rûhu açarak dolduralım!

Hitâm: **15 Rebîu'l-âhir, sene: 1350. ve 16 Ağustos sene: 348.**
ve 29 Ağustos sene: 931. Cum'a ertesi günü, saat 6.
Şârih-i hakîr: **Ahmed Avnî el-Mevlevî**

MESNEVÎ'NİN II. CİLDİNİN
SONU